This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

148939

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

MÅNADSBLAD.

FÖRSTA ÅRGÅNGEN

MED [illegible] FIGURER

1872.

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1872.

Pris: 2 Rdr.

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

MÅNADSBLAD.

FÖRSTA ÅRGÅNGEN.

NEW YORK

MED 85 FIGURER.

PUBLIC LIBRARY

1872.

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1872.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
148939
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.
1900.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

INNEHÅLL.

Sid.
Anmälan ... 1, 192
Arkeologiska paralleler (fig. 11—14, 51—55, 67, 68) ... 24, 118, 152
Besökande i Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet 16, 32, 48, 64, 80, 96, 128, 144, 160, 176, 192
De arkeologiska perioderna ... 2
De nedgräfda skatternas skyddsandar ... 129
Dopfunt från romansk tid (fig. 56) ... 123
Dryckeskärl från 1500-talet (fig. 21, 22) ... 42
En gömd skatt ... 121
Ett envige (fig. 69) ... 153
Ett fynd från slutet af jernåldern (fig. 36—40) ... 89
Fornlemningar i Vestmanland ... 84
Fornminnen från medeltiden (fig. 62) ... 138
Från Akademiens sammankomster 26, 45, 61, 77, 93, 109, 124, 142, 159, 172, 190
Från gotländska jernåldern (fig. 32, 33) ... 71
Från äldre jernåldern (fig. 1, 2) ... 10
Från öfvergångsperioden (fig. 85) ... 188
Fynd af danska mynt vid Kivik i Skåne (fig. 41) ... 92
Gjutformar från bronsåldern (fig. 42—46) ... 97
Glaskärl från hednatiden funna i Sverige (fig. 19, 20) ... 38
Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet
år 1871 ... 32, 48, 64, 80, 96, 112, 128
» 1872 ... 144
Huru arbetades stenredskapen? (fig. 6—10, 15—18, 48—50, 57—61, 70—83) 20, 33, 113, 134, 161
Huru bör en runsten afritas? ... 139
Hvarjehanda ... 15, 31, 47, 79, 111, 127, 173
Hvar är dopfuntens rätta plats i kyrkan? ... 105
Konstminnen från 1100-talet ... 65
Kyrkomålningar från Sveriges medeltid ... 189
Lavatorium eller tvättkanna från romersk tid (fig. 3) ... 12
Litteratur ... 13, 29, 46, 63, 79, 95, 110, 125, 143, 160, 176, 192

Sid.

Målningarna i Ösmo kyrka (fig. 84) 154. 169. 177
Romerska och byzantinska mynt funna i Sverige (fig. 30, 31, 34, 35) ... 55. 73. 81
Spjutkastning vid morgongåfvor 107
Stenålderns provinser (fig. 63—66) 145
Svensk skulptur från år 1514 (fig. 47) 109
Tors hammare (fig. 23—29) 49
Vandalism 76
Våmbs kyrka (fig. 4, 5) 17

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

1. 1872. Januari.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren eller direkte hos Akademien. Priset för årgång (deri inberäknadt postförvaltare-arfvode) är 2 Rdr Rmt.

Då Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens, hufvudsakligen för vetenskapliga afhandlingar bestämda Antiqvariska Tidskrift hos allmänheten rönt ett välvilligt mottagande, vitnande om lifligt intresse för fäderneslandets forntids minnen, har Akademien, alldenstund denna Tidskrift af ekonomiska och andra skäl icke kan på bestämda tider utkomma, ansett sig böra vid sidan af densamma utgifva ett Månadsblad af ringare omfång, innehållande uppsatser af populärt innehåll och sådana underrättelser, som till en del hafva sitt värde af nyhetens behag. Denna skrift, som från och med 1872 års början utkommer med ett ark i hvarje månad, skall upptaga kortare afhandlingar, egnade att utbreda kunskap om Nordens forntid, beskrifningar af fynd och andra forntidslemningar, stundom åtföljda af teckningar, korta anmälningar af utkomna skrifter, underrättelser om åtgärder för uppsökande och bevarande af fäderneslandets fornlemningar jemte andra meddelanden i ämnen, som tillhöra området för Akademiens vetenskapliga verksamhet.

Prenumeration kan ske antingen i bokhandeln eller genom postkontoren eller direkte hos Akademien, på vilkor, som här ofvan angifvas.

De arkeologiska perioderna.

När i våra dagar uppmärksamheten allt mera riktas på fornlemningarne och man begynner med större allvar tänka på deras betydelse, framträder otaliga gånger den frågan: till hvilken tid höra de, hvilka äro äldre, hvilka yngre?

Ofta finner man, att folket har svaret tillhands. I den högen hvilar den eller den konungen eller krigsmannen, hvars manliga bedrifter historien förtäljer — mången gång händer det, att för en och samma person uppgifves hvilostad på mer än ett ställe —; det graffältet är minne af ett slag mellan de och de, en begrafningsplats för ett kloster, som aldrig funnits, en pestkyrkogård, o. s. v. Vid dessa förklaringar, som i de flesta fall hafva intet för sig, men mycket emot sig, vill jag icke uppehålla mig. Det finnes andra, som se mycket lärdare ut, men likväl icke äro bättre.

Förliden sommar öppnade jag några grafhögar i Vestergötland, och fann i dem kol, aska och brända menniskoben. — »Så», hette det bland de intresserade åskådarne, »här hafva vi grafvar från bränneåldern», och man kände sig genast som något hemmastadd i tidsförhållandena. Något senare öppnade jag en väldig graf, som krönte toppen af en stor kulle, och jag fann der obrända lik. »Så», hette det åter, »denna grafven är yngre än bränneåldern.»

Det är Snorre Sturleson, som på 1200-talet, i förordet till sina konungasagor, begagnar uttrycken bränne- och högålder. »Den första tiden», säger han, »kallas bränne-åldern, ty då skulle man bränna alla döda och resa bötastenar till deras minne. Men sedan Frö blifvit höglagd i Uppsala, gjorde många höfdingar likaväl högar som bötastenar efter sina fränder.» Så gjorde t. ex.

Dan den storsinte i Danmark och många hans fränder; då började högåldern i Danmark. »Men hos Svear och Nordmän varade mycket längre bränneåldern.»

Uttrycken äro fullt klara — hög med obrändt lik eller brändt lik utan hög. Snorre påstår till och med, att den brändes aska kastades i vattnet. Men otaliga gånger har erfarenheten visat, att äfven brända lik förekomma i högar, ja, jag vågar påstå, att af de tusenden af högar, som man finner i mellersta Sverige, innesluta de flesta brända lik. Redan detta antyder en viss brist på noggrannhet i Snorres uppgift.

I de »bränneålders»-grafvar, om hvilka jag nyss talade, fann jag stycken af brons och jern, små fragmenter, men dock stora nog för att visa, att man på den tid, då högarne uppkastades öfver de på bålet brände, förstod att väl bearbeta metallerna. »Högålders»-grafven åter, som enligt den populära åsigten borde vara yngre, tillhörde en tid, under hvilken man här i Sverige icke egde om metaller någon kännedom, utan måste nöja sig med att begagna, i stället för jernyxan, som vi svårligen kunna undvara, en bila gjord af sten, i stället för stålspjutet — jag vill icke tala om skjutgevär — en spetsigt tillhuggen sten. Den tiden, då man icke hade annat än sten, ben och trä för att tillverka nödiga redskap och vapen, måste hafva varit ganska aflägsen. Vår historia talar ej om den, ej heller gingo våra fäders minnen så långt tillbaka. Under all den tid, historien känner, var man aldrig i afsaknad af metaller och dermed i nödvändighet att taga till stenen på marken. Stenens tid måste således vara tidigare — hvilket styrkes af andra erfarenheter — och alltså var högålderns graf icke yngre, utan äldre än bränneålderns.

Således är Snorres system alldeles oriktigt. Dock må vi ännu ett ögonblick dröja med förkastelsedomen. Snorre talar hela tiden blott och bart om sina samtidas

förfäder, om Nordmannastammen i Norge och Sverige och Danmark. Han kände för de tre landen ingen äldre befolkning. Men om en sådan verkligen funnits — då har Snorre icke uttalat sig angående dess grafskick. Men då kunna vi ej heller tillerkänna hans indelning någon större giltighet. Den fäster icke nödigt afseende vid alla de facta, som kräfva en förklaring.

Och det visar sig, att denna tidigare befolkning, om hvilken Snorre intet kände, här verkligen funnits. Det är icke synnerligt svårt att finna, hurudan bildning våra fäder hade t. ex. mot slutet af hednatiden, ej heller att ur de massor af fornsaker, som vår jord bjuder oss, igenkänna det, som tillhört dem under deras skiftande utveckling. Så långt vi kunna gå tillbaka, kände de jernet.

Men om vi breda ut framför oss fornsakerna och ordna dem efter deras inbördes likheter och olikheter, komma vi att urskilja tvenne stora grupper af fynd, för hvilka jernet är alldeles främmande, tvenne kulturer, som icke stå i närmare gemenskap, knapt i någon, med den kultur, som vi måste tillerkänna våra fäder. I den ena af dessa två främmande fyndgrupper finna vi skärande verktyg och vapen, men de äro ej gjorda af jern, utan af brons, bestående af koppar och tenn. I den andra finna vi ock skärande verktyg och vapen, men de äro icke af brons, utan, såsom redan nämndes, af sten. Och fynden, som tillhöra dessa grupper, äro icke få, de kunna räknas i hundradetal och tusental.

Så har man, genom noggrant studium af fornsakerna och fyndförhållandena, kommit till den öfvertygelsen, att här i Sverige funnits tre åldrar, hvilka man allt efter det material, som användes till förfärdigande af eggvapen och eggverktyg, kallar stenens, bronsens och jernets ålder. Det är nödigt att noga lägga vigt vid talet om »eggvapen och eggverktyg», ty sedan kunskapen om de

tre åldrarne börjat blifva mera spridd, har mången fått den falska föreställningen, att alla fornsaker af brons skulle tillhöra bronsåldern. Vore det så, lefde vi ännu i denna ålder, ty vi använda alltjämt bronsen, och likväl torde ingen vilja på allvar bestrida, att vår tid karakteriseras af jernet. Lika väl kunde vi tillhöra stenåldern, ty våra brynen och våra mortelstötar äro ännu af sten; något för dem lämpligare material finnes nämligen icke.

Det fans således en *stenålder* i Sverige. Dess qvarlefvor äro ymnigast i södra och vestra Sverige. Dess förnämsta grafsamlingar förekomma i Skåne och Vestergötland. Ofvanom Tiveden och Kolmorden känner man icke med säkerhet någon stenåldersgraf, men fornsaker af sten träffas såväl i Svealand som i Norrland, ehuru ingalunda så allmänna som längre i söder. Under stenåldern begrofvos liken obrända, ofta sittande. När stenåldern begyntes, hur länge den varade, när den slutade — allt detta kan icke besvaras. Vi veta icke mera än att den perioden gick före bronsåldern.

Bronsåldern har sina hufvudbygder likaledes i södra Sverige, men denna tidens grafvar gå längre i norr än stenålderns, och dess fynd äro i det mellersta Sverige mycket mer betydande än stenålderns. Inom bronsåldern urskiljer man tvenne perioder, skiljaktiga såväl genom grafställets som genom arbetets art. Under den äldre perioden begrof man liken obrända och den tidens fornsaker äro mycket prydligare och finare än den yngre bronsålderns, under hvilken man plägade bränna de döda. För detta tidehvarf passar således alls icke Snorres indelning. När den äldre bronsåldern viker för den yngre, veta vi icke, liksom vi ej kunna nämna för bronsåldern i dess helhet någon begynnelsetid. Ej heller hafva vi medel till att med säkerhet bestämma dess slutperiod. Några samstämmande förhållanden göra

det dock möjligt att förslagsvis nämna som slutgräns Kristi födelses tid.

Man finner någon gång i den äldre bronsålderns fynd fornsaker af sten af alldeles samma slag som stenålderns. Detta kan förklaras dermed, att man, särskildt i början, icke kunde få så mycket brons som man behöfde. Så väl kopparn som tennet måste från främmande orter införas, och det är gifvet, att den tiden fans det vida mer än nu hinder i vägen för en ordnad införsel.

Man har försökt att gifva namn åt stenålderns och bronsålderns folk, men dessa försök äro förhastade. Man gör klokast i att åtminstone tillsvidare, jag fruktar för alltid, inskränka sig till att säga: stenålderns folk och bronsålderns folk.

Jernåldern har en större utbredning i Sverige än de två andra åldrarna. Fynden från denna tid äro allmänna från Skåne till Ångermanland, båda de nämnda landskapen inräknade. Äfven inom denna ålder måste man, på grund af fornsakernas beskaffenhet, urskilja tvenne perioder. Man kan räkna jernåldern — med hvilket uttryck i allmänhet menas allenast hednatidens jernålder — från Kristi födelses tid intill ungefär år 1050, då kristendomen börjar blifva rotfäst i våra bygder. Men äfven inom denna rad af mer än tio sekler kan man få tidsuppgifter genom de främmande mynt och främmande fornsaker, som förekomma i våra fynd.

Den *äldre jernåldern* kan i detalj dateras genom de föremål af sydländskt ursprung, som förekomma blandade med de inhemska sakerna. Först kommo in i landet vestromerska mynt (vanligen af silfver) m. m., tillhörande det första, men i synnerhet det andra århundradet samt början af det tredje, allt naturligtvis e. Kr. Sedan kommo constantinska mynt, mest af guld m. m., hörande till det fjerde seklet. Sist kommo vest-, men ännu mera öst-romerska guldmynt från det femte och

början af det sjette seklet. Den äldre jernåldern varade icke lika länge i alla delar af Sverige, längst i Götaland och Helsingland med Medelpad. Till bestämmande af tiden för dess slut i dessa trakter sakna vi medel. Förslagsvis kan man nämna det sjette seklet.

Under den äldre jernåldern förekom såväl likbränning som jordande, utan att man kan säga, att det ena förfaringssättet är yngre än det andra. Förhållandet dem emellan är icke fullt utredt, men det tyckes som om de olika sätten företrädesvis tillhörde olika delar af landet. Således passar Snorres indelning ej heller för denna Götarnes tid.

Den *yngre jernåldern* får ock tidsbestämmelser genom myntfynd. Vi hafva der först att märka de kufiska (arabiska) mynten, som kommo hit, hufvudsakligen under det nionde och tionde århundradet, öfver Ryssland, och vidare de angelsaksiska, tyska, byzantinska, ungerska, böhmiska, danska samt svenska (Olof Skötkonungs och Anund Jakobs) från tionde och elfte århundradena. Man kan med skäl tillerkänna den yngre jernåldern, som förekommer i hela Sverige till och med Ångermanland, åt Sveastammen, som till sist intog hela vårt land.

Under den yngre jernåldern brändes vanligen liken, ehuru jordande (understundom utan hög) förekommer äfven mot hednatidens slut, särskildt i vissa trakter. Ej ens här synes således Snorres indelning finna full motsvarighet.

Men man måste, i följd af fornsakernas egendomliga art, urskilja ännu en grupp af jernåldersfynd och tala om en *gotländsk jernålder*, som begynner samtidigt (tyckes det) med det svenska fastlandets äldre jernålder, men öfverlefver denna och fortfar ända till dess Gutarne blifva kristna. På Gotland märker man ett obrutet sammanhang mellan jernåldersfynden och der kan man således ej tala om en äldre och en yngre jernålder,

utan om en jernålder, som löper parallelt med, är samtida med fastlandets såväl äldre som yngre jernålder. Men väl kan man på Gotland urskilja de förut omtalade samfärdsels-perioderna.

I de gotländska grafvarne finner man dels brända dels obrända lik, utan att man kan med säkerhet hänföra de olika skicken till skilda perioder.

Om det är fornsakerna, som skola förklaras och ordnas, och om tvenne olika systemer erbjuda sig, det ena vunnet genom studiet af fornsakerna, grundande sig på deras egendomligheter, och det andra historiskt, oberoende af fornsakerna, anser jag att man icke kan tveka i valet mellan de två, äfven om det senare *måhända*, hvilket man ingalunda kan från början antaga som sjelfklart, vore fullt riktigt. Men om det skulle visa sig, att det senare alls icke öfverensstämmer med fornsakernas egna vitnesbörd, då synes det mig icke förtjena minsta afseende. Derföre vill jag framställa som ett önskemål: att det Snorreska systemet med dess bränne- och högåldrar samt de obefogade utvidgningarne af detta system måtte glömmas, så fort det är fråga om praktiken, samt att systemet med de tre perioderna måtte i stället ingå i det allmänna medvetandet, men utan de förfalskningar (t. ex. att all brons tillhör bronsåldern), som velat insmyga sig. Till dessa två önskningar vill jag foga ännu en tredje: att man måtte upphöra att datera fornsakerna, alltefter som man anser dem vara äldre eller yngre än Odins invandring — ty Odin hör icke till menniskornas, utan till gudarnas verld, och det är våra menskliga förfäders arf, som vi skola ordna.

Efter den hedniska tiden kom medeltiden, då Sveriges odling gick mera jämna steg med det öfriga Europas, ehuru man i vårt aflägsna land i mycket kom efter och i mycket bevarade sin egendomlighet. Dock kan den allmänna europeiska medeltidens indelning

tillämpas äfven på vår medeltid, och vi få således urskilja äfven här tre perioder[1].

Den *romanska* perioden, hvars byggnader utmärkas af rundbågen, hvars snidade och målade bilder karakteriseras af stelhet, af en sträng symmetri samt icke sällan af en otymplig klumpighet. Inom arkitekturen varar denna period till 1230—1300, slutande olika tidigt i olika stift; inom de bildande konsterna varar den ungefär till 1250, kanske något längre.

Öfvergångs-perioden och den *första gotiska*, hvilkas byggnader utmärkas genom en blandning af rund- och spetsbågar, hvilkas snidade och målade bilder hafva utbytt stelheten och hårdheten mot en behaglig mjukhet, mildhet och symmetrisk afrundning. Inom arkitekturen uppträder denna period redan kort efter 1230 och synes hafva varat in under 1300-talet. Af synnerligen stor betydelse var denna öfvergångstid för skulpturen och måleriet, inom hvilka konster öfvergångs-periodens blomstring inträffar vid pass 1350 eller något tidigare.

Den *senare gotiska* perioden, hvars byggnader karakteriseras af den ensamt herrskande spetsbågen, hvars målade och snidade bilder hafva utbytt den föregående periodens rundade, stillsamma former mot mera kantiga, men derjämte mera rörliga och liffulla. Blomstringen inom dessa konster inträder under förra hälften af 1400-talet och fortfar till århundradets slut. Sin gräns fick i Sverige den gotiska perioden, när reformationen och renässansen infördes.

Medeltidens handtverkare-arbete hade en betydlig tillsats af konstnärlighet samt finhet i uppfattning och återgaf troget tidehvarfvets stil. För detta gäller ungefärligen samma period-indelning som för målare- och bildhuggarekonsterna.

---

[1] Det öfriga Europas tidigare medeltidsperioder kunde icke förekomma i Sverige, då de äro samtida med vår hednatid.

Skall vår vetenskap gå framåt, är det nödvändigt att söka skarpt och klart uppfatta alla frågor, utan undseende för de meningar, som befinnas ej längre fullt motsvara vetenskapens fordringar. Derföre har det ansetts nödigt att meddela ofvanstående öfversigt i första numret af detta Månadsblad, hvars ändamål skall blifva att i sin mon bidraga till bemödandet att för oss afslöja det förflutna. Systemer kunna behöfva ändras, mer eller mindre, i synnerhet när man vid deras uppställande måste med afseende på periodernas gränser uttala sig med så mycken betänksamhet, som jag gjort här ofvan vid angifvandet af de tre medeltidsperioderna. Men till dess på faktiska skäl grundade rättelser blifvit gjorda, kan äfven den för medeltiden anförda periodindelningen vara af nytta, emedan den gifver läsaren klarhet öfver betydelsen af dessa tidehvarf, när de i det följande komma att omtalas.

H. H.

Från den äldre jernåldern.

1. Sporre af brons. 1/1.

Originalet till fig. 1, funnet i en åker nära Resmo kyrka på Öland (Inv. 1304: 1843,5), är gjutet, hvarefter det glättats och konturerna blifvit skärpta. Sporrar

af detta slag äro icke sällsynta i den germanska äldre jernålderns fynd. Man finner dem t. ex. i museerna i Christiania, Köpenhamn, Berlin, Breslau, Wien och Pest. De förekomma någon gång med jernspets, samt aldrig i bronsålderns fynd.

Ungern hörde en tid till det romerska riket, fördeladt på provinserna Dacien och Pannonien. Det tyckes, som om denna sporreform ursprungligen varit romersk, ty i universitetets samling i Bologna förvaras foten af en romersk bronsstaty, på hvars häl sitter en sporre af samma slag. Denna fot visar ock, huruledes sporren fästes vid foten medelst remmar.

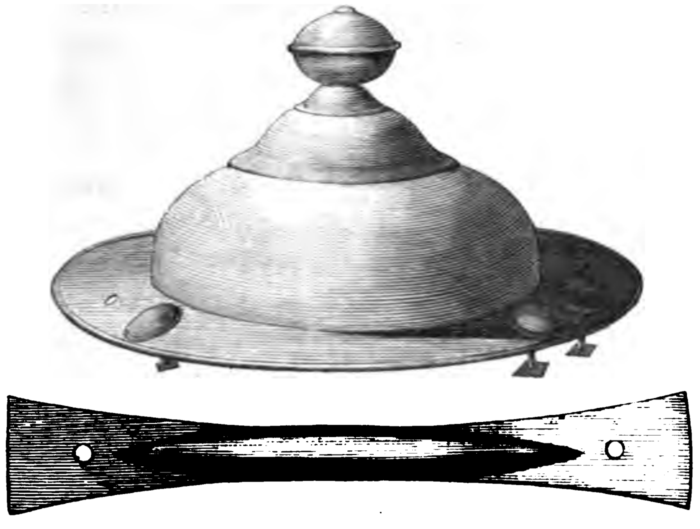

2. Sköldbuckla med handtag, af brons. 5/8.

Sköldbucklan och handtaget, likaledes af brons, gjutna och glättade, äro funna vid Folkeslunda i Långlöts socken på Öland (Inv. 3106). En bonde hade förstört ett mindre stenrör med randstenar och i dess inre funnit en kista, hvars väggar och tak bildades af stenflisor. Den jordfylda kistan inneslöt benranglet af en man, hvars bröst varit, att döma af bucklans läge, betäckt med

skölden. Vidare hittades i kistan ett tveeggadt jernsvärd samt tvenne lansspetsar och en liten jernribba, hvars bestämmelse icke är lätt att utleta.

Som nitnaglarne ännu sitta qvar i bucklans brädd, kan man se, att skölden icke haft mer än 0,4 dec.-tums tjocklek. Dess form och storlek kunna tyvärr icke utrönas, eftersom grafven icke blef på ett vetenskapligt sätt undersökt. Redan ett aktgifvande på kistans bredd hade gifvit en antydan om sköldens. H. H.

Lavatorium eller tvättkanna från romansk tid.

3.

År 1870 erhöll Statens Historiska Museum som gåfva af gästgifvaren Alfred Carlsson i Östa (Väderstads socken, Göstrings härad, Östergötland) här ofvan afbildade, väl bevarade och såväl genom sitt arbete som sin ålder märkliga kärl af brons (Inv. 4408). Det uppgafs fordom hafva tillhört någon kyrka i Ydre härad.

Under medeltiden sörjde man med omsorg att bereda tillfälle till tvagning, särskildt af händerna. I matsalen eller i dennas närhet fans nästan alltid en mindre vattenreservoir, fat och tillhörande handduk. Likaledes förekommo tvagningar under den katholska gudstjensten. Ända sedan den kristna kyrkans äldsta tider var det noga föreskrifvet, att den tjenstförrättande presten skulle två sina händer, innan han vidrörde hostian.

All tvättredskap kallades lavatorium, såväl fatet, i hvilket sjelfva tvagningen försiggick, som kärlet, ur hvilket vattnet göts; ja, namnet öfverflyttades till och med på det hörn af altaret, vid hvilket tvagningen utfördes. Fatet kallades särskildt manile eller aquamanile, hvilket namn någon gång tillägges äfven kannan, hvars vanliga benämning var urceus eller urceolum.

Under loppet af 1100-, 1200- och 1300-talen, någon gång ännu senare, arbetades handkannor i form af djur, lejon, hästar (understundom beridna), basilisker, gripar, dufvor eller hönor. De äro icke sällsynta i utlandets samlingar. Ett exemplar, nästan alldeles likt det här afbildade, förvaras i den dyrbara samlingen i Sigmaringen. Statens Historiska Museum eger tvenne andra handkannor i lejonform, något olika denna (Inv. 888 och 920), af hvilka den ena är inköpt på Gotland.

H. H.

Litteratur.

Upplands Fornminnesförenings Tidskrift. I (176 s. + XI + VI). — Föreningens förlag. — Pris: 2 Rdr 50 öre (för ledamöter sedan 1869 afgiftsfritt).

Detta häfte, som redan genom sin prydliga utstyrsel tilldrager sig uppmärksamhet, innehåller dels af Föreningens sekreterare, ryttmästaren m. m. C. A. Klingspor, meddelade Anteckningar om de resor, han under som-

maren 1869 gjorde, på K. Akademiens bekostnad, dels Anteckningar till en beskrifning öfver Vester Åkers och Dalby socknar af hr Bernhard Schlegel. Häftet är rikt på faktiska uppgifter och vitnar om noggranna forskningar, hvadan man med skäl må räkna det som ett värderikt bidrag till vår arkeologiska litteratur.

Hr Klingspors anteckningar gälla hufvudsakligen kyrkorna, de i dem förvarade föremålen och runstenarne[1] i 34 socknar. Hr Schlegel meddelar icke allenast det som rör de tvenne socknarnes arkeologiska och konsthistoriska förhållanden, utan lemnar derjämte bidrag till egendomarnes och personernas, särskildt pastorernas historia. Det vore att beklaga, om de anmärkningar, som, enligt tidningarnes uppgifter, gjordes vid Föreningens årsmöte mot omfattningen af dessa sockenbeskrifningar, skulle föranleda ett öfvergifvande af planen att ytterligare utarbeta sådana, ty ju mer forna tiders förhållanden sättas i förbindelse med och kompletteras af de nutida, desto lifligare och varaktigare torde hos befolkningen inom provinsen intresset blifva för fornminnena, desto klarare insigten om deras rätta betydelse. Allrahelst vore ett afbrott nu att beklaga, då sekreterarens företal ger löfte om en fullständig beskrifning af Balingsta socken med dess dyrbara fornminne, Wijks slott.

I häftet meddelas figurer af runstenarne vid Möjebro (s. 37) och Krogstad (s. 73, 74), af den ristade stenen i Häggeby vapenhus (s. 50, 51), af fru Ramborgs grafhäll i Vester-Åkers kyrka (s. 94) och af en i Dalby socken funnen borrad stenyxa (s. 111).

H. H.

Under pressen befinner sig första häftet af ett planschverk öfver fornsaker i Statens Historiska Museum, som utgifves af Kongl. Akademien, Atlas till Dr Montelii »Sveriges forntid» samt andra, omarbetade upplagan af

[1] Deras inskrifter äro granskade och tolkade af professor C. Säve.

Dr Hildebrands »Svenska folket under hednatiden». Ti l tryckning färdig är en beskrifning öfver Sveriges kongliga medaljer af riksantiqvarien Hildebrand, hvilket verk kommer att af Kongl. Akademien utgifvas.

Hvarjehanda.

ÅTERFUNNEN RUNSTEN. Under början af sommaren anmälde kyrkovärden Gustaf Karlsson i Säby, Skå socken (Svartsjölandet), att han på granngården Söderbergas egor funnit en hittills okänd runsten. Kongl. Akademien lät undersöka denna, hvilken befans vara den sedan lång tid saknade Eneby-stenen, Liljegren n:o 355, Bautil n:o 290. De bitar, som i Bautil äro tecknade som lösa, voro, när besigtningen skedde, ännu icke återfunna.

UNDERSÖKNINGAR. Under loppet af sommaren hafva Kongl. Akademiens amanuenser företagit undersökningar i landsorten. Dr Montelius, som reste under början af sommaren, genomforskade Luggude härad i Skåne. Dr Hildebrand besigtigade några fornlemningar på Gotland, hvilka jordegaren önskade borttaga, genomvandrade Valla härad i Vestergötland, der han äfven undersökte en skadad graf från stenåldern samt några grafvar från jernåldern, samt besökte Falköpings-trakten och Ytterby kyrka vid Göta-elf. Om resorna komma utförliga berättelser att till Akademien afgifvas.

För öfrigt hafva under sommarens lopp undersökningsresor blifvit gjorda, med understöd af Kongl. Akademien, i Uppland af ryttmästaren m. m. Klingspor, i Södermanland af friherre O. Hermelin, i Vestmanland af hr H. Hofberg, i Östergötland af agronomen C. F. Nordensköld samt i Vestergötland af hr K. Schmidt.

DEN ARKEOLOGISKA KONGRESSEN I BOLOGNA öppnades den 1 och afslutades den 8 Oktober. Fyra dagar eg-

nades åt vetenskapliga förhandlingar, tre dagar användes för utflygter till Modena, Marzabotto och Ravenna. I sammanhang med kongressen var anordnad en exposition af föremål från sten- och brons-åldrarna, funna i Italien. Kongressen besöktes af tvenne svenska fornforskare, doktorerna Hildebrand och Montelius, hvilka bägge gåfvo meddelanden angående bronskulturen.

Nästa kongress kommer att hållas i Belgien, under senare hälften af Augusti månad 1872.

ITALIENSK BERNSTEN. Uti E. Hübners Archæologische Zeitung, 4:e bandet s. 49, meddelar hr J. Friedländer följande:

Icke blott på Sicilien, utan äfven i Lucanien förekommer bernsten och åtminstone å det senare stället var han icke okänd under forntiden, ty han har der blifvit bearbetad under aflägsna perioder. Man finner der icke sällan i jorden — till och med långt från kusten — råa bernstensstycken samt i grafvarne antika sniderier, ofta af ansenlig storlek. All bernsten från denna trakt är mörkröd. Hr Friedländer inköpte i Lucanien några arbetade bernstensstycken för museet i Berlin. Det bästa af dessa har af sin bearbetare fått form af en qvinlig figur, som i stil och klädedrägt påminner om de etruskiska bronsfigurerna.

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden 12—2, hafva under månaderna Januari—Oktober 1871 besökts af 19,220 personer, på följande sätt fördelade på de olika månaderna: Januari 786, Februari 585, Mars 1194, April 1358, Maj 1939, Juni 2869, Juli 4125, Augusti 3053, September 2094 och Oktober 1217.

Stockholm, Iwar Hæggströms boktryckeri, 1871.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens MÅNADSBLAD.

2. 1872. Februari.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren eller direkte hos Akademien. Priset för årgång (deri inberäknadt postförvaltare-arfvode) är 2 Rdr Rmt.

Våmbs kyrka.

På en kulle vid foten af Billingen, icke långt från Sköfde, reser sig öfver lummiga trädkronor Våmbs åldriga kyrka, ett minne från den svenska byggnadskonstens äldsta tider. Kyrkan är öfvergifven af sockenborna, som numera fira sin gudstjenst i Sköfde kyrka; dock begagnas hon tvenne gånger om året, af kärlek till den vördnadsvärda byggnaden och till lättnad för äldre och sjukliga personer i socknen. Emellertid saknar kyrkan icke besökande, ty hennes anseende är stort när och fjärran som ett dyrbart minne från forntiden, och en färd dit lönar sig för en hvar, som sätter värde på en fager ort och en omfattande, angenäm utsigt. Derföre har man med oro sett de stora remnorna i koret och i tornmuren, hvilka hota kyrkan med fall. Församlingen har hos Kongl. Maj:t anhållit om understöd af statsmedel till kyrkans reparerande, helst församlingsborna äro skyldiga att bidraga till underhåll af Sköfde stadskyrka och dem följaktligen icke kan åläggas att reparera den nu öfvergifna kyrkan.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, af Kongl. Maj:t hörd, har i underdånighet tillstyrkt beviljande af ett anslag till det nämnda ändamålet, på grund deraf att Våmbs kyrka, som gått jäm-

förelsevis fri för senare tiders vandaliska ombyggnads- och ändringsförsök [1], lemnar oss en i det närmaste trogen bild af romanska periodens kyrkobyggnader: torn i vester med tudelade ljudöppningar, skepp, fyrkantigt

4.

kor och halfrund korabsis. Som exempel på det grundliga utrotandet af de gamla byggnaderna kan nämnas, att på andra sidan Billingen, i Valla härad, hvarest, utom Varnhems klosterkyrka, funnits icke mindre än

[1] Figuren 4 visar dock, att ett par af kyrkans fönster blifvit utvidgade.

tolf sockenkyrkor, förekommer ej längre en enda i gammalt skick; fem äro nedbrutna, fem äro nybygda, de återstående två äro genom tillbyggnader eller ändringar vanstälda. Detta försvinnande af de gamla kyrkorna är ur konsthistorisk synpunkt att beklaga, ty man förlorar derigenom intrycket af den romanska konstskolans rika utveckling, som varit utmärkande för Skara stift.

Folksägnen anknyter kyrkans byggande vid minnet af St. Elin af Sköfde och tolkar namnet såsom en sammandragning af Vårfruhem. Om sägnen är intet att upplysa, hvarken för eller emot, af brist på historiska uppgifter, men namnförklaringen är icke möjlig att godkänna. En sådan sammandragning är otänkbar och namnet Våmb förekommer äfven annorstädes i Sverige. En Våmbs socken finnes i Skåne, och å båda ställena har socknen tydligen fått namn af gården, på hvars egor kyrkan bygdes[1]. Emellertid är kyrkan från den tid, då St. Elin anses hafva lefvat, nämligen 1100-talet.

5.

Figuren 4 återgifver en teckning af kyrkan, utförd af hr G. Brusewitz i Göteborg. Fig. 5 visar i större skala midtkolonnen i en af tornets ljudöppningar.

På kyrkogården står en grafsten med inskriften: »Ambjörn Assarsson, död 1782, på 430 år det första korn, som blef nedlagdt i denna Guds åker», o. s. v. Kyrko-

[1] En gård Vamb finnes i Uppland. I Norge förekommer äfven ortnamnet Vambarhólmr. Att med Våmb sammanställa det fornnordiska ordet hvammr, torde icke vara etymologiskt berättigadt.

gården skulle således hafva upphört att begagnas år 1352 eller ungefär vid digerdödens tid. Om uppgiften är trovärdig, kan jag icke afgöra.

H. H.

Huru arbetades stenredskapen?

Om än stenålderns kultur i jämförelse med vår är låg, finner man bland dess alster många så väl arbetade, att de med skäl väcka vår undran, ja till och med det simplaste flintredskap, med dess regelbundenhet, noggranhet och säkerhet i utförandet, synes vid första anblicken vara något oförklarligt.

Hvarifrån fingo den tidens menniskor redskap för att bearbeta stenen? Om deras bästa arbeten sade man mången gång, att de förutsätta kännedom af metaller, och ofta, när man icke med bestämdhet uttalade en sådan mening, utan lemnade frågan om arbetsmedlen å sido, torde tanken på metallverktyg icke varit alldeles främmande. Man kan dock svårligen antaga, att ett folk, som eger kännedom om och tillgång på metaller, använder dem allenast till att bearbeta stenen; det vore vida ändamålsenligare att göra sjelfva redskapen af metall. Ej heller kan man försvara sig dermed, att metalltillgången möjligen var dertill för ringa och osäker, ty om stenen bearbetades med metall, var den senare ett lifsvilkor för stenålderns folk, och detta förutsätter åter en oafbruten tillgång på metall, vare sig brons eller jern.

Professor Nilsson uppvisade för flere år sedan, att man kunde bearbeta flintan helt lätt med sten, samt utpekade vissa stenar, hvilka han antog hafva varit använda för ett sådant ändamål. Hans uppmärksamhet hade riktats på dem, emedan han som gosse under sina

jagtvandringar mången gång sjelf med en sten, tagen på fältet, tillformat sina bössflintor.[1]

Bekräftelser hafva icke uteblifvit. För några år sedan kom en engelsman till en indianstam i Californien, hvilken ännu begagnade stenredskap. Engelsmannen kände till de i Europa funna föremålen från stenåldern och trodde, att de voro tillverkade medelst instrumenter af härdad koppar. Han sammanträffade nu med en af stammens »pilspetsmakare» och bad att få se prof på hans skicklighet. Indianen satte sig ned, lade en slät sten i sitt knä, och tog i den ena handen ett stycke obsidian, i den andra ett stycke agat. Med ett slag af agaten klöf han obsidianstycket och med ett slag mot den genom klyfningen uppkomna ytan afskilde han en skifva af $^1/_4$ tums tjocklek. Denna fattade han nu med tummen och pekfingret, höll henne mot stenstädet i knät och gaf med agaten hugg på hugg, som hvart och ett tog bort en liten skärfva. Småningom fick obsidianstycket en bestämd form. Först gjorde mannen den nedra delen färdig och fortsatte sedan sitt arbete med sakta slag. Efter något mer än en timme hade han fullbordat en pilspets, som var en god tum lång. Engelsmannen gaf honom då en sönderslagen butelj och bad honom göra en pilspets af glaset. Två försök misslyckades, men tredje gången gjorde han verkligen en pilspets och han ursäktade sig för de två olyckliga försöken dermed, att han aldrig förr bearbetat glas och kunde således icke känna dess natur.[2]

De sålunda tillverkade pilspetsarne kan jag icke afbilda. Till ersättning bifogar jag teckning (fig. 6) af en i Sverige funnen pilspets af flinta.

---

[1] Se hans Stenålder, 2:a uppl. s. 177.

[2] Berättelsen härom finnes i texten till Lartet and Christy, Reliquiæ Aquitanicæ, s. 17. Jag har hört uppgifvas att i en ethnografisk samling i södra Europa skall finnas en pilspets af glas, kommen från Amerika. Kanske är dock denna föregifna glasspets af obsidian, som stundom har samma färg som groft buteljglas.

Dock är detta sätt icke det enda, som nu användes eller förr användts vid förfärdigande af stenredskap.

6. Skåne.

En spansk författare Torquemada berättar år 1615 om obsidianens behandling i Mexico följande. En man sätter sig ned på marken och tager ett stycke obsidian, »som är hård som flinta», 8 tum långt eller längre, cylindriskt och nästan så tjockt som ett menniskoben, samt en käpp af ett spjutskafts tjocklek, tre alnar (?) lång eller längre, på hvars ena ända är fästad ett annat trästycke, 8 tum långt.[1] Stenen sätter han mellan sina nakna fötter, hvilka hålla honom liksom i ett skrufstäd, och tager sedan käppen, sätter dennas ena ända mot en kant af stenen, andra ändans tvärträd mot bröstet. Genom tryckningen afskiljes en spetsig, tveeggad knif, lika väl formad, som vore den skuren med skarp knif ur en rofva eller gjord af glödgadt jern. Sedan skärper han den på en sten. För att göra eggen riktigt fin, betjenar han sig af ett ben. En sådan arbetare gör helt snart ett tjog sådana knifvar. De hafva samma utseende som våra barberares lancetter, med den skilnad att de hafva en rygg längs midten och äro något krökta mot udden. Första gången en sådan knif användes, biter den på håret eller skägget lika starkt som en rakknif af stål, men redan i andra taget blir den slö, hvarföre man, för att raka sig, behöfver en hel mängd. Mången spanior, såväl munk som prest, har låtit raka sig med sådana, i synnerhet under kolonisationens första tid, då man icke hade så ymnig tillgång på nödiga redskap.[2]

---

[1] Instrumentet har således haft utseende af ett T.

[2] Tylor, Anahuac, or Mexico and the Mexicans, London 1861, s. 331, hvarest ett annat vitnesbörd från samma århundrade meddelas. Ännu i dag lära Indianerne i Mexico använda obsidian-skärfvor i stället för sax, till att afskära trådar.

Sådana amerikanska knifvar eller spåner af obsidian äfvensom facetterade, något när cylindriska block, från hvilka spåner blifvit afslagna, äro allmänna i Europas ethnografiska samlingar.[1] I Sverige har icke obsidian blifvit bearbetad, men väl hafva vi dylika facetterade flintblock och massor af flintspåner. Huruvida de senare tillverkats med ett bestämdt syfte, är ovisst. Man torde böra i första hand betrakta dem såsom affall, ehuru det

8. Skåne.

7. Skåne.

9. Skåne.

är troligt, att man visste att använda dem äfven i den form, de i följd af flintans natur fått. Man kunde använda dem som skärande verktyg och derjämte lätt omarbeta dem till pilspetsar. Fig. 7 visar ett flintstycke, hvars rikt facetterade yta förråder, att mången spån derifrån afslagits. Men vid ett slag brast spånen, innan han kunnat afskiljas från blocket; man ser upptill tvenne springor, som visa, hur långt slaget hade verkat, när bristningen inträffade. Fig. 8 visar en frånskild spån

[1] I Italien och Ungern har fordom obsidian bearbetats.

och fig. 9 en pilspets med sågtänder, bildad af en sådan spån.[1]

Men från början voro icke de afslagna flintskärfvorna spånlika, utan fingo, alltefter det bearbetade flintstyckets ursprungliga beskaffenhet, hvarjehanda former; se t. ex. fig. 10. De skarpa kanterna och ofta vid ena sidan en bukformig utsvällning vitna om det af menniskohand riktade slaget. Tusenden af sådana skärfvor förekomma t. ex. på de tvenne arbetsplatserna från stenåldern vid Hafäng och på Lindormabacken i Skåne.[2]

10. Skåne.

Flintblocken, flintskärfvorna och flintspånerna äro nödvändiga resultater af flintans bearbetning och förekomma äfven under alla de stenåldrar, som karakteriseras af flintans användande. Dem kan man således icke begagna för någon periodindelning inom stenåldern.

(Forts.) H. H.

Arkeologiska paralleler.

1.

Under studier i Österrikes och Ungerns fornsakssamlingar väcktes min uppmärksamhet af en mängd föremål, som egde synnerligen stor likhet med i Norden funna fornsaker från den äldre jernåldern. Jag hoppas en annan gång få meddela en utförlig framställning af dessa likheter och af de resultater, som af dem kunna

---

[1] En sådan pilspets är, enligt uppgift af en trovärdig person, funnen sittande i en menniskoskalle, som upptäcktes under förstöring af en stenåldersgraf i Vestergötland.

[2] Se min uppsats i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 3, s. 8 och 19.

dragas. Under tiden meddelas här några af de fornsaksgrupper, inom hvilka öfverensstämmelserna framträda särdeles tydligt.

Fig. 11. Ett i Ungern funnet hängsmycke af guldbleck, siradt med pålödda kornsirater och nedtill försedt med ett kulformigt bihang. I Ungern och Siebenbürgen finner man andra liknande hängsmycken, stundom klotrunda, stundom nedtill försedda med en liten grupp af kulor, tillsammans liknande en drufklase. Ett par gånger äro sådana smycken hittade på orter, hvarest funnits romerska kolonier.

11. Ungern.

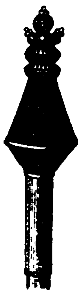

12. Österrike.

13. Öland.

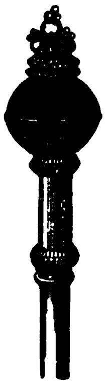

14. Fyen.

Fig. 12. Öfverdelen af en nål, funnen vid Wulzeshofen i erkehertigdömet Österrike jämte andra smycken. Den afbildade delen (så mycket som var bevaradt) är af blekt guld, men nålen, af hvilken ett stycke sitter inne i den smala hylsan, har varit af silfver.

Fig. 13. Ett hängsmycke[1] af guld (halt 0,83), fun-

[1] Om sådana hängsmycken se Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2, s. 235.

net på Öland (Lerkaka i Runstens socken, Inv. 3139). Fyra andra smycken af samma form förvaras i Statens Historiska Museum jämte andra något afvikande (klotformiga). I Norge och Danmark äro hängsmycken af samma slag funna.

Fig. 14. Öfverdelen af en nål (hufvudet af guld, nålen af silfver), funna på Fyen (Nörre Broby nära Odense). Tillsammans med nålen hittades en hängprydnad af guld, liknande fig. 13, romerska bronskärl m. m.[1]

Likheterna mellan de fyra prydligt arbetade föremålen falla genast i ögonen. Nålar af dessa slag äro, så vidt jag minnes, icke funna annorstädes än i Norden och vid Donau. Hängsmycken af det afbildade slaget förekomma väl annorstädes, men de äro sällsynta, utom i Ungern-Siebenbürgen och i Norden. Typen fig. 13, allmän i Norden, är väl icke fullt identisk med den i Ungern förekommande, men man kan det oaktadt spåra ett sammanhang mellan dessa hängsmycken hos oss och vid Donau, och man finner en föreningslänk i de hängsmycken lika de våra, som äro funna i Meklenburg och i Mark-Brandenburg (Wotenitz, Milow, Ruppin), således i Elbes dal.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

HAMMERS MUSEUM. Juveleraren i Stockholm Chr. Hammer, som eger en betydlig samling historiska märkvärdigheter, pretiosa, möbler, porslin, målningar, gravyrer m. m., hade i slutet af sistlidet år hembjudit dessa åt Staten för en summa af 400,000 silfverspecier (en

---

[1] Jfr Képes Kalauz a magyar nemzeti muzeum érem-és régiségtárában. s. 48. Kenners Beiträge zu einer Chronik der archæologischen Funde in der österreichischen Monarchie, VIII. s. 30. Annaler for Nordisk Oldkyndighet. 1869. pl. V.

million sex hundra tusen rdr rmt), som skulle kunna fördelas på flere år, mot erläggande af 5 proc. ränta på det oguldna beloppet. — Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, hvars utlåtande Kongl. Maj:t infordrat, har, med åberopande af riksantiqvariens afgifna yttrande, afstyrkt antagandet af detta hembud, hufvudsakligen på det skäl, att det icke skulle vara ändamålsenligt att utbetala en så hög lösesumma för en samling, som visserligen innehåller många både sällsynta och värdefulla saker, men derjämte en stor mängd andra af underordnadt värde, föga användbara i någon af Statens samlingar, men som ändå bidraga att höja priset. Akademien har ansett en summa, till det belopp hr Hammer betingat, kunna med långt större fördel användas för de offentliga samlingarne medelst inköp af endast sådana föremål, som för hvar och en af dem vore verkligt behöfliga.

UNDERSTÖD FÖR VETENSKAPLIGA ÄNDAMÅL. Akademien har till Kongl. Maj:t afgifvit infordradt utlåtande öfver följande underdåniga ansökningar: Professoren C. J. Tornberg om 1000 rdr för tryckning af register till den af honom i 12 volymer på grundspråket utgifna »Ibn-el-Athirs Verldshistoria». — Professorn A. Cronholm om 600 rdr till utgifvande af 6:te delen af hans »Gustaf II Adolfs historia». — Docenten H. Forssell om 1000 rdr för tryckning af 3:dje delen af »Sveriges inre historia från Gustaf den Förste». — Amanuensen O. Montelius om inlösning med 575 rdr för Staten af 50 exemplar af hans arbete »Från Jernåldern», 1:a och 2:a häftena. — Lektorn N. Linder om 500 rdr till fortsättning af hans sistlidet år började undersökningar af Ölands och Östra Smålands folkspråk och fornlemningar. — F. d. läroverks-adjunkten G. W. Sylvander om understöd för hans arbete »Kalmar slotts och stads historia». — Boktryckaren

P. Hanselli om inlösning af 30 exemplar af hans utgifna »Samlade Vitterhetsarbeten af Svenska författare från Stjernhjelm till Dalin», 1:a, 13:e, 14:e och 15:e delarne. — Richard Dybeck om 2000 rdr för insamlande af materialier i svenska landsorter till 5:e häftet af antiqvariska skriften »Runa». — Orgelnisten B. W. Hallberg om 1600 rdr till fortsättande af hans studier och forskningar i Italiens och Tysklands bibliotheker, i ändamål att uppsöka och samla hymnologiska uppteckningar från den skandinaviska Nordens medeltid.

UNDERDÅNIGA UTLÅTANDEN hafva blifvit afgifna öfver Våmbs församlings i Vestergötland anhållan om statsanslag till reparation af församlingens fornåldriga kyrka; — öfver Medelplana församlings i Vestergötland hemställan med anledning af ifrågasatt nedbrytning af Vesterplana kyrka.

MEDALJFÖRSLAG af Akademien uppgifna eller granskade och stadfästade: Kongl. Vetenskaps Akademiens minnespenning öfver presidenten A. von Hartmansdorff. — Kongl. Musikaliska Akademiens medalj öfver sekularfesten. — Norrköpings handtverkareförenings belöningsmedalj. — Tyskbagarebergens aktiebolags minnespenning öfver kapten G. W. von Francken. — Göteborgs frivilliga skarpskyttekorps' belöningsmedalj.

GEFLE ELEMENTARLÄROVERKS BIBLIOTHEK. Som bidrag till ersättande af läroverkets vid 1869 års brand förstörda bibliothek har Akademien till läroverket förärat 118 volymer och häften af skrifter, utgifna på Akademiens förlag eller af Kongl. Maj:t stälda till Akademiens användande.

NORRKÖPINGS ARBETAREFÖRENINGS MUSEUM. Styrelsen af detta museum hade medgifvit Akademien att för Statens Historiska Museum mot dupletter af andra forn-

saker tillbyta sig en skaftcelt af brons, hittad i Östergötland. Då det befans, att denna celt icke var ovilkorligt behöflig för Statens samling, har Akademien återstält densamma och derjämte förärat arbetareföreningen 12 st. fornsaker af sten af olika slag.

GRAFHÖGAR på Uppinge egor i Grödinge socken, Stockholms län. Handlanden E. Behmers och arbetskarlen J. Westrells ansökningar att för tillämnadt bygnadsföretag få bortrödja några forntida grafhögar, hafva blifvit bifallna, sedan riksantiqvarien Hildebrand förleden höst vid undersökning på stället funnit att dessa, till största delen i äldre tid skadade högar tillhöra jernåldern och icke förete annan märkvärdighet, än att i samma hög finnas lemningar af brända och obrända lik på ungefärligen samma djup, nära högens botten.

AKADEMIENS AMANUENSER. Med anledning af Kongl. Maj:ts den 1 sistlidne December åt Akademien lemnade uppdrag, har Akademien den 19 i samma månad till ordinarie första och andra amanuens antagit och förordnat filos. doktorerne Hans O. H. Hildebrand och Oscar A. Montelius, hvilka som e. ord. amanuenser varit anstälda, den förre sedan 1865, den senare sedan 1868.

Litteratur.

Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning. Tidskrift utg. af Föreningen för Skånes fornminnen och historia, genom M. Weibull. (4:de h. 1871). — (XII + 152 och 3 pl.). — Pris: 3 Rdr (för medlemmar afgiftsfritt).

Det rikhaltiga häftet innehåller: 1. »Föreningen för Skånes fornminnen och historiska museum. 2. E. Tegnér, Anteckningar om Lunds universitets historiska museum.

3. N. G. Bruzelius, Om fynden i Ystads hamn (med 3 pl.). 4. G. H. Mellin, Om Rönneholm. 5. Per Nilsson i Espö, Gamla seder och bruk bland allmogen inom Vemmenhögs härad vid början af 19:de seklet. 6. Visor och verser på skånska landskapsmål, samlade af Weibull. 7. C. A. Ehrensvärd, Fem dagars resa i Skåne för att se och hämta rörelse och förargelse. 8. Runstenshögen i Lund. 9. Gåfvor till föreningen.»

Hr Tegnérs uppsats lemnar vigtiga bidrag till den svenska fornforskningens historia. Hur rikt Lunds museum är, synes bäst af den s. 48 meddelade uppgiften, att det vid slutet af år 1869 innehöll 6636 föremål från stenåldern, 432 från bronsåldern. — Hr Bruzelius redogör för den nyligen i Ystads hamn upptäckta torfmossen samt för de ofvan och under denna funna föremålen. I sanden ofvan mossen med dess rotstående stubbar fann man 25 skeppsvrak, hvarjehanda föremål från medeltiden och t. ex. stycken af en tysk bönbok från 1500-talet. I torfmossen träffades inga fornsaker, men under denna »åtta flintredskap, en bronsklubba och tvenne skifvor af ben till ett knifskaft, hvilka senare sannolikt ej äro äldre än 8:de och ej yngre än 11:te århundradet, samt åtskilliga djurben.» Då det enligt hr B. är otänkbart, att dessa föremål kommit genom torflagret ned till de platser, der de hittades, använder han dem, d. v. s. bronsklubban, som han anser tillhöra bronsåldern och möjligen vara af etruskiskt ursprung, och knifskafts-skifvorna från slutet af vår hednatid eller första början af den kristna perioden, till datering af torfbildningen. Om omöjligheten att sjunka igenom torflagret kan jag icke yttra mig, men med afseende på de tvenne fornsakerna, håller jag före, att de s. k. bronsklubborna äro ännu så föga kända, att man, på dem icke kan bygga några kronologiska slutsatser,

[1] Skäl för denna min åsigt skola i ett följande nummer framläggas.

samt att, såvidt jag förmår uppfatta de snidade benskifvornas karakter, dessa tillhöra en yngre period än den hr B. antager. — Hr Mellin redogör för en af honom utförd undersökning på Rönneholm (i Rönne-å nedanför Engelholm), hvarest han funnit lemningar af en åbyggnad från medeltiden. I den åttonde uppsatsen beskrifvas af hr Bruzelius de i Lund hopförda skånska runstenar, hvilka ansetts å de orter, der de anträffats, icke hafva egt tillräckligt skydd. Af dessa stenar äro två upptagna i Liljegrens runurkunder under numren 1577 (Lundagård) och 1444 (Vallkärra). Förut opublicerade äro Skifvarps-stenen, två Gårdstånga-stenar och en (oläslig) från Örja. H. H.

För tredje delen af Antiqvarisk Tidskrift för Sverige äro tryckta fyra ark af en uppsats af dr Montelius om »Bronsåldern i norra och mellersta Sverige».

Hvarjehanda.

FYND PÅ BJÖRKÖ. Hvar staden Birca låg har, som bekant är, varit i senare tid omtvistadt. Under den karolinska tiden ansåg man det vara ganska visst, att den fordom fräjdade staden legat på den lilla Björkön i Mälaren. Sedan dess har man velat förlägga den än till Kalmartrakten, än till Sigtuna. Emellertid tala uppgifterna i de skriftliga källorna, synes det mig, allramest för Björkön, och öns många grafhögar, den svarta jorden, med dess om en brand vitnande kolstybb och aska samt i denna funna mynt, andra fornsaker och ben[1] understödja på bästa sätt de historiska slutsatserna. Under sommaren och hösten har kandidat Hj. Stolpe på Björkön företagit undersökningar, hvilka visa, att förrådet af

[1] Jfr Sjöborgs Samlingar för Nordens fornälskare 3, s. 14 f.

ben, med få undantag af djur (bland hvilka husdjuren äro talrikt representerade) är förvånande stort, hvilket i sin ordning vitnar om den forna stadens betydelse. De bland benen funna fornsakerna tillhöra, för så vidt de kommit till min kännedom, liksom de der tidigare funna, den yngre jernåldern, d. v. s. slutet af vår hednatid. Således, om än djurbenen blifvit klufna på det märgen skulle blifva åtkomlig, kan detta benlager icke jämföras med de danska kjökkenmöddingarne, som tillhöra stenåldern och innehålla ben af inga andra husdjur än hunden.

H. H.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet under loppet af år 1871.

Af fru friherrinnan *M. von Beskow:* fem utländska moderna mynt (4 i silfver, 1 i koppar), 2 penningar i förgyld messing till minne af prins Napoleons dop den 14 Juni 1856 och en minnespenning i jern öfver Carl von Linné. Inv. 4403.

Af possessionaten hr *F. von Rothstein:* en kufisk dirhem, slagen under Abbasid-khalifen El-Mamun i Bagdad år 208 e. Heg. (823,4 e. Kr.), funnen vid dikesgräfning å Malma egor, Badelunda socken, Vestmanland. Inv. 4495.

Af *Joh. Evans* Esq., engelsk fornforskare och myntkännare: 14 romerska silfvermynt från det fjerde århundradet. Inv. 4496.

Af hans excellence grefve *B. von Platen:* 1. ett i guld och elfenben infattadt handsigill med hans excellence grefve Carl de Geers vapen, graveradt i karneol; 2. Ridderskapets och Adelns medalj öfver samma excellence, ett exemplar i guld; 3. tjugo, af belgiern Wiener graverade bronsmedaljer, framställande arkitektoniska mästerverk i Belgien. Inv. 4500.

Af hr *G. Norin:* en stenyxa med skafthål, af allmän form, 5,5 t. lång, funnen vid nyodling i Kila socken, Jönåkers härad, Södermanland. Inv. 4501.

Af hr *H. Hägerström:* en ordensstjerna af förgyld messing, begagnad af ett okändt ordenssällskap; inskriften: Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Inv. 4503.

Af *Länghems* församling i Vestergötland: en romansk dopfunt af sten (1100-talet) med reliefbilder (centaur o. s. v.). Inv. 4505.

Af framl. öfversten m. m. hr *O. J. Hagelstam* och fru *F. Hagelstam*, f. Burenstam: en högst dyrbar snusdosa med infattade solitärer och briljanter på locket (testamentarisk gåfva, som redan blifvit af fru Hagelstam till Museum öfverlemnad). Inv. 4506.

(Forts.)

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet, som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden 12—2, hafva besökts under November månad af 665 och under December af 489 personer. Antalet besökande under hela året 1871: 20,374.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1872.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens MÅNADSBLAD.

3. 1872. Mars.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren eller direkte hos Akademien. Priset för årgång (deri inberäknadt postförvaltare-arfvode) är 2 Rdr Rmt.

Huru arbetades stenredskapen?

(Forts.)

Ännu i dag bearbetas flintan i England och Frankrike. Hos oss har hon visserligen fått vika från de områden, inom hvilka hon allralängst visade sig nyttig och herrskade. Flint-elddonen hafva fått gifva rum för tändstickorna och flintlåsen på skjutgevären äro icke längre tidsenliga. Allestädes har man dock icke hunnit lika långt i civilisation.

I England finnes den förnämsta flintbearbetningsorten vid Brandon i grefskapet Suffolk, hvarest för två år sedan tre arbetsföreståndare och trettio arbetare hade sysselsättning. Liksom man annorstädes gräfver efter guld eller diamanter, så gräfver man der efter flinta, som förekommer i jorden under form af stora, platta bollar. Gräfvarne schakta sig ned i jorden, uppsamla flintbollarne och sälja dem åt arbetaren.

Dennes första åtgärd är att slå bollen i stycken. Hvart af dessa tillhugges sedan med en mindre, kullrig hammare; den hvita kalkskorpan aflägsnas, liksom å styckets ena sida alla ojämnheter. Nu är han färdig att begynna spånhuggningen, hvartill användas tvenne hammar af olika groflek, bredast öfver midten samt afsmalnande mot de fyrsidiga, smala ändarne; den gröfre har en vigt af ungefärligen 3½ eng. skålp. och dess slagyta

en storlek af $^1/_2 \times ^1/_8$ eng. tum. Den kraft, som användes till frånskiljande af en spån, svarar ungefär mot den gröfre hammarens dubbla tyngd. Arbetaren stödjer det putsade flintstycket mot sitt venstra knä, riktar, med en lutning af vid pass 45° vinkel, ett slag af den undre hammarytans ena hörn mot flintans öfre utkant och afskiljer dermed en spån af hela styckets längd, så vida detta är af en god beskaffenhet. På flintspånen ses vid den ändan, som mottog slaget, en bugtig upphöjning.

En skicklig arbetare med materialier af bästa art kan afskilja niotusen spåner om dagen; det vanliga resultatet af ett dagsverk är dock sju tusen. Spånerna kastas, alltefter deras längd, i olika kärl och öfverlemnas åt »knäpparen». Denne sitter på en bänk, i hvilken är fästadt ett litet städ, hvars öfveryta, 1 eng. tum $\times$ $^1/_4$ à $^3/_8$ tum stor, har en lutande ställning. Han lägger flintspånen på städet och gifver honom ett slag med en fin hammare, som föres i sned riktning, hvarigenom spånen undergår samma behandling som genom klippning med sax. Ett slag aflägsnar spånens ojämna ända, ett annat afskiljer ett så stort stycke, som behöfves till en bössflinta. Detta stycke lägges nu mot städet och kanthugges. »Knäpparen» stödjer dervid armbågen mot knät, håller armen stilla och rör allenast handen. En skicklig arbetare tillverkar trehundra bössflintor i timmen.

Bössflintorna äro af 23 olika sorter; de betalas i medeltal med 1 rdr 80 öre för tusen[1] och utskeppas till Brasilien och andra delar af Amerika, till södra Afrika, Nya Zeeland och — Spanien. Elddonsflintorna äro af två slag. De utföras till Orienten och Brasilien, men användas äfven i Europa, t. ex. i Tyrolen[2].

---

[1] Fordom gafs 18 rdr för tusen.

[2] Professor Virchow i Berlin fann flintskärfvor från Frankrike till salu i Meran. Hur primitiva sederna i dessa trakter kunna vara, fann han under en bergsvandring, då han mötte en vingårdsvaktare, som hade

Andra, som icke äro anstälda vid det regelbundet bedrifna arbetet, sysselsätta sig äfven med tillverkning af flintspåner. De sitta i fria luften och tillhugga spånerna, som de sedan göra färdiga i hemmet. I följd häraf finner man på sådana ställen marken öfversållad med flintstycken, misslyckade spåner, skärfvor o. s. v.[1]

Marken der torde således ega samma utseende som vid Hafängs och Lindormabackens flintverkstäder. Till bekräftelse af min uppfattning af dessa fornminnesplatser kan jag här anföra hvad professor Reinisch i Wien berättat mig från sin resa i Mexico, att när Indianerna begifva sig ut till en ö att fiska, använda de den tid, som fisket lemnar dem öfrig, till att förfärdiga obsidianredskap, hvarföre ock marken på de ställen, der de uppehålla sig, är öfversållad med stenskärfvor.

Våra dagars engelska flintarbetare använda hammare af jern och stål, men man kan äfven bruka sten med samma framgång, och till denna voro stenålderns menniskor hänvisade. Helt visst togo de till huggredskap hvilken sten som helst, så framt han genom sin naturliga beskaffenhet lämpade sig till ett sådant bruk. Men de synas understundom hafva tillredt åt sig särskilda knackstenar, med halfrunda insänkningar i sidorna, i hvilka fingerändarne, när stenen användes, hvilade (fig. 15). Då det ingalunda var *nödigt* att på detta sätt tillreda knackstenar, är det naturligt, att i fornsakssamlingarne finnas

15. Skåne.

en hufvudprydnad af tuppfjädrar och räfsvansar och på bröstet ett smycke af vildsvinständer. Zeitschrift für Ethnologie. 3. s. 53 (i det anthropologiska sällskapets förhandlingar).

[1] Ofvanstående uppgifter äro lånade från en redogörelse af hr James Wyatt i Stevens' Flint Chips, s. 578 f.

knackstenar, om hvilkas bestämmelse intet tvifvel kan råda, allenast i ett ringa antal[1].

Men jämte sten har man till flintans bearbetning äfven användt ben. Sir E. Belcher berättar följande om Eskimo-stammarne på Nordamerikas vestra kust, vid Icy Cape och nordligare. »Flintan klöfs i spåner medelst slag af en hård sten, hvilka spåner, utan vidare bearbetning, kunde användas till hudars afdragande och rengöring, liksom mången skärfva, hvilken på naturlig väg tillkommit, genom stark tryckning eller genom köld, kunde begagnas som spets på pilar eller spjut. Men infödingarne åstadkommo äfven sågtänder på sina spjutspetsar och använde dervid som redskap en renhornsskifva, framtill rundad och fäst i ett handtag af fossilt elfenben (fig. 16). Man gjorde i ett trästycke en skedbladslik fördjupning, lade deri flintan och satte mot dennas kant, än från den ena än från den andra sidan, spetsen af redskapet och tryckte denna stadigt mot flintan, hvarigenom små skärfvor afskildes.

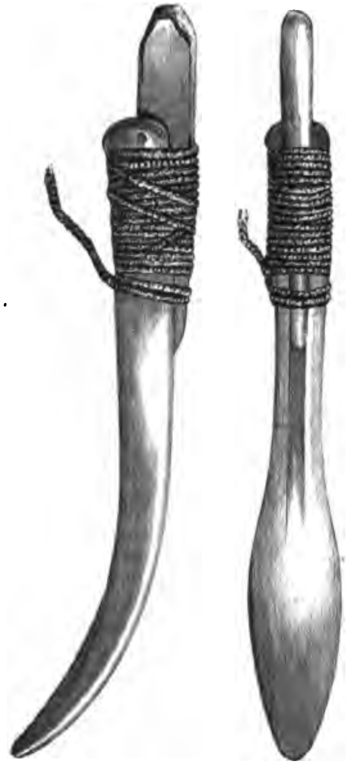

16.

Pilspetsen fig. 9 (i föregående nummer) har kanter

[1] Professor Nilsson har såsom knackstenar förklarat äfven de nu s. k. ovala brynena. Det har dock visat sig, att dessa tillhöra jernåldern (den äldre) och varit brynen. Många af dem äro dessutom odugliga till att användas som knackstenar.

med små regelbundna ojämnheter, ehuru de knappast kunna kallas sågtänder. Tydliga tänder varseblifva vi deremot på fig. 17, ett redskap, hvars bestämmelse icke är fullt viss.

17. Skåne.

18. Skåne. 1/2.

Men tillhuggningen af vissa flintredskap kräfde ännu större skicklighet. Det var icke alltid nog att slå bort skärfvor eller från ett block afskilja spåner. Man behöfde äfven från en yta aflägsna ojämnheter eller åt ett redan tillformadt redskap gifva en nödig tunnhet, hvilket skedde medelst lätta slag mot dess kanter. Hvart slag aflägsnade en spån, men denna var mycket finare än de spåner, om hvilka förut varit tal, och denna slutliga bearbetning, som man särskildt märker

på knifblad samt spjut- och pilspetsar, var i allmänhet mycket svårare, ty man måste dels noga följa en gifven yta dels med synnerlig omsorg akta den redan bildade eggen. Fig. 18 lemnar oss ett prof på ett sådant arbete. I ett följande nummer skall meddelas ett mästerstycke bland arbeten af detta slag jämte en detaljteckning i naturlig storlek, som visar, hvar slagen, som afskilt spånerna, träffat. H. H.

(Forts.)

Glaskärl från hednatiden, funna i Sverige.

1. Smälta bitar af ett glaskärl, funna — jämte aska, brända benskärfvor, lemningar af »spännen i svärdsgehäng eller betsel» — i ett romerskt bronsfat, öfver hvilket en lerurna var stjelpt. Bronsfatet stod på en flat sten uti en ättehög vid Harfs by i Attmars socken, *Medelpad.* — (Inv. 1267.) Se »Ant. Tidskrift för Sverige». 2. s. 271—273.

2. En liten glasurna, prydd med fina, upphöjda ränder; afbildad (fig. 19) i ²/₃ af verkliga storleken. Den liknar nästan fullkomligt nedre hälften af fig. 6 å pl. XXII i Baudots »Sépultures — — en Bourgogne». Den är nu sönderslagen och ofullständig, så att öfverkanten saknas och man följaktligen icke kan säga, huru öfre delen sett ut. Kärlet lär hafva varit helt, då det år 1826 hittades å Lislena prestgårds egor i Trögds härad, *Uppland.* Det stod upp- och nedvändt uti en större urna af gröfre lera, som jämte brända ben, kol, aska och glasperlor anträffades på 1½ fots djup inom en rund stensättning i betesmarken Horssbacken, »ett stycke från runstenen N:o 618 i Bautil»[1]. — (Inv. 463: 1.)

[1] Glasurnan skänktes år 1826 af hr Alexander Seton till Statens Historiska Museum.

3. Derjämte förvaras i Statens Historiska Museum ett större glas, till formen närmast liknande en tratt; färgen är ljusgrön (genomskinlig), men vid mynningen finnes en mörkgrön rand. Höjden är 5,1 tum; diametern vid mynningen 3,4 och vid den smala ändan (som är tillsluten och afbruten) 0,5. Detta glas är funnet för några år sedan under grushemtning vid Åshusby i Norr-

19. Uppland.

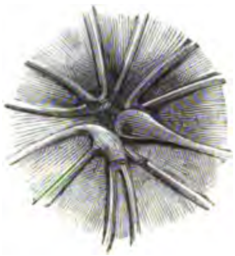

19a.
(Bottnen af kärlet fig. 19).

sunda socken, Erlinghundra härad, *Uppland.* På samma ställe — hvarest flere ättehögar blifvit förstörda — har man äfven samtidigt under grushemtning funnit några ovala spännbucklor, dels enskaliga, dels dubbelskaliga, samt andra fornsaker. Det är emellertid ovisst, om glaset legat tillsammans med dessa fornsaker i någon graf. Vi kunna ännu icke bestämdt afgöra till hvilken tid det bör hänföras. — (Inv. 3560.)

4. I midten af en treuddig stensättning på Törnvretsbacken å Säby egor i Barfva socken, vestra *Södermanland,* fann baron O. Hermelin år 1869 under större stenar flere bitar af ett söndrigt, ljusgrönt, genomskinligt glaskärl med tjockare, afrundad kant, men utan pryd-

nader af upphöjda streck eller slipningar. Derjämte hittades bitar af en lerkruka, kol och en liten jernbit, möjligen af en knif. — (Inv. 4224: 9.)

5. Två större stycken af ett tjockt, genomskinligt, hvitt glaskärl med väl slipade sirater (långsträckta ovaler och greniga linier), funna jämte brända ben och en »guldring» i en ättehög nära hällristningen Runohällan vid Lilla Gerum i Tanums socken, Tanums härad, *Bohuslän*. Om »guldringen» nu finnes i behåll, känna vi icke. Bitarne af glaskärlet kommo med A. E. Holmbergs samling till Statens Hist. Museum. — (Inv. 1270: 509.)

6. En liten rund glasflaska med hals, afbildad i hr Dybecks »Runa» (Sthlm 1843) pl. 2 fig. 14, funnen i en ättekulle vid Svartvik på Tjörn, *Bohuslän*, jämte en bronsbit och en liten genomborrad stentrissa.—(Inv. 1270: 506).

7. Ett glaskärl, genomskinligt, ljusgrönt, prydt med upphöjda ränder; nu söndrigt och ofullständigt. Det är afbildadt i Bruzelii »Svenska Fornlemningar» 2:a häftet pl. 7 fig. 6. Den prickade linien i denna figur anger dock ej riktigt kärlets ursprungliga form; bland bitarne finnes nämligen ännu qvar en sådan låg, rund, vid fot som på fig. 20. Detta kärl hittades år 1855 i en naturlig grusbacke, »Roshögsbacken» kallad, å Hammenhögs prestgårds egor i Ingelstads härad, *Skåne*. Man fann här, under grushemtning, ett menniskoskelett omgifvet af större stenar. Bredvid skelettet låg ett tveeggadt jernsvärd med doppsko och andra beslag till skidan; på bröstet hvilade en sköldbuckla af jern. Litet öster om den egentliga grafven stod en väl arbetad lerurna; i denna var glasbägaren ställd. Dels i urnan, dels i bägaren lågo 40 tunna, runda spelbrickor af ben samt tvenne smala, aflånga tärningar likaledes af ben. — (Inv. 2791: 325.)

8. En hel urna af temligen tjockt, ljusgrönt glas, afbildad (fig. 20) i $^1/_2$ af verkliga storleken. Den hittades

(år 1824 eller kort derförut) i en mindre grafhög vid Södra Qvinneby i Stenåsa socken, *Öland.* I högen fans »en ordentlig stenkista i N. och S. sammanfogad af stora flisor med tvenne flisor till täckhällar. I denna kista låg skelettet af en menniska. Venster om hufvudet stod glasurnan och till höger en urna af vanlig »obränd« lera; den sistnämnda föll sönder. I urnorna fans intet utom ett hvarf stoft, likt mögel. Ett svärd och två »käppar» lågo vid skelettets sida, af tiden nästan förtärda. Stycken af bräder upptogos, alldeles förmultnade; men man kunde tydligt se, att bräderna varit hyflade, af ⅓ tums tjocklek, och att liket i högen blifvit lagdt på dylika bräder.» — (Jemför Ahlqvist »Ölands historia och beskrifning» 2:a bandets 2:a häfte sid. 80 och tab. 19; Sjöborgs »Samlingar» 2 tom. sid. 123 och 3 tom. sid. 163, pl. 23 fig. 65). — Glasurnan skänktes till Statens Historiska Museum af hr Alexander Seton år 1826. — (Inv. 463: 11.)

20. Öland.

9. I »Ölands historia och beskrifning» (2:a delens 2:a häfte sid. 229) omtalar dessutom Ahlqvist följande hithörande fynd från *Öland.* Mellan byarne Karlevi och Eriksöre i Torslunda socken ligger ibland andra fornlemningar en grafhög (afbildad i Sjöborgs »Samlingar» 2 tom. pl. 25 fig. 103), omgifven af stora och små på kant nedsatta kalkstensstycken. Vid högens östra sida är en 2 alnar hög och 3 alnar bred kalkflisa rest. Då denna hög år 1825 öppnades, fann man »stycken af en glasurna, som brustit i många bitar och synbart blifvit skadad af eld eller upphettad aska, äfven kol, brända

ben, stycken af jernringar, spikar eller skeppsnaglar af jern, stycken af en fibula af koppar, stycken af kopparringar, rökelse och en mängd perlor af glas, fluss m. m. Alla till formen olika och flera voro prydda med ringar och små rosetter af inlagd emaljmassa.» — Vi veta icke, om de till detta fynd hörande saker ännu äro i behåll.

10. En bit mörkblått glas, tydligen af ett kärl, prydd med fina, upphöjda ränder, funnen under grushemtning i Endre backe vid Endre kyrka på *Gotland* jämte två smälta glasklumpar, »bränd jord», »små förmultnade benbitar», bitar af en lerurna samt en djurshufvudformad spännbuckla (d. v. s. af samma form som fig. 2 å pl. 9 i 2:a häftet af Bruzelii »Svenska Fornlemningar»), två fyrkantiga bronsbeslag med vackra draksirater, 1 tveeggadt jernsvärd, 1 jernknif, 10 pilspetsar, betsel, sköldbuckla af jern m. m. — (Inv. 3775.)

11. Å samma backe har man i en annan graf för länge sedan funnit »ett litet glas» stående vid hufvudet af ett obrändt manslik, bredvid hvilket dessutom lågo 1 svärd, 1 spjut och 1 knif af jern, 1 spänne och skelettet af en liten hund. — (Enl. Inv. 484: 31). Bitarne af detta kärl kunna ej skiljas från de andra osignerade.

Alla här omtalade glaskärl eller bitar deraf, utom n:o 9, förvaras i Statens Historiska Museum, der äfven sedan lång tid tillbaka funnits några fragment och sammansmälta klumpar af andra glaskärl, hvilka utan tvifvel äro hittade i Sverige och tillhöra hednatiden, ehuru de närmare fyndomständigheterna för närvarande icke äro kända.

O. M—s.

Dryckeskärl från 1500-talet.

Den, som läst Ödmans »Hogkomster från hembygden och skolan», vet hvilken betydande rol dryckeskärlen spelade bland de gamles husgeråd. Fig. 21 återgifver

en art, som torde hafva varit ganska vanlig omkring medlet af 1500-talet. I Statens Historiska Museum förvaras fem exemplar, af hvilka tre kunna med säkerhet dateras. Ett är nämligen försedt med Horn- och Krumme-

21.

vapnen och har således blifvit förfärdigadt för sjöhjelten Klas Kristersson Horn, gift 1551 med Kerstin Krumme; han dog 1566, hon 1575. Ett annat, med Bjelke- samt Natt- och Dag-vapnen, har tillhört antingen riksrådet Johan Månsson Natt och Dag († 1520), gift omkring 1514 med Anna Eriksdotter Bjelke, eller riksrådet Ho-

genskild Bjelke († 1605), gift 1569 med grefvinnan Anna Sture († 1595), eller slutligen riksrådet Thure Bjelke († 1600), gift 1581 med grefvinnan Margaretha Sture († 1617). Det tredje hornet, har, enligt vapenbilder och initialer, tillhört herr Anders Keith, svensk friherre 1580, gift med Elisabeth Birgersdotter Grip. De förvara således minnet af historiska personer.

22.

Alla dessa kärl äro rödmålade, vapnen och arabeskerna äro vårdslöst ritade med svart. Det inre är beklädt med ett öfverdrag af harz. Det är icke otroligt, att man redan tidigare använde dryckeskärl af denna art, i hvilken händelse ornamenterna, som förena de två uppstående greparne, torde hafva varit arbetade i gotisk stil. Något exemplar af sådan beskaffenhet känner jag dock icke, ty det i Köpenhamns museum förvarade och der till medeltiden hänförda exemplaret är näppeligen äldre än våra.

Från Olai Magni skildring af sederna i Norden lånas fig. 22, af hvilken man ser, hur dessa kärl användes. Med skäl säger förf., att de drickande sågo ut som hjortar [1]).

H. H.

[1]) Månne icke den af Rhezelius år 1635 i Fundbo prestgård afbildade »kåsan» med en grepe ursprungligen haft tvenne? Jfr fig. i Hyltén-Cavallii Värend och Virdarne 2, s. 197.

Från Akademiens sammankomster.

LEDAMOTSVAL. Akademien har den 9 sistl. Januari invalt, till arbetande ledamot: professoren i historia vid Lunds universitet *Clas Theodor Odhner*, och till utländska ledamöter: chefen för det oldnordiske museum m. fl. samlingar i Köpenhamn *Jens Jakob Asmussen Worsaae*, juris professorn vid k. universitetet i München *Konrad Maurer* och chefen för k. myntkabinettet och Thorvaldsens museum i Köpenhamn *Carl Ludvig Müller*.

UNDERDÅNIGA UTLÅTANDEN hafva af Akademien blifvit afgifna öfver ansökningar: 1. af Svenska Fornminnesföreningen om ett anslag af 1,000 Rdr af allmänna medel; 2. af hr Hj. Linnström om inlösen för statens räkning af 100 ex. af Svenskt boklexikon h. 13—16.

HELSINGLANDS FORNMINNES-SÄLLSKAP. Sällskapets sekreterare dr Joh. Alfr. Wiström har till Akademien afgifvit berättelse om sällskapets verksamhet under år 1871. — Arbetet på antiqvariska kartor öfver södra Helsingland har blifvit fortsatt af skolläraren E. Michelson, som undersökt Bollnäs socken, och aflemnat beskrifning öfver de på kartan upptagna fornlemningarne. På den stora kartan, som kommer att upptaga alla Helsinglands fornlemningar, arbetas fortfarande, under ordförandens, hr kontraktsprosten dr L. Landgrens ledning. Ordboken öfver allmogespråket i Helsingland har af ordföranden blifvit granskad och skall med de rättelser han gjort framdeles befordras till trycket. Sällskapet beslöt vid årsmötet den 13 december att låta besörja noggrann teckning af Kårbölc skans, belägen vid Ljusne-elfven i Färila socken. I öfrigt innehåller berättelsen förteckning på gåfvor till Sällskapets samlingar.

Litteratur.

Runa. En skrift för Nordens fornvänner, utg. af R. Dybeck. Fjerde häftet. Stockholm 1871. — 16 s. 4 pl. fol. — Pris: 6 Rdr Rmt.

Svenska minnesmärken: Vårdsten med grafkullar i Dalsland, pl. 12; stensättningar och grafkullar i Vestmanland, pl. 12. Undersökningar i svenska forngrafvar (5 träsnitt). Sten med bilder i Häggeby kyrka, Uppland, pl. 13. Nyfunna svenska runstenar pl. 14, (n:o 12, Ventholmen i Hillersjö socken; n:o 13, Säby i Sånga socken; n:o 14, Vester Ledinge i Skederids socken; n:o 15, Malstads kyrkogård, alla således i Uppland). Nyfunna runstenar dels upptäckta dels blott granskade af Runas utgifvare (förteckning upptagande 154 nummer). Hårgaberget och dess omgifningar i Helsingland, skildring af V. E—e. pl. 15. Gåtor (71—93). Svenska folkmelodier (24—30).

Hr Dybeck har, för att i svenska landsorter samla materialier till utgifvande af detta häfte, af statsmedel erhållit en summa af 1,500 Rdr Rmt.

Friis, Lappisk Mythologi, Eventyr og Folkesagn. Christiania 1871. XVI + 176, X + 176 s. in 8:o; 18 träsnitt. — Pris: 5 Rdr 60 öre.

Massmann, Runen aus Rom und Wien.

I Germania 16, s. 253 f. Två angelsaksiska run-alfabeter.

Svenska konstminnen: smidd ljuskrona af jernplåt i Lau kyrka på Gotland.

Teckning af A. T. G. i Ny Illustrerad Tidning 1872, n:o 3.

Rone kyrka på Gotland.

Teckning af A. T. G. jämte text i Ny Illustrerad Tidning 1872, n:o 5.

Montelius, Oscar, Hvar låg Ansgarii Birka?

I Ny Illustrerad Tidning 1872, n:o 5.

Af Antiqvarisk Tidskrift för Sverige är den fjerde delens första häfte lagdt under pressen.

Hvarjehanda.

KLOSTERRUINER I STRÄNGNÄS. Under schaktningsarbetena på den s. k. Munkbacken blottas ruinerna af en klosterbyggnad[1]. Stycken af sandstenssocklar, fönsterbågar af sten och tegelornamenter visa, att byggnaden icke saknat prakt. Inga märkligare fynd äro gjorda (Strängnäs Veckoblad).

EN RUNSTEN har, genom Södermanlands fornminnesförenings försorg, blifvit rest på södra sidan af Strängnäs invid Mälarestranden. Han har anträffats i en stalltrappa i staden. (Strängnäs Veckoblad).

LAPPARNE i ryska Lappmarken bo, samlade i små flockar, på samma ställe i 15 till 20 år, så länge det der fins fisk och vildt, renlaf och bränsle. När detta begynner tryta och afskrädeshögarne (»kjökkenmöddingerne») vuxit till jämnhöjd med husen, bryter kolonien upp och flyttar till ett nytt ställe (Friis, En sommer i Finmarken, s. 14).

OVALA SPÄNNBUCKLOR I NORMANDIE. Mer än en gång har blifvit påpekadt, huru de ovala spännbucklorna äro karakteristiska för den yngre jernåldern i Norden. De förekomma allra talrikast i Sverige och Norge; man finner dem äfven i Danmark och på Island samt i de vestra och östra land, som af Nordmännen besöktes under deras härfärder, eller der de för någon tid nedsatte sig. I Magasin Pittoresque 1871, s. 100 afbildas en af dessa spännbucklor, funnen jämte en liknande vid Pitres i departementet Eure. Ett par af samma slag lär tidigare vara funnet i Normandie. Jfr Cochet, Notice sur deux fibules Scandinaves, trouvées à Pitres (Eure), en 1865, et entrées au musée de Rouen. Rouen 1871.

[1] Strängnäs hade under medeltiden ett dominikaner-kloster.

SKEPPSSÄTTNING VID RUNSA. På anmodan af hr kapten H. Anckarkrona har dr Montelius nyligen deltagit i undersökningen af en på Runsa egor i Eds socken, Uppland, belägen, ovanligt stor, spetsigt oval s. k. skeppsformig stensättning, bildad af 28 stenar samt hållande 182 fot i längd och 50 fot i bredd, sjelfva stenarne oberäknade. Den sten, som står i ena spetsen, liknar till formen en bötasten och är 9 fot hög; alla de andra äro stora, klumpformiga stenar, hvar och en flere alnar i omkrets. En sådan sten ligger dessutom alldeles i midten af skeppet och vid den spets der den höga stenen står, synes mellan de yttersta stenarne en liten rund jordkulle. Hvarken här eller vid andra spetsen eller vid stenen i midten eller på ett par andra ställen kunde upptäckas något annat än små kolbitar, ehuru gräfningen fortsattes ett stycke ned i de uppenbarligen aldrig förut af spade rörda jordlagren.

Den vackra fornlemningen, som på senare tid varit öfverväxt med småskog och buskar, har genom kapten Anckarkronas försorg nu blifvit frigjord.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet under loppet af år 1871.

(Forts.)

Af revisions-sekreteraren hr *J. O. Wedberg:* en ensidig minnespenning öfver H. M. Konung Carl XIV Johan såsom kronprins (silfver). Inv. 4507.

Af kopisten *E. G. Hjertberg:* en ordensstjerna med grönt band, begagnad i Aurora-orden. Inv. 4508.

Af hans excellence hr grefve *G. A. Sparre:* två guldmynt à 1/4 dollar, slagna för Nord-Amerikas Förenta Stater åren 1870 och 1871. Inv. 4509.

(Forts.)

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden 12—2, hafva besökts under Januari månad af 1472 personer, således af nästan dubbelt så stort antal som under Januari månad 1871.

Detta nummer lades under pressen den 27 Februari.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1872.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

4. 1872. April.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren eller direkte hos Akademien. Priset för årgång (deri inberäknadt postförvaltare-arfvode) är 2 Rdr Rmt.

Tors hammare.

De gamla nordiska sagorna och sångerna visa, hvilken stor betydelse Odin hade för våra hedniska fäder. Vi hafva äfven bestämda uppgifter, att Frö var Svearnes hufvudgud. Men detta oaktadt är det en gud, hvars hogkomst blifvit varaktigare än dessa begges, och det är Tor. Hans namn förekommer ännu i personnamn och hans minne bevaras i många ortnamn. Han var en åskans gud och än i dag bevara vi hans minne omedvetet i de två namn, med hvilka vi beteckna den imponerande naturföreteelsen — »tordönet», Tors buller, och »åskan», ursprungligen ås-ekjan, Åsens eller gudens åkning.

Tor var icke allenast en skandinavisk gud, utan han tillhör hela det germanska området. Hans fornnordiska namn Þórr förutsätter en äldre form Þonr, och denna återfinna vi uti angelsaksiskans Thunor, fornsaksiskans Thunar, fornhögtyskans Donar.

Men, under ett annat namn, återfinna vi Tor äfven inom ett mer aflägset område. Våra stamfränder Hinduerne kände icke en gud med namnet Tor, men de dyrkade en gudomlighet Indra, hvilken har alldeles samma kännetecken som vår Tor. Båda rådde för åskan och blixten. Tor var rödskäggad och stark, Indras skägg

var gyllene och hans kraft väldig. Tor red aldrig, utan gick eller åkte på sin med bockar förspända vagn. Äfven Indra for, när han begaf sig i strid, på en vagn. Tor är en väldig kämpe och hans härfärder äro vanligen riktade mot Östern. Hinduerne talade om Indras strider i öster. Tor hade som vapen en hammare, Indra likaså. Tors hammare var smidd af svartelfven Sindre, Indras af väsenden, som i den indiska gudaläran svara mot våra elfvar (»álfar», »elfvor»). Som Tors hammare, tordönsstenar, åskviggar o. d. betraktas de stenredskap, bilor, mejslar eller hammare, som ofta hittas i Sveriges jord, en uppfattning, som vi återfinna snart sagdt allestädes i verlden. Derföre tilltror man äfven dessa stenar en öfvernaturlig kraft. De anses kunna t. ex., om man med dem stryker på jufret af en ko, för hvilken mjölken sinat, återskänka henne en ymnig mjölktillgång. Enligt Hinduernas tro, hade Indras hammare samma inverkan, när han kom i beröring med kornas jufver, men hos Hinduerne hade detta icke blifvit en meningslös ceremoni, utan de förstodo i sitt bildrika språk med de mjölkgifvande korna molnen, ur hvilka regnet nedströmmade, när åskan gick.[1]

Liksom Tor var Indra icke allenast en naturgud. I den från himmelen komna, af ingen menniska frambragta elden låg något renande och heligt, och en helgande betydelse tillerkändes de två gudarne. Båda invigde äktenskapet, båda mottogo i sina gårdar döde.

Tors hammare hette Mjölne (eller Mjälne, isl. Mjöl-

---

[1] All rimlighet sakna de mer än en gång gjorda försöken att göra en skilnad mellan en Åsa-Tor (»Asa-Thor») och en Åke-Tor (»Auka-Thor», isl. Öku-Þórr), ty Åsa-gudarnes Tor är just den på åka eller vagn farande guden. Emellertid har man grundat theorier på denna falska åtskilnad och gjort »Asa-Thor» till en götisk, jätteförödande, »Auka-Thor» deremot till en »jotnisk» eller finsk dvergaförödande gud. Dessa theorier falla på samma gång som deras grundval.

nir), d. v. s. krossarn. Den ännu fortlefvande folktron antager, att Tors hammare varit af sten, och spår af en sådan uppfattning förekomma ganska tidigt. Men å andra sidan tänkte man sig också hammaren vara af metall, koppar, särskildt af jern, och detta torde under Nordens hednatid hafva varit det vanliga föreställningssättet, eftersom så mycken vigt lades derpå, att hammaren var smidd. Tors jernhammare tänktes helt visst hafva samma utseende som de jernhammare, hvilka brukades i det dagliga lifvet och af hvilka en, från heden tid, i Sverige funnen, afbildas fig. 23, eller som en vanlig slägga, gröfre än hammaren och jämntjock.

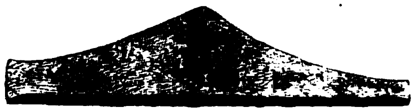

23.

I följd af Tors helgande betydelse för det menskliga lifvet, hvarvid hammarn spelade en framstående rol, ty med hammarn vigdes bruden och med honom helgades bålet, på hvilket den dödes lik brändes, ligger det ganska nära till hands, att Tors hammare skulle få en allmänt antagen symbolisk betydelse. Något sådant har man ock förmodat, men man har kommit på villospår, i det man sökt Tors hammarmärke i hakkorset 卐. Bland andra har etatsrådet Müller i Köpenhamn uttalat sig mot denna tolkning, och han har visat, att hakkorset måste beteckna en gudom, hvars kraft genomgår verlden och sätter henne i rörelse, — något som mera passar in på Odin — samt att vi snarare i tecknet T hafva att se Tors hammarmärke.[1] I Nord-Tyskland ri-

[1] Han lemnar dock osagdt, om detta T i Norden ursprungligen förestält en hammare, eller om hammare-namnet blifvit tillagdt ett äldre symboliskt tecken, ty T har inom den gamla verlden stor spridning och hög ålder. Enligt min åsigt, är den förra af dessa uppfattningar fullt befogad.

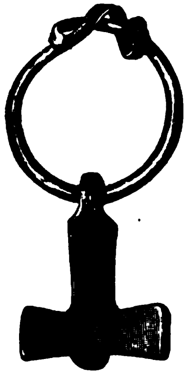

24.

26.

27.

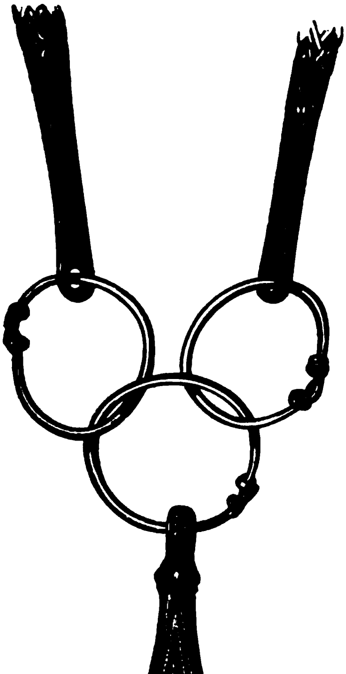

25.

(24–28 $^1/_1$)

28.

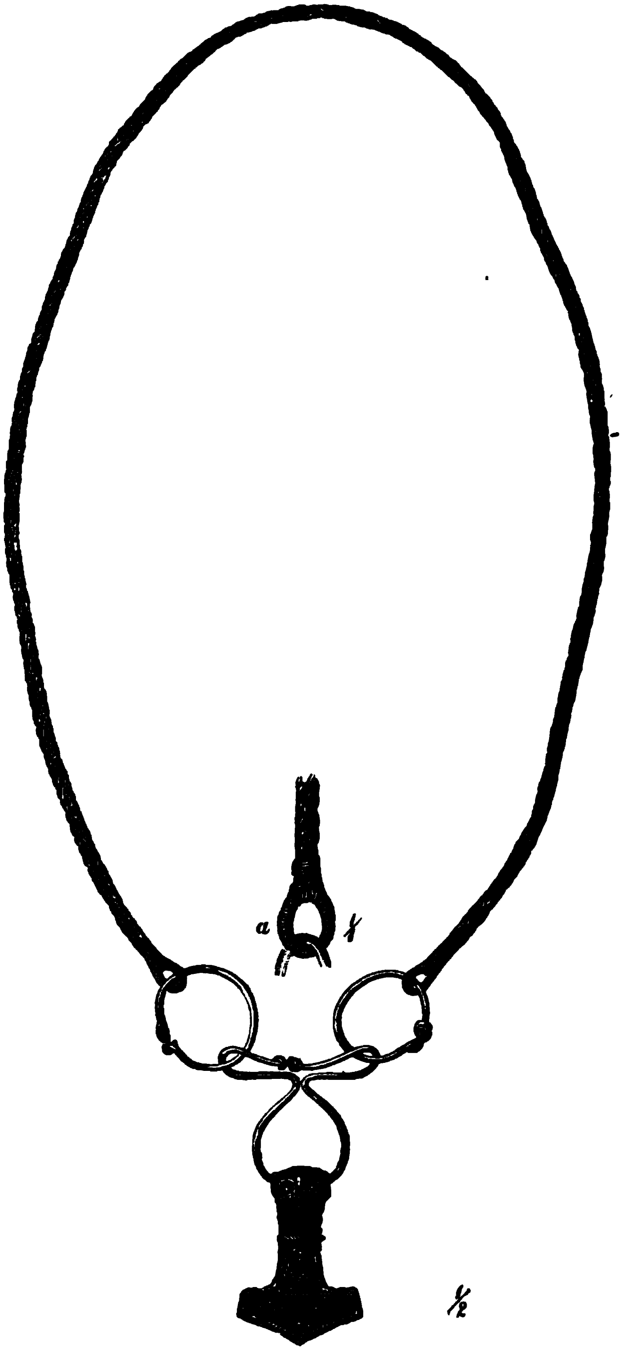

29 1/2.

tas ännu till skydd för hus och boskap detta märke, icke fyrarmadt, som hakkorset, utan trearmadt, som det höfves en hammare med det från hans midt utgående skaftet.

Men man satte icke allenast hammarmärket som ett skyddande tecken på hus, bohag o. s. v., utan man bar det på sig, så som man i våra dagar bär ett kors på bröstet. Åtminstone visa fynden ofta hängsmycken i mer eller mindre uppenbar hammarform, för hvilka man svårligen kan finna en rimligare förklaring än den symboliskt-religiösa. De hufvudformer som förekomma i Statens Historiska Museum äro följande.

1. En slägga af silfver, hängande i en ring (fig. 24), funnen på 1770-talet i Täby socken, Roslagen (Inv. 131).

2. En hammare af silfver (fig. 25) med ett skaft, som tilltager i bredd fram emot sjelfva hammarn. Detta smycke, som hänger i en silfverkedja, hittades år 1870 å egorna till N:o 6 Pålstorp i Raus' socken, nordvestra Skåne, jämte fragmenter af andra silfversmycken, 7 hela och 28 brutna kufiska silfvermynt, tillhörande åren 899—916, ett karolingiskt falskmynt samt ett skadadt och utnött tyskt kejsaremynt (Inv. 4313). Fyndet kan anses tillhöra det tionde århundradet.

3. Silfverhammare (fig. 26), som betydligt afviker från det ursprungliga utseendet. Någon begränsning finnes ej mer mellan skaftet och den egentliga hammarn, hvarjämte det hela förtunnats. De med puns inslagne trepunkterade trianglarne förekomma ganska ofta på den senare hednatidens smycken. Originalet hittades år 1729 i Skåne jämte angelsaksiska och tyska mynt samt brutna silfversmycken (Inv. 116). Ett annat hammarsmycke, detta likt, men mindre (Inv. 2310), är funnet likaledes i Skåne (Assarstorp, Gårdslöfs socken, Vemmenhögs härad) jämte angelsaksiska mynt från konung

Etelred (regerade första gången 978—1013, andra gången 1014—1016).

4. Silfverhammare (fig. 27), som ännu mer aflägsnat sig från den ursprungliga formen. Tvenne sådana äro funna vid Slottsmöllan nära Halmstad jämte kufiska mynt (Inv. 1603).[1]

5. Ett särdeles väl utsiradt hammarsmycke af silfver, hängande i en kedja af samma metall (fig. 28 och 29). Ornamenterna, trådar och korn af silfver, äro pålödda. De visa, att spiralen ingalunda förekommer uteslutande på bronsåldersföremål. Originalet är funnet på Öland, på Bredsätra bys egor i den liknämnda socknen (Inv. 101). Vi se af detta hammarsmycke, hvilka konstrikt utförda arbeten funnos i Sverige på den tid, då kristendomen stridde med hedendomen om herraväldet öfver våra fäders sinnen.[2]

H. H.

Romerska och byzantiska mynt, funna i Sverige.

Såsom ett tillägg till den i första häftet af förf:s »Från jernåldern» intagna förteckning på de i svensk jord funna mynt från tiden före år 850 e. K. f., som år 1869 voro kända, få vi här meddela en öfversigt öfver de fynd af detta slag, som under de tre sista åren kommit i dagen.

---

[1] Ett tidigare vid Slottsmöllan anträffadt fynd innehöll kufiska mynt, det yngsta från år 932 (Inv. 1315). Båda fynden äro af dr Montelius beskrifna i Hallands Fornminnesförenings Årsskrift 1869, s. 58. En del af det i texten omnämnda fyndet är der afbildadt på pl. 2.

[2] Ett hammarlikt ornament af jern, jämte andra smärre berlocker hängande på en jernring, har af friherre Hermelin hittats i en grafhög inom Barfva socken i Södermanland (Inv. 4224, 8 h.). I Danmark äro hammarsmycken af silfver funna.

A. Några flere *mynt från tiden före Augustus* hafva icke blifvit funna.

B. Romerska mynt från Augustus till Alexander Severi död (29 f. K.—235 e. K.).

UPPLAND. 1. Vid undersökning af en större grafhög å *Brottby* egor i Ösby-Garns socken, Vallentuna härad, fann hr Dybeck år 1870 i högens midt en liten, af fyra på kant resta stenar bildad kista, 18 tum lång och 15 tum hög, täckt med en flat sten. Skyddad af dessa stenar stod en grafurna af bränd lera, som utom en mängd krossade ben, kol och aska innehöll en *denar*, slagen af kejs. M. Aurelius (161—180 e. K.), 12 perlor och 4 smycken af brons, hvilka tydligen tillhöra *slutet af jernåldern*, d. v. s. något af hednatidens sista århundraden. I grafmörjan utomkring urnan hittades »65 till större och mindre klumpar försmälte och förvittrade saker af brons, tillsammans vägande dryga 2 marker», 6 nitnaglar af jern, 8 smälta glasklumpar m. m. — Myntet är icke genomborradt. Det »låg inträngdt bland benen ungefär en tum djupt i urnan».

Kort efter det hr Dybeck undersökt högen funno några gossar i gräset derinvid *en fjerdedel af en annan denar*, som dock är så utplånad, att man ej kan bestämma, under hvilken kejsares tid den är preglad. Hr Dybeck anser det vara troligt, att den legat i grafurnan, men utfallit då några ben utplockades ur henne.

Detta intressanta fynd är afbildadt och beskrifvet af hr Dybeck i 3:dje häftet af hans »Runa» (Sthlm 1870) pl. 10 och sid. 45—46.

Det kunde förefalla besynnerligt, att ett mynt pregladt under 2:dra århundradet eft. K. f. hittas i en graf från slutet af hednatiden, om man icke hade flere andra exempel på att en eller annan denar från Antoninernas tid förekommit i fynd från det 10:de och 11:te

årh. Sådana exempel äro fynden N:is 33(?), 39 och 64 i förf:s »Från jernåldern». Och vid Obrzycko i Posen har man funnit 1 Antonini Pii denar och en bit af 1 Theodosii den stores mynt tillsammans med en stor mängd tyska m. fl. mynt från det 10:de århundradet (Friedländer, »Der Fund von Obrzycko», Berlin 1844).

Skåne. 2. I tredje delen af Svea Rikes Historia (tryckt år 1776) säger Lagerbring (sid. 586): » I synnerhet finner man då och då vid *Raflunda* i Skåne romerska penningar», och i noten sid. 589 tillägger han: »De uti Akademiens myntsamling (i Lund) förvarade romerska penningar, som för några år sedan äro fundna vid Raflunda, äro skänkta af dr Thomæus, prost och kyrkoherde dersammastädes. Alla äro af silfver och vanliga romerska denarii». Enligt den derpå följande förteckningen äro 2 preglade af Hadrianus, 3 af Antoninus Pius och 1 af Marcus Aurelius, således tillsammans 6 st.

3. I närheten af den i fyndet N:o 19 omtalade Sandhammaren hittades sistlidna år den största skatt af romerska silfvermynt som man f. n. känner från hela Skandinavien, med undantag af Gotland. Å egorna till *Hagestadborgs* gård i Löderup socken, Ingelstads härad, funno tre husmän den 21 April 1871 vid plöjning af ett åkerfält, som endast under de sista 7 à 8 åren varit odladt, en stor mängd romerska denarer, hvilka legat så nära jordytan, att de vändes upp med plogen. Af fyndet inlöstes för Statens Hist. Museum (Inv. 4521) 550 mynt, vägande 3 *℔* 79 ort. De äro alla utan hål eller ögla, och ovanligt litet nötta; de äldsta äro preglade af kejs. Nero (54—68), de yngsta af Septimius Severus och hans gemål Julia Domna (193—211). Se den fullständiga förteckningen å sid. 60. Fig. 30 och 31 visa två af dessa mynt i naturlig storlek. Det ena bär Antonini Pii bild och namn, men är pregladt efter hans

död och consecration. Figuren på baksidan föreställer det bål på hvilket kejsarens lik blef brändt. Det andra är pregladt för Faustina den yngre, Marci Aurelii gemål. — Enligt benäget meddelande af hr friherre A. Kurck hade å samma ställe åtminstone 50 andra dylika mynt blifvit funna, hvilka nu äro spridda på flere håll.

Blekinge. 4. I Lunds myntkabinett förvaras »ett romerskt kejsaremynt, funnet i Blekinge», enligt »Bihang till Lunds Veckoblad» $1849\frac{22}{2}$. Man kan naturligtvis icke af denna korta notis se, till hvilken period myntet hör.

Öland. 5. Hr ordningsmannen J. Söderström i Borgholm skänkte 1870 till St. Hist. Museum (Inv. 4372) en kejs. M. Aurelii denar, funnen på Öland. Myntet, om hvars fyndort närmare uppgifter saknas, är mycket bättre bibehållet än fallet vanligen är. Det är icke genomborradt.

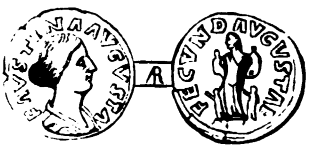

30. Antoninus Pius. 31. Faustina den yngre.
Romerska silfvermynt, funna i Skåne $^1/_1$.

6. Vid *Nedre Åhlebäck* i Gårdby socken hittades år 1871 »i en kulle» en kejsar Antonini Pii denar, ganska väl bibehållen och ej genomborrad. Myntet inlöstes för St. Hist. Museum (Inv. 4520).

Gotland. 7. I 10:de delen af »Iduna» (sid. 309 not), tryckt år 1824, berättar Wallman, att »bland de af förf. förliden sommar ifrån Gotland hemförda mynt befann sig ..... en ibland romerska mynt af Hadrianus, Antoninerna och Faustina funnen silfverpenning, i gjutningen försedd med ögla, på ena sidan alldeles slät, på den andra med otydliga figurer i upphöjdt arbete, som buro tydliga spår efter förgyllning».

8. Af det under N:o 36 i anf. arbete beskrifna fyndet från *Kams* i Lummelunda s:n blefvo endast 290 mynt inlösta för samlingarne i Stockholm och Visby. Ett bref från lektor J. Eneqvist i Visby till riksantiqvarien af år 1851 (Bilaga till Inv. 1751) visar, att fyndet varit mycket större. »Nu tror jag», heter det deri, »att knapt hälften hemböds till Kongl. Maj:t och kronan, en följd af att så månge plockare från nästgränsande socknar inställde sig och till guldsmeder, handlande och deras betjening bortsålde en betydlig del af detta, till antalet väl 600 n:r, stora fynd.»

9. Om det i förf:s »Från jernåldern» under N:o 67 upptagna fynd från *Gandarfve* i Alfva s:n omtalar Ekdahl (i den till K. Vitt. Hist. Ant. Akad. afgifna berättelsen om hans resa på Gotland år 1826), att hittaren, som nedsmält alla mynten utom två, visat honom stället der de anträffats. »I en s. k. kämpegraf tätt utmed gården hade han funnit dem vid en nyodling. Kämpegrafven var 20 alnar lång och 10 bred med en askhög i ena hörnet. Stenvallen var en aln hög, som omgaf grafven. I askan funnos pengarne till 6 lod.» Ekdahl tillägger: »Det är ovanligt att finna mynt i begrafningar, och derför tror jag tills vidare, att detta varit ruinen af en gammaldags byggnad.» Att åtminstone de två bevarade mynten, hvilka Ekdahl köpte, varit romerska silfvermynt från Antoninernas tid, synes tydligt af hans beskrifning.

10. »Vid gräfning i en åker» å *Sojvide* hemmans egor i Sjonhems s:n hittades sommaren år 1869: a) 1 denar med kejs. Faustina den yngres bild och namn, utan hål; b) en liten simpel remsölja af brons, 0,75 tum bred; c) en liten ring af en fin trind bronsten, endast 0,45 tum i yttre diameter; d) omkr. 160 små halfklotformiga perlor af tunt bronsbleck, 0,25 tum i diameter, med två fina hål midt emot hvarandra, vid kanten. Så-

dana perlor hittas ofta på Gotland. De hafva varit fastsydda som prydnader på kläderna. Fyndet inlöstes för St. Hist. Museum (Inv. 4158).

11. Vid upprensning af ett dike i en till *Sindarfve* hemman i Hemse s:n hörande åker anträffades år 1870 den största skatt af romerska silfvermynt, som man hittills känner från Norden. Skatten hade varit förvarad i en lerkruka, som nu föll sönder. Af detta fynd insändes först till St. Hist. Museum 1471 mynt (Inv. 3491); sedan hafva dit inkommit 29 mynt, upplockade på samma ställe (Inv. 4398, 4417). Se fullständig förteckning på dessa 1500 mynt härnedan. De äro alla mycket nötta, så att baksidans pregel ofta är alldeles utplånad, och äfven framsidans inskrift vanligen nästan oläslig. Det har derföre icke varit möjligt att till bestämda kejsare hänföra alla mynten. Säkert är imellertid, att de äldsta äro preglade af Nero, och att Septimii mynt förekomma i fyndet. Fyra mynt äro tydligen samtidiga barbariska imitationer. Endast 9 st. af hela antalet äro försedda med ett hål vid kanten; nämligen 2 af Trajani, 4 af Antonini Pii, 1 af M. Aurelii, och 2 af M. Aurelii eller någon hans efterträdares mynt. Dessutom har ett af M. Aurelii mynt haft ett sådant hål, men detta är nu fyldt med en liten silfverplugg. — De till Statens Hist. Museum inlösta 1500 mynten väga tillsammans 10 ℔ 3,45 ort. Enligt uppgift från Kongl. Myntet var medelhalten af fyra prof 75 %. De profvade mynten äro 2 af Hadriani, 1 af Antonini Pii och 1 af Commodi. O. M—s.

Förteckning på de vid Hagestadborg i Skåne och Sindarfve på Gotland funna mynt (se N:is 3 och 11):

	Hagestadborg.	Sindarfve.
Nero (54—68 e. K. f.)	2.	2.
Vitellius (69)	—	1.

	Hagestadborg.	Sindarfve.
Vespasianus (69—79)	1.	16.
Titus (79—81)	—	5.
Domitianus (81—96)	2.	10.
Nerva (96—98)	1.	7.
Trajanus (98—117)	26.	150.
Hadrianus (117—138)	33.	225.
Sabina, Hadriani gemål,	6.	11.
Aelius Cæsar († 138)	2.	6.
Antoninus Pius (138—161)	136.	321.
Faustina den äldre, Antonini Pii gemål,	38.	130.
Marcus Aurelius (161—180)	145.	280.
Faustina den yngre, M. Aurelii gemål,	52.	97.
Lucius Verus (161—169)	21.	16.
Lucilla, Lucii Veri gemål,	11.	22.
Commodus (180—192)	60.	91.
Crispina, Commodi gemål,	7.	11.
Pertinax (193)	—	10.
Septimius Severus (193—211)	6.	13.
Julia Domna, Septimii Severi gemål,	1.	—
Barbariska imitationer	—	4.
Obestämda, utnötta	—	72.
Tillhopa	550.	1500.

(Forts.)

Från Akademiens sammankomster.

LEDAMOTSVAL. Akademien har d. 6 och 20 Febr. till korresponderande ledamöter invalt friherre *Olof Hermelin*, sekreteraren i Nerikes Fornminnes-förening *Herman Hofberg*, f. d. adjunkten vid högre Elementarläroverket i Calmar dr *Gustaf Volmar Sylvander*, professoren i geologi vid K. Universitetet i Bologna *Giovanni Capellini* och geheime-archiv-rådet, bibliothekarien och

chefen för hertigliga myntkabinettet i Gotha *August Emil Alfred Beck.*

MEINANDERSKA MYNTSAMLINGEN. Ur den af riksdagen med 20,000 riksdaler riksmynt inköpta expeditions-chefen C. F. Meinanders dyrbara myntsamling hafva för Kongl. Myntkabinettet blifvit uttagna 1144 mynt och medaljer, deraf 69 i guld, 953 i silfver, 110 i koppar, 6 i tenn, bly och jern, 1 i näfver samt 36 myntsedlar och en liten guldbrakteat med ögla. Den betydliga återstoden af samlingen säljes för Statsverkets räkning d. 20 Mars och följande dagar på Stockholms bokauktionskammare efter tryckt katalog.

UNDERDÅNIGT UTLÅTANDE har blifvit afgifvet öfver filos. kandidaten Hjalmar Stolpes ansökning om anslag af dels 1500 riksdaler för undersökningar på Björkön i Mälaren medelst draggning utanför öns kuster och gräfning i den s. k. svarta jorden, som betäcker ett mäktigt benlager, dels 500 riksdaler till inköp af de samlingar han förlidet år gjort vid en undersökning i nämnda benlager.

BISKOP BRASKS RING. I medlet af 1700-talet hittades vid upprensning af en bland Åtvidabergs grufvor i Östergötland en guldring med en infattad granat, hvilken förmodats vara samma ring, som, enligt sägen, den myndige Linköpings-biskopen Hans Brask, då han stod färdig att lemna Sverige, skall hafva nedkastat i grufvan, med yttrande, att förr än denna ring återfunnes skulle icke grufvan lemna någon afkastning. Ringen, som hade blifvit inlemnad till Bergs-Collegii samlingar och med dessa öfvergått till K. Vetenskaps-Akademiens museum, har af denna akademi blifvit öfverlemnad till Statens historiska museum.

YTTERBY KYRKA I BOHUS LÄN. Enligt en gammal sägen, anförd af J. Ödman i Chorographia Bahusiensis, skall denna kyrka vara bygd af konung Olof den helige.

Ehuru denna sägen hvarken af historiska uppgifter eller sjelfva byggnadens beskaffenhet styrkes, har Akademien, sedan församlingen byggt ny kyrka och beslutat nedrifva den gamla, uppdragit åt sin amanuens dr H. Hildebrand att besigtiga och anmodat artisten G. Brusewitz att afteckna den sålunda utdömda kyrkan. Akademien har derjämte genom Pastors-embetet hemställt till församlingen, att sedan inredning, takresning och annat användbart trävirke blifvit borttaget, låta murarne qvarstå som ruin, hvilken hemställan församlingen lär hafva bifallit. Hr Brusewitz har nu nyligen till Akademien inlemnat en omsorgsfull beskrifning, åtföljd af planritning, teckning af kyrkans båda sidor samt karta öfver omgifningen. Kyrkan, som utvändigt håller 82,5 fot i längd och 33 fot i bredd, är bygd i simplaste ladstil, utan arkitektoniska prydnader, i öster afslutande i ett tresidigt chor. Det inre taket, af bräder, är måladt år 1703 af Erik Griis, en medlem af Göteborgs embetsskrå. Med undantag af ett midtparti, framställande Kristi förklaring, utfördt efter en kopia af Rafaels bekanta tafla, saknar arbetet konstvärde.

Litteratur.

Fergusson, Rude stone Monuments in all countries. London 1872. — XII + 559 in 8:o, med 234 fig. — Pris: 24 Rdr.

Förf:s method är i hög grad ovetenskaplig och hans slutsatser äro derigenom i allmänhet värda föga uppmärksamhet, men genom de många och synnerligen väl utförda figurerna lemnar boken i rikaste mått materialier åt andra forskare.

(Scholander). Varnhems kyrka, exteriör och interiör. Teckningar efter aquareller af F. W. Scholander jämte text i Ny Illustrerad Tidning 1872, N:o 7.

Hildebrand, Hans, Den arkeologiska kongressen i Bologna.

Aftryck ur Antiqvarisk Tidskrift för Sverige, fjerde delen.

Hildebrand, Hans, Svenska folket under hedna tiden. Andra omarbetade upplagan. — XVI + 242 in 8:o. — Pris: 3 Rdr.

Innehåll: 1. Inledning. Äldre behandlingar af vår hedna tids historia. De skrifna källorna. 2. Fornsakernas betydelse för folkkunskap och historia. 3. Landet. De första invandringarne. 4. Germanerne. 5. Götarne. 6. Svearne. 7. Odlingens utbredning vid slutet af hedna tiden. 8. Gotland och Gutarne. 9. Samhällsskick. 10. De religiösa förhållandena.

Lunds domkyrkas krypta.

Teckning af G. B. jämte text i N. I. T. 1872, N:o 9.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet under loppet af år 1871.

(Forts.)

Af majoren *H. Ehrenstråles* sterbhus: en fingerring af guld med ett infattadt miniatyrporträtt af biskop Henning Skyttenhjelm (den förste biskopen i Kalmar. † 1707). Inv. 4511.

Af åldermannen i Jernvågen *F. G. Runbom:* fyra ordensdekorationer för sällskapet »Redlige Svenskar», en dito för en dansorden i Gefle, benämnd »Idka dygden», samt en distinktions-bricka för sekundchefen för Stockholms frivilliga räddningscorps. Inv. 4512.

Af dr *G. V. Sylvander* i Kalmar: en på Öland funnen oval, något kupig, i kanterna jämnhuggen stenflisa af Ölands kalksten. Inv. 4513.

Af possessionaten *Wallis:* ett afbrutet jernsvärd med konstrikt arbetadt fäste af förgyldt silfver, från början af medeltiden, funnet i en torfmosse på gifvarens egendom Dybeck i Skåne. Fästet är särdeles väl arbetadt. Det kommer framdeles att afbildas och närmare beskrifvas. Inv. 4515.

Af hans excellence hr grefve *B. von Platen:* 26 af gravören Wiener utförda bronsmedaljer, framställande arkitektoniska mästerverk i olika land. Inv. 4518.

(Forts.)

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden 12—2, hafva besökts under Februari månad af 1803 personer, således af mer än tre gånger så många som under Februari månad 1871.

Detta nummer lades under pressen den 26 Mars.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1872.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

5. 1872. Maj.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren eller direkte hos Akademien. Priset för årgång (deri inberäknadt postförvaltare-arfvode) är 2 Rdr Rmt.

Konstminnen från 1100-talet.

Med Statens Historiska Museum hafva under den senaste tiden blifvit införlifvade några särdeles intressanta minnen af den konstriktning, som tillhör det tolfte århundradet, särskildt dess midt eller ungefär Erik den heliges tid.

Helt nära staden Sköfde ligger *Forsby* kyrka, enligt en inskrift huggen i murens stenar, bygd år 1135. Församlingsborna hafva, på Akademiens begäran, till Staten öfverlemnat tvenne i trä skurna bilder, som äro ungefär samtida med kyrkan. Båda dessa bilder äro skadade, men hafva likväl egenskaper, som göra dem väl värda en plats i de offentliga samlingarne. Den ena är en sittande Maria, märklig i synnerhet genom hufvudets och hårets karakteristiska behandling. Den andra är en Kristus-bild, hörande till ett längesedan förkommet kors. Bilden är illa stympad — ena armen, båda fötterna, ena benet saknas —, men den visar oss Frälsaren icke sådan han nu och redan under den senare delen af medeltiden vanligen afbildas, hängande död eller döende på korset, utan stående med utbredda armar, iklädd presterlig drägt. Det är öfverstepresten, som frivilligt offrade sig, man här afbildat. Och deri

ligger bildens intresse. Den tankegång, som föranledde utförandet af sådana bilder, tillhör just den äldre medeltidskyrkan.

Björke församling i Gäsene härad, Vestergötland, har nyligen genom f. d. antiqvitets-intendenten friherre Djurklou till Statens samlingar som gåfva öfverlemnat ett portatift kors af ek, belagdt med delvis förgyld, delvis emaljerad koppar. Ursprungligen hafva korsets både fram- och baksida varit så beklädda, men sedan å båda sidor brister uppstått, hafva stycken från baksidan blifvit använda till att fylla de tomma ställena å framsidan. På denna ser man den korsfäste Kristus med öppna ögon, således icke död, samt med krona på hufvudet, med håret nedhängande på hvardera axeln och med kort skägg, iklädd kring midjan ett blått skynke, öfver hvilket går ett ljusgrönt bälte. Färgerna äro anbragta i emalj. Fötterna äro, såsom under äldre tid var vanligt, åtskilda, hvilande mot ett på korset fästadt bräde. Det är således den korsfäste, lefvande konungen, som här är afbildad. På korsarmarnes ändar hafva varit fästa fyra upphöjda figurer, hvilka alla nu saknas. På framsidan hafva sutit 20 stenar eller kristaller, möjligen blott glasstycken. Sjelfva kopparplåten är sirad med fyrbladiga m. fl. ornamenter. Korsarmarnes baksidor hafva burit evangelisternas delvis i emalj utförda symboler. Två af dem, örnen och oxen, äro i behåll, men sitta nu å framsidan.

Kors af denna art äro ganska allmänna i Europas olika land. De förfärdigades vid midten af 1100-talet i de beprisade verkstäderna vid nedre Rhen och spriddes derifrån ut öfver verlden. Den förvånande stora likheten mellan alla dessa kors, som understundom uppenbarar sig i de allra minsta detaljer, visar, att deras tillverkning bedrefs i stor skala och under troget härmande af en gång antagna modeller.

Vid foten af Billingen och vid stranden af Hornborga-sjön, dels inom Gudhems, dels inom Valla härad, ligger Broddetorps pastorat, fordom bestående af fyra socknar. Uti den för icke lång tid sedan bygda gemensamma kyrkan förvarades en altarprydnad från *Broddetorps* gamla kyrka, af ett slag, som i Sverige är ganska sällsynt [1]).

Framför sjelfva altarbordet i den gamla kyrkan var fästad en ekskifva, beklädd med drifna och förgylda kopparplåtar, som bilda flera små taflor med upphöjda figurer inom ännu mer upphöjda, med ornamenter betäckta ramar. Längs kanten går en rik ornamentslist och derinom en rad af inskrifter, dels apostlarnes namn, dels verser, som redogöra för innehållet af några bilder. I midten ser man, inom en ram af spetsad oval form, Kristus, afbildad såsom verldens domare. Längst ned utefter hela taflan finna vi Kristi bisittare vid den stora domen, apostlarne, grupperade parvis. Öfver midtbilden ser man i tvenne taflor sol och måne åkande i hvar sin vagn, den förra dragen af hästar, den senare af oxar. Till höger och till venster äro scener ur Kristi barndoms och lidandes historia.

Man ser der bebådelsen, födelsen, de tre österländske konungarnes ankomst för att hylla den nyfödde Frälsaren, det bethlehemitiska barnamordet och flykten till Egypten, samt å andra sidan Jude kyss, Kristi fängslande, fästandet vid korset, den korsfäste mellan mannen med isop och Longinus med lansen, uppståndelsen och qvinnornas besök vid grafven. I öfre hörnen af de två korstaflorna ses sol och måne med åtbörder af sorg, som stegras på den senare taflan. Uppståndelsen är i den äldre medeltidens konstverk ytterst sällan afbildad [2]).

---

[1]) Ett träsnitt af detta altarornament är under arbete.

[2]) Man nöjde sig med att framställa qvinnornas besök vid den uppståndnes tomma graf.

Understundom förekommer dock en framställning deraf, någon gång sådan som här: Kristus uppstiger ur en djup grop och hans arm fattas af Fadrens ur skyn nedsträckta hand.

Utom detta antependium eller antemensale hör till altarsmycket ett s. k. superfrontale, som var stäldt ofvanpå sjelfva altarbordet. Det består af en ekplanka af altarets längd, föga hög, med tvenne uppstående stolpar vid ytterändarne. Planka och stolpar äro beklädda med delvis drifven och delvis förgyld kopparplåt, som prydes af en yppig och fint utförd rad af ornamenter. Här läses ock en inskrift, som redogör för de helgedomar, hvilka förvarades i altaret. Tyvärr saknas en del af inskriften, men i det återstående omtalas reliker af helgonen Clemens, Marcellus, Botolf och de 11000 jungfrur i Köln. Fyra helgon med namnet Clemens hafva funnits, alla tillhörande kyrkans första århundraden, tvenne med namnet Marcellus från tredje och fjerde århundradet, af hvilka den ene var biskop i Trier. Botolf är ett engelskt helgon från 600-talet.

Till superfrontalet hör ock ett krucifix, likaledes med kopparbeklädnad på ek. Kristusbilden har samma utmärkande kännetecken som på Björke-korset.

När man betraktar ett konstverk af detta slag, frågar man sig ovilkorligen, om det är arbetadt i landet eller dit infördt. Ett afgörande svar på denna fråga kan för närvarande icke gifvas. Den stora konstfärdigheten, som arbetet förråder, utestänger icke möjligheten af inhemsk tillverkning, men hon talar å andra sidan helt visst för möjligheten af införsel. För inhemsk tillverkning tala måhända tvenne omständigheter. I Skara stift finnas tvenne relikskrin af samma ålder och samma arbete — det ena förvaras i Skara museum —, och i Danmark känner man sju altarorna-

menter af samma art och samma ålder [1]), under det alldeles enahanda arbeten äro i söder från Eidern åtminstone mycket sällsynta. Skulle framtiden bringa i dagen bestämda bevis för ett utländskt ursprung, torde man få söka detta i Köln eller landet deromkring, hvarest under 1100-talet guldsmedsyrket blomstrade. Skulle åter dessa föremål vara inhemska, torde den konstriktning, som frambragt dem, vara kommen från samma orter, Köln eller i allmänhet nedre Rhenlandet. En fingervisning ligger måhända deri, att såväl i Broddetorps-altaret, som i de två relikskrinen hafva förvarats ben af de kölnska jungfrurna [2]).

Under senare hälften af 1100-talet styrdes Skara stift af »den gode biskop Bengt», hvars like i goda gerningar, enligt krönikan, aldrig funnits. Han bygde broar och vägar, han bygde och målade kyrkor, försåg dem med klockor, bibel och skrudar. »Han lät ock», heter det, »göra taflan före högaltaret» i Skara domkyrka. Man har vanligen uppfattat detta, som om han hade låtit göra en altartafla eller ett altarskåp, men då sådana på hans tid näppeligen förekommo, ligger det nära till hands att tänka sig taflan framför högaltaret vara af samma beskaffenhet som den en okänd välgörare ungefär på biskop Bengts tid förärat Broddetorps kyrka.

Bengt var år 1145 ännu icke biskop och hans efterträdare nämnes år 1191; hans styrelsetid, som tyvärr icke kan kronologiskt närmare bestämmas, faller således emellan dessa två år och dermed långt före 1248 års möte i Skeninge, genom hvars beslut den svenska kyrkan blef i fullt mått en provins i den stora

[1]) I Lyngsjö kyrka i Skåne finnes ett antemensale af drifven och förgyld koppar, men den tyckes tillhöra en något senare tid. Brunius, Skånes konsthistoria s. 545.

[2]) Dock må anmärkas, att såväl på Broddetorps-antependiet som på ett danskt af samma slag nämnas engelska helgon.

romerska kristenheten. Björke-korset och Broddetorps-antependiet visa, att redan före 1248 kulturförbindelserna mellan den svenska kyrkoprovinsen och den öfriga kristna kyrkan voro ganska nära och omfattande.

Broddetorps församling har till Statens samlingar försålt denna altarprydnad och vid samma tillfälle öfverlemnat till dem tvenne dopfuntar af sten, likaledes från 1100-talet. Den ena, som tillhört Broddetorps gamla kyrka, har kring skålen en rad bladornamenter af en typ, som är i Vestergötland ganska vanlig, men annars sällsynt. Den andra har tillhört Bolums nu mera rifna kyrka inom samma pastorat. Den utvändigt fyrkantiga skålens sidor hafva reliefbilder af syndafallet, lammet med korset m. m., temligen groft utförda, men af ett slag, som ofta förekommer inom den äldre vestgötska skulpturen, t. ex. på de s. k. Kettil runskes grafkors å Ölanda ödekyrkogård i Valla härad.

Valtorps församling i Skara stift har, på Akademiens hemställan, som gåfva öfverlemnat trenne grafhällar från 1100-talet, af ett slag, som man ofta finner på Skara stifts kyrkogårdar, men annars ytterst sällan [1]). En af dem är ristad af den verksamme stenhuggaren »mäster Haraldus», hvilken ofta i samma sten inhögg runor och det latinska alfabetets majuskler. Hans verksamhet visar oss således, hur den gamla nordiska bildningens elementer bibehöllo sig vid sidan af det främmande, som med kristendomen och den vesteuropeiska medeltidskulturen inkom i Sverige.

När Statens Historiska Museum i dess nuvarande lokal kunde i rikligare mått än förut inrymma större föremål från medeltiden, såsom altarskåp, dopfuntar och grafstenar m. m., visade sig snart det för vår kultur-

---

[1]) Om dem lemnas flera upplysningar i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2. s. 360.

historia vigtiga förhållandet, att afsöndringen mellan Sveriges olika delar under denna tid var så ansenlig, att hvart stift egde sina egna skolor af konstnärer och konstnärliga arbetare, för hvilka skolor derjämte blomstringstiderna inträffade under ganska olika perioder, så att man t. ex. har att i Mälare-stiften studera företrädesvis den senare, i Skara-stiftet den äldre medeltidens konst.

Under sådana förhållanden är det nödvändigt, att söka i Statens samlingar förena arbeten från alla medeltidens perioder och från alla delar af landet. Blott derigenom kommer man i tillfälle att få en totalbild af den svenska medeltidskonsten, under det att föremål insamlade inom en mindre del af fäderneslandet nödvändigt väcka skefva föreställningar. Det har derföre beredt Akademien en synnerlig tillfredsställelse att finna, huru vederbörande myndigheter i ofvannämda fall med beredvillighet och fosterländskt sinnelag gått till mötes hennes bemödanden att i detta afseende tillgodose den svenska kultur- och särskildt konstforskningens intressen.

H. H.

Från den gotländska jernåldern.

År 1868 inlöstes för Statens Historiska Museum den fig. 32 afbildade bottnen af en rund dosformig spännbuckla, funnen å Tjängdarfve egor i Träkumla socken på Gotland [1]).

Då dessa dosformiga spännen äro karakteristiska för den gotländska jernåldern, i hvars grafvar de äro till ytterlighet allmänna, kan man med skäl anse dem

---

[1]) En dosformig gotländsk spännbuckla är afbildad i H. H.. Svenska Folket under hedna tiden, s. 32 (andra upplagan).

vara på Gotland arbetade, och såsom gotländskt arbete få vi då äfven betrakta originalet till fig. 32, hvars drakslingor i öfrigt vitna om en nordisk upprinnelse.

Detta bottenstycke är gjutet så, att ornamenterna blefvo upphöjda. Deras konturer skärptes genom ciselering och belades derefter med silfver, å hvilket linier

32. 1/1.

33. 1/1.

ristades. De sig slingrande ormarne äro af alldeles samma mönster som de man så ofta finner på våra runstenar. Nålen, som varit fästad i detta bottenstycke, är förlorad.

Dagen innan manuskriptet till detta nummer skulle lemnas till tryckeriet, inkom till museum ett fynd från Gartes i Tingstäde socken på Gotland, bestående af ett dylikt bottenstycke af brons, så fullständigt lika till storlek, ornamenternas anordning och begränsning med det här afbildade, att man nästan nödgas att antaga dem vara gjutna i samma form. Dock hade detta

senare exemplar ingen silfverbeläggning, utan voro de upphöjda listerna och ornamenterna endast ciselerade. Deremot hade detta exemplar en nål, hvars hufvud är orneradt i närmaste öfverensstämmelse med sjelfva skifvan (fig. 33). Så kan äfven ett skenbarligen obetydligt fynd fylla en lucka i vårt vetande och derigenom vara af vigt.

Det förtjenar anmärkas, att när spännet var fästadt i kläderna, voro nålhufvudets och bottenskifvans ornamenter fullkomligt dolda. Man kan derföre säga, att de tillkommit snarare af ett begär att lemna ett i allo vackert och fullt utfördt arbete än af en mer praktisk önskan att tjusa ögat eller vitna om artistens färdighet. Månne icke vår tid med dess dussinfabrikation för billiga priser, men med kort varaktighet, har något att lära af denna öfverflödande trohet och konseqvens i arbetets minsta detaljer?

H. H.

Romerska och byzantiska mynt, funna i Sverige.

(Forts.)

C. *Romerska mynt från Alexander Severi död till Theodosii den stores död* (235—395 e. K.).

Vestergötland. 12. Enligt ett den 1 Maj 1817 dateradt bref från den bekante Per Tham till (Riksantiqvarien) Liljegren, lär ett »Galleni mynt från 260-talet vara funnet i Vestergötland, i skansen som i Konung Carl XI:s tid blef kullkastad, förmodligen Ymsjö borg vid Borrö i Vadsbo härad». Romerske kejsaren Gallienus regerade mellan åren 260—268 e. K. f. — Brefvet förvaras i Akademiens arkiv.

Öland. 13. Vid potatesplockning å egorna till Dödevi hemman i Högby socken hittades år 1871 ett

romerske kejsaren Gratiani († 383) guldmynt (solidus); utan hål eller ögla. Vigt 1.035 ort; halt 97 %. (Inv. 4626).

D. Romerska och byzantiska mynt från Theodosii den stores död till Anastasii död (395—518 e. K.).

SKÅNE. 14. Det under N:o 229 i förf:s »Från Jernåldern» upptagna fynd lärer, enligt benäget meddelande af hr justitieråd Strunk i Köpenhamn, vara anträffadt i Skåne. Närmare uppgift om fyndort och fyndomständigheter saknas dock olyckligtvis. Fyndet bestod af *a*) det i Worsaaes »Nordiske Oldsager» fig. 397 afbildade praktfulla guldsmycket; *b*) 8 perlor af spirallagd guld-tråd; *c*) 1 större spiral-ring af guld; samt *d*) 7 guldmynt (solidi). Af mynten äro 2 vest-romerska, nämligen 1 pregladt af Valentinianus III (423—455) och 1 af Majorianus (457—461); samt 5 öst-romerska, nämligen 2 preglade af Leo I (457—474), 1 af Zeno (474—491) och 2 af Anastasius (491—518). Alla mynten, utom Majoriani, äro försedda med ögla. Mynten förvaras i den kongl. myntsamlingen i Köpenhamn, och de öfriga sakerna i »Museet for de Nordiske Oldsager» i samma stad.

15. I Köpenhamns museum förvaras äfven, under n:o 18618, en af Theodosius II (408—450) preglad och med en ögla försedd solidus, som skall vara funnen i Skåne. Baksidans inskrift IMP XXXXII Cos XVII visar, att myntet är slaget år 444, då kejsaren för 42:dra gången var imperator och för 17:de gången consul. Vigten är $^{11}/_{32}$ danska lod, eller 1.175 ort

16. Å Norrviddinge prestgårds egor, i Harjagers h:d, hittades år 1871 en solidus preglad af öst-romerske kejsaren Leo I, utan hål eller ögla. Vigt 1.04 ort; halt 97.5 % (Inv. 4565).

17. Strax söder om Rör-sjön, nära Malmö, har

man år 1870 under plöjning funnit en öst-romerske kejsaren Theodosii II:s solidus. Myntet, som har ett litet borradt hål nära kanten, men för öfrigt är väl bibehållet, är pregladt år 444; baksidans inskrift är nämligen lik den å n:o 15. Myntet tillhör hr adjunkten G. Brunii samling i Landskrona.

18. Enligt »Bihang till Lunds Veckoblad» 1841 $^{10}/_{2}$ har man »vid Kämpinge by af Rengs socken (Skytts härad), nära hafvet», funnit en öst-romerske kejsaren Leo I:s solidus, som under år 1840 blifvit köpt för Lunds universitets myntkabinett.

19. I »Antiqv. Tidskr. f. Sverige» 3, sid. 8 not har dr Hildebrand fäst uppmärksamheten på en uppgift af Suhm i »Historie af Danmark» I sid. 529 (tryckt 1782), att »romerska guld- och silfvermynt i temligen stor mängd finnas i trakten af Hvitaby i Albo härad», norr om Cimbrishamn.

Öland. 20. Under plöjning i en åker å egorna till n:o 4 Gynge i Resmo socken fann man år 1870 en vest-romerske kejsaren Libii Severi solidus, utan hål eller ögla. Vigt 1.04 ort; halt 95 %. (Inv. 4310). — Det är icke uppgifvet, om detta mynt är funnet på samma ställe som den äfven af Libius Severus preglade solidus, hvilken år 1851 hittades på en åker vid Gynge (»Från Jernåldern» fynd n:o 149).

21. Vid Kåtorp i Torslunda socken hittades sommaren 1869, uti en åker, en öst-romerske kejsaren Theodosii II:s solidus, utan hål eller ögla. Väger 1.02 ort; halt 97 %. (Inv. 4181).

22. Under harfning å en till Björnhofda hörande åker i Torslunda socken hittades år 1870 en vest-romerske kejsaren Libii Severi solidus, utan hål eller ögla; afbildad fig. 34 i naturlig storlek. Vigt 1.04 ort; halt 97 %. (Inv. 4449). — Det vore af stort intresse att veta, om detta mynt är funnet på samma åker, der man år 1864

hittade 35 romerska och byzantiska mynt från samma tid; det största fynd af detta slag som f. n. är kändt från hela Sverige (»Från Jernåldern» fynd n:o 156).

23. Vid plöjning i en åker, hörande till hemmanet n:o 4 Gunnarstorp i Norra Mökleby socken hittades i Juli år 1871 en öst-romerske kejsaren Zenos solidus, utan hål eller ögla. Vigt 1.03 ort; halt 97 %. (Inv. 4574). — År 1855 har man under plöjning å Gunnarstorps egor funnit en solidus, preglad af öst-romerske kejsaren Leo I (»Från Jernåldern» fynd n:o 159).

24. I en åker å hemmanet Öfvetorps egor i Al-

34. Guldmynt pregladt i Rom af Livius Severus. Öland. 1/1.

gutsrums socken hittades år 1871 en vest-romerske kejsaren Libii Severi solidus, utan hål eller ögla. Vigt 1.07 ort; halt 95 %. (Inv. 4546).

(Forts.)

Vandalism.

Lagga församling i erkestiftet har, utan att fästa afseende vid föreskrifterna i Kyrkolagens 26 kap. 6 § och i Kongl. Maj:ts nådiga förordning af den 29 November 1867, till ett gjuteri försålt sin jernklädda, med medeltidsmålningar (bilder af St. Petrus och St. Martin) prydda kyrkodörr. Detta ganska intressanta prof på vår medeltids konstfärdighet är således ohjelpligen förloradt.

Från Akademiens sammankomster.

MÅNSTORPS RUINER I INGELSTADS SOCKEN, MALMÖHUS LÄN. Med anledning af en skrifvelse från Kongl. Armé-förvaltningen rörande ifrågasatt utjämning af vallarne kring Månstorps ruin, hade Akademien hos Föreningen för Skånes fornminnen och historia anhållit, att någon sakkunnig person måtte bese dessa fornlemningar och om dem afgifva yttrande. Sedan Akademien från Föreningens sekreterare hr akademi-adjunkten M. J. Weibull mottagit en utförlig beskrifning med historiska upplysningar om detta befästa herresäte, hvilket under Carl XI:s skånska krig hade svensk besättning och derför af en dansk ströfkorps förstördes år 1678, har Akademien i skrifvelse till Armé-förvaltningen medgifvit, att de till en stor del redan förstörda vallarne må användas till fyllande af den osunda grafven och i öfrigt utjämnas för uppförande af nödiga byggnader, med vilkor att ruinen af det gamla stenhuset lemnas orörd och derjämte någon del af de angränsande vallarne bibehålles till skydd för murarne och för att utvisa den gamla hufvudbyggnadens läge i förhållande till de närmast omgifvande försvarsverken.

LEKTOR A. G. AHLQVISTS FORSKNINGSRESA. Lektorn vid Vexiö h. elementarläroverk, dr A. G. Ahlqvist, som år 1871 erhållit ett statsanslag af 500 Rdr för en resa i ändamål att i utländska arkiver uppsöka handlingar, som kunna belysa Sveriges historia under 16:de århundradet, har, enligt Kongl. Maj:ts vid anslaget fästade vilkor, till Akademien inlemnat en utförlig berättelse om sin resa och de upplysningar han vunnit i arkiver och boksamlingar i Braunsberg, Frauenburg, Marienburg, Breslau, Brünn, Olmütz, Wien, Gratz, Kremsier och Krakau. De rikaste bidragen hade erhållits i de

gamla jesuit-arkiven i Braunsberg och Gratz, biskopsarkivet i Frauenburg samt bibliotheken i Wien och Krakau.

MEDALJFÖRSLAG till Kongl. Örlogsmanna-sällskapets jubelmedalj har blifvit granskadt och godkändt.

GRÅMUNKEHOLMSKYRKANS ANTEPENDIUM. Herr kammarherren C. G. U. Silfverstolpe har förärat en fotografisk afbildning af ett gammalt »Antependium altaris Gramunkeholm», tagen efter en i Kongl. Biblioteket förvarad sällsynt gravyr, utförd i koppar af Erik Geringius år 1726. Det gamla nu mera förkomna tygstycket har innehållit 22 broderade vapensköldar med hjelmprydnader, tillhörande personer af landets förnämsta ätter under början af 1300-talet.

AKADEMIENS TÄFLINGSPROGRAM för det ingående täflingsåret finnes intaget i Post- och Inrikes Tidningar för den 6 sistl. April. Under det sistförflutna året hade icke någon täflingsskrift inkommit.

CIRKULÄR TILL RIKETS DOMKAPITEL. Med anledning af en ofta förnyad erfarenhet, att kyrkliga fornsaker, hvilka kunna vara af stort värde för kyrkans, konstens och sedernas historia, mångenstädes vanvårdas, till enskilda personer föryttras eller på annat sätt förskingras, utan förutgången anmälan eller hembud åt Staten på sätt lagen bjuder, samt att åldriga väggfasta målningar och arkitektoniska prydnader öfverkalkas eller godtyckligt ändras, har Akademien till rikets samtliga Domkapitel aflåtit skrifvelse med hemställan, att i de inom stiften utgående embetsmemorial eller cirkulär måtte införas en allvarlig erinran till vederbörande kyrkoföreståndare, att ställa sig till noggrann efterlefnad de rörande dylik kyrkans egendom meddelade föreskrifter, som innehållas i Kyrko-Lagens 26 kap. 6:te §, i Kongl. Cirkuläret af den 7 December 1840 samt fullständigast i 9:de, 10:de och 11:te §§ af Kongl. Förord-

ningen af den 29 November 1867 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande, samt derjämte varning, att om dylika fornsakers öfverlåtande från kyrkorna icke ingå underhandling med kringresande personer, som möjligen uppgifva sig vara ombud för Statens Historiska samlingar, men icke kunna förete bevis, att de af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien eller Riksantiqvarien mottagit sådant uppdrag.

Litteratur.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Utgifven af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien genom Bror Emil Hildebrand. Tredje delen, andra häftet. — 96 s. in 8:o med 28 träsnitt. — Pris: 1 Rdr Rmt.

Innehåller: O. Montelius, Bronsåldern i norra och mellersta Sverige. s. 1—96.

Bruzelius, N. G., Die antiquarischen Funde im Hafen zu Ystad. Aus dem Schwedischen übersetzt von J. Mestorf.

I Archiv für Anthropologie 5:er Band, s. 45—67. Jfr ofvan s. 30. Fröken Mestorf har tidigare öfversatt arkeologiska arbeten af professorerna Nilsson och Säve samt af lektor C. F. Wiberg.

Stolpe, Hjalmar, Naturhistoriska och archæologiska undersökningar på Björkö i Mälaren.

Aftryck ur Öfversigt af Kongl. Vetenskaps Akademiens Förhandlingar 1872 n:o 1.

Hvarjehanda.

LAGAR OM FORNMINNENAS FREDANDE. Till den nu församlade finska landdagen har regeringen framlagt ett

förslag till lag om forntida minnesmärkens fredande. I Ungern är man likaledes betänkt på att skaffa sig en dylik lag, och har till den för detta ändamål bildade kommittén, på begäran, blifvit meddelad en öfversättning af den svenska lagen om fornminnenas fredande.

ST. JAKOBS KYRKA I LUND. Vid gräfning å f. d. Tegnérska gårdsplanen vid Klostergatan hafva på 6 fots djup träffats lemningar af en kyrka, som antages hafva varit en åt St. Jakob helgad sockenkyrka. Pelare, en stentrappa med slitna steg m. fl. byggnadsdelar, hafva kommit i dagen äfvensom hufvudskallar efter här fordom jordade lik. (Uppgift i tidningarne.)

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet under loppet af år 1871.

(Forts.)

Af *Sundby* församling i Strengnäs stift: ett dopfat af messing, med midtbild framställande Adam och Eva vid kunskapens träd, tyskt arbete. Inv. 4525.

Af hr *L. Eklöf* i San Francisco: två japanska mynt af silfver, det ena förgyldt, två japanska sedlar på papp, en sedel på 50 cents, utgifven af the Government of the Great Salt Lake City i Amerika den 1 April 1868. Inv. 4526.

Af hr *F. R. Baby* i New-York: en rått arbetad menniskobild i brons, med en ögla på den håliga baksidan. Inv. 4527.

Af justitierådet m. m. *E. H. Carleson:* en K. Gustaf I:s enmark af år 1541. Inv. 4544.

Af dr *H. Hildebrand:* 15 moderna utländska mynt (silfver 5, koppar 10). Inv. 4545.

Af kyrkoherden *C. Herlitz:* 28 små silfverbrakteater med W och 10 andra små tunna silfvermynt från medeltiden, funna i mullen under golfvet i Sanda kyrka på Gotland. Inv. 4568.

Af kammarherren grefve *A. G. Bjelke:* 8 antika romerska mynt (4 af silfver, 4 af koppar). Inv. 4569.

Af hr *Johan Wallén* i Alexandria: ett arabiskt skriftyg af messing, en turkisk tidning tryckt i Alexandria m. fl. föremål från Palestina. Inv. 4570.

(Forts.)

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden 12—2, hafva besökts under Mars månad (de tre första veckorna) af 1575 personer.

Detta nummer lades under pressen den 30 April.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1872.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

6. 1872. Juni.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren eller direkte hos Akademien. Priset för årgång (deri inberäknadt postförvaltare-arfvode) är 2 Rdr Rmt.

Romerska och byzantiska mynt, funna i Sverige.

(Forts.)

25. Om det under n:o 171 »Från Jernåldern» upptagna fynd från Bredsätra erhålla vi närmare kännedom af en i Akademiens arkiv (fascikeln Öland) förvarad anteckning af kyrkoherden Anders Fornander, daterad Gärdslösa den 21 Maj 1814. Det heter deri, att »stombonden Anders Nilsson i Bredsätra hade föreg. tisdag, då han skulle rödja en åker-ren på den s. k. 'betes-åkern', närmast norr om Bredsätra kyrka belägen, vid uppbrytandet af en sten funnit 11 st. guldmynt och 4 små ringar (2 af guld och 2 af silfver). Af guldmynten äro 7 st. slagna under Leos tid, 1 under Theodosii, 1 under Valentiniani, 1 under Maximini (!) och 1 under Anthemii tider». Af Akademiens protokoll för den 2 och 7 Juni 1814 ser man, att fyndet blifvit Kongl. Maj:t hembjudet, men icke inlöst; och enligt ett memorial af landshöfdingen i Kalmar län af den 29 i samma månad hade professor Blad köpt 2 af mynten, »det ena slaget uti kejsar Marciani (!) och det andra uti Procopii Anthemii tid». — Då någon kejsare med namnet Maximinus icke regerade under den period, som de tio andra här funna mynten tillhöra, men väl en med namnet Marcianus (450—457), är det mycket sannolikt,

att det elfte myntet är pregladt af Marcianus, såsom sist anförda memorial uppgifver, och icke af Petronius Maximus, såsom jag på grund af namnlikheten med Maximinus förut antagit.

26. Under kornräfsning å en till Ramsätra hörande åker, i Köpings socken, hittades år 1870 en öst-romerske kejsaren Marciani solidus, utan hål eller ögla. Vigt 1.03 ort; halt 97 % (Inv. 4402). Å Ramsätra egor har man redan år 1853 funnit en solidus, preglad af vestromerske kejsaren Majorianus (»Från jernåldern» n:o 173).

27. Under potatesupptagning å en till n:o 4 Munketorp lydande åker i Högby socken hittades år 1870 en öst-romerske kejsaren Zenos solidus, med ett hål vid kanten. Vigt 1.05 ort; halt 97 % (Inv. 4451).

GOTLAND. 28. I hr grefve von Essens samling på Vijk förvaras en på Gotland funnen solidus, preglad af öst-romerske kejsaren Anastasius (491—518). Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2 s. 319.

29. Under plöjning i en till Bjärs lydande åker, i Hejnums socken, hittades år 1870 en öst-romerske kejsaren Anastasii solidus, illa preglad; utan hål eller ögla. Vigt 1.02 ort; halt 97 % (Inv. 4330). — I samma åker hittades år 1868 ett annat guldmynt af samme kejsare (»Från jernåldern» n:o 196).

30. Under dikesgräfning i en till Lilla Vede hemman i Follingbo socken hörande åker hittades år 1870 en öst-romerske kejsaren Anastasii solidus, mycket illa graverad och preglad; utan hål eller ögla. Vigt 1.03 ort; halt 97 % (Inv. 4334).

31. Under plöjning å en till Mallgårds hörande åker i Hörsne socken hittades hösten år 1869 en barbarisk efterbildning i guld af ett romerkt kejsaremynt, från 5:te århundradet e. K. f., utan hål eller ögla; afbildad fig. 35 i naturlig storlek. Vigt 1.02 ort; halt 97.7 % (Inv. 4218).

32. Vid Ekeskogs i Norrlanda socken hittades år 1870 en »ofvanpå marken i en åker liggande», af östromerske kejsaren Anastasius preglad solidus, utan hål eller ögla. Vigt 1.02 ort; halt 97 % (Inv. 4395).

33. I en till Kyrkeby hemman hörande åker, i Etelhems socken, hittades år 1870 en barbarisk efterbildning i guld efter en romersk solidus från 5:te århundradet e. K. f. Myntet liknar mycket den under följande n:o beskrifna, af kejs. Libius Severus preglade solidus. Inskriften på åtsidan är obegriplig; på frånsidan läses deremot tydligt VICTORIA AVGGG. Nära kanten finnes ett litet hål. Vigt 1.01 ort; halt 96 % (Inv. 4333).

35. Barbarisk efterbildning i guld af ett romerskt mynt från 5:te årh. e. K. f. Gotland 1/1.

34. Vid Snasarfve i Silte socken hittades år 1870, i en åker, en vest-romerske kejsaren Libii Severi solidus, utan hål eller ögla. Vigt 1.04 ort; halt 97 % (Inv. 4331).

E. Några flere *byzantinska mynt från tiden emellan Anastasii död och år 850* hafva icke blifvit bekanta.

Sedan N:o 4 af Månadsbladet var tryckt, har hr grefve G. von Essen haft godheten meddela mig, att man den 24 oktober 1870 under gräfning på gårdsplanen vid Vijk i Uppland funnit, ungefär 2 fot under jordytan, en kejsarinnan Faustinas denar, hvilken nu förvaras i hr grefvens samling.

Hela antalet i Sverige funna och nu kända romerska och byzantinska mynt från tiden före år 850 är således *åtminstone:*

	Från tiden före Augustus.	Augustus — Alex. Severus (29 f. K. — 235 e. K.)	Alex. Severus — Theodosius d. st. (235—395).	Theodosius d. st. — Anastasius (395—518).	Efter Anastasius (518—850).	Summa.
Fastlandet utom Skåne	3	12	4	37	1	57
Skåne	—	584	14	19	—	617
Öland	—	88[1]	2	106	—	196
Gotland	9	3234	4	64	1	3312
Tillhopa	12	3918	24	226[2]	2	4182
Bland desssa mynt äro:						
af guld	—	2	(?)6	226	2	236
» silfver	12	3894	1	—	—	3907
» koppar	—	22	17	—	—	39

För öfrigt få vi hänvisa till ett par uppsatser i Ny Illustrerad Tidning 1870 d. 3 Sept., och i tidskriften Förr och Nu 1871 sid. 284.

O. M—s.

Fornlemningar i Vestmanland.

Herr Herman Hofberg, som förledet år af Akademien uppbar ett reseunderstöd af 500 Rdr, har för nå-

---

[1] Häri äro inberäknade 4 förut icke upptagna silfvermynt, som enligt »Bihang till Lunds Veckoblad» 1846 $^{29}/_{1}$ blifvit af dr Ekman i Kalmar skänkta till Lunds myntkabinett.

[2] Af kejs. Anastasii mynt äro 6 funna på fastlandet, 21 på Gotland, men intet på Öland.

gon tid sedan inlemnat sin berättelse om resan, under form af en antiqvarisk beskrifning öfver Norrbo, Siende och Ytter-Tjurbo härad. Berättelsen utmärker sig, såsom de föregående, hvilka hr Hofberg till Akademien inlemnat, genom särdeles samvetsgrann forskning, rikedom på uppgifter och en synnerligen vårdad framställning. Berättelsen upptager 42 foliosidor och är försedd med 48 figurer.

Med afseende på de hedniska fornlemningarne har hr Hofberg följt den enda riktiga grundsatsen, att icke nöja sig med ortbefolkningens uppgifter, hvilka i de allra flesta fall äro ytterst få, eller med tillfälliga upptäckter, utan att sjelf uppsöka fornlemningarne. Hans bemödanden i denna riktning hafva ock blifvit krönta med framgång. Hans berättelse är den fullständigaste och noggrannaste vi ega om de antiqvariska förhållandena i nämnda tre härad. Den näst bästa hafva vi i de antiqvariska uppgifter, som beledsaga de geologiska kartbladen öfver den ifrågavarande trakten.[1]

För de sexton socknar hr Hofberg genomforskat, har han antecknat 155 fornlemningsplatser — icke enstaka fornlemningar, utan platser der fornlemningar förekomma, enstaka eller i flock. För de 8 socknar, öfver hvilkas arkeologiska förhållanden hr Dybeck tidigare till Akademien inlemnat berättelser, har han antecknat 55, hr Hofberg 96 fornlemningsplatser.

---

[1] Det är naturligt, att herrar geologer, för hvilka uppsökandet af fornlemningarne endast kan blifva en biuppgift, icke kunna lemna så fullständiga berättelser, som den, hvilken har att uteslutande sysselsätta sig med fornlemningarne. Det oaktadt äro de arkeologiska uppgifterna i de geologiska kartbladen och i deras texthäften synnerligen talrika och vigtiga genom de ständiga hänvisningarne till terränförhållandena. De äro så talrika och, så vidt min erfarenhet går, så noggranna, att man kan med ledning af dem fullkomligt väl göra sig ett begrepp om hvar särskild trakts arkeologiska karakter.

Äro månne härmed de tre häraden så fullständigt genomsökta, att icke en efterskörd är att göra? Ganska visst icke. Men en så fullständig redogörelse är nästan omöjlig att lemna för andra än dem, som bosatta i orten hafva tillfälle att småningom undersöka hvar särskild del af området. Om således hvar och en på orten främmande har svårigheter att bekämpa, blifva dessa ännu större för den, som under en sommar har att genomströfva sexton socknar, mer än 6½ qvadratmil.

Norrbo, Siende och Ytter-Tjurbo härad utgöra sydöstra delen af Vestmanland. De begränsas i vester af Svartån och af höjden i vester om denna, i öster af Sagån. Den större delen af landet är öppen och bördig mark, hvilken såväl derföre, som i följd af närheten till Mälaren tidigt måste hafva egt en talrik befolkning. Vi hafva således rätt att i dessa nejder finna fornlemningar vid hvarenda by eller gård, som icke bevisligen har en yngre upprinnelse. Men om jordens bördighet framkallade en ymnig bosättning, och deraf blef en naturlig följd, att grafminnena vid hvar gård blefvo icke få, har å andra sidan bördigheten och det deraf väckta odlingsbegäret vållat, att högar blifvit jämnade, stenläggningar och stensättningar rubbade. Nu kan man derföre icke få en fullständig öfversigt af traktens hedna bygd. För så vidt min erfarenhet af nejden sträcker sig — jag har gjort undersökningar i trenne socknar, en i Siende och två i Ytter-Tjurbo härad — äro gårdar utan fornlemningar eller åtminstone rester af fornlemningar få, men de sålunda allmänt förekommande fornlemningsgrupperna äro, hvilket framgår af snart sagdt hvarenda sida i hr Hofbergs berättelse, icke synnerligen stora, icke jämförliga med de uppländska och södermanländska grafflockarne.

Inom de tre häraden finnas på klipphöjder väldiga ringmurar af större och mindre stenar, sammanlagda

utan att förbindas af murbruk. Vid öfre loppet af Svartån finnas tre sådana borgar, en i Skultuna-, en i Haraker-, en i Fläckebobygden; i synnerhet den sistnämnda är så belägen, att man kan betrakta henne som en ort, der bygdens folk i ofredstid kunde söka sig en fristad. Äfven Sagån med dess tillflöden hafva vid gränserna af sina dalar dylika borgar. Björkstadsbygden har sin i åvinkeln vid Näs; der bor, enligt sägnen, en gubbe med silfver i stora kistor, hvilken ibland åker på Sagån. Åsunda härad i Uppland har en borg helt nära gränsen, ett motfäste till Näsborgen. Tillbergabygden har sin borg på Bejby egor, på en klippa, hörande till den från bygden afsides liggande höjdsträckning, som från hvarandra skiljer Norrbo, Siende, Ytter- och Öfver-Tjurbo härad. Bejbyborgen är en af de mest storartade man kan se; inom hennes murar finnes ännu på ett ställe tomtning till en byggnad. Sevallabygden har sin borg vid Gullbo, på en klippa i kärrtrakterna mellan Ransta- och Sagåarna.

Tortuna socken har ingen borg, men i stället på Lundby-berg eller -hallar, en låg ringmur, som omslöt den gamla tingsplatsen.

Kyrkorna i de tre häraden äro i allmänhet oansenliga; de flesta äro gamla, men hafva undergått förändringar. Det kan vara nog att nämna Ängsö kyrka med dess många medeltidsinventarier, Björksta kyrka med dess jernbeslagna och runristade dörr och dess dopskål af koppar, skänkt till kyrkan af kaniken Olof Andersson år 1529, hvilken skål för några år sedan var försvunnen, men återfans i prostgården, hvarest den användes som syltkittel,[1] Tortuna kyrka med hennes

---

[1] Den upptäcktes der och återfordrades till kyrkan af hr kapten v. Knorring på Målhammar, hvilken derjämte rest den ansenliga, af Bale runristade Kyringestenen.

hvalfmålningar från 1400-talet och slutligen Romfartuna kyrka med hennes minnen af den mystiska Sanctus Romfar och hennes grafstenar. Kyrkan är treskeppig med mycket smala sidoskepp, och har tidigare haft basiliketak, hvilket förstördes 1427,

annis millenis quadringentisque vicenis
necnon septenis licet non integre plenis.

Uppgiften förekommer i en minuskelinskrift, som löper längs midtskeppets båda sidor öfver hvalfbågarne. Denna inskrift blef, när kyrkan för några år sedan hvitmenades, visserligen icke öfverrappad, men utan tillkallande af sakkunnig person på ett barbariskt sätt ommålad, så att en stor del är oläslig. Tydligt är dock slutet, som nämner kyrkoherden, hvilken på 1400-talet lät slå hvalfven — och hvilken, att döma efter hans sätt att täcka sidoskeppen med halfva hvalf, icke måtte hafva varit synnerligen hemmastadd i byggnadskonstens lagar —

— — *mathias*
templi curatus patet hic labor eius amatus.
sit pariter sana bene plebs hec parrochiana
auxilio cuius construccio prevalet huius.

Bland grafstenarne är särskildt att märka den öfver Peter på Igelsta, Vestmannalagman, död 1320, hvilken annars är alldeles okänd. Hans vapen — en lilja, ur hvars öfre bladvinklar uppspringa tvenne små blommor — föres år 1345 af en Nils på Igelsta,[1] måhända en son af lagmannen.

H. H.

---

[1] B. E. Hildebrand, Svenska sigiller från medeltiden, tredje serien n:o 539. Samma vapen ses å kyrkoherden Johans i Torsharg sigill af år 1322, Svenska sigiller, andra serien n:o 250.

Ett fynd från slutet af jernåldern.

Uti ett stenrör å egorna till n:o 5 Björnhofda i Torslunda socken på Öland hittades våren 1870 fyra bronsplåtar, hvilka nu förvaras i Statens Historiska Museum (Inv. 4325) och som äro härnedan afbildade i naturlig storlek figg. 36—39. Dessa i hög grad märkliga plåtar, hvilkas figurer framträda i ganska hög relief, synas vara gjutna; på baksidan äro de fullkomligt släta. Två af dem (figg. 36 och 37) äro omkring 1.5 linie tjocka, då man inberäknar figurernas höjd; de två andra äro tunnare.

36.

37.

Med undantag af fig. 38, vid hvars främre kant ett litet rundt hål finnes nära midten, sakna de alldeles hål eller nitar, hvarmed de kunnat fästas vid de bälten eller andra föremål, till hvilkas prydnad de förmodligen varit ämnade.

Att dessa arbeten tillhöra senare delen af jernåldern eller den egentliga vikingatiden — d. v. s. något af vår hedna tids sista århundraden — inse vi lätt deraf, att de svärd, som äro afbildade på våra plåtar, fullkomligt likna dem, som vid mångfaldiga tillfällen blifvit

funna i grafvar från nämnda tid, under det dylika svärd icke varit använda under någon annan period. Fig. 40 visar i $^1/_6$ af verkliga storleken ett svärd från vikinga-

38.

tiden, som år 1870 hittades i Östra härad af Småland, å Näfvelsjöns efter sänkning torrlagda botten (Inv. 4388).[1]

39.

Detta svärd har samma trekantiga knapp öfverst på fästet, samma korta, raka parerstång och samma breda

---

[1] Nedre delen af klingan saknades, men är å teckningen tillsatt efter andra fullständiga svärd. Fästet är prydt med beläggning af brons.

fördjupning utefter klingans midt som de å figg. 38 och 39 afbildade svärden. Riktigheten af nu anförda tidsbestämning bekräftas af den egendomliga formen på fästet af det svärd, som den främre mannen å plåten fig. 38 håller i handen. Svärd med en sådan rund knapp vid sidan af den trekantiga voro vanliga under början af vikingatiden. (Hallands Fornm.-fören:s årsskr. s. 135).

Dessa afbildningar gifva oss således en liflig föreställning om våra förfäders klädedrägt o. dyl. för tusen år sedan.

En särskild uppmärksamhet förtjena de här framstälda hjelmarne, emedan man hittils knapt mer än en enda gång (i det stora Ulltuna-fyndet) påträffat lemningar af hjelmar från svenska hednatiden. Fig. 38 visar, att vildsvinsbilder stundom användes till hjelmprydnader; den springande mannen å plåten fig. 39 bär en hjelm med två höga, mot hvarandra vända fogelhalsar (?), under det den andre mannen å samma tafla har en hufvudbetäckning lånad från något fyrfota djur, hvilken ger honom ett fruktansvärdt utseende.

Å fig. 36 se vi en man uti en mycket kinkig ställning mellan två på bakbenen resta björnar.

Fig. 37 synes föreställa en djurtämjare, men vi öfverlemna åt mera sakkunniga personer att afgöra, hvilket djur det kan vara, som han förevisar.

O. M—s.

40.

Fynd af danska mynt vid Kivik i Skåne.

Vid Kiviks fiskeläge i Skåne gjordes år 1859 i sanden, ett par hundra alnar från stranden, ett litet fynd af sju danska medeltidsmynt, af hvilka fem voro vanliga s. k. borgarkrigsmynt och tvenne af Valdemars. Det ena var af det ofta förekommande slaget med en konungs å ena och en biskops bild å andra sidan, samt utan inskrift. Det andra åter (fig. 41) af en hittills obekant typ har å ena sidan en kyrkogafvel med två torn och mellan dem ett med stort kors prydt mindre. Lem-

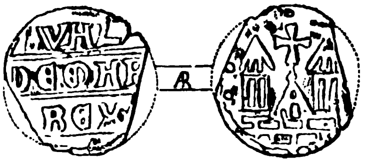

41.

ningar af en perlrand synas här, men ingen inskrift. Å andra sidan läses tvärs öfver fältet på tre rader:

WAL DEMAR REX

med ett streck under hvarje rad. Myntet har afklipts en bit på hvarje sida; dock har icke något väsendtligt dergenom gått förloradt. Silfrets halt synes vara den samma, som andra mynts från denna tid. Får man sluta af kyrkogafveln, som befinner sig på ena sidan, och ofta förekommer, om ock i annan form, på flera af Valdemar den förstes mynt, så torde detta mynt ock böra till honom hänföras. Men endast framtida fynd kunna med säkerhet afgöra detta spörsmål.

Samtliga mynten skänktes nyligen af hr skolläraren J. Ljung i Helsingborg till Lunds Universitets myntkabinett.

C. J. Tornberg.

Från Akademiens sammankomster.

ÅRSBERÄTTELSER om antiqvariska forskningsresor under sistförflutna året hafva inkommit från sekreteraren i Nerikes Fornminnesförening Herm. Hofberg, friherre Olof Hermelin, och agronomen Carl Fr. Nordenskjöld. Ryttmästaren Carl Arv. Klingspor har inlemnat planscher till sin årsberättelse, hvilken tryckes i Upplands Fornminnesförenings Tidskrift. Om dessa berättelsers innehåll skola upplysningar efter hand meddelas i Månadsbladet.

För innevarande år har Akademien till fortsatta forskningsresor beviljat följande anslag. Åt hr Hofberg (i Vestmanland) 500 rdr; åt frih. Hermelin (i Södermanland) 800 rdr; åt ryttmästaren Klingspor (i Uppland) 200 rdr; åt agronomen Nordenskjöld (i Östergötland) 300 rdr; åt possessionaten Karl Schmidt (i Röne härad i Södermanland) 200 Rdr.

AKADEMIENS AMANUENSER hafva afgifvit skriftliga berättelser om deras under föregående året företagna resor och undersökningar.

Amanuensen dr H. Hildebrand hade företagit resor till Skå på Svartsjölandet, för att granska en återfunnen runsten, till Gotland, för att undersöka fornlemningar i Eskelems socken, hvilka jordegaren önskat få borttaga, till Vestergötland, der Valle härad under fyra veckors tid noggrant genomforskades, en gånggrift på Varnhems fiskaregårds egor samt stenrösen från jernåldern å Eggby egor undersöktes, vidare till Skälfvums, Husaby, Forshems, Torbjörntorps, Sköfde, Forsby, Våmbs m. fl. kyrkor i Vestergötland, samt Ytterby kyrka i Bohus Län.

Amanuensen dr O. Montelius hade besökt Örebro, der han deltagit i Svenska Fornminnesföreningens årsmöte, rest till Skåne, der en graf från äldsta hednati-

den vid Arlöf nära Malmö blifvit undersökt och 9 socknar i Luggude härad blifvit genomforskade, hvarefter han besökt Östergötland. Förteckningar hade blifvit upprättade öfver 10 fornsakssamlingar, tillhörande Östergötlands Fornminnesförening, Örebro Elementarläroverk, grefve Th. Bjelke på Sturefors, adjunkten G. Brunius i Landskrona, grefve A. De la Gardie på Hamiltonhouse, ryttmästaren C. Follin på Pålsjö, trädgårdsmästaren Hansen på Sofiero, prosten C. J. Hofverberg i Barsebäck, doktor S. Åberg i Helsingborg och frih. Gyllenstiernska fideikommisset på Krapperup.

Under innevarande år kommer dr Hildebrand att besöka Östergötland och Öland, samt dr Montelius Bohus Län.

NERIKES FORNMINNESFÖRENING har inlemnat berättelse om Föreningens verksamhet under de senast förflutna tre åren samt uppgift på tillökningen af Föreningens samlingar.

UNDERDÅNIGT UTLÅTANDE har blifvit till Kongl. Maj:t afgifvet med anledning af Konungens Befallningshafvandes i Skaraborgs Län och Domkapitlets i Skara skrifvelser rörande ifrågasatt rifning af Vesterplana kyrka och bevarandet af Fehmanska slägtens grafkor.

MEINANDERSKA MYNTSAMLINGEN. Försäljningen på auktion af den för Kongl. Myntkabinettet icke behöfliga delen af Expeditionschefen C. F. Meinanders myntsamling uppgick till 16,518 rdr 35 öre. Sedan härifrån afgått auktionskammarens provision, à 6 %, 991 rdr 10 öre, kostnaden för katalogens tryckning 117 rdr, för annonser 65 rdr, protokollslösen 16 rdr och diverse mindre utgifter 4 rdr 19 öre, tillsammans 1,193 rdr 29 öre, återstår således en behållning af 15,325 rdr 6 öre, som, enligt Kongl. Maj:ts och Riksdagens beslut, blifvit till Kongl. Statskontoret aflemnad. Riksdagen hade till inköp af Meinanderska samlingen anvisat 20,000 rdr. De för

Kongl. Myntkabinettet uttagna 1,114 mynt och medaljer m. m. (se Månadsbladet n:o 4), hafva således icke kostat Staten mera än 4,674 Rdr 94 öre.

Litteratur.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Utgifven af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien genom Bror Emil Hildebrand. Fjerde delen, första häftet. — 96 s. in 8:o med 110 fig. på 22 planscher. — Pris: 1 rdr.

Innehåll: Hans Hildebrand, Den arkeologiska kongressen i Bologna; Hans Hildebrand, Studier i jämförande fornforskning 1. Bidrag till spännets historia kapitlen 1—4 (fortsättes).

Montelius, Oscar, Bronsåldern i norra och mellersta Sverige 1.

Aftryck ur Antiqvarisk Tidskrift för Sverige, tredje delen (se föreg. n:o s. 79).

— — Nordbons klädedrägt i forna dagar. 1.

I tidskriften Förr och Nu 1872 s. 173—178.

Hildebrand, Hans, Bref i antiqvariska ämnen 1 (om labyrinter, gång- och Trojaborgar).

I samma tidskrift s. 178—181, med figur af Trojaborgen vid Enköping.

— — Anciens objets d'art flamands en Suède.

I belgiska tidskriften Journal des Beaux-Arts 1872. N:o 6.

— — Ytterby kyrka.

I Ny Illustrerad Tidning 1872. N:o 18, med figur.

Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift. Första bandet, andra häftet. — 96 s. in 8:o med 3 träsnitt och 2 planscher. — Pris: 3 rdr.

Innehåll: Svenska Fornminnesföreningens andra årsmöte i Örebro den 19—21 juni 1871; Granlund, Om husfliten i forntiden; Mandelgren, Om äldre spinnredskap och spinnsätt; Berg, Visingsö som konungasäte; Wiberg, Något om de romerska handelsvägarne i Norden; Lindahl, Granskade runinskrifter (Bautil 1033, Liljegren 1246); Inglinge hög; Ur Svenska Fornminnesföreningens handlingar.

O. H., Ett fornfynd i Stockholm.

I Förr och Nu s. 185 med fig. En yxa, ett betsel och bitar af brynjor, allt af jern, funnet å tomten till det s. k. Petersenska huset vid Munkbron. Fyndet torde böra hänföras till 1500-talet.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet under loppet af år 1871.

(Forts.)

Af ingeniören *E. W. Clementson:* 5 gamla persiska och 1 modernt turkiskt mynt, alla af koppar. Inv. 4571.

Af universitets-bibliothekarien *P. Lerch* i S:t Petersburg: 7 fornsaker af sten, 23 små trekantiga pilspetsar af brons och 1 d:o af jern, alla funna i Ryssland. Inv. 4572.

Af *Markims* församling i Uppland: en söndrig fana med polsk inskrift; ett dragonharnesk af jern samt en modern värja med förgyldt messingsfäste. Inv. 4600.

Af *Orkesta* församling i Uppland: lemningar af ett altarskåp, nämligen Nattvarden, i trä skuren, förgyld och målad grupp, samt enstaka bilder, skurna i trä, af S. Anna, S. Nicolaus, S. Sigfrid, S. Botvid och S. Erik (eller möjligen S. Olof). Inv. 4601.

Af hofintendenten *Per Magnus* i Berlin: två mycket sällsynta Sten Sture d. y:s silfvermynt, en Gustaf II Adolfs femdukat samt 17 svenska medaljer (3 i guld, 13 i silfver, 1 i bly). Inv. 4602.

Af adjunkten vid teknologiska institutet *P. Th. Cleve:* en liten viggformad yxa utan hål af ljusgrå sten funnen på ön Anguila i Vestindien. Inv. 4603.

Af riksdagsmannen i andra kammaren *S. Brolin:* en stenyxa afslagen i det ursprungliga skafthålet, funnen på Istrums egor i Istrums socken, Vestergötland. Ett nytt hål är påbörjadt nedanför brottet. Inv. 4604.

(Forts.)

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden 12—2, hafva besökts under April månad af 2523 personer.

Detta nummer lades under pressen den 28 Maj.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1872.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

7. 1872. Juli.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren eller direkte hos Akademien. Priset för årgång (deri inberäknadt postförvaltare-arfvode) är 2 Rdr Rmt.

Gjutformar från bronsåldern.

De flesta fornsaker af brons från bronsåldern äro gjutna, och man synes dervid hafva användt tre olika methoder[1].

En method, den enklaste och troligen den äldsta, är att i något fast ämne som ej lider af hettan, t. ex. brons eller sten, göra en fördjupning af samma form som det föremål man önskar gjuta och sedan hälla den smälta bronsen i denna fördjupning. En sådan gjutform består vanligen — såsom t. ex. fig. 44 — af två hälfter hvilka passa ihop. Men emedan det är mycket svårt att få kanterna så jemna, att de alldeles sluta tillsammans, tränger sig vanligen vid gjutningen någon metall in i springan mellan formens båda halfvor och bildar den s. k. gjutsömmen, hvilken ofta är mer eller mindre synlig å de på detta sätt förfärdigade sakerna från bronsåldern. — Denna method erbjuder den fördel, att samma form kan användas många gånger, men medför i stället, liksom nästa method, den olägenheten, att endast mindre fina arbeten på detta sätt kunna åstadkommas.

[1] Se Morlot »Sur le passage de l'âge de la pierre à l'âge du bronze» i »Mémoires de la Société Royale des Antiquaires du Nord», 1866.

Den andra methoden är att af något fast ämne, t. ex. trä, göra en modell till utseende och storlek alldeles lik den sak man vill erhålla, och att sedan med denna modell göra en fördjupning i fin sand. Sanden är packad i två trälådor, hvilka motsvara de två hälftena af gjutformen fig. 44; i springan mellan dem bildar sig då lätt en sådan gjutsöm som vi nyss omtalat. — Sandformen blir visserligen förstörd vid första gjutningen, men det är lätt att med trä-modellen åstadkomma flere formar.

Den tredje methoden är ganska olik de nu beskrifna. Man gör väl äfven nu en modell, men ej af trä, utan af vax; man omgifver denna vaxmodell med fin lera, som torkas och sedan utsättes för sakta eld, då lerformen blir något bränd och det smälta vaxet rinner ut genom ett hål, i hvilket man slutligen i stället håller den smälta metallen. — På detta sätt kan man med enkla verktyg åstadkomma mycket fina arbeten, men man måste för hvarje exemplar göra en ny modell och en ny form. Denna method, hvilken numera icke lärer begagnas så ofta som den nyss beskrifna, synes imellertid hafva varit mycket använd under bronsåldern; och man har trott sig härigenom kunna förklara en omständighet som ofta blifvit anmärkt, nämligen att ytterst sällan två bronssaker af samma slag äro så lika hvarandra, att de kunna anses vara gjutna i samma form, äfven om de äro funna tillsammans.

Men de senaste årens forskningar hafva icke endast visat, huru de i Norden funna fornsakerna från bronsåldern äro tillverkade; de hafva äfven både på indirekt och direkt sätt ådagalagt, att de flesta af dem äro förfärdigade i Skandinavien.

Det indirekta beviset består deri, att flertalet af de nordiska bronssakerna från nämnda tid tillhöra typer, som mycket talrikt förekomma hos oss, under det de icke anträffas i andra länder, utan der ersättas af andra former.

Såsom direkta bevis för en icke obetydlig inhemsk tillverkning under bronsåldern kunna vi anföra en mängd i Sverige och Danmark funna gjutformar, »gjuthufvuden», halffärdiga arbeten, smälta bronsklumpar, till nedsmältning samlade söndergångna och sönderbrutna bronssaker[1] m. m.

Det icke obetydliga antal gjutformar man redan känner från de båda länderna blir af ännu större vigt, om vi betänka, att endast vid den första här ofvan beskrifna gjutnings-methoden (hvilken troligen icke var den vanligaste under bronsåldern) formarna *kunna* bevaras, att naturligtvis blott ett fåtal af dessa formar öfverlefvat bronsåldern genom att af en eller annan orsak komma i jorden, att man först på senaste tiden börjat tillvaratäga dessa oftast händelsevis anträffade, för det ovana ögat oansenliga fornsaker, och att, såsom vi hoppas, ännu åtskilliga sådana gjutformar ligga qvar i jorden för att lyckliggöra framtida finnare.

De gjutformar från bronsåldern som vi för närvarande veta vara funna i Sverige äro följande:

a) *af brons.*

1. Ena hälften af en form för hålcelter med ögla, afbildad fig. 45 i $^2/_3$ af verkliga storleken. På baksidan finnes ett handtag, hvars nedre del synes hafva varit dold i något, förmodligen i ett lerlager som gifvit styrka åt den tunna bronsformen. Denna intressanta fornsak, som tillhör Hr kapten S. Ulfsparres samling i Stockholm, är funnen år 1870 vid Gervede i Gothems socken på Gotland.

b) *af sten.*

2. Ena hälften af en form för smala hålcelter utan ögla (= fig. 16 å sid. 258 i 3:e delen af »Ant. Tidskr. f. Sv.» och fig. 144 i »Sv. forns.»). Funnen vid Backen i Tössö s:n, Dalsland (St. M. 1284: 24).

[1] Jfr »Antiqvarisk Tidskrift för Sverige» 3 sid. 252.

148939

42. Gjutform af sten för fyra bronssågar. Skåne. 1/2.

44. Gjutform af sten för hålcelter af brons. Skåne. 2/3.

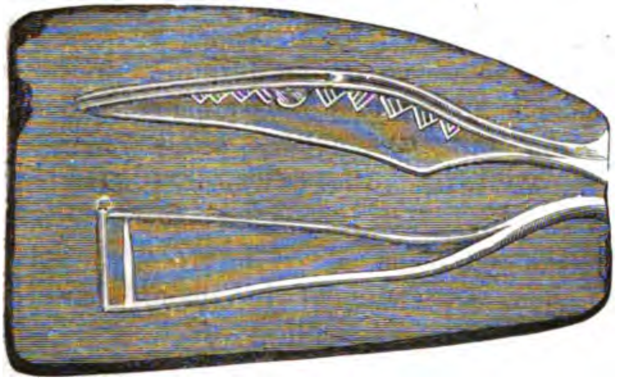

43. Gjutform af sten för två bronsknifvar. Skåne. $^1/_2$.

45. Gjutform af *brons* för hålcelter af brons. Gotland. $^2/_3$.

3. Båda hälfterna af en form för jemnbreda armband med en uppstående kant längs midten (?). Funnen i ett stenrös (utan graf) vid Grimslöf i Skatelöfs socken, Albo härad, Småland (Dr. Wittlocks samling i Vexiö).

4. Båda hälfterna af en form för hålcelter med ögla, afbildade fig. 44 i $^2/_3$ af verkliga storleken. Funna på en under Råbelöf lydande gård i Villands härad, Skåne (St. M. 1518; tillhörde förut Hr Grefve F. U. Wrangels samling).

5. Båda hälfterna af en form för hålcelter med ögla. Funnen vid Österslöf i Villands härad, Skåne (Christianstads läroverks samling; »Ant. Tidskr. f. Sv.» 3 sid. 24).

6. En stenskifva, på hvars ena sida är utgräfd en form för fyra sågar (mycket lik fig. 42), och på den andra sidan — afbildad fig. 43 i $^1/_2$ af verkliga storleken — en form för två knifvar. Den ena knifven synes vara af samma slag som fig. 191 i förf:s »Svenska fornsaker», ehuru skaftet först efter gjutningen skulle böjas i spiral. Troligen funnen i trakten af Christianstad (Christianstads läroverks samling; »Ant. Tidskr. f. Sv.» 3 sid. 24).

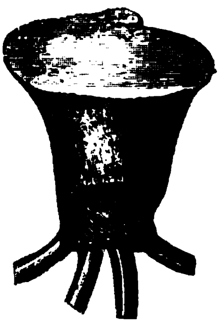

46. »Gjuthufvud» af brons, funnet i Dalsland. $^1/_1$.

Det torde förtjena anmärkas, att sådana bronsknifvar som den sist omtalade och sådana bronssågar, som de för hvilka formarne 6 och 7 äro afsedda, äro mycket talrika i Norden, men icke förekomma i andra länder. — Det i »Ant. Tidskr. f. Sv.» 3 sid. 252 omtalade fyndet i Jern socken, Dalsland, innehöll bland annat ett s. k. »gjuthufvud», afbildadt fig. 46 i naturlig storlek, hvilket tydligen bildats vid gjutning i en sådan form med fyra kanaler som fig. 42.

7. Ena hälften af en form för 4 sågblad, afbildad

fig. 42 i ½ af verkliga storleken. Funnen vid Vidtsköfle i Gårds härad, Skåne; på samma ställe lär en stenyxa hafva blifvit hittad (St. M. 3317: 100; jfr. den danska »Ant. Tidskr.» 1855—7 sid. 86).

8. Ena hälften af en form för hålcelter med ögla, afbildad fig. 48 å pl. 4 i Prof. Nilssons »Bronsåldern». Funnen vid Hoby i Torna härad, Skåne (Lunds Museum).

9. Ena hälften af en form för hålcelter med ögla. Funnen vid Beddinge i Vemmenhögs härad, Skåne (Köpenhams Museum 25832; förut i kon. Fredrik VII:s samling, till hvilken den skänktes af Hr Grefve M. Stenbock på Thorsjö. Jfr »Annaler f. Nord. Oldkyndighed» 1854 sid. 135).

I Norge är ännu icke, så vidt vi veta, någon gjutform från bronsåldern funnen.

Från Danmark känner man derimot flere sådana formar, nämligen:

a) *af brons:* 2 för skaftcelter = fig. 117 i »Sv. forns.» (Köpenhamns Museum 21774 och 25833. »Illustreret Tidende» 6:te bandet sid. 258; »Årböger» 1868 sid. 129).

b) *af sten:* 1 för skaftcelter = fig. 117 i «Sv. forns.»; 1 för hålcelter; 1 för knappar med concentriska ringsirater; 2 för sågar = fig. 182 i »Sv. forns.» samt 1 skifva å hvars ena sida är en form för tre dylika sågar och å den andra sidan för två knifvar. (Köpenh. Museum B 209, 20653, 13233, 19483, B 340 och 25831. »Annaler f. nord. Oldkynd.» 1854 sid. 134; »Ant. Tidskr.» 1855—57 sid. 85, 1858—60 sid. 279; »Årböger« 1868 sid. 129).

Äfven i andra länder äro åtskilliga gjutformar från denna tid funna, såsom t. ex.

a) *af brons.*

England. Vid Brough nära Humber lär man år 1719 hafva funnit en mängd bronscelter. hvar och en liggande i sin bronsform. (»Archæologia» V sid. 110 och pl. 7 fig. 2—4.) — I England har man dessutom,

på olika ställen i trakten af Norwich, funnit 2 bronsformar för celter (»Archæologia» XXII sid. 424; »Archæological Journal» IV sid. 336 not).

Frankrike. En bronsform för hålcelter från Quettetot nära Briquebec i Normandie (depart. Manche; Caumont »Cours d'Antiquités» I sid. 234 och pl. 9 fig. 1—4; jfr Wilson »The archæology of Scotland» sid. 223), och en annan form, troligen för celter, från La Valette nära Paris (»Archæol. Journal» IV sid. 336 not).

Tyskland. Vid Holzendorf i Meklenburg hittades år 1858 i en torfmosse båda hälfterna af en bronsform för hålcelter jemte 4 »gjuthufvuden» samt 25 hela och sönderbrutna fornsaker af brons. (»Jahrbücher des Vereins für mekl. Geschichte» 34 sid. 220.) — Dessutom har man i Tyskland funnit 4 bronsformar för skaftcelter, nämligen en i trakten af Medingen i Hannover, en vid Lindenstruth i Hessen, en i trakten af Merseburg i Sachsen (funnen jemte en skaftcelt af brons, som kanske är gjuten i denna form), och den fjerde vid Gnadenfeld nära Oppeln i Schlesien (Lindenschmit »Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit» II: 12 pl. 1 fig. 3 och 4; Berlins Museum 5646, 6477).

Schweiz. Bland lemningarne efter en pålbygnad i Genève-sjön vid Morges, nära Lausanne, fann man i Februari 1855 ena hälften af en bronsform för hålcelter; den andra hälften uppfiskades fyra och ett halft år derefter, i Oktober 1859 (»Mittheilungen der antiqu. Gesellschaft in Zürich» XIII: 2 häft. 3 sid. 109 och pl. 7 fig. 42—44).

Italien. En bronsform för svärdsfästen, närmast lika fig. 158 i »Svenska fornsaker» (Lindenschmits anf. arb. I: 1 pl. 2 fig. 10—12).

b) *af sten.*

Irland. I »the Museum of the Royal Irish Academy» i Dublin förvaras, enligt Wildes katalog s. 91 och 392,

en form för två skaftcelter (den ena med ögla, den andra utan), en form för skaftcelter utan ögla, 1 för hålcelter, 2 andra formar för celter och 1 för spjutspetsar. — Universitetets Museum i Dublin eger en form för skaftcelter med ögla, och Museet i Belfast eger en gjutform af sten, hvilken på fyra af sina sidor har fördjupningar för gjutande af simpla skaftcelter (»Archæol. Journal» IV sid. 331, 333).

Skotland. Två formar för hålcelter, funna tillsammans i Rosskeen socken, Ross-shire; nära derinvid påträffades lemningar af en simpel ugn med aska och slagg (Wilson »The archæology of Scotland» sid. 223).

England. Två formar för svärdsklingor, funna vid Knighton nära Chudleigh i Devonshire; och en form för gjutning både af en hålcelt, två breda spjutspetsar och af en smal (spjut-)spets, funnen på ön Anglesea (»Archæol. Journal» IX sid. 185 och III sid. 257). — Samt en form för spjutspetsar, funnen i Dorsetshire, och en form för två celter, funnen nära Amesbury i Wiltshire (Wilsons anf. arb. sid. 223).

Tyskland. Två formar, hvardera för två knifvar (och ett annat smalt redskap), funna nära Müncheberg i Mark Brandenburg (Lindenschmits anf. arb. II: 12 pl. 1 figg. 1, 2). — En form för skäror, lika fig. 183 i »Sv. forns.» och en annan form för spjutspetsar och troligen knifblad, båda funna nära Grossenhain i Sachsen (Antiksamlingen i Dresden; »Ant. Tidskr. för Sv.» 3 sid. 242).

O. M—s.

Hvar är dopfuntens rätta plats i kyrkan?

I ett af Stockholms kyrkoråd lär nyligen hafva diskuterats om den plats i kyrkan, hvarest dopfunten rätteligen bör uppställas, och skall dervid hafva uttalats

den åsigt, att funten skulle ställas invid altaret, så att altarringen kom att innesluta allt det, som hör till de båda sakramenten. Detta torde dock i de flesta fall vara outförbart, alldenstund rummet inom altarringen allenast i få fall är tillräckligt stort. Det är derjämte fullkomligt ohistoriskt, rakt stridande mot den äldsta kyrkans väl motiverade uppfattning.

I de äldsta kristna tiderna, innan doprätt ännu hade blifvit tillagd alla kyrkor, bygdes särskilda dophus eller baptisterier invid större kyrkor. Först genom döpelsen intogs den fullvuxna eller barnet i kyrkans gemenskap och det ansågs derför vara oriktigt att låta den odöpta träda eller bäras in i den yttre kyrkan, för att derinom genom dopet upptagas i den andliga kyrkans gemenskap.

Vid den tid, då kristendomen kom till Sverige, hade seden att bygga baptisterier upphört[1]. Presterskapet i hvar kyrka hade rättighet att döpa och hvar kyrka försågs derföre med en dopskål eller funt, som placerades i kyrkan. Derigenom afvek man således från den ursprungliga uppfattningen — och man måste göra det, då hvar kyrka icke egde medel att bygga ett särskildt dophus och man i de flesta land, åtminstone på vissa tider, icke kunde döpa barnen utanför kyrkan under bar himmel, — men man försökte att göra afvikelsen så obetydlig som möjligt, och derföre placerades under hela medeltiden och än i dag i den romersk-katholska verlden dopfunten i omedelbar närhet af en kyrkans ingång, i större kyrkor aldrig i midtskeppet, utan i vestra ändan af ena sidoskeppet, vanligen det norra. Der finner man ock ofta ett åt Johannes döparen invigdt kapell.

[1] Visserligen har man ansett de i några delar af Sverige förekommande rundkyrkorna vara baptisterier, men detta antagande är fullkomligt godtyckligt och stödjer sig allenast derpå, att baptisterierna vanligen hade rund grundplan.

Länge fortlefde minnet deraf att dopfunten egentligen representerade ett särskildt dophus. Af detta medvetande framkallades i en jämförelsevis sen tid inom den romerska kyrkan stadganden, att funtens lock skulle förses med en tornartad öfverbyggnad samt att funten skulle vara omgifven af ett skrank.

Dopfuntens enda rätta plats är således invid ingången, helst vid dennas norra sida. Denna plats har kyrkans urgamla häfd för sig och grundar sig på dopets betydelse i den kristna församlingen.

H. H.

Spjutkastning vid morgongåfvor.

I en samtida skildring af landshöfdingen Axel Turesons (Natt och Dag) bröllopp med hertig Karl Filips dotter Elisabeth i november 1645 berättas, att dagen efter vigseln samlades åter brudparet och gästerna. Svante Svanteson (Baner) bar fram spjutet eller glafven, Karl Karlsson (Gyllenhjelm) omnämnde den morgongåfva, som hade blifvit utlofvad, och bad att denna skulle »med glafven bekräftas». Rikskansleren förnyade å brudgummens vägnar löftet, glafven frambars, de närvarande riksråden framkallades och ladé, till stadfästelse, händerna på denna, som sedan kastades ut genom fönstret.

Oliver Cromwells sändebud till drottning Kristina, Bulstrode Whitelocke, öfvervar i maj månad 1654 en dylik ceremoni på Stockholms slott. Spjutet hade silfverudd och dess skaft var omlindadt med taft, som hade brudgummens vapenfärger. En kavalier, stående bredvid bruden, höll spjutet vågrätt i jämnhöjd med bröstet. Ett af riksråden tillkännagaf morgongåfvans storlek, någon annan uppläste namnen på vitnena, hvilka hvar och en, när hans namn uppropades, framträdde och lade högra

handen på skaftet, under förnyad försäkran om morgongåfvan. Spjutet nedlades sedan för ett ögonblick på golfvet vid brudens fötter, hvarefter det kastades genom fönstret ut till den på borggården församlade mängden, som sökte rifva åt sig silfverspetsen och taftbanden, af hvilka stycken buros i hattarne, bruden till ära[1].

Så vanligt var spjutets användande, att morgongåfvobref kallades glafvensbref[2].

Seden att vid bröllopp kasta ut en lans omtalas redan af Olaus Magni, således mot slutet af 1500-talet, samt utförligare af Loccenius i hans Antiqvitates, hvilkas tredje upplaga trycktes år 1670. Här tillägges, att om spjutspetsen var af stål, inlöstes den af brudgummen med silfver eller penningar. Åren 1664 och 1668 utfärdades kongl. påbud, som inskränkte lyxen vid adelns bröllopp; de skulle firas på en dag, vare sig glafven kastades eller icke.

Det sista fall af spjutkastning vid öfverlemnande af morgongåfvan, som kommit till min kännedom, inträffade år 1680 i augusti, då landshöfdingen grefve G. Douglas gifte sig med grefvinnan B. Stenbock[3].

H. H.

---

[1] Whitelocke säger sig hafva af grefve Erik Oxenstjerna hört, att handläggningen på spjutskaftet kallades vapentag. En sådan benämning har jag icke funnit annorstädes, der det talas om denna ceremoni.

[2] Att vitnena lade handen på glafven omtalas i morgongåfvobrefven (i hvilka man naturligtvis icke hade någon anledning att tala om spjutkastningen), t. ex. i Erik Stråles af Ekna morgongåfvobref, utfärdadt i Stockholm den 28 Juni 1591.

[3] Adlersparres Historiska Samlingar 4, s. 71—73. Whitelockes Dagbok s. 666 f. Olai Magni rerum septentrionalium lib. XIV. cap. IV. Loccenii Antiqvitates, 3:e uppl. s. 155 (bok 1, kap. 25). Tollstorp, Beskrifning öfver Södermanland 1, s. 79. Jag har visserligen äfven annorstädes sett denna spjutkastning omnämnd, men uppgiften har då alltid varit lånad från någon af här nämnda källor.

Svensk skulptur från år 1514.

47.

I ett altarskåp, som år 1871 inköptes till Statens Historiska Museum från Odensala kyrka i Uppland, förekommer den här fig. 47 återgifna bilden af helge konung Olof, *Sanct*[9] *Olau*[9] *rex.* I midten af skåpet ses Maria som himladrottning och nedanför tvenne skaror af tillbedjande. Det öfriga rummet upptages af enstaka stående helgonfigurer, bland dem S:t Erik. Skåpet är arbetadt *anno domini mdxiiij.* H. H.

Från Akademiens sammankomster.

KONGLIGA GÅFVOR. H. Maj:t Enkedrottningen har, vid ett besök i Statens Historiska Museum, täckts till samlingarna i museets moderna afdelning förära: ett garnityr (halskedja och örhängen) af guld och emalj med fint etsade figurer i antik stil, fordom tillhörigt drottning Fredrika Dorothea Wilhelmina; ett konung Carl XIII:s ur af guld, på hvars baksida är under glas inlagd en matta, flätad af drottning Hedvig Elisabeth Charlottas hår; en fingerring af guld med stor oval platt, innehållande under kristall ett utomordentligt fint arbete af elfenben, föreställande i relief Bastiljen i Paris och andra byggnader, träd, krigare m. m., skänkt af konung Ludvig XVI i Frankrike till grefve H. A. von

Fersen; en fingerring af guld med kejsar Alexander I:s bild i ljusblå emalj med ryska inskrifter, hvilka hafva afseende på ett monument, som år 1838 restes på slagfältet vid Borodino till minne af segern år 1812; en kalender öfver ryska och preussiska trupperna, samlade i lägret vid Kalisch, jämte karta, som tillhört konung Oscar; en gammal silfversked af ovanlig form, med familjen Jägerhorns vapensköld på bladet, hvilken sked, enligt en bilagd skriftlig berättelse, egts af en handlande i Uleåborg, Possenius, och af honom medförts på en resa till Stockholm, men af ovarsamhet blifvit kastad i sjön, hvarefter den af hans fru blifvit funnen i en lax, som vid Uleåborg blifvit upptagen ur sjön långt förr än den bortresta mannen återkommit.

H. K. H. Hertigen af Östergötland har till Kongl. Myntkabinettet förärat en medalj, som blifvit preglad till minne af H. K. Höghets besök den 9 Maj 1862 i hr G. R. Collis's fabrik i Birmingham i England.

Litteratur.

Hildebrand, Hans, Studier i jämförande fornforskning 1. — 130 s. in 8:o med 111 fig.

Aftryck ur Antiqvarisk Tidskrift för Sverige, fjerde delen (se föregående n:r).

Montelius, Oscar, Nordbons klädedrägt i forna dagar. 2.

I tidskriften Förr och Nu 1872. s. 305—307 med 2 figurer.

Bergman, C. J., Gotlands geografi och historia i lättfattligt sammandrag. Andra öfversedda upplagan. — VI + 96 s. in 8:o. — Pris: 1 rdr.

Hofberg, Herman, Genom Sveriges bygder. Skildringar af vårt land och folk. — 450 s. in 8:o. — Pris: 3 rdr 75 öre.

Hvarjehanda.

NYFUNNA VÄGGMÅLNINGAR FRÅN 1300-TALET. Sedan biskopen m. m. dr Anjou anmält, att man under reparationsarbeten i Lärbro kyrka på Gotland funnit äldre målningar under kalkrappningen, reste dr Hildebrand öfver till ön för att närmare granska dem. Det visade sig då, att på väggarne i skeppet och koret varit målade isolerade bilder, nämligen dels korsfästelsen dels apostlabilder. Målningarne egde visserligen icke något synnerligen högt konstvärde, men de voro af intresse, emedan de otvifvelaktigt, hvad såväl kompositionen som inskrifternas bokstafsformer visar, tillhöra 1300-talet — en omständighet, som vederlägger professor Brunii åsigt, att Lärbro kyrka bygdes först under det följande århundradet. Kongl. Akademien har medgifvit, att bilderna i skeppet, såsom i det allra närmaste förstörda, må få öfverstrykas, men har begärt, att inskrifterna i skeppet (tre apostlanamn) och bilderna i koret må bevaras, för att visa, huru kyrkan ursprungligen varit ornerad. Om skulpturerna i Lärbro kyrkas vestra portal är taladt i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2 s. 372.

VÄGGMÅLNINGAR I ÖSMO KYRKA I SÖDERMANLAND. Sedan Ösmo församling begärt ett statsanslag till blottande och restaurerande af kyrkans medeltidsmålningar, har dr Hildebrand besökt kyrkan för att undersöka målningarna. Af kyrkans tre ursprungliga hvalf med deras sidomurar äro det östligaste och det mellersta målade antagligen emellan 1442 och 1469, det vestligaste åter först senare, mot århundradets slut eller måhända i första början af 1500-tålet. Det sistnämnda hvalfvets målningar äro alster af samma skola, som målat Floda, Odensala, Täby, Kumla m. fl. kyrkor i Svealand, och hvars verk vi återfinna ända ned i Danmark. De två först-

nämnda hvalfvens målningar hafva en annan karakter och äro af stor betydelse, såsom tillhörande en period, från hvilken vi annars icke ega några säkert daterbara målningar i behåll. Målningarna i Tensta kyrka i Uppland från samma tid (1437) äro sedan lång tid öfverrappade.

LAGGA KYRKDÖRR. Denna dörr, om hvars förstöring blifvit nämndt i ett föregående nummer, var beklädd med rödmålad jernplåt. S. Petrus bar under en grön mantel en röd rock, samt hade i den ena handen en röd bok i den andra en svart nyckel. S. Martin var iklädd en kort röd rock och en grön mantel, af hvilken han afskar en flik åt en knäböjande svart tiggare. År 1868 voro bilderna i fullkomligt godt skick. De voro af intresse, såväl derföre att de voro ganska väl utförda som emedan sådana målade kyrkodörrar äro ytterst sällsynta.

H. H.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet under loppet af år 1871.

(Forts.)

Af inspektoren *C. M. Gumælius:* 1. en vacker hålcelt af brons utan ögla; 2. en liten stenyxa med skafthål, vanlig form; 3. stycke af en dylik, afslagen i skafthålet; 4. en flintknif; 5. en klotrund sandsten med inknackad grund ränna om midten. Alla dessa fornsaker äro funna i Björkviks socken, Jönåkers härad, Södermanland (Danbyholm och Hallstorp). Inv. 4605.

Af *Romfartuna* församling i Vestmanland: en ljusstaf med 8 pipor på en rörlig krans af jern. Inv. 4606

Af fru *Andréette Tellander* f. Sjöbeck: en söndrig luta med perlemors-inläggning, förfärdigad af Andreas Oth i Prag. Inv. 4607.

Af andre sekreteraren i Kongl. Utrikes-Departementet grefve *C. Snoilsky:* en väl bevarad flintmejsel, funnen i Varbergstrakten. Inv. 4611.

Af arkitekten *E. E. von Rothstein:* 8 stenkulor, funna vid muddring i Norrström. Inv. 4612.

Af folkskoleläraren *C. A. Carlsson:* fem hästtänder, funna på Sunds egor i Fifvelstads socken; 2. tre perlor af blått glas, funnen på Stens Vestergård i Vestra Stenby socken; 3. stycke af en grof urna, funnet i en grafhög på Aska bys egor i Hagebyhöga socken, alla i Östergötland. Inv. 4613.

(Forts.)

Detta nummer lades under pressen den 8 Juni

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1872.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

8. 1872. Augusti.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren eller direkte hos Akademien. Priset för årgång (deri inberäknadt postförvaltare-arfvode) är 2 Rdr Rmt.

Huru arbetades stenredskapen?

(Forts.)

En stor mängd flintredskap måste underkastas ännu en behandling, nämligen slipning. På knifvar och dolkar, spjut och pilspetsar lät man eggen vara ojämn sådan den genom knackningen o. s. v. blifvit. Deremot jämnades och skärptes eggen på bilor och mejslar, ja hela redskapet eller åtminstone större delen deraf slipades vanligen, så att ytan blef jämn och glatt. Ofta var detta förenadt med stort besvär, så ofta flintans yta genom en mindre fin afslagning blifvit mycket gropig; någon gång blef det äfven omöjligt att genom slipningen få bort alla ojämnheter, utan man varsnar här och der insänkningar i den eljest fullkomligt släta och glatta ytan. Understundom hände det, att ett redan slipadt och således en gång fullfärdigt redskap skadades, t. ex. så att eggen var oduglig. Det blef då nödigt att slå till en ny egg, hvilken i sin ordning behöfde undergå en slipningsprocess. Man finner i samlingarna icke sällan sådana omarbetade redskap, hvilka aldrig blifvit på den nytillslagna delen slipade. För öfrigt kan det väl hända, att man någon gång icke brydde sig om att slipa eggen, hvilken, blott den var omsorgsfullt tillhuggen, ganska väl kunde göra tjenst.

Slipredskapen voro af sten. Man använde stora hällar eller block, obeqväma att flytta, hvilka genom den glatta, ofta kullrigt insänkta ytan, å en sida eller flera, förråda hvartill de blifvit använda. Hvarhelst en sådan större slipsten hittas, der har, kan man antaga, stenredskap blifvit tillverkade eller åtminstone slipade. Man har ock understundom invid sådana slipblock funnit flintskärfvor och flintspåner, som otvetydigt vitna om en på stället försiggången tillverkning af stenredskap. En sådan stor slip- och polerhäll är afbildad i dr Montelii snart utkommande arbete Sveriges forntid fig. 6. Det är sannolikt att man vid slipning på dessa hällar förökade nötningen genom användande af sand.

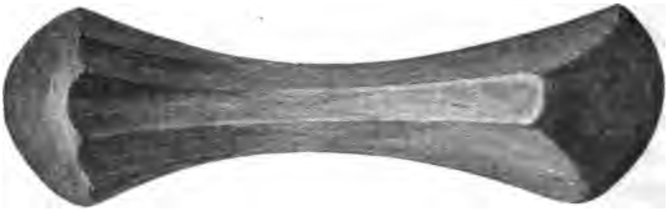

48. Blekinge. 1/3.

Men man använde äfven smärre, lätthanterligare slipstenar. Någon gång äro dessa platta och fyrkantiga, men oftare hafva de från början varit ungefär cylindriska, ehuru de genom upprepad nötning blifvit smalare öfver midten och mångfacetterade; endast mot ändarne hafva de då i behåll den ursprungliga tjockleken. Dessa stenar hafva ibland utseende af ett stort och klumpigt förstenadt lårben. En af dessa mångfacetterade slipstenar är här afbildad fig. 48.

De materialier, som oftast användes till slipstenar, voro qvarts och qvartsartade stenar.

I Statens Historiska Museum äro framlagda 102 sliphällar och facetterade slipstenar från stenåldern, funna i Skåne, Blekinge, Småland, Halland, Bohuslän, Vestergötland, Dalsland och Vermland. Ofta torde sådana

stenar påträffas, utan att hittaren, okunnig om deras bestämmelse, tager dem till vara. Det är dock af vigt att känna, i hvilka delar af landet slipstenarne från stenåldern anträffas, alldenstund de, äfven de mindre, som lättare kunde transporteras, vitna om bearbetning af stenredskap inom fyndorten.

På Gotland finner man ofta å lösa kalkstenar eller i fast kalkhäll långa och smala insänkningar, grundare mot hvardera ändan. De hafva tydligen tillkommit genom slipning. Man kan visserligen ej med säkerhet angifva, under hvilken period de tillkommit, men förmodligen böra de hänföras till stenåldern. En kalksten med sliprännor, från Gotland inflyttad i Statens Historiska Museum, är afbildad M. fig. 7. En stor samling af sådana rännor i fast häll förekommer i närheten af Lärbro kyrka, hvarest de af folket sättas i förbindelse med den strid, som inom socknen utkämpades år 1313 mellan konung Birger och de upproriska Gutarne.

Som slipstenar har man ock stundom betraktat stora granitblock med skålformig, vanligen oval insänkning, hvilka man icke sällan finner inom flere svenska provinser, t. ex. Skåne, Öland, Gotland. Det är dock föga troligt, att de haft en sådan bestämmelse. Snarare hafva de varit använda vid krossning t. ex. af säd, liksom ännu på Gotland mången sådan i jorden funnen sten användes till kalkkrossning o. d. I öfrigt synas dessa stenar knappast ega synnerligen hög ålder. Såväl på Öland som på Gotland har man funnit dem ibland lemningar af hus, som varit bebodda under förra, t. o. m. under innevarande århundrade. Afbildning af en sådan sten torde framdeles kunna meddelas.

Från stenåldern finnas ock små portativa brynen, vanligen af skiffer, hvilka varit begagnade snarare till hvässning än till slipning, hvarföre de här icke närmare omtalas. Ett sådant bryne är afbildadt M. fig. 4.

Äfven sedan stenåldern upphörde, måste sten användas, så ofta slipning behöfdes. Hvart och ett bryne, hvarje slipsten, som man finner i jorden, hör derföre icke med nödvändighet till stenåldern, utan har man behöft särskildt genom jämförelser utleta, hurudana de slipstenar voro, som begagnades under den äldsta kulturperioden i vårt land.

Hittills har det varit fråga om flintredskapens tillverkning. Men under stenåldern användes äfven andra stenarter, ehuru inom Sverige, med undantag för landets nordligaste delar, ingen af dem fick för den tidens odling en så stor betydelse som flintan.[1]

Öfverallt, der flintan saknas eller icke finnes i tillräcklig myckenhet, synes man med förkärlek hafva användt stenar af s. k. eruptiv eller vulkanisk bergart, diorit, trapp o. s. v., hvilka med temlig stor lätthet kunna bearbetas, ehuru de icke ega flintans sprödhet och derföre icke kunde behandlas på samma sätt som denna.

Sedan man utvalt en sten för det ändamål, som för tillfället åsyftades, t. ex. för tillverkning af en mejsel, torde man medelst slag hafva aflägsnat utskjutande stycken af stenen, hvilka icke behöfdes. Understundom, t. ex. i Schweiz, har man varsnat, att stycken af stenen blifvit rent af bortsågade, antagligen, såsom professor Keller i Zürich visat, medelst flintskärfvor, fästade i ett trästycke.

När man hade fått ungefärligen den form, som önskades, utfördes den sista bearbetningen dels genom hackning, hvarigenom ytan smulades, dels genom kross-

[1] I vissa land var flinta icke eller nästan icke åtkomlig; der måste man således taga sin tillflykt till andra stenarter. Inom Sverige förekommer flintan i naturligt skick så godt som uteslutande i Skåne. Fynd af flinta och flintredskap i mellersta Sverige vitna således alltid om transport och varubyte.

ning, i det man lät de lossnade skärfvorna nöta omkring sig, dels genom slipning, i hvilket senare fall äfven nötning medelst användande af sand torde hafva varit i bruk. Fig. 49 visar en yxa, hvars större del är slipad, under det den öfre bär tydliga spår af att vara hackad. Som denna del skulle insättas i skaftet, voro den hackade ytans ojämnheter af praktisk nytta.

Äfven förekomma, fastän mera sällan, redskap af skiffer. Fig. 50 visar en skifferlans af ett slag, som hittas i synnerhet i norra Sverige, hvarest skifferlager förekomma och sannolikt ganska tidigt bearbetades. Skifferredskapen torde hafva tillformats genom sågning samt derefter slipats.

Hvad denna sågning beträffar, må tilläggas, att den engelske fornforskaren John Evans gjort flera försök med stensågning och dervid kommit till samma resultat som schweizarne Keller och Troyon, nämligen att man med en flintskärfva, ensam eller använd med sand, förmår genomskära äfven en hård sten; ett sådant arbete kräfver dock i hög grad tålamod och uthållighet. På en flintskärfva, som af honom på sådant sätt användes utan sand, syntes endast obetydliga spår af nötning.

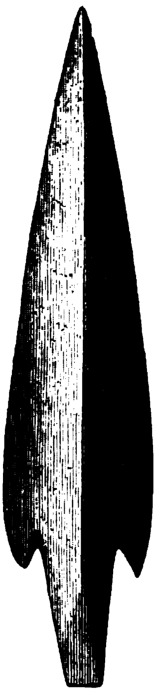

49. Gotland. 1/3. 50. Vesterbotten. 1/2.

(Forts.)

H. H.

Arkeologiska paralleler.

2.

När man sammanställer de nordiska och de ungerska fornsakerna från den tid, som vi kalla den äldre jernåldern, är det tvenne fynd, som i hög grad förtjena vår uppmärksamhet.

51. Ungern.

52. Ungern.

53. Danmark.

54. Danmark.

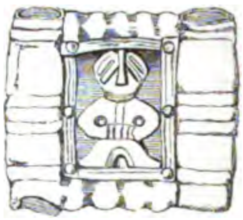

55. Ungern.

Det ena anträffades år 1797 vid Szilágy-Somlyó, en ort belägen bland utsprången af Karpatherna, nordost från Gross-Wardein, mot gränsen till Siebenbürgen. Trakten deromkring är synnerligen rik på fornlemningar.

Fyndet[1] består af: 1. en kedja af flätad guldtråd, i hvilken hänga hvarjehanda föremål, sköld, svärd, yxa, plogbill, löf (fig. 52) m. m., allt i miniatyr och af guld; nederst sitter ett klot af röktopas, på hvars guldomfattning ses tvenne lejon drickande ur en skål (fig. 51); — 2. ett beslag af guld med en oformlig menniskofigur i drifvet arbete (fig. 55); — 3. tolf stora guldmedaljonger, preglade af kejsarne Maximianus, Constantius II, Valens, Gratianus och Valentinianus, således under perioden 290—380; m. m.

Kedjan med hennes bihang äro, liksom medaljongerna, af klassisk upprinnelse. Beslaget fig. 55 förråder deremot en barbarisk arbetare. Szilágy-Somlyó ligger ock inom ett område, som under den constantinska perioden icke hörde till det romerska riket. Provinsen Dacien, som omfattade dessa nejder, uppgafs af Romarne redan år 274.

Härifrån är afståndet till Östersjön ganska ansenligt. Dock har man på Fyen gjort ett fynd, som måste sammanställas med det ungerska. Man fann nämligen år 1865, under plöjning på Brangstrups egor, en större guldskatt, innehållande, utom annat, 47 guldmynt, preglade för kejsarne Trajanus Decius, Postumus, Aurelianus, Tacitus, Probus, Carus, Numerianus, Carinus och hans gemål, Diocletianus, Maximianus Herculeus, Constantius Chlorus och hans gemål, Severus II, Maximinus II Daza, Licinius senior, Constantin den store, Constantin II och Constantius II (249—351).[2]

Bland smyckena i detta fynd förekommer t. ex. guld-

---

[1] Szilágy-Somlyó-fyndet beskrifves här dels efter egen granskning dels efter uppgifter i Arneths Die antiken Gold- und Silber-Monumente des k. k. Münz- und Antiken-Cabinettes in Wien samt enskildt meddelande af dr Kenner, custos vid den nämnda samlingen.

[2] Brangstrup-fyndet är beskrifvet af justitierådet C. F. Herbst i Aarböger för Nordisk Oldkyndighet 1866, s. 327 f.

löfvet fig. 53, som onekligen påminner om Szilágy-Somlyóbladet[1], dels ock hängsmycket fig. 54, med tvenne lejon, som dricka ur en skål. Dèt är således samma framställning som på det ungerska smycket fig. 51, men arbetet är här sämre, af samma art som på det ungerska guldbeslaget fig. 55.

Af jämförelsen mellan de två fynden, är en och annan lärdom att hemta. Om vi betrakta de tvenne smyckena med lejonfigurerna fig. 51 och 54, finna vi genast, att det senare måste anses som en barbarisk imitation af ett klassiskt (romerskt) original, under det att det förra är ett sådant original. Man talar med skäl om typernas utveckling och deras historia; fig. 54 visar oss en typ som är yngre än typen fig. 51.

Men nu inträffar det egendomliga, att denne yngre typ tillhör ett fynd, hvars mynt höra till perioden 249—351, under det fyndet med den äldre typen tillhör en något senare period (290—380). Är dermed det föregående talet om typernas inbördes ålder vordet ogiltigt? Visst icke. Det har funnits originalarbeten eller originalbilder sådana som fig. 51 före den tid, då Szilágy-Somlyó-fyndet nedlades i jorden, och efter ett sådant äldre original har Brangstrup-smycket blifvit utfördt. Jämförelsen mellan de två fynden visar således allenast, att ungefär samtidigt funnos i bruk originaler och kopior. Då originalet är klassiskt och kopian barbarisk, få vi deraf draga den slutsatsen, att under Constantinernas tid stodo barbariska folk i täta och lifliga förbindelser med det romerska riket, derifrån lånande dyrbara smycken och på egen hand afbildande dem. Hvilka voro väl de stammar, som vid den tiden, inemot den hunniska öfversvämningens tid, lefde och verkade mellan det romerska rikets nordgräns och Östersjön? Inga andra än de germanska.

[1] I båda fynden förekommo flera guldlöf.

Vi hafva här sett, huru genom imitation en ursprungligen god och ädel typ försämras. En annan gång skall jag derjämte visa, huruledes ur den dåliga imitationen kan utveckla sig något nytt, hvilket står högre än imitationen och är för dem, som till en början nöjde sig med att härma, vida mera karakteristiskt, deras verkliga alster och egendom.

Det anförda torde visa, huru inom fornsaksforskningen en detaljgranskning är nödvändig och huruledes man äfven i det lilla och »barbariska» kan finna saker värda att uppmärksammas och mäktiga att för dem, som lärt sig deras språk, aflägga vidlyftiga vitnesbörd om olikheten folken emellan i odling och anlag samt derjämte om beröringarne mellan stammarne. Brangstrup-smycket fig. 54 ensamt kan förtälja oss detta, men dess vitnesbörd vinner i klarhet och öfvertygande kraft genom de öfriga föremålen i fynden, framför allt genom mynten.

En af guldmedaljongerna i Szilágy-Somlyó-fyndet var preglad för kejsar Gratianus (375—383). Ett guldmynt af samma kejsare hittades år 1871 i Högby socken på Öland. Deri ligger således ett nytt vitnesbörd om förbindelserna med det romerska riket under den constantinska perioden. Dessa förbindelser upphörde dock just vid den tiden. Det var Gratiani farbror och medregent, som år 378 besegrades och dödades vid Adrianopel af de framträngande Gotarne. Bakom dem kommo Hunnerna.

H. H.

En gömd skatt.

Hvart år hittas i Sveriges jord flera skatter af silfver och guld, bestående af mynt och smycken, hvilka

blifvit nedlagda i jorden, invid en större sten eller mellan på kant ställda flisor eller förvarade i kopparkärl, i oxhorn o. s. v. Den som gömde dem har icke kunnat återfinna stället, eller ock har han på ett eller annat sätt blifvit förhindrad att upptaga det nedgräfda.

En isländsk saga omtalar ett fall af sådant skattegömmande, hvilket, ehuru det i mycket har en egen pregel, likväl förtjenar meddelas.

Den fräjdade vikingen Egil Skallegrimsson, som år 925 härjade i Kurland och brände Lund samt under vintern 944—5 for i norske konungen Håkan Etelstansfostres ärender till Vermland, hade tvenne gånger besökt England (åren 926—927, 936—937), och hade der af konung Etelstan mottagit som gåfvor tvenne kistor eller skrin fulla med engelska (angelsaksiska) penningar. Mot slutet af konung Håkans regering var Egil inemot nittio år gammal, styfbent, lomhörd, blind och temligen misanthropisk. Han gjorde då en gång upp en plan att fara till det isländska alltinget med de två kistorna, för att strö ut penningarne på lagberget, i hopp att dermed åstadkomma slagsmål. Detta afstyrdes dock af Egils broders måg, Grim Svärtingsson, hos hvilken han bodde.

Något derefter, en afton, just när man gick till sängs på gården — Grim var på tinget och hans hustru på sätern — tillsade Egil två af Grims trälar att göra i ordning en häst och följa honom till badet. När allt var färdigt, kom han ut med sina silfverskrin, steg till häst och red bort med trälarne. Följande morgon, när folket på gården stod upp, fick man se Egil trefva omkring i skogen östanför husen, ledande hästen efter sig. Men hvarken trälarne eller penningeskrinen spordes sedan till och många voro gissningarna, hvar Egil hade dolt sin skatt. Östanför gården sänker sig en klyfta i berget, och man har märkt, säger sagan, att sedan vatt-

net runnit bort efter starkt tövåder, har man funnit engelska penningar i klyftan. Derföre tro några, att Egil der gömt sitt gods, under det andre mena, att han kastat ned det i de stora och mycket djupa kärren nedanför gården. Söder om ån äro bad och derinvid stora jordhålor, och somlige misstänka att der är der, som skatten blifvit gömd, emedan man derstädes ofta sett »högeld». Sjelf sade Egil allenast, att han dräpt trälarne och gömt skrinen, utan att någonsin yppa hvar[1]. — Egil dog samma höst. H. H.

Dopfunt från romansk tid.

56.

Ofvan afbildade[2] funt från 1100-talet, 2,4 fot vid upptill, 3,25 fot hög, tillhör Skörstorps kyrka i Skara stift.

---

[1] Egilssagan kap. 89.

[2] Efter en teckning af hr G. Brusewitz.

Den enkelt hållna skålen omgifves af tvenne vinbladsrankor, ett i den kristna medeltidssymboliken ofta återkommande motiv, som har sin grund i vår Frälsares liknelse, att han är vinträdet, hans trogne grenarne. Under den äldre medeltiden i Sverige är dock detta ornamentsmotiv temligen sällsynt. H. H.

Från Akademiens sammankomster.

ÅRSBERÄTTELSE om en antiqvarisk forskningsresa under sistförflutna året har blifvit inlemnad af godsegaren Karl Schmidt.

ST. MARGARETE KAPELL på egorna till hemmanet n:o 7 Bjärby i Runstens socken, Öland. Sedan hemmansegaren Peter Andersson i Dystad anhållit att få borttaga den nästan midt i Bjärby by liggande grushögen af detta kapell, alldenstund denna var hinderlig för jordens odling, har Akademien medgifvit detta, eftersom vid anställd undersökning befunnits, att högen icke innehöll andra byggnadslemningar än grus och sten, några klumpar af murbruk med deri inblandade kalkstensbitar och kullerstenar, hvilka synas hafva utgjort fyllning i kapellets murar, samt några kalkstensflisor nedtryckta i murbruk, hvilka utgjort byggnadens golf, jämte lösa stenar af den längesedan bortbrutna grundmuren, af hvilkas läge syntes kunna antagas, att kapellet haft en längd af omkring 70 fot och en bredd af omkring 30 fot.

FORNLEMNINGAR PÅ STENS VESTERGÅRDS EGOR I VESTRA STENBY SOCKEN, ÖSTERGÖTLAND. På grund af hemmansegaren P. J. Perssons anhållan att få borttaga tvenne invid hans gårdstomt liggande grafhögar, hvilka voro hinderliga för ett tilltänkt byggnadsarbete, har Akademien låtit undersöka de två högarne, samt, då de be-

funnits icke ega någon särskild märkvärdighet, medgifvit deras borttagande. Såväl på Peter Perssons åkrar som på betesmarken längre i norr ligga flera grafhögar, af hvilka några fordom blifvit skadade.

UNDERDÅNIGT UTLÅTANDE har blifvit till Kongl. Maj:t afgifvet öfver Ösmo församlings i Strängnäs stift underdåniga anhållan om statsanslag för restaurerande af kyrkans gamla öfverkalkade hvalf- och väggmålningar.

FYND. Under årets första sex månader hafva 81 fynd blifvit Kongl. Maj:t till inlösen för Statens samlingar hembjudna. Sex fynd och en del af ett sjunde hafva blifvit till hittarne återsända såsom varande för samlingarne oanvändbara, de återstående 74 hafva blifvit inlösta. Dessutom har inköpts en mindre i norra Vestergötland bildad fornsakssamling.

Litteratur.

Stjernstedt, Beskrifning öfver Svenska kopparmynt och polletter. 2. Polletter. — 263 s. in 8:o. — Pris: 5 rdr.

Forssell, H., Om Mynt och Varupris i Sverige från begynnelsen af 16:de seklet. Ett bidrag till vår ekonomiska historia. I. Anteckningar om mynt, vigt, mått och varupris i Sverige under de första femtio åren af Vasahusets regering. — 127 s. in 8:o.
Separat-aftryck af en bilaga till förf:s Sveriges inre historia, andra delen.

Eichorn, Svenska studier. Strödda bidrag till fäderneslandets odlings-, litteratur- och konsthistoria. Ny samling. — 290 s. in 8:o. — Pris: 3 rdr.

Homiliu-Bók. Isländska homilier efter en handskrift

från tolfte århundradet, utgifven af dr Th. Wisén. — XVIII + 220 s. in 8:o. — Pris: 8 rdr.

Isländska skinnboken 15 in 4:o å Kongl. Bibliotheket. Utgifven med understöd af statsmedel.

Leffler, L. F., Om konsonantljuden i de svenska allmogemålen. I. — VIII + 74 s. in 8:o. — Pris: 1 rdr 25 öre.

Sundén, D. A., Öfversigt af nordiska mythologien för elementarläroverken. — 88 s. in 8:o. — Pris: 80 öre.

(Kullberg, N. A.) Riksarchivets pergamentsbref från och med år 1351, förtecknade med angifvande af innehållet. III. 1351—1400. Register. — 333 s. in 8:o. — Pris: 4 rdr 50 öre.

L., »Svarta jorden». Några reflexioner under sällskapet Iduns besök å Björkö.

I Ny Illustrerad Tidning 1872 n:o 23.

A. T. G., Monolit-korset på Kapell-udden, Bredsätra socken, Öland.

Afbildning med text i samma tidning n:o 29.

Hofberg, H., Kyrkliga konstminnen från Sveriges medeltid. I. Vestmanland. 1. Messhaksbroderi från 1400-talet i Ångsö kyrka (med figur); 2. Kyrkodörr med runristadt jernbeslag i Björksta kyrka (med figur).

Runristningen L. 1950. — I tidskriften Förr och Nu 1870 s. 375—378.

Maurer, K., Zur urgeschichte der godenwürde.

I Zeitschrift für deutsche Philologie 4, s. 125 f.

Bugge, Sophus, Zum Beowulf.

I samma tidskrift s. 192 f. — S. 214 omtalas Beowulf-qvädets uppgifter om Sveakonungarne.

Sars, J. E., Om Harald haarfagres samling af de norske fylker og hans tilegnelse af odelen.

I Historisk Tidsskrift udgivet af den norske Historiske Forening 2, s. 171 f.

Lindenschmit, L., Zur culturgeschichte der vorzeit 1, 2.
I tidskriften Globus 22, s. 39 f., 55 f. Sysselsätter sig äfven med den nordiska bronsåldern.

Hvarjehanda.

FORSKNINGSRESOR. Förste amanuensen dr Hans Hildebrand har nyss återkommit från sin tjensteresa i Östergötland och på Öland. Inom Östergötland besökte han Söderköping, Linköping, Kaga, Vreta kloster, Vadstena, Skeninge och Bjälbo, för att studera dervarande alster af medeltidens konst, hvarjämte han undersökte ett par grafhögar från den yngre jernåldern på Stens Vestergård i Vestra Stenby socken, samt granskade runstenarne å Röks och Högby kyrkogårdar. På Öland besökte han Högby, Källa, Persnäs, Föra, Alböke, Köpings, Bredsätra, Gärdslösa, Replinge, Högsrums, Glömminge, Algutsrums, Torslunda, Vikleby, Resmo, Kastlösa, Smedby, Södra Möklebу, Ventlinge, Ås, Gräsgårds och Segerstads socknar, hvarunder bland annat runstenen vid Karlevi granskades och 45 grafvar (rösen, högar, treuddar m. m.) undersöktes.

Akademiens tecknare hr C. F. Lindberg har under sommarens lopp besökt Östergötland och der tagit omkring 80 fotografiska afbildningar af Rökstenen, ruinerna vid Alvastra, blåkyrkan i Vadstena, domkyrkan i Linköping och hvalfmålningarne i Risinge kyrka, hvarjämte han tecknat partier af målningarne i Risinge och Kaga kyrkor.

STATSANSLAG. Kongl. Maj:t har 12 Juli beviljat Våmbs församling i Skara stift ett anslag af 1500 rdr till iståndsättande af hennes kyrka samt Ösmo församling ett anslag af 600 rdr till rengöring och restaurering af medel-

tidsmålningarna på kyrkans hvalf och väggar, med vilkor att arbetet utföres under ledning af någon utaf Akademien dertill bemyndigad sakkunnig man.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet under loppet af år 1871.

(Forts.)

Af hr *Alb. Bratfisch*: tre tyska groschen-mynt från 1600-talet. Inv. 4614.

Af hof-intendenten *P. Magnus* i Berlin: en sällsynt k. Gustaf II Adolfs medalj i silfver. Inv. 4619.

Af handlanden *Isr. Nyman* i Uppsala: en nyckel af jern från medeltiden, funnen i Uppsala. Inv. 4620.

Af riksantiqvarien *Hildebrand*: en medalj i engelskt tenn öfver tyska kejsaren Vilhelm I. Inv. 4621.

Af ministern friherre *L. G. Beck-Friis*: en ovanligt vacker och väl bibehållen stenhammare med skafthål, funnen i Vittsjö socken, V. Göinge härad, Skåne. Inv. 4627.

Af andre sekreteraren i k. utrikes-departementet grefve *C. Snoilsky*: en smädepenning i brons öfver »Napoléon III le petit». Inv. 4628.

Af stilgjutaren *Ebbesen*: galvanoplastisk kopia i brons af en smädepenning öfver »Napoléon le misérable». Inv. 4629.

Af handlanden *C. F. Lundberg* i Göteborg: ett silfvermynt för mexikanska republiken af år 1843 samt 2 jettoner i brons och koppar. Inv. 4630.

Af *Alskogs* församling på Gotland (genom kontraktsprosten A. J. Lyth): en del af en gammal ringbrynja af jern; hvarannan ring nitad. Inv. 4632.

Af kaptenen *V. E. C. Cramér*: två ordenstecken med tillhörande band. Inv. 4633.

Af godsegaren *Hj. Cullberg*: 3 fornsaker af flinta, 31 af andra stenslag och 6 af brons, från Tjust. En utförligare redogörelse för dessa intressanta fynd skall framdeles lemnas. Inv. 4634.

Af dr *O. Montelius*: en medalj i brons med bild af ungerska Vetenskaps-Akademiens hus i Pest. Inv. 4635.

Af *H. M. Konungen*: aftryck i lack af tvenne norska medeltids-sigill. Inv. 4636.

Af en *onämnd gifvare*: Anna Maria Lenngrens sybord. Inv. 4649.

Af handlanden *C. F. Lundberg* i Göteborg: 14 utländska jettoner och små medaljer i brons. Inv. 4650.

Af *Valtorps* församling i Vestergötland: tre grafstenar från romansk tid med inskrifter. Inv. 4655. Se förut s. 70.

Slut.

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden kl. 12—2, hafva besökts under Maj månad af 2656, under Juni månad af 5183 personer. Summa för Januari —Juni: 15,212 personer (under år 1871: 8,731).

Detta nummer lades under pressen den 8 Augusti.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1872.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

9. 1872. September.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren eller direkte hos Akademien. Priset för årgång (deri inberäknadt postförvaltare-arfvode) är 2 Rdr Rmt.

De nedgräfda skatternas skyddsandar.

I förra numret omnämndes de många skatter af guld och silfver, som hittats och årligen hittas i svensk jord. Fyndberättelserna gifva uppenbarligen vid handen, såsom redan är antydt, att dessa skatter blifvit nedlagda för att vara fördolda. I grafvarne träffar man dem icke, ty redan under hednisk tid voro den dödes efterlefvande så praktiska, att de icke läto alltför stora dyrbarheter ligga oanvändbara hos den döde eller bland hans aska. De lade i grafven något af den dödes dagliga prydnad eller redskap, måhända understundom något honom mer än annat kärt föremål. De gjorde sig ock ofta mycken flit med att upplägga stora rösen eller uppkasta väldiga högar, under det de behöllo guldet och silfret för egna och efterkommandes behof.

Det oaktadt envisas folket med att uti grafhögarne och grafrösena se idel skattegömmor; en olycklig tro, som bragt förstörelse öfver tusenden af grafvar, hvilka, ehuru fattiga på ädla metaller, dock kunnat bereda forskaren tillfälle till vigtiga iakttagelser; en envis tro, som icke upphör, ehuru de tusenden af grafvar, som blifvit öppnade, icke innehållit några sådana skatter.

Detta negativa bevis har i folkets ögon ingen talande kraft. Ty dels brinner det ljus vid den och den

högen, och ljuset kommer från skatten, som deri förvaras, dels är det väl sannt, att i de flesta fall skattgräfvaren går från sitt arbete lika fattig som han gick till det, men det berer ingalunda derpå att skatten icke finnes, utan på gräfvarns oförmåga att taga reda på honom. För att vinna honom, fordras obruten tystnad af den skattsökande under hans arbete, men alltid förgäter han sig i sista stund, just när han är nära det efterlängtade målet. Än ser han då sin gård brinna, än kommer en höna, dragande ett halmlass. I ena fallet lockar förskräckelsen, i det andra en lätt begriplig förvåning tungan till tal.

Att inga hönor draga hö- eller halmlass, är nog visst, och således har ingen derigenom blifvit hindrad från att taga en skatt. Men denna fabel berättas så godt som i alla Sveriges delar, der grafhögar finnas, och uti sägnen måste således ligga någon sanning, ehuru af annan art än den bokstafslydelsen gifver vid handen.

Det är omisskänligt, att hönan med halmlasset uppträder för att skydda grafhögen och dennes innehåll; samma afsigt förrådes genom den skenbara branden i skattgräfvarens hemvist, ehuru i det senare fallet vigten fästes icke vid den skyddande makten, utan allenast vid skyddsmedlet. Denna tro på väsenden, som vistas i närheten af grafvarne och skydda dem jämte deras innehåll, är ganska spridd. I Uppland förklarade en qvinna, hvars uppmärksamhet blef fästad på en ansenlig grafflock invid gården: »nog visste jag förr, det en stor svart hund sprang här om qvällarne, nu vet jag hvarifrån han kommer.» Hvem har för öfrigt icke i sin barndom och äfven senare, om han haft tillfälle att vistas på landet, hört talet om drakar, som vaksamt rufva öfver sina skatter? Det är allt samma tanke, ehuru det skyddande väsendet uppträder än som hund, än som höna, än som drake. Så har grafven sin skyddsvakt,

liksom de lefvandes gård har sin tomte eller nisse, sina bolvättar, som ibland uppenbara sig som paddor, sina tomtormar.

Den, som så under olika gestalt skyddar grafven, är ingen annan än den döde sjelf. Enligt den äldsta indogermanska uppfattningen utgick själen ur den döendes mun som en vindfläkt och gick sedan genom luftkretsen upp till de hädangångnes — enligt Hinduernas uttryck, fädernas — rike. Uti det yppiga bildspråk, som förekommer i Vedaböckerna och som äfven fanns inom Norden och ännu lefver i den gamla trons qvarlefvor, liknades vinden för dess raska fart och dess buller vid hunden, som är snabb och hvars skall höres vidt omkring. Således kunde det lätt hända, att man äfven åt själen gaf en hundgestalt. Denna betydelse af de vid grafven sig uppenbarande djuren uttalas dessutom i bestämda ordalag i sägnerna. Så heter det i Värend, att den man, som i lifstiden nedgräft en skatt, måste efter döden vaka deröfver som en drake, att den qvinna, som gömt sitt gods i jorden, rufvar deröfver som en kolsvart höna. I Skåne heter det, att den själ, som så måste vaka öfver sin skatt, får till en början gestalt af en höna, förvandlas efter hundra år till en stor hund och blir efter andra hundra år en drake. Sägnen talar visserligen allenast om sådana döde, som medan de lefde, undandolt sina skatter, hvilket betraktas som något ondt och derföre anses vara förtjent af straff. Men att de dödas uppträdande i djurgestalt icke uteslutande tillkommer skattegömmarne, synes bäst deraf, att de själar, som följa Odin i hans nattliga jagt eller taga del i den vilda hären ofta berättas hafva djurskepnad (hund o. d.). Dock har äfven i detta fall, under inverkan af det kristna tänkesättet, den gamla uppfattningen blifvit något modifierad. I den nuvarande norska sägnens Aaskerej (Åsgårdsfärd) deltaga allenast de själar, som

tillhört supare, slagskämpar, bedragare o. d., som icke kunna ingå i himmelen, men på samma gång anses vara något för goda för helvetet!

Man betraktar grafven med en viss skygghet såsom i viss mon hörande till den öfvernaturliga verlden. Derföre väljer skattsökaren gerna för sina operationer en tid, som i folktron anses helig, en torsdag, särskildt skärtorsdag eller Kristi himmelsfärdsdag, en söndag, midsommartiden o. d.; derföre väljer han ock aldrig dagen, utan natten för utförande af sitt arbete. Tyst måste han derunder vara, ty så fort man kommer i någon beröring med andarne, måste man iakttaga sträng tystnad. Vid åminnelsemåltiderna efter de döda, som firades i det gamla Indien, måste alla vara tysta, för att icke skrämma de dödes andar, som kommo att taga del i de qvarlefvandes gille.

När skattgräfvaren talade, gjorde han den eftersökte skatten för sig otillgänglig, åtminstone för nio år, ty så lång tid behöfver, enligt folktron, en sjunken skatt för att åter närma sig jordytan. Det låg derföre i den skattgömmande andens intresse att just på det sättet störa honom; en blott skrämsel hade icke afskräckt den vinningslystne från nya försök. Emellertid lär det hända, att om någon rubbar en grafhög utan att söka efter den föregifna skatten, nöjer sig den döde med att allenast skrämma den ofredande. En smed i Östergötland hade för några år sedan i en stor grafhög, som låg bakom hans smedja, gräft en grop, för att deri förvara sina kol, men han hemsöktes om nätterna af sådant buller och oväsen, att han fann för godt att borttaga kolen, fylla gropen och inhägna högen. Så uppgaf han sjelf år 1861 för d. v. antiqvitets-intendenten dr Säve.

Så har folket satt sig in i föreställningen, att den döde uppenbarar sig i form af en höna, att man ofta låter skatten taga form af gyllene ägg.

Under det jag under sommarens lopp öppnade ett par grafhögar i Vestra Stenby socken i Östergötland, berättade mig jordegaren, att i backen skulle allt ligga en guldvagn; sjelf tycktes han dock icke vara riktigt viss derpå. Något senare lät jag gräfva i det stora fornminnesfältet på Karums alfvar i Högsrums socken på Öland; tre af gräfvarne bodde i en stuga strax invid graffältet och de berättade mig, att någonstädes i backen skulle en guldvagn ligga nedgräfd. I Persnäs socken, norrut på Öland, lemnades mig enahanda uppgift. Ännu en guldvagn ligger i ett röse på alfvaret i Ventlinge socken.

Hvad skall väl denna guldvagn betyda?

När jag hade kommit längst i söder på Öland, öppnade jag några grafhögar på Parboängs prestgård (i Ventlinge). När jag var sysselsatt med att blotta benranglet ini den af kantstående kalkflisor byggda kistan, hvars täckflisor nyss blifvit aflyftade, samlades kring högen några åskådare och en af dem berättade, att en gång, när man hade öppnat en hög, sprang en guldvagn öfver fötterna på de gräfvande. En lång stund fördrogo de detta med tålamod, men till sist utbrast en: »undan med dig». Så fort orden undsluppit honom, öfvergåfvo gräfvarne sitt arbete; de visste, att nu skulle de icke få skatten.

Denna uppgift gör det troligt, att från början var guldvagnen ingalunda skatten, som låg nedgräfd och skulle efterletas; utan var en af de villsyner, hvarmed den döde sökte freda sin sista fristad. Men då torde man ock få anse, att vagnens gyllene egenskaper äro tillfälliga, alldenstund gräfvarne vid Parboäng annars helt visst hade nöjt sig med vagnen, hvilken de nu betraktade allenast som hinderlig. Att vagnen i folktron blifvit gyllene, torde bero på någon omedveten förvexling mellan denna och skatten. Det synes mig troligt,

att guldvagnen står i något sammanhang med den af hö eller halm öfverfyllda vagn, som annars den grafskyddande hönan drager efter sig[1]. H. H.

Huru arbetades stenredskapen?

(Forts.)

Man använde under stenåldern yxor, hvilka, liksom våra dagars, voro försedda med ett hål, i hvilket skaftet fästades. För att göra en sådan yxa, måste man välja någon af de stenarter, som senast omnämndes; flintan var omöjlig att borra, i följd af sin hårdhet och sprödhet.

Men äfven borrandet af de andra stenarterna erböd icke obetydliga svårigheter. Man har försökt på olika sätt förklara, hur de gamle borrade, men först på den senaste tiden har det blifvit säkert bevisadt, med hur enkla medel man kan nöja sig, för att genomborra äfven en ganska hård stenart. Denna förklaring stödjer sig icke på lösliga funderingar, utan dels på erfarenhet af ännu lefvande föga civiliserade folks vanor, dels på lyckade försök, gjorda af nutidens forskare.

Fig. 57 visar en diorit-yxa, som är borrad, ehuru borrningen icke blifvit fullbordad. Fig. 58 visar yxans genomskärning tvärt öfver borrhålet eller rättare borrhålen, ty vi se, att man började borrningen från tvenne sidor, hvarigenom onekligen arbetet i betydlig mon underlättades. Fig. 59 visar genomskärning af en annan yxa, som blifvit fullständigt genomborrad. Äfven denna yxa har tydligen borrats från två sidor; de två mot-

[1] Om de skatteskyddande djuren och deras sammanhang med andra företeelser i folktrons verld, se dr W. Mannhardts afhandling »Die Korndämonen.

vända koniska insänkningarna möttes till sist, i det den mellan dem förekommande stenmassan blifvit bortnött[1].

Om vi hålla oss till de arbetssätt, som i det föregående blifvit omtalade, är det endast ett, som här kunnat användas, nämligen hackningen. Dock allenast delvis, ty ju djupare hålet blef, desto större svårigheter mötte hackningen, så att denna blef till sist omöjlig. Emellertid ser man på flera yxor med nybörjade hål, att

57. Skåne. 1/3.

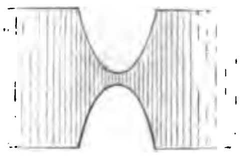

58.

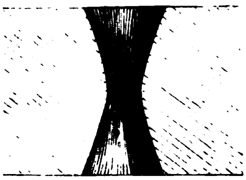

59.

man verkligen, åtminstone understundom hackat bort den öfversta ytan — för att derigenom få bättre fäste för sjelfva borrinstrumentet. Och hur såg väl detta ut? I samlingarna leta vi sådana borrar förgäfves.

Professor Rau i New-York företog sig en gång att genomborra ett stycke hård diorit, begynnande borrningen från två motsatta sidor. Stenen var så hård, att en god pennknif icke kunde i honom åstadkomma

[1] Sedan jämnslipades hålet, tills det blef cylindriskt.

en rispa, utan allenast en metallglänsande linie. Under borrningen uppkom först å hvardera sidan en grop, dennas nedre eller inre del blef allt smalare, till sist genombröts skiljeväggen och hålet såg ut, som tvenne med spetsarne mot hvarandra ställda käglor. Resultatet af *hans* borrning blef således enahanda med resultatet af de gamles, och vi äro derföre berättigade att anse de gamle hafva användt samma method som han, så vida nämligen denna icke förutsätter kännedom af andra hjelpmedel än af dem, som stodo en stenåldersbefolkning till buds.

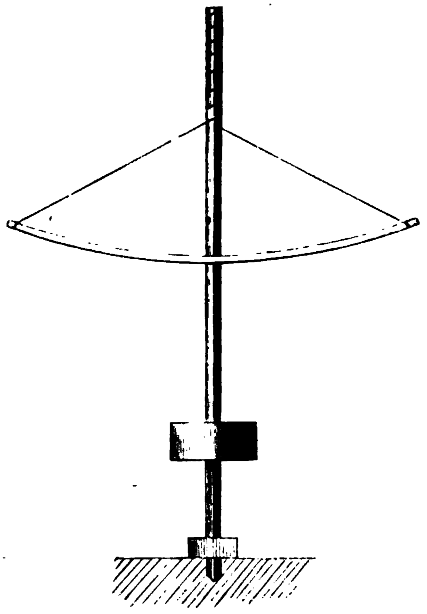
60.

Rau's instrument är afbildat fig. 60. Nederst synes ett stycke af stenen som skulle borras. Vinkelrätt mot denna är ställd en käpp, som nederst omslutes af en träbit, hvars runda hål har samma storlek, som var ämnad åt borrhålet i stenen. Högre upp sitter en annan skifva af trä, hvars bestämmelse var att gifva större tyngd och stadga åt käppen. I dennes öfre ända är en linie inskuren och i denna hvilar ett snöre, hvars bägge ändar äro lindade parallelt om käppen samt äro ytterst fästade vid ändpunkterna af en böjd staf. Under käppens nedre ända äro lagda sandkorn och dessa äro fuktade med vatten. Genom ett hastigt ned- och uppdragande af bågen, sättes den upprättstående käppen i hastig svängning, sandkor-

nen pressas in i dess nedre ända, och så fästade nöta och fräta de i stenen, till dess den koniska fördjupningen uppkommer. Konisk blir denna på grund derutaf, att käppen, som är lösare än stenen, småningom nötes, till dess den undre ändan blir kullrig. Hvar femte eller sjette minut måste stenen doppas i vatten, på det borrhålet må rengöras, hvarefter ny sand inhälles. Arbetet gick långsamt; två timmars arbete åstadkom allenast en insänkning af ett vanligt blyertsstrecks tjocklek. Tyvärr har hr Rau icke räknat, hur många timmar han använde för att fullborda hålet; det blef visserligen icke färdigt, förr än efter ett par år, men han hade under tiden låtit arbetet hvila veckor, t. o. m. månader. Låt vara att arbetet äfven fordom gick mycket långsamt; detta betydde föga för stenålderns menniskor, hvilkas tid icke var splittrad mellan en myckenhet företag af olika art. För öfrigt är det mycket möjligt, att man den tiden hade, i följd af rikare erfarenhet, påfunnit någon enkel method för arbetets underlättande, hvilken vi nu ej känna.

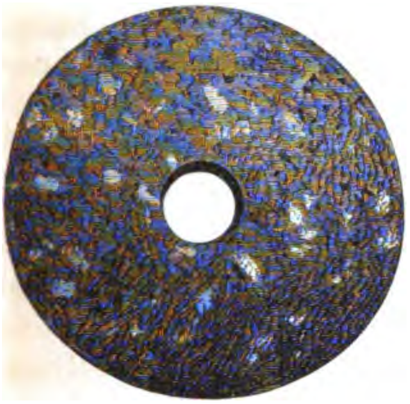

61. Öster- eller Vestergötland. 1/2.

Det fig. 60 afbildade instrumentet är vida kändt hos de obildade folkslagen och användes af dem dels till borrning, dels för att åstadkomma eld, i det man låter den vertikala stafven roterande arbeta sig in i ett underlagdt trästycke. Instrument af detta slag äro så praktiska, att de ännu i dag begagnas; urmakarnes drillborr är ingenting annat.

Vi kunna således icke hoppas att finna något dy-

likt borrinstrument från stenåldern; träpinnarne äro längesedan förmultnade. Men deremot har man med skäl antagit, att stenskifvor, sådana som den fig. 61 afbildade, varit använda, såsom den tunga träskifvan på hr Raus verktyg, till att gifva den roterande stafven mera tyngd och derigenom en mera eftertrycklig verkan.

(Forts.) H. H.

Fornminnen från Medeltiden.

I Akademiens sammanträde den 9 Augusti anmältes trenne värderika gåfvor till Statens samlingar af föremål från vår medeltid.

Forshems församling i Skara stift hade, på Akademiens begäran, till Staten öfverlemnat dels en grafhäll

62.

med bladsirater i relief dels en dopfunt, båda från romansk tid. Dopfuntens utseende visas af fig. 62.

Vättelösa församling i samma stift hade, likaledes på Akademiens begäran, som gåfva till Staten lemnat en dopfunt med reliefbilder och en särdeles prydlig s. k. uttömningssten (i hvilken det vid gudstjensten använda vattnet nedhälldes, för att rinna ned i kyrkans grund och icke vanhelgas) med fot i form af en kolonnbas med skyddsblad.

Arkitekten *A. Nyström*, som jämte sin broder utmärkt sig genom den upplysta och kärleksfulla omvårdnad, de under sina byggnadsföretag egnat lemningarna från forntiden, hade till Statens samlingar insändt en läderbeklädd och med rika jernbeslag från romansk tid sirad dörr, som fordom sutit i Högby nu nedrifna kyrka i Östergötland. H. H.

Huru bör en runsten afritas?

Många af våra runstenar äro så tydligt ristade att de icke bereda en tecknare, som är något när ritkunnig samt något bekant med runornas utseende, synnerlig svårighet. Med afseende på dem behöfver tecknaren allenast vinnlägga sig om största möjliga trohet, så att slingan, när en sådan finnes, återgifves i all hennes egendomlighet, så att hvart rundrag är noggrannt kopieradt och så att alla inbördes afstånd äro iakttagna såväl mellan runorna, som mellan slingans olika delar — d. v. s. här gäller alldeles detsamma som alltid annars när det är fråga om att troget kopiera, utan att den kopierandes egen smak eller fantasi får ett spelrum i teckningen. Som i de flesta fall teckningen tages i mindre skala än originalet och det således är nödigt att vid reduktionen från den större skalan till den mindre förfara med stor noggrannhet, är det ganska nyttigt,

om man på stenen med krita löst uppritar ett nät af rutor och, sedan utför teckningen på ett likaledes rutadt papper, då hvar pappersruta får svara mot en ruta på stenen. Om man då sorgfälligt på papperet kopierar stenen eller ristningen ruta för ruta, och sedan detta skett, kollationerar kopian i hennes helhet med originalet, bör afteckningen blifva ganska trogen.

Men en runristning kan ofta vara så otydlig, att äfven en öfvad runläsare allenast med svårighet letar sig fram från streck till streck. Än har stenen lidit genom inverkan af luft och väta, än har ristningen från början varit grund och ofta har runstenen sådan ställning eller sådant läge, att man allenast med stor svårighet kan få en lämplig belysning, så att rundragen kunna urskiljas. När belysningen är dålig, kan man i någon mon hjelpa sig derigenom, att man medelst en spegel kastar nödigt ljus öfver den yta man vill granska. Men i alla händelser är ofta fingret en bättre vägledare än ögat. Runorna och de inristade linierna hafva regelbundna kanter och äro i bottnen jämna. Denna regelbundenhet och denna jämnhet urskiljer man lätt med fingret, i synnerhet om man låter detta alltsomoftast glida öfver de icke ristade styckena af stenen, hvarigenom kontrasten fullt tydligt framträder.

Emellertid kan det hända, att man önskar bereda sig tillfälle att äfven senare granska runskriften, eller att någon, som knappt kan säga sig vara en ritare och som kanske ännu mindre känner runorna, önskar kopiera en runristning. I ena eller andra fallet behöfver man ett medel, hvarigenom en kopia kan åstadkommas, som är helt och hållet oberoende af den ritandes förmåga att läsa och teckna. Man tager då en afgjutning af ristningen i ett tjockt, fuktadt papper, hvilket man medelst handen eller ännu bättre med en styf borste drifver in i alla stenytans ojämnheter, hvarefter man låter pap-

peret torka på stenen. Omsorgsfullt behandladt, bibehåller papperet den form det på stenen fått, och kan då göra samma tjenst som originalet. Särskildt kan rekommenderas mycket tjockt (vanligen rödt eller blått) läskpapper. Man har ock plägat taga aftryck af runristningar i torrt papper, men detta är icke att rekommendera. Dels bibehåller det torra papperet icke stenens ojämnheter, utan man måste, under det man trycker det mot stenen, med blyerts e. d. upprita runor och annan ristning, men i sådant fall blir aftrycket icke tillförlitligare än en på vanligt sätt utförd teckning.

Understundom kan äfven fotografi med fördel användas. Detta är dock sällan, ty stenens yta är oftast ojämn och ojämnheterna göra den fotografiska bilden otydlig. Man kan visserligen före fotograferingen måla upp ristningen med vattfärg, men i sådant fall eger fotografien icke större värde än hvilken annan teckning som helst, ty bildens trohet beror då helt och hållet på den uppmålandes förmåga att urskilja runorna och andra linier.

Oftast är den runristade stenen öfvervuxen med lafvar och mossor. Dessa aflägsnas enklast medelst en hård borste. Eggjern får allsicke användas, icke ens sand, såvida icke stenen är af synnerligen hård art.

Friherre Hans v. Essen på Signilsberg har i Arnötrakten med vattenfärg hvitmålat ristningarna på en mängd runstenar, hvilket har visat sig ganska förträffligt, ty dels har folkets uppmärksamhet i hög grad blifvit riktad på runstenarne, dels kan man med yttersta lätthet aftvätta denna färg, så att den behöfver allsicke villa den, som kommer för att granska ristningen. Som en vandalism må deremot betecknas de tilltag, som understundom blifvit gjorda att med oljefärg öfvermåla stenen eller åtminstone dermed måla ristningen, eller att fylla ristningens linier med kitt. Man

blir derigenom tvungen att antaga den målandes eller den med kitt ifyllandes läsart, hvilken måhända varit ytterst felaktig. Vi ega icke rätt att beröfva de efterkommande möjligheten att kritiskt behandla det som varit föremål för våra, måhända bristfulla studier.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

AFLIDEN LEDAMOT. Akademien har förlorat sin äldste arbetande ledamot, kammarjunkaren och kommendören Leonhard Fredrik Rääf af Småland, som afled den 9 Juni. Han blef år 1827 Akademiens korresponderande, 1829 hennes arbetande ledamot.

BALINGSTA KYRKA I UPPLAND. Öfver-hofstallmästaren grefve G. von Essen har underrättat, att han ämnar i Balingsta gamla, för gudstjenst ej längre begagnade kyrka söka borttaga den invändiga kalkrappningen, för att blotta de af denna skylda hvalfmålningarna.

Akademien har medgifvit, att en i denna kyrka befintlig grafsten öfver tvenne barn af herr Arvid Gustafsson (Sparre) och fru Ramborg till Vik må få förflyttas till Viks slott.

GRAFUNDERSÖKNINGAR. Akademien har åt friherre A. Kurck meddelat tillåtelse att under innevarande år öppna några grafhögar inom Köpinge socken, Ingelstads härad, Skåne, med vilkor att han till Akademien inlemnar fullständig berättelse om sina undersökningar samt att han till Statens samlingar öfverlemnar sådana fornsaker, som anses vara för dessa behöfliga, hvarvid dock kostnaden för uppgräfvandet af sådana för Staten reserverade fynd af Akademien honom godtgöres.

LAGGA KYRKODÖRR. Sedan vederbörande kyrkoföreståndares förklaring öfver dörrens försäljning blifvit infordrad, har Akademien hos Domkapitlet i Uppsala an-

mält det förbiseende af gällande lag, som Lagga församling och hennes kyrkoföreståndare låtit komma sig till last.

FORNLEMNINGAR I BJÖRLANDA KYRKA I BOHUSLÄN. Akademien har, på derom gjord anhållan, medgifvit, att qvarlefvorna af ett altarskåp och ett rökelsekar må få från Björlanda kyrka inhemtas till Göteborgs museum.

VISBY RUINER. Kongl. Maj:t har beviljat ett anslag af 999 rdr 15 öre till utförande af åtskilliga mindre reparationer å Visby stadsmur, hvarjämte Kongl. Maj:t anbefallt Akademien att inkomma med en utredning deraf, hvilka af Visby ruiner företrädesvis äro af det konstvärde, att de böra åt efterverlden bevaras.

DEN ARKEOLOGISKA KONGRESSEN I BRUXELLES. Akademien har beslutat att uppdraga åt sin förste amanuens dr Hildebrand att såsom Akademiens representant deltaga i denna kongress.

Litteratur.

Schlegel, B. och C. A. Klingspor, Den med sköldebref förlänade, men ej å riddarhuset introducerade svenska adelns ättartaflor. Första häftet. — 64 s. in 8:o. — Pris: 1 rdr 25 öre.

Af de i detta häfte intagna ätterna gå allenast två tillbaka till medeltiden (1400- och början af 1500-talet), nämligen Asmund Torkilssons ätt och ätten Dalekarl.

Höjer, M., Konungariket Sverige. En topografisk-statistisk beskrifning med historiska anmärkningar. 1. Stockholms stad; Stockholms län. — 48 s. in 8:o. — Pris: 75 öre.

Evans, J., The ancient stone-implements, weapons and ornaments, of Great Britain. — 640 s. in 8:o med 476 träsnitt och 2 pl. — Pris: 28 rdr.

Ett synnerligen förtjenstfullt arbete.

Jessen, E., Die glaubwürdigkeit der Egilssaga und anderer Isländer-Sagas.
I Sybel's Historische Zeitschrift 1872. 3:e häftet s. 61 f.

Schäfer, Dänische annalen und chroniken von der mitte des 13 bis zum ende des 15 jahrhunderts, mit berücksichtigung ihres verhältnisses zu *schwedischen* und deutschen geschichtswerken. — VI + 125 s. in 8:o. — Pris: 1 rdr 50 öre.

Mestorf, J., Zu den Siegfridsbildern.
I tidskriften Germania 17. s. 211 f.

En af professor Bugge i Christiania författad afhandling om inskriften å Rökstenen kommer att intagas i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige.

En katalog öfver Statens Historiska Museum, till tjenst för dem, som besöka museet, har blifvit lagd under pressen.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet under loppet af år 1872.

1. Af hofintendenten *P. Magnus* i Berlin: en sällsynt medalj i förgyldt silfver, med bilderna af k. Gustaf II Adolf och dr. Maria Eleonora. Inv. 4658.

2. Af possessionaten *O. Baker:* en minnespenning i brons, slagen med anledning af franske konungen Carl X:s besök på börsen i Paris. Inv. 4659.

3. Af demoiselle *Lidbeck* i Lidköping: ett s. k. manuale, tryckt 1672, inbundet i ett band af silfver med englafigurer och namnchiffer, löfverk m. m. utförda i drifvet arbete. Inv. 4668.

4. Af notarien *Annell:* en stenyxa, funnen i Södermanland. Inv. 4669.

5. Af andre sekreteraren i k. utrikes departementet grefve *C. Snoilsky:* en medalj i brons öfver Josef Ferrerius 1609. Inv. 4670.

(Forts.)

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden kl. 12—2, hafva besökts under Juli månad af 3296 personer.

Detta nummer lades under pressen den 19 Augusti.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1872.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

10. 1872. Oktober.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren eller direkte hos Akademien. Priset för årgång (deri inberäknadt postförvaltare-arfvode) är 2 Rdr Rmt.

Stenålderns provinser.

(Föredrag hållet i den arkeologiska kongressen i Bruxelles den 27 Augusti).

M. H. och D.

När vi besökte de intressanta fälten vid Spiennes, funno vi, att flintan hade en stor betydelse för den slipade stenens ålder i Belgien; ett besök i det naturhistoriska museet, hvarest hr Dupont så väl ordnat fornsakerna från stenåldern, visar oss detsamma. Men så är det icke i alla land. Jag skall strax nämna några, hvarest man sällan finner en flintyxa, under det man der hittar både spjut- och pilspetsar af denna stenart. Det finnes andra land, hvarest flinta icke alls varit använd.

Men samma betydelse för stenålderns kultur som i Belgien hade flintan i England, hvars stenålder nyligen blifvit så förträffligt skildrad af hr Evans, och i Sverige. Om vi då jämföra fornsakerna från den ifrågavarande perioden funna i dessa tre land, märka vi genast, att mellan den engelska och den belgiska stenåldern råder en särdeles stor frändskap, under det att de belgiska fornsakerna mycket afvika från dem, som man funnit och ännu årligen finner i Sverige. De materiela tillgångarne, i synnerhet flintan, voro för båda landen desamma, men likväl gaf man i det ena och andra landet åt flintredskapen skiljaktiga och i sina skiljaktigheter fullkomligt

konstanta typer. Här hafva vi således tvenne stenåldersprovinser, af hvilka den ena omfattar England, Belgien och åtminstone vissa delar af Frankrike, den andra Sverige.

På den vanliga belgiskt-engelska flintyxan mötas de två bredsidorna i en mer eller mindre skarp kant och yxans tvärgenomskärning har form af en spetsad

Fig. 63. En blott tillhuggen yxa.

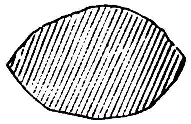

Fig. 63 *a*. Densamma i genomskärning.

Fig. 64. En dylik yxa slipad.

oval. Man finner visserligen exemplar af denna typ i Sverige, (jfr figg. 63, 63 *a* och 64) men de äro der icke allmänna, de äro hos oss undantag, som icke kunna bestämma vår stenålders typiska karakter. Spjutspetsarne, som man finner i England och Belgien, äro tunna, de hafva största bredden ganska nära spetsen och smalna derifrån småningom af till en tånge — en form, som är

främmande för Sveriges fynd. Våra flintyxor hafva en fyrsidig tvärgenomskärning, de äro i allmänhet större

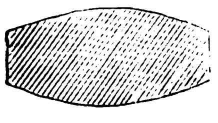

Fig. 65 *a*. Densamma i genomskärning,

Fig. 65. En blott tillhuggen yxa.

Fig. 66. En dylik yxa slipad.

och, om man får så säga, mer massiva, den öfre delen är mera utvecklad (figg. 65, 65 *a* och 66). Våra flint-

spjut hafva formen af ett tveeggadt knifblad. Den som genomgår professor Nilssons arbete öfver den svenska stenåldern — det första arbete, i hvilket ett lands stenålder blifvit på ett vetenskapligt och uttömmande sätt behandlad —, den, som betraktar figurerna i dr Montelii atlas, som här nyss blifvit förevisadt, finner genast, att icke blott yxor och spjut äro hos oss och i Belgien hvarandra olika, utan äfven att Sveriges stenålder egde en myckenhet af väl utbildade former, hvilka alldeles saknas i Belgien och England, knifvar och dolkar, halfmånformiga redskap med sågtänder, skedformiga skrapare o. s. v.

Mellan Belgien och Sverige är afståndet temligen stort, och på grund deraf finnen I det måhända föga underligt, att kulturen i de två landen utvecklat sig olika. Blotta afståndet vållade en isolering och under denna följde den ene och den andre stammen sin egen smaks fordringar, utan att röna några störande sidoinflytanden. Men det förhåller sig helt annorlunda. Den stenålderskultur, som tillhör Sverige — eller rättare södra och mellersta Sverige — förekommer äfven i södra Norge, i Danmark, i Meklenburg, Pommern och Vest-Preussen, samt, å andra sidan, i norddelarne af Hannover och Nederlanden d. v. s. inom ett område, hvilket från Weichsel i öster sträcker sig ända till hafvet, som omgifver Englands kust, ända inemot den belgiska stenåldersprovinsens gränser. Alltså finnes det mellan de två provinserna icke någon större åtskilnad i rummet och olikheterna mellan deras fornsakstyper måste hafva någon annan orsak än de lokala förhållandena.

Den svenska provinsen, som hade en så vidsträckt utbredning längs sydstränderna af Östersjön och Nordsjön, utbreder sig äfven åt ett annat håll. Vi kunna följa henne mot sydost genom Polen, ned i Mähren och bort i Galizien, hvarest man funnit flintyxor, alldeles

lika de svenska, i stora grafkamrar vid sidan af sittande lik. Det är möjligt, att man i en framtid kan komma att spåra samma typer och samma grafskick i de tillgränsande delarne af sydvestra Ryssland.

Inom hvarje arkeologisk provins kan man vanligen urskilja ett hufvudområde och ett biområde. Det förra visade sig vid bosättningen vara mera gynnsamt genom sitt läge, mer rikt på det, som den tiden utgjorde de nödvändiga förutsättningarna för ett lugnt lif. Det senare låg något mera undan och bildade ett bihang till det förra, hvarifrån det mottog invandringar, kolonier, påverkningar.

Äfven inom den nu omtalade nordiska provinsen finnes det ett biområde. Mellan det på flintfornsaker rika området längs den nordtyska kusten och bergen, som i söder begränsa den nordtyska slätten, ligger ett ganska vidsträckt område, inom hvilket flintyxorna äro sällsynta, under det man der finner pil- och spjutspetsar af flinta. Det är dock icke fullt rätt att behandla detta allenast som ètt biområde, ty det eger äfven fornsakstyper, som äro för detsamma egendomliga. I de saksiska och thyringiska samlingarna finnen I genomborrade yxor, svarta, otympliga och grofva, hvilkas öfre del är snedt afskuren; genomborrade yxor, något elegantare, korta, facetterade; oborrade yxor, nästan cylindriska, allenast å en sida plattade, således med eggens ena sida mycket kullrig, äfven dessa klumpiga och grofva. Inom dessa land finnen I sådana redskap allestädes, men i Stockholms museum förekommer icke ett, ej heller i Köpenhamns, ej heller i den vackra schwerinska samlingen.

Den nordiska provinsens hufvudområde sträckte sig äfven ut åt sydöst. Biområdet eller den nya, sist omnämnda provinsen (den inre nordtyska) har också en utskjuten arm i samma riktning. Åtminstone har man i erkehertigdömet Österrike funnit samma typer; man kan

se dem i det kejserligt-kongliga antik-kabinettet i Wien. Men i sydvestra Tyskland och i Schweiz förekomma icke dessa typer.

Till och med inom Sverige kunna vi urskilja ett hufvud- och ett biområde, hvilket beror af naturliga orsaker. Flintan förekommer hos oss i naturligt skick, om vi se bort från några obetydliga undantag, allenast i Skåne, således längst i söder. Men man finner flintredskapen äfven annorstädes, mot öster och mot norr. Vestergötland, som icke eger några flintförande kalklager, är rikt på gånggrifter och har egt en verkligen blomstrande stenålderskultur. Alltså dref man i forntiden handel med flintan och det i så stor skala, att en talrik befolknings hela existens berodde derpå. Men det är klart, att ju längre afståndet var, desto svårare blef det att förskaffa sig flintan, som var så nyttig och så omtyckt. Också äro i allmänhet flintredskapen, som man finner upp emot den norska gränsen, i Dalsland och Vermland, små. När eggen blef skadad, tillskärptes den ånyo, gång efter annan, till dess redskapet blef kort i förhållande till bredden och fick ett utseende, som var mindre fint än vanligen är händelsen. Det oaktadt måste erkännas, att förbindelserna mellan den svenska provinsens olika delar voro ganska nära och lifligt underhållna, ehuru afstånden den tiden betydde mycket mera än nu.

Jag kan visa er ett helt motsatt förhållande. Floden Weichsel är väl i sitt nedersta lopp temligen bred, men svårligen kunde han bilda ett oöfvervinneligt hinder mellan båda strändernas bebyggare. Likväl, under det flintan, bearbetad eller rå, transporterades långa vägar i Sverige, genom skogar, öfver sjöar och berg, fördes hon icke öfver från Weichsels venstra strand till den högra. Under det i Vest-Preussen flintredskapen äro allmänna, äro de sällsynta i Öst-Preussen; i samlingarna

i Königsberg finner man ett flintredskap för 35 redskap af diorit eller andra stenarter. Denna ytterst flintfattiga provins har ganska stor utsträckning; hon innefattar Rysslands Östersjöprovinser och Finland, hon sträcker sig öfver Östersjön och omfattar norra Sverige, hon sträcker sig öfver Kölen och omfattar det nordanfjällska Norge. Inom denna provins äro ej ens spjut- och pilsuddar af flinta, utan vanligen af skiffer, som förekommer i naturligt skick inom området. Samlingarna i dessa trakter bjuda väl åskådaren en temligen fattig syn, men man måste likväl erkänna, att stenålderskulturen äfven här varit fullt inhemsk. I Östersjöprovinserna och i Finland finna vi samma typer, men materialierna vexla alltefter de båda landens naturliga tillgångar.

Alltså, under stenåldern voro förbindelserna mellan England och Belgien helt nära, samma kultur herrskade i båda landen. Kanalens vatten skilde icke folken å ömse sidor, men deremot bildade ett smalt landområde mellan Belgien och Nederland en starkt afsöndrande gräns. De danska sunden i söder, Bottnen i norr bildade icke kulturgränser, men väl Weichsel. Få vi då icke tro, att det fanns å det ena och andra stället starkare gränsskilnad än en flod och en smal landremsa, mellan stammarne å ena och andra sidan en djupare, inre åtskilnad? Vi må hoppas, att nya fynd och nya iakttagelser skola härtill säga ja, eller om de säga nej, bereda väg för en bättre förklaring.

Det finnes ännu flera stenåldersprovinser i Europa. Den arkeologiska utställning, som var satt i förbindelse med fjorårets kongress i Bologna, visade en rikt och konstant utvecklad stenålderskultur, hvars kännemärken återfinnas hvarken i Sverige, i de saksiska landen, i Österrike eller i Schweiz. De andra provinserna känner jag ännu ej tillräckligt, för att om dem kunna meddela er utförliga uppgifter. Jag vill allenast tillägga en an-

märkning Det synes mig, att man redan under stenåldern kan skönja den Europas tudelning i ett sydligt och ett nordligt kulturområde, som under senare tidehvarf framträder så omisskänlig. Är det så, finna vi häri ett stöd för det på andra skäl grundade antagandet, att man inom hvarje senare period har att i viss mon söka de långvariga efterverkningarna af de föregående, äfven af de aflägsnaste. H. H.

Arkeologiska paralleler.

3.

67. Ungern.

68. Danmärk.

De två fig. 67 och 68 visa tvenne guldspännen, funna

inom de tvenne områden, som hittills lemnat material för våra jämförelser, landet i söder om Karpatherna och Norden. Originalet till fig. 67 är funnet i Ungern och förvaras i Pest-museet. Originalet till fig. 68 är funnet vid Aarslev på Fyen jämte flera särdeles intressanta fornsaker. Det förvaras i Köpenhamns museum.

Det ungerska exemplaret är prydt med pålödda kulrader och fina flätor, med pressade zigzaglinier och med stenar satta i enkla, uppstående hylsor; flere af stenarne äro bortfallne.

Det danska exemplaret, som är finare arbetadt, är belagdt med pålödda kulor och flätor samt är prydt med sju i uddade hylsor infattade granater och karneoler. Mellan de två spännena finnas således olikheter, under det å andra sidan slägttycket mellan dem är omisskänligt.

Med det danska spännet hittades ett något skadadt guldmynt, pregladt af kejsar Geta eller någon af hans efterträdare, samt ett hängsmycke med ett lejonansigte; således yttermera vitnesbörd för förbindelserna med Södern.

H. H.

Ett envige.

På ett litet skåp, som år 1862 inköptes till Statens samlingar från Väte kyrka på Gotland, satt en brädstump fastspikad, på hvars yttre sida funnos några groft målade ornamenter. När brädan borttogs, upptäcktes å andra sidan den bild, som fig. 69 återgifver.

En frälseman, hvars vapen består af en klufven sköld med svart bjelke i det högre, öfverst blåa, nederst röda fältet och med en half hvit lilja i det venstra, blåa fältet, riktar med säker hand en lans mot en motståndare, hvilken allaredan fått mer än nog, hvilket ställ-

ningen af hans med ringpansar beklädda ben visar. Teckningens konturer förråda visserligen icke någon mästarehand, men de äro dragna med en viss säkerhet och kraft.

Att döma efter kostymen hafva vi här för oss ett arbete från midten af 1300-talet, k. Magnus Erikssons tid. Vapenbilden har icke kunnat identifieras och det är således omöjligt att afgöra, om en historisk tilldragelse här afbildas.

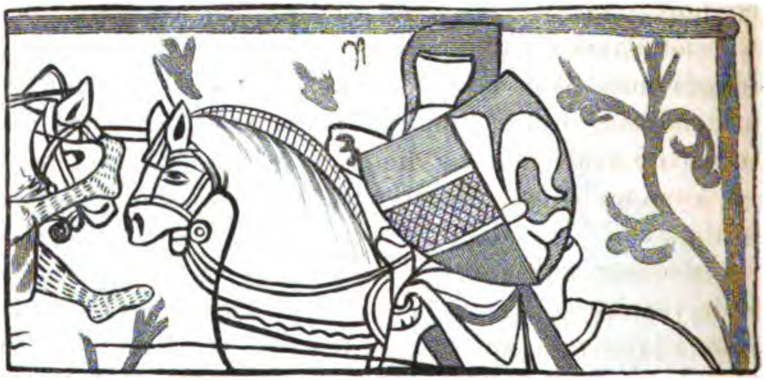

69.

Om envigen och tornerspel i Sverige skall en utförligare skildring meddelas i nästa årgång af Månadsbladet med anledning af drottning Dorotheas jagthorn, af hvilket en gipskopia förvaras i Statens Historiska Museum. Originalet, som lärer vara funnet vid Nola i södra Italien, förvaras i hertigliga museet i Gotha.

H. H.

Målningarna i Ösmo kyrka.

När Ösmo kyrka byggdes, kan icke uppgifvas. Tornet är uppfördt i nyare tid, det nuvarande koret är ursprungligen ett familjegrafkor, likaledes modernt. Den återstående delen af kyrkan har moderna fönster, men

hör i öfrigt till slutet af medeltiden, enligt hvalfvens konstruktion. Emellertid har det visat sig, att hvalfven och de till sidoväggarne lagda pilastrarne, som uppbära hvalfven, äro yngre än sjelfva murarne. Till bestämmande af dessas ålder hafva vi ingen säker ledning. Nämnas må dock, att fotstenen till f. d. korväggens tredelade fönster synes kunna hänföras till 1300-talet, samt att dörren till sakristian — liksom till vapenhuset — är rundbågig, ehuru den omslutes af en i muren anbragt spetsbåge. Detta synes antyda, att här såsom å flera andra orter, en gammal kyrka blifvit förändrad, kanske flere gånger, säkert en gång, under loppet af 1400-talet, då hvalfven inslogos. Det är mycket möjligt, att kyrkan dessförinnan varit försedd med ett platt trätak.

Nuvarande kyrkoherden i Ösmo dr G. Helén, som hade varit i tillfälle att se de genom hr grefve G. von Essens försorg, till en del på Statens bekostnad, af professor Blackstadius restaurerade hvalf- och väggmålningarna i Vester-Åkers kyrka (Uppland), och som fann, att i Ösmo kyrka den forna färgprakten lyste fram här och der genom hvitlimningen, beslöt att med all ifver arbeta för en restauration af de gamla målningarna. Några af församlingens mest framstående medlemmar ingingo till Kongl. Maj:t med en underdånig anhållan om ett statsanslag för detta ändamål af 600 rdr rmt. Denna ansökan remitterades af Kongl. Maj:t till dess Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademi, hvilken, sedan jag besökt kyrkan, granskat de få stycken af målningarna, som redan voro blottade eller under mitt besök blottades, och om dem afgifvit en berättelse, tillstyrkte anslagets beviljande. Efter det att den begärda summan blifvit församlingen tillförsäkrad, har under sommarens lopp, hvitlimningen blifvit borttagen och målningarna restaurerats, under professor Blackstadii ledning, af hrr Silvén och Hedlund. Sedan deras arbete

blifvit afslutadt, har jag ånyo besökt kyrkan, och kan om hennes målningar meddela följande underrättelser. Dessförinnan må sägas, att restaurationsarbetet blifvit utfördt med mycken omsorg och varsamhet, så att anledning fanns allenast till en och annan obetydlig detaljanmärkning.

Den gamla kyrkan hade, såsom nyss nämndes, tre hvalf, af hvilka det östligaste täckte koret och det vestligaste nu täcker den temligen stora orgelläktaren.

Kyrkans väggar hafva varit prydda med målningar, men dessa voro till större delen så förstörda, att allenast få delar kunde bevaras och renoveras, allesamman på det mellersta hvalfvets väggar. Deras bilder voro fördelade i flere taflor, hvar och en omsluten af en fyrkantig ram, bildad af en rad fyrbladiga kors mellan tvenne rader af halfva sådana.

På norra väggen ses öfverst allenast en tafla: *Kristi gisslande.* Frälsaren står med bundna händer fästad vid en påle; hans ansigte är framåtvändt. Han omgifves af gisslande och hånande personer. Bakom synes ett hvitklädt helgon med mörk nimbus. — Under denna tafla ses *Korsfästelsen.* Frälsarens hufvud är något sänkt åt högra sidan, armarne äro rakt utsträckta, kroppen är styf och rak, kring midjan sitter ett smalt skynke, fötterna äro fästa vid trädet med blott en spik. Longinus, framställd i gul klädnad och en mycket tvungen ställning, uppstinger med sin lans Frälsarens högra sida. Af de öfriga figurerna, (de två röfvarne, den nedsjunkande Maria m. fl.), finnas allenast obetydliga lemningar. — I vester om denna tafla sitter en annan, delad i tu; i hvar del ses ett qvinligt helgon (den *h. Dorothea* med rosenkorgen och den *h. Barbara* med ett torn) under en målad baldakin, i form af en illa stiliserad spetsbåge.

På den södra väggen kunde tvenne taflor räddas, befintliga mellan det nuvarande fönstret och det äldre,

mer i vester sittande, som befunnits vara igenmuradt med tegelstenar. Den öfre taflan visar *den h. Ursulas och hennes jungfrurs martyrium.* En farkost, fylld af qvinnor, ligger vid land. En af qvinnorna, som tyckes vara krönt, har fått sitt bröst genomborradt af en pil. En bågskytt står på stranden. En man äntrar skeppet. En annan lyfter i högsta hugg ett svärd för att halshugga en knäböjande svartklädd qvinna, framför hvilken ligger en annans redan afhuggna hufvud. — Derunder är afbildad *den h. Jörans strid med draken.* I det sig ringlande vidundret, som ur näsborrar och mun flåsar eld, borrar riddaren sin lans. Han är klädd i harnesk från topp till tå. På den spetsiga hjelmen är visiret nedfäldt, skölden, som skyddar hans bröst, är korstecknad, framdelen af de spetsiga stålskorna sänker sig nedåt, der stödet af stigbygeln upphör. En brun och grön kappa fladdrar från axeln. Prinsessan, hvitklädd, är försjunken i bön, och från tinnarne af staden i bakgrunden åskådar en menniska striden.

Karakteren af dessa målningar och kostymer vitna samstämmande om deras tillkomst under 1400-talet, ja under dettas förra hälft. Till samma sekel höra målningarna i takhvalfven, men när dessa slogos, voro kyrkans väggar redan målade. Vid borttagandet af hvitlimningen fann man, att en pilaster betäckte delvis en af de gamla taflorna. För öfrigt behöfves icke detta handgripliga bevis för åldersskilnaden mellan väggarnes och hvalfvens bilder; deras olika karakter vitnar nogsamt derom.

Kyrkan är täckt med stjernhvalf, hvars fyra hjessnerver fortsättas ända till hvalfvets gränsbågar. Målaren fick derigenom till sitt förfogande i hvart hvalf 8 större samt 8 smärre och smalare ytor, af hvilka de senare gå ända upp till hvalfvets slutsten. När jag uppsatte den beskrifning af bilderna, som ligger till grund

för denna redogörelse, betecknade jag den östra fjerdedelens norra större taflan med 1 och fortsatte numreringen åt söder, vester o. s. v. (1—8). Det norra smalare fältet i samma östra afdelning betecknade jag med 9 och fortgick med siffrorna i samma riktning (9—16).

Vi vända oss först till det mellersta hvalfvet, hvarest konstnären synes hafva velat framställa det onda, kampen deremot och kampens utgång. Här afbildas 5. *syndafallet* (ormen har menskligt hufvud och menskliga händer, som räcka äpplet åt Eva) och 6. *utdrifvandet ur paradiset.* Adam och Eva äro ytterst smala om lifvet, men i öfrigt ganska väl tecknade. Eva är en ungdomlig gestalt, Adam har ett långt skägg. De förjagade vända sig något om mot den i grönt klädda engeln. Midt emot ser man 2. *lyckans hjul* — en qvinna står upprätt i detsamma, en man med ett uttryck af spänd väntan klättrar upp på den norra sidan, en annan sitter öfverst, hans min är myndig och hans klädsel yppig (bjellror hänga ned från bältet), en tredje faller utföre med hufvudet nedåt; under ligger ett svept lik, icke fullt tydligt och derföre med varsamhet restaureradt — och som en motbild till synden och vexlingen 1. *treenigheten* — den sittande Fadren håller framför sig den korsfäste Sonen, öfver hvars hufvud Andans hvita dufva sväfvar.

Syndafallet blef icke utan följder i verlden. Öfverst i 3 och 4 frambära *Abel* och *Kain* sina offer, Abel knäböjande, Kain i styf ställning. Längst ned i 3 ser man Kain med venstra handen lyfta sin broder vid bältet och med kindbågen i den högra måtta dråpslaget mot honom. Midt emot i 4 står Gud med en korsnimbus — d. v. s. Kristus — och med riksäpplet; varnande höjer han handen och frågar: ubi est abel .... ecce sanguins (!) fratris tui. Kain kryper framför honom, med ett uttryck af bitterhet och fruktan i ansigtet. Hans svar är utplånadt.

Men det onda visar sig under mera invecklade former. I 16 se vi en gammal man, hvitklädd, med staf i hand, tala till en ung man, hvars hand omfattar en stor båge och ur hvars väska tre pilspetsar sticka fram. Spåren af inskriften visa, att gubben är Isaak, ynglingen Esau, som sändes ut att jaga fadrens älsklings-villebråd. Men Rebecka bedrog sin make. I fältet 9 se vi henne, hvitklädd och försedd med ett hvitt förkläde, utstyra Jakob, som redan håller fatet med den anrättade maten i handen. Vi se vidare (10) den i sin blindhet hjelplöse fadren, hvars hufvud höljes af något, som liknar en nattmössa med hängande snibbar, och Jakob med sitt fat. Undrande och misstrogen säger fadren: vox quidem iacob, sed ma(nus) su(n)t esau.[1] Icke utan deltagande vända vi blicken härifrån till fältet 11, der vi se Esau, under det Jakob får fadrens välsignelse, med mycken ifver förfölja en hind; han har lagt pilen på sträng och hinden ser sig om på honom, man kunde nästan säga bönfallande.

(Forts.) H. H.

Från Akademiens sammankomster.

FYND AF ROMERSKA FORNSAKER. Akademien har vid sin senaste sammankomst med 200 rdr inlöst för Statens samlingar ett intressant fynd, af bonden Rasmus Bengtsson hittadt å egorna till Abbekås' fiskläge, i vester från Ystad. Fyndet bestod af: ett större bronskärl, romerskt arbete; en skopa med tillhörande sil af brons, romerskt arbete; två glasbägare; fragmenter af lerkärl, af en ringbrynja af jern, af jernvapen, af fint tyg o. s. v. En utförlig illustrerad beskrifning skall lemnas i Månadsbladet för December eller nästkommande Januari.

---

[1] De sista två orden hafva vid renoveringen blifvit vanställda.

Litteratur.

Hildebrand, Hans, Zur Erklärung der drei goldenen Aschersleber Fundstücke.

I Zeitschrift des Harz-Vereins für Geschichte und Alterthumskunde 1872, s. 206 f. — Fyndet bestod af tre guldbrakteater af den vanliga typen (menniskohufvud öfver djur). Figurerna äro temligen orediga och fyndet tillhör således brakteat-tidens slut. Ascherslebeu ligger vid nordöstra ändan af Harz.

Hofberg, Herman, Kyrkliga konstminnen från Sveriges medeltid. I. Vestmanland. 3. Lagman Peders grafsten i Romfartuna; 4. St. Davids kalk i Munktorp; 5. Dopkar i Munktorp; 6. Glasmålning i Odensvi. Med figurer.

I Förr och Nu 1872, s. 439 f., 503, 505. Biskop Ödgisl, som låtit förfärdiga det målade glasfönstret i Odensvi, förde icke Ribbingsvapnet, utan äro hans tre sjöblad ställda i trekant med spetsarne mot sköldens tre hörn (Liqvidssönernas vapen). Detta glasfönster är tidigare i färgtryck publiceradt af hr R. Dybeck i Runa (folio-serien), första häftet.

Alin, O., Bidrag till Svenska rådets historia under medeltiden. 1.

I Uppsala Universitets årsskrift.

Bagge, C. F., Om våra gamla folkvisor 1, 2.

I Förr och Nu 1872, s. 385 f., 449 f.

Forssell, Hans, Äldre bidrag till Sveriges officiela statistik. Sverige 1571. Försök till en administrativstatistisk beskrifning öfver det egentliga Sverige, utom Finland och Estland. — IV + 112 s. in 8:o. — Pris: 1 rdr 50 öre.

Bihang till Statistisk tidskrift.

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet, som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden kl. 12—2, hafva besökts under Augusti månad af 2837 personer.

Detta nummer lades under pressen den 14 Oktober.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1872.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

11. 1872. November.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren eller direkte hos Akademien. Priset för årgång (deri inberäknadt postförvaltare-arfvode) är 2 Rdr Rmt.

Huru arbetades stenredskapen?

(Forts.)

Det återstår nu allenast att egna vår uppmärksamhet åt de prydligaste föremål, som under stenåldern arbetades af andra stenarter än flinta, de s. k. yxhammarne hvilka vanligen hafva ena ändan tvär eller rundad, den andra utbildad till en temligen kort egg. Just denna eggens korthet gör yxhammaren olämplig som verktyg (yxa e. d.). Som vapen kunde han deremot med fördel användas.

Fig. 70 *a* och *b*, visa en särdeles prydlig yxhammare funnen i Vittsjö socken i Vestra Göinge härad i Skåne och förärad till statens samlingar af svenska envoyén i Köpenhamn hr friherre Beck-Friis (Inv. 4627). Denna yxhammare har en längd af 7,7, en bredd af 3,6 dec.-tum, bredden är således ganska stor i förhållande till längden. Hålets mynning på vapnets undersida omgifves af en uppstående hylsa. Den öfre ändan har formen af en låg kullrig knapp. Öfver- och undersidan mötas i en temligen skarp kant; först nedemot eggen förvandlas kanten till en smalsida. Två upphöjda ränder följa utmed kanterna mellan dessa smalsidor och undre ytan, en annan går rätt inåt från spetsen, två små gå från utkanterna rätt inåt mot hålet, en dylik list går å andra sidan från knappen ända ned till spetsen, af-

bruten allenast af hålet. Dessa lister äro i allmänhet ganska skarpt begränsade. Vid slipningen måste man således iakttaga stor försigtighet, för att dessa lister skulle kunna uppstå, och sedan synes man hafva genom

70 *a*.

70 *b*.

efterarbete gifvit bestämdhet åt deras konturer[1]. Man har ofta uttalat tvifvel, huruvida ett föremål, så väl utfördt som det här afbildade, tillhört stenåldern. Man

---

[1] En gissning har blifvit uttalad att man för att åstadkomma dessa uppstående ränder slipat föremålen med sådana skifvor som den här ofvan fig. 61 afbildade. Men om man granskar dessa skifvors utkant, som skulle hafva utgjort sjelfva slipytan, torde det blifva nödigt att förkasta denna gissning.

har dels uti formen sett påminnelser om föremål från bronsåldern, dels trott, att man för att arbeta dessa yxhammare, särskildt för att borra hålet, icke kunnat undvara metallredskap.

Allenast fyndförhållanden kunna på ett tillfredsställande sätt afgöra tidsfrågan. Det synes mig, att man öfver hufvud taget bör anse hvart af sten arbetadt föremål tillhöra stenåldern, intill dess motsatsen lägges i dagen genom uppvisande fynd från yngre tid, i hvilka det omtvistade förekommer, hvarvid dock är att tillse, huruvida det i dessa fynd icke förekommer som ett lån d. v. s. som qvarlefva från en äldre kultur midt bland alster af en yngre. Det synes mig, som om fyndförhållandena, såväl i som utom Norden, *icke* berättiga att hänföra dessa stenvapen till en yngre ålder, d. v. s. till bronsens.

Det händer visserligen, att man bland bronsålderns yxformer finner sådana som äro mycket lika stenålderns. Det ligger då närmast till hands att tänka sig en bronsarbetare, som imiterar ett stenföremål, hvarigenom visserligen intet bevis lemnas, som nödgar att hänföra originalet till den kopierandes tid. Möjligt är att *i något enstaka fall* ett motsatt förhållande kan hafva egt rum, d. v. s. att stenredskapet eger en form, som icke är för ett föremål af sten, men väl för ett af metall fullt naturlig. I ett sådant undantagsfall förutsätter tydligen stenföremålet tillverkarens bekantskap med metallsaker.

Den här afbildade stenhammaren kan icke vara kopierad efter ett original af metall, ty man gifver icke gerna åt en metallyxa en till längden så oproportionerlig bredd jämte skarpt hopgående kanter.

Hvad det tekniska utförandet beträffar, förutsätter icke ens borrningen andra materiela tillgångar än dem, som stodo stenåldersfolket till bud. Då sjelfva yxhammaren tillverkades på samma sätt som de förut

omtalade yxorna[1], kunna vi nu sysselsätta oss uteslutande med borrningen, hvilken här är mera invecklad än den förut beskrifna. Det bör dock tilläggas, att detta nya borrningssätt ingalunda uteslutande tillkommer dessa yxhammare, utan blifvit användt äfven på de simpla yxorna, hvilket t. ex fig. 71 visar.

Man borrade, hafva vi sett, derigenom att man medelst nötning af stenen trängde sig in från dess bägge

71.

72.

sidor, till dess de två groplika insänkningarna möttes. Här åter har man i stenen medelst borrning åstadkommit en ring, som småningom sänktes ned genom stenen, qvarlemnande inom sig en tapp, uppåt afsmalnande. Någon gång började på motsatta sidan ett grophål för att möta det andra. Under det man förut måste medelst nötning aflägsna hvarenda stenpartikel uti det blifvande borr-

[1] Dock blef yxhammaren bättre formad och erhöll en mycket omsorgsfullare slipning.

hålet, behöfde man nu allenast anstränga sig med bortnötandet af en ringformig massa, hvars midt utan ansträngning å den arbetandes sida bortslogs eller bortföll. Fig. 71 visar ett hål, hvari tappen ännu qvarsitter, fig. 72 en tapp, som när borrningen var fullbordad, föll alldeles frigjord ur hålet. Cylinderborrningen var tydligen att föredraga, emedan den kräfde kortare tid och mindre möda.

Man har sagt, att denna borrning icke kunde utföras utan metallinstrument. En tysk samlare plägade ock visa en bronscylinder, med hvilken han antog, att sådan borrning företagits. Emellertid visar det sig lätt,

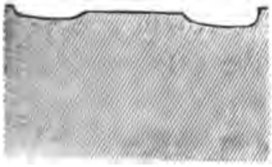
73.

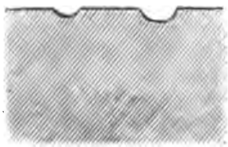
74.

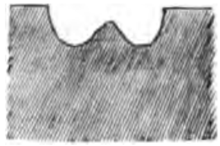
75.

att med ett sådant instrument kunde borrningen *icke* hafva blifvit utförd [1]).

Ur det rika förråd af halfborrade eller felborrade yxor och yxhammare, som förekommer i Statens Historiska Museum, har jag utvalt de intressantaste, för att i bild visa beskaffenheten af deras borrhål.

Fig. 73. Borrningen är nyss påbörjad. En grund, men bred ring har blifvit insänkt i stenen. — Fig. 74. Man har trängt längre ned; den i bottnen skåliga ringen är i detta fall mindre bred. — Fig. 75. Man har trängt djupare ned. Inom ringen finnes ej mer en plan yta utan allenast en spets. — Fig. 76. Borrningen har ännu mer fortskridit. Midtpartiet är fortfarande konformigt

[1] Bronscylindern förvaras nu uti British museum. Äfven Evans förkastar theorien, att den varit ett borr-instrument (Stone implements of Great Britain s. 45).

samt visar flera afsatser. Från motsatta sidan har man börjat ett gropformigt hål. — Fig. 77 och 78. Det koniska midtstycket har blifvit afslaget på olika höjd. I båda fallen var man kommen helt nära den undre sidan. Det återstår allenast ett stadium, som här icke är afbildadt — ett fullbordadt hål med utiliggande tapp sådan som fig. 72. Af de andra figurerna kan man draga den slutsatsen, att i ett sådant fall *hålets* öfre diameter är större än den undre, under det *tappens* undre diameter är större än den öfre.

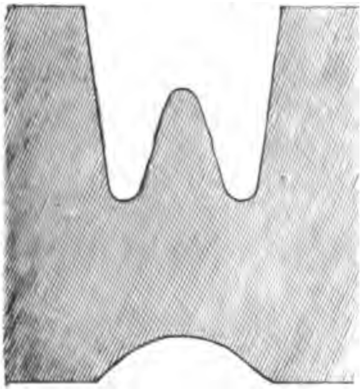

76.

Fig. 79. Man har kasserat det första borrförsöket, hvars spår synas dels vid sidan af hålet, dels på midttappen. — Fig. 80 och 82 visa en allt ifrån början missriktad borrning; hålets tapp vittnar om försök att rätta den. — Fig. 81. Man har helt och hållet öfvergifvit det gamla hålet och i dess utkant begynt ett nytt. — Fig. 83. Man har öfvergifvet det första hålet, dock innan man hunnit föra det så långt ned som på originalet till fig. 81. Det nya hålet är fullbordadt [1].

Nu återstår att finna ett arbetssätt, hvilket föranleder alla de egendomligheter, som de föregående figurerna visa.

Att en metallcylinder icke kunnat framkalla egenheterna, är tydligt. Redan det först afbildade, allenast påbegynta borrhålet med dess breda ring förutsätter ett helt annat borr-instrument.

---

[1] Fyndorter för de afbildade föremålen: Fig. 73 Skåne, 74 Dalsland, 75 Blekinge, 76 okänd, 77 Vermland, 78 Vestmanland, 79 Nerike, 80 och 82 norra Kalmar län, 81 Kalmartrakten eller Öland och 83 Dalsland.

Man har ock talat om möjligheten att äfven här medelst trä, sand och vatten utföra borrningen, och härmed hade man utan tvifvel träffat det riktiga. Det återstod blott att i detalj visa utförbarheten.

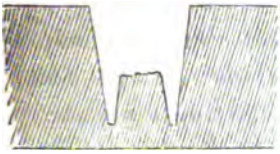

77.

78.

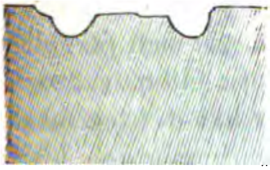

79.

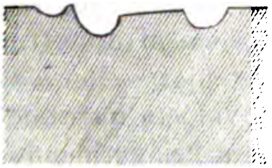

80.

81.

82.

83.

Indianerna i Nordamerika hafva understundom användt ett ihåligt borr-instrument. Rau antager i sin redan citerade afhandling, att man dervid nyttjade den bambulika, fasta och sega rörvexten Arundinaria macro-

sperma. Han omtalar en stenpipa, uti hvars ofullbordade hål man längst in funnit en vegetabilisk massa, hvilken under mikroskopet visade sig tillhöra nämnda växt.

Professor Keller i Zürich, som flera gånger funnit såväl stenyxor med ofullbordade tapphål som tappar uti schweiziska pålbyggnader, inom hvilka man icke funnit något metallföremål och hvilka han derföre hänförde till stenåldern, under det andra personer, blott för dessa yxors och deras borrhåls skull, påstodo att de ifrågavarande pålbyggnadernas folk känt bruket af metaller, tog sig före att pröfva, om man icke kunde åstadkomma borrhål med midttapp utan att till sitt förfogande ega större hjelpmedel än stenålderns folk.

Han tog ett rörben af djur (t. ex. get och får) eller en cylinder gjord af hjort- eller oxhorn eller trä, fäste detta eller dennna vid ett instrument likt det fig. 60 afbildade, genom hvars kringvridande en hastig och regelbunden svängning kunde åstadkommas, använde sandkorn, hvilka pressades in i det rörformiga redskapet och genom dess rotation tvungos att nöta på yxan, som skulle genomborras, samt hällde på vatten, för att rena hålet och förekomma en antändning genom friktionen. Resultatet blef följande. En ringformig insänkning bildade sig. Instrumentet nöttes småningom och ringen blef i följd deraf allt smalare nedåt, under det upptill den sand, som låg omkring cylindern och likaledes bragtes i rörelse af denna, fortfarande nötte på väggarne af det redan bildade hålet, utvidgande det och förvandlande cylindern i midten till en konisk tapp. Derjämte visade sig i borrhålets väggar, alldeles som på väggarne i de gamla yxornas borrhål, parallelgående repor, hvilka tydligt syntes å de annars glatta ytorna. Dessa repor framkallades af enstaka större sandkorn, glättan åter af de småningom till ett fint pulver förvandlade kornen. Kellers borrningsförsök framkallade således borrhål, som ega

alldeles samma egenskaper som de gamla yxornas; hans försök tillfredsställa således alla fordringar och han kan följaktligen anses hafva träffat det rätta[1].

En sådan cylinderborrning har tydligen varit ganska beqväm. Enligt Kellers erfarenhet genomborrar man en yxa ganska lätt under loppet af en half dag. »Det är nödvändigt», tillägger han, »att i början med ett par pinnar fästa det borrande röret vid det parti af stenen, der borrningen skall utföras». Att de gamle icke alltid iakttogo denna försigtighet, synes bäst af de många snedborrade exemplar, som man finner i samlingarna.

Vi se således, att den stenålder, om hvilken fynden otvetydigt talar, ganska väl *kan* hafva existerat. Ett folk, som icke för sitt arbete egde andra redskap än sten och sand, ben eller horn och träd, kunde mer än väl bearbeta stenen till användande. Vi lära äfven häraf, att det som synes stort och svårt kan åstadkommas genom enkla medel, allenast de rätt användas. Framför allt lära vi, att vi icke få vara alltför snare att från den menskliga civilisationens nuvarande ståndpunkt afgöra hvad under en tidigare kulturperiod varit eller icke varit utförbart.

(Slut). H. H.

Målningarna i Ösmo kyrka.

(Forts.)

Det är underliga makter, som efter syndafallet regera i verlden. De synas hafva sväfvat för målarens fantasi, när han tecknade vidundren nederst i fälten 5 och 6. En dverg med negerlikt ansigte och med lyftad sabel rider på ett svin fram mot en med spikklubba väp-

[1] Anzeiger für schweizerische Alterthumskunde. Tredje årgången s. 139—144 pl. XII. Keller har, äfven sedan han offentliggjorde resultaten af dessa försök, förnyat dem, alltid med framgång.

nad, i hvit pels klädd gestalt (5). Ett svin med kantig och skarp ryggborst, med menskliga, skoklädda fötter och med klubba i ena handen håller i den andra till skydd för sitt oformliga menskliga hufvud en rund, röd sköld, som blifvit genomborrad af en pil (fig. 84); motståndaren är en mörkhyad man, höljd i hvit pelsdrägt, barfotad, försedd med en lurfvig svans och bärande på hufvudet en uppstående hvit pels- eller fjäderbeklädnad (6). Dessa figurer, i synnerhet den sistnämnda, äro mästerligt tecknade.

Men det onda tillhör icke allenast det förflutna, det finnes allt fortfarande och träder i ständig beröring med menniskolifvet. Detta framställes i bilderna 12—15. En djefvul med svintryne och bockhorn håller en ko, ur hvars spenar en röd hare suger mjölken (12). En gumma med ett allt annat än intagande ansigte är sysselsatt med att tjärna smör; en djefvul med ett synnerligen skadegladt utseende hjelper henne. Den röde haren sprutar ut mjölken i en bytta och en hvit hare står bredvid med stinn buk, väntande att kamraten skall blifva färdig (13)[1]. Gumman och en djefvul med ett högst fantastiskt utseende tillreda den toppformiga smörklimpen; den hvite haren gifver ifrån sig mjölken i en bytta (14). Gumman blåser i ett horn och djefvulen synes börja dansa (15). Den sägen, som här af målaren återgifvits i bild, synes hafva varit mycket spridd i Sverige och är ännu icke förgäten. Att den icke af en tillfällighet, i följd af konstnärens grofkorniga smak, fått en plats bland Ösmo-målningarna, är uppenbart deraf, att samma sägen förekommer eller rättare sagdt förekommit uti en mängd

Fig. 84.

[1] Jfr Judas redivivus (Stockholm 1871) s. 37—39.

uppländska kyrkor. Man synes dermed hafva velat påminna om syndens vederstygglighet. Den nyare tiden har i de flesta fall funnit sjelfva bilderna, som oftast förekommo i vapenhuset, så vederstyggliga, att man, vanligen af välmenande nit, öfvermålat dem.

Striden mot det onda är framstäld i fälten 3 och 4. Ett skepp närmar sig landet. På styrets öfverbyggnad står en bågskytt med pil på strängen. I fartyget ser man styrmannen, två civilklädda personer, en i full rustning klädd krigare, en andlig man med svart hatt och ett guldkors i handen samt främst en helgonkonung med yxa. På den klippiga stranden ser man flera vidunder, deribland en qvinna, som ger di åt ett storögdt lindebarn (4). Bilden i det andra fältet är denna lik. Ett något olika bygdt skepp närmar sig landet; seglet är hälften grönt hälften brunt. En man utom styrmannen har borgerlig drägt, tre äro harneskklädda. I stäfven står en man, likaledes bärande harnesk, med en ovanligt formad fjäderprydd hjelm och med en egendomligt formad lans i handen. I mastkorgen befinna sig tvenne krigsmän. På stranden synas flera vidunder (3).

Helgonkonungen är antagligen den h. Erik. Men hvem är det andra skeppets höfdinge, som saknar krona och nimbus? Man skulle kunna gissa på jarl Birger eller marsken Torgils, hvilka liksom konung Erik kämpade mot hedningar i Finland.

Om fälten 12—15 visade syndens skenbara vinst och lust, så finna vi i fälten 7 och 8 en framställning af syndens lön. Kristus sitter som domare öfver lefvande och döda. Från hans hufvud utgår åt höger en blommande liljestängel, åt venster ett bart svärd. Öfverst ses en nedät svätvande engel blåsande i domsbasunen. Till höger om Kristus står en qvinna i blå klädning och höljd i en stor, hvit och blåfodrad mantel, under hvilken äro församlade en myckenhet könlösa

menniskor, allenast på håret igenkänliga såsom f. d. män eller qvinnor. Längre bort står invid en port den h. Petrus, en man af vördnadsvärdt utseende. Kring honom samlar sig en flock själar. En qvinna med nimbus står invid hans sida, sannolikt vårt slägtes stammoder. I denna skara ser man tre biskopar. Under Kristus dansa tvenne smådjeflar, af hvilka åtminstone den ene räcker kamraten en lång näsa (7). I öster härom fortsättes domsbilden. Öfverst ses en annan basunande engel. Längst i vester, närmast sidofältets Kristus-figur, ser man ett knäböjande manligt helgon, förmodligen den h. Johannes döparen, vänd åt Domaren. I förgrunden ser man en död uppstiga ur sin graf. En af de uppståndne griper det tillbedjande helgonet i klädnaden, men slites bort af en djefvul med en narrstaf. Framför denna befinner sig en stor skara själar; i spetsen ser man en konung och en biskop. Lågor slå sig redan kring dem och de dragas med ett tjockt rep af en djefvul in i Leviathans vidöppna svalg. Midt i detta står en liten djefvul, som med hånande ödmjukhet bugar sig för de inträdande. På ett af inskriftsbanden läsas domsorden: ite maledicti m. m.

(Forts.) H. H.

Från Akademiens sammankomster.

UNDERDÅNIGA UTLÅTANDE hafva blifvit afgifna öfver: 1:o) underdånig hemställan af Drothems församling i Linköpings stift om försäljning af åtskilliga kyrkliga fornsaker; — 2:o) kontraktsprosten E. E. Wennerholms anmälan att Hangelösa kyrka i Skara stift kommer att rifvas; — 3:o) samma kontraktsprosts hemställan rörande åtskilliga bilder från katolska tiden, förvarade på vinden öfver Skeby annexkyrka.

MEDALJFÖRSLAG uppgifna eller granskade och gillade: Öfver H. Maj:t Konung Carl XV:s död, preglad af Fru L. Ahlborn; Jönköpings läns Hushållnings-sällskaps belöningsmedalj; Svenska Akademiens minnespenning öfver riksamiralen m. m. Grefve Gustaf Otto Stenbock.

Hvarjehanda.

LEMNINGARNA AF JULITA KLOSTER. Efter anmälan af en bland egarne af Julita gods, i Julita socken, Oppunda härad i Södermanland, hr löjtnanten C. E. von Oelreich, att man vid gräfningar i grannskapet af gårdens åbyggnader anträffat lik och murlemningar, afreste riksantiqvarien B. E. Hildebrand till stället, att närmare undersöka dessa förmodade qvarlefvor af det fordom rika, i en naturskön trakt, vid stranden af sjön Öljaren anlagda Cistercienserklostret. Genom de verkstälda, under riksantiqvariens ledning fortsatta gräfningarne visade sig, att gårdens hufvudbyggnad och dess tvenne flyglar blifvit uppförda på lemningar af de forna klosterbyggnaderna, hvilka dessutom intagit ett upphöjdt fält af omkring 200 fots längd och bredd bakom boningshusen. På flera ställen hade anträffats grundmurar af gråsten och huggen sandsten, lemningar af tegelmurar samt ett nedbrutet tegelhvalf, der en ugn synes hafva varit anlagd. Ett stort rum, 26 fot långt i öster och vester, 17 fot 8 tum bredt, utgräfdes till en del. På 6½ fots djup träffades ett golf, lagdt af fyrkantiga tegelstenar med ett inlagdt kors af finhuggen sandsten. Väggarne af tegel buro spår af rappning. I norra väggen 1,1 fot från vestra muren var en igenfyld dörröppning, 3 fot 7 tum bred, hvilken upptogs. Från tröskeln, som ligger 2 fot

3 tum högre än golfvet, föra tre trappsteg af huggen sten upp till en gång, belagd med fyrkantigt tegel och med väggar af vanligt medeltidstegel, hvars dimensioner äro större än vår tids murtegel. Af denna gång återstår en längd af 5 fot. Golfvet i densamma bär spår af stark nötning. — På vestra sidan, utanför en grundmur, låg på 5 fots djup skelettet af en qvinna och ett spädt barn vid hennes sida, med fötterna mot öster, i mulljord utan spår af kista. Endast utanför qvinnans fötter stod en något kupig stenflisa. Tiden medgaf icke att nu företaga gräfning på alla ställen, der gropar blifvit öppnade; men nästa år skola, enligt Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens beslut, undersökningarne fortsättas. — Under hufvudbyggnaden finnas icke källare. Men deremot befunnos de ypperliga, ännu begagnade källarne under södra flygeln och i en något längre bort belägen byggnad, kallad »Laboratoriet», vara oförändradt bibehållna från klostertiden. Utanför »laboratoriet» ligger en bank af jord och murbruk, i hvilken träffades planstenar, takpannor af tegel m. m., allt lemningar af medeltidsbyggnader. I väggen af den ena flygeln är inmurad en för längre tid sedan i klosterlemningarne funnen granitsten, med inskrift: Anno : dni : M : dxviii [ob]iit Thomas : [La]urencii, och i kanten ett X inom en ring. Några andra stenar med inskrift hafva ännu icke blifvit funna. På gården stå två stenar med trappstegsafsatser, 2 fot höga, 1 ½ fot breda, 2 fot 1 tum djupa, med ett ornament på öfra sidan liknande en half lilja — förmodligen lemningar från klosterkyrkan. — Julita församlings kyrka är belägen omkring ⅛ mil fogelvägen från det forna klostret.

VISBY RUINER. Riksantiqvarien B. E. Hildebrand har under en veckas tid besökt Visby, dels för att besigtiga åtskilliga under sommaren, efter architekten J. E. Söderlunds förslag, verkstälda reparationer å ringmuren kring

staden, hvartill Kongl. Maj:t beviljat ett anslag af 999 Rdr 15 öre, dels för att med Hospitals-Direktion, som har närmaste vården om Visby ruiner, rådgöra om en af Kongl. Maj:t infordrad fullständig plan i afseende på dessa ruiners bevarande åt framtiden.

FORSKNINGSRESA. Akademiens amanuens dr Montelius återkom i början af Oktober månad från sin tjensteresa i Bohuslän och Vestergötland. Han har derunder beskrifvit och undersökt åtskilliga fornlemningar från olika tider inom Vätte och Tanums härader i Bohuslän, samt inom Kinna, Bärebergs, Tengeneds, Bjärby, Torbjörnstorps, Karleby, Falköpings, Varnhems och Skärfs socknar i Vestergötland. I förening med dr Gustaf Retzius undersöktes en förut orörd gånggrift nära Karleby kyrka i Vestergötland. För denna undersökning kommer en fullständig redogörelse så snart som möjligt att meddelas i Antiqvarisk Tidskrift.

Dessutom har dr Montelius under denna resa upprättat förteckning öfver de samlingar af fornsaker som tillhöra Göteborgs, Uddevalla, Venersborgs och Skara museer, friherre C. Cederström och hr Cavalli-Holmgren i Strömstad samt friherre Fr. Hierta på Främmestad.

TVÄREGGADE PILSPETSAR (förr s. k. ismejslar) (jfr Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 3 s. 20), som hittils blifvit funna allenast i Skåne och Danmark, hafva förliden sommar hittats uti stort antal i franska departementet Marne, jämte föremål hörande till den slipade flintans ålder.

FLISBY FÖRSAMLING i Linköpings stift (Södra Vedbo härad) har i Statens Historiska Museum deponerat en messhake med prydliga broderier från 1400-talet.

Litteratur.

Hallands Fornminnesförenings Årsskrift 1872. (Första bandets tredje häfte). — s. 121—226 med 14 träsnitt och 9 musikbilagor.

Innehåll: 1. Halländska fornsaker, beskrifna af dr Oscar Montelius; 2. Julsånger; 3. Halländska adelns fullmakt för sina ombud vid riksdagen 1720; 4. Skummerlöfs kyrkas minnen; 5. Uppgift å åtskilliga varupriser år 1473; 6. Svenska öfverstarnes dagtingan med rådet i Halmstad år 1534; 7. Tilldragelse på rådhuset i Halmstad 1649; 8. Fornhandlingar rörande Halland (ny paginaföljd s. 65—90). — Artiklarne 4—6 äro meddelade af föreningens nitiske ordförande hr ryttmästaren P. von Möller.

Med detta häfte afslutas Hallands förnminnesförenings årsskrift. Uppsatser och meddelanden rörande Hallands fornlemningar torde hädanefter förekomma i den Skånska fornminnesföreningens tidskrift.

Hildebrand, Hans, Périodes de l'âge du bronze déterminées par l'étude des fibules. — Med 19 figurer.

I Matériaux pour l'histoire primitive et naturelle de l'homme. 2:a serien, del. 3, s. 172 f.

Montelius, Oscar, Sur les époques de l'âge du bronze en Suède. Med 12 figurer.

I samma tidskrift, s. 174 f.

Montelius, Oscar, Nordbons klädedrägt i forna dagar. 3. Krigare från den äldre jernåldern (med figur).

I Förr och Nu 1872, s. 545 f.

Hermelin, Olof, Runsten vid Fröberga i Öfver-Selö socken (med figur).

I Förr och Nu 1872, s. 541.

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden kl. 12—2, hafva besökts under September månad af 2135, under Oktober af 1728 personer.

Detta nummer lades under pressen den 12 November.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1872.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens MÅNADSBLAD.

12. 1872. December.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren eller direkte hos Akademien. Priset för årgång (deri inberäknadt postförvaltare-arfvode) är 2 Rdr Rmt.

Målningarna i Ösmo kyrka.

(Forts.)

Vid sidan af denna tafla, i den vestra hvalfkupan, förekommer den redan (s. 158) omtalade Treenighets-gruppen, nära hvilken står i tillbedjande ställning fru Brita Olofsdotter af Tott-slägten, som af sin man herr Erengisle Nilsson hade i morgongåfva fått det inom Ösmo liggande Hammarstada-godset. Det är måhända det äldsta porträtt vi hafva i behåll af en svensk privatperson och eger derigenom ett ganska stort intresse. Dock må medgifvas, att det bleka, ganska vackra, af den hvita hufvudbonaden omslutna ansigtet ingalunda eger någon synnerligen stark individuel pregel. Vid klädnadens nedre kant finnes ett Tottvapen måladt.

I det östra hvalfvet kunna vi spåra samma grundtanke, ehuru här så godt som alla framställningarna äro hemtade ur Kristi och Vår frus historier. Öfverst se vi i fältet 9 Jesu dop; den h. Johannes har ett långt skägg och yfvig hårklädnad; inskriften är utplånad[1]. I 16 sväfvar en mot dopgruppen vänd engel, som i tillbedjan framräcker sina händer[2]. På andra sidan dopet se vi,

---

[1] På den restaurerade bilden kan man icke se, att Kristus står i vattnet, hvilket vanligen utmärkes allenast af några ojämna svarta linier.

[2] I dopbilden förekommer vanligen en engel, som håller Kristi kläder. Har den här målade engeln ock burit dem? Händernas ställning

hur den döpte uppenbarar sin makt. Han och en af systrarna i Bethanien stå invid grafven, ur hvilken Lazarus uppstiger (10).

De öfriga fälten i denna öfre grupp visa oss, huru Kristus varder frestad i öknen. Kristus står, hvitklädd, hållande händerna nedåt korslagda framför sig, och inför honom står satan, förslagen och smilande, klädd i en lång kåpa med capuchon, med fullkomligt menskligt ansigte (spetsigt hakskägg), men med tuppfötter och med vingar, till hvilka läderlappens tjenat som modell. Han har icke mer än tre fingrar, men i denna tafla, der han afbildas mera mensklig än i de andra, håller han händerna så, att man knappt märker bristen. De två stå på en stenhop. Det nu tomma inskriftbandet har naturligtvis innehållit något om stenarnes förvandling till bröd (11). Vi gå vidare. Kristus sitter hvitklädd på tinnarne af templet eller, rättare sagdt, på ryggåsen af ett hus. Satan, ej längre bildad som en menniska, sitter nedhukad på taket, naken med läderlappsvingar och tuppfötter, med utstående mage och spetsigt hakskägg (12). I den följande taflan bär Kristus öfver den hvita drägten en röd grönfodrad mantel. Han står på ett berg. Satan, åter iklädd en hättekåpa, men försedd med ankfötter, pekar ned på en kringmurad stad, utanför hvilken finnas tvenne enstaka torn och en kyrka. En väktare sitter på muren och en vandringsman går ut ur stadsporten (13 och 14). Vi äro nu vid slutet. Satan flyr. En vid krage sitter om skuldrorna, annars är han naken. Han har nu lejonklor och hans anlete uttrycker den hemskaste förbittring, under det hela hans ställning förråder räddsla (15). Således råder en stor kontrast mellan honom och den förut omtalade ljusa engeln i fältet bredvid (16).

---

talar derför. Antingen har då målaren förgätit att måla kläderna eller ock voro de så otydliga, att de restaurerande icke kunnat urskilja dem.

I den vestra kupan framställas tvenne scener ur historien om Samson, huru han uppfläcker lejonet — djuret är väl tecknadt — och hur han bortbär staden Gazas portar (5 och 6). Simson räknades som en af de Kristus förebildande personerna i det gamla förbundets tid. Mot öster i den södra kupan se vi, hur Kristus föres in i fängelset. Han går nedböjd med hopbundna händer, klädd i hvit tunika och deröfver röd mantel; hufvudet omgifves af en röd nimbus med guldkors. Två män drifva på med stakar, två andra stå bakom, begabbande, den ene håller i handen en yxa, den andre en klubba. Deröfver ses en af de bilder, genom hvilka man symboliskt framställer Försonaren: en pelikan med ungar i boet; fogelns hufvud är försedt med nimbus. Derunder sitter en sköld med tre kronor (3). Midt emot, d. v. s. längst åt öster i norra hvalfkupan, se vi i bakgrunden ett berg med fotspåren af den till himmelen farne Frälsaren; ännu synes nedre delen af hans kropp under skyarne. Öfver de i förgrunden församlade lärjungarne och modren sväfvar Andens dufva, från hvilken strålar nedgå till enhvar af de tolf personerna. Inskrifterna äro utplånade i de tre språkbanden (8).

De öfriga bilderna framställa Vår Fru. Den sittande Maria mottager med öppna armar en på bakbenen stående enhörning, hvilken förföljes af en engel och tre hundar. Öfverst i skyn ses Gud Fader; från honom utgå mot Maria strålar, i hvilka en hvit dufva sväfvar. Bilden återgifver orden: »den helge Ande skall komma öfver dig och den Högstes kraft skall öfverskygga dig». Enhörningen betecknar Marias rena jungfrulighet[1] (1).

Vid sidan är afbildad Marie kröning. Maria i blå, nedtill rikt veckad klädning, står inför Fadren och So-

[1] Om enhörningens symboliska betydelse se Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2 s. 399.

nen, som båda sitta klädda i konungslig skrud. Öfver dem sväfvar dufvan. Kronorna, som de tre bära, äro hvarandra olika, Fadrens är ansenligast, Marias simplast (2).

Det synes, som om de två återstående bilderna skulle visa Maria stigande upp till himlen och sittande i skyn. Maria med röd klädning och hvitt hufvuddok sväfvar uppåt, buren af sex englar. Deröfver ses fogel Fenix på bålet (4). Kristus synes i skyn med korsnimbus och riksäpple; framför honom, till höger, Maria i röd klädnad med framför bröstet hoplagda händer. Under de två bröstbilderna i skyn sväfva tre hvitklädda englar, som uppbära ett band, hvars inskrift icke kan läsas. Nederst synas nimber till åtta personer, hvilka voro fullkomligt utplånade och hvilka restauratorerne med berömvärd försigtighet underlåtit att ersätta med nya bilder[1] (7).

Vi öfvergå nu till det tredje hvalfvet, hvilket är indeladt på samma sätt som de andra. Faraos här förgås i Röda hafvets vågor; derunder ses en behornad luden bågskytt (nederst i 3). Moses slår med sin staf på klippan, ur hvilken vattnet väller; vid sidan en pelare, från hvilken en afgud eller djefvul med fana i handen nedstörtar. Nederst en centaur, som håller skölden till värn mot den nyss omtalade bågskytten (nederst i 4). Moses pekar på kopparormen; Israels barn, som bära de under medeltiden för Judarna utmärkande toppiga hattarne, röja i sina anleten en liflig förvåning (nederst i 7). Mannaregnet (nederst i 8). I sammanhang med denna grupp kan sättas bilden öfverst i 3: tvenne män svigta

[1] Denna senare tafla, med lärjungarne stående nederst, framställer Jungfruns himmelsfärd. Den förra åter torde få anses ämnad att gifva en mer idealisk bild af Jungfruns och dermed kyrkans förherrligande. Här ofvanför förekommer ock Fenix, uppståndelsens symbol. Båda typerna äro ofta inom den kristna konsten representerade.

under bördan af en från en stång nedhängande drufklase. Vid sidan läses:

flumē trāsitur
et pa(tr)ia mellis aditur. [1]

Deröfver ses en menniska i bröstbild, hållande ett band med inskriften: Dabid. In eccs bn̄dicite deo dn̄o de fontib⁹ isr̄l. (In ecclesiis benedicite deo domino de fontibus Israel, Ps. 68, 27).

En räddning, ej mindre underbar än Israels barns, när de fördes ut från ökenvandringens mödor, vederfors en af det gamla testamentets profeter, Jona. I taflan bredvid se vi honom stiga ut ur fiskens mun och beträda landet; derbredvid läses en skadad inskrift:

de tumulo xp̄e (christe),
surgēs te denotat iste. [2]

Deröfver ses åter en menniska i bröstbild, hvars band burit en nu utplånad inskrift ur 1 Moseboks 49 kap. (öfverst i 4).

Midt emot, öfverst i fälten 7 och 8, förekomma tvenne bilder ur Isaks historia. Abraham, försedd med staf och sabel, vandrar fram, åtföljd af Isak med veden och lammet. Deröfver en bröstbild med inskriften Isaie liii sicut ouis duct⁹ est ad omonc (?) Es. 53, 7. (7). Isak ligger på altaret med hoplagda händer, Abrahams upplyftande hand hejdas af en engel; vid sidan lammet. Ofvanför läses: dauit. foderūt man⁹ meas et pedes meos. Ps. 22, 17. De anförda bibelverserna visa, hvad man äfven utan dem hade förstått, att Isaks offer här är afmåladt såsom förebildande Kristi. Fälten 1 och 2 visa gäckeri och upproriskt sinnelag mot dem, hvilka vördnad tillkommer, samt lönen derför. Noach ligger sofvande och blottad. Kam står bred-

---

[1] Floden genomgås och honungens land beträdes; tr i patria antydes genom ett förkortningstecken.

[2] Denne betecknar dig, Kristus, uppstigande ur grafven. — Det med vanlig stil tryckta kan nu ej läsas.

vid hånande, en af de andra bröderna skyler fadren, den andra skyler sitt ansigte (1). Profeten Elisa begabbas af gossar, hvilka anfallas af björnar (2). På skriftbanden kan nu ses allenast ett ord Calve (»du skallotte», 1 Kon. 2, 23).

Midt emot förekomma tvenne bilder, som i de målade medeltidskyrkorna äro mycket vanliga, nämligen Mikaels strid med satan (5) och Mikael vägande en knäböjande själ; den andra vågskålen, i hvilken ligger bland annat en bok, söker en djefvul draga ned (6).

På vestra väggen under hvalfvet ser man öfverst Delila afklippande den sofvande Simsons lock och derunder Jesu stamträd med en mängd bugtande grenar och blommor, ur hvilka menniskobröstbilder uppstiga. I dem skulle visserligen framställas Kristi förfäder, men här som annorstädes hafva dessa till en del fått vika för dem, som bebådade Kristi ankomst. Följande namn äro bevarade: Daniel, Salomon, Abraham[1], Isaac, David, Ys(aias) och Hezechiel. Öfverst ses Kristus naglad fast vid trädets utåt böjda grenar[2].

Öfverst i hvalfvet, i fälten 9—16, ses åtta englar, tillbedjande med sammanlagda händer, klädde i blått, rödt eller grönt. Hvar engel har ett band, hvilkas inskrifter, nu till en del utplånade, utgöra begynnelsen af den Gloria, som sjöngs hvar gång messan lästes utom i advent och i stora fastan samt vid messor för de döde. Denna början lyder så: (Gl)oria ma(jes)tatis deo (e)t in terra pax ho(min)ibus bone volūtat(is) tue, laudamus te, benedicimus te, adoramus te, glorificam[9] te, gracias agimus tibi propter magnam gloriam tuum. Domine deus rex celestis deus p(ate)r omnipot(en)s.[3].

---

[1] Felaktigt restaureradt till Abrahan.

[2] I Floda intages den korsfästes plats af Vår Fru med Barnet.

[3] Det andra ordet kan svårligen läsas annorledes än som *majestatis*; det vanliga formuläret har *in excelsis*. Ordet *hominibus* synes hafva blifvit något skadadt vid restaureringen.

Onekligt är, att det finnes något stort uti den tankegång, som ligger till grund för valet af bilder. Mången, som träder in i en kyrka, prydd med medeltidsmålningar, stöter sig måhända vid första anblicken på bildernas ofullkomlighet och stundom obestridliga vidunderlighet. Men ingen har rätt att fälla en förkastelsedom, förr än han gjort sig mödan att sätta sig in i den målandes (eller hans rådgifvares) tankegång, uti hans och uti de under medeltiden lefvande åskådarnes uppfattningssätt. Hvalfmålningarna i en kyrka bereda för oss möjlighet att blicka djupt in i medeltidens själslif. De hafva således alltid ett kulturhistoriskt intresse. Ofta hafva de derjämte ett konstnärligt, och detta gäller icke minst Ösmo-målningarna. Att i dem förekommer mycket, som icke består för vår tids kritik, äfven om den är mild, erkännes gerna, men derjämte finnas här bilder, som äro förträffligt utförda. Exempelvis må framhållas det dramatiska lifvet uti de olika scenerna af Frälsarens frestelsehistoria, det ljufva behaget i korets Mariabilder och Mariagrupper.

Under medeltiden var konsten ännu i många afseenden bunden. För att särskilja de icke tillräckligt individualiserade helgongestalterna, kräfdes hvarjehanda yttre attributer, hvilka väl understundom voro af helt tillfällig natur, understundom stodo i nära samband med medeltidens symbolik och mythologi. Äfven i detta afseende bjuda Ösmo-målningarna rätt mycket intressant.

Bland bladrankorna — dessa äro i Ösmo med mycken smak utförda — på den norra pilastern mellan det östra och mellersta hvalfvet läses i stark sammandragning namnet peter. Det torde icke vara en alltför djerf gissning, att målaren här skrifvit sitt namn. Förkortningen bör måhända snarare upplösas till *peter* än till *petrus*; den svenska namnformen gifver måhända en antydan om konstnärens nationalitet. En Peter målade

från år 1465 i Alunda kyrka i Uppland, en Peter Jönsson molare målade Börstils kyrka i samma landskap, troligen något år under perioden 1448—1468[1]. Månne en och samma man har målat alla tre kyrkorna? Hvarken i Alunda eller Börstil äro målningarna bevarade och man kan derföre icke uti arbetet söka vitnesbörd angående deras upphofsmans identitet med Ösmomålaren, och en annan säker väg till frågans besvarande finnes knappast. Det är emellertid icke omöjligt, att det är samme målare, ty Ösmo-målningarna tillhöra ungefär samma tid som målningarna i Alunda och Börstil.

Något årtal finnes visserligen icke bland Ösmohvalfvens bilder, men vi få några tidsuppgifter genom vapnen. I östra hvalfvet förekomma fyra sköldar. De två i söder bära tre kronor samt Strengnäsbisparnes korslagda svärd och nyckel (apostlarne Pauli och Petri attributer). Af de två i norr för den högra en tillbakaseende ulf; den venstra är delad och har i öfra fältet två kulor, i det nedre en. Slägten, som förde ulfven i sitt vapen, egde vid midten af 1400-talet Nynäs gods i Ösmo, och då det venstra vapnet, enligt benäget lemnad upplysning af Hans Excellence hr grefve Sparre, är Stykevapnet, visar det sig, att de två sköldarne tillhört väpnaren Bengt Gotskalksson och hans hustru Birgitta, dotter af Arend Styke. Den förre dog i början af 1440-talet, den senare år 1453.

I mellersta hvalfvets vestra kupa sitta tvenne sköldar, den högra med Tott-vapnet, den venstra med natt och dag i längden. De kunna icke tillhöra några andra personer än herr Erengisle Nilsson på Hammarstada och fru Brita Olofsdotter. Deras äktenskap ingicks år 1442 och upplöstes genom mannens död 1469. Fru Brita sålde år 1494 Hammarstada-godset till herr Sten Sture. An-

[1] Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2 s. 408. En Peter målare lefde i Stockholm år 1488.

märkas må, att i detta fall hustruns vapen mot vedertaget bruk står till höger om mannens. Det kan måhända bero derpå, att fru Brita och icke direkt mannen bekostat målningen. Åtminstone står hon och en annan qvinlig figur (Birgitta Styke?) på ömse sidor om Treenighetsbilden, men icke någon manlig figur, och under fru Britas bild, utmärkt genom en liten Tott-sköld, är det stora Tott-vapnet måladt. En särskild anledning att göra en from gerning kunde fru Brita haft t. ex. år 1452, då hon för landsförrädisk brefvexling hade blifvit dömd att å bål brännas, men fått nåd.

Samma hvalf har i norr tvenne vapen. Det högra har, enligt på 1600-talet läst, nu i det närmaste utplånad inskrift, tillhört Johan frædebern på Körunda i Ösmo socken, hvilken enligt urkunder från 1400-talet äfven kallats Hans djäkn samt varit väpnare och riksrådets skrifvare[1]. Hur länge han öfverlefde 1440-talet, har jag icke kunnat finna. Det venstra vapnet är åter Tottvapnet. Att detta icke tillhört Johans hustru synes deraf, att den i det närmaste utplånade inskriften under detta Tottvapen slutas med den fullt tydliga bönen: Gud *hans* (således en mans) själ nåde. I det högra nedre fältet finnes ock en nu otydlig inskrift, hvars andra rad tyckes börjas med ordet Olafs. Skulle vapnet tillhöra fru Britas fader hr Olof Axelsson † 1464?

I vestra hvalfvet, i dess norra kupa, finnas ock tvenne vapen, hvilka dock icke gifva några bestämda upplysningar om kyrkomålningarnas ålder. Det venstra, en nedvänd vinge i skölden och en uppvänd vinge på hjelmen, har möjligen tillhört Lindorm Björnsson, som på 1480-talet var lagman i Vestergötland och synes hafva funnit sin död, vid seklets slut, under någon strid utanför

[1] Vapnet består af en låg mantelskura med spets nedåt. Fredebern nämnes i dokumenter af åren 1434, 1435, 1438 och 1444. Styffe, Skandinavien under unionstiden s. 219. Stockholms Stads Jordebok.

Borgholms slott. Åtminstone kunde jag, under mitt första besök i Ösmo, då jag hade tillfälle att på nära håll granska inskriften under vapnet, läsa (b)gors.. samt strax förut i öfre raden något som mycket väl kunde vara lin(dorm). Om han egt gods i denna trakt vet jag icke[1]. Det högra vapnet har en lilja i klufven sköld; hvardera halfvan af liljan har den andra sköldhalfvans färg. Inskriften under skölden var nu försvunnen; vid mitt förra besök kunde jag der läsa ... triks(on). Hvem vapnet tillhört, kan jag icke uppgifva[2].

Om än mången fråga med afseende på dessa vapen ännu är obesvarad, kan man likväl på grund af Nynäs- och Hammarstadafamiljernas vapen med ganska stor trygghet säga, att Ösmo kyrkas hvalf blifvit målade omkr. år 1450, d. v. s. de äro af våra ännu bevarade hvalfmålningar från 1400-talet, som med någon säkerhet kunna dateras, *de äldsta*. De år 1449 utförda målningarna i Östra Ryds kyrka i Uppland kunna nu studeras allenast i dåliga teckningar. Målningarne i Lena[3] från 1448—1452, i Vendel från 1451, i Rasbo och Fundbo från 1453 äro alla försvunna. Ösmo-målningarna visa oss således konstens art under en tid, då konstverksamheten var stor, dock icke större än att en otacksam efterverld varit nära att sopa bort dess minsta spår.

Länge hafva målningarna i Floda kyrka i Södermanland varit kända. De dateras genom Kylevapnet, hvars egare Konrad Rogge var Strängnäs-stiftets biskop under åren 1479—1501. Floda-målningarna äro således något yngre än Ösmo-målningarna.

---

[1] Hans signet i silfver hittades, i närheten af Borgholms slott, jämte några mynt från k. Hans tid i en pung invid skeletten af en man och häst. Mannen var måhända Lindorm sjelf. Inv. 799.

[2] Detta vapen fördes år 1331 af Karl Lafrinsson, 1347 af Erik Mikaelsson. B. E. Hildebrand, Svenska Sigiller 3:e ser. 389 och 639.

[3] I Uppland, liksom de följande kyrkorna.

Detta visar sig ock i målningarnas något skiljaktiga karakter. Floda-taflorna ingå uti en stor grupp af målningar, hvilka tydligen äro alster af en skola, hvars medlemmar arbetade med olika färdighet, men alla troget följande gifna mönster, väljande samma ämnen o. s. v. När man ser Ösmo-målningarna, känner man sig benägen att hänföra dem till skolans begynnelsetid, då hon ännu förde sig med mera frihet, ännu icke hade fått sin stereotypa karakter. Restaurationen af Ösmo-hvalfven har således återgifvit oss en felande och mycket vigtig länk uti vår medeltids konstutveckling.

Intresset ökas derigenom, att de spår af väggmålningar, som kunnat räddas, äro af en annan art och höra till en annan tid än hvalfmålningarna. Mycket stor kan dock tidsskilnaden icke vara, alldenstund äfven dessa målningar hafva de för 1400-talet utmärkande kännetecknen. Måhända voro dessa väggmålningar nyss fullbordade, när erkebiskopen i Lund jämte flera prelater år 1434 för besökande af Ösmo kyrka utfärdade ett aflatsbref, på hvars nedre kant var antecknadt: »riddaren Nils Eringisleson till Hammerstada och Johannes Fredebern de Körende hafva utverkat detta; bedjen för dem»[1]. Det är möjligt att Fredeberns vapen på grund af dessa tidigare målningar fått en plats i hvalfvet.

Enligt meddelande af hr grefve von Essen, på hvars förslag och till en del på hvars bekostnad målningarna i Vesteråkers kyrka i Uppland blifvit renoverade, ämnar han i Balingsta gamla kyrka, som nu icke längre begagnas för gudstjenst, befria hvalfmålningarna från hvitlimningen. Då hvalfven i Knutby kyrka nästa vår skola nedtagas, torde det dessförinnan blifva för Akademien möjligt att låta granska och kopiera deras

[1] Afskrift af dokumentet finnes i Peringskölds Monumenta per Sudermanniam (mscr. i Kongl. Biblioteket). Denne herr Nils var fader till den nyssnämnde herr Erengisle.

under herr Stens och erkebiskop Jakobs tid utförda målningar[1].

Men äfven när detta skett, återstå ännu många kyrkor, hvilkas målningar borde blottas för att kunna undersökas. Den kyrka, uti hvilken ett sådant arbete vore allramest af nöden, är Tensta kyrka i Uppland, hvars målningar äro de äldsta af 1400-talets vägg- och hvalfmålningar, som äro daterade (1437). De torde således allrabäst kunna gifva oss upplysningar om denna konstverksamhets ursprung[2].

Vi må hoppas att regeringen, som lemnat anslag till restaurering af målningarna i Kungs-Husby, Vesteråker och Ösmo, må, under betraktande af den vinst vår medeltids konsthistoria derigenom vunnit, allt framgent anse dylika åtgärder vara värda statsbidrag. Vi må ock hoppas, att enskilda vilja följa det vackra exempel hr grefve von Essen gifvit.

H. H.

Från öfvergångsperioden.

85.

Fig. 85[3] visar ett kolonnkapitäl från Sköfde stadskyrkas södra portal. Denna portal är tresprångig, med en kolonn i hvart hörn. Kolonnerna uppbära rundbågar. Från öfre sidan af de två yttersta kolonnerna framspringa tvenne liggande lejon, af hvilka det ena håller under sig en vädur, det andra en menniska. Hela portalen har ett visst slägttycke med den norra portalen på Varnhems klosterkyrka.

H. H.

[1] Jfr Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2, s. 390.

[2] Jfr Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2, s. 399.

[3] Efter en teckning af hr G. Brusewitz.

Kyrkomålningar från Sveriges medeltid.

Uppmärksamheten synes alltmer fästas vid dessa dyrbara minnen af en förgången kulturperiod. Sedan uppsatsen om Ösmo-målningarna afslutades, hafva följande upplysningar kommit mig tillhanda.

Hans Excellence friherre Ihre har till Akademien insändt följande utdrag ur »Ekerö församlings kyrkobok, begynd och inrättad af prosten och kyrkoherden mag. Andrea Tayard anno 1686 och continuerad till 1690 den 1 Maj»:

»Dessutom såg kyrkan ganska illa ut, af den gamla målningen och der uti de grymma figurer under taket och på väggarne målade, varandes fuller Bibelska historier, men deribland andra fula och otjenliga stycken af oskiäliga Chreaturs skapelser, ja ock sielfva den onde andens sällsamma liknelser anstrukna, som intet ringa hindrade åhörarena vid dess åskådande att höra predikan, utan gaf dem svara impressioner och tankar.»

Från pastorsembetet i Botkyrka socken i Södermanland har ingått en begäran, att en undersökning måtte företagas af de spår af målningar, som finnas under kalkrappningen å kyrkans väggar[1].

Uti Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2, s. 406 omtalas en målare Albert perlstickare eller Albertus pictor, hvilken målade år 1482 Kumla kyrka i Vestmanland, 1485

[1] Undersökning har sedan dess blifvit företagen, och befanns dervid, att målningen under hvitlimningen var af yngre datum och bestod i en dekoration, målad på pilastern bakom predikstolen. Såsom särdeles lofvärd må framhållas pastorsembetets omsorg, att redan då allenast en oansenlig antydan om målningars tillvaro blifvit funnen, derom underrätta. I fråga om bevarandet af forntidens minnen är en sådan försigtighet å vederbörande kyrkoföreståndares sida tyvärr ytterst sällsynt, ehuru den är snart sagdt nödvändig, derest det skall lyckas oss att rädda de jämförelsevis få qvarlefvor af förgångna seklers konst, som tiden och en mer eller mindre afsigtlig vandalism lemnat öfriga.

Kalmar och 1487 Eds kyrkor i Uppland. De ännu bevarade Kumlamålningarna visa, att denne Albert, om hvilken på det anförda stället säges, att hans härkomst är okänd, varit en mycket framstående konstnär. För några dagar sedan fann jag i Stockholms stads äldsta bevarade jordebok en anteckning, att Albertus perlastykare år 1473 gift sig med hustru Anna, enka efter Johan målare, hvilken egde ett stenhus strax invid norre port i Stockholm. Johan målare lefde ännu 1472. Några arbeten af denne Johan målare äro f. n. icke kända. Albrict maalare nämnes i jordeboken äfven år 1481, Albricht perlastyckare år 1488.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

HELSINGLANDS FORNMINNES-SÄLLSKAP, som under flera år med berömlig omsorg vidtagit åtgärder för att uppsöka och anteckna landskapets fornlemningar[1], har till Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien inlemnat, jämte skriftliga anteckningar, en i stor skala utförd karta, upptagande med särskilda tecken markerade alla Helsinglands kända fornlemningar, i hög grad värdefull genom den öfversigt hon lemnar af den äldsta kulturens utbredning inom denna nordliga provins. Akademien, som förut lemnat penningebidrag för att understödja detta vackra företag, har ytterligare lemnat en summa af 150 rdr, samt betygat Sällskapet och dess nitiske ordförande, kontraktsprosten doktor L. Landgren Akademiens tacksamhet för detta med så mycken möda och omsorg utförda arbete.

[1] Om denna föreningens verksamhet jfr uppsatsen om »Fornlemningar i Medelpad och Helsingland» i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2 s. 215 f.

ÖLANDS FORNMINNEN. Konungens befallningshafvande i Kalmar län har på Akademiens begäran utfärdat särskild fridlysning af graffälten vid Seby i Segerstads socken och Parboäng i Ventlinge socken på Öland, samt derjämte i allmänhet meddelat varning att icke ofreda fornlemningar.

Akademien, som af fyrmästaren i Borgholm H. A. R. Sidén fått emottaga af honom utförda teckningar af den vackra portalen i Borgholms slott, en dopfunt och tvenne grafstenar i Repplinge kyrka, ornerade sidostycken af sten till en spis från år 1653, samt planteckning af ett graffält vid Lindby mo, har åt hr Sidén lemnat en gratifikation af 75 rdr.

TESTAMENTE. Genom rådmannen C. A. Håkansson, utredningsman i sterbhuset efter fröken Maria Sofia Westring i Linköping, har Akademien för museum fått emottaga ett af nämnda fröken genom testamente föräradt ur af mycket åldrig form i glasboett och en fingerring med en infattad hvit facetterad sten.

KNUTBY KYRKA i Upland. Som den gamla, genom sitt byggnadssätt märkliga Knutby kyrka snart kommer att ombyggas, har Akademien uppdragit åt sin ritare, artisten C. F. Lindberg att resa till stället, och har af honom mottagit teckning af kyrkans grundplan samt interiör, äfvensom af kyrkans prydliga dopfunt.

UNDERDÅNIGT UTLÅTANDE har blifvit afgifvet öfver en anhållan från Barkeryds församling i Småland att få afyttra åtskilliga kyrkans äldre inventarier.

MEDALJFÖRSLAG uppgifna eller granskade: 1:o) Hans Maj:t Konungens enskilda belöningsmedaljer. — 2:o) Öfver f. d. danska envoyén herr grefve von Scheel-Plessen, en minnespenning, bestämd att preglas af grefvens här qvarlemnade vänner.

Litteratur.

Nilsson, Sven, Skandinaviska Nordens Ur-invånare. II. Bronsåldern, tredje upplagan, omarbetad till ett försök i bronsåldersfolkets historia i Skandinavien. Förra afdelningen. Lund 1872. — XX + 208 s. med 85 fig. — Pris: 3 rdr.

Montelius, Oscar, Sveriges Forntid, försök till framställning af den svenska fornforskningens resultat. Atlas I. Stenåldern och bronsåldern. Stockholm 1872. — VIII + 80 s. in 8:o med 261 figurer. — Pris: 4 rdr rmt.

För stenåldern finnas 95 fig., för den äldre bronsåldern 34 fig. och för den yngre bronsåldern 132 fig.

Montelius, Oscar, Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande, på uppdrag af K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien utarbetad. Stockholm 1872. — IV + 86 s. in 8:o. — Pris 40 öre.

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden kl. 12—2, hafva besökts under November månad af 1073 personer.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer under år 1873 efter samma plan som hittills blifvit följd. Priset blir fortfarande 2 rdr, deri inberäknad afgiften till postverket. Prenumeration mottages i bokhandeln och på postkontoren, men i följd af de nya föreskrifterna om försändning af periodiska skrifter icke hos Akademien.

Detta nummer lades under pressen den 12 December.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri. 1872.

ANMÄLAN.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Aka-
demiens Månadsblad utkommer under år 1873 efter
samma plan som hittills blifvit följd. Priset blir fort-
farande 2 rdr, deri inberäknad afgiften till postverket.
Prenumeration mottages i bokhandeln och på post-
kontoren, men i följd af de nya föreskrifterna om för-
sändning af periodiska skrifter icke hos Akademien.

Af **Kongl. Vitterhets Akademien** (1753–
och **Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvi-
tets Akademien** eller på Akademiens förlag äro följande
utgifna:

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Handlingar.
5 band. 1755–1788.

**Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akade-
miens Handlingar.** 20 band. 1789–1852.

— Ny följd. Del. 1 (1857): 4 Rdr 50 öre; del. 2 (1861): 4 Rdr; del. 3 (186
4 Rdr 50 öre; del. 4 (1864): 4 Rdr; del. 5 (1867): 3 Rdr; del. 6 (1869): 4 R

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Del. 1 (1864): 2 R
del. 2 (1869): 3 Rdr; del. 3, h. 1, 2 (1870–72): 2 Rdr 25 öre; del. 4, h. 1 (
1 Rdr.

**Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akade-
miens Månadsblad.** Första årgången 1872: 2 Rdr.

Hildebrand, Bror Emil, Anteckningar ur Kongl. Vitterhets Histo
och Antiqvitets Akademiens Dagbok samt om de under Akademiens inse
ställda Kongl. samlingarne för år 1843. Pris: 37 öre.

—, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sverige
1846. Pris: 7 Rdr 50 öre.

Tornberg, C. J. Numi cufici regii numophylacii Holmiensis, quos
in terra Sueciæ repertos digessit et interpretatus est C. J. T. 1848. Pr
7 Rdr 50 öre.

Hildebrand, Bror Emil, Minnespenningar öfver enskilda svenska
och qvinnor. 1860. Pris: 7 Rdr 50 öre.

—, Svenska Sigiller från Medeltiden. 1. 1, 2. 1862–1867. Pris: 19 Rdr 50

Montelius, Oscar. Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till
ledning för de besökande. 1872. Pris: 40 öre.

Stockholm. Ivar Hæggströms Boktryckeri 1872.

148939

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

MÅNADSBLAD.

ANDRA ÅRGÅNGEN.

MED 64 FIGURER.

1873.

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1874.

Pris: 2 Rdr.

Af **Kongl. Vitterhets Akademien** (1753—1786) och **Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien** eller på Akademiens förlag äro följande arbeten utgifna:

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Handlingar. 5 band. 1755—1788.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar. 20 band 1789—1852.

——, Ny följd. Del. 1 (1857): 4 rdr 50 öre; del. 2 (1861): 4 rdr; del. 3 (1863): 4 rdr 50 öre; del. 4 (1864): 4 rdr; del. 5 (1867): 4 rdr; del. 6 (1869): 4 rdr.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Del. 1 (1863): 2 rdr; del. 2 (1869): 3 rdr; del. 3, h. 1—4 (1870—73): 4 rdr; del. 4, h. 1, 2 (1872—73): 2 rdr; del. 5, h. 1 (1873): 1 rdr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Två årgångar 1872, 1873. Tredje årgången 1874 under utgifvande; pris för årgång: 2 rdr.

Hildebrand, Bror Emil, Anteckningar ur Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Dagbok samt om de under Akademiens inseende stälda Kongl. samlingarne för år 1843. Pris: 37 öre.

——, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. 1846. Pris: 7 rdr 50 öre.

Tornberg, C. J., Numi cufici regii numophylacii Holmiensis, quos omnes in terra Sueciæ repertos digessit et interpretatus est C. J. T. 1848. Pris: 7 rdr 50 öre.

Hildebrand, Bror Emil, Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor. 1860. Pris: 7 rdr 50 öre.

——, Svenska Sigiller från medeltiden. I. 1, 2. 1862—1867. Pris: 19 rdr 50 öre.

Montelius, Oscar, Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande. 1872. Pris: 40 öre.

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum. Första häftet. (Serien IV. pl. 1—10). Pris: 6 rdr.

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

MÅNADSBLAD.

ANDRA ÅRGÅNGEN.

MED 64 FIGURER.

1873.

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1874.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
148939
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.
1900.

INNEHÅLL.

Sid.

Arkeologiska paralleler 4 (fig. 1—4) 1
Beffendalskrucifixet (fig. 39) 101
Besökande i Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet 16, 32, 48, 64, 112, 128, 144
Broderi från 1400-talet (fig. 29) 75
Bronsvagnen från Ystad (fig. 5, 23) 4, 19, 52
De nordiska helgonen. 1. Hertig Knut 122
Drottning Dorotheas jagthorn (fig. 45—53) 161
En arkeologisk studiekurs 87
Ett fynd af frankiska mynt i Sverige (fig. 54) 169
Fornlemningar vid Ronehamn 73
Från Akademiens sammankomster 13, 30, 46, 61, 78, 90, 125, 172
Från den gotländska jernåldern (fig. 30—33) 81
Grafältet vid Greby 146
Gränssten med runor, funnen i Vestmanland (fig. 6) 17
Hvarjehanda 47, 80, 93, 112, 143, 158, 176
Kyrkodörrsringen i Angelstad (fig. 41) 129
Litteratur 15, 31, 47, 63, 79, 111, 157 175
När blef Stenkil konung? 120
Om de ovala spännbucklorna (fig. 55—60) 177
Ormhufvudringarne från äldre jernåldern (fig. 7—13. 15—18) 24, 36
Sveriges antiqvariska topografi 108
Undersökning af en gånggrift vid Karleby kyrka i Vestergötland 10
Vapendrägter under medeltiden (fig. 19—21, 24—26, 37, 38, 42—45, 61) 41, 65, 100, 139, 162
Våra fasta fornlemningar.
1. Runda rösen (fig. 14) 33
2. Stendösar (fig. 22) 49
3. Grafhögar (fig. 27, 28) 69
4. Resta stenar (fig. 34) 83
5. Gånggrifter (fig. 35, 36) 97
6. Elfstenar (fig. 40) 113
7. Lagda stenkretsar (fig. 42) 145

I följd af förbiseende finnas figursiffrorna 42—44 två gånger. Hela antalet figurer uppgår således till 64.

I denna årgång förekomma uppsatser af

Bror Emil Hildebrand,
Hans Hildebrand,
Herman Hofberg,
A. W. Lundberg,
Oscar Montelius,
Carl Säve.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens MÅNADSBLAD.

13. 1873. Januari.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren. Priset för årgång (deri inberäknad afgiften till postverket) är 2 rdr rmt.

Arkeologiska paraleller.

4.

Uti föregående del (s. 121) har jag lofvat visa, huruledes, när ett folk från ett annat lånar ett motiv, »ur den dåliga imitationen kan utveckla sig något nytt, hvil-

1. Bohuslän.

ket står högre än imitationen och är för dem, som till en början nöjde sig med att härma, vida mer karakteristiskt, deras verkliga alster och egendom».

Fig. 1 visar en barbarisk imitation af ett romerskt mynt eller rättare af en s. k. medaljon. Å ena sidan ser man bröstbilden af en kejsare, som håller upp framför sig den högra handen och hvars hår prydes af ett diadem med två hängande ändar. På frånsidan ses inom

en krans en bevingad segergudinna, hållande en krans; i fältet framför henne ett skaftadt och ett oskaftadt kors. Kring åtsidans bröstbild löper en dubbel, kring frånsidans krans en enkel inskriftsrad.

Om vi granska planscherna i Cohen's stora arbete öfver de romerska kejserliga familjerna, finna vi, att först å kejsar Gordiani (238—243) medaljer och mynt håller kejsaren framför sig den högra handen, i hvilken han bär något, en spira, en glob e. d. Kejsar Aurelianus (270—275) håller framför sig den högra handen utan något attribut, men denna hand ses allenast i profil; på samma sätt håller Constantius II (337—361) sin hand. Constantin I (324—337) håller framför sig handen upplyftad, så att man ser dess insida. Valentinianus I (364—375) håller framför sig den högra handen knuten. Redan på Constantin I:s mynt förekommer diademet såsom på den här afbildade imitationen, i form af två perlband med hängande ändar. Lagerkransar på frånsidan förekomma på medaljonger af t. ex. Constantius II och Constantius Gallus, en Victoria i samma ställning som på den här afbildade frånsidan förekommer på en Constantii Galli medaljon o. s. v. Äfven om det f. n. icke är möjligt att uppvisa en medaljon, af hvilken det här afbildade hängsmycket är en direkt kopia, kunna vi lätteligen se, att detta original bör hafva varit preglad för någon af den konstantinska periodens kejsare[1].

Fig. 2 visar oss fortfarande en kejsares hufvud prydt med ett diadem af tvenne perlrader med hängande ändar. Men under hufvudet har nu blifvit satt ett fyrfota djur med tvenne horn eller hornlika öron och en svans, som liknar en hästsvans. Af inskriften,

[1] Om dessa häntydningar på de konstantinska mynten och medaljonerna se vidare H. H., Svenska Folket under hednatiden (andra upplagan) s. 33.

som på fig. 1 ännu bibehöll ganska mycket af de romerska bokstäfvernas form, återstå nu allenast några godtyckliga figurer, kors o. s. v.

Fig. 3 visar oss hufvudet, men diademet representeras nu allenast af en perlrad i hårfästet och diademets ändar hafva förvandlats till ett ändornament på sjelfva håret. Djuret är detsamma som nyss, men svansen är icke lika väl återgifven. I stället för de meningslösa figurerna hafva nu trädt några runor, och framför hufvudet ses derjämte ett s. k. hakkors.

Fig. 4 visar en försämrad typ; linierna äro vordna orediga och fantastiska. Framför ansigtet ses en fogel.

2. Danmark.

3. Skåne.

4. Skåne.

De tre figurerna 2—4 visa oss s. k. brakteater af en grupp, hvilken kan anses vara för vår Nord karakteristisk, ty dels äro dessa brakteater utom Norden ytterst sällsynta, dels kan man just i de nordiska fynden följa utvecklingen från imitationen af den romerska förebilden till den fullfärdiga brakteat-typen. Om deremot sjelfva imitationerna tillkommit i eller utom Norden, är svårt att afgöra. Det synes dock troligast, att de blifvit hit införda, ehuru visserligen intet hinder mötte för en införsel af originaler. En medaljon från kejsar Valentiniani I:s tid är funnen i Norge.

Så fort brakteat-typen uppkommit, utvecklades den med allehanda nyanser. Studiet af dessa är af yttersta intresse. Vi hafva sett, hur den här afbildade typen,

hvilken är den vanligaste, uppkom genom inskjutning af ett eller flera för originalen fullkomligt främmande element, djuret, fogeln o. s. v. De tre figurerna äro tillräckliga för att visa, huru den något mer realistiska pregeln hos de äldre brakteaterna alltmer försvann, under det figurerna fingo en alltmer konventionel form och till sist alldeles upplöstes uti mer och mindre meningslösa grupper. Vi hafva sett huru på enahanda sätt inskrifterna alltmera förlorade sin romerska karakter, förvandlades till meningslösa tecken och till sist aflöstes af runinskrifter. Men liksom figurerna under de upprepade afbildningsförsöken alltmera förvirrades, så gick det, efter hvad professor Bugge visat, äfven med dessa inskrifter.

Brakteatgruppens upprinnelse tillhör således den konstantinska perioden eller den närmast följande tiden, d. v. s. fjerde seklet. När brakteat-typen hunnit fullt utvecklas, kommo det femte seklets guldmynt till Norden och hittas ibland samman med brakteaterna. Att denna solidus-myntens import och brakteaterna icke hafva något inre sammanhang med hvarandra, synes icke blott af brakteaternas tidigare ursprung, utan ock deraf, att under det brakteaterna äro ganska allmänna i Norge, Göta rike och Danmark, äro solidus-mynten sällsynta utom den sydöstligaste delen af Skandinavien.

H. H.

Bronsvagnen från Ystad.

Redan för tretton år sedan har hr rektor N. G. Bruzelius i det år 1860 utgifna 2:a häftet af Svenska fornlemningar (s. 20—34) lemnat en intressant och sakrik beskrifning både på den märkliga bronsvagn, hvaraf vi här meddela en teckning, och på de andra

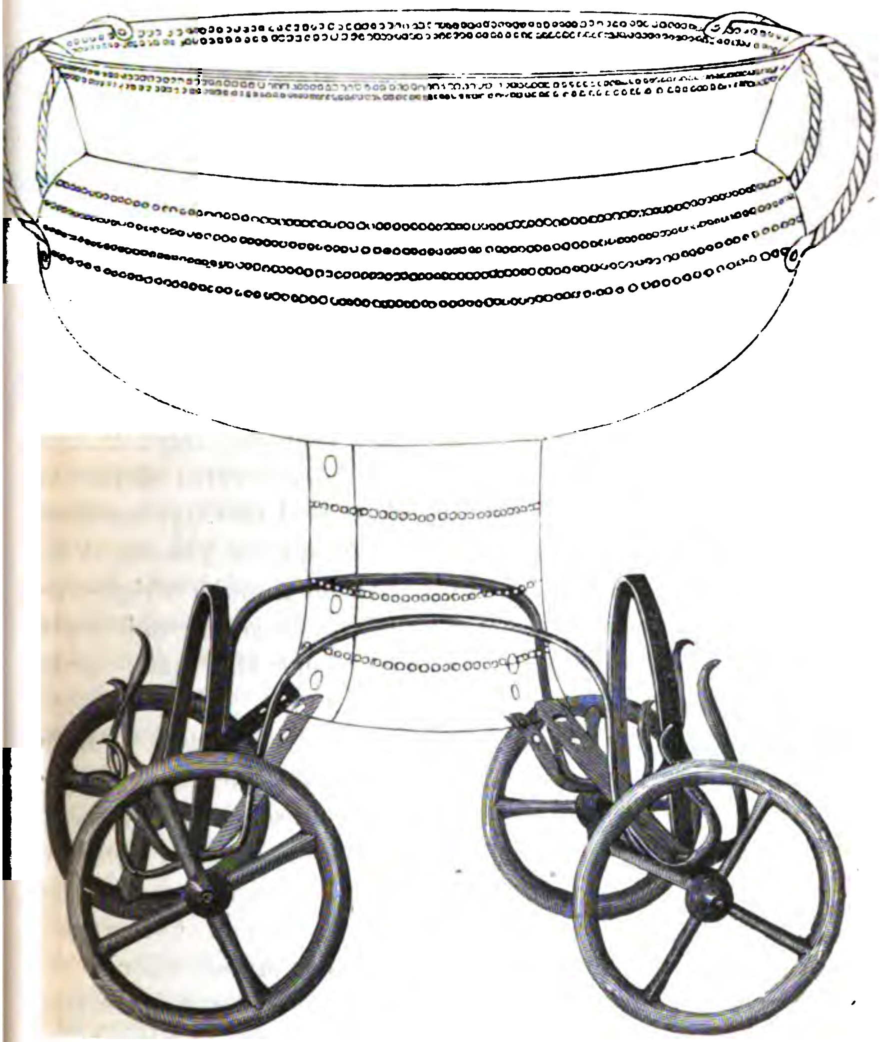

5. Bronsvagn, på hvilken en stor (nu förlorad) bronsvas varit fästad så som teckningen antyder. Funnen i en torfmosse vid Ystad, Sk. $^1/_3$.

dylika vagnar som då voro bekanta. Enär man emellertid sedan dess från olika håll fästat uppmärksamheten på några nya omständigheter, hvilka lemna vigtiga bidrag till belysning af frågan om dessa vagnars ursprung och bestämmelse, så hafva vi ansett det vara skäl att här försöka gifva en kortfattad framställning af hvad man nu känner derom.

År 1855 lekte några gossar med små båtar vid en grund, med vatten fylld dam i en stor torfmosse, belägen ¼ mil öster om Ystad i Skåne. Då en af båtarne fastnade vid något föremål i vattnet, vadade egaren ut för att frigöra den och fann då, att båten strandat på en liten vagn af brons[1]. Fyndet införlifvades med den samling af fornsaker, som tillhörde kyrkoherden J. F. Lundh i Hammenhög. Här stod vagnen i följd af egarens sjukdom länge obekant, till dess rektor Bruzelius vid ett besök i Hammenhögs prestgård blef uppmärksam på honom och fick tillåtelse att beskrifva honom. Vagnen blef år 1860, jämte kyrkoherden Lundhs öfriga samling, inköpt för Statens Historiska Museum, och utgör nu en af museets yppersta prydnader. Han har i inventariet numret 2791.

Vagnen, som alldeles saknar spår af stång, är mycket enkel. Han består endast af två axlar, förenade genom två smala sidostycken. Både de senare och axlarne äro gjorda af plattadt fyrsidiga bronsstänger, som äro nästan lika långa och på midten bilda höga bågar. Deras bredd är 2,5—3 linier och tjocklek 1 linie. Sidostyckenas långa, uppåt böjda ändar likna ormar eller svanhalsar, och äro något utsvällda mot spetsen. De fyra bronsstängerna äro hopfästade med nitar, hvilka äfven fasthållit fyra uppstående stöd af brons, af hvilka dock

[1] Den lycklige hittaren var Elis Nilsson (nu löjtnant). Hans lekkamrater voro (notarien) J. Ahlgren, (v. häradshöfding) B. A. G. Holm och kyrkoherden Lundhs son Valdemar.

endast tre nu äro i behåll. Den ena omkr. 5 linier breda hälften af dem har två runda nithål vid den fria ändan; den andra hälften slutar, liksom vagnens sidostycken, i en uppböjd orm eller svanhals. I ett af nithålen sitter ännu en kort, böjd nagel af brons. Hjulen, som endast hafva fyra ekrar, äro gjutna; deras diameter är 3.65 tum, och nafvets längd 1 tum. Sprintar finnas ej för hjulen, men axeltapparne äro vid ändan något uthamrade för att hindra dem att falla af. En omständighet, som förtjenar uppmärksamhet, är att endast en af axeltapparne (för det venstra bakhjulet) är hel; de andra hafva redan i forntiden, möjligen genom vagnens flitiga begagnande, blifvit afbrutna och lagade. Vid venstra fram- och högra bak-hjulet ser man, hur denna lagning verkställts. En mindre bronsstång har blifvit tunnt uthamrad och böjd omkring det återstående stycket af axeln. De nitar som sammanhålla vagnens fyra hufvuddelar gå äfven igenom dessa lösaxlar. Vid venstra framhjulet sitter dessutom en ring, som fasthåller den nya axeltappen; emellan ringen och axeln är en liten bronstråd inskjuten, för att få det lösa stycket att sitta så mycket fastare. Vid högra bakhjulet synas spår af en sådan ring. Äfven vid högra framhjulet hade axeln varit lagad på samma sätt[1]; men både lösaxeln och hjulet voro förlorade (de äro nu ersatta med nya). Afståndet mellan bakaxelns spetsar är 10.8 tum, mellan bak- och framaxlar 6.3 tum. Då afståndet mellan naglarne, som sammanhålla vagnens fyra delar, är 6.3 tum å bakstycket och 6.2 tum å framstycket, bildar den egentliga vagnen således en qvadrat. Vagnens höjd är baktill 5.8 tum, framtill 5.55 tum och på sidorna äfven omkr. 5.5 tum.

Enligt en af professor V. Blomstrand i Lund före-

---

[1] Denna enkla lagning af vagnens axlar, liksom af många andra fornsaker från bronsåldern, hvilka lättast kunnat lagas genom lödning, visar att konsten att löda då måtte hafva varit okänd.

tagen analys innehåller den metallblandning, hvaraf vagnen är förfärdigad, 92.49 % koppar, 6.34 tenn, 0.63 jern och 0.54 % nickel, men intet spår af zink.

De qvarstående stöden med sin nitnagel och sina nithål visa, att vagnen en gång varit bestämd att bära något, hvaraf nu intet spår finnes qvar, emedan det sannolikt blifvit förstördt vid bortskärandet af det öfverliggande torflagret. Hvad detta något troligen varit, se vi af en i det rika museet i Schwerin förvarad bronsvagn, hvars undre del fullkomligt liknar den vid Ystad funna, under det att den öfre delen utgöres af en stor, på en lodrät cylinder hvilande bronsvas, så som den icke skuggade delen af fig. 5 visar.

Denna vagn hittades år 1843 i en stor grafhög vid den en (tysk) mil öster om Schwerin liggande byn *Peccatel* i Meklenburg[1]. Denna hög, bredvid hvilken två andra högar ligga, var 125 steg i omkrets och hade ungef. 5 fots höjd; dess fot var infattad af en låg, regelbunden stenmur. I högen, som bestod af jord, funnos fyra större aflånga hopar af kullersten, nämligen två i midten, en nära norra kanten och en vid södra kanten af högen. Under den sistnämnda stenhopen — som var 16 fot lång, 10 fot bred och 3 à 4 fot hög — fann man en med kol och aska betäckt stenläggning, vid hvars östra ända anträffades: *a)* Den redan omtalade bronsvagnen, hvilken genom stenarnes tryck var mycket skadad. På vestra ändan af stenläggningen lågo: *b)* Ett vackert bronssvärd, som troligen före nedläggningen blifvit brutet i fyra delar. Det är afbildadt i prof. Nilssons Bronsålder pl. 2 f. 11 och liknar mycket de under vår äldre bronsålder vanliga svärden (se t. ex. fig. 109 i Svenska fornsaker), ehuru fästets nedre del synes antyda, att det är något yngre. *c)* Två bronsknifvar, af hvilka den ena är lik fig.

[1] Se Lisch, Jahrbücher des Vereins für Meklenburgische Geschichte und Alterthumskunde, IX sid. 369 följ.

114 i Svenska Fornsaker. *d)* En vacker hålcelt af brons, mycket olik de vanliga både genom sitt nästan fyrkantiga skafthål, och i synnerhet genom de graverade prydnader hvarmed dess öfre hälft är betäckt. *e)* En pilspets af brons, med hullingar. *f)* En trind, vriden, öppen armring af *guld*, lik fig. 126 i Svenska Fornsaker, men ändarne äro upprullade i spiral. — Några spår af menniskoben synas icke hafva blifvit funna på detta ställe.

Den vestra stenhopen i grafhögens midt innehöll kol och ett stycke läder (af en gördel eller dyl.), tätt beslaget med små runda bronsbucklor. Inga ben omtalas. — I den östra stenhopen i midten fann man en simpel lerurna; en bronsnål med prydligt hufvud; ett bronsspänne med spirallagda ändar, starkt angripet af elden; samt en fingerring, i hvilken det ännu väl bibehållna fingerbenet låg. I närheten af denna stenhop funnos äfven obrända ben af en hufvudskål, kringspridda utan ordning. — Stenhopen vid högens norra kant innehöll en stor mängd kol och aska samt en vriden hals- eller hufvudring af vanlig form, ett par armringar, ett spänne med spirallagda ändar m. m.; allt af brons och mycket skadadt af elden. Inga ben omtalas härifrån.

Af de två grafhögar, som ligga bredvid den nu beskrifna, är den ena ännu icke undersökt. För de märkliga fynd som anträffats i den andra skola vi i ett följande nummer redogöra.

Den vid Peccatel funna bronsvagnen är, såsom vi redan nämnt, fullkomligt lik den från Ystad. Han hvilar på fyra gjutna hjul; hvarje hjul har fyra ekrar; axlarne och sidostyckena bilda på midten höga bågar; sidostyckenas ändar äro uppstående och likna ormar eller svanhalsar; från vagnens hörn uppstiga sådana stöd som vi se å fig. 5. Men den öfre delen af dessa stöd är ännu fästad vid en cylinder, på hvilken den stora bronsvasen hvilar. Både vasen och cylindern äro gjorda af

bronsbleck, samt äro prydda med flere rader små, inifrån uppdrifna bucklor. Cylindern är hopfogad med nitar och har med dylika nitar varit fästad både vid vasen och stöden. Vasen, som är omkr. 6 sv. tum hög och har 11 tums diameter invändigt vid mynningen, består af ganska tunnt drifvet bronsbleck och är försedd med 4 handtag af smala, vridna bronsstänger, som med nitar äro fästade vid vasen. Spår af lödning finnes ej.

En af dr L. R. von Fellenberg företagen analys af denna vas visade, att den består af 87.20 % koppar, 12.75 % tenn och 0.05 % jern (Meklenb. Jahrb. XXVI s. 151).

(Forts.) O. M—s.

Undersökning af en gånggrift vid Karleby kyrka i Vestergötland.

För att i någon mon bidraga till utredande af de många ännu svåfvande frågorna rörande stenåldern i Skandinavien, hafva doktorerne Retzius och Montelius under sistlidne September månad företagit en systematisk undersökning af en väl bibehållen gånggrift invid Karleby kyrka nära Falköping i Vestergötland. De frågor, till hvilkas besvarande de i främsta rummet önskade erhålla bidrag voro: Hurudant var begrafningssättet under stenåldern? Hvilka husdjur funnos då i Norden? Till hvilken folkstam hörde Sveriges inbyggare under denna tid? Hafva Lapparne, eller något med dem beslägtadt folk i forna tidér bott i södra delen af vårt land? m. fl.

På ömse sidor om Karleby kyrka hafva 10 stora gånggrifter legat, helt nära hvarandra. I förening med det stora antalet andra grafvar af samma slag i trakten kring Falköping vitna de om en icke obetydlig befolkning i denna del af Vestergötland redan för mer än 3000 år tillbaka.

Den nu undersökta gånggriften är den som ligger närmast norr om kyrkan på Karleby Klöfvagårdens egor (se Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 1 s. 282). Grafven är omgifven af en stor, rund jordkulle, uppkastad af menniskohand, 90 fot i diameter och 10 fot hög. Öfver kullens yta höja sig de väldiga stenblock, som betäcka den rektangulära grafkammaren och den långa, såsom vanligt mot öster vettande gången. Kammaren, hvars längdriktning är N.—S., har en längd af 21 fot; dess bredd är vid södra ändan 9 fot och vid den norra 6.5 fot; höjden uppgår till omkr. 5 fot (allt invändigt). Gångens längd är 24.2 fot, bredd 3.5 à 2.8 fot och höjd endast 2.5 fot. Af gången äro dock ej mer än 15.5 fot täckta med stenblock: vid yttre och inre öppningen af den täckta delen finnas ett slags dörrposter och trösklar af sten (ungefär så som fig. 8 å sid. 28 i 3:dje delen af Antiqvarisk Tidskrift för Sverige visar). Hvarken i gången eller i kammaren fanns något särskildt golf.

Utmed kammarens väggar voro genom smärre, upprätt stående flata hällar flere nischer bildade, på samma sätt som äfven iakttagits i flere andra gånggrifter i Vestergötland.

I kammaren voro omkring 80 lik begrafna. I den egentliga gången, d. v. s. utanför den inre »dörren», funnos deremot inga fullständiga skeletter, endast några spridda ben. Skeletterna lågo både i och utanför nischerna uti minst två lager, skilda genom ett hvarf smärre flata stenar. I flere nischer funnos mer än ett skelett i samma lager. De flesta af de utmed väggarne nedlagda liken hade tydligen varit sittande. Med full säkerhet kunde man imellertid bestämma, att i rummet utanför nischerna åtminstone 2 lik legat utsträckta på ryggen. Det ena låg med hufvudet i norr, och det andra med hufvudet i öster. Dessutom fann man på många ställen delar af skelett, hvilkas ben blifvit kringspridda,

troligen vid nedläggningen af något nytt lik. Allt synes nämligen antyda, att liken blifvit icke vid *ett* tillfälle begrafna, utan successivt nedlagda. Flere skelett hade tillhört barn.

Benen voro i allmänhet temligen väl bevarade, ehuru mycket sköra. De voro ofta krossade antingen af de nämnda flata stenarne, som bildade skilnaden mellan de två lagren, eller af de många bland jordfyllningen förekommande ganska stora kullerstenarne. Olyckligtvis voro på detta sätt äfven nästan alla skallarne krossade. Endast två skallar kunde erhållas hela; å en af dem saknas dock underkäken. Dessutom voro tre andra skallar så pass fullständiga, att deras form kan bestämmas. Af dessa 5 skallar äro 4 långa (dolikocefaler), visande följande förhållande mellan längd och bredd — *a)* 100:71.0; *b)* 100 : 73.6; *c)* 100 : 75.0 och *d)* 100 : 77.8. Den femte skallen är deremot kort (brakycefal) och har nästan den för lapp-kranier egendomliga formen. Dess längd är 180 m. m. och bredd 152 m. m.; förhållandet mellan längd och bredd är således 100 : 84.4.

Denna korta skalle torde vara af ett visst intresse. Professor Nilsson uttalade för 30 år sedan den åsigten, att i stenålderns grafvar hvilade ett folk af lappsk race (brakycefaler). Men emedan nästan alla sedan dess i gånggrifter funna skallar varit dolikocefala, har man allt mer blifvit böjd för att antaga, att dessa grafvar äro bygda af ett med Lapparne icke beslägtadt folk (se prof. Nilssons Stenålder 2:a uppl. sid. 185). Fyndet i Karleby-grafven synes imellertid gifva stöd åt den åsigten, att stenålderns nordbor varit ett blandningsfolk af dolikocefaler och brakycefaler. Det håller i alla händelser den intressanta frågan öppen, om Lapparne eller något med dem nära beslägtadt folk fordom bott i södra delen af den Skandinaviska halfön.

Bland menniskobenen funnos i de djupare lagren

i grafkammaren spridda ben af svin, ko, räf och mård.

De vid liken nedlagda fornsakerna voro: ett större antal bernstensperlor; en liten vacker bladformig pilspets med hullingar, några enkla knifvar (= fig. 2 i Svenska Fornsaker), några smärre skrapare och skärfvor af flinta; en knacksten af granit; spridda bitar af grofva lerkärl; ett par beninstrument af okänd bestämmelse m. m. På flere ställen i grafven sågos äfven smärre bitar af kol.

För öfrigt voro både kammaren och gången fylda med stenblandad jord och sand nästan ända upp till taket.

Så snart som möjligt skall en utförligare redogörelse lemnas för denna undersökning, hvilken torde komma att under innevarande år efterföljas af gräfningar i en eller par andra gånggrifter i samma trakt.

Från Akademiens sammankomster.

KONGLIG GÅFVA. H. M. Enkedrottningen har behagat till de under Akademiens inseende ställda statssamlingarna öfverlemna som gåfva: en modell i silfver af ett monument, som år 1840 upprestes å valplatsen nära Dessau, ett af senaten i Hamburg år 1843 till k. Carl XIV Johan utfärdadt på det rikaste med miniatyrer utsiradt tacksägelsediplom, monteradt i bokform med gjutna ornament i brons, gifvet i anledning af de penningegåfvor, som det af eld härjade Hamburg mottagit från Sverige, en samling af 22 mynt och medaljer i silfver från Peru och Chili samt 30 nyare Portugals och Spaniens mynt, 5 i guld, 13 i silfver, 12 i koppar.

KYRKORS INVENTARIER. Sedan Drottens församling i Linköpings stift till Staten hembjudit diverse fornsaker,

med anhållan om tillåtelse att få försälja det som ej för Statens Samlingar behöfdes, har Akademien för Statens Historiska Museum inlöst en kanna af tenn från början af 1500-talet, hvilken fordom tillhört guldsmedsgesällerna antagligen i Söderköping, och ett rökelsekar af metall, hvarefter Kongl. Maj:t gifvit nådigt bifall till församlingens begäran, med vilkor att samtliga försäljningsmedlen varda för kyrkans bästa använda.

Likaledes har Kongl. Maj:t gifvit nådigt bifall till en af Akademien förordad ansökan af pastorsembetet i Skeby församling i Skara stift att få till Vestergötlands Fornminnesförenings samlingar i Skara som depositum öfverlemna några på kyrkans vind upplagda fornsaker.

Akademien har medgifvit, att till Göteborgs museum må få inflyttas en söndrig dopfunt och ett messingsdopfat från Valla kyrka på Tjörn, en äldre predikstol, två skadade krucifix och en brudstol (1600-talet) från Torps kyrka på Orust, ett skadadt crucifix och stycken af en predikstol från Tossene kyrka i Bohuslän.

UNDERDÅNIGA SKRIFVELSER hafva blifvit afgifna öfver: 1. Nämndens för Sveriges deltagande i verldsutställningen i Wien hos Kongl. Maj:t gjorda anhållan, att fornsaker måtte från Statens Historiska Museum utlemnas för att vid nämnda utställning förevisas; 2. Akademiens behof af extra anslag för år 1874; 3. Kongl. bibliothekarien Klemmings ansökning om entledigande från det förordnande han haft som Akademiens t. f. förste amanuens; 4. Ansökningar om understöd af statsmedel *a)* af läroverksadjunkten dr A. O. Stenkula om 500 rdr för att i utlandet samla bidrag till k. Carl XII:s historia samt studera undervisningsväsendet, *b)* af professor C. J. Tornberg om 500 rdr till tryckning af senare delen af registret till Ibn-el-Athirs verldshistoria, *c)* af R. Dybeck om 2000 rdr till insamlande af materialier för sjette häftet af antiqvariska skriften Runa samt om inlösen för

Staten af 50 ex. af häftet 5, *d)* af musikdirektören B. W. Hallberg om 1600 rdr för att fortsätta och afsluta sina forskningar efter nordiska medeltidshymner i utländska biliothek, *e)* af dr G. Svederus om 1000 eller 1500 rdr till utgifvande af en afhandling om socialismen, och *f)* af komministern J. W. Beckman om 250 rdr till inlösen af hans Svenska psalmhistorias sluthäfte i 200 exemplar.

Litteratur.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige, utgifven af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien genom Bror Emil Hildebrand. Fjerde delens andra häfte. — 96 s. in 8:o med 71 fig.

Innehåll: Hildebrand, Hans, Bidrag till spännets historia (forts.).

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Första årgången 1872. — 192 s. in 8:o med 85 träsnitt. — Pris: 2 rdr.

Hildebrand, Hans, Sigtuna 1.

I Ny Illustrerad Tidning 1872 n:o 48, med 5 figurer.

Hildebrand, Hans, Bref i antiqvariska ämnen 2.

I Förr och Nu 1872, s. 764. Runstenarne vid Älsby i Södermanland och Karlevi på Öland hafva icke *romerska* inskrifter, utan inskrifter med *latinska* bokstäfver, den förras modern, den senares kanske från 1100-talet.

Montelius, Oscar, Lifvet i Sverige under vikingatiden.

I Förr och Nu 1872 s. 689 f., och 734 f. med 10 figurer. — Prisbelönt täflingsskrift.

Montelius, Oscar, Nordiska fartyg från hednatiden.

I Ny Illustrerad tidning 1872, n:is 50, 51 och 52 med 9 figurer.

Maurer, Konrad, Ueberblick über die geschichte der nordgermanischen rechtsquellen.

Aftryck ur Holtzendorffs Encyclopädie der rechtswissenschaft, andra upplagan, I. s. 247—285.

Djurklou, G., Om Svensk fornforskning och Kongl. Maj:ts

nådiga förordning af den 29 November 1867. — 46 s. in 8:o. — Pris: 75 öre.

Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift. Första bandet 3:e häftet, 96 s. in 8:o.

Innehåll: Föreningens andra årsmöte i Örebro den 19—21 Juni 1871; Djurklou, Om vapentaget såsom laglig bekräftelseform i Sverige; Berg, Visingsö (med ett träsnitt); Mandelgren, Metallarbeten från Sveriges christna medeltid I (med en plansch); Folksägner från Småland och Östergötland, upptecknade af Johan Wallman; Ur föreningens handlingar; Folkvisa från Nerike (med musik); Litteratur.

Kurck, Arvid, Om Stenålderns delning och kustfynd i Skåne. — 41 s. in 8:o med 35 fig.

Aftryck ur Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning 1872.

Sidenbladh, Karl, Sveriges härads- och sockennamn.

Statistisk Tidskrift 1872 n:o 2, s. 77--180. Ett försök att åt härads och sockennamnen gifva en konsequent, förnämligast på deras härledning grundad stafning.

Hermelin, Olof, Svenska husgeråd, slöjdalster, klädebonader m. m. från äldre tider.

I Förr och Nu 1872, s. 618 f. och 765 f. Med figurer af kafveldon, slända, spånkäpp, spånbräde och sittbänkar.

Hermelin, Olof, Vidskepelse och öfvertro bland svenska allmogen. 2. Naturvättarne.

Två minnen af Magnus Stenbock.

I Förr och Nu 1872, s. 611 med figurer af en pokal och dosa i elfenben, svarfvade af Magnus Stenbock år 1714 och nu förvarade i De danske kongers chronologiske samling på Rosenborg (icke, såsom i texten uppgifves, i Oldsagsmuseet).

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden kl. 12—2, hafva besökts under december månad år 1872 af 464 personer. Summa besökande under loppet af år 1872: 26,745 (år 1871: 20,374).

Detta nummer lades under pressen den 8 januari.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1873.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

14. 1873. Februari.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren. Priset för årgång (deri inberäknad afgiften till postverket) är 2 rdr rmt.

Gränssten med runor, funnen i Vestmanland 1872.

Under de forskningar, jag i egenskap af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens resestipendiat

Fig. 6.

hade mig ålagdt att anställa i vestra Vestmanland förliden sommar, lyckades mig göra det rara fyndet af en hittills okänd runsten, men icke en minneshäll af det vanliga slaget, utan en gränssten ristad med runor. Stenen, för hvars upptäckt jag hade att tacka en jägare, som några dagar förut under en jagt begagnat den till hvilosäte och då tyckt sig på den se några besynnerliga bok-

ståfver, ligger i Arboga socken på Hamre skog, en åttondedels mil öster om byn, invid en liten gångstig, som går österut till Vesterby och nära intill det ställe der Arboga landsförsamling sammanstöter med Himeta och Björskogs socknar. Den befinner sig nedanför östra sluttningen af en liten skogbeväxt grusås, på hvilken ett par mosstäckta stenrör vitna om forntida odling, och utgöres af ett 13 fot långt och 6 fot bredt, ljusgrått gneisblock, hvars något öfver jordytan upphöjda öfra sida är plan, nästan som en bordskifva. Mot sydöstra hörnet, der denna öfra sida är slätast är runristningen anbringad i tvenne rader, med tumshöga mycket tydliga mynder och af innehåll, som fig. 6 visar, d. v. s.

SI THENNE . STE . NEN . SKAL . VARA .
VITNE . EMELLAN . OSS.

Vid närmare granskning befinnes ristningens innehåll vara ord för ord ett återgifvande af Josuas yttrande till Israeliterna, då han reste en sten till intyg af deras högtidligen aflagda löfte, att troget tjena Herran (Josue bok kap. 24 v. 27): *Si denne stenen skall vara vittne emellan oss.*

Professor Stephens har benäget påvisat, att runinskriften i afseende på stafningen i det allra närmaste öfverensstämmer med versionen af samma ställe i Gustaf I:s Bibelupplaga (Uppsala 1541): *Sij, thenna stenen skal wara witne emellan oss;* — men deremot väsendtligen skiljer sig från Nils Ragvaldssons svenska bibelöfversättning (Klemming, Svenska medeltidens Bibelarbeten 1853, s. 66): *Thænne stenen skal idher wara til witnesbyrdh* — hvilket gör det antagligt, att runristningen tillkommit, sedan Gustaf den förstes bibel blifvit en svenska församlingens egendom, sannolikt under senare hälften af sextonde århundradet. Hamrestenen är säkerligen en bland de yngsta af våra runurkunder i sten och ej minst märk-

värdig derför, att runor blifvit så sent begagnade för ett sådant ändamål. Det torde knappt vara tvifvel underkastadt, att inskriften tillkommit under presterligt inseende och att stenen varit afsedd att utvisa gränsskilnaden mellan de nära intill honom sammanstötande socknarna.

H. Hofberg.

Bronsvagnen från Ystad.

(Forts.)

Utom de två i förra numret beskrifna vagnarne från Ystad och Peccatel, hvilka synas hafva varit fullkomligt lika hvarandra, känner man f. n. följande i Europa funna bronsvagnar eller delar deraf, som visserligen icke äro fullkomligt lika de vid Östersjöns kuster funna, men hvilka dock torde höra till samma kulturperiod som dessa, och af hvilka flere öfverensstämma med dem deri, att de varit bestämda att bära en vas af brons.

1) Omkring år 1840 skall man hafva vid *Pennewitt* nära Warin i *Meklenburg* funnit en liten vagn af metall med fyra hjul, två hästar och en på vagnen stående figur. Denna märkliga fornsak, som genast förstördes, lär hafva legat i ett lerkärl. (Meklenburgische Jahrbücher XV s. 276).

2) På ett berg vid *Frisack* i *Mark Brandenburg* hittades år 1846 två små hjul, en knif, en armring och ett spänne med spirallagda ändar, allt af brons. Hjulen som hafva fyra ekrar och långa naf, äro 3,9 sv. tum i diameter och utmärka sig för ett finare arbete än hjulen på de i Skåne och Meklenburg funna vagnarne. De tillhöra Grefve von Zietens samling på Wustrau vid

Neu-Ruppin. (Mekl. Jahrb. XII s. 414 och XVI s. 265, der ett af hjulen är afbildadt).

3) I samma samling förvaras äfven en liten vagn af brons, som omkr. år 1848 hittades under en väganläggning nära *Frankfurt an der Oder*, troligen i en torfmosse. Han består af en axel, på hvilken sitta tre hjul, nämligen ett vid hvardera ändan och ett på midten. Hjulen, som hafva fyra ekrar, äro omkr 3.7 sv. tum i diameter. Från axeln utgår en kort bronsstång, som framtill bildar en vid holk och är försedd med ett nithål för fästande af en längre trästång. Baktill delar den sig gaffelformigt; hvardera ändan är uppstående och böjd ungefär så som de fria ändarne af sidostyckena och stöden å fig. 5, men nära spetsen sitta två hornlika utsprång. På bronsstången äro fästade fyra fristående fogelfigurer af brons. Vagnen är afbildad i Meklenb. Jahrb. XVI s. 262 och i Kembles Horæ ferales pl. 33.

4) Museet i Berlin eger 2 små bronshjul som hittades år 1740 under sandhemtning nära judekyrkogården vid *Frankfurt an der Oder*. Hjulen lågo i en (ler-)urna, som dessutom innehöll 5 armringar och nedre delen af en hålcelt, allt af brons. Hjulen, som hafva fyra ekrar, äro 1.4 sv. tum i diam.; nafven äro 1.1 tum långa. Man vet ej, om urnan äfven innehöll lemningar af menniskoben. (v. Ledebur, Das königliche Museum vaterländischer Alterthümer zu Berlin, s. 70).

5) År 1860 hittades en liten bronsvagn under plöjning på ett fält vid *Ober-Kehle* nära Trebnitz, och således ej långt från Oder i *Schlesien*. Plogen stötte mot vagnen. Emedan några bitar af ett (ler-)kärl funnos på samma ställe, är det troligt, att vagnen varit nedlagd i detta kärl. Inga andra fornsaker funnos der. Vagnen,

som tillhör hr landrath von Salisch, är till form och storlek *alldeles lik* den under n:o 3 beskrifna från Frankfurt an der Oder (2:ter Bericht des Vereins zur Errichtung eines Museums für schlesische Alterthümer, 1860, s. 7, och Mekl. Jahrb. XXVI s. 152). Det synes förtjena stor uppmärksamhet, att båda dessa vagnar äro funna i samma flod-dal.

6) I Szaszvaroser-Stuhl, i s. v. *Siebenbürgen*, hittades år 1834 en bronsvagn med en liten vas, jemte en spiralring, en armring och ett omkr. 1.5 fot långt, mejselformigt instrument, allt af brons. Vagnen är endast 3.3 sv. tum lång, och således betydligt mindre än den från Ystad, men hvilar liksom denna på fyra hjul, hvilka hafva fyra ekrar, men endast äro 1.3 sv. tum i diam. Vasen, som är nästan rund och har lock, är rundtomkring kanten prydd med två rader »perllika prydnader» (= små, inifrån drifna bucklor). Äfven denna vagn har flere uppstående prydnader som påminna om fogelhalsar el. dyl. och likna siraterna på de två nordiske vagnarne. Vagnen, som är mycket väl arbetad, men liksom den från Ystad saknar hvarje spår af stång, förvaras i k. k. Antik-kabinettet i Wien och är afbildad i Bruzelii Svenska fornlemningar 2 pl. 6 f. 1 samt i Matériaux pour l'histoire primitive et naturelle de l'homme 6:te årg., 1871, pl. XX fig. 5.

7) Dessutom har man i *Siebenbürgen* funnit ett enstaka bronshjul af 4¼ (tyska) tums diameter. Närmare uppgift om fyndort och fyndomständigheter saknas. (Mekl. Jahrb. XVIII s. 254).

Anm. I Siebenbürgen äro äfven 2 stora bronshjul funna, som nu förvaras i Ungerska nationalmuseet i Pest, dit de äro skänkta af grefvarne Eszterhazy. Dessa hjul, som hålla 2 fot 9 tum (tyskt mätt) i diameter, äro

dock — liksom två dylika, hvilka lära förvaras i Toulouse, och ett i Paris — alltför stora i jämförelse med dem som här äro i fråga, för att kunna anses hafva hört till vagnar med samma bestämmelse som de i Norden funna (jfr emellertid de i det följande omtalade Salomoniska tempelvagnarne). Möjligen hafva de tillhört stridsvagnar e. d.[1]

Enligt Kembles Horæ ferales s. 240 förvaras i mr Mayer's museum i Liverpool två liknande bronshjul, af nära 2 fots diameter, funna i Siebenbürgen.

I sammanhang härmed kunna vi fästa uppmärksamheten på tvänne märkliga hatt-liknande fornsaker af brons, som tillhöra national-museet i Pest. De hafva sannolikt varit beslag på ändarne af en axel; deras vidd invändigt är omkr. 2 sv. tum. Sprintarne, som äfven äro af brons, sluta upptill i 3 grenar, af hvilka hvar och en närmast liknar hufvudet och halsen af en anka. Dessa båda beslag äro funna vid Nagy-Bobrócz, i norra Ungern, tillsammans med 1 svärd, 5 skaftcelter, 10 skäror m. m., allt af brons.

8) Vid Strettweg nära *Judenburg* i *Steiermark* hittades några år före 1850 tätt under jordytan en bronsvagn samt en mängd andra fornsaker, omgifna af större stenar. Detta märkliga fynd[2] utgjordes af två smärre spiralringar af dubbel guldtråd (den ena har varit half-

[1] Sitzungsberichte der phil. histor. Classe der k. k. Akademie der Wissenschaften in Wien, 1851 band VI sid. 282; Illustrirter Führer in der Alterthums-abtheilung d. ungarischen National-Museums. Pest, 1870, sid. 59; Mekl. Jahrb. XVIII sid. 253; jfr Rich, Römische Alterthümer sid. 210, 211.

[2] Fyndet är beskrifvet och afbildadt i Mittheilungen des historischen Vereins für Steiermark, 3 häftet, sid. 67 följ., jfr 4 häftet, sid. 54 (detta arbete har jag dock icke haft tillfälle att se); i Sitzungsberichte der philos. historischen Classe der k. k. Akademie der Wissenschaften zu Wien 1853, band XI, sid. 748; Bruzelii Sv. fornl. 2 sid. 28; Archæologia 36 vol., sid. 354; Kembles Horæ ferales sid. 237 och pl. 33

smält) och en perla af guld; den här nedan beskrifna vagnen, flere kärl, ringar, bältebeslag, nedre delen af en förgyld hjelm (?), en ovanligt lång hålcelt m. m. af brons, betäckt med ädel rost; delar af betsel (jern och brons); två spjutspetsar af jern och bitar af åtskilliga andra jernsaker; bernstens-perlor, samt bitar af grofva och fina lerkärl. Ett af de större bronskärlen var »fyldt med brända ben, aska och sand». Vagnen består af en plan fyrkantig bronsskifva, 12 (tyska) tum lång och 7 ¼ tum bred, som i hvarje hörn haft en prydnad i form af ett hästhufvud och som hvilar på fyra hjul, men saknar stång. Hjulen, hvilka hafva 8 ekrar, äro 5 tum i diameter. Midt på vagnen står en 9 tum hög, nästan naken, qvinlig figur, som på hufvudet och de uppåt böjda, genomborrade händerna burit en bronsskål, hvilken dessutom lär hafva hvilat på flere vridna, från vagnen uppstigande bronsstänger. Denna figur är omgifven af flere mindre, 4 à 6 tum höga figurer, nämligen två hjortar med långa horn, fyra ryttare med sköld i venstra och spjut i högra handen, samt åtta stående qvinnor och män, af hvilka två i den lyftade handen bära yxor. De qvinliga bilderna hafva genomborrade öron och lemningar af örringar; äfven i nacken finnas öglor, i hvilka troligen ringar hängt. Alla figurerna äro ganska rätt utförda och påminna om sämre etruskiska arbeten.

Vagnen och några af de öfriga till fyndet hörande sakerna förvaras nu i Johanneums-museet i Graz.

Af två prof, som togos af vagnen för att kemiskt undersökas, visade det ena följande sammansättning: 87.34 % koppar, 8.19 tenn, 4.47 bly, samt spår af nickel och jern; det andra innehöll 91.05 % koppar, 8.27 tenn, 0.61 bly och 0.07 jern. En till fyndet och troligen till vagnen hörande »vriden bronsstång» visade sig innehålla

(der vagnen, celten m. m. äro afbildade); samt i Mekl. Jahrb. XX sid. 290 och XXV sid. 223.

92.51 % koppar, 6.08 tenn, 0.51 jern, 0.41 svafvel (förlust vid analysen 0.49 %). Blyhalten i det första profvet beror således möjligtvis på en tillfällighet.

9) I en grafhög (?) nära *Radkersburg* i *Steiermark* gjorde man år 1830 ett fynd, som mycket liknar det nyss beskrifna från Judenburg. Fyndet,[1] som tillhör grefve v. Platz på Freudenau, består af fyra hjul och andra delar af en bronsvagn, ett mindre hjul till en annan vagn, ett svärd, en lång hålcelt, en hårnål m. m. af brons; 5 spjutspetsar af jern; bitar af grofva lerkärl; samt obrända ben. Om dessa ben hafva tillhört menniskor eller djur, är icke angifvet. Två af de till den först nämnda vagnen hörande hjulen voro ännu förenade genom en axel af brons, men någon förbindelse mellan fram- och bak-hjul fanns ej längre. Deremot lära bronsstänger varit fastnitade vid axeln, hvilka utan tvifvel, såsom på de vid Ystad och Judenburg funna vagnarne, tjenat till att uppbära en brons-skål. Hjulen, som hafva 8 ekrar, äro 5 ⅓ (tyska) tum i diameter.

(Forts.) O. M—s.

Ormhufvud-ringarne från äldre jernåldern.

År 1770 insändes till d. v. antiqvitets-archivet en i Åbotrakten, på egorna till ett soldattorp i Nousis socken, funnen guldring. Han består, såsom fig. 7 visar, af en trind guldten, hvars båda ändar hafva form af midtpå höga skifvor, hvilka afslutas med tvenne fantastiska djurhufvud. Dessa ändstycken äro prydda med på-

[1] Mittheilungen des historischen Vereins für Steiermark 4 häft., sid. 235; Bruzelius Sv. fornl. 2 sid. 31; Kembles Horæ ferales sid. 240 och pl. 33 (afbildning af svärdet och celten); Mekl. Jahrb. XX sid. 291 och XXV sid. 224.

lödda guldtrådar och små guldflätor samt dessutom med små ornament i form af små streckade tresidingar och af fyrkanter med sneda kors. I det nuvarande inventariet är denna ring intagen under nummer 22.

År 1815 inkom till museet en annan ring, i mycket — vi kunna säga i det väsendliga — lik den föregående, men i viss mon afvikande, funnen på Ösby egor, Gräsgårds socken på Öland (Inv. 406). Den förnämsta olikheten består deri, att ändstyckenas yttersta delar icke längre hafva den utpreglade djurhufvudformen, men skifvornas grundform är fortfarande densamma och af det f. d. djur- eller ormhufvudet återstå grunddragen; derjämte har skifvans motsatta ända fått alldeles samma utseende, d. v. s. spetsad nos och ögonpar. Ändstyckena äro prydda med små streckade tresidingar och med cirklar. De två ringarne väckte så mycket uppseende, att de år 1821 beskrefvos och afbildades af d. v. riksantiqvarien Hallenberg i en särskild afhandling (Berättelse om tvenne fynd). Han kallade dem amfisbener eller hufvudringar, och antog att de voro af byzantiskt ursprung; de skulle nämligen vara sådana ringar, som, enligt seden i grekiska kyrkan sattes vid vigseln på brudgummens och brudens hufvud. Om de två ringar, som Hallenberg beskref och deras likar varit ämnade att bäras på hufvudet eller om halsen kan lemnas derhän — de kunde helt visst användas å båda sätten — och om redan på grund deraf benämningen *hufvud*ring är mindre lycklig, framstår hon dubbelt olämplig, enär man funnit ringar af samma typ lagda i spiral på sådant sätt, att de synas varit ämnade att pryda armen, ja äfven enahanda ringar så små, att de icke passa för annat än fingret.

År 1823 hittades på Vestra Rickeby egor i Gottröra socken, Uppland, tre ringar af detta slag, men likväl temligen olika de två, som tidigare inkommit till museet;

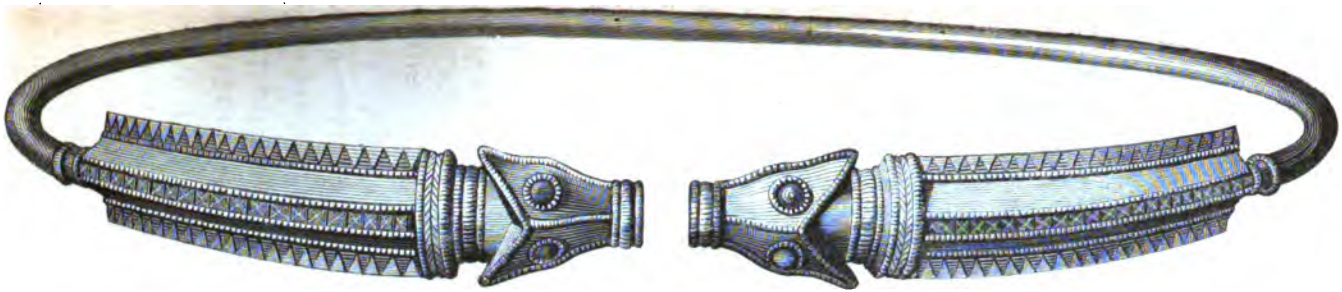

Fig. 7. Var. A.

Fig. 8. Var. B.

Fig. 10.

Fig. 13.

Fig. 12.

Fig. 11.

Fig. 9. Var. C.

riksantiqvarien Rutström fäster uppmärksamhet, i sitt embetsmemorial af den 13 Augusti s. å., på skiljaktigheterna mellan de tre ringarne och framhåller det egendomliga deri, att de tre fynden, som på hans tid voro kända, visade olika varieteter af samma typ. Tyvärr blef allenast en af Rickeby-ringarne inlöst. Han är här icke afbildad, men har mycken likhet med ringen fig. 9.

Vi vilja beteckna de tre varieteterna eller de tre stadierna af typens utveckling med *A*, *B* och *C*.

Stadiet *A* är i museet representeradt allenast af den finska ringen.

Till stadiet *B* hör dels den nyss omtalade och afbildade Ösby-ringen, dels en annan, som hittats i Ås, grannsocken till Gräsgård, på sydöstsidan af Öland, i en sandgrop å Näsby egor (Inv. 3945). Då vi hos ringarne af denna varietet icke se fullt utpräglade ormhufvud, men väl påminnelser om sådana, är det tydligt att hon är yngre än den förstnämnda. Hvad skifvan beträffar står stadiet *B* lägre än *A*, och likaså hvad utförandet beträffar; några pålödda trådar o. d. finnas icke här, utan ersättas af upphöjda tvärstrierade lister.

Varieteten *C* utmärker sig derigenom, att ändstycket förlorat allt spår af det ursprungliga ormhufvudet — denna varietet är således den yngsta —, utan har det allenast en smalt lancettlik form med en skarp högt uppstående rygg och afslutas med en rund knapp, som antingen är fästad vid skifvans ända eller vid en från denna utgående längre eller kortare cylinder.

Vi hafva först att märka tre mellanformer, tre ringar, som i visst hänseende höra till varieteten *B*, i annat till *C*. Den ena är funnen på det södra Ölands vestkust, vid Bredinge i Kastlösa socken (Inv. 1946), den andra — eller rättare ena ändstycket af den andra, ty mer hittades icke — i vestra Uppland, inom en grafplats hörande till Långtora by i den liknämnda socknen.

Längst öfversta ryggen af denna skifva går en upphöjd bugtad linie, hvilken synes vara åstadkommen genom ciselering (Inv. 1834). Den tredje ringen, som står närmare till *C* än till *B*, är funnen i Närike vid Luggavi i Kräklinge socken (Inv. 2248); han är afbildad i Hofbergs Nerikes Gamla Minnen s. 76.

Till stadiet *C* höra följande ringar i Statens Historiska Museum. Rickeby-ringen är redan omnämnd. Den fig. 9 afbildade är funnen vid Eskilstorp i Vidsköftle socken, östra Skåne (Inv. 4216).[1] En annan ring med en tredje skifva på midten är funnen vid Hövikenäs i Valla socken, Bohuslän (Inv. 653). En fjerde ring är funnen i sydvestra Skåne, vid Naffentorp i Bunkeflo socken (Inv. 336), en femte, med tre skifvor är hittad i norra Uppland, vid Långalma i Börstils socken (Inv. 660). En bit af en ändskifva är funnen vid Rings i Heinums socken på Gotland (Inv. 1058). Trots sin litenhet är detta stycke intressant genom orneringen, till hvilken jag i ett annat nummer skall återkomma.

Tre småringar af denna grupp, passande för fingret, förvaras i Statens Historiska Museum, en är funnen vid Hulterstads kyrkoby på Öland (Inv. 4377), en i Högby socken, Öland (Inv. 4771), en (fig. 10) i Bohuslän, på Solhems mellangårds egor i Qville socken (Inv. 2348).

Af de elfva ringar, som hela eller i fragment förvaras i svenska statens samling, är ingen den andra riktigt lik, ingen gör den andra öfverflödig. Det är tvärtom af vigt, att de många ligga bredvid hvarandra, ty deraf att ringarne äro många och varierande, är man berättigad till slutsatsen, att dessa ringar, vare sig de

---

[1] Denna ring var, när han inkom till museum lagd i spiral, men lär icke varit det, när han hittades. Emellertid då andra ringar af detta slag, när de hittades, varit spirallagda, men ingen af dem är så prydlig som Eskilstorps-ringen, har jag ansett mig kunna låta denna i figuren bibehålla spiralläggningen.

varit ämnade för hufvud, hals, arm eller finger, på sin tid varit allmänt omtyckta, en gång varit »moderna» och att de utgått icke från en mans verkstad utan från fleres, så mycket mer som de förekomma i olika delar af landet och de olika stadierna derjämte förutsätta en utveckling i tiden.

Då dessa ringar äro i Sverige, såsom föregående skildring visat, ganska allmänna och sammanhanget mellan stadierna *A* och *B* är mycket tydligt och då mellan *B* och *C* öfvergångsformer blifvit i vårt land funna, kunna vi med full trygghet draga slutsatsen, att denna utveckling försiggått inom Sverige, och vi kunna antaga, att alla ringarne möjligen med undantag för den, som hör till stadiet *A*, äro alster af svenskt arbete. Så mycket rimligare är detta, som ormhufvud-ringar blifvit funna äfven annorstädes i Norden, i Norge och Danmark — ehuru inom båda landen i mindre tal — men för hela det öfriga Europa känner jag allenast ett fynd, en ring nämligen af *C*-varieteten funnen vid Apolda i Thüringen och förvarad i Berlin-museet.

(Forts.) H. H.

Från Akademiens sammankomster.

KONGL. MAJ:TS BREF. Kongl. Maj:t har bifallit Barkeryds församlings anhållan att få försälja åtskilliga kyrkans äldre inventarier, med undantag af 2:ne adliga baner, hvilka måste anses som enskilda slägters egendom. — Kongl. Maj:t har bifallit kongl. bibliothekarien Klemmings anhållan att med 1872 års utgång varda entledigad från den förste Amanuensbefattning han vid Akademien innehaft, samt Akademiens anhållan att det arfvodesbelopp, som varit bestämdt att för nämnda befattning utgå under år 1873, må användas till förstärkande

af anslagen till Akademiens bibliothek och tryckningskostnader.

VISBY RUINER. Uppå Kongl. Maj:ts nådiga befallning och i enlighet med Rikets Ständers vid 1865—1866 års riksdag framstälda anhållan, har Akademien i underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t afgifvit utförligt förslag rörande vården af de förnämsta kyrkoruinerna i Visby och deras frigörande från kringbygda hus, som icke blott skymma och vanpryda, utan jämväl bidraga att skada murarne.

UNDERDÅNIGT UTLÅTANDE har afgifvits öfver Riksdagens Revisorers anmärkning, att Akademien icke afgifvit sådan berättelse, som, enligt kongl. cirkulärbrefven af den 14 augusti 1841 och den 13 maj 1859, det åligger Kongl. Statskontoret och öfriga förvaltande verk att afgifva och som vid början af hvarje revision af statsverket skall till revisorerna aflemnas.

MEDALJFÖRSLAG. Akademien har uppgifvit förslag till en minnespenning, som Kongl. Vetenskaps-Akademien beslutat låta prägla öfver sin framlidne ledamot professoren m. m. dr Israel Hwasser.

GÅFVA. Salems församling i Strängnäs stift har som gåfva till Statens Historiska museum öfverlemnat ett altarskåp med särdeles väl utförda figurer. Ini skåpet förekomma skulpterade bilder af Vår fru med Barnet, den h. Botvid med fisken i hand och en biskop, hvars namn icke kan uppgifvas, alldenstund bilden saknar attribut. På insidan af dörrarne äro målade den h. Erik och den h. Birgitta, på utsidan Maria och bebådelsens engel.

Litteratur.

Dybeck, Runa, en skrift för Nordens fornvänner. Femte häftet. 16 s. i folio med 3 pl. och 7 träsnitt.

Innehåll: Fasta minnesmärken, tecknade och beskrifne. (3. Treudd och grafkullar i Uppland. 4. Skeppssättning och grafkullar m. m. i Södermanland); Roslagen, antiqvariska anteckningar; Nyfunne svenske runstenar. (Södermanland, Smedstad i Hölö socken; Uppland, Östad i Angarns socken, Frestads kyrka, Yttergården i Orkesta socken); Offerberget och Vallskogen i Undersviks och Jerfsö socknar, Helsingland; Gåtor 94—106; Svenska folkmelodier 31—36 med musikbilagor.

Af detta häfte äro 50 ex. för Statsverkets räkning inköpta med en summa af 300 rdr.

Sohlman, A., Jernarbeten från Sveriges medeltid.

I Familj-journalen 1873, första häftet. Om Rogslösa kyrkodörr i Östergötland (med figur), hvars prydliga jernbeslag framställa bland annat bilder af erkeengeln Mikaels strid med draken, af en jagt o. s. v.

Af Månadsbladet för år 1872 finnas häftade exemplar att tillgå i bokhandeln. Pris: 2 rdr.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1872.

Forts. från förra årgången s. 144.

6. Af *Forsby* församling i Skara stift: tvenne snidade bilder af den korsfäste Frälsaren och Vår fru; jfr Månadsbladet 1872 s. 65. Inv. 4672.

7. Af *Björke* församling i Skara stift (Gäsene härad): ett emaljeradt krucifix från 1100-talet; jfr Månadsbladet 1872 s. 66. Inv. 4676.

8. Af *H. M. Konung Carl XV:* två norska medaljer i silfver. Inv. 4678.

9. Af landssekreteraren *A. Palme* och grosshandlaren *G. Meurling* i Kalmar: en assignat på 1,000 francs, utgifven af franska republiken den [illegible] Nivôse år 3. Inv. 4679.

10. Af auktionsföreståndaren *C. Gartz:* sex ordenstecken för enskilda sällskap. Inv. 4680.

11. Af f. d. studie-direktorn vid Johanneum i Graz (Steiermark) *G. Göth:* en österrikisk medalj i brons. Inv. 4681.

12. Af *H. K. H. Hertigen af Östergötland:* en engelsk medalj i brons; jfr Månadsbladet 1872 s. 110. Inv. 4705.

13. Af kamrer *A. L. Levin:* en af gifvaren med stor konstfärdighet arbetad spinnrock af elfenben med tillhörande glaskupa. Inv. 4706. (Forts.)

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet, som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden kl. 12—2, hafva besökts under januari månad år 1873 af 2,093 personer.

Detta nummer lades under pressen den 8 februari.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1873.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens MÅNADSBLAD.

15. 1873. Mars.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren. Priset för årgång (deri inberäknad afgiften till postverket) är 2 rdr rmt.

Våra fasta fornlemningar.

1. Runda rösen.

En ganska vigtig plats bland våra fasta fornlemningar intaga de af stenar hoplagda kullriga rören eller rösena eller kumlen. Namnet kummel torde böra undvikas, allden-

14.

stund vi från medeltidens början hafva i behåll runstenar, hvilka uti inskriften betecknas som kummel; ordet skulle således komma att beteckna två olika slag af fornlemningar, hvilket icke kan anses vara lämpligt. Om ordet rör eller röse användes kan vara temligen

likgiltigt; båda förekomma i vårt folkspråk, men då ordet rör, att döma efter citaten hos Rietz, tillhör allenast södra Sverige, röse deremot förekommer så långt i norr som i Vesterbotten och så långt i söder som i Halland, har detta senare ord, såsom det i vidsträcktare kretsar använda, synts mig vara att föredraga. Rösen finnas af flera slag; här är fråga allenast om de runda.

Icke alla rösen äro fornlemningar. I steniga trakter plockar man stenarne från åkern och lägger dem i högar; dessa s. k. odlingsrör eller odlingsrösen på de nuvarande åkrarne äro ganska ofta af helt modernt ursprung, men icke sällan utgöres kärnan uti ett sådant odlingsrör af ett gammalt grafröse.

I allmänhet kan man skilja de gamla rösena, som komma under rubriken fornlemningar, från de nyare och från tillfälliga stensamlingar derigenom, att fornlemningsrösena hafva en regelbunden form. De äro regelbundet kullriga, cirkelrunda eller ovala; kring foten ligger icke sällan en rad af större stenar, en s. k. fotkedja, hvars bestämmelse var att hindra rösets stenar från att falla ned. Men icke alltid finnes fotkedjan, och tyvärr ytterst ofta har man med ovårdsam hand behandlat de gamla rösena; man måste derföre, när man står framför en stenhop, som vid första anblicken synes ganska oregelbunden, icke förhastadt uttala ett omdöme, att den icke är en fornlemning.

Rösena tillhöra icke någon viss del af Sverige. De äro de mest spridda af våra fasta fornlemningar; de förekomma i Skåne och upphöra icke förr än i trakten af Piteå. De tillhöra icke något visst skede inom hednatiden, utan dennas samtliga perioder. Jag har undersökt ett röse från stenåldern, andra höra bevisligen till bronsåldern, ännu andra lika otvetydigt till jernåldern.

De allra flesta rösena innesluta en graf. Man finner i dem både brända och obrända lik. I de flesta fall

finner man vid liket eller bland askan något föremål, af hvilket man kan sluta till begrafningens och således till rösets tid. Afgörande upplysning i detta afseende lemnar dock allenast den ursprungliga, vanligen i midten belägna grafven, för hvars skuld röset hoplades. Det händer nämligen, att man närmare rösets utkant finner lemningar af begafningar, som försiggått först någon tid efter det röset bildats öfver den ursprungliga grafven.

Full visshet om ett röses tid kan icke vinnas annat än genom att undersöka grafinnehållet. Dock kunna ganska goda antydningar om rösets ålder vinnas genom dess läge, om det nämligen ligger tillsammans med andra fornlemningar, som äro så beskaffade, att man om deras tid icke behöfver hysa någon tvekan. Ligger åter röset ensamt, — man finner dem ofta på afsides liggande bergshöjder —, har man visserligen icke någon sådan antydan, men man kan fråga, om icke mången gång rösets isolerade läge, långt från menniskoboningar och från den odlade marken, häntyder derpå, att det tillhör en annan tid och en annan kultur än de inom eller alldeles invid inegorna förekommande fornlemningarna.

Till fornlemningar få vi ock räkna en mängd — såsom det tyckes — odlingsrör, hvilka ligga i trakter, der nu marken icke är odlad. Det är ännu ovisst, till hvilken tid de höra. De hafva öfverallt ådragit sig landbefolkningens uppmärksamhet och kring dem hafva bildats flera sägner.[1]

Understundom kan det vara svårt att skilja mellan röse och hög. Högen består nemligen af jord, men omsluter ofta ett röse, och i öfrigt är jorden understundom stenblandad. På månget röse har under tidernas lopp

[1] Om dessa rör och den s. k. hackare-tiden se Hofberg, Nerikes gamla minnen sid. 48; Rääfs Ydre beskrifning; Hyltén-Cavallius, Värend och Virdarne; Djurklou, Ur Nerikes folkspråk och folklif.

mull-lager bildat sig mellan stenarne, på mången stenblandad jordhög har myllan mellan stenarne blifvit bortsköljd.

Samtliga rösen, hvar de befinna sig och hur de se ut, äro genom lagen fridlysta; deras åverkan är belagd med böter. Detta gäller naturligtvis icke de i modern tid uppkastade odlingsrören, men, såsom redan är antydt, måste man innan ett sådant rubbas, först vara viss på att det verkligen är ett odlingsrör, och vidare med försigtighet tillse, om icke de ur åkern upphemtade stenarne dölja ett verkligt gammalt röse.

Det (fig. 14) här afbildade röset finnes på Björkeby egor i Toresunds socken i Södermanland. Norr om gården, öster om vägen, ligger detta runda röse vid sidan af en rest sten. Ett fyrkantigt röse finnes i närheten. Vattnet, som synes å bilden, är Marsjön. Något närmare gården ligga en »trekantig stensättning och en rund dito med jordfyllnad;» »längre ned på backen en större, men skadad ättehög.» På vestra sidan om vägen ligga »fjorton låga stenblandade ättehögar, ett röse, tio steg, en treudd med jordfyllning, 22 steg långa sidor.» Man torde med trygghet kunna antaga, att det här afbildade röset tillhör jernåldern.

Figuren och uppgifterna om fornlemningarna vid Björkeby äro hemtade ur friherre Olof Hermelins antiqvariska beskrifning öfver Toresunds socken, hvilken förvaras i Akademiens arkiv. H. H.

Ormhufvudringarne från äldre jernåldern.

(Forts.)

Åt ringarne af stadierna B och C kunna vi med gansk stor visshet häfda svensk upprinnelse, men angående stadiet A (fig. 7) äro vi ännu icke berättigade att u tala ett bestämdt omdöme; några antydningar kun dock göras. Då varieteten A är på en gång den äld

och den bäst arbetade, har tydligen hela den utveckling, som frambragt stadierna B och C — och denna utveckling får anses vara inhemsk — varit en utveckling nedåt, icke ett egentligt utbildande af de redan i

17.

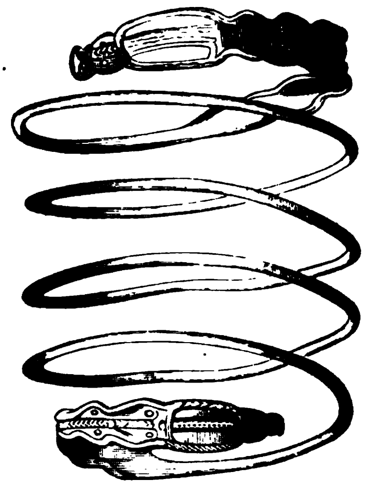

15. 16.

A gifna motiverna, utan tvärtom en fortgående förkrympning af dem. Man skulle kunna säga, att redan i B har typen öfverleft sig sjelf, och då så är samt då vi icke i Norden hafva några former att uppvisa, ur hvilka varieteten A uppstått, kunna vi med fog fråga: är det icke måhända troligast, att varieteten A inkom i Sverige fullfärdig, vare sig med ett invandrande folk eller som en genom handel importerad vara, hvilken hos våra fäder vann allmänt tycke? För möjligheten af ett sådant främmande ursprung af typen talar jämförelsen med fig. 15, hvars original är funnet i Ungern eller Österrike; dess hufvudlika ände har mycken likhet med den finska ringens ormhufvud, om detta ses från sidan.

Utan att vilja påstå ett bestämdt sammanhang mellan dem och de nordiska formerna, allenast för att gifva en så vidt möjligt är, mångsidig belysning af denna

intressanta ringgrupp, meddelar jag här fig. 16 och 17. Originalet till den förra är funnet i södra Siebenbürgen, liksom ett annat, bättre arbetadt, med tydligt klassiskt tycke; båda förvaras i antik-kabinettet i Wien; ett stycke af en tredje dylik spiralring ligger i nationalmuseet i Pest. Alla tre ringarne äro af sifver. Originalet till fig. 17, en fingerring af guld, funnen i Ungern, påminner medelst sina vidgade delar, som äro lagda den ena öfver den andra, om skifvorna på de nordiska spiralringarne och i synnerhet om vissa former af den fingerringsgrupp, som nu, skall omtalas.

Utvecklingen var nämligen i Sverige — eller i allmänhet i Norden — icke afslutad med de former som hittills blifvit beskrifna. Figg. 11—13 visa oss en filialgrupp af ormhufvudringarne. Till grund ligger en ring sådan som fig. 10, men med tre skifvor. Hvar skifva ändades med tvenne ormhufvud. På det ringen skulle få mera stadga förbundos de tre skifvorna med en guldplåt, som belades med guldflätor (fig. 11) och en guldplåt förenade ock baksidans spiralvindningar (fig. 13). Småningom blefvo dessa skifvor så väsendliga, att man kunde förgäta den ursprungliga spriralläggningen. Ringen fig. 12 har icke längre stomdelen spirallagd, utan ser ut, som bestode han af tre ringar, hvilka ursprungligen varit sins emellan fria, men sedan förenats medelst en plåt fram och en annan dylik, fast lägre, bak.

Ur den ursprungligen redan försämrade ormhufvudstypen har således en ny grupp uppstått, men äfven den försämras; sjunkandet uttalar sig i fig. 12.

I Statens Historiska Museum förvaras tre ringar af detta slag[1], funna en i Medelpad, en i Vestergötland och en i Småland. Det är är den medelpadska (fig. 11 och 12), som förlorat spirallägguingen och således måste

[1] De omtalas utförligt i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2 s. 261.

anses vara den yngsta. En form äldre än de svenska ringarnes, så till vida som bindplåtarne felas, men i öfrigt alldeles lika, är funnen i Danmark[1]. Då dessa ringar med de två hufvudena å hvar sida närmast ansluta sig till stadiet B inom hufvudgruppen, kunna vi anse dem vara samtida med detta och med C-stadiet, hvilket äfven styrkes af deras följeslagar i de norska och danska fynden; de tre svenska exemplaren äro funna ensamma.

Men hur skola vi uti årtal uttrycka dessa stadiers tid? De svenska ringarne gifva oss tyvärr inga detaljupplysningar i detta hänseende, ty de äro alla funna enstaka, äfven ringarne af hufvudgruppen; dock sluta vi af arbetets sätt, form och ornering att de måste föras till den äldre jernåldern.

Till all lycka lemnar ett danskt fynd ganska bestämd tidsuppgift. I det stora mossfyndet från Torsberg i Söderjutland, hvilket innehöll romerska mynt från åren 60—194 e. Kr., förekom en sönderhuggen ring af varieteten C. När detta fynd nedlades, ungefär — säga vi förslagsvis — mot midten af 300-talet, hade man således hunnit till det sista stadiet af utvecklingen. I följd deraf måste de tidigare stadierna B och A hänföras till en något tidigare period, utan att dermed förnekas, att enstaka exemplar kunnat begagnas samtidigt med exemplar af typen C. Hur långt tillbaka vi få sätta varieteten A, är omöjligt att med någon säkerhet uppgifva. Tills vidare torde det derföre vara försigtigast att hänföra dessa ringar till tiden 100—300, dock med påminnelse derom, att de kunna gå något längre tillbaka och äfven något längre fram i tiden.

En annan ungefärlig tidsbestämning är möjlig. Orm-

[1] Engelhardt, Trouvailles danoises du premier âge de fer, i Mémoires de la Société royale des Antiquaires du Nord 1869 pl. 1.

hufvudringarne förekomma, såsom i det föregående är visadt, från Skåne upp till Uppland och Medelpad. Då i Uppland flera exemplar funnits, måste man säga, att typen varit inhemsk äfven norr om Mälaren. Men nu finna vi, genom att betrakta samtliga alster af Sveriges äldre jernålder, att icke hela denna period varit gemensam för landet sunnanskogs och landet kring Mälaren. Under sluttiden af den äldre jernåldern arbetade man här i landet (liksom i Norge och Danmark) de i n:o 13 omtalade guldbrakteaterna, men dessa saknas i Svealand. Guldbrakteaterna hade sin rot i den constantinska periodens konstarbeten och den förändrade smakriktning, som bekantskapen med dessa framkallade i Norden, inskränkte sig till Götaland, uppenbarade sig icke i Svealand, hvilket således under denna tid synes vara undanryckt den äldre jernålderns kultur. Då mot slutet af 300-talet den hunniska invasionen afskar förbindelsen mellan den klassiska verlden och Norden, måste bekantskapen med den constantinska smakriktningen hafva uppstått i Norden ungefär i tredje fjerdedelen af det fjerde seklet (ungefär 350—375). Efter denna tid var således den äldre jernåldern icke gemensam för Svealand och Götaland, men gemensamheten tyckes dock hafva fortgått ända intill den nämnda tiden, eftersom man i Uppland funnit en imitation af en constantinsk medaljon. Ormhufvudringarne, som äro gemensamma för Uppland och Skåne, måste således tillhöra den tidigare delen af jernåldern, tiden före år 400. Denna tidsberäkning passar således ganska väl in på den förra och vinner derigenom styrka.

Innan vi stanna, måste ett ögonblicks uppmärksamhet egnas en ormhufvudring, som dock icke tillhör den grupp, som här sysselsätter oss. Fig. 18 visar ena ändstycket af denna för hufvud eller hals afsedda ring, som år 1868 hittades i en åker helt nära Stenestads kyrka i Södra

Åsbo härad, Skåne (Inv. 3852). Ändstyckets konturer återgifva ganska troget ormhufvudets, och de längs ringen inslagna ornameterna skola tydligen föreställa fjäll. Om

18.

denna ring är af inhemskt eller utländskt arbete vågar jag icke afgöra, då jag icke känner något annat exemplar.

Han *kan* dock mer än väl vara arbetad i Sverige, hvilket för öfrigt fullt ut kan sägas om de ofvan beskrifna A-stadiets ring, ehuru jag af andra skäl icke vågat förklara honom vara svensk. De arbetssätt, som här förekomma, hamring, pressning, pålödning af guldflätor, ciselering och punsning, förekomma på andra arbeten från samma eller ungefär samma tid, hvilka utan gensägelse äro att anse som svenska.

H. H.

Vapendrägten under medeltiden.

Det är icke allenast vår tid, som är underkastad modets vexlingar. Om vi granska bilderna från medeltiden, varsna vi ganska stora skiljaktigheter i drägt och prydnader mellan de olika tidsafdelningarna. Vi kunna naturligtvis icke följa vexlingarna under medeltiden lika mycket i detalj som våra dagars, det är allenast hufvuddragen vi kunna se, men vi få helt visst antaga, att vore flera monument bevarade, skulle vi varsna ännu flera ombyten och olikheter.

Att följa alla dessa skiftningar, att studera de olika tidehvarfvens sed i kläder och mera sådant, är af en

ganska stor betydelse. Vi veta alla, att vi kläda oss icke så mycket efter vårt eget tycke, som efter »den allmänna opinionen» d. v. s. efter tidehvarfvets smak. När vi se tillbaka på de förgångna tidernas kostymer, kunna vi söndra dem uti vissa stora grupper, och i hvar grupp få vi se ett uttryck för smaken af den tid, till hvilken hon hörde. Vi kunna i viss mon bedöma tiden efter kläderna, deras snitt, deras färg, deras utstoffering, efter sättet att bära dem och i allmänhet att föra sig o. s. v.

Då så litet hittills blifvit gjordt för att kasta ljus öfver vår medeltids kulturhistoria, torde det icke vara olämpligt att i Månadsbladet meddela några bidrag till kostymens historia. Som utrymmet icke tillåter införandet af en vidlyftigare afhandling i ämnet, nöjer jag mig med att framlägga enstaka bilder, att beskrifva dem och att angifva deras tid. Läsaren må sedan draga slutsatserna sjelf.

1.

År 1862 inköptes till Statens Historiska Museum från Spånga kyrka i Uppland ett relikskrin af ek, beklädt med kopparskifvor. Af dessa äro vissa delar, förgylda och något graverade, formade till menniskofigurer och hvarjehanda ornament. Mellanrummen äro fyllda med emalj, blå, grön, hvit. Detta skrin, som har formen af en kyrka, är helt visst icke arbetadt i Sverige. Man finner sådana öfver hela kristenheten och de äro, hvar man ser dem, hvarandra så lika, att man måste anse dem tillhöra samma skola och vara utgångna från samma eller åtminstone nära hvarandra stående verkstäder. Fordom sades de alla vara från Limoges i vestra Frankrike, nu anses de flesta vara komna från de fräjdade guldsmedsverkstäderna i städerna vid nedre Rhen. Spångaskrinet tillhör slutet af 1100- eller början af 1200-talet.

På ena gafveln ses ett ridderligt helgon i full skrud,

19.

kanske den helige Mauricius (fig. 19). Kroppen täckes af en långärmad ringbrynja, som slutar något ofvan knäna och sammanhålles kring midjan af ett bälte. Ur halsöppningen utgår en likaledes af ringar bildad hufvudbeklädnad — lik en capuchon, som allenast midt fram har ett rundt hål — hvilken skyddar nacken och kinderna. Öfver denna sitter en hjelm, aflång och högst framtill. Benen och fötterna betäckas ock af jernringsplagg, hvilka äro sammansnörda under fötterna och måhända äfven längs baksidorna af benen, ehuru det ej här synes. Skölden är hög och afsmalnar nedåt. Händerna äro obetäckta, den högra omfattar ett baner.

Denna bild visar således strängt taget icke en svensk vapendrägt, men den svenska var helt visst denna mycket lik.

2.

I Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2 s. 341 f. om-

talas väggmålningarna i Vrigstads nu nedbrutna kyrka i Småland. Från dessa målningar, som tillhöra tiden om-

20.

kring år 1200, är figuren 20 tagen. Mannen, en af krigsknektarne på Golgatha, har på fötterna skor, på benen tätt åtsittande byxor af läder eller tjockt tyg.

Han bär två rockar. Den undre, af tyg, är temligen kort, men har långa, mot händerna afsmalnande ärmar. Den öfre, som är ännu kortare och försedd med korta, nedtill något vidgade ärmar, är en slags brynja, men olik den nyss omtalade. Förmodligen var denna rock af läder, på hvilket rader af ringar voro påsydda. Ett bälte omsluter lifvet och derifrån gå tvenne breda band uppåt, hvilka äro lagda öfver axlarne. Ett nedre bälte med tvenne framtill nedhängande ändar hade sannolikt vid sidan en hake e. d., i hvilken svärdet kunde hänga. Hufvudet betäcktes närmast af en lös capuchon, denna gång af tyg och med nedre delen lagd öfver axelstyckena af brynjerocken; öfver denna sitter en rund, spetsig stålhjelm. Sköldarne, som andra krigare bland Vrigstad-målningarna bära, likna den på Spångaskrinet; somliga hafva, något närmare den öfre än den undre kanten, en skarpt utstående sköldbuckla.

3.

En tredje art vapendrägt visar oss fig. 21. Den här afbildade ryttaren bär en rock, som synes vara belagd med breda i kors gående läderremmar. Förmodligen satt i hvar korsningspunkt af två remmar och midt i hvar liten qvadrat en metallnagel. Figuren, som visar jarlen Birger brosa, är ritad efter ett hans sigill, hvilket sitter under ett bref tillhörande något af åren 1180—1202. Rocken går ned nästan till knäna. De trånga ärmarne afslutades förmodligen strax ofvan händerna. Rocken fortsättes upptill så att den betäcker

21.

hals, haka, kinder och hjessa. Hjelmen är försedd med nässkydd.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

FRIDLYSNING AF FORNLEMNINGAR. Med anledning af en af kyrkoherden J. Ferlin gjord anmälan, att en å hemmanet Norra Håfvestens egor i Ödeborgs socken i Dalsland belägen fornlemning, ett så kalladt domaresäte, bestående af 9 stora stenar, bildande en cirkelformig omkrets, jämte 2 några alnar derifrån resta höga stenar blifvit genom grusgräfning i så måtto skadad, att en af de förstnämnda stenarne nu störtat i grusgropen och att en annan sten är på väg att dit nedstörta, har Akademien, alldenstund denna fornlemning är den betydligaste i orten, hos Konungens Befallningshafvande begärt, dels utfärdande af en kungörelse, som förbjuder vidare grushemtning så nära fornlemningen, att den deraf kan skadas; dels ock, att om utrönas kan hvilken eller hvilka varit vållande till den ena stenens nedstörtande, denne eller desse måtte åläggas att upptaga densamma ur gropen och återställa den på sin förra plats.

Efter anmälan af löjtnanten J. A. Lagergren, att vid Påarps strand i Trönninge socken i Halland finnes en stor mängd af forntida grafvar, hvardera omgifven af en stenkrets, af hvilka grafvar många redan blifvit förstörda och andra hotas med förstöring genom grushemtning till vägfyllnad af personer inom Trönninge, Snöstorps och Eldsberga socknar, har Akademien aflåtit skrifvelse till Konungens Befallningshafvande med anhållan om förbud att hemta grus inom nämnda stenkretsar, intill dess Akademien framdeles fått tillfälle att på stället låta anställa närmare undersökning huruvida,

i händelse behofvet sådant kräfver, några bland de redan skadade grafkretsarne må kunna till grushemtning upplåtas. — En sådan fridlysning har ock af Konungens Befallningshafvande den 20 februari blifvit utfärdad.

MEDALJFÖRSLAG. Sådant har blifvit uppgifvet till en minnespenning, hvilken Hennes Maj:t Drottning Sophia beslutat låta prägla, att som belöning utdela. — Ett af Vermlands läns kongl. Hushållningssällskap inlemnadt förslag till sällskapets belöningsmedalj har blifvit granskadt och gilladt.

AKADEMIENS MÅNADSBLAD. Med anledning af den betydligt ökade spridningen af Månadsbladet, har Akademiens måst höja upplagan från 1,500 till 2,000 exemplar.

Hvarjehanda.

FLODA KYRKAS MÅLNINGAR. I Akademiens handlingar 26 delen s. 380 omtalas, att bland dessa målningar förekomma utom Germund Larssons liljevapen »en sköld innehållande ett svinhufvud med stora, dubbla betar och samma figur på hjelmen omgifven af löfverk. — En inskrift har funnits, som dock är fullkomligt utplånad.» Enligt en anteckning från 1600-talet lydde inskriften: *Hince Jonsons oppo kopp*(ar)*berg.*

Litteratur.

Hildebrand, Hans, Tor.
I Läsning för folket, årg. , s. 1873—15.

Gödecke, P. A., Anteckningar om Linköpings domkyrka och hennes ställning till de stilriktningar, som uppenbarat sig i den nordiska medeltidsarkitekturen. Linköping 1872. — 27 s. in 8:o. — Pris: 25 öre.

Klingspor, Upplands Fornminnesförenings Tidskrift. 2. — 75 s. in 8:o, 3 figurer. — Pris: 1 rdr.

De socknar, hvilkas fornlemningar i häftet beskrifvas, äro: Roslags-Bro, Bromma, Edsbro, Estuna, Frötuna, Hillersjö, Husby-Odensala, Husby-Skederö, Lagga, Lofö, Lohärad, Malsta, Norrtelje, Odensala, Rasbo, Rasbokil, Skederö, Skå, Sollentuna, Songa, Spånga, Söderby-Karl, Östuna.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1872.

Forts. från förra årgången s. 32.

14. Af *H. M. Enkedrottningen:* en större gåfva, jfr Månadsbladet 1872 s. 109. Inv. 4707.

15. Af friherre *A. Kurck:* 42 flintredskap från Lindormabacken och Ringsjön i Skåne. Inv. 4711.

16. Af protokollssekreteraren *B. P. A. W. N. Becker:* en minnespenning förgyld brons öfver k. Napoleon I:s fälttåg i Egypten samt en Innocence-ordens stjerna. Inv. 4712.

17. Af fröken *A. Björkman:* två broderade kalkdukar. Inv. 4713.

18. Af hofintendenten *A. Magnus* i Berlin: 24 mynt och 2 medaljer öfver svenska privatpersoner, alla mer eller mindre sällsynta. Inv. 4706.

19. Af kyrkoherden i Skultuna dr *C. M. Södergren:* en luta som tillhört fru Nyberg (Euphrosyne). Inv. 4715.

20. Af bokbindaren *Mattsson:* en liten bronssölja. Inv. 4717.

21. Af *en Akademiens ledamot:* ett fint elfenbensnideri från 1600-talet, föreställande Venus och Amor. Inv. 4719.

22. Af hr *W. Schürer von Waldheim* på Mellingeholm: obrända menniskoben, funna i en 1870 förstörd ättehög på egorna till ½ mantal Görla. Inv. 4720.

23. Af ingeniören *J. Lundgren:* 17 fornsaker af brons funna i Skåne och Halland. Inv. 4728.

24. Af *J. Evans* Esq.: 6 pilspetsar af flinta, funna i Irland. Inv. 4730.

25. Af häradshöfding *G. Östbergs sterbhusdelegare:* en samling svenska och utländska mynt och medaljer i silfver och koppar. Inv. 4732.

26. Af friherrinnan *M. von Beskow:* en medalj i guld präglad öfver friherre B. von Beskow. Inv. 4768.

27. Af grefvinnan *S. E. C. von Platen,* f. De Geer: en guldbroche med k. Gustaf IV Adolfs namnskiffer. Inv. 4769.

28. Af *Högby* församling i Linköpings stift: Högby nedrifna kyrkas läderbeklädda och med jernbeslag prydda dörr. Inv. 4779.

29. Af *Vättelösa* församling i Skara stift: en dopfunt af sten och en prydlig uttömningssten. Inv. 4780. (Forts.)

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden kl. 12—2, hafva besökts under februari månad år 1873 af 1,480 personer.

Detta nummer lades under pressen den 18 mars.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1873.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

16. 1873. April.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren. Priset för årgång (deri inberäknad afgiften till postverket) är 2 rdr rmt.

Våra fasta fornlemningar.

2. Stendösar.

Stendösarne äro de äldsta bland Nordens många grafminnesmärken från heden tid, hvilorum för dem

22.

som långt före Kristi födelse kallade Sverige sitt fädernesland. Tre eller fyra årtusenden hafva förflutit seden dessa grafvar bygdes, och andra slägten hafva tagit landet i besittning, ofta förstörande, sällan med vördnad vårdande de grafvar som kanske gömt deras fäders ben. Ännu återstå dock många af dessa vördnadsvärda

minnen från en länge sedan förgången tid, fordrande af oss skydd och lofvande oss till gengäld värderika upplysningar om lifvet i forna dagar.

En stendös[1] är en grafkammare, hvars väggar bildas af stora, tjocka, på kant resta stenhällar, som räcka från golf till tak och som på insidan i allmänhet äro släta, men på utsidan ojämna. Kammarens golf består af sand, småsten o. dyl. Taket bildas vanligen af ett eller flere ofantliga stenblock, hvilka likaledes äro släta på den inåt kammaren vända sidan, men för öfrigt oregelbundna. Å takhällens öfre sida finner man ofta små runda, skålformiga fördjupningar af ett par tums diameter.[2] Kammarens form är 4-sidig, 5-sidig, oval eller nästan rund.

Då dessa grafvar befinna sig i sitt ursprungliga skick, äro de nästan alltid till större eller mindre del fristående; åtminstone takstenarne äro nästan alltid obetäckta. Dösarne äro vanligen omgifna af en med stenar omsluten upphöjning. De kallas i Danmark Langdysser, om denna upphöjning är långsträckt, och Runddysser, om hon är rund. — Några hafva visserligen varit helt och hållet dolda i en hög, men åtskilliga omständigheter antyda, att denna hög blifvit uppkastad först efter stenålderns slut.[3]

De större stendösarne kallas ofta *gång-grifter*, emedan en gång, bygd på samma sätt som kammaren, leder från denna åt öster eller söder. Denna gång är

[1] En sådan fornlemning kallas i Bohuslän vanligen Dyrhus, i Danmark Stendysse, i England Cromlech eller Dolmen, i Frankrike Dolmen o. s. v. I början af detta århundrade kallades dösarne ofta (t. ex. af Sjöborg) Kummelgrottor.

[2] Sådana hålor förekomma icke blott på flere svenska stendösars takstenar. Äfven i andra länder, t. ex. på de brittiska öarne, eger samma förhållande rum. Se Simpson, Archaic sculpturings in Scotland etc., pl. IX m. fl.

[3] Se t. ex. Zinck i Årböger for nordish Oldkyndighed 1871, sid. 32.

vanligen lägre och smalare än sjelfva grafven, men ej sällan lika lång. Gånggrifterna kallas af folket ofta *jättestugor;* i senare tider har man stundom, ehuru mindre lämpligt, kallat dem halfkorsgrafvar.

Stendösar — i ordets vidsträcktare betydelse således äfven innefattande gånggrifterna — förekomma ganska talrikt i södra Sverige. Omkring 250 sådana grafvar äro nu kända här i landet. De flesta finnas utmed kusten i Skåne, i Falköpings-bygden i Vestergötland, samt i Bohuslän. Dessutom träffar man dem, ehuru mera sparsamt, i andra delar af Vestergötland, i Halland och på Öland. Äfven i Närike och i vestra Södermanland har man funnit några fornlemningar, som åtminstone till formen mycket likna gånggrifter. För öfrigt saknas dylika grafvar i hela mellersta och norra Sverige.

I Norge lär man nyligen hafva påträffat en stendös. I Danmark äro sådana fornminnen mycket talrika. — Dessutom finnas stendösar[1] i norra Tyskland (der de i öster gå till Weichselns mynning), i Hollands norra provinser, i Belgien, England, Irland och på Kanal-öarna, i Frankrike (talrikt), i Spanien och Portugal. I Schweiz äro de få, utom vid Jurabergen, der de äro talrika. I Savoyen och Italien äro de mindre allmänna. De finnas äfven på Corsika, Gozzo och Malta. I norra Afrika äro de mycket talrika. Vidare finnas de på Peloponnesus, på Krim (talrikt), på norra kusten af Svarta hafvet och i Palestina, samt slutligen i stor mängd uti Indien.

Stendösarne betraktades fordom allmänt såsom *altaren* (»Druid-altaren»). Noggranna undersökningar hafva bevisat, att de varit grafvar. De som finnas i Skandinavien tillhöra stenåldern. I Frankrike och Afrika innehålla de deremot ofta fornsaker af metall, nedlagda vid de dödas sida. Och Khassierna, ett vildt folk i Indi-

[1] Se Engelhardt Om Stendysser, i Årböger f. nord. Oldkynd. 1870, sid. 169 följ.

ens högland, bygga ännu i dag stendösar, i hvilka de begrafva sina döda.

Den stendös, som är afbildad fig. 22, efter en teckning af hr G. Brusewitz, ligger på Haga utmark i Stala socken, på ön Orust, Bohuslän. Grafkammaren, omsluten af fyra väggstenar, är nästan regelbundet fyrsidig; dess längd är vid golfvet 7 fot, bredd och höjd nära 6 fot. Takhällens största längd är 10 fot. Då man trycker hårdt på ett ställe invid dess kant, kan man sätta den stora takhällen i en vaggande, ehuru endast obetydlig rörelse, hvilket lär frambringa ett doft ljud. Ett dylikt förhållande är äfven iakttaget vid andra stendösar.

O. M—s.

Bronsvagnen i Ystad.

(Forts. från sid. 24.)

10) I *la caverne du Four*, en stor grotta i vestra *Schweiz*, troligen i trakten af Neuchâtel, har man funnit 2 små hjul af brons, omkring 1.5 sv. tum i diameter. Det ena har 6 ekrar, det andra 8. Det förra har såsom prydnader några små koncentriska kretsar med en liten punkt i midten. I samma grotta, hvilken anses hafva varit en »tempelgrotta» i forntiden, har man dessutom funnit en liten mejsel, 2 armringar, ett spänne, en hårnål m. m., allt af brons; en bit af en armring af blått glas; bitar af lerkärl; samt en mängd ben af getter, får, hästar, oxar, svin, hundar, foglar (höns), fiskar m. fl. djur, af hvilka ben ett i ögonen fallande stort antal tillhört unga djur (lam, kalfvar, killingar och grisar). Fyndet är beskrifvet af Desor i La Caverne ou baume du Four (Neuchâtel, 1871), hvarur ett utdrag meddelas i Matériaux pour l'histoire de l'homme etc., sjette årg.,

Nov. 1871, sid. 531—540 och pl. XX, der båda hjulen äro afbildade.

11) I sist nämnda arbete (sid. 535) omtalas äfven, att flere dylika hjul äro funna bland lemningarna efter pålbyggnader vid *Neuchâtel-sjöns* stränder. Ett af dessa små hjul är afbildadt å pl. XX fig. 2. Det är af brons, med 6 ekrar och långt framskjutande naf; dess diameter är endast 1.2 sv. tum. Å samma pl. XX fig. 1 ser man ett annat af dessa »hjul»; det är af tenn, har 5 ekrar och dubbel ring. Storleken är ungefär lika som å det fig. 2 afbildade. Det torde dock vara osäkert, om detta tennhjul verkligen hört till någon vagn.[1]

12) Nära vägen mellan *Cere* och Pirgi i mellersta *Italien* (södra delen af det gamla Etrurien) ej långt från Rom, fann man år 1836 i en hög en stor murad graf, som innehöll en mångfald af olikartade, dyrbara fornsaker. Fyndet, som är afbildadt i det stora planchverket Museo etrusco al Vaticano (1:sta delen, pl. I—XXXIII), består af en vagn, flere lampor och andra kärl, en trefot, sköldar, armband, spännen m. m. af brons; en trefot, en dolk och några spjut af jern; kärl, kedjor och andra smycken af silfver; halsband, armband, fingerringar, spännen m. fl. smycken af guld; kärl och figurer af elfenben, alabaster och terra-cotta. Å flere saker finnas etruskiska inskrifter. Vagnen (pl. XIV fig. 5) består af en på fyra hjul hvilande, plan, rätvinkligt fyrsidig bronsplåt af 3.8 fots (1.15 meters längd) och nära 1.2 fots (0.35 meters) bredd. Plåtens öfversida är prydd med fyra ciselerade lejon. Rundtomkring kanterna finnes en rad

[1] Jämför de i Terramara-lagren i norra Italien funna små hjulen af ben med 4, 6 eller 8 ekrar och enkel eller dubbel ring. Mittheilungen der antiqv. Gesellschaft in Zürich XIV, häft. 6, sid. 135 och pl. 2, fig. 12, 13 (å den senare figuren ses ett långt utskjutande naf).

uppstående brons-tenar med klufna, nedböjda ändar. Hjulen äro runda skifvor af omkr. 4.5 sv. tums (130 millimeters) diameter, med fyra ovala öppningar; några särskilda ekrar finnas nämligen icke. Vagnens midt intages af en i plåten insänkt rund, slät bronsskål af 9.7 tums (286 m.m.) vidd och 3.5 tums (104 m.m.) djup. Öfver skålen uppstiger ett bredt halfcirkelformigt böjdt bronsband, liknande ett handtag. Vagnen anses hafva varit använd såsom ett slags rökelsekärl.

13) I Weiss' Kostümkunde, Geschichte der Tracht des Alterthums är å sid. 1282 en bronsvagn afbildad, som är funnen i *Italien*, men närmare uppgifter om fyndort och fyndomständigheter lemnas icke.[1] Vagnen består af en på 4 hjul hvilande, jemförelsevis liten, fyrsidig plåt, i hvars hörn fyra lejon ligga, och midt på hvilken en stor qvinlig figur står, som på sitt hufvud bär en rund bronsskål. Hjulen hafva 6 ekrar och synas vara 2 sv. tum i diameter. Hela höjden är, att döma af teckningen, nära 1 fot.

Den utmärkte meklenburgiska fornforskaren Lisch har i sin beskrifning af den vid Peccatel funna bronsvagnen fästat uppmärksamheten äfven på följande förhållanden, som för frågan om dessa små vagnar äro af stort intresse (Meklenb. Jahrbücher XXV sid. 225 följ.).

På frånsidan af några *grekiska mynt* från det 2:dra eller 3:dje århundradet före Kristi födelse ser man en fyrhjulig vagn, på hvilken en vas står; på hvarje hjul sitter en fogel.[2] Dessa mynt äro preglade i staden Kran-

[1] Figuren är lånad ur Micali Monumenti antichi pop. ital. pl. XL fig. 4; detta arbete finnes hvarken i Kongl. Bibliotheket eller i Akademiens bibliothek.

[2] Jfr T. E. Mionnet, Déscription de médailles antiques (Paris 1807), tom. II p. 10, N:r 76, 77 och Supplément tom. III p. 281, N:r 132.

non i Thessalien, mellan Pharsalos och Larissa. En forntida författare berättar, att invånarne i Krannon under en långvarig torka hade stält en kopparkittel på en vagn och fört den högtidligt omkring, under det de slagit på kitteln som på en klocka, för att förmå gudarne att skänka dem regn.

Homeros omtalar i *Iliadens* 18:de sång (v. 372 följ.), huru Thetis, då hon inträdde i Hephaistos' boning för att bedja honom om vapen åt sin son Achilleus, fann guden arbetande på »tripoder (= vaser), under hvilkas botten han fästade gyllene hjul». Detta synes tydligt nog antyda, att metallvagnar med derpå hvilande vaser, således i hufvudsak liknande Ystadsvagnen, ej voro okända för grekerna på Homeros' tid (jfr Meklenb. Jahrbücher XV s. 271).

Ännu märkligare är den beskrifning som i en af Gamla Testamentets skrifter, 1 Konungaboken (7 kap. v. 27—39), gifves på de stora bronsvagnar med derpå hvilande kittlar, hvilka konung Salomo omkr. år 1020 före Kr. f. lät uppställa på förgården till *Jerusalems* tempel.[1] Enligt 2 Krönikeboken (4 kap. v. 6) »satte han fem af dessa vagnar på högra sidan och fem på den venstra; hvad bränneoffer tillhörde skulle man twå derutinnan». — Dessa »kittelvagnar» gjordes af en fenikisk »mästare på koppar», Hiram af Tyrus, hvilken Salomo kallat till Jerusalem för det nya templets räkning. Hvarje vagn hade fyra gjutna bronshjul, och hvarje kittel synes, liksom den på Peccatel-vagnen, hafva hvilat på en cylinder, fästad på fyra från hjulens axlar uppstigande stöd af brons (se fig. 5 å sid. 5). Likheten i

[1] I Mekl. Jahrb. XXV sid. 231 följ. meddelas en af professor Ewald i Göttingen särskildt gjord ordagrann öfversättning af dessa märkvärdiga verser. Jfr Ewald i Nachrichten von der Universität zu Göttingen, 1859, n:o 13, Juli 8, sid. 131—146; samt Meklenb. Jahrb. XXVI sid. 154.

form mellan de vid Ystad och Peccatel funna vagnarne å ena sidan och de salomoniska kittelvagnarne å den andra torde således icke hafva varit obetydlig; men de senare voro mycket större än de förra. Hjulens höjd å de af Hiram gjorda vagnarne var $1^1/_2$ »aln»[1], vagnarnes längd och bredd 4 »alnar»; kittlarne rymde 40 »mått» vatten, hvilket i Melins öfversättning säges motsvara 600 kannor(?). Vagnarne[2] voro, i likhet med några af de här ofvan beskrifna, prydda med djurbilder (lejon och oxar) samt dessutom med kerubim, kransar m. m., graverade på de bronsplåtar, med hvilka vagnarnes sidor voro beklädda, men hvilka saknas på de nordiska.

Det är redan i sig sjelft sannolikt, att de i Norden funna bronsvagnarne varit använda till något religiöst bruk, och det torde blifva ännu sannolikare, om vi taga i betraktande deras stora likhet med de nu beskrifna vagnarne i Jerusalems tempel.' Men detta antagande vinner ytterligare styrka af de egendomliga förhållanden, under hvilka Peccatel-vagnen hittades. Jag har redan (sid. 8 och 9) nämnt, att han år 1843 anträffades i en hög, som äfven inneslöt en mängd andra fornsaker, och att denna hög låg helt nära tvänne andra högar. Den ena af de sist nämnda undersöktes år 1845 af Lisch. Högen var rund, ungefär 10 fot hög och mätte 120 steg i omkrets; han bestod nästan helt och hållet af lerhaltig sand. Midt på högens botten fann man, under en stenhop, en liten graf (vid *a* å fig. 23), innehållande två krossade lerurnor, brända ben, jemte två smala, vridna hals- eller hufvudringar, flere armrin-

[1] Jag vet icke om man närmare känner förhållandet mellan vår aln och det hebreiska mått som i öfversättningen återgifves med »aln».

[2] I nära 500 år stodo dessa vagnar på templets gård, ehuru konung Ahaz omkr. år 730 beröfvat dem de graverade bronsplåtarne och möjligen äfven borttagit kittlarne. Det som fanns qvar förstördes år 586 före Kr. af chaldæerne under Nebukad-Nezar, som förde bronsen till Babylon.

23.

gar, en stor »tutulus» och en rund dosa med lock, allt af brons, samt 5 bernstensperlor. Omkring 10 steg vester om denna graf stötte man på ett 5 fot högt *altare,* bygdt af lerhaltig sand och betäckt med ett dubbelt eller tredubbelt lager af kullerstenar, ungefär af ett hufvuds storlek. Altaret, som i en längd af nära 20 fot sträckte sig från ö. till v., bestod af tre delar. Den östligaste var 5 fot lång på hvarje sida. Den mellersta upptogs af en stor, rund *kittel* af bränd lera, 3 fot i diameter och 2 fot djup; dess väggar voro ungefär 2 tum tjocka. Kittelns öfverkant stod omkring 1 fot högre än altarets yta. Dettas vestra del var 10 fot långt och lika bredt; härpå stod ett litet lerkärl, vid hvars sida man fann skärfvor af ett annat lerkärl, som syntes hafva liknat en låg skål. På eller vid altaret funnos inga spår af ben eller kol. Men omedelbart vester derom, helt nära högens vestra kant, låg ett menniskoskelett utsträckt i en föga djup, trågformig, kista af bränd lera, eller rättare af samma slags lerhaltiga sand som kitteln; kistans längd var omkr. 6 fot, bredd 3 fot och djup vid midten 1 fot. Skelettet, bredvid hvilket inga andra fornsaker än några skärfvor af lerkärl funnos, var inbäddadt i svart jord, som för öfrigt icke fanns i högen. — På flere ställen i högen, i synnerhet nära kanten, påträffades dessutom fornsaker af brons och bitar af lerkärl (Meklenburgische Jahrbücher XI s. 366).

Att den vid Ystad funna vagnen, liksom den meklenburgska, tillhör bronsåldern, visas tydligt af de många fornsaker från denna tid, som funnos tillsammans med den senare (sid. 8). Man torde till och med kunna bestämma, till hvilken del af bronsåldern de böra hänföras. Det synes mig nämligen vara sannolikt, att de tillhöra midten eller senare delen af denna långa period. Härför talar dels, såsom jag redan sid. 8 antydt, det

jemte Peccatel-vagnen funna bronssvärdets form, dels den derbredvid liggande hålcelten, hvilket slags verktyg, så vidt man för närvarande vet, ej förekomma i Norden under den äldre bronsåldern. Sjelfva kitteln å Peccatel-vagnen, med sina sirater af inifrån uppdrifna punkter, antyder äfven den senare delen af bronsåldern. Till samma tid, eller kanske rättare till jernålderns början, höra tydligen också de vid Judenburg, Radkersburg och Cere funna vagnarne.

Bronskärl, liknande vasen på Peccatel-vagnen och liksom denna prydda med drifna punkter, äro sällsynta i Norden, men förekomma ganska ofta i södra Europa tillsammans med fornsaker från bronsålderns sista tid eller början af jernåldern. Detta förhållande och den omisskänliga likheten mellan de nordiska och de från södra Europa och Orienten kända vagnarne synes tala för den åsigten, att de vid Ystad och Peccatel funna bronsvagnarne antingen äro förfärdigade utom Skandinavien eller gjorda här efter främmande mönster. Det förra torde dock kanske,. efter allt hvad vi nu veta, böra anses sannolikare[1]. Fynden af dylika bronsvagnar i länderna sydost om Skandinavien och deras frånvaro i vestra Europa göra det i hög grad troligt, att den förbindelse som hitfört de i Norden funna vagnarne gått öfver Europas fastland, troligen utefter de stora flodernas (Oders eller Weichsels) dalar.

Oaktadt den likhet som finnes mellan de två nordiska vagnarne och Salomos kittelvagnar, kan man väl icke gerna anföra de förra såsom bevis för tillvaron af semitisk befolkning i Norden under bronsåldern, då liknande vagnar blifvit anträffade i så många andra länder, der man icke kan tänka sig någon semitisk kolonisation.

[1] Se emellertid Lisch i Meklenb. Jahrbücher XXVI sid. 156.

Hvad en kommande forskning än må säga om nordbons nationalitet under bronsåldern, skall dock bronsvagnen från Ystad städse bibehålla sin stora betydelse såsom ett bland de äldsta till våra dagar bevarade tempelkärl från Nordens hednatid och såsom ett minne af nordbons förbindelse med främmande länder under den aflägsna tid som vi kalla bronsåldern.

Sedan N:o 13 af Månadsbladet var tryckt har jag af hr löjtnant Elis Nilsson fått emottaga följande berättelse om fyndet af den sid. 5 afbildade bronsvagnen.

»Under sommaren 1856 roade sig fyra ynglingar, numera löjtnanten Elis Nilsson, jägmästaren Thomas Krook, fabrikören Wilhelm Lind samt numera aflidne kammarskrifvaren Edvard Hellichius[1], med segling med små fartyg uti en torfmosse, belägen i Hedeskoga socken ¼ mil från staden Ystad.

Då flere småfartyg användes, förankrades de hvilka hade gjort sin resa öfver dammen. När seglationsturen kom till en brigg, tillhörig Nilsson, kunde ankaret på den ej lyftas. För att ej blifva af med ankare och ketting, vadade Lind och Nilsson ut för att lossa ankaret från bottnen. Vi fingo då fast uti en af byglarne till vagnen och drogo den med förenade krafter upp ur dammens torfbotten, *i hvilken den satt ganska fast*[2]. Efter att en längre tid användt den till körvagn, såldes den till en annan skolyngling, Axel Lundh, för 18 skilling. Ystad den 16 Februari 1873.

Elis Nilsson.»

Häraf visar det sig, att den af rektor Bruzelius i Svenska fornlemningar (II sid. 21) och af oss här of-

[1] De i noten å sid. 6 omnämnde ynglingarne Ahlgren, Holm m. fl. befunno sig i närheten.

[2] Kursiveradt af artikelförfattaren.

van (sid. 6) meddelade berättelsen om fyndet i allt väsentligt är riktig. Deremot måste något misstag ligga till grund för den i en not å sid. 65 i 3:dje upplagan af prof. Nilssons Bronsåldern (Lund 1872) såsom en sägen omnämnda — och af en insändare, P. I. L., i tidningen Upsala för den 4 Febr. innev. år anförda — uppgift, att vagnen ursprungligen skulle vara funnen »i en hög eller mosse i östra Skåne och af hittaren såld till en gördelmakare i Ystad, som smält ner vasen, men gifvit underredet åt barnen att leka med, hvarigenom det kommit att förloras bland afskrädet på gården, bland hvilket det blifvit utkördt och kastadt i den nämnda dammen.» Oafsedt det föga sannolika i denna alldeles obestyrkta sägen, bevisas dess otillförlitlighet deraf att vagnen, då den af löjtnant Nilsson påträffades, ännu satt fast i torfven.

O. M—s.

Från Akademiens sammankomster.

UNDERDÅNIGA UTLÅTANDEN hafva blifvit afgifna öfver 1:o Stadsfullmäktiges i Nyköping anhållan, att Nyköpings slottsruin med tillhörande område må upplåtas åt staden för anläggande af en promenadplats m. m., 2:o lektorn vid Vexjö högre elementarläroverk A. G. Ahlqvists ansökning om anslag af allmänna medel till bekostande af en tysk öfversättning af vissa för Sveriges historia under 16:de århundradet upplysande afdelningar i ett utaf grefve Alexander Przezdziecki i Krakau utgifvet historiskt arbete, innehållande dokument och anteckningar på en föråldrad, svårfattlig dialekt af polska språket.

VÅRDEN OM FORNLEMNINGAR. Akademien har icke funnit skäl bifalla husbonden Peter Sandells anhållan att

för tillämnad odling få nedbryta och bortföra de på hans hemman Snovalds nära Vestergarns kyrka på Gotland qvarstående ruinerna af socknens äldsta kyrka, hvilka ruiner år 1869, på Akademiens begäran, blifvit af konungens Befallningshafvande särskildt fridlysta.

TESTAMENTE. Sedan friherrinnan Malin von Beskow d. 4 sistl. Februari aflidit, har Akademien vidtagit åtgärder att i Kongl. Svea Hofrätt bevaka de af bemälda fru och hennes aflidne man, öfverstekammarjunkaren m m. friherre Bernhard von Beskow, upprättade testamentariska förordnanden, hvarigenom åt Akademien anvisas ett belopp af 10,000 riksdaler riksmynt, hvaraf räntan för ett eller två år, efter Akademiens godtfinnande, skall användas till understöd åt någon ung, förtjent och obemedlad idkare af de lärdomsgrenar, som tillhöra Akademiens verksamhet. Akademien, som redan förut, kort efter friherre von Beskows död, fått af hans enka mottaga många till Akademien testamenterade dyrbarheter, bestående i gulddosor och andra kongliga presenter, guldmedaljer, guldringar, ordensdekorationer burna af Tegnér, Berzelius, Oehlenschlæger, jemte historiska minnen m. m., har nu genom utredningsmannen i friherrinnan von Beskows sterbhus fått ytterligare mottaga en af bildhuggaren Fogelberg till henne skänkt guldring med en infattad antik kamé, föreställande Minerva, samt åtskilliga af frih. v. Beskow förvarade minnen af märkvärdiga personer och ställen, som han besökt.

FYND. Bland inlösta fynd må särskildt nämnas en af hr kyrkoherden C. J. Ljungström inlemnad tjock spiralten af guld, hittad i uppkastad dikesjord i Frändefors socken i Dalsland af en gosse och af dennes moder en tid förvarad bland jernskräp utan värde, med förhöjning utöfver lagliga lösesumman inlöst med 435 riksdaler.

MEDALJFÖRSLAG. Ett förslag till en minnespenning, som frimurareorden beslutat låta prägla öfver Hans Maj:t konung Carl XV, har blifvit granskadt och med någon ändring gilladt.

ÅRSBERÄTTELSE af hr Herman Hofberg om hans med understöd af Akademien under sistlidet år anstälda antiqvariska forskningar inom Åkerbo och Fellingsbro härad i Vestmanland samt städerna Köping och Arboga har blifvit till Akademien inlemnad.

RUNLITTERATUR. Akademiens korresponderande ledamot, hr kyrkoherden L. C. Wiede, har inlemnat tvenne med stor omsorg utarbetade förteckningar öfver Östergötlands och Vestergötlands runurkunder.

Litteratur.

(Hildebrand, Bror Emil), Handlingar rörande ifrågasatt ändring af allmänna lagens och Kongl. förordningens af den 29 november 1867 föreskrifter rörande hembud åt Kongl. Maj:t och kronan af jordfynd. — 27 s. in 8:o.
Aftryck ur Antiqvarisk Tidskrift för Sverige, fjerde delens tredje häfte.

Hildebrand, Hans, Den vetenskapliga fornforskningen, hennes uppgift, behof och rätt. — 39 s. in 8:o. — Pris: 75 öre.

Hildebrand, Hans, Från Sveriges medeltid. I.
I Förr och Nu 1873, s. 212—220.

Ljungström, C. J., Vestergötlands Fornminnesförenings tidskrift, andra häftet. — 69 s. in 8:o; samt dermed sammanhäftadt:

Torin, Karl, Vestergötlands runinskrifter 1—27, alla

afbildade. — 18 s. + 19 pl. — Pris för hela häftet: 2 rdr.

Detta intressanta häfte skall i ett senare nummer närmare omtalas.

Ahlqvist, A. G., Nya bidrag till svar på frågan: har konung Erik XIV dött af förgift? — 29 s. in 4:o.

Aftryck ur rektorsprogram vid Vexjö h. elementarläroverk vårterminen 1873.

Hofberg, Herman, Förr och nu i Närike. I. En hindersmessa för 80 år sedan.

I Förr och Nu 1873, s. 231—237.

Hausen, R., Anteckningar gjorda under en antiqvarisk forskningsresa sommaren 1870 i vestra Nyland. Utgifna med finska statsmedel. — Helsingfors 1872. — 57 s. in 8:o med 20 pl.

Freudenthal, A. O., Om några svenska ortnamn i Nyland.

Ett tillägg till en förut utgifven afhandling. Uppläst vid Finska Fornminnesföreningens sammanträde den 11 mars 1872 och intaget i Album utgifvet af Nyländingar V, Helsingfors 1872.

Dr Freudenthal har haft godheten åtaga sig att till Månadsbladet lemna uppgifter om de arkeologiska arbeten, som i Finland utgifvas. Detta välvilliga åtagande är så mycket vigtigare, som erfarenheten visat att de arkeologiska förhållandena i Finland icke blott äro i och för sig af intresse, utan äfven äro i synnerligen hög grad egnade att kasta mycket ljus öfver Sveriges hedniska forntid och medeltid.

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden kl. 12—2, hafva besökts under mars månad år 1873 af 1,103 personer.

Detta nummer lades under pressen den 26 april.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1873.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

17. 1873. Maj.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren. Priset för årgång (deri inberäknad afgiften till postverket) är 2 rdr rmt.

Vapendrägten under medeltiden.

4.

Under början af vår medeltid rådde en synnerligen stor verksamhet i alla riktningar, och till all lycka hafva icke få minnen deraf, trots de många mellanliggande århundradena och trots all vandalism, blifvit be-

24.

varade. Det gäller för oss, att för så lång framtid som möjligt skydda dem.

Icke långt från Svartåns utlopp i Roxen ligger Kaga (förr Kafva) kyrka, en af de äldsta i Linköpings stift.[1] Hon har samma grundplan, som den i förra år-

[1] Alltsedan 1700-talet uppgifves, att kyrkan blifvit vid pass år 1139

gången s. 18 afbildade. Våmbs kyrka d. v. s. hon består af torn, långhus, korrum (det fordom s. k. sånghuset) och korrundel. Tornet har, enligt en teckning, som jag har framför mig, tre afsatser, hvar öfre något, men obetydligt mindre än den närmast undre. På öfversta afdelningen förekommer kring öfversta kanten en rundbågsfris med nedgående lisener. Fönstren äro moderniserade, det inre är hvitrappadt.

Kyrkans hvalf äro icke ursprungliga. Om man nämligen begifver sig upp på vinden öfver dem, finner man på de öfver hvalfven uppstigande väggarna gamla målningar, som öfverst begränsas af en raklinig ornamentslist. Kyrkan har således haft ett platt trätak, som mot slutet af medeltiden var förfallet och då ersattes med hvalf.

Målningarna ofvan hvalfven äro för vår konsthistoria af ett ganska högt intresse; de tillhöra nämligen 1100-talet, icke, som nyligen uppgifvits i flera tidningar 1400-talet. Der förekomma Kain och Abel, andliga personer, med mitra eller med tonsur, der förekommer den h. Olof med riksäpple och yxa, bredvid honom står en välsignande engel. Äfven kan man der urskilja de fig. 24 afbildade personer ur det Bethlehemitiska barnamordet. Vi se, huru stela gestalterna äro, och huru, när en rörelse, vare sig kroppens eller själens, skall uttryckas, äfven den saknar harmoni, är öfverdrifven och stel. Se t. ex. på modrens arm och på hennes mun. Ornamenten bestå dels af sneda, olikfärgade rutor, dels af halfbågar med bladornament, icke desamma, men liknande det fig. 25 afbildade ornamentsmotivet från Vrigstad.

25.

funderad af konung Sverker d. ä. Hvad hemul uppgiften har, känner jag icke, men kyrkan kan helt visst hafva blifvit vid den nämnda tiden uppförd.

Med afseende på vapendrägten talar fig. 24 tillräckligt. Krigarne äro klädde i åtsittande ringbrynjor, som sammanhållas kring lifvet af ett bälte. Nacke och haka täckas likaledes af ett ringplagg, öfver hjessan sitter en kullrig hjelm. Svärdet har en mellankafle, som passar för en hand, med rund knapp och rak parerstång.

Med målningarna i Vrigstads kyrka i Småland, om hvilka jag talat i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2 s. 341—347, hafva bilderna i Kaga mycket stor likhet. Jag fäste i den anförda afhandlingen s. 380 uppmärksamhet dervid, att Vrigstad och Hjälmseryd, hvars kyrka haft liknande målningar, ligga helt nära cistercienserklostret Nydala, som fick sin första uppsättning af klosterbröder från Frankrike, hvarest likartade målningar förekomma. Denna hänvisning synes mig få ytterligare stöd derigenom, att Kaga kyrka, hvars målningar tillhöra samma grupp, ligger helt nära cistercienserklostret Vreta, anlagdt under 1100-talet.

5.

Från Biskopskulla kyrka i Uppland inköptes år 1871 ett antependium (altarförhänge) af sammet prydt med 24 runda broderade medaljoner. Sammeten är af senare ursprung, och bilderna äro på den fastsydda i tre rader utan minsta ordning inbördes. Broderierna äro från 1100-talet.

Fig. 26 visar ett af dessa broderier, framställande, äfven det, barnamordet i Bethlehem. Konungen har manteln knäppt öfver högra axeln — hvilket var bruk under 1100- och 1200-talen samt under åtminstone senare delen af 1400-talet, men deremot icke under 1300-talet, då manteln hängde öfver båda axlarne. Kronan består af en hög ring kring en kullrig mössa. I venstra handen håller konungen en remsa, på hvilken läses OCCIDITE : OM(nes), döda alla (gossebarn o. s. v.).

Båda krigarne tyckas hafva dubbla rockar, af hvilka den öfre är kortare och försedd med sprund. Båda hafva beklädnad för nacke, haka och hals. Båda hafva runda hjelmar med nässkydd. Svärden äro lika Kagasvärden. Den främre krigarn har både öfver- och under-

26.

rocken gyllene; det är möjligt att den öfre rocken skall tänkas som en ringbrynja. Den bortre krigarn har underrock af silfverfärg, samt öfverrock, antagligen af läder, betäckt med aflångt fyrkantiga metallskifvor.

Hvitt groft linne är beklädt med ett rödt öfvertyg och på detta dubbla tyg är broderiet utfördt; hur

stygnen äro tagna, antydes af bifiguren. Bottnen samt svärdsklingorna äro sydda med silfveromlindad tråd, rockar, mantlar, hufvudbonader, inskriftsbanden äro broderade i guld. Ansigten, händer, barnkropparna samt ben- och fotkläderna äro broderade med ett numera blekt, nästan allestädes förstördt garn. Inskriften kring bilderna lyder:

+ GREX : PERIT : INFANTVM : NE CELICVS : OCCIDAT : INFANS.

Hexametern betyder: barnaskaran omkommer, på det himlabarnet ej skall omkomma.

H. H.

Våra fasta fornlemningar.

3. Grafhögar.

Jämte rösena äro grafhögarne de allmännaste af våra fasta fornlemningar. De förekomma inom en nästan lika stor yta, dock gå rösena längre åt norr och i allmänhet längre uppåt bergs- och skogstrakterna. Grafhögar finnas från alla perioder af vår hednatid, de kunna innesluta qvarlefvor af döda från såväl sten- som brons- och jernåldrarne. De kunna innesluta såväl obrända som brända lik. Liket såväl som den brända benmassan, vare sig denna blifvit lagd i en kruka eller ej, plägar vara skyddad, vanligen med kringsatt och öfverlagd sten, hällar eller klumpstenar. De senare bilda ganska ofta ett röse omkring sjelfva griftplatsen. Icke sällan är dessutom jordhögen uppblandad med sten, så att man har svårt att säga, om det är en hög eller ett röse man har framför sig.

I de delar af landet, der sten- och bronsåldrarne voro af någon större betydenhet, ser man ofta ganska ansenliga högar ligga enstaka eller i gles flock, på åkrar och höjder, utan synbart samband med gårdar-

nes nuvarande lägen. Ibland ser man äfven flockar af små, ganska låga och tätt liggande högar, hvilka vid anställd undersökning befunnits tillhöra bronsåldern. Om vi undantaga Skåne och södra delen af Halland, i hvilka orter jernåldersgrafvar hittills i jämförelsevis ringa antal blifvit träffade, kan man säga, att nästan invid hvarenda gård i hednatidens Sverige ligger en grafflock från jernåldern, oftast till större delen bestående af högar. Lokala skiljaktigheter finnas visserligen, men det blefve för vidlyftigt att här redogöra för dem. En sådan flock ligger vanligen, när terrängen tillåter det, på en kulle eller backe, och plägar då vara så anordnad, att de största högarne intaga backens höjd, de mindre sidorna. Äfven våra skrifna urkunder omnämna det nära sammanhanget mellan bygd och grafflock i heden tid. I Östgötalagen betecknas en gammal by som hedhnu byr ok högha, en by från heden tid med grafhögar.

De forntida grafhögarne kallas ofta ättehögar, men denna benämning är icke riktigt lämplig, alldenstund dels de fleste grafhögar omsluta allenast en död, dels man i de fall då begrafningar af sekundär art (d. v. s. i yttre delarne af högen, oftast yngre än den ursprungliga begrafningen) förekomma, har svårt att bestämma, i hvilket förhållande de efter den ursprungliga grafegaren i högen jordade stått till honom, om de varit hans fränder, hans tjenare, hans fångne fiender eller andre, som måhända icke till honom stått i något förhållande.

Fig. 27 visar en grafflock vid Brunnsberg i Ytter-Sela socken, Södermanland. Friherre O. Hermelin, som tecknat denna grupp, säger i sin beskrifning öfver Ytter-Sela socken: »Uti Brunnsbergs hage, vester om den utbyggda delen af Valla de på pl. 3 [en planritning] synliga fornlemningar, bestående af 41 högar, af hvilka två äro mycket stora, 4 båtformiga stensättningar med

ena ändan afrundad, 2 dylika med båda ändar spetsiga, 6 fyrkantiga stensättningar och slutligen två runstenar, hvilka båda genom min försorg blifvit resta. Ytterligare finnas utom planritningens plan, något mera i öster och till en del på Valla mark, 20 högar och stensättningar. Bakom den utbyggda delen af Valla, norr derom och invid sandgropen ett par små kullar; flere hafva funnits. I åkern ej långt derifrån en elfqvarn. Uti sandgropen ligger ett från åsens högsta krön nedfallet

27.

fyrkantigt stort stenblock, som af folket kallas för offerstenen. Norr om de på pl. 3 synliga fornlemningar uti en odling 6 större och mindre högar jämte flere vackra bötastenar, alla kullfallne. Uti sjelfva hagen ligga äfven flere bötastenar, de fleste 6 à 7 fot långa, hvilka från nyssnämnda odling blifvit bortkörda. På sidan om odlingen inne uti hagen tvenne mycket stora högar. Backen öster om Brunnsberg är nästan betäckt af fornlemningar. Längst bort i sydöstra hörnet af hagen 40 rösen, af hvilka flera hafva vacker form och

valda kantstenar. Derinvid en krets af klumpformiga stenar. Något vester derom tvenne större rösen af grofva stenar, det ena 19 steg i tvärmått. Längre i norr på backens högsta punkt ett röse och en rest sten och en kullfallen dylik. Än längre i norr, 6 små högar och en bötasten. Längre i nordvest och norr om Brunnsberg ett lågt röse, kringsatt med stora stenar och fylldt med mindre. Än längre i norr en ofullständig stenkrets.» Denna beskrifning, i hvilken en och annan term här blifvit förändrad, är beledsagad af nio plancher. I

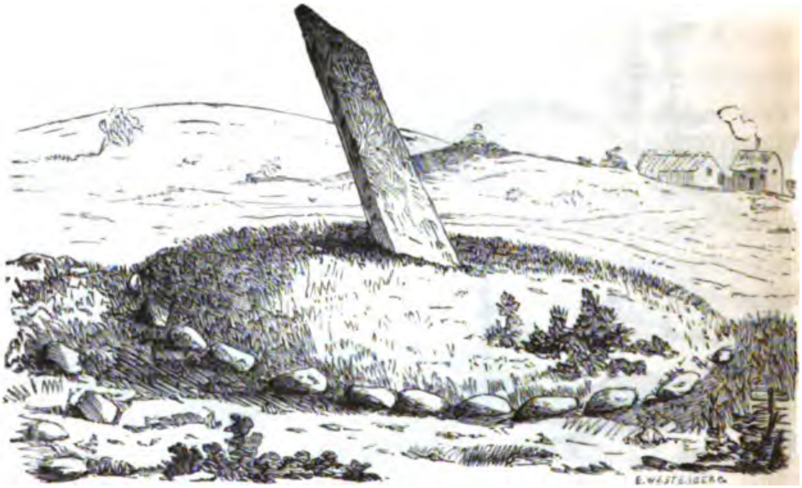

28.

hr R. Dybecks år 1859 till Akademien inlemnade förteckning öfver fornlemningarna i Ytter-Sela socken nämnes intet om fornlemningarna vid Brunnsberg. Att de fig. 27 afbildade fornlemningarna tillhöra jernåldern kan anses vara fullt säkert, hvilket äfven kan sägas om grafhögen fig. 28.

Denna, som är låg, men ganska prydlig genom sin fotkedja (de kring kullens fot lagda kullerstenarne) och sin höga resta toppsten, ligger på Brunna egor i Härads socken, Södermanland. Gårdens byggnader synas

i bakgrunden. »Vid Brunna finnas», säger friherre Hermelin, »nordöst om gården 23 låga rösen och högar. Nordvest om gården, i en annan gärdesbacke, 10 stenblandade med fotkedjor försedda högar och några rösen samt en bötasten. En annan i geologiska kartverket upptagen lärer ej hafva funnits».

H. H.

Fornlemningar vid Ronehamn[1].

På en betesmark några stenkast från hafsstranden vid Ronehamn å Gotlands sydöstra kust ligga kringspridda en mängd temligen stora rullstensblock af gneis och granit, af hvilka åtminstone tretton äro på de uppåt vända sidorna försedda med inslipade refflor, hvilka i allmänhet icke äro parallela, utan gå i olika riktningar.

Några bland stenarne äro stora, andra mindre; några hafva flere refflor, andra blott en eller två; några refflor äro djupa och långa, andra kortare och grunda, men alla refflorna äro uppenbarligen gjorda af menniskohänder i en mycket aflägsen forntid, och ej såsom några påstått, ett verk af i hafsis infrusna stenar, hvilka under isens framskridande skulle hafva bildat refflorna; ty i senare fallet borde spåren hafva blifvit i det närmaste parallela och dessutom utefter hela deras längd

---

[1] Ur ett enskildt bref. — Vid Lärbro kyrka, norrut på Gotland finnes en mängd sliprännor i fast kalkberg, hvilka lika litet som de vid Ronehamn kunna vara tillkomna genom nötning af stenar inneslutna i is, ty de hafva alla möjliga riktningar, några ligga t. o. m. tvärt för spetsarne af andra. Det är mycket troligt, att de vid kyrkor förekommande kalkhällarne med sliprännor äro yngre. En kalksten med rännor (M. fig. 4), som förvaras i Statens Historiska Museum och är funnen i Lärbro socken, synes nästan hafva varit öfverdelen af en f. d. bildsten. Som bildstenarne tillhöra den hedna jernåldern, är det troligast att en af dem förvandlades till slipblock först under en följande tid. *H. H.*

lika djupa och breda, hvilket nu icke är fallet med en enda. Dessutom är det icke möjligt, att dessa jämförelsevis små stenar skulle under hafs- eller glacierisens påverkning hafva kunnat så länge bibehålla ett orubbligt läge, att naturkraften fått tillfälle att på en enda sida af stenen inrista sitt framskridande.

Alla refflorna äro djupare och bredare i midten än mot ändarne samt hafva en halfrund eller qvartcirkelformig tvärsektion och kunna icke hafva blifvit sådana på annat sätt än genom slipning fram och tillbaka med mindre stenverktyg. Äfven förtjenar det anmärkas, att refflorna hafva ett sådant läge på stenen att en vid sidan om densamma stående arbetare beqvämt kunde föra sitt verktyg just i den riktning refflan innehar. Reffelstenarnes stora antal och mängden af slipspår förutsätta ett ganska stort antal arbetare, hvarföre man kan på goda grunder kalla stensamlingen en fabrik. Troligen hafva många sådana reffelstenar blifvit använda till grundvalar i närbelägna byggnader, ehuru lyckligtvis tillgången på mera lättarbetad kalksten räddat så många som ännu finnas qvar. Men skulle en tillämnad hamnbyggnad komma till stånd der på stället, fruktar jag att hela fabriken kastas i hafvet, hvadan jag på det högsta tillstyrker att en särskild fridlysning kommer dessa märkvärdiga fornlemningar till del.

Vid många af de gotländska kyrkorna (t. ex. Levide, Mästerby) förekomma jämväl reffelstenar, men dessa äro alla af kalk- eller sandsten och hafva efter mitt förmenande ej tillhört stenålderns folk, utan varit använda till skärpning af stenhuggaremejslar vid de resp. kyrkobyggnadsarbetena under medeltiden. Jag tror sålunda, att man bör noga skilja reffelstenarna vid Ronehamn från dessa senare vid kyrkorna liggande.

Att de förra äro vida äldre och ej kunnat användas af ett med redskap och vapen af metall försedt

folk, anser jag klart deraf, att den öfversiluriska sandstenen, hvilken från fordom och ännu i våra dagar med mycken fördel användes till slipstenar för jernverktyg, uppträder vid Ronehamn i dagen samt till och med utgör underlaget för de nämnda reffelstenarne af gneiss. Ett med jernverktyg försedt folk skulle följaktligen hellre uppbrutit ett stycke sandsten, som för ändamålet varit vida bättre, än tillgripa de hårda gråstenarne, hvilka deremot för stenålderns vapen- och verktygsarbetare haft långt större användbarhet.

En närmare undersökning omkring reffelstenarne vid Ronehamn skulle kanske kunna uppdaga några fragment af stenverktyg tillverkade derstädes. Dock är det icke troligt, att fynden kunna blifva synnerligen rika, ty sandstenshällen, på hvilken stenarne ligga, har ringa jordbetäckning.

A. W. Lundberg.

Broderi från 1400-talet.

Mot slutet af förlidet år öfverlemnade Flisby församling i södra Vedbo härad, Linköpings stift till Statens Historiska Museum som depositum en messhake med broderi från medeltiden.[1]

Den röda messhaken hade vid inlemnandet på ena sidan ett kors af broderade remsor, innehållande bilder af den h. Martin af Tours (nedre hälften), den h. Barbara med tornet, den h. Paulus med svärdet, den h. Lucia med pilen, den h. Johannes döparen (öfre hälften) och den h. Mauricius (öfre hälften). Broderierna hafva någon gång blifvit omflyttade, vid hvilket tillfälle två under- och en öfverdel blifvit bortskurna. En liknande

[1] Jfr Månadsbladet 1872, s. 175.

omflyttning har då skett äfven på andra sidan, men der kunde ännu den ursprungliga bilden återställas genom att löstaga de två nederst fastsydda englabilderna och åter sätta dem på deras ursprungliga platser som korsarmar till midtbilden. Den på detta sätt rekonstruerade midtbilden är här återgifven fig. 29 i 1/5 af naturliga storleken.

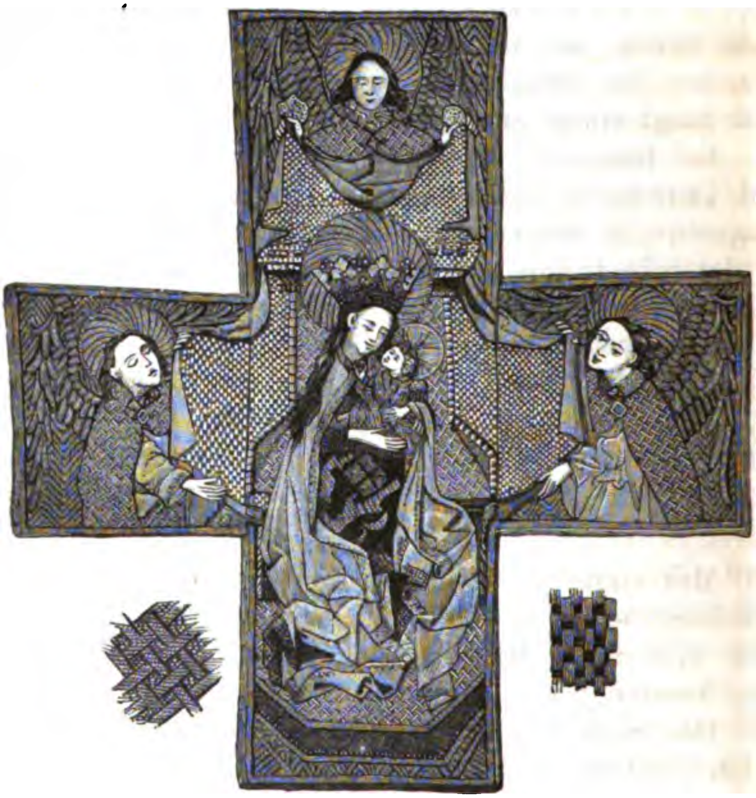

29.

Vår Fru med krona, med klädnad af brun sammet och guld och med den vanliga, vida, blå manteln, sitter på en thron och håller på armen Jesus-barnet, hvars ena hand omsluter ett äpple. Tre englar hålla bakom denna grupp en gyllene, på baksidan blå mantel. Englarna äro klädda i bleka underkläder och gyl-

lene mantlar. Fjädrarne i deras vingar äro gula, gröna och blå.

Arbetet är synnerligen väl utfördt, äfven om vissa fel i teckningen förekomma, fel, från hvilka under 1400-talet knappast de yppersta konstnärerna voro fullt fria. Bottnen är bildad af utmed hvarandra lagda guldomspunna trådar, hvilka äro fästa med röda silkesstygn. Underlagda grofva trådar åstadkomma upphöjningar, dels i ziczac, dels sådana som de två bifigurerna visa.

Dessa broderier höra till de bästa, som finnas i Statens Historiska Museum, och man har derföre dubbelt skäl att glädjas öfver den vackra omtanke Flisbyborne visat för bevarandet af detta minne af medeltidens konstarbete. Det vore önskligt, att rätt många församlingar ville följa detta exempel. Många kostbara broderier ligga ännu i kyrkorna, der de af fuktluften i sakristiorna förderfvas, i trots af all omvårdnad, som de numera flerstädes röna. Men äfven de, som icke äro i konstnärligt hänseende väl utförda, förtjena att räddas och göras tillgängliga för dem, som studera Sveriges kulturhistoria; äfven de mest skadade och de torftigaste kunna lemna goda bidrag till medeltidsarbetets historia, till kännedomen om den svenska kyrkans helgon o. s. v. Den i Flisby-broderierna förekommande h. Mauricius, den Magdeburgska domkyrkans skyddshelgon, en af det tredje århundradets martyrer, hvars minne firas i den katholska kyrkan den 22 september, blef icke ofta afbildad under Svenska medeltiden. Han framställdes som krigare med baner i handen och skiljer sig från andra ridderliga helgon genom sin bruna hy.

Det är mycket möjligt, att Flisby kyrka varit invigd till de å messhaken afbildade helgonens heder.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

AKADEMIENS LEDAMÖTER. Akademiens korresponderande ledamot Arcisse de Caumont, sekreterare i Antiqvariska Societeten i Normandie, har d. 16 april aflidit i Caen.

Till korresponderande ledamot har Akademien invalt Fräulein Johanna Mestorf, som, bosatt i Hamburg, på ett högst förtjenstfullt sätt bidragit att göra Sveriges arkeologiska litteratur känd i utlandet.

KONUNG CARL XV:S SAMLINGAR. Kongl. Maj:t har d. 12 april förordnat, att de af konung Carl XV till Staten testamenterade samlingar skola för Statens räkning mottagas af Intendenten vid Nationalmuseum, på sätt i testamentet är föreskrifvet, och i enlighet med deruti åberopade förteckningar eller eljest i befintligt skick, samt att de uti en af J. Falke utarbetad, år 1871 i Wien tryckt katalog med dertill hörande handskrifvet bihang upptagna konstalster hufvudsakligen tills vidare må, under bemälde Intendents inseende och vård, qvarblifva å sina nu varande platser; men smärre eller dyrbarare föremål kunna till Nationalmuseum omedelbart öfverflyttas, så vidt utrymme der kan beredas och särskildt arbeten i guld eller silfver, intill dess annorlunda kan varda föreskrifvet, till förevarande mottagas i Statens Historiska Museum. Till följd af denna föreskrift har detta Museum fått emottaga 155 kannor, pokaler m. fl. kärl och konstarbeten i silfver, hvika, i förening med en mängd likartade arbeten, Museum redan förut eger, bilda en utomordentligt praktfull samling.

INKÖPTA SILFVERARBETEN. Denna samling af silfverarbeten har ytterligare blifvit riktad med en stor prydligt arbetad vinkanna, en kalk eller rättare pokal och en brudkrona, alla af silfver, hvilka Akademien för Sta-

tens Historiska Museum inköpt från Vimmerby stad- och landförsamlings kyrka för 525 Rdr.

ÅRSBERÄTTELSER FÖR 1872 hafva blifvit inlemnade af Helsinglands Fornminnes Sällskap och af Dalarnes Fornminnes Förening.

Litteratur.

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, Teckningar från Statens Historiska Museum. Första häftet (Ser. IV. pl. 1—10). — 10 s. + 10 pl. i fol. — Pris: 6 rdr.

Häftet innehåller teckningar och beskrifning af det synnerligen vigtiga Ulltuna-fyndet samt af ett fynd från Broby i Lannaskede socken, Småland.

Detta planchverk, som utgifves med anslag af statsmedel, är fördeladt på sex serier, nämligen 1. Stenåldern. 2. Bronsåldern. 3. Äldre jernåldern på svenska fastlandet. 4. Yngre jernåldern på svenska fastlandet. 5. Gotländska jernåldern. 6. Medeltiden; framdeles kommer måhända att tilläggas en sjunde serie, omfattande föremål från Moderna tiden. Utgifningen kommer att ske med häften af 10 plancher. Det andra häftet, som f. n. är under arbete, tillhör serien 6 och skall innehålla smycken från svenska medeltiden.

Retzius et Montelius, Dolmen à Karleby.

I Matériaux pour l'histoire primitive de l'homme 1873, s. 46. Jfr Månadsbladet 1873, s. 10—13.

Stolpe, Hjalmar, Björkö-fyndet.

I Ny Illusterad Tidning 1873 n:o 19, med 17 fig. Allmän redogörelse för den s. k. svarta jorden med dess innehåll samt detaljbeskrifning af deri funna benredskap.

Werner, H., Antiqvariska berättelser, afgifna till Vestergötlands Fornminnesförening. 2. — 28 s. i 4:o samt 6 pl. — Pris: 4 rdr.

I. S., Et besög i Småland.

I danskt Illustreret Tidende n:o 695 (den 19 januari 1873), med bilder af Angelstads kyrka, dess runristade dörr-ring (teckningen af denna är mindre trogen), en värja, som förvaras i kyrkan, och ett vid Hylte i Angelstads socken upprest kors, som bevarar minnet af en år 1570 derstädes skjuten dansk officer.

Hvarjehanda.

BOTKYRKA ALTARSKÅP. Som detta prydliga altarskåp från början af 1500-talet skymde för det stora fönstret i korets östra vägg, har församlingen låtit taga bort fotstycket med dess illa målade framsida samt de målade dörrarna, hvilka förliden höst voro löst uppställda på orgelläktarn. Då dessa målningar äro synnerligen väl utförda, då dörrarna äro på deras nuvarande plats utsatta för skada och då näppeligen i kyrkan finnes något ställe, der de kunna på ett nöjaktigt sätt förvaras mot temperaturvexlingar, dam och i synnerhet fukt, har Akademien frågat, om icke församlingen ville, så länge dessa dörrar hållas skilda från altarskåpet, depônera dem i Statens Historiska Museum, hvarest de kunde bättre bevaras och derjämte vara tillgängliga för en stor allmänhet, men församlingen har till denna framställning gifvit ett nekande svar. Tilläggas må, att altarskåpet antagligen icke från början tillhört Botkyrka, utan blifvit dit flyttadt från någon annan kyrka.

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden kl. 12—2, hafva besökts under april månad år 1873 af 1,441 personer.

Detta nummer lades under pressen den 31 maj.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1873.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

18. 1873. Juni.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren. Priset för årgång (deri inberäknad afgiften till postverket) är 2 rdr rmt.

Från den gotländska jernåldern.

I Månadsbladets förra årgång meddelades (sid. 72) understycket samt nålen till ett dosformigt spänne från Gotland. Båda voro rikt försedda med ormslingor; de

30.

på understycket förekommande voro belagda med silfver. Här meddelas ett sidostycke, en öfversida och ett topp-ornament af liknande spännen.

Fig. 31 visar ett sådant spänne från sidan. Stommen är af brons eller rättare messing. Listerna längs öfre och

undre kanten äro belagda med silfver, likaså de uppstående sidostolparne, hvilka äro fästade på sådant sätt, att tvenne genomborrade tenar, som utgå från dessa sidostolpar, äro stuckna genom spännets vägg och fasthållas medelst en på inre sidan genom tenarnes hål trädd sprint. Det fyrkantiga rummet mellan de två

32.

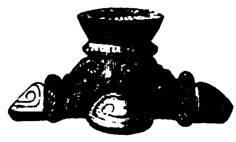

33.

31.

listerna och hvart par af stolpar fylles af en tunn drifven guldplåt, som dessutom är belagd med filigran.

Fig. 30 visar öfversidan af samma spänne. Innanför hvardera sidostolpen är ett klumpigt, underligt formadt djur af messing med silfverbeläggning. I midten synes ett tomrum för en felande midtknapp. I vinklarne mellan djuren och midtknappen äro fästa trekantiga, pressade, filigranprydda guldskifvor. Guldskifvorna äro

fästa medelst fina silfvertrådar, som gå igenom spännets öfveryta och äro hopknutna å undersidan.

Fig. 32 och 33 visa midtknappen, likaledes af messing och silfverbelagd. Fyra utsprång hafva gått fram mellan guldskifvorna.

Spännet i dess helhet är tungt; det kräfdes sannerligen goda tyger för att uppbära det. Men se vi på hvar särskild del, särdeles på silfverbeläggningen och på guldprydnaderna, kunna vi icke underlåta att beundra arbetets finhet, så mycket mindre som de spännen, hvilka af de här meddelade figurerna återgifvas, äro utan minsta tvifvel att anses som gotländska arbeten. De tillhöra en del af den gotländska kultur-utvecklingen, som är samtida med en tidigare del af det svenska fastlandets yngre jernålder.

Det har i senare tider tider många gånger blifvit sagdt, att Statens Historiska Museum vore så rikt, att dupletter der låge gagnlöst magasinerade. Hur litet sanning ligger i detta påstående synes redan deraf, att man, för att kunna fullständigt afbilda en spänne-typ, som är karakteristisk för en mycket vigtig kulturperiod, måste vända sig till icke mindre än fyra spännen, alla ofullständiga — bottenstycket från ett, nålen från ett annat, sidostycket och öfverskifvan från ett tredje, midtknappen från ett fjerde. Hade något af dessa fyra spännen saknats, hade icke en totalbild kunnat erhållas.

H. H.

Våra fasta fornlemningar.

4. Resta stenar.

Liksom rösen och högar förekomma resta stenar öfver nästan hela Sverige, liksom rösen och högar kunna de till-

höra vidt skilda tider. En undersökning af röset eller högen kan vanligen gifva upplysning om tiden, till hvilken fornlemningen hör, men detta är ingalunda lika ofta händelsen med de resta stenarne. Visst finner man understundom vid stenens fot en graf, och i det fallet kan tidsfrågan vara lätt löst; men oftare synas stenarne vara resta icke som vård vid grafven, utan som minne af en person eller en tilldragelse. Af hvilken person eller af hvilken tilldragelse kunna vi aldrig få veta, ty dessa stenar äro stumma.

Emellertid kan man af de fornlemningar, som omgifva de resta stenarne, i de flesta fall med fullständig visshet sluta sig till de senares ålder. På sådant sätt kommer man till antagandet, att mången flock af resta stenar i Skåne tillhöra bronsåldern, att åtminstone de allra flesta resta stenarne i Mälarlandskapen tillhöra jernåldern. Till denna kan man med säkerhet hänföra de två (fig. 34) efter friherre Hermelins teckning afbildade stenarne, hvilka stå i Sundby hage i Toresunds socken, 65 steg från stranden af Vaxängsfjärden, på hvars motsatta sida begynner den delvis af fornlemningar öfverhöljda grusås, som går åt n. n. v. tvärt öfver Sela-ön. Den ena stenen är 7 fot 4 tum, den andra 6 fot 3 tum hög. Strax invid ligger en treuddig graf, tre rösen och en hög.

Dessa resta minnesstenar äro ohuggna och således försedda med ojämn yta. Emellertid valde de gamle med mycken omsorg sina stenar; det är ock tydligt, att de mången gång kilade sönder större block, för att få stenar af den form de önskade. Alla resta stenar äro visserligen icke så stora som de här afbildade, många finnas som allenast äro alnshöga eller till och med något mindre.

I öfrigt finner man ofta resta stenar, som icke stå enstaka, utan ingå, som kant- eller sido-stenar, i andra

fornlemningar. En sådan förekommer midt på den fig. 28 afbildade högen. Med andra sådana få vi framdeles vid olika tillfällen sysselsätta oss.

Ett skrifkunnigt folk, som var vant att resa minnesstenar, kom helt naturligt på den tanken, att af de stumma

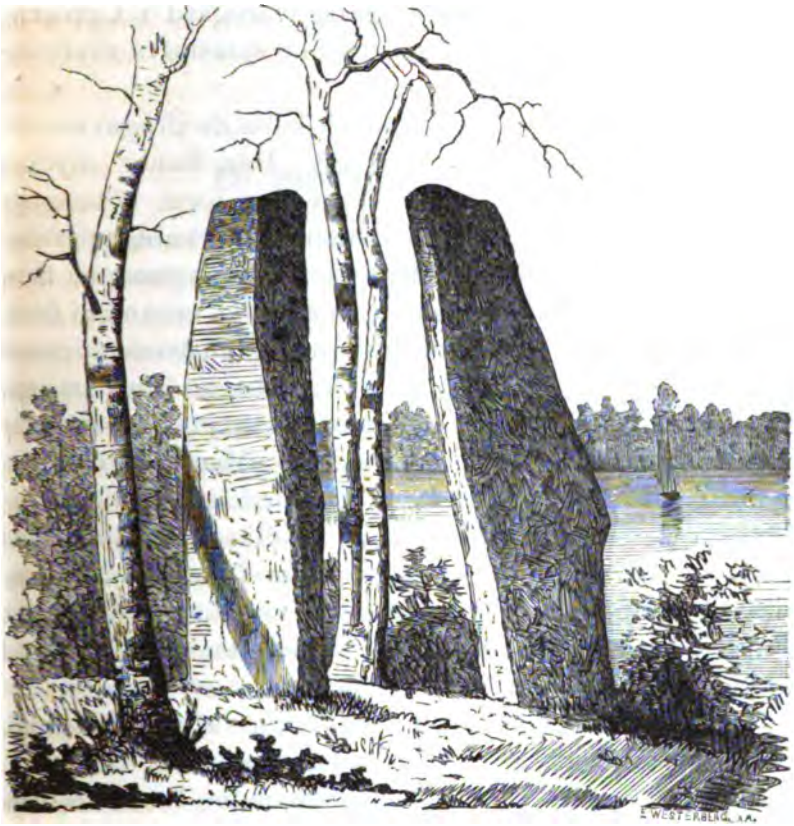

34.

stenarne göra talande genom att på dem rista en inskrift. Runstenarne kunna derföre betraktas som ett särskildt slag af resta stenar. Af lätt begripliga skäl ristade man runorna helst på stenar med en bred och jämn yta; men man får derjämte se runstenar, som äro höga samt

ungefär lika breda som tjocka, äfvensom resta stenar, som äro mycket breda.' Detta senare inträffar mycket ofta i sådana trakter, der skif-formiga stenar voro lätta att anskaffa, t. ex. på Öland.

Midt emellan de simpla resta stenarne och runstenarne står en rest sten, som jag för flera år sedan såg i närheten af Åshusby gästgifvaregård i Uppland; på dess topp voro nämligen tvenne samstafva runor inhuggna.

Det synes mig lämpligast att kalla de ifrågavarande stenarne helt enkelt *resta stenar*. Man finner mycket ofta namnet bauta- eller med svensk form bötastenar användt, men mot detta ord kunna anmärkningar göras. Snorre Sturleson begagnar i sina konungasagor flere gånger uttrycket *bautasteinar*, under det en annan fornnordisk saga (fagrskinna) har formen *bautaðarsteinn* samt Håvamål och en handskrift af Egilssagan *bautarsteinn;* från de isländska källorna har ordet bauta- eller bötasten[1] ingått i de moderna språken. Man har satt det i förbindelse med ett ytterst sällan förekommande isländskt verb *bauta*, slå, och det skulle då betyda »den slagnes sten». Bautaðar- och det deraf genom sammandragning uppkomna bautar-steinn torde snarare, enligt Bugge, betyda »en stridsam kämpes sten». Emellertid är den lärde isländingen Vigfússon mest benägen att anse detta ord vara en förvrängning af *brautarsteinn*, d. v. s. sten vid vägen — brautar- är genitivformen af samma ord som gaf upphof till namnet braut-Önundr eller bröt-Anund, d. v. s. väg-Anund — och han stöjder sig dervid dels på visan i Håvamål, der det heter:

Sjaldan bavtarsteinar
Standa brautv nær,
Nema reisi niþr at nið,

[1] Bötasten är icke en i nyaste tid påfunnen försvenskning. Denna form användes redan under förra århundradet.

d. v. s.: sällan stånda böt-stenar nära vägen (braut, bröt), om ej frände reser åt frände, — dels på ordet *brutarkuml* (vägminnesmärke) på en runsten vid Solna bro i Skånila socken, Upland (L. 485). Ordalagen i Håvamålsvisan påminna om orden på Ryda-stenen i Nysätra socken, Uppland (L. 749):

Hir mun stanta
Stain ner brautu.

H. H.

En arkeologisk studiekurs.

Det finnes visserligen ganska många i vårt land, som intressera sig för fornsakerna, men deremot äro de, som egna sig åt vetenskaplig fornforskning, ytterst få. Detta är onekligen ett missförhållande, så mycket farligare, som vännerna af ett ytligare fornstudium genom sitt öfverlägsna antal ganska lätt kunna och i den senaste tiden verkligen visat sig kunna göra sina intressen gällande framför den vetenskapliga forskningens.

För afhjelpande af detta missförhållande finnes allenast en utväg — man måste med all makt vinnlägga sig derom, att de vetenskapliga fornforskarnes antal växer. Fornforskningens material, fornsakerna, förvaras i samlingarna, men det är icke alla samlingar, som kunna bereda tillfälle till ett vetenskapligt studium. Den lilla fornsakssamlingen är alldeles oduglig för detta ändamål, då nämligen fornforskarens uppgift icke ligger deri, att kunna skilja en yxa från en knif o. d., utan fastmer i att följa särskildt den materiela kulturutvecklingen i alla hennes detaljer. Den lilla fornsakssamlingen har som sådan så godt som ingen betydelse för vetenskapen, utan tjenar allenast till underhållande och i viss mon äfven till väckande af intresset för forntiden, hvilket i och för sig helt visst är något godt — alltid så framt

den vetenskapliga forskningen icke blifver lidande genom det arkeologiska materialets splittrande och — kan man nästan säga — magasinerande i landets alla vrår.

Då det i Sverige finnes en stor fornsakssamling, hvilken visserligen kan mäta sig med utlandets samlingar af samma art, ehuru den i mycket behöfver riktas, för att fullt kunna motsvara sina ändamål, lägges grunden till ett verkligt och vidsträcktare vetenskapligt studium af arkeologien beqvämast just i denna största samling, det s. k. Statens Historiska Museum. Det är icke allenast myckenheten af der förvarade fornsaker, som inverkar härvid, utan äfven den omständigheten, att man vid sidan af detta museum finner Antiqvitets-Akademiens arkeologiska boksamling, hvilken visserligen icke är så rik som den borde vara, men ändock är den rikaste i sitt slag i Sverige. Det arkeologiska studiet har i den senare tiden så utvecklat sig, det förråd af fornsaker man behöfver och den litteratur som man icke kan undvara, äro så stora, att det för närvarande är omöjligt för den enskilde att med egna medel så som sig höfves taga del i det vetenskapliga arbetet; det ligger i sakernas natur, att dettas fortgång är så godt som uteslutande beroende af den stora samlingen med dess tillbehör, hvilken staten upplåter åt allmänheten och åt forskarne till kostnadsfritt begagnande.

Skall i Sverige en skola af vetenskapliga fornforskare uppstå, finnes således intet lämpligare studiefält än Statens Historiska Museum. För någon tid sedan uttalade jag ock i en liten skrift om »Den vetenskapliga fornforskningen, hennes uppgift, behof och rätt» den åsigt, att »i sammanhang med Statens stora centralsamling måste sättas ett institut, der undervisning meddelas och nybegynnare handledas».

Förr än jag vågade hoppas har en liten början kunnat göras till något dylikt. Första hvardag i juni månad

samlades i Stockholm docenterna Kempff och F. Leffler, amanuensen Nordlander samt studerandena R. Geete, Piehl och Schück stockh., Annerstedt uppl., Petterson södermanl., Arvedsson vestm., Lundell och Ahlstedt kalm., Tamm och Varburg göteb., för att genomgå en kurs i svensk fornkunskap. Under en vecka egnades flera timmar af hvarje f. m. åt studier i museet.

I planen ingick äfven en utflykt till någon trakt i närheten af Stockholm, hvarest fasta fornlemningar skulle tagas i skärskådande och i någon mon undersökas. Akademien, åt hvilken denna plan meddelades, anslog till undersökningsresan en summa af ungefär 100 rdr, hvarigenom deltagarne af färden behöfde vidkännas allenast en obetydlig utgift. Vi begåfvo oss den 9 juni till södra ändan af Sela-ön i Mälaren. Från Åsa by, hvarest vi funno bostad, företogos exkursioner till olika delar af ön.

Flere grafhögar öppnades, så att man kunde få ett begrepp om begrafningssättet under sista delen af vår hednatid; ytterst få fornsaker anträffades — en erfarenhet, som grafundersökningar i alla delar af Sverige pläga gifva. Ingen af högarne inneslöt obrändt lik; jämte brända benskärfvor hittades kol af ek och björk. Vanligen omslöts benmassan af ett med en viss omsorg lagdt stenröse. Lerkrukor eller bitar af sådana träffades icke alltid.

Under exkursionen besöktes följande ställen: Östa (grafflock), Brunnsbergs hage invid sjön (stor grafflock, två runstenar), Valla (inga fornlemningar), Mervalla (runsten, stor grafflock), Berg (stora grafflockar, två runstenar), Egalla (högar), Stora Utåker (två grafflockar), Ullunda (högar, en ringmur), Tuna (högar), Kolsundet (två runstenar), Hästa (högar), Klahammar (stor grafflock), Vesterby (inga fornlemningar), Klisberga (högar), Lilla Lundby (runsten), Stora Lundby (högar), Skarpberga

(svaga lemningar af högar), Skäggesta (inga fornlemningar), Viggeby (likaledes), Ettersta (likaledes), Årby (grafflock, runsten i en spis), Klippinge (grafflock, runsten), Björk (liten grafflock), Mörby (likaledes), Öfver-Selö kyrkogård (runsten), Åleby (grafflock), Jättna (likaledes), Fröslunda (likaledes), Hesselby (likaledes), Ljunga runsten, högar), Eneby (stor grafflock m. m.), Fröberga (stor grafflock och runsten) samt Åsa (stor grafflock, runsten). Nio grafflockar upptäcktes under våra vandringar, deraf tvenne tillfälligt, de andra på grund af systematiska efterforskningar.

Tretton runstenar granskades, och visade det sig att i tidigare gjorda teckningar och läsningar voro många rättelser att göra. Ingen af de granskade stenarne var hvarken i Bautil eller af hr Dybeck (2 stycken) eller senast af friherre O. Hermelin på ett fullt tillfredsställande sätt aftecknade. I ett och annat fall voro rättelserna ganska betydande. Af undersökningarna på Sela-ön har således en bestämd vinst vunnits för vår fornkunskap.

Den nu afslutade kursen har varit af allenast förberedande natur. Jag hoppas, att under december och januari månader en ny skall kunna anordnas, i hvilken dels föreläsningarna kunna mera gå in i detaljerna, dels för deltagarne beredes större tillfälle till eget arbete.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

ÅRSBERÄTTELSE FÖR 1872. Agronomen C. F. Nordenskjöld har afgifvit en utförlig, med teckningar försedd berättelse om de antiqvariska forskningar, han, med understöd af Akademien, under sistförflutna året anstält i Östergötland. Åtskilliga bland dessa teckningar upptaga nyfunna hällristningar, hvilka till fullo bekräfta

riksantiqvarien B. E. Hildebrands vid Arkeologiska kongressen i Köpenhamn (1869) och i 2:dra delen af Akademiens Antiqvariska Tidskrift framlagda bevis att Östergötlands hällristningar tillhöra bronsåldern.

ANSLAG FÖR ANTIQVARISKA FORSKNINGSRESOR under innevarande år har Akademien beviljat åt följande personer: sekreteraren i Närikes Fornminnesförening hr Herm. Hofberg till fortsatta undersökningar i Vestmanland 500 rdr; — hr ryttmästaren, riddaren C. A. Klingspor till fortsatta forskningar i Uppland 200 rdr; — hr agronomen C. F. Nordensköld till vidare forskningar i Östergötland 300 rdr; — hr fyrmästaren i Borgholm H. A. R. Sidén till uppsökande och aftecknande af fornlemningar på Öland 300 rdr.

Derjämte har Akademien lemnat Helsinglands Fornminnessällskap till fortsatta forskningar och som bidrag till utgifvande af en ordbok öfver Helsingeallmogens dialekt 100 rdr.

Metallarbetaren Gustaf Ericsson, bosatt i Härads socken i Södermanland och med både ifver och framgång egnande sig åt upptecknande af egenheter i allmoge-språket inom olika socknar i nämnda landskap, har till Akademien inlemnat två mycket digra band, innehållande anteckningar af landskapsord, ordspråk m. m. Akademien, som funnit detta arbete utfördt med berömlig omsorg och god urskilning, har för detsamma och som uppmuntran till fortsatta forskningar lemnat hr Ericsson ett anslag af 150 rdr.

MEDALJFÖRSLAG hafva blifvit uppgifna dels till kröningsjetton eller s. k. kastpenning vid H. M. konung Oscar II:s kröning, dels till minnespenning att lemnas åt norska Storthingets deputerade, som här öfvervarit D.D. M.M. konung Oscars och drottning Sophias kröningsfest.

Litteratur.

Montelius, Oscar, Om lifvet i Sverige under hednatiden. — 114 s. in 8:vo, med 95 träsnitt. — Pris: 1 rdr.

von Düben, G. Om Lappland och Lapparne, företrädesvis de svenske. Ethnografiska studier. — VIII + 528 s. in 8:vo, med karta, 8 plancher och 78 träsnitt. — Pris: 12 rdr.

Retzius, Gustaf, Om de äldsta spåren af menniskans tillvaro på vår jord. — 132 s. in 8:vo med 41 träsnitt. — Pris: 2 rdr.

Congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques. Compte rendu de la 5me session à Bologne 1871. -- XXXI + 543 s. in 8:vo. Med flere pl. och träsnitt.

Af innehållet anföres följande såsom rörande Sverige: Sur les fibules de l'âge du bronze, par M. Hildebrand (s. 214); Sur les époques de l'âge du bronze en Suède, par M. Oscar Montelius (s. 288); Esquisse d'un examen de la situation archéologique de la Finlande, par M. J. R. Aspelin (s. 421); Discussion sur la situation archéologique de la Finlande, par M. H. Hildebrand (s. 434); Sur l'arrivée du premier bronze en Scandinavie, par S. Nilsson (s. 440); Sur un tombeau supposé préhistorique à Roed commune de Lomelanda, par M. G. Brusewitz.

Congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques. Compte rendu de la 6e session, Bruxelles 1872. — 600 s. in 8:vo + 90 pl. och flera träsnitt.

Af innehållet anföres följande såsom rörande Sverige: Sur la division du Nord de l'Europe en provinces archéologiques pour l'âge de la pierre polie, par M. Hans Hildebrand (s. 479); Sur l'âge du bronze, par M. S. Nilsson (s. 492); Sur la trouvaille d'Eygenbilsen et les trouvailles étrusques au Nord des Alpes, par M. Desor, jämte en deraf föranledd Discussion, par M.M. Conestabile, Worsaae, Hildebrand, Franks et Desor (s. 510).

Hvarjehanda.

NYFUNNA VÄGGMÅLNINGAR. Vid reparation i Rute kyrka på Gotland har man förliden vår funnit under kalkrappningen väggmålningar från slutet af 1400- eller början af 1500-talet, hvilka Akademien, derom underrättad, låtit undersöka genom dr Hildebrand. På långhusets norra vägg löper en rad af bilder ur Frälsarens lidandes historia, på den södra ses bilder dels ur Christi barndomshistoria, dels ur den h. Katarinas af Alexandria legend. Den södra väggens målningar komma att bevaras, likaledes den norras, derest detta är möjligt; målningarna derstädes voro nämligen svårt angripna af fukt. I hvalfven voro ock några ornament målade, men hvalfkuporna äro så söndriga, att man icke kunde tänka på dessa målningars bevarande.

DE ARKEOLOGISKA PERIODERNA. I det sist hitkomna numret af Revue archéologique förekommer en ganska märklig artikel af den aktade franske fornforskaren Alexandre Bertrand, föreståndare för det arkeologiska museet i S:t Germain nära Paris. Sedan man uppstält indelningen, säger han, i en sten-, en brons- och en jernålder, har man ådagalagt, att en fullt utpräglad och ganska långvarig stenålder funnits i Gallien, men deremot kan man icke för Gallien uppvisa en bronsålder, skild från den äldre jernåldern, hvarmed hr Bertrand menar den ur bronsåldern uppkomna kulturperiod, då bronsen småningom ersattes af jernet, en period som finnes i södra och vestra Europa, men saknas i Norden och icke får sammanblandas med dennas äldre, germanska jernålder. I Gallien tillhöra dösar och deras biformer stenåldern, och redan de äldsta högarne innesluta jern. Bronsen förekommer ymnigt i de schweiziska pålbyggnaderna, annars allenast enstaka, i flodbäddar, i torfmossar, i klyftor, i jorden, men icke i högar. Det ser

ut, som bronsen förekommit undantagsvis mot stenålderns slut, men när denna metall började utbreda sig och vinna ett afgörande insteg, inkommer jernet från annat håll och vinner herraväldet. Ju längre åt söder, desto tydligare framträder detta. »Men deremot ju längre man går åt norr, desto bestämdare blifva spåren af en bronsålder», i Skotland, Irland, Nordtyskland, Skandinavien; »bronsåldern blir derföre för oss — jag lemnar å sidan frågan om dess yttersta ursprung — ett tidehvarf, som man kan kalla, med ett gammalt och mycket omfattande namn, nästan uteslutande hyperboreiskt.»

Man kan visserligen anse hr Bertrands förnekande af en verklig bronsålder i Frankrike, Donaudalen o. s. v. vara förhastadt, men det är af intresse att se, hvilken ofantlig skilnad det enligt hans åsigt finnes mellan den nordiska bronsåldern och samtida, befryndade kulturformer i södra Europa. Denna skilnad finnes verkligen och märkes äfven hos de alster af en ren bronskultur, som man hittills funnit i södra Europa. Detta allt talar således icke för en direkt import af Nordens bronskultur från Etruskerna eller något annat Medelhafsfolk.

AKADEMIENS KORRESP. LEDAMOT hr kyrkoherden L. Wiede har meddelat en utförlig förteckning på kända runskrifter å guldbrakteater, samt en afskrift af framlidne lektor J. H. Wallmans arbete »Om pelasgiska bokstafsskriften», anträffadt bland bemälde lektors efterlemnade och nu i Linköpings läroverks bibliotek förvarade manuskript.

ORMHUFVUDRINGARNE. Helt nyligen har en stor ormhufvudring af guld inkommit till Statens Historiska Museum. Ringen, som tillhör typen C — jfr ofvan s. 28 — och har tre plattor, är funnen vid Lilla Ryftes i Fole socken på Gotland och löstes med 500 rdr.

SKÅNSKA ALLMOGESMYCKEN. Hr statsrådet m. m. dr P. A. Bergström har till Statens Historiska Museum som gåfva öfverlemnat en större samling silfversmycken, hvilka fordom tillhört ett skånskt bondhus.

DEN ANTHROPOLOGISKT-ARKEOLOGISKA KONGRESSEN I STOCKHOLM 1874. När förliden höst i Bruxelles Stockholm utsågs till samlingsort för nästa kongress, valdes H. K. H. prins Oscar till president och till medlemmar af organisationskomitén hrr professor G. von Düben, riksantiqvarien B. E. Hildebrand, förste amanuensen H. Hildebrand, andre amanuensen O. Montelius och professor S. Nilsson. Sedan H. M. Konungen efter sin thronbestigning nedlagt presidiet, utsåg komitén till sin president f. d. statsrådet hr grefve Henning Hamilton samt till sin och kongressens skattmästare hr justierådet Olivecrona. Helt nyligen har komitén, med den makt, som den har genom kongressreglementets § 5, i sig invalt ett större antal personer i alla delar af landet, för att påräkna deras biträde i förberedelsearbetet och på det intresset för 1874 års kongress må blifva allmänt spridt i landet.

FORSKNINGSRESOR. Riksantiqvarien Hildebrand kommer under loppet af juli att företaga en resa till Norrland för att undersöka dervarande fornlemningar. Dr H. Hildebrand, som redan gjort mindre resor inom Uppland och Södermanland samt på Gotland, skall i midten af juli återvända till nämnda ö, för att under loppet af några veckor derstädes företaga grafundersökningar. Dr Montelius har i början af denna månad afrest till Bohuslän, för att derstädes samt i Halland och Vestergötland företaga grafundersökningar. — Friherre O. Hermelin, som nyligen återkommit från Paris, afreser i dessa dagar till Södermanland, för att afsluta sina år 1872 begynta undersökningar.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1872.

Forts. från s. 48.

30. Af *Forshems* församling i Skara stift: en dopfunt af sten med bladsirater samt en grafhäll med bladsirater; jfr Månadsbladet 1872 s. 138. Inv. 4781.

31. Af v. konsul *S. Blixén:* 12 mynt af silfver, 1 af koppar från Amerika och Japan, en sedel från Peru. Inv. 4797.

32. Af hr *L. Engström:* En stenyxa med skafthål, funnen vid Alnarp i Lomma socken, Bara härad, Skåne; skräddare-embetets i Söderköping sigillstamp af år 1702. Inv. 4798, 4799.

33. Af godsegaren *Th. Hildebrand:* en stenyxa med skafthål, funnen på Solberga egor, Köpings socken, Öland. Inv. 4800.

34. Af apothekaren *J. P. von Wackenfeldt* i Kisa: Kalmar skolas sigillstamp af messing, från medeltiden, funnen i Horns socken, Östergötland. Inv. 4807.

35. Af andre sekreteraren i k. utrikesdepartementet grefve *C. Snoilsky:* en tennkanna med en k. Karl XII:s medalj insatt i locket. Inv. 4808.

36. Af kaptenen *S. G. Ulfsparre:* hofslagare- eller smeds-embetets i Visby välkomst af tenn med flagga och 6 påhängda plåtar af silfver; å flaggan läses: den 31 Maj 1686. Inv. 4809.

37. Af f. d. statsrådet grefve *H. Hamilton:* ett miniatyrporträtt af mamsell Hagman. Inv. 4810.

38. Testamentarisk gåfva af fröken *M. S. Westring:* ett fickur i facettslipad glasboett med kedja; en fingerring af messing med infattad stor facetterad glasbit. Inv. 4835.

39. Af *komitén för Nordiska industri- och konstutställningen* i Köpenhamn: ett exemplar i silfver af utställningsmedaljen. Inv. 4836.

40. Af *H. M. Enkedrottningen:* se Månadsbladet 1872 s. 109. Inv. 4844.

41. Af hofintendenten *P. Magnus* i Berlin: en k. Sigismunds riksdaler, slagen i Reval. Inv. 4848.

42. Af trafikdirektören *C. J. Hammarsköld:* en fingerring af guld, funnen i Californien. Inv. 4849.

43. Af grefve *C. Trampe:* en krumsåg af flinta. Inv. 4850.

44. Af kamrer *Löfgren* i Falköping: en dolkklinga af brons med tillhörande knapp. Inv. 4851.

45. Af studeranden *N. O. Holst:* gipsafgjutning af en i norra delen af Bräkne härad, Blekinge, funnen gjutform af sten för tre sågar och två knifvar. Inv. 4852.

46. Af hr *Wiens* på Apelsäter: en piludd af grå flinta, funnen vid Apelsäter, Tanums socken och härad, Bohuslän. Inv. 4853.

47. Af mynthandlanden *H. Selling:* en af Michaux i Bruxelles graverad minnespenning i silfver öfver k. Karl XV:s död. Inv. 4863.

48. Af fanjunkaren *Bergström:* ett ovalt bryne från Tyby, Mo socken, Helsingland. Inv. 4871.

(SLUT.)

Detta nummer lades under pressen den 7 juli.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1873.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

19. 1873. Juli.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren. Priset för årgång (deri inberäknad afgiften till postverket) är 2 rdr rmt.

Våra fasta fornlemningar.

5. Gånggrifter.

Redan i ett föregående nummer hafva gånggrifterna omtalats såsom en afart af dösarne. De äro emellertid så vigtiga, att de förtjena att ännu en gång omnämnas.

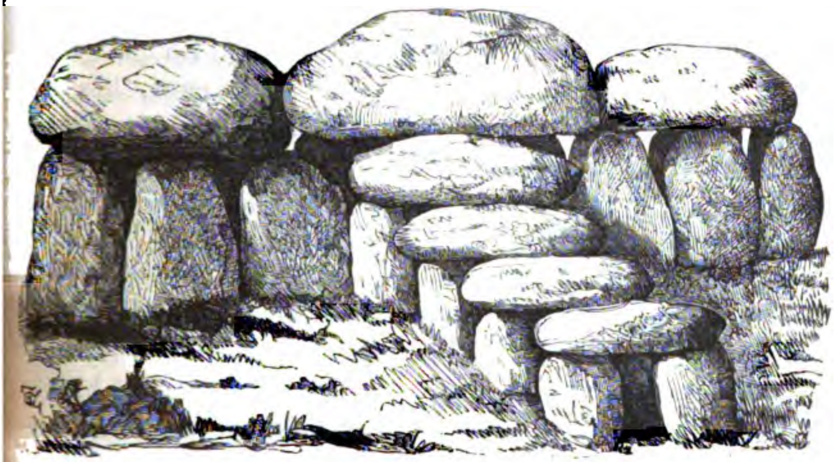

35.

Fig. 35 visar en gånggrift befriad från jordhöljet, så att man tydligt kan skönja dess sammansättning af en större och högre kammare och en lägre, från kammaren vinkelrätt utgående gång.

Väggarne bildas af stora hällar eller block, med en viss omsorg valda och på insidan ganska släta. Upptill äro de mycket ofta ojämna, ganska ofta toppformiga. Deras massa och följaktligen deras tyngd är sådan, att om de en gång blifvit noggrannt ställda, de icke så lätt låta sig rubbas. Fogarne mellan dessa väggstenar pläga vara fyllda med stenflisor.

Taket bildas af stora block eller — der kalksten finnes att tillgå — af hällar; såväl de ena som de andra kunna hafva ganska aktningsvärda dimensioner. En gånggrift på Rantens egor, nära Falköpings jernvägsstation, har som midt-taksten en kalkhäll af 16,5 och 12 fots längd och bredd. I vinklarne mellan takblocken lades något smärre stenar, så att det hela blef täckt. Det märkligaste hos gånggrifterna i tekniskt hänseende är just takblocken, ty man må med skäl beundra den noggrannhet, med hvilken de blifvit lagda på sina platser. De äro nämligen så tunga, att minsta oförsigtighet dervid hade föranledt väggstenarnes fall. En gånggrift vid Vetterlins-gården, å Falköpings stads egor, har tre takblock, alla mycket stora. Ett hvilar på två motstående väggstenar med allenast tvänne ganska små ytor, det andra med fyra små ytor, det tredje hvilar på tvenne motstående väggstenar och en gafvelsten med tre små ytor. Man vore färdig att tro, att de tre blocken blifvit med jättekraft lyfta samt sakta och jämnt lagda på väggstenarnes toppar. Så har dock naturligtvis ej tillgått. Sannolikt har man, sedan väggstenarne blifvit uppställda på den ursprungliga marken, utanför dem bildat en sluttande, fast jordyta, uppför hvilken takstenarne makades, sannolikt på trästockar. Hade man allenast sörjt för, att väggstenarne inifrån voro så understödda, med tvärgående stockar eller, såsom k. Fredrik VII af Danmark antagit, med fast stampad fyllning af jord, lera och grus, att någon deras skridning icke

kunde förekomma, behöfdes det allenast stor kraftansträngning och noggrannhet för att lägga takstenarne på deras platser.

Gånggrifternas kamrar äro rektangulära eller ovala och ofta ganska stora. Björnshall å Rantens egor har en 42 fot lång och ungefär 10 fot bred kammare. Den inre höjden är ofta så stor, att en fullvuxen karl kan stå rak på den utgräfda kammarens botten.

Gången kan äfven hafva ganska stora dimensioner. En grift på Bistorps egor nära Ranten har en kammare af 32 fots längd och 8 fots bredd och en gång af 33 fots längd och $4\frac{1}{2}$ fots bredd i inre mynningen. Denna omgifves understundom af en tröskel och två sidostenar och är i öfrigt täppt med kullersten, såsom fig. 36 visar.

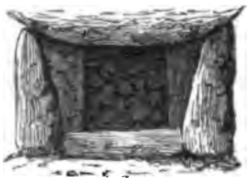
36.

Till skydd för de i griften jordade omgafs denna med en jordhög, hvilken understundom är så väl bevarad, att äfven takblocken äro fullkomligt dolda under gräsmattan. Vida vanligare är det dock, att takstenarne synas, åtminstone kammarens samt en och annan af gångens. Dessutom finner man gånggrifter i mängd, från hvilka den yttre jordbeklädnaden och i sammanhang dermed — i synnerhet om takstenarne blifvit borttagna — den inre jordfyllningen i större eller mindre grad försvunnit.

I jordkullens utkant finner man ofta en fotkedja af smärre kullerstenar, hvilka nästan alltid äro öfvervuxna af gräsmattan. Så stora fotkedjor som kring dösarne utan gång pläga gånggrifterna ej hafva.

H. H.

Vapendrägten under medeltiden.

6.

Innan vi lemna den romanska perioden, skola vi kasta en blick på de bilder af krigare, som förekomma på den af Vättelösa församling i Skara stift förlidet år till Statens Historiska Museum öfverlemnade dopfunten[1]).

37.

Vi se der en gående krigare (fig. 37) i nedtill vid rock, som möjligen består af jernringar, ehuru af dem intet ses å figuren. Om midjan sitter ett bälte. Ena handen håller ett svärd och fyller jämnt rummet mellan parerstången och den runda knappen. I den andra handen håller krigaren en rund, kupig sköld. Hjessa, nacke och haka synas vara skyddade.

Vi se der äfven (fig. 38) en ridande krigare, utan hakskydd på hjelmen, med sid rock, svärd som på fig. 37, men med en stor, trekantig sköld.

---

[1]) Jfr Månadsbladet 1872 s. 139.

Funten kan med trygghet hänföras till 1100-talet. Dess konstvärde är så godt som intet, men den visar, hur en stenhuggare i Vestgötabygden den tiden försökte sig i reliefhuggning i sten — en konst, som inkommit i landet med kristendomen; också äro ämnena för funtarnes figurserier af kristen upprinnelse, eller om i dem något hedniskt gömmer sig, plägar det tillhöra den klas-

38.

siska hedna tiden. Man finner nämligen ganska ofta på Vestgöta-funtarne centaurer.

Vättelösa-funten tillhör en grupp, som i Vestergötland är mycket talrik, men ännu är i Statens Historiska Museum allenast svagt representerad.

H. H.

Beffendals-krucifixet.

Då dopfuntsbilderna från Vättelösa visa oss 1100-talets konst från en mindre vacker sida, meddelas här

(fig. 39) som ett motstycke en bild af ett processions-kors, hvilket från Beffendals kyrka i norra Bohuslän blifvit för några år sedan såldt till Statens Historiska Museum.

Sjelfva korset af trä (björk) är framtill och på sidorna beklädt med temligen tunn förgyld kopparplåt, på hvilken man ser ingraverade enkla blom- eller stjernsirater på punkterad botten samt några upphöjda stjernornament. Från plåten uppstiga 28 hylsor, som innehållit underst rödt kläde, deröfver en liten skifva marienglas och öfverst en förgyld glasbit, som skulle föreställa en dyrbar sten. I de flesta hylsorna är klädet, i många äfven marienglaset, i en till och med glasbiten i behåll. Från korsarmarne nedhänga i kedjor två hylsor, i hvilka glasbitar varit på samma sätt infattade.

Midt på korset, med fötterna spikade hvar för sig, står Christus. Armarne äro utsträckta och fastspikade. Hufvudet lutar något åt höger, håret hänger ned på axlarne, två blå glaskulor föreställa ögonen, en kungakrona sitter på hjessan. Det långa midtskynket är prydt med blå emalj. Under det hela kroppen är upphöjd och särskildt naglad på korset, förekomma fötterna allenast i kontur tecknade på fotbrädet, som i öfrigt är betäckt med blåhvit emalj.

Öfver Frälsarens hufvud är fästad en fyrkantig skifva, innehållande bokstäfverna

I H S
X P̄ S

d. v. s. de förkortade grekiska orden *ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ*, Jesus Christus.

På hvardera korsarmen finnes fästad en menniskobröstbild med en skifformig nimbus bakom hufvudet, den ena handen upplyftad, den andra hållande en bok. Dessa två delvis med emalj sirade bilder hafva någon

39.

gång lossnat och åter fästats med hvar sin grof jernspik. En liknande bild har funnits på öfversta korsarmen, den är nu borta. Då dessa bilder skola föreställa evangelisterna, måste man antaga att korset fordom varit längre, så att den nedre korsarmen afslutats på alldeles samma sätt som den öfre. Sjelfva korset är insatt i en upptill platt, längre ned rund hylsa med stor rund utsvällning. I denna hylsa sattes en stång, när korset skulle bäras i procession; vid andra tider sattes det på en fotställning. Nuvarande längden är 19,3 dec.-tum, bredden 12 dec.-tum.

Den emalj, som här förekommer, är anbragt i fördjupningar, som blifvit ingraverade i metallens yta. Konsten att göra sådana emaljer (s. k. émaux champlevés) är helt och hållet vesterländsk samt för Östern alldeles främmande.

I Vesterlandet äro ock dylika kors ganska allmänna. I Statens Historiska Museum finnes ett från Öggestorps kyrka i Småland, ett från Hammarby kyrka i Södermanland och ett från Björke kyrka i Vestergötland; ett annat finnes i Lye kyrka på Gotland o. s. v. I utländska samlingar äro de ej heller ovanliga. Hefner-Alteneck beskrifver t. ex. ett i Sigmaringska samlingen[1].

I en tidning har för icke långesedan uttalats det antagande, att detta kors troligen eller åtminstone möjligen är det, som k. Sigurd Jorsalafare medförde från Jerusalem och deponerade i Konghälls kyrka, hvarifrån det räddades då staden år 1136 förstördes af Venderna. Vi skola egna detta antagande någon uppmärksamhet.

I sagorna berättas, att k. Sigurd af k. Balduin begärde och fick en spån af Christi kors, hvilken sedermera i sagorna vanligen kallas helt enkelt »det helga korset». Det var mycket vanligt att en spån af Christi

---

[1] Kunst-kammer S. K. H. des fürsten Carl Anton von Hohenzollern-Sigmaringen, pl. 33.

kors insattes inom en metallram i korsform, och det är derföre helt naturligt att vi finna spånen omtalad som »korset»; i öfrigt torde det icke vara omöjligt att man åt delar af en relik gaf det helas namn. I sagorna finnes icke ett enda ord, som antyder hurudant det kors var, i hvilket spånen var insatt.

Men sagorna berätta, att presten Anders Brunsson tog korset med sig, när han fördes från den förödda staden Konghäll, att korset då framkallade ett underverk och att presten derföre fick gå sin väg i frid med korset, hvilket han förde till den kyrka i Trondhem, der k. Olof hvilade, ty detta hade k. Balduin fordrat — och der är det ännu, säger den redaktion af de norska konungasagorna, som plägar citeras under namnet ágrip. Man har således alls ingen anledning att vänta sig skola finna k. Sigurds kors i en bohuslänsk kyrka. Visserligen har man invändt, att presten Anders kan hafva lemnat sjelfva korset i Bohuslän och medtagit allenast spånen till Trondhem; men för så vidt man antager att spånen kallades »helga korset» derföre att den var inneslutet i ett kors, måste man antaga att verkligen hela korset fördes till Trondhem, ty i ágrip (kap. 47) heter det uttryckligen: »då förde han *korset* lönligen norrut till den h. Olofs stad».

I öfrigt visar Beffendals-korset icke något spår af att hafva innehållit någon relik. Då ett stycke af korsträdet är infattadt i ett kors, plägar det sitta antingen i dess midt — då Christusbilden saknas — eller ock högre upp öfver Frälsarens hufvud. På båda dessa ställen är här plåtbeklädnaden oskadad och plats finnes allsicke för en relik mellan Frälsarens hufvud, inskriftplåten, glashylsorna och den öfversta evangelistbilden. Endast bakom Frälsarens ben synes kopparbeklädnaden hafva blifvit i en senare tid omändrad, men der kunde man icke sätta en helig relik. Återstå då allenast möjlig-

heterna, att spånen sutit antingen på det nu felande nedersta ändstycket eller på korsets baksida, men att sätta en så kostbar relik på ena eller andra stället öfverensstämde svårligen med den katholska kyrkans uppfattning af det i heliga ting passande. Man har således icke minsta skäl för antagandet, att någonsin en relik varit innesluten i Beffendals-korset[1]). Detta liksom den bestämda uppgiften att Jorsala-*korset* fördes till Trondhem betaga den ifrågavarande hypothesen all rimlighet.

Skulle någon ändock vilja fasthålla den, äro ännu andra invändningar möjliga, äfven de afgörande. K. Sigurd medförde korset från Östern, som han besökte kort efter 1100. Man har således skäl att antaga, att detta hans kors var af österländskt ursprung och utfördt under eller något före hans besök hos k. Balduin; det skulle således vara — allrasenast — från första början af 1100-talet. Men Beffendals-korset är af afgjordt vesterländskt ursprung, och kors af detta slag föras af utlandets erfarnaste arkeologer till midten af 1100-talet, således till en tid, som faller senare än såväl k. Sigurds Jorsala-färd som till och med hans död.

Öfverallt der fornforskningen ännu icke hunnit till sin rätta utveckling, har man i allmänhet stor benägenhet att i sina arkeologiska studier ställa sig icke på egen, utan på historisk grund. Man vill gerna i hvarje märkligare fornsak se minnet af en särskild historisk tilldragelse. Det var länge sed i Tyskland, att då en skatt af romerska mynt hittades i något af Östersjöns södra kustland, gå tillbaka till häfderna för att tillse, hvilken särskild historisk tilldragelse kunde hafva bragt denna skatt så långt bort från myntens hemland.

Detta tillhör, som sades, ett tidigt skede i forn-

---

[1] Intet af de emaljkors, liknande Beffendals-korset, som jag varit i tillfälle att se, har varit ett relik-kors.

forskningens historia och är en qvarlefva från den tid, då fornsakerna icke alls voro föremål för en egen vetenskap, utan rätt och slätt kuriositeter. Mot faran af en sådan ofrihet i forskningen finnes det allenast ett värn: i det land, der man vill att fornforskningen skall främjas, måste man med all makt lägga an på samlandet af ett storartadt arkeologiskt material. Så länge ett land endast kan uppvisa *ett* romerskt myntfynd, ligger det nära till hands att i detta se ett undantagsfall, hvilket kräfver en särskild förklaring. Men den som i Statens Historiska Museum ser mängden af sådana fynd, finner lätt och säkert, att vi icke hafva för oss något undantagsfall, utan tvärtom något helt vanligt, hvilket icke förklaras genom en enstaka historisk tilldragelse. På samma sätt, om Beffendals-korset vore det enda i sitt slag i Sverige, skulle man ännu kunna känna sig frestad att söka för dess förekomst i vårt land en särskild historisk förklaring. Nu deremot, då vi i Statens Historiska Museum finna detta kors vid sidan af likartade från andra svenska landskap, kunna vi uti detta kors icke se annat än ett nytt exempel på det helt normala förhållandet, att den svenska medeltidskyrkan under 1100-talet stod i flitig förbindelse med de stora, vidt fräjdade guldsmeds- och emalj-verkstäderna i nedre Rhendalen.

Författaren af den nämnda tidningsuppsatsen fann det, när han utgick från åsigten att korset var k. Sigurds, ytterst beklagligt, att det fått en plats i »Stockholms Museum», der inga andra fornföremål än de från Uppland och Södermanland borde finnas, och icke i Göteborgs Muesum, dit det hörde såsom illustrerande en vigtig tilldragelse i Bohusläns historia. Den ärade förf. synes så hafva fördjupat sig i studiet af sin närmaste hembygd, att han förgätit att det uppöfver Bohuslän finnes något som heter Sverige, hvilket icke är alle-

nast ett löst aggregat af landskap, att det finnes en svensk historia, i hvilken äfven k. Sigurd har en plats, att man talar om en svensk vetenskap, men näppeligen om en bohuslänsk, att det för de svenska minnena och den svenska vetenskapliga fornforskningen finnes ett Svenska Statens Museum, i hvilket det ifrågavarande korset förvaras; han synes hafva förgätit, att om vi vilja uträtta något stort i dessa och i kommande tider, skola vi kunna det icke som bohusläningar eller vesterbotningar o. s. v., utan som ett sammanhållande, enigt viljande, i alla landets vrår gemensamt arbetande svenskt folk.

H. H.

Sveriges antiqvariska topografi.

Sedan många år tillbaka har Akademien samlat materialier till en antiqvarisk beskrifning af fädernes-landet. Dels Akademiens embets- och tjenstemän, dels hennes stipendiater hafva genomforskat olika delar af landet. Deras berättelser, de flesta illustrerade, hafva i Akademiens arkiv hållits tillgängliga för fornforskare och topografer.

Att trycka samtliga berättelser har icke kunnat komma i fråga. Det är icke allenast de stora kostnaderna, deras offentliggörande kräfva, som derifrån afskräckt. De till Akademien inlemnade reseberättelserna eller sockenbeskrifningarna äro icke alla affattade efter samma plan. Den ene forskaren intresserar sig mera för kyrkliga fornlemningar, den andra för hedniska, den ena lemnar många teckningar, men kort text, den andra utförlig text med få teckningar, den ena lemnar en öfversigt af fornlemningarna inom en ort, den andra detaljbeskrifningar; den enes berättelse är af uteslutande arkeologisk natur, den andres fäster derjämte mycket afseende

vid terrängförhållanden o. s. v. Dertill kommer en annan omständighet, som icke är af ringa vigt. När ett område undersökes, väckes derigenom befolkningens intresse, eggelse gifves till nya forskningar, och man måste derföre afbida en i de flesta fall icke obetydlig efterskörd af upptäcker och beskrifningar, hvilket gör att en publikation omedelbart efter den första undersökningen skulle nödvändigt föranleda utgifvandet af ett supplement.

Hvad vi mest behöfva är icke beskrifningar af olika områden efter olika planer, utan en beskrifning af hela landet utförd efter en gemensam plan. Då en sådan beskrifning bör vara så fullständig som möjligt, måste ock hvart område, förrän beskrifningen öfver detsamma offentliggöres, ånyo genomsökas, på det efterskörden efter den förra undersökningen må kunna erhållas. Utgifvandet af en svensk antiqvarisk topografi kräfver följaktligen många förberedelser, lång tid och ganska dryga omkostnader. De förberedande arbetena torde dock nu vara så pass undangjorda, att Akademien kan tänka på förverkligandet af den plan, som så länge legat till grund för hennes sträfvanden i denna riktning.

Det torde i alla afseenden vara lämpligast, att denna beskrifning af bygden och hennes fornlemningar utgifves häradsvis. Häradet eller hundaret utgjorde i hednisk såväl som i kristen tid en konstant enhet. Allenast i de landskap, der ingen gammal häradsindelning finnes, måste man söka en annan norm för utgifvandet; men äfven sådana trakter kunna lämpligen delas i bygder, som ungefärligen svara mot häraden annorstädes.

En sådan häradsbeskrifning borde innehålla en skildring af terräng-förhållandena med afseende fästadt på de förändringar i dessa, som kunna hafva inträdt, sedan trakten blef bebyggd. Sedan på detta sätt grund blif-

vit lagd, fortgår man till skildringen af den gamla bygden. Dess gårdar uppräknas, man söker utröna de ursprungliga namnformerna, för hvar gård uppgifvas de invid den eller på dess egor förekommande fornlemningarna, hvilka beskrifvas, liksom alla på gårdens egor anträffade kända jordfynd.

Till beskrifningen af den hedniska bygden och dess fornlemningar fogas så skildringen af kyrkan, derest hon icke är modern, och af hennes fornföremål samt af andra fornlemningar från kristen tid i socknen. Då den tidgräns, som drages mellan gammal och ny tid, är godtycklig, måste en gifven norm antagas. Det torde vara skäl att såsom ingående i den gamla tiden medräkna Sverges renässans-period intill dess genom det trettioåra kriget och de af detta vållade förbindelserna med utlandet nya kulturformer uppstå.

I sammanhang härmed torde man böra, särskildt för medeltiden, söka till den egentliga arkeologiska beskrifningen foga så fullständiga underrättelser man kan få om de särskilda gårdarnes tidigare egare, hvilket helt visst skall blifva för häfdaforskarne en välkommen hjelp.

För närvarande utarbetas en beskrifning af det fornminnesrika och äfven under medeltiden vigtiga Selebo härad. Förarbetena äro gjorda af friherre O. Hermelin och de hafva, vid den nya granskning af häradets fornlemningar, som i sommar blifvit begynd, visat sig vara synnerligen goda. Denna nya granskning är allenast påbörjad, men torde före vinterns inbrott vara afslutad. Till detaljbeskrifningen af de olika bygderna fogas en inledande öfversigt, och när en gång ett helt landskaps härad blifvit beskrifna, torde en inledande öfversigt af hela landskapet böra tilläggas.

Då det gäller att i landets olika delar väcka och underhålla intresset för fornlemningarna och verka för deras skydd, torde det helt visst vara mindre välbetänkt

att utgifva i rad beskrifningarna af ett landskaps alla härad. Om början göres med Selebo härad i Södermanland, kunde man sedan välja t. ex. Järrestads härad i Skåne (förberedande undersökning af hr N. G. Bruzelius), Ulleråkers härad i Uppland, Ytter-Tjurbo i Vestmanland (förberedande, undersökning af hr Hofberg), Åkerbo härad i Östergötland (förberedande undersökning af hr C. F. Nordenskölds). Samtidigt härmed borde, så fort sådant kan medhinnas, det ena Södermanlandshäradet efter det andra undersökas och beskrifvas, på det så snart ske kan hela landskapet är beskrifvet, hvarefter man påskyndar beskrifvandet af något annat landskap.

Upplysningar om fornlemningar i Selebo härad, om derinom anträffade jordfynd, om gamla seder och bruk, som der förekommit, om der gängse sägner, om der varande gårdars tidigare egare mottagas med stor tacksamhet af

Hans Hildebrand.

Litteratur.

Hildebrand, Hans, Statens Historiska Museum och K. Myntkabinettet. Handbok för besökande. 185 s. in 8:vo med 103 träsnitt. — Pris: 2 rdr.

Thorsen, P. G., Ligstenen i Krypten i Lunds domkirke over »biskop Herman».
I Danske Magazin, Fjerde række, Andet binds fjerde hefte.

Hausen, R., Anteckningar, gjorda under en antiqvarisk forskningsresa sommaren 1871 i egentliga Finland samt på Åland. Utgifna med bidrag af finska stats- och universitets-medel. — 82 s. in 8:vo och 10 pl. — 3 mark (2 rdr 25 öre).

Af Antiqvarisk Tidskrift blir tredje delens sluthäfte i dessa dagar färdigt. Fjerde delens sluthäfte torde komma att utdelas i början af hösten. Texten är färdigtryckt, men några dithörande figurer äro ännu icke skurna i trä. Femte delens första häfte, innehållande professor Bugges afhandling om Rökstenens inskrift, är lagdt under pressen, för att utlemnas i bokhandeln närmare årets slut.

Hvarjehanda.

UNDERSÖKNINGAR I UPPLAND. Dr Hildebrand har under loppet af denna månad besökt Uppsala och derifrån gjort exkursioner till Ulltuna och Gamla Uppsala, åtföljd af hrr Ahlstedt, Annerstedt, Geete och Nordlander, hvilka förut deltagit i den i förra numret omtalade arkeologiska kursen, samt hr Lindal, smål. Vid Ulltuna öppnades flere grafhögar, i hvilka funnos brända ben i krukor; högarne voro nästan alldeles stenfria. Bottengrafvarne bildades af en på den vid Ulltuna framstrykande åsens grus lagd lerbädd. Jämte krukor hittades ganska många jernnaglar och jernspikar af olika storlek, bitar af en med ristningar ornerad benkam, ett skadadt vigtlod af bronsöfverdraget jern o. s. v. Samtliga grafvarne tillhörde den yngre jernåldern.

Under besöket i Gamla Uppsala granskades kyrkans äldre inventarier, ett altarskåp från början af 1500-talet, öfverhufvud medelmåttigt, en bild från 1300-talet af en apostel (hvilken på stället orätt uppgifves föreställa den h. Ansgar), en från 1500-talet af Vår Fru med Barnet, en föregifven Torsbild, som i verkligheten är en illa stympad och illa vårdad bild af den Korsfäste från 1100- eller början af 1200-talet, en väldig ekstock, som under medeltiden apterats till fattigbössa, samt en kista från slutet af medeltiden med väl snidadt framstycke, men nu vanvårdad. Vid vandring öfver den lilla återstoden af det stora graffältet upptäcktes i den sydvestligaste högen en nyanlagd Uppsala-Margretehills-bolaget tillhörig krutkällare. Vare sig bolaget sjelfrådigt begått eller någon lokalmyndighet lika sjelfrådigt medgifvit denna vandalism, torde den böra allvarligen beifras.

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden kl. 12—2, hafva besökts under maj månad år 1873 af 2,444 personer.

Detta nummer lades under pressen den 17 juli.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1873.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

20. 1873. Augusti.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren. Priset för årgång (deri inberäknad afgiften till postverket) är 2 rdr rmt.

Våra fasta fornlemningar.

6. Elfstenar.

Sedan man inom språkforskningens område börjat i större skala använda den jämförande methoden, hafva

40.

ganska storartade resultat vunnits. Sammanhanget mellan de indogermanska eller ariska språken har blifvit uppvisadt, och genom att sammanställa de ord,

hvilka, om än under de olika former, som af språkutvecklingens lagar betingas, äro i dessa språk gemensamma och beteckna detsamma, har man kunnat uppvisa, huru det indogermanska urfolket före skilsmessan lefde, tänkte och trodde. I den allra sista tiden har man med synnerlig ifver användt den jämförande methoden särskildt på de ariska folkens gudalära. Elfstenarne föranleda oss att i dag egna någon uppmärksamhet åt dessa sträfvanden.

Mannhardt säger[1] när han talar om Indernas religion sådan hon uppenbarar sig i vedaböckerna: »Naturens väldiga, för menniskan ofattbara makter framkallade hos henne en känsla af svaghet, hon böjde sig för dem, hembar dem offer och böner och föreställde sig dem som goda eller vredgade gestalter, i det hennes fantasi beklädde dem med sinliga attribut. Molnen förekomma då än som kor, än som himmelska qvinnor, än som höga berg, än som en stor ström eller sjö, än som mörka dimmor, vinden som en hund, solen som ett hjul eller en fogel o. s. v. I naturföreteelserna herrska gudarne, men allt är ännu sväfvande; ord, som i en hymn användas som appellativa, förekomma i andra som gudanamn. Samme gud framställes ena gången som upphöjd öfver andra, en annan gång som deras jämlike, en tredje gång står han efter dem. — Men trots all denna rörlighet i de mythiska föreställningarna stå några grundtankar fast. I hela naturens lif äro elementarandarne verksamme, hvilkas skara förökas med de aflidna menniskornas själar. I brusande storm fara Maruts, vindarnes andar, fram. Rikt smyckade med gyllne armband, skinande vapen och lysande pansar fara de genom luften på vagnar dragna af rådjur. Af sina fjärran träffande bågar hafva de fått

[1] Die Götterwelt der deutschen und nordischen Völker. 1. s. 48 f.

namnet »sudhanvanas», bågskyttarne. De uppstämma en högljudd sång, stormens brus. När den sången ljuder, bäfva himmel och jord, bergen skälfva, träden störta kull och molnen skingras. Än jaga de molnen i vild fart och samla himlens vatten, än rena de luften med milda fläktar. Deras skara består åtminstone till en del af de dödes andar. Med dem äro nära beslägtade de skönhändta *Ṛibhus*, likaledes de saligt afsomnades andar, hvilka mera, synes det, uppenbara sig i solstrålarne och blixten. Dock herrska de äfven i vinden och stämma in med Maruts i den brusande stormsången. Deras fader heter Sudhanvan, den skicklige bågskytten. De hafva stort anseende som smeder. Åt åskguden smidde de åskvigg och blixthäst. — Den som Ṛibhus beskydda är en stark löpare, en sångkunnig skald, en svårkufvad skytt i striden; han har rikedom tillfyllest och är rik på fränder. Innan de indogermanske stammarne skildes, hette Ṛibhus ännu *Arbhus*, hvilket ord är alldeles detsamma som grek. *Orpheus*. I den täcka sagan om den store skalden, som med sin lyras toner lockade vilddjuren, hämmade flodernas lopp och tvang klipporna att följa sig, ja till och med stämde den skoningslösa Persephones hjerta till medlidande, se vi tydligen en utvidgad och förskönad grekisk afbild af Ṛibhus, som med den susande stormvinden rycka träd och klippor med sig».

Men det är icke nog, att vi återfinna Arbhus till namn och väsende i Orpheus, af hvilken man velat göra en menniska. I fullkomlig enlighet med språklagarne fick Arbhus den högtyska formen *alb* och *alp*, som motsvaras af den angelsaksiska *älf* och den fornnordiska *álfr*, plur. *álfar*, det svenska *elf*, plur. *elfvar*, hvilket småningom fått den feminina biformen *elfva*, plur. *elfvor*.

De gamla nordiska qvädena ställa elfvarne eller

elfvorna vid sidan af gudarne. »Åsar och elfvar», heter det ganska ofta. Och förhållandet mellan dessa tvänne grupper var mycket godt. Elfvarne stodo i ett särskildt förhållande till Frö, solguden, han var deras konung; deras hem, elfvahem (álfheimr) var Frös egendom. Under sådana förhållanden är det tydligt, att våra fäder uppfattade elfvarne såsom väsendligen goda och som begåfvade med mycken skönhet. Fager som en elfqvinna var ett stort loford för en menniskodotter. På Island kallas elfvarne ännu ljuflingar, de ljufliga. Det oaktadt gjorde man, icke först, synes det, men senare, en skilnad mellan ljus-elfvar och mörk- eller svart-elfvar, hvilka senare skildras som fula och ondskefulla. I ingen af de sånger, som bilda den s. k. poetiska eddan, förekomma dessa mörkelfvar, sedan man, efter Bugge, måst från denna samling frånskilja den s. k. Hrafnagaldr Oðinns, hvilket qväde, enligt honom, icke kan vara skrifvet före 1300, ja knappast är äldre än 1600-talet. Det är naturligt, att sedan kristendomen vunnit insteg i Norden, skulle de nyomvände lära sig att med bäfvan betrakta de naturmakter, med hvilka de förut varit så förtrogne, och i följd deraf skulle dessa komma att alltmer skildras som mörka och för menskligheten skadebringande och detta så mycket hellre som redan hedningen mången gång kände sig öfverväldigad af de hemlighetsfulla krafter som verkade i naturen.

Enligt den svenska sägnen bo elfvar och elfvor såväl i vatten som i jordkullar, på ängar, under stora stenar samt under träd, helst i närheten af husen. Ett stående drag hos dem är deras benägenhet för musik. Elfven är, så berättas t. ex. i Värend,[1] den ypperste fele-karl (spelman), som någon i verlden vet omtala.

---

[1] Hyltén-Cavallius, Värend och Virdarne. 1. s. 251.

Vanligen sitter han nära stranden eller på en sten i forsen och spelar. »I början ljuder spelet eller höras slagen helt sakta, såsom när vattnet klingar mot stenarne, men stiger allt högre och fängslar lyssnarens hog och sinne med en så förtrollande makt, att han blir alldeles förvillad och slutligen vill gå i sjön.» Hvem märker icke likheten mellan den spelande elfven och den i grunden fullkomligt liknämnde Orpheus och äfven med Indiens liknämnde, sjungande Arbhus eller Ribhus? Enligt sägnen dansa ock elfvorna på landet eller i vattnet, någon gång inne i en stuga, hvarföre man ock på sina ställen har brukat till natten sätta fram litet rent vatten, »för de små att deraf dricka», och hur lätta deras fjät än äro, tror sig folket se spår i gräset af ringdansen de under natten trådt. I Värend skildras elfvorna som »hvitklädda barn, med långt svart hår, utslaget nedåt ryggen».

Men i den ännu fortlefvande sägnen är det mera elfvarnes demoniska, än till förderf lockande än direkt skadebringande makt, som framträder. Det talas om elfblåst och elfskott, den som blir sjuk, säges hafva kommit ut för något o. s. v. Den som ännu tror på en sådan anledning till sjukdom och nöd måste äfven känna behof att afvända orsaken dertill, måste känna sig benägen till offer, som kunna blidka dessa makter i vädret, i vattnet och jorden. *Och sådana offer försiggå än i dag öfverallt i Sverige.*

Då, enligt de isländska sagorna, Frö var Svearnes hufvudgud och elf-folket stod i särskild förbindelse med honom, är det helt naturligt att elfvarne skulle af gammalt betyda mycket i vårt land. Eget nog hafva vi ock från gammal tid ett vitnesbörd derom. Under vintern, som inledde år 1019, företog isländingen Sigvat en färd till Vestergötland för k. Olof Haraldssons räkning. Vid färden öfver Göta-elf var han nära att om-

komma och i visan han qväder derom, önskar han att högfolket ville annamma farkosten. Sigvat och hans följeslagar kommo derefter till byn Hof, förmodligen i Skånings härad. Det var då afton och de sökte der rum för natten, men dörren var stängd och man ropade till dem inifrån, att det var heligt. Förmodligen firades der några offer; hof var det vanliga namnet på våra fäders gudahus. Sigvat försökte derefter sin lycka i ett annat hus, men huspigan mötte i dörren och ville icke mottaga honom: hon räddes för Odins vrede, hon hade nämligen *elfvablot* i huset.

Nu för tiden försiggår elfvablot vid de s. k. *elfstenarne* eller *-qvarnarne*, af hvilka en är afbildad fig. 40. Mot en sten hvilar en annan sten, på hvars öfre yta finnes en mängd runda, skålformiga insänkningar. Det här afbildade minnesmärket finnes vid Hjuleberg i Halland. Sådana stenar med skålformiga fördjupningar finnas i stor mängd i Sverige. En sådan är den s. k. Ballerstenen invid Falköpings jernvägsstation, en sådan ligger på exercis-heden nära Lärbro kyrka, Gotland;[1] andra äro kända från Skåne, från Småland, från Södermanland (synnerligen många), från Uppland, från Vestmanland o. s. v. Liksom dessa med konst utförda skålar voro föremål för vidskeplig uppmärksamhet, så ock de naturliga skåliga insänkningar, som förekomma i bergen, de s. k. jättegrytorna; dock synes i bruket af de två slagen en viss olikhet hafva funnits. I de större jättegrytorna finnes ofta vatten och detta tros då hafva

[1] Det tyckes, som hade folket förgätit denna stenens egenskap af elfsten, ty man har en helt annan uppgift om hålen. Den h. Olof var landstigen på Gotland och hans folk kämpade vid Lärbro mot de hedniske Gutarne. Konungen deltog icke i striden, utan bad Gud om seger öfver de otrogne. Han låg på knä invid en sten och stödde armbågarne mot denna. Under den ifriga bönen gjorde armbågarne fördjupningar i stenen, och som han flere gånger flyttade armarne blefvo fördjupningarna många.

en synnerligen välgörande inverkan. Man hemtar af vattnet åt sjuke, men på det vattnet skall verka, nedkastas åt den som har makten deröfver, en gåfva, som mycket väl kan vara helt oansenlig, en liten slant, en knappnål o. d.

Elfstenar åter hafva så godt som alltid torra hålor och man söker derföre ej på dem helsovatten. Men man går kring dem under mumlande af böner eller besvärjelser, man smörjer med något fett ämne, allrahelst svinister, i skålarne, man ditlägger som offer slantar eller knappnålar, helst sådana som den sjuke burit, man lägger dit små dockor bildade af klutar. Ett par sådana dockor, tagna från en elfsten, förvaras i Statens Historiska museum. Så allmän och så djupt rotad är denna tro på gagneligheten af offer på elfstenar, att en godsegare i Uppland, som låtit i sin park inflytta en elfsten, efter några dagars förlopp fann offer i dess hålor; parken och stenen passerades allenast af gårdens folk.

Till hvilken tid skola dessa elfstenar eller elfqvarnar hänföras? Allenast en på sannolikhets-skäl grundad tidsbestämning är möjlig. Professor Nilsson har, som bekant, i dessa stenar sett vitnesbörd om Feniker och fenikisk kult i Sverige, och grundar denna sin mening till en stor del på namnet Ballersten och på den såväl ur språkligt som mythologiskt hänseende föga antagliga åsigten om identitet mellan Balder och Baal. När Sveriges germanska befolkning än i dag har så stor benägenhet att offra på dessa stenar, synes det föga troligt att dessas urprung varit för dem främmande, och till förmon för deras germanska ursprung kan ock anföras, att en sten med inhuggna skålar, enligt en upplysning som lemnats mig af professor K. Maurer i München, i en isländsk saga omtalas såsom befintlig på Island, hvarest ingen kulturperiod funnits

före den nordiska jernåldern. Men om det således är icke otroligt, att dessa stenar under jernåldern försågos med sina insänkningar, kan det likväl, som nyss nämndes, icke strängt bevisas, och det skulle föröfrigt kunna hända att äfven Sveriges tidigare befolkning brukat liknande blotstenar. Liknande stenar förekomma äfven utom Sverige; särskildt äro de allmänna i Schweiz. Det skall blifva af stort intresse, när alla bekanta stenar af detta slag i hela Europa blifvit sammanställda. Af det område, inom hvilket de förekomma, skall man då möjligen kunna draga någon slutsats med afseende på folket som åstadkommit dem, om det varit Germaner eller i allmänhet Indoeuropeer eller rent af någon tidigare europeisk stam.

För så vidt elfstenarne icke äro jordfasta, skulle man kunna bestrida deras rätt att räknas som fasta fornlemningar. I synnerligen många fall äro de dock så stora att deras flyttande kräfver lika mycken ansträngning som flyttandet af en i jorden nedsatt bötasten eller runsten.

Om elfvarne vore ännu mycket att säga, men det skulle nödvändigt föra oss öfver till andra naturväsen, vättar, tomtar, dvergar o. s. v. och till att behandla dem alla lemnar detta nummer icke utrymme.

H. H.

När blef Stenkil konung?

Att biskop Adalvard d. y. tillsammans med biskop Egino i Lund ville uppbränna Uppsala gudahus, men att deras plan afstyrdes af k. Stenkil, berättas t. o. m. af våra historiska läroböcker. I allmänhet finner man dock intet bemödande att datera dessa tilldragelser.

Erkebiskop Adalbert i Bremen (1043—1072) hade nämnt en Adalvard till biskop i Skara och nämnde

sedermera en annan Adalvard den yngre, kallad till biskop i Sigtuna. Stenkil var enligt Adam af Bremen, som förvisso kunde få grundlig kännedom härom, tillfrågad om valet af stad.

Den yngre Adalvard färdades landvägen till sitt stift och besökte då Skara, hvarest han stod vid sin namnes dödsbädd. Han färdades vidare, tydligen genom Östergötland, passerade Telge, gjorde en afväg till Birka och kom till Sigtuna, hvarest k. Stenkil mottog honom med mycken välvilja. När anslaget mot Uppsala gudahus blifvit afstyrdt, drog sig Adalvard d. y. till Götaland och verkade derstädes med mycken ifver. Skara stift var den tiden utan herde, ty den af Adalbert nyutnämnde biskopen Acilin kunde icke förmå sig att lemna sitt mera beqvämliga lefverne i Köln.

Men på högre ort såg man icke med nöje detta den yngre Adalvards tilltag. Det var icke tillåtet att lemna sitt stift och arbeta inom en annans. »Biskop Adalvard gör mig mycket besvär», skrifver erkebiskop Adalbert till biskop Vilhelm i Roeskilde. »Ni var närvarande då han vigdes till biskop för Sigtuna-kyrkan. Men då det vilda folket der icke ville hafva honom öfver sig, tog han sig för att göra intrång i Skara stift. Jag beder derför, att ni ville fortskaffa min budbärare som är på väg dit, till biskopen i Dalby». [1]

Just de sista orden i brefvet gifva en upplysning om tiden. Det fanns i Skåne tvenne biskopsstolar, i Lund och Dalby, intill dess Dalbystiftet indrogs år 1060, då den siste Dalby-biskopen Egino blef ensam biskop i Skåne. Adalberts bref måste således vara skrifvet före — vi vilja göra så stort medgifvande som möjligt — utgången af år 1060. När brefvet skrefs, hade Adalvard redan hunnit utöfva en liflig verksam-

[1] Adams Gesta i Pertz' skolupplaga, s. 174.

het i Skara stift, ännu tidigare hade han lemnat Sigtuna, ännu tidigare hade han der nitälskat för kristendomens spridning, ännu tidigare hade han kommit till Sigtuna efter att hafva bevitnat den äldre Adalvards död. Då allt detta onekligen måste hafva kräft någon tid, så måste, om Adalberts bref skrefs år 1060 — kanske skrefs det något tidigare — Adalvard hafva kommit till Sigtuna knappast samma år, utan troligare något af de föregående åren.

Förr plägades 1061 uppgifvas som året för Emund gammals död och Stenkils regeringstillträde. Men då Stenkil var konung, när Adalvard den yngre blef biskop, måste han således hafva tillträdt regeringen *före* 1060. Då Adalvard den yngre vid sin färd till Sigtuna fann Birka ödelagdt, är det ock tydligt att Birkas undergång måste falla före 1060.

H. H.

De nordiska helgonen.

1.

Den h. hertig Knut. Den 7 januari och den 25 juni.

(Danmark).

K. Sven Estridsson i Danmark var stamfader till en stor ätt. Han hade femton söner och en af dem Erik eiegod var fader till hertig Knut lavard, som föddes år 1091. Då Erik dog 1103, togs hans broder Nils till konung och vid hans hof tillbragte Knut en del af sin ungdom. Men Nils var en svag och derföre äfven misstänksam man, hvilken icke kunde lida den allmänna kärlek, som den hurtige, gifmilde och vänsälle brorsonen vann. Denne lemnade derföre till en tid Danmark och vistades hos den saksiske hertigen Lothar, vid hvars hof han lärde sig tysk ridderlighet och hvarifrån han återvände med fast föresats att bringa ordning

i sitt fädernesland och att der införa det goda som den i Tyskland mera utvecklade medeltidsbildningen hade att bjuda. Så lade han sig t. ex. vinn om att få tyska handverkare till Danmark.

Att der införa ordning var visserligen ett maktpåliggande värf. Den svage Nils kunde icke värja landet; Slaverne visade sig som fruktansvärda fiender, öfverallt härjade vikingar på kusterna, ini landet var split och oenighet mellan de många medlemmarne af konungahuset. Mot all denna oreda uppträdde Knut lavard och visade sig dervid vara en kraftig och klok krigsman. Sedan Söderjutland en lång tid varit utan försvar till spillo gifvet åt fienden, öfvertog Knut 1115 styrelsen deröfver. Vikingarne afskräckte han genom sin stränghet och återupptog derefter striden mot Henrik, de slaviske Obotriternas konung. Denne öfverrumplades i sin borg och blef slagen, två gånger drog Knut genom hans land härjande med eld och svärd. Men derefter uppsökte han sin besegrade frände — Henrik var nämligen en dotterson af Sven Estridsson — och ingick med honom ett nära vänskapsförbund. När sedermera Henrik dog, började hans söner ett inbördes krig, hvari båda omkommo (1129). Knut blef då Obotriternas konung under tyska kejsarens öfverhöghet.

Den myckna oenighet, som rådde bland fränderna, sökte Knut afvända, men vann dermed många fiender bland dem. Genom sitt kraftiga skydd af Danmarks rike och genom sin ädla karakter var han den vänsällaste man i Danmark. K. Nils hade tidigt fruktat honom och hans misstänksamhet underblåstes af sonen, den orolige Magnus, som enligt Sakse hade blifvit vald till konung i Götaland. Till en tid kunde Knut stilla farbroderns misstankar, men slutligen bildades, med Nils medgifvande, ett förbund af Magnus och dennes (liksom Knuts) kusin Henrik m. fl., som gick ut på intet mindre

än Knuts aflifvande. Denne hade lofvat Magnus, som hycklade den varmaste vänskap, ett möte i Haraldsteds skog helt nära Ringsted och infann sig der, trots de varningar han hade mottagit. I skogen var krigsfolk doldt, hvilket på ett gifvet tecken ryckte fram mot den vapenlöse Knut. Magnus gaf honom ett svärdshugg så att hufvudskålen remnade, och Henrik stack sitt spjut i honom. Så omkom Knut Lavard den 7 januari 1131. Det berättades, att en källa uppvällde på det ställe, der hans blod rann ned på jorden, och den fläcken i skogen var grön både vinter och sommar.

Knut begrofs i Maria-kyrkan i Ringsted. Hans son, Valdemar den store, som föddes en vecka efter fadrens död, utverkade af påfven Alexander II, att fadren upptogs bland de af den romerska kyrkan erkända helgonens tal. Med stor högtidlighet firades helgonförklaringen den 25 juni 1170. Helgonets ben upptogos ur kistan, sveptes i siden och nedlades i ett gyllene relikskrin, som sattes på altaret. Sedan dess firades äfven i Sverige tvenne dagar till hertig Knuts ära, dödsdagen den 7 januari och benens flyttningsdag, translatio s. Kanuti, den 25 juni.

I Sverige kan man knappast vänta sig att finna bilder af Knut annat än i de områden, som under medeltiden lågo under danskt välde, således äfven på Gotland. Han igenkännes på spjutet, med hvilket han mottog de sista såren. Han fick visserligen äfven ett dödande svärdshugg, men då också hans namne och farbroder k. Knut den helige, bragtes om lifvet med ett svärd, kan en krönt konung med ett svärd som martyrredskap i handen vara lika väl den ene som den andre. Uti medeltidens Sveriges kyrkor måste man anse konungen med svärdet vara den h. Erik.

Den tiden var det ganska nära frändskap mellan konungahusen i Norden. K. Nils var gift med den

svenske k. Inges dotter och den norske Magnus barfots enka Margareta. Knut lavard var gift med Ingeborg, en dotter af Gårdarikes-konung Harald och Kristina, Margaretas syster och k. Inges dotter. Ingeborgs syster Malmfrid var gift med k. Sigurd jorsalafare. Knut och Ingeborg hade jämte sonen Valdemar tre döttrar, af hvilka en, efter mormodern kallad Kristina, var gift med k. Karl Sverkersson och moder till k. Sverker den yngre. Slägtledningen tager sig så ut:

```
        Stenkil.
           |
          Inge.
           |
        Kristina g. m. k. Harald.
           |
       Ingeborg g. m. Knut lavard.
           |
   ________|________________________
   |                               |
 Kristina                      Valdemar.
g. m. Karl Sverkersson.            |
   |                            Rikissa
 Sverker II.           g. m. Erik II Knutsson.
```

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

ORDFÖRANDEVAL. Genom val och lottning, att utse ordförande under årets senare hälft, har kongl. bibliothekarien m. m. J. E. Rydqvist blifvit president och f. d. statsrådet m. m. O. J. Fåhræus vice president.

INTRÄDESTAL. Hr professoren kommendören m. m. Carl Wilhelm Böttiger, som blifvit invald till arbetande ledamot, har den 3 juni i Akademien tagit inträde med ett tal, innehållande en afhandling om »Undervisningsfrågans ställning och utveckling hos de gamle Romarne.

SVERIGES ANTIQVARISKA UNDERSÖKNING. Akademien låter innevarande år genom sina embets- och tjenstemän samt stipendiater anställa antiqvariska undersökningar i

Ångermanland och Helsingland (riksantiqvarien Hildebrand).

Uppland (ryttmästaren Klingspor; dr H. Hildebrand).

Vestmanland (hr H. Hofberg).

Södermanland (friherre O. Hermelin; dr H. Hildebrand).

Östergötland (agronomen Nordenskiöld).

Gotland (dr H. Hildebrand).

Öland (fyrmästaren Sidén).

Blekinge och Skåne (dr H. Hildebrand).

Halland och Bohuslän (dr O. Montelius).

Vestergötland (dr H. Hildebrand; dr O. Montelius).

Akademien har derjämte anmodat sin artist hr Lindberg att på fotografisk väg afbilda konstföremål från medeltiden i åtta kyrkor i Uppland, Vestmanland och Södermanland.

Dessutom har akademien lemnat tillstånd att under innevarande år företaga grafundersökningar åt dr Hj. Stolpe på Björkön, åt docenten G. Retzius i Vestergötland (två gånggrifter) och v. pastor L. Palmgren i Vestbo härad i Småland.

KRONOBERGS RUINER. Med anledning af Kongl. Maj:ts nådiga föreskrift, att utarrendering skall ske af de under landshöfdingebostället Kronobergs kungsgård lydande lägenheter, hvilka hittills varit från arrendet undantagna och stälda under Landshöfdingens omedelbara vård, har Akademien ingått till Kongl. Kammarkollegium med hemställan, att den s. k. Slottsholmen, som håller i areal endast 6,55 qvadratref och till det mesta upptages af Kronobergs slotts ruiner, måtte fortfarande få från arrendet undantagas, eller, om detta icke kan ske, sådana åtgärder icke desto mindre måtte vidtagas, att ruinernas bevarande må anses vara betryggadt.

UNDERDÅNIGT UTLÅTANDE har blifvit afgifvet öfver en af Styrelsen för Stockholm-Vesterås-Bergslagens jernvägs-aktiebolag hos Kongl. Maj:t gjord anhållan att få för den blifvande jernvägen och station använda den i grannskapet af Köping belägna kronolägenheten Hushagen och att få borttaga den inom nämnda område belägna fornlemningen Köpingshus samt den s. k. Tingshögen eller Lilla Hushagskullen, som förmenas hafva utan skäl blifvit af allmänheten betraktad som ett minnesmärke. — Ehuru Akademien har skäl antaga, att den s. k. Tingshögen, hvilken har 25 fots lodrät höjd och 450 fots omfång, icke är en naturbildning, utan till större eller mindre del blifvit af menniskohand uppförd, har Akademien icke ansett sig berättigad afstyrka dess borttrödjande, emedan den är belägen nära ån, der jernvägen måste gå fram samt utrymme beredas för aflastning och uppförande af godsmagasin m. fl. byggnader. — Deremot har Akademien icke kunnat anse borttagandet af det forna fästet Köpingshus vara i lika hög grad af behofvet påkalladt. Denna fornlemning består af en aflångt fyrkantig jordhöjd, omkring 126 fot lång, med en sluttningshöjd af ungefär 40 fot. I jorden ses lemningar af grundmurar och i det inre torde finnas murade källarhvalf. På tre sidor omgifves borglemningen af en graf och utanför denna af en 10—15 fot hög vall. På norra sidan möter en sänkning, hvilken i äldre tid utan tvifvel stått under vatten, till följd hvaraf någon yttre befästning på denna sida icke varit behöflig. Enligt den upprättade kartan löpa jernvägsspåren på sidorna af fornlemningen; men afledningsspår hafva blifvit dragna öfver densamma till ett lokomotivstall tätt invid dess östra kant. Om detta stall kunde förläggas vid vestra kanten eller på någondera af sidorna, skulle högens borttrödjande vara obehöfligt. Det vill således synas

att den föreslagna bortgräfningen hufvudsakligen har till ändamål att bekomma fyllnadsämne för banan och stationsplatsen. Men detta behof kan icke anses som fullgiltigt skäl för borttrödjandet af en fornlemning, vid hvilken historiska minnen äro fästade och som utgör både en prydnad och märkvärdighet för orten; helst som tillgång på fyllnadsämnen icke saknas, om än icke så nära till hands att afhemta. Emellertid har Akademien, för den händelse Styrelsens anhållan bifalles, hemstält att sådana åtgärder må vidtagas, att noggrann beskrifning och teckning öfver fornlemningarnas inre delar må besörjas och tillfälle beredas Akademien att låta någon af sina tjenstemän öfvervara utgräfningen.

MEDALJFÖRSLAG. Af Akademien hafva blifvit uppgifna följande förslag till minnespenningar: 1) öfver H. Maj:t Enkedrottning Josefina i anledning af festen den 13 juni, 50 år efter H. Maj:ts ankomst till Sverige, slagen af H. Maj:t Konungen i eget och öfriga ättlingars namn. — 2) Öfver H. Maj:t Enkedrottningen af samma anledning, slagen af personer som tillhört H. Maj:ts uppvaktning. — 3) Öfver reformatorn Olaus Petri af Svenska Akademien. — 4) Öfver h. exc. riksmarskalken grefve G. A. Sparre, af Uppsala universitet i anledning af h. exc. afgång från kancellariatet. — 5) Visby handverks- och fabriksförenings belöningsmedalj.

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden kl. 12—2, hafva besökts under juni månad år 1873 af 5,628 personer.

Detta nummer lades under pressen den 23 juli.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1873.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

21. 1873. September.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren. Priset för årgång (deri inberäknad afgiften till postverket) är 2 rdr rmt.

Kyrkodörrs-ringen i Angelstad.

41.

I Liljegrens Runurkunder upptagas under n:is 1949 —1953 fem runristade metallringar på kyrkodörrar i Sverige, af hvilka dock inskriften för ringen i Norberg

i Dalarne, Lilj. 1951, icke finnes upptagen, och den, som säges tillhöra Björkstad i Vestmanland, Lilj. 1950, skall, enligt meddelande af hr Dybeck, icke stå på en sådan ring, utan i stället på ett dörrjern. Således återstå allenast tre runinskrifter å dylika ringar, nämligen: Lilj. 1949 i Li-stad i Södermanland (hvilkens hela inskrift utgöres af endast de två namnen: **Petlir** : **Nikulaus**), som nu säges vara försvunnen[1]; samt de tvänne vigtigaste, bägge i Helsingland: den ena Lilj. 1952 i Forsa, med sin långa och till en del svårtolkade inskrift, hvilken, enligt min afritning af år 1851, blifvit afbildad och behandlad uti prof. Stephens stora runverk[2]; och den andra, Lilj. 1953, i Delsbo, med sin slut-rimmade inskrift:

Sia : ma : þu : a : mik :
ai : ma : þu : fa : mik :
Kunn : ar : karþi : mik :
kirkian : a : mik :
Saluk Maria![3]

D. ä.: Se må du på mig,
Ej må du få mig,
Gunnar gjorde mig,
Kyrkan äger mig.
Saliga Maria!

Till dessa kan nu läggas en hittills icke allmängjord runristad järnring å södra dörren till Angelstads kyrka, Sunnerbo härad i Småland. Så vidt kändt är, är det hr N. M. Mandelgren, som först har fäst uppmärksamheten vid denna run-ring, och har han för flere år se-

---

[1] I Thams Beskr. öfver Nyköpings län, Stockh. 1852, sid. 214, säges: I kyrkodörren *har funnits* en järnring, tecknad med runor.

[2] The Old-Northern Runic Monuments, s. 684.

[3] Då denne ring uti den stora kyrkobranden år 1740 blef illa bränd, och »runorna alldeles oläseliga» — »lät man alla dess runor *på nytt uppphuggas*» — såsom det berättas i Lenæi Delsboa Illustrata, sid. 54. Man har dervid utan tvifvel gjort ett och annat misshugg, och dymedelst i 2:dra och 5:te raderna fått **mhk**, för **mik** el. **mih**, och i sist nämnda rad **kirkain**, för **kirkian**, hvilket jag här ofvan rättat.

dan meddelat mig en år 1864 i hast tagen afritning af ringen och af inskriften. Helt nyligen har man äfven uti den danska Illustreret Tidende, n:o 695, för den 19 januari 1873, under öfverskrift: *Et Besög i Småland*, fått läsa en beskrifning öfver Angelstads kyrka, hvarvid också denna ring omtalas och finnes aftecknad, jämte kyrkan m. m., af en dansk resande, som tecknar sig J. S. Ringen är utförd med lätt artistisk hand, men man får likväl icke en fulltrogen bild af honom, och runskriften är tecknad blott på ett ungefär, så att hon der icke låter sig läsas, ehuru författaren säger: »Runerne ere på enkelte nær temmeligt tydelige». Teckningarna af kyrkogården, kyrkan och af den sedan 300 år derinom upphängda värjan efter en dansk kapten, äro mycket väl utförda.

Den här omhandlade runristade ringen har troligtvis allt sedan kyrkans byggnad hängt på den södra kyrkodörren (icke den »vestra», som den danske författaren genom ett minnesfel skrifver). Efter beslut af församlingen och på tillstyrkan af den för fäderneslandets och ortens fornminnen särdeles nitälskande kyrkoherden Sven Stenvall, blef ringen i fjor löstagen från dörren och lemnad till fornsaks-samlingen i stiftsstaden Vexiö. Dädan har han på kort tid blifvit lånad hit till Uppsala, på det att försök måtte göras till inskriftens läsning.

Ringen, åttkantig och af smidt jern, är i godset mellan 6 och 7 tiondedels decimaltum tjock samt i yttre tvärmåttet 8 tum eller 24,8 c.met.; han är försedd med trenne något platta knölar af 1,6 tums tvärmått, af hvilka en är längst ned på den hängande ringen, samt en på hvardera sidan, något nedom midten. Öfverst å båda sidorna om ett smalare och trindt mellanstycke, omkring hvilket den i kyrkodörren inslagna krampan sluter, finnas två ur ringen temligen groft uthamrade

och mot hvarandra vända djurhufvuden, med uppstående öron och nosar, mest liknande björn- eller varghufvuden.

Runskriften är medelst en rakeggad stämpel inslagen å den nedre halfvan af ringens framsida, och är af de tre omtalade knölarne fördelad i tvänne hälfter. Runmyndernas form är mycket ojämn och bristfällig, till följd af runsmedens ovana eller af hans olämpliga redskap. Dragen äro också stundom förmedelst rost nästan utplånade, och de sista runorna i hvardera halfbågen, särdeles i den första, äro mycket svårlästa eller nästan oläsliga. Antalet af run-mynder i förra hälften synes ursprungligen hafva varit 13 eller 14, kanske 15, och i den andra 19 eller måhända 20.

De första runorna äro: **ᛘᛆᚼᚿᚢᛋ**, **Mahnus**, och derefter stå två prickar (:). De derpå följande runorna äro: **ᚦᛂᚼ**, härefter kommer runan **ᛆ**, men hvilken ock möjligen kan vara **ᛂ** eller **ᚿ**; det första antagandet (**ᛆ**) är dock sannolikast. Sedan följer blott en staf **ᛁ**, från hvilken qvistarne (de, med afvikelse från forntidssed, olämpligt s. k. »känne-strecken») kunna vara bortfrätta, ty dernäst kommer ett rostätet ställe af den bredd, att kanske en nu försvunnen runa der kunnat få ett, dock något knappt, rum. Vidare ses en något lutande staf, som icke räcker fullt ned, och sist en half staf, som icke räcker upp, samt slutligen en prick, hvilken dock, sedd i vissa dagrar, nästan ser ut, som om han med ett par armar skulle vara förenad med den nyss omtalade halfva stafven, hvilka då tillsammans kunde hafva utgjort runan **ᚦ** (eller egentligen **ᚦ**). Detta antagande är dock mycket osäkert och ej synnerligen ått bygga på. Inskriftens andra ord är således: **ᚦᛂᚼᛆ** . . ., **þeha** . . . (**þehe** el. **þehn** . . ??). Mera härom sedan.

Den andra runradens 2:dra runa är till öfre delen bortfrätt, men hon har utan tvifvel varit **ᛁ**; lika så har

den prick, medelst hvilken den 1:sta runan troligtvis varit stungen, antagligen på samma sätt förlorats, och det första ordet här har således varit ᚠᛁᛅᚱᚦᛅ, **glorþe**. Det andra ordet är fullt tydligt ᛘᛅᚴ, **mek**, och derefter synes en prick (·). Det tredje ordet är tvifvelsutan: ᚠᚢᚦ, **guþ**. Visserligen är den mellersta myndens staf stungen (ᚢ), hvadan hon således skulle vara en dubbelruna *(eu)*; men då all anledning är, att ordet **guþ** (gud) och intet annat här åsyftas, och då detta ord aldrig i någon nordisk eller germansk tunga haft formen **geuþ** (hälst vokalen alltid varit kort och således ej kan tänkas hafva öfvergått till tveljud), och då dessutom inom hela det germanska språkområdet aldrig funnits något ord **geuþ**, **gluþ** eller **keuþ**[1], så kan det med full visshet antagas, att pricken tillkommit allenast genom oaktsamhet eller misstag. Det fjärde ordet synes bestå af 4 mynder: ᛋᚼᚾᛁ, **shni**, men som en sådan ordbörjan är omöjlig, kan man efter första runan utan betänkande tillsätta den utelemnade eller bortglömda runan ᛁ, hälst det ingalunda är ovanligt, att just denna runa i runskrift utelemnas; t. ex. Lilj. 900 **Sikitl** (för **Si-kitil**), Dybeck Sv. Run. fol. I. 7 **sn** (**sin**), Lilj. 44, 668, 1551 (jfr Dyb.) **stn** (**stin**) m. fl. Det är likväl ännu mera sannolikt, att runristaren verkligen dithuggit denna runa, men att stämpeln kommit så nära den föregående, att han sluntit ned uti ᛋ-runans högre lodräta qvist. Att så tillgått, kan man nästan med visshet sluta deraf, att, ehuru det ᛋ, som ändar inskriftens första ord, är groft nog, så är dock detta senare vida klumpigare,

---

[1] De enda ord med liknande ljud, som skulle kunna anföras, men hvilka dock knappt kunna höra hit, vore: Isl. *gauð* n., pultron; f., (hund-) skall; *gióðr* m., fisk-gjuse; *kauði* m., slyngel; samt det blott i de allra äldsta forn-högtyska namn förekommande *gaud* (t. ex. *Gaud-ulf* m., *Adal-gaud* f., från 8:de årh.), hvilkets rätta betydelse man icke säkert känner.

och runans nyss nämnda lodräta qviststreck är så groft, att det synes vittna om stämpelns användande två gånger. När dertill kommer, att ett litet kort streck eller fulcrum synes vara instämpladt nedom den omtalade (vinkelformiga) qvistens nedre spets — ett streck, som för runan ᛋ är alldeles meningslöst — så synes det afgjordt, att ett försök, ehuru till en del misslyckadt, verkligen gjorts att anbringa ᛋᛁ. Man bör således här läsa: ᛋᛁᚼᚿᛁ eller ᛋ(ᛁ)ᚼᚿᛁ, **sihni**. — Derefter följa tre runmynder, de sista uti inskriften, hvilka alla äro mycket rostfrätta och således svårlästa. Den sista är dock afgjordt ᚿ; den första synes i vissa dagrar nästan säkert vara ᚦ, ehuru qvisten (bygeln) redan från början varit mycket liten. Den mellersta runan tyckes vid första påseendet utgöras af blott en staf, utan qvist, och således vara ᛁ; men i vissa fördelaktiga dagrar och ljuskast upptäcker man dock, att en qvist går snedt öfver stafven, nedan uppåt, det är således ᛅ. Denna form skulle sålunda gifva ett **a**, om nämligen inskriften hörde till den äldre runtiden, under hvilken äldre tid runorna ᛅ och ᛆ, med hel eller half qvist, brukades ömsom — men alltid med ljudet **a** —, i det man tecknade blott ᛅ eller blott ᛆ hela inskriften igenom, eller ock blandade dem, som, t. ex., Lilj. 85 (Dyb. fol. I. 138) Balingstad, der man läser ömsom ᚱᛁᛏᛅ, ᛋᛏᛅᛁᚿ, ᛋᛁᚿᛅ, och ömsom (ᚴᛁ)ᛆᚱᛆ, ᛒᛆᚦᛁ, ᛆᚴ (och), ᛒᚮ(ᚿ)ᛏᛆ, m. m. Men allt häntyder på, att denna inskrift hör till den allra yngsta runtiden, under hvilken man ofta åtskilde de fyra vokalljuden *a*, *æ (ä)*, *e* och *i* med de olika runmynderna ᛆ, ᛅ, ᛂ och ᛁ, såsom, t. ex., Långtora kyrkosten, Lilj. 1680 (Dyb. I. 108), ᛐᚮᛘᛆᛋ : ᛚᛁᚵᛅᚱ : ᚢᚿᛐᛁᚱ : ᚦᛅᛘᛅ : ᛋᛐᛂᚿ : m. m., **Tomas ligær untir þæmæ sten**, m. fl. Det är väl således icke fullt säkert, men likväl ganska sannolikt, att inskriftens slutord ᚦᛅᚿ bör läsas **þæn**, icke **þan**.

Hela inskriften blifver derföre denna:

ᛘᛆᚼᚿᚢᛋ : ᚦᛂᚼᛆ(ᛁ) ⋯ ‖ ᚵᛚᚮᚱᚦᛂ ᛘᛂᚴ · ᚵᚢᚦ ᛋᚼᚿᛁ ᚦᛅᚿ
Mahnus : þeha(i)...(?) **glorþe mek · guþ s**(i)**hni þæn.**

D. ä.: Magnus Thega ... gjorde mig; Gud signe den (honom)!

Vi återfinna således här samma bruk, som från 14:e och 15:e århundradena ofta anträffas, särdeles å till kyrkorna hörande föremål, att detta sjelft föreställes talande till läsaren, hvilken dervid bedjes läsa en bön för den aflidnes själ, eller ock, såsom här, att Gud måtte välsigna mästaren. Såsom exempel af första slaget kunna anföras dessa gotländska runstenar (rättade efter C. Säves Gotländska Runinskrifter): Lilj. 1699 **Guþ naþi Juans siel af Hiernum, hans tutrir litu kera mik**; Lilj. 1708 **Biþir iþrar bunir firir Botulfs Smis ok Ol**(afs sial . . . N. N.) **lit mik kera**; — Lilj. 1702 (Botraifr?) **i Flinauik han lit mik gera yfir sin** (faþur?) **Jakaup, Guþ naþi hans sial. þa uar ᚢᚱ prim-stafr ok ᚦᚯᛋ** (þurs) **sunutahr, en han do** (= 1350). Som exempel af andra slaget: Lilj. 1961 å ett rökelsekar i Danmark: **Mæster Jakob gorda mik, han gifær mik . . . Guþ sihn**(e) **þan mih köfþa** (el. gorþa?). **Aue Maria grasia plena** etc.; — och slutligen Lilj. 1971 å dopfunten i Hosmo i Småland: **Ik biþ þik v:ti** (at?) **þu biþ itklega furer þæn man sum mik kiorþe, Jakob het han,** m. fl.

Sedan inskriftens flesta ord nu blifvit lästa på ett antagligen tillfredsställande sätt, återstår likväl ett ord oförklaradt, emedan rosten gjort slutrunorna oläsliga, så att blott de fyra eller fem första mynderna säkert kunna uppfattas. I detta inskriftens andra ord se vi då först ᚦᛂᚼᛆ; den sista mynden är dock icke fullt klar, hon kunde möjligen vara ᛂ eller ᚿ, men liknar dock mest ett ᛆ; således läser man här **þeha.** Den derefter följande runan ser visserligen ut som **I I**, men det är dock ej omöjligt, att någon qvist blifvit bortrostad, och der kunde således ursprungligen hafva stått ᚿ, då man finge **þehan** . ., hvilket, under antagande att

derefter stått ᚢᛋ såsom slutrunor, väl kunde gifva ordet **þehanus**, hvilket vore en icke omöjlig runform af det latin-grekiska *decanus* eller *diaconus*, som väl på den tiden kunnat vara benämningen på någon högre eller lägre kyrklig ämbetsman, såsom, t. ex., Engl. *dean* domprost, egentl. *decanus* i domkapitlet, och Dansk. *degn* klockare, af *diaconus*, af hvilket ord äfven kommer det hos oss snart föråldrade *djäkne* skolgosse. Ordet borde likväl då icke skrifvits med början de ᚦ, utan med ᛏ eller ᛐ (*t* eller *d*); men så långt ned i tiden förvexlades ofta nog dessa runor, särdeles när det gällde återgifvandet af latinska ord. Jfr runskriften å dopfunten vid Pjätteryd i Småland, Lilj. 1969: **Ave Maria grakia plena þomnus tekum beneþikta tu in mulieribus** etc. I sådant fall skulle man här hafva runristarens och smedens syssla eller titel angifven: Magnus decanus eller diaconus, liksom på rökelsekaret i Tåsinge i Danmark, Lilj. 1964: **Mester Bo guorthe mik** (mästare, mágister). Men i stället för mannens embetsnamn kunde hans tillnamn här lika gerna åsyftas, såsom den danska rökelsekars-gjutaren **Jakop Rauþ** eller **Jakobus Ruffus** (Lilj. 1959, 1956—58, m. fl.). Vid förklaringen af detta, här tyvärr ofullständiga ord, skulle man väl äfven kunna tänka på det runska *þekn*, *þiakn*, *þiahn* (= *þiaghn*), isl. *þegn*, fornengl. *þegen*, *þen*, fornhögtysk. *degan* friboren man, stridsman. Om der nämligen från början skulle hafva stått **þehan** (icke **þehal**), så kunde väl dermed hafva menats *thegn;* men de derefter följande och till en del nu bortfrätta runorna lemnas då alldeles oförklarade.[1] Men

[1] Professor G. Stephens, hvilken jag tillfrågat om detta svåra ord, föreslår (då han anser **þehanus** el. dyl. föga antagligt, när fråga är om en smed eller timmerman) följande läsning: »De 4 första runmynderna ᚦᛂᚼᛆ äro säkra; de 2 derpå följande kunna sannolikt läsas ᚱᛋ; slutligen komma två mera nötta runor, som kanske kunna vara ᚢᚿ. Man finge på detta sätt **þehærsun**. Med afseende på uamnet **þehær** kan man jämföra Sandsjö-stenens (Lilj. 1240) **þik** acc. sg. m.» — Då 4:de runan

detta allt är likväl endast gissningar, om hvilka intet med visshet kan afgöras.

I anledning af denna inskrift och andra dylika från samma tid, kan i afseende på skrifsättet tilläggas följande. Liksom nordiska fornspråket egde tre olika bokstafstecken för dentalernas 3:ne olika ljud: tenuis, adspirata och media, *t*, *th*, *d* (i de yngre runorna ᛏ, ᚦ, ᛑ), så funnos äfven för *gutturalerna* samma ljudskiftningar *k*, *gh*, *g*, ehuru man under den äldre skandinaviska runtiden (här är nu icke fråga om de ur-nordiska, gotiska eller forn-engelska runorna) till deras betecknande blott egde den ena runan ᚴ (kaun). Derefter åtskilde man dem medelst två tecken: ᚴ för *k* och ᚵ för *gh* och *g*; och på sistone fann man på att skilja guttural-adspiratan *gh* från tenuis *k* och median *g* genom att för det först nämnda ljudet använda runan ᚼ, under det man i vanlig bokstafsskrift återgaf detta ljud med *gh*, hvilket till fullo bevisar, huru stor och afgjord skilnaden mellan de tre ljuden på den tiden var. Någon förvexling af de två ljuden *h* och *gh*, hvilka således hade blott ett enda tecken, var ej häller att befara, då i vår tunga det förra, *h*, endast finnes i ordens början, under det att *gh* aldrig kunde börja ett ord. Bruket af gutturalerna var således då fullkomligen jämförligt med dentalernas, i det att båda ljudens tenues kunde bibehålla samma ljud, antingen de stodo i udd-, mid-, eller slutljudet, t. ex. *tuair* två, *matar* mats, *at* åt; likaså *kuna* qvinna, *Haki* Hake (namn), *Hauk* Hök (namn). Men tenuis kunde i den äldre tiden också med samma runmynd hafva olika ljud, allt efter som hon stod i udd-, mid- eller slutljudet, t. ex. *tauþr* isl. *dauðr*, *Kutlanti* isl. *Gotlandi*, *kialt* isl. giald (gäld, skatt), liksom *kuþr* isl. *góðr* (god),

---

likväl mera liknar ᛆ än ᛅ, blefve ordet i sådant fall **þeharsun**, d. ä. *þenghars-sun*, möjligen sammansatt af *þeng*, *þengh* (jfr isl. *þengill* konung, hjälte) och den vanliga namnändelsen *-ar*, jfr *Gunn-ar*, *Hjalm-ar*, m. fl.

Huki Huge (namn) samt *Ak* i *Ak-muntr* (eg. *Agh-mundr*) isl. *Ögmunðr*. Slutligen började man att, så vidt görligt var, skilja de olika ljuden och skrifva hvart med sitt särskilda runtecken, ehuru bruket till en början synes hafva varit vacklande, till exempel ᛋᚢᚾᚢᛏᚽᛡᚱ och ᛋᚢᚾᚢᚴᚽᛡᚱ, **Raknhiltr** och **Rahniltr** (isl. *Ragnhildr* och °*Raglnhildr*) f., L. 240 **Kulha** (isl. *Kólga*, °*Kolgha*, jfr kolga, D. *kulle*, en hafsfisk af torskslägtet) f., Lilj. 1900, 1901 **telhti** och **talhdi** (telghde) tälgde, högg, Lilj. 1978 **nehldu** (neghldu) naglade, spikslogo.

Den senare runstenstidens midljudande *h* ᛡ, som tre gånger förekommer å Angelstads-ringen, bör således uppfattas som guttural-adspiratan *gh;* alltså: **Mahnus, þeha** ... (hvad det nu kan hafva varit) och **sihni**, som **Maghnus, þegha**, ..., **sighni**, jfr *Rahn-hiltr*, °*Raghn-hildr* här ofvan. Det har ock redan blifvit anmärkt, att uddrunan i **kiorþe** ursprungligen varit stungen (ᚵ), men att stygnet bortfrätts af rost, och ordet bör således läsas *giorþe*. Detta följer också af analogien med ᚵᚢᚦ, **guþ**, hvilket ord tydligen har stungen kaun (ᚵ). Efter denna analogi borde man äfven kunnat vänta, att der skulle hafva stått ᛘᛂᚵ, icke ᛘᛂᚴ; men då man ej sällan finner, att uti inskrifter med stungna runor slutljudet i detta ord (liksom uti **iak** jag, jfr Konunga-styrilse, Rimkrönikan, m. fl.) likväl varit *k*, icke *g*, och då run-strecken just här äro mycket skarpa och tydliga, så är det utan tvifvel rättast att läsa **mek**; jfr de ofvan nämnda inskrifterna och flere andra (t. ex. Liljegren 1702, 1953, 1959, 1961, 1963, 1964, m. fl.), i hvilka **mik** alltid skrifves med **k**, ehuru **giorþe, gorte** har **g**. Slutligen torde man också kunna antaga, att man väl icke tänkt sig, att inskriften skulle ända så tvärhugget, som med pronomen **þæn** (i betydelsen af den eller honom), utan att man underförstått den vanliga afslutande relativsatsen, ehuru

man, i anseende till det knappa utrymmet, här måst utesluta densamma.

Inskriften bör derföre läsas och tolkas sålunda:

ᛘᛆᚼᚽᚢᛋ : ᚦᛂᚼᛆ(ᛁ) ... ᚵᛁᛆᚱᚦᛂ ᛘᛂᚴ · ᚵᚢᚦ ᛋ[ᛁ]ᚼᚽᛁ ᚦᛂᚽ

Maghnus þegha ... glorþe mek Guþ sighni þæn

D. ä.: Magnus (decanus eller Thengharsson?) gjorde mig. Gud signe honom (eller: den, näml. som gjorde mig)! Jfr den ofvan anförda inskriften: Lilj. 1961 **Mæster Jakob gorda mik ... Guþ sihne þan' mik köfþa** (eller **gorþa?**) ..., eller andra liknande afslutningar, t. ex. den ena gotländska trilling-stenen i Sjonhem, Lilj. 1592: ... **Roþfos, han s**(u)**iku Blak**(k)**u-men**(n) **i utfaru ... Guþ suiki þa, ar han sui**(k)**u!** d. ä.: ... Rodfos, honom sveko Vlacker på utfärden (näml. till Miklagård) ... Gud svike dem, som honom sveko!

Med fäst afseende på språk- och skrift-formen, torde det kunna antagas, att denna inskrift tillhör senare hälften af 14:e århundradet (1350—1400).

Uppsala den 13 Juni 1873.

Carl Säve.

Vapendrägten under medeltiden.

7.

Vi lemna nu den romanska tiden för att öfvergå till den svenska medeltidens rikast och mest harmoniskt utvecklade period, 1300-talet.

Vi se då först på den bild af Upplandslagmannen och riddaren hr Birger Persson till Finsta som finnes

inristad på hans grafsten i Uppsala domkyrka (fig. 42). Hr Birger är klädd från hufvud till fot i en klädnad af jernringar, men ärmarne äro icke nedtill snäft åtsittande, utan uppvikta, så att man ser ärmarne af en underklädnad framsticka. Öfverst bär han en vapenrock, som öfver höfterna sammanhålles af ett bälte, vid hvilket svärdet och skölden med vapenmärket äro hängda. Sporrarne med en kort spets äro fästa vid ett band, som är knutet öfver foten.

42.

Lejonet under riddarens fötter har en symbolisk betydelse; det betecknar hans manhaftighet. På samma grafsten finnes bilder af hr Birgers senare hustru, fru Ingeborg; vid hennes fötter finnes en hund, som betecknar troheten.

8.

Lagman Birger var en trogen vän till hertig Valdemar, af hvilken här å följande sida (fig. 43) meddelas en bild, lånad från hans sigill, hvilket första gången förekommer under ett pergamentsbref af år 1307.

Hertigen är klädd i en klädnad af stålringar eller s. k. maljotyg; vi se det vid halsen, på högra armen, venstra handen och högra benet. Deröfver bär han en veckig vapenrock. På hufvudet bär han en nästan cylindrisk, framtill något ryggad och upptill svagt kullrig hjelm

med tvänne fyrkantiga öppningar för ögonen. Från hjelmen utgå tvenne med topparne förenade horn, hvilka uppbära tio små fanor, hvilka antagligen buro hertigens vapenbild. På foten sitter en sporre. I högra handen för hertigen ett baner med sin vapenbild, ett krönt stående lejon öfver tre snedbjelkar; helt visst var banerstången en lans. På venstra armen bar

43.

han en sköld, likaledes med vapenbilden. Äfven hästen är beklädd. Hufvud och hals äro omslutna af en klädnad, som hänger ned framtill och, när hästen springer, fladdrar tillbaka. På samma sätt är länden beklädd med ett fladdrande kläde. Både fram- och bakstycket prydas med sköldar innehållande Folkungarnes vapen. Längs halsen går en rad uppstående ornament, antagligen af metall; kring nosen och tvärt öfver halsen går en rad af broderier eller metallbeslag. Hål finnas för ögonen och dessutom ett mellan öronen för en tofs af manen. Vi få tänka oss en välpolerad hjelm, måhända

med inläggningar, en smidig och skimrande maljeklädnad, en lysande vapenrock och dito hästbeklädnad och de upprepade målade eller broderade framställningarne af vapnet, det röda lejonet öfver tre gyllene bjelkar i blått fält. Fältet var nog, ehuru det icke synes på den lilla bilden i sigillet, som här är återgifven i dess naturliga storlek, beströdt med hjertan, antagligen röda.'

Hertig Eriks sigill[1] visar oss en riddersman till häst i enahanda drägt. På hans hjelmfanor är vapenbilden fullt tydlig.

9.

I koret af Råda kyrka i sydöstligaste Vermland förekomma bland målningarna de två här (fig. 44) afbildade krigarne. Om deras drägt är icke mycket att säga utöfver hvad redan blifvit sagdt. Deras vapenrockar äro af olika längd. Den förnämligare mannen med hjelm och baner har kortare rock, men synes kring midjan hafva haft något ytterligare värn. Den andre mannen har på hufvudet en jernhatt.

44.

Målningarna i Råda kor äro, enligt en inskrift, utförda år 1323.

10.

På den stora portalen å södra långväggen af Linköpings domkyrka fanns bland dörrfältets reliefbilder äfven en af det bethlehemitiska barnamordet. Ehuru jag icke kan häraf meddela någon figur, torde det vara skäl att omnämna den der förekommande krigare-drägten. En af knektarne är klädd i maljetyg från topp

[1] B. E. Hildebrand, Svenska Sigiller från medeltiden. Ser. 1. fig. 46.

till tå, utan annan hufvudbeklädnad. Vapenrocken har korta ärmar och är på dem samt öfver bröstet utskuren i breda tungor. Midjan omslutes af ett bälte. Svärdsknappen är rund, kaflen fylles helt af handen.

Redan denna drägt visar, att dörren med dess skulpturer icke får, såsom af Brunius gjordes, hänföras till slutet af 1400-talet, utan har tillkommit under 1300-talet. Figurernas stil visar, att vi få säga i första början af 1300-talet.

II.

Vapendrägten under 1300-talet förekommer äfven i den i Månadsbladet 1872 s. 154 meddelade bilden af ett envige. Hjelmen är öfverst platt. Skölden är trekantig med bugtiga sidor. Vapenrocken hänger temligen långt ner. På benen sitta »maljohosor» (af jernringar). H. H.

Hvarjehanda.

FORSKNINGSRESA. Akademiens amanuens dr Montelius återkom i början af Augusti månad från sin tjensteresa till Bohuslän och Halland. I det förra landskapet användes tiden hufvudsakligen till undersökning af en del af det bekanta graffältet å Greby egor, invid Grebbestad, ett af våra vackraste fornminnen, med 160 ättehögar och ej mindre än 20 präktiga bautastenar, af hvilka den längsta höjer sig 15 fot ofvan jord. Af högarne äro 60 aflånga; de öfriga runda. Elfva högar — af hvilka 7 aflånga — genomgräfdes. De flesta innehöllo lerkärl, fylda med brända ben. Bland benen lågo lemningar af benkammar och glasperlor, mycket skadade af eld, hvilket visar, att de följt liket på bålet.

Inga vapen funnos. Utom grafkärlen anträffades äfven åtskilliga andra lerkärl, af vackrare former och bättre brända; i ett af dem satt en bit af ett *glaskärl* midt i bottnen. Dessutom funnos ett par sländtrissor af bränd lera. Hvarje hög var uppkastad på den plats der liket blifvit brändt. Undersökningen, efter hvars slut högarne återstäldes i sitt förra skick, visade, att graffältet tillhör jernåldern, och — att döma af lerkärlens form — den äldre delen af denna period.

Dessutom besöktes den storartade »skeppssättningen» vid Blomsholm, samt andra fornlemningar i trakten af Strömstad, runstenen vid Tanums kyrka, m. fl. fornminnen.

I Halland har dr Montelius beskrifvit och undersökt åtskilliga fornlemningar i Asige, Getinge, Qvibille, Holm, Vapnö, Trönninge, Tjerby m. fl. socknar. Vid Påarp i Trönninge socken undersöktes ett på hafsstranden liggande graffält, bestående af en stor mängd stenkummel, hvilka visade sig innehålla grafvar från *jernåldern*. Denna omständighet är af intresse, emedan man förut icke torde hafva med säkerhet känt något större graffält från denna tid i Halland.

I följande nummer af månadsbladet torde en något fullständigare redogörelse för dessa undersökningar komma att meddelas.

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden kl. 12—2, hafva besökts under juli månad år 1873 af 3,853 personer.

Detta nummer lades under pressen den 27 augusti.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1873.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

22. 1873. Oktober.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren. Priset för årgång (deri inberäknad afgiften till postverket) är 2 rdr rmt.

Våra fasta fornlemningar.

7. Lagda stenkretsar.

Högarne hafva fotkedja, såsom vi förut sett. Mången gång har högens jordfyllnad blifvit borttagen, under det stenkretsen kring hans fot återstår. Men mången sten-

42.

krets har aldrig från början omslutit någon hög, utan är marken inom den slät, antingen i jämnhöjd med den utomkring liggande marken eller ock högre än denna i

jämnhöjd med stenarne i kretsen. Sådana stenkretsar äro temligen allmänna och tillhöra jernåldern. Understundom är marken inom stenkretsen stenlagd.

Den här (fig. 42) afbildade stenkretsen finnes på Odensicke egor i Yttersela socken. »Nordvest om gården finnas», säger friherre O. Hermelin i sin berättelse, »trettio grafvar, de flesta låga stenkretsar, en trekantig stenläggning och ett röse; längre i norr, i en hage, en större trekantig stenläggning med tolf stegs sidor, femtiofem grafvar, de flesta stenbundna låga högar, en lagd stenkrets med fyllning af små stenar och 12 stegs tvärmått; än längre åt norr i samma hage en lagd stenkrets, nästan slät inuti och 11 steg i tvärmått — den här afbildade — en annan dylik med tolf stegs tvärmått, ett jordblandadt röse, ett litet platt röse och en liten hög.»

Det torde vara lämpligt att i den antiqvariska terminologien konseqvent införa benämningarna sten*sättningar* och sten*läggningar*. Man *lägger* en kullersten på marken, men man *sätter* ned i marken en sten, som skall stå upprätt.

H. H.

Graffältet vid Greby.

Å Greby egor i Tanums socken, norra Bohuslän, ser man ett med talrika bötastenar prydt graffält, som är ett af de vackraste i Sverige. Detta storartade fornminne, som ligger på ryggen och vestra sluttningen af en bergshöjd öster om vägen från Hede gästgifvaregård till Grebbestad, helt nära sist nämnda ställe, har redan länge varit föremål för uppmärksamhet icke blott inom närliggande trakt utan äfven inom fornforskarnes krets. Redan i Liljegrens och Brunii åren 1819—1823 utgifna Nordiska fornlemningar finnas två särskilda afbildningar

deraf (pl. XXIII och LXXIII); den ena efter en teckning af Hilfeling, som de sista åren af förra århundradet reste i Bohuslän på bekostnad af den bekante fornvännen Per Tham till Dagsnäs. Och i den år 1843 utkomna andra delen af sin Bohusläns historia och beskrifning (sid. 228) skildrar Holmberg denna forntida »valplats».

Högarnes antal är nu, enligt min räkning, åtminstone 157, af hvilka ungefär 100 äro runda och 57 aflånga med afrundade ändar[1]). De runda, som ofta hafva fotkedjor, äro icke särdeles stora; de flesta hålla 25 à 50 fot i diameter och 2 à 5 fot i höjd. De aflånga högarne, hvilka sakna fotkedjor, äro vanligen omkring 28 à 40 fot långa och 17 à 24 fot breda, samt 3 à 4,5 fot höga. Några äro dock större; en mätte 73 fot i längd, men endast 18 fot i bredd och 4 à 5 fot i höjd. Det torde böra tilläggas, att alla de aflånga högarne icke ligga i samma väderstreck; somliga ligga i norr och söder, andra i öster och vester. Stundom kunna två sådana högar, som ligga alldeles invid hvarandra, bilda nästan en rät vinkel mot hvarandra.

Det storartade intryck detta graffält gör beror dock icke på högarnes mängd och storlek, ty i detta afseende öfverträffas det af flere, utan på dess många väldiga bötastenar, som redan på afstånd tilldraga sig uppmärksamheten. Liljegren (anf. st. N:o XXIII) omtalar »37 bautastenar, af hvilka 21 ligga kullfallna»; häribland äro dock inberäknade de här nedan beskrifna 6 vid graffältets norra kant befintliga stenar som icke kunna betraktas såsom egentliga grafstenar. Utom de sistnämnda angifves bötastenarnes antal af Holmberg till

---

[1]) Liljegren uppgifver antalet till 117, nämligen 73 runda och 44 »rectangelformiga». Holmberg har samma uppgift. Då några af högarne äro låga, öfverväxta med ljung och skadade, är det svårt att med full säkerhet bestämma det verkliga antalet, som dock troligen är, eller åtminstone varit, större än det i texten anförda.

27, bland hvilka dock »nu öfver hälften äro kullfallna; tydligt synes, att antalet af dem fordom varit mycket större». Ännu finnas mer än 20 sådana stenar, af hvilka dock några fallit eller starkt luta till sitt fall. De flesta stenarne stå, eller hafva stått, på runda högar. Kring fyra synes nu ej någon upphöjning. Men alla de aflånga högarne sakna bötastenar. De flesta stenarne äro minst 6 fot höga ofvan jord; en, som ännu står alldeles upprätt, mäter ungefär 15 fot i höjd öfver jordytan.

Å ingen af bötastenarne ses spår af runor. En af Sveriges äldsta runstenar, nu rest vid Tanums kyrka, är dock, såsom bekant, funnen vid det i samma socken belägna Kalleby.

Utom de nämnda stenarne finnes det vid norra kanten af graffältet 5 större, hela stenar och 1 mindre, som dock utan tvifvel endast är ena ändan af en större afslagen sten. Den vestligaste af dem *(a)* ligger numera ej vågrätt och har troligen fordom varit rest; derbredvid ligger det nyssnämnda stycket af en sten *(b)*, som sannolikt *icke* varit rest. Den tredje från vester *(c)* står; den fjerde *(d)* och den femte *(e)* ligga alldeles vågrätt på jordytan, utmed hvarandra; den sjette *(f)*, den östligaste, står. De äro alla af gråsten. Afståndet mellan dem vexlar mellan 2 och 7 tum, utom afståndet mellan *d* och *e*, som är 17,5 tum. Stenen *a* är 8,2 fot lång; *c* och *f* äro 7,8 och 9 fot höga ofvan jord. Bredden på *a* är minst 2,2, på *c* 4,6 och på *f* 2,7 fot. Stenarne *d* och *e* äro flata fyrsidiga hällar. Den förra håller 8,7 fot i längd, 5 fot i bredd och 0,7 fot i tjocklek; den senare *(e)* resp. 9,4, 5 och 0,8 fot.

Det synes mig förtjena synnerlig uppmärksamhet, att de två sistnämnda stenarne *(d* och *e)*, hvilka *icke* äro täckstenar på någon grafkista, uppenbarligen aldrig varit resta, såsom man lätt öfvertygar sig om vid ett besök på platsen. Den ena af dem *(d)* kan icke heller

resas upp, så länge stenen *c* står, emedan kanterna då skulle komma i vägen för hvarandra [1].

Då dessa stenar således icke kunna betraktas såsom egentliga grafstenar, synes den frågan ligga nära till hands, om de möjligen varit använda vid de offer eller andra religiösa förrättningar, som förmodligen stodo i samband med invigningen af de närbelägna grafhögarne. Ehuru jag fruktar, att denna fråga ännu icke kan med säkerhet besvaras, torde förhållandet dock vara värdt en närmare undersökning.

I juni månad innevarande år öppnade jag 11 af dessa högar, nämligen 4 runda och 7 aflånga. Nästan alla visade de sig bestå af ett *stenröse*, täckt af sand och matjord. Stenröset, som vanligen utgjordes af ett enda hvarf temligen stora stenar, betäckte i sin ordning ett lager af starkt kolblandad jord, hvari några få små brända benbitar lågo och hvilket lager tydligen är lemning af det *bål*, hvarpå den i högen jordade blifvit bränd. Högen är således uppkastad på det ställe der bålet stått, och de små benbitarne äro sådana som undgått uppmärksamheten, då man, sedan liket var förbrändt, hopsamlade benen för att lägga dem i en *urna* af *bränd lera*. Dessa grafurnor, af hvilka det i allmänhet fanns en i hvarje hög, voro så stora, att alla de uppsamlade benen fingo rum i dem (se dock högen 11).

---

[1] Å stenen *d* ser man en nästan fullständig krets af en 0,5—0,8 tum bred inhuggen linie; kretsens yttre diameter är 4,6 fot; dessutom finnes på samma sten något mer än $^1/_4$ af en annan dylik krets. Om dessa kretsar förskrifva sig från forntiden, äro äfven de bevis för att stenen varit bestämd att ligga, emedan kretsarne gå så långt ut på båda kanterna, att stenen ej kunnat resas, utan att en del af endera kretsen blifvit dold i jorden. Traditionen påstår emellertid, att dessa kretsar blifvit inhuggna först i senare tid, för ungefär 70 år sedan, af en i närheten boende man, som ville använda stenen till qvarnstenar, men för sitt helgerån straffades med vansinne, så att han gick och dränkte sig.

De stodo vanligen i sanden och kollagret under stenarne, men voro aldrig omgifna af någon stenkista eller dylikt skydd.

Vid undersökningen gick jag tillväga på det sätt, att först grästorfven å hela högen, endast med undantag af en smal kant ytterst, skars upp i så stora stycken som möjligt och lades för sig. Sedan aftogs den sand och jord, som betäckte stenröset, men utan att rubba någon sten, förr än hela röset var blottadt. Derefter borttog jag försigtigt sten efter sten, började i de aflånga högarne vid ena ändan, och genomgick noga hela det underliggande graflagret och öfre delen af den sand och grusbotten, på hvilken detta hvilade. Efter fulländad undersökning ihopkastades högen ånyo och torftäcktes, så att den återfick sitt förra utseende.

De aflånga högar jag öppnat hafva lemnat följande resultat.

Högen 1. Längd 36 fot, bredd 22 fot och höjd omkr. 5 fot. Riktning N. N. V.—S. S. O. Stenrösets längd 10 fot; dess största bredd 4,5—5 fot. Det låg i högens södra hälft och bestod af endast ett hvarf stenar, af hvilka de flesta hvar för sig utgjorde full mansbörda. Midt i högen lågo två stenar, skilda från de andra; under dem fanns intet anmärkningsvärdt. Under stenröset stod en grof, löst bränd *lerurna*, fyld med *brända ben*, bland hvilka låg en liten benbit med ett halft nithål, troligen lemning af en genom elden förstörd *benkam*. Dessutom funnos under stenarne spridda bitar af ett annat *lerkärl* med öra (likt fig. 2 i Runa[1]). Ehuru detta kärl är finare och bättre brändt än det först nämnda, är det dock ej så fint som flertalet af de andra här funna lerkärlen af samma form.

[1] Med fig. 1 och 2 i Runa menas här och i det följande fig. 1 och 2 å pl. 2 i 3:dje häftet af Runa, 1843.

Högen 3[1]. Längd 34 fot, bredd 20 och höjd 4,5 fot. Riktning N.—S. Stenrösets längd 18 fot; dess bredd omkr. 5 fot, utom vid norra ändan, der det hade ett kort bredt utskott åt vester. Söder om stenröset, som låg betydligt närmare högens norra än dess södra ända, stod ett större lösbrändt *lerkärl* (*a*) i sanden, två fot djupt; det var ej omgifvet eller täckt af sten. Detta kärl, hvilket var af samma form som fig. 1 i Runa, var fyldt med *brända ben*, bland hvilka lågo bitar af en *benkam* med temligen grofva *jernnitar* (ungef. 5 linier långa). Denna kam hade, liksom alla de andra här omtalade, tänder endast åt en sida.

I stenröset, 2,5 fot norr om nyss nämnda kärl, hittades mellan stenarne, bitar af en rödbränd *lerkruka* med öra (*b*), lik fig. 2 i Runa. Och längre mot norr, 8 fot från högens norra ända, lågo mellan stenarne och bland kolet, bitar af en tredje *lerkruka* (*c*), hvilken haft öra och varit af samma form som *b*. Hvarken bredvid *b* eller *c* funnos några ben.

Något längre mot norr, 7 fot från högens norra ända och under stenröset, stod ett större *lerkärl* (*d*) af samma slag som *a*. Detta kärl var täckt med en flat sten, som dock ej alldeles omedelbart hvilade derpå. Det var fyldt med *brända ben*, bland hvilka lågo några smälta *glasperlor* och bitar af en *benkam*, med 4,5 linier långa jernnitar; på en benbit syntes *erg* af något nu förstördt bronsföremål, och vid andra ben voro glasperlor fastsmälta. Öfverst i detta kärl, och nedtryckt i benmassan, stod en vacker *lerkruka* (*e*) *med mynningen nedåt*, och emellan denna kruka och det större kärlets vägg fanns ett ovanligt *litet lerkärl* (*f*), som stod något lutande, likaledes med mynningen nedåt.

---

[1] Högarne äro numrerade i den ordning de undersöktes, utan afseende på formen.

Krukan *c*, som är rödbränd och prydd med intryckta sirater, har ett öra och är ungefär af samma form som fig. 2 i Runa. *I dess botten är insatt en liten bit af ett hvitt, genomskinligt glaskärl.* — Kärlet *f* är ganska groft och utan öra, samt saknar alldeles sirater; det är nästan jemnbredt och rymmer ej ens så mycket som ett litet vinglas. Dess höjd är 1,8 tum och inre diameter vid mynningen 0,7 tum.

Högen 4. Längd 35 fot, bredd 24 fot och höjd (vid midten) 5,5 fot. Riktning N. O.—S. V. Stort stenröse, öfver större delen af hela högens botten. Nära midten, 15 fot från högens N. Ö. ända och 19 fot från den S. V. ändan, stod ett större, lösbrändt *lerkärl* af samma form som fig. 1 i Runa. Detta kärl var fyldt med *brända ben;* bland de öfre af dessa lågo bitar af en fin *benkam* och flere *glasperlor* (blå, röda och hvita), hvilka, liksom kammen, äro mycket skadade af eld. Några perlor äro fastsmälta vid ben. Kammen, som är prydd med fina linier, har varit hopsatt med små nitar af brons och jern, föga mer än 1 linie långa.

Högen 5. Längd 32 fot, bredd 17 fot, höjd 3,5 fot. Riktning N.—S. Stenröset, midt i högen, var 25 fot långt och 4,5—6 fot bredt. I jorden under stenarne, 6 fot från rösets norra ända och 18 fot från dess södra ända, stodo ett större och ett mindre *lerkärl* tätt tillsammans och omedelbart täckta af en på undersidan flat gråsten, hvars största längd var 1,6 fot, bredd 1,1 fot och tjocklek 4 tum. Det större kärlet, illa brändt och af samma form som fig. 1 i Runa, var till brädden fyldt med *brända ben,* bland hvilka låg en liten, af elden vanställd *glasperla.* Det mindre kärlet, som endast innehöll något jord, hade ett öra och var af samma form som fig. 2 i Runa, men mindre än de öfriga här funna krukorna af detta slag; dess höjd var nämligen endast 3 tum och diametern vid mynningen 3,5 tum. Det var

helt, då högen öppnades, men emedan det var ovanligt illa brändt, kunde det endast upptagas i bitar.

I hvardera vinkeln mellan dessa kärl var en liten, med strecksirater prydd *trissa af bränd lera* inkilad. Den ena af dessa trissor är 1,7 tum i diam. och 1 tum tjock; den andra 1,5—1,55 tum i diam. och 0,85 tum tjock. De hafva troligen varit *sländtrissor*.

Högen 7. Längd 27 fot, bredd 19 fot, höjd 3—4 fot. Riktning N. O.—S. V. *Intet röse.* I högen funnos endast två stenar, af hvilka den ena låg ungefär i midten och i jordbrynet, så att han till en del var synlig, innan högen öppnades; under honom fanns intet. Den andra stenen låg under jordytan, nära högens norra kant; han täckte ena hälften af ett större *lerkärl*, som af stenens tyngd blifvit mycket skadadt. Detta kärl, af samma slag som fig. 1 i Runa, var fyldt med *brända ben*, bland hvilka var nedsatt en liten *lerkruka* af ungefär samma form som fig. 2 i Runa (men örat når upp till mynningen). Detta mindre kärl, som stod med mynningen uppåt, var äfven till en del krossadt, hvarföre man ej kan afgöra, om det ursprungligen innehållit ben eller icke. Bland benen lågo bitar af en bränd *benkam* med jernnitar (5 linier långa). I kollagret hittades dessutom bitar af ett tredje *lerkärl*, som troligen haft öra, en liten *glasperla*, samt en skadad *trissa af bränd lera* (sländtrissa?), utan sirater, 2,4 tum i diam. och 1 tum tjock.

Högen 8. Längd 41 fot, bredd 24, höjd 3 à 4 fot. Riktning N.—S. Stenröset var 22 fot långt och 4—5 fot bredt. Under röset, 11 fot från högens norra kant, och öster om dess midtlinie, stod ett mycket groft *lerkärl*, af samma form som fig. 1 i Runa, hvilket var fyldt med *brända ben*, hvaribland låg en benbit (troligen af en *kam*) med en *jernnit* af 3,5 linies längd. I kollagret under stenarne hittades dessutom några få bitar af ett finare,

grått *lerkärl* och en bit af ett rödbrunt, hårdt brändt *lerkärl* prydt med en upphöjd rand under mynningen, samt ett ovanligt *litet lerkärl*, temligen väl brändt men utan öra eller sirater. Det sistnämnda är vidast vid midten och afsmalnar nästan likformigt mot bottnen och mynningen; dess höjd är endast 1,4 tum, diam. vid midten 1,5 tum och inre diam. vid mynningen 0,65 tum.

Högen 10. Längd 37 fot, bredd 21,5 fot, höjd 3 à 4 fot. Riktning Ö.—V. Stenröset var 27 fot långt och 10 fot bredt. I sanden under röset, 12 fot från dess östra ända men endast 3 fot från dess södra kant, stod ett löst brändt *lerkärl* af samma slag som de öfriga här funna benfylda kärlen, men högre och smalare än dessa (8,5—9 tum högt, 8,5 tum i största yttre diam). Kärlet var fyldt med *brända ben*, bland hvilka lågo ett par smälta *glasperlor;* en liten glasklump har fästat sig vid en benbit. — Dessutom hittades under och ibland stenarne bitar af två ganska fina och välbrända *lerkrukor*, båda med öra och strecksirater; den ena rödaktig, den andra mera grå.

De runda högarne lemnade följande resultat.

Högen 2. Diameter 48, höjd 5 fot. Ingen bötasten. Stort stenröse; de flesta stenarne voro hvar för sig full mansbörda, några så stora att de ej kunna bäras af en man. Oaktadt högen icke syntes hafva varit förut öppnad, och ehuru den nu genomgräfdes så att endast en smal kant återstod ytterst, hittades ej mer än några kolbitar samt mycket få brända ben och grofva krukbitar.

Högen 6. Diam. 25 fot, höjd 2 fot; med fotkedja, men utan bötasten. Högen bestod endast af ett tunnt jordlager och för öfrigt stenar, under hvilka hittades några spridda kol, grofva krukbitar och små brända benbitar.

Högen 9. Diam. 27 fot, höjd 2—3 fot. På toppen

låg en fallen, manshög *bötasten*, hvilken, såsom tydliga spår visade, stått midt på högen, der han ock efter unsökningens slut ånyo restes. Stort stenröse. Midt i högen, under det ställe der bötastenen stått, fanns en med *brända ben* fyld, grof *lerurna* lik fig. 1 i Runa.

Högen 11. Diam. 42,5 fot, höjd 4 fot. Med fotkedja, men utan bötasten. Midt i högen ett stenröse af 20 fots diam. Under röset, men endast 1,5 fot från dess S. Ö. kant stod ett svagt brändt *lerkärl* af samma form som fig. 1 i Runa, men kanten är krusad. Kärlet var fyldt med *brända ben*, bland hvilka lågo 2 små glasklumpar, troligen af smälta *perlor*; krukan var äfven omgifven af ben, hvilket ej var fallet i de andra högarne. Under och ibland stenarne och kolen hittades dessutom helt nära det nyss nämnda kärlet bitar af en finare *lerkruka* med öra, och något längre mot vester ett ganska simpelt, mycket litet *lerkärl* utan öra eller sirater, hvilket är smalast vid midten och lika vidt upptill och nedtill. Dess höjd är 1,2 tum, yttre diam. vid midten 1,25 tum, yttre diam. vid mynningen 1,5 tum och inre diam. der 1,1 tum.

Alla högarne, utom n:is 2 och 6, innehöllo således lerkärl fylda med brända ben; i en (n:o 3) funnos två sådana kärl, i hvar och en af de öfriga ett. De nio högarne inneslöto följaktligen 10 grafvar, alla med lemningar af brända lik. Spår af obrända lik funnos icke i någon hög.

Att dessa grafvar, och alltså utan tvifvel hela graffältet, förskrifva sig från jernåldern, visas af lerkärlens form och beskaffenhet, af glasperlorna och af benkammarne med jernnitar. De många lerkärlen af samma form som fig. 2 i Runa måste, efter allt hvad vi f. n. veta, betraktas såsom bevis för att grafvarne tillhöra *den äldre delen af jernåldern*, hvilket äfven bestyrkes,

bland annat, deraf att ett liknande graffält nära Nafverstads kyrka i norra Bohuslän, som Holmberg undersökte år 1840, visade sig tillhöra nämnda period[1].

Det förtjenar uppmärksamhet, att ingen af de 11 högarne innehöll spår af något vapen, utan endast prydnader (benkammar, glasperlor) och sländtrissor. Ehuru detta väl icke får betraktas som bevis för att alla de här begrafna varit qvinnor, talar det dock starkt för att man i graffältet vid Greby bör se den fredliga befolkningens hviloställe och ej, såsom traditionen vill, ett minne af blodiga strider med främmande vikingar.

De egentliga grafurnorna, i hvilka benen förvarades, voro alla af ungefär samma slag, grofva, svagt brända, utan sirater och utan öron. Sannolikt voro de gjorda särskildt till grafurnor. Men dessutom fanns det i hvarje hög ett eller flere lerkärl af finare gods, bättre brända, försedda med ett öra och ofta prydda med enkla sirater. Dessa kärl, som icke tjenat till förvaringsrum för benen, hafva alla ungefär samma form (se fig. 2 i Runa) och torde kunna betraktas såsom husgerådskärl. Deras ständiga förekomst här synes icke vara utan betydelse, helst man äfven i andra delar af Norden gjort liknande iakttagelser[2].

De små lerkärlen från högarne 3, 8 och 11 torde vara de första i sitt slag som äro kända från Sverige[3]. I andra länder, t. ex. i Danmark[4] och Skotland[5], äro dylika funna, af hvilka åtminstone flertalet synes tillhöra ungefär samma period som de från Greby.

---

[1] Runa, tredje häftet, 1843, sid. 55 och pl. 2.

[2] Se t. ex. Årböger for nordisk Oldkyndighed 1870 s. 37 (Brandpletterne på Bornholm).

[3] Jfr endast fig. 7 å pl. 2 i 3:dje häft. af Runa, 1843 (äfven från Bohuslän).

[4] Årböger 1870, s. 38 (Brandpletterne på Bornholm).

[5] Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland, vol. IX s. 189.

Äfven den i högen 3 funna lerkrukan med en i bottnen insatt glasbit torde vara den första från Sverige kända. I Norge har man funnit tre; från England och Lüneburg känner man två[1].

Ehuru jag icke vågade röra de högar, på hvilka bötastenar ännu stodo, — af fruktan att ej kunna, med den ringa arbetsstyrka, som stod mig till buds, åter resa de tunga hällarne, — torde undersökningen kunna betraktas som ett bidrag till den ännu så föga utredda frågan om bötastenarnes ålder.

O. M:s.

Litteratur.

Hildebrand, Hans, Das heidnische Zeitalter in Schweden, eine archæologisch-historische Studie. Nach der zweiten schwedischen Originalausgabe übersetzt von *J. Mestorf.* XII 228 s. in 8:vo. — 44 fig.

Montelius, Oscar, Antiquités Suédoises 1. — 90 s. in 8:vo, 261 figurer. — Pris: 7 francs.

Detsamma som Svenska Fornsaker, men med franskt titelblad och på franska skrifna öfversigter af perioderna samt redogörelse för de afbildade föremålen och deras fyndorter.

Billengren, E., Vasaminnena i Dalarne från åren 1520—1521. — 64 s. in 8:vo.

Aftryck ur Dalarnes fornminnesförenings tidskrift. — Ett särdeles lämpligt ämne för denna tidskrift.

Schlegel och Klingspor. Den med sköldebref förlänade, men ej å riddarhuset introducerade Svenska adelns ättar-taflor. Andra häftet (Eklund—von Horn). — s. 65—128 in 8:vo. — Pris: 1 rdr 25 öre.

Följande medeltidsslägter äro i detta häfte intagna.

1. Gedde (allenast en medlem känd, adlad 1461). — 2. *Gera-*

---

[1] Årsberetning for 1871 af Foreningen til Norske Fortidsmindesmærkers bevaring (s. 96); Lorange i Christiania Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1873 s. 200; R. Smith Collectanea Antiqva IV s. 159.

slägten: slägttaflan begynner med Knut Lindormsson, häradshöfding i Östbo 1369—1376 och upptager, bland andra, riksrådet Karl Knutsson till Birkevik, som ännu lefde 1497, hans son riksrådet Holger Karlsson († 1541). — 3. *Hammersta*-ätten (natt och dag i längden), begynnande med herr Ingevald Estridsson † före 1337 samt omfattande, bland andra, Södermanlandslagmännen Erengisle Nilsson d. ä. † 1406, Nils Erengisleson † 1440 och Erengisle Nilsson d. y. † 1469, gift (i andra giftet) med fru Brita Olofsdotter (Tott); deras båda vapen förekomma bland målningarna i Ösmo kyrka (Månadsbladet 1872 s. 184). — 4. Yngre *Grip*slägten, begynnande med herr Bo Nilsson till Vinäs † 1464, en son af den nyss nämnde Nils Erengisleson, men förande moderns vapen (ett griphufvud); hans signet i silfver förvaras i Statens Historiska Museum, hvarest äfven finnes ett altarskåp, fordom tillhörigt Eds kyrka i Tjust, med hans sons lagmannen Nils Bosons († 1522) och dennes hustru Anna Arvidsdotters (Trolle † 1532) vapen. — 5. Slägten med *tre rosor* i vapnet (Göstaf Johanssons grefliga ätt), begynnande med Johan Lille af Myrby (lefde 1299) samt omfattande herr Alf Knutsson till Manvig, norskt riksråd, dennes son herr Knut Alfsson, ledare af upproret mot k. Hans 1502 samt gift med fru Metta Ivarsdotter, som sedan äktades af riksföreståndaren herr Svante Nilsson, den bekante rikshofmästaren herr Ture Jönsson m. fl. — 6. Hans Stenssons slägt, omfattande allenast en person, adlad af herr Sten Sture 1490.

En hvar, som af egen erfarenhet vet, hvilka svårigheter man måste bekämpa för utredandet af vår medeltids genealogiska förhållanden, helsar detta häfte med glädje välkommet, i synnerhet som dess utgifvare gjort allt för att det skulle blifva rikhaltigt och korrekt. En bok sådan som denna kräfver vida mera arbete än de fleste ana.

Hvarjehanda.

RESA I NORRLAND företogs af riksantiqvarien B. E. Hildebrand under en del af augusti och september. I Ångermanland besågos elementar-läroverkets samlingar i Hernösand. Många fornlemningsplatser och äldre kyrkor besöktes under utflygter, dels i Hernösands skärgård, dels vid Ångermanelfven upp till Sollefteå och vidare efter södra elfgrenen till Forsse i Långsele socken samt efter norra grenen till Ed, Resele och Lidens socknar.

I ett rikt graffält vid Björkå bruk i Öfver Lännäs socken öppnades flera grafhögar från yngre jernåldern, alla af enkel konstruktion, utom en, som omgafs af dubbla stenkretsar och ur hvilken, enligt arbetarnes förmenande, dyrbara skatter blifvit upptagna. Här, som öfver allt i Ångermanland, hafva grafhögarne i äldre tid af skattsökare blifvit skadade. På Björkå egor besågos lemningar af lappkåtor, uppförda af Lappar, som nästan hvarje vinter draga sig hit ned med sina renhjordar, och qvarlemnat spår af arbeten i renhorn. Ytter Lännäs öfvergifna, men af församlingen med berömlig pietet omsorgsfullt vårdade kyrka är märklig för sina väl bibehållna hvalfmålningar, der man bland andra helgon ser den i Norrlands kyrkor ofta förekommande h. Botvid och Smålands missionär den h. Sigfrid. Bland kyrkans äfven väl bevarade äldre inventarier finns en vårfrubild af temligen godt arbete, hvars ålder angifves genom den å skåpets fot anbragta skölden med erkebiskop Jakob Ulfssons vapen. De märkvärdiga hällristningarna på Brådön och Notön granskades. Dessa klippöar, belägna midt i den väldiga Nämdforsen, otillgängliga när vattnet är högt i elfven, kunde nu besökas, ehuru färden genom vattenhvirflarne tätt under det skummande fallet alltid är äfventyrlig. På båda öarna finnas talrika ristningar, inhuggna på klippsluttningarna, alltid på den mot söder vända sidan. Figurerna äro dels helt urgröpta, dels, och för det mesta, tecknade med urgröpta konturlinier, tydligen hackade med något icke särdeles spetsigt instrument, icke slätslipade utan knottriga i botten, ehuru ständigt öfverspolade af elfvattnet under flodtiden. De flesta figurerna äro fyrbenta djur med tjockt hufvud och horn, vanligen utan svans. Man tycker sig igenkänna både elg och oxe, kanske äfven ren. Men äfven andra djur förekomma t. ex. en fisk med bröst-, rygg-, buk- och stjert-

fenor, en fogel liknande en struts eller trana, en figur liknande en åsna med remtyg öfver bogarne och dragtåg. Den vanliga åsigten att dessa ristningar tillkommit i en senare tid vederlägges genom de här funna bilderna af flera drakskepp, hvilkas form utan tvifvel antyder en mycket aflägsen tid. Ett af dessa skepp (på Notön) har en längd af 7 fot 5 tum och utefter däckslinien 59 upphöjningar, möjligen angifvande antalet af roddare eller deras sköldar; drakhufvudet uppstiger i fören 8,5 tum öfver däckslinien. Äfven på fastlandets klippor utmed forsen finnas hällristningar. — I Helsingland besöktes, bland andra, Forssa och Enångers kyrkor, i hvilka förvaras rika samlingar af medeltidsarbeten, hvaribland flera af en svensk konstnär Håkan Gulleson i Flekkum, samt Helsinglands Fornminnes sällskaps museum i Hudiksvall, hvilket innehåller mycket värderika materialier för studerandet af Helsinglands forntid.

SLIPSTEN FRÅN STENÅLDERN. En af de s. 73 f. i denna årgång omtalade stenarne med slipränder vid Ronehamn har innevarande höst blifvit upphemtad till Statens Historiska Museum. Fyra dylika stenar med ännu vackrare sliprännor ligga å Bandelunda egor i Burs socken, helt nära en mindre å. Då äfven förbi fältet med slipstenarne vid Ronehamn rinner en å, synes det som om man hade valt till slipverkstäder platser, der rinnande vatten eller åtminstone vatten fanns att tillgå.

På grund af förekommen anledning får red. härmed tillkännagifva att hon, för att i sin mån förebygga olägenheterna af en vacklande terminologi, i Månadsbladets samtliga artiklar konseqvent använder de arkeologiska termer, som hon anser vara de lämpligaste, äfven om de ärade medarbetarne för sin del använda andra termer eller stafsätt.

Detta nummer lades under pressen den 13 oktober.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1873.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

23. 1873. November.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren. Priset för årgång (deri inberäknad afgiften till postverket) är 2 rdr rmt.

Drottning Dorotheas jagthorn.

Då jag sommaren 1870 besökte museet i Gotha, fann jag der ett jagthorn skuret i elfenben och med silfveromfattning, på hvilken senare förekom en sköld med tre kronor. På min begäran fick jag se hornet på

43.

44.

45.

46.

47.

48.

närmare håll och fann då på hvardera sidans beslag tre sköldar, på den ena sidan det svenska och danska riksvapnet samt en sköld med en stående björn i blått fält, på den andra de oldenburgska två bjelkarne, den brandenburgska örnen samt norska riksvapnet (fig. 43—48).

De tre riksvapnen hänföra oss till unionstiden, de två bjelkarne till någon af de oldenburgske konungarne, örnen till någon drottning af brandenburgsk ätt. Dorothea af Brandenburg, enka efter k. Kristoffer från Baiern, var gift med k. Kristiern I af Oldenburg. Det uppgifves att hornet blifvit funnet vid Nola i Campanien. Drottning Dorothea företog år 1488 en vallfärd till Rom; huru långt i söder hon dervid hann känner jag icke, men hon kan mycket väl under sin vistelse i Italien hafva förärat hornet till någon person, hvilken sedermera förlorat det. Sniderierna i elfenbenet äro otvetydigt 1400-talets arbete. Med skäl kan man derföre anse hornet hafva tillhört den nämnda svenska drottningen, hvadan ock en afgjutning blifvit anskaffad för Statens Historiska Museum.

Fig. 49 visar hornets ena sida med hennes två bildgrupper samt silfverbeslagen kring mynningen, midten och munstycket. Det gotiska löfverket är upphöjdt, fälten i vapensköldarne äro belagda med klart färgad emalj[1].

Fig. 50—53 visa bildgrupperna i något större mått; alla hafva afseende på medeltidens ridderliga lif och äro derföre af ett icke obetydligt intresse för vår kulturhistoria.

Först (fig. 50) se vi en dust mellan tvenne harneskklädda kämpar. De böja sig något framåt för att gifva kraft åt sina stötar, de trubbiga spjutuddarne träffa hårdt sköldarne. De dusterande äro iklädda fullständig vapenrustning; de upptill toppiga hjelmarne äro charakteristiska för 1400-talet. Det är kostligt att se hur snidaren sökte hjelpa sig från de olägenheter som det trånga utrymmet vållade: hästarne riktigt vika hufvuden till-

[1] Silfverbeslag med löfverk löpa ock längs hornet såväl på öfre som på undre sidan. På den förra sitta två små ringar, i hvilka bandet fästes hvarmed hornet hängdes om halsen.

baka. Bakom de två kämpande står ett annat par med upplyfta spjut väntande att deras tur skulle komma. På läktaren derbakom sitter en drottning med tvenne qvinnor till höger och tvenne män till venster. Spetsbågar afsluta bilden.

Ridderliga stridslekar voro under medeltiden mycket vanliga. Allmännast var *dusten,* som utkämpades med spjut, hvilkas jern än voro trubbiga och klufna i tre eller fyra tillbakaböjda uddar, än spetsiga af vanligt slag. I det senare fallet kunde striden lätt blifva blodig. Derjämte förekom *tornej,* i hvilken man brukade slöa svärd och hårda träklubbor. Som då alla hugg skulle riktas uppifrån nedåt, användes icke den fullständiga stridsrustningen, utan man sörjde allenast för att den öfre delen af kroppen, i synnerhet hufvudet och axlarna voro väl skyddade. Emellertid kombinerades ofta dust och tornej, hvadan man ock begagnade orden som likbetydande. Så användes ock i våra medeltidskrönikor namnet *bohord,* hvarmed egentligen förstås en skenfäktning mot en fästningsmodell[1].

Den andra stora bilden visar en jagt (fig. 51). Vi se här en högstammig skog med stiliseradt löf-

49.

[1] Jfr min uppsats om Tornej, dust och bohord i tidskriften Ur folkens häfder 1 s. 33 f.

verk. En man till häst spänner armborstet för att skjuta en hjort som står — han skulle väl egentligen springa — framför honom; under hästen ses en hund, som synes vara rädd, bredvid hjorten en hind. En annan man stöter spjutet i en varg. Både denne man och den midt emot honom sittande hafva på handen jagthöken; foglar sitta på trädgrenarne.

Den tredje bilden (fig. 52) visar det ridderliga helgonet den h. Jöran som sticker spjutet ned i draken, hvilken med beundransvärdt tålamod tillåter riddarens häst stå på sig. Man torde få antaga att det är dödsstöten som här gifves med spjutet. Den bekanta bilden af den h. Jöran, som af hr Sten Sture skänktes till Stockholms storkyrka, visar, huru den redan med ett spjut genomborrade draken afdagatages med ett svärdshugg. En man och tvenne qvinnor ses på tinnarne af borgen, antagligen konungen med sin gemål och dotter, hvilken senare skall frälsas af riddaren.

Nu återstår allenast en bild (fig. 53). En riddare i full rustning lyfter med väldig kraft på sitt spjut en fälld drake och drager med den högra handen svärdet. Draken håller med sin ena fot ett lejon, hvilket rytande, tyckes det, söker hålla sig fast vid de två trädstammarne. Helt visst få vi här se ett ämne hemtadt ur den rimmade romanen om herr Ivan. Det heter nämligen der v. 2477 f.:

tha han hafdhe ridhith ena litin stund
tha hördhe han ij een grönan lund
mykith bang ok angizslik læte,
han viste ey huath thæt monde sætæ,
ther een orm ok eet leon bardhos badha
thæt leon var stat ij storan vadha.
Han reedh ther nær ok sa ther a
huru ormin hiolt leonith tha
at thæt sik ey matte röra
ok ængin skadha matte hon göra

50.

51.

52.

53.

ok thænker thæt mædh rættan skil
huilkin thera han hiælpa vil.

Deri afviker berättelsen, att den låter herr Ivan stiga af hästen och hugga draken midt itu med svärdet.

Detta jagthorn ger oss ett godt begrepp om den rika utstyrsel man under medeltiden plägade gifva åt hvarjehanda föremål. Det är visserligen arbetadt för en drottning och gjordes särskildt derföre prydligt, men man finner icke sällan i samlingar af medeltidsföremål jagthorn, som mycket väl kunna täfla med detta.

I Statens Historiska Museum förvaras ett för längesedan i svensk jord funnit horn från romansk tid. Djur af olika slag äro derå anbragta i hög relief. Hr grefve A. Bielke har haft godheten att till museet förära en afgjutning af ett horn i hans samling, hvilket af snideriernas art hänföres till allra första början af 1300-talet eller kanske slutet af 1200-talet. Det är af icke litet intresse att jämföra de tre hornen från början, från midten och från slutet af vår medeltid.

Detaljerna å drottning Dorotheas horn vitna om medeltids-arbetarnes goda smak. Det matt förgylda silfret bildar en behaglig motsats till benet. Löfornamenten äro icke olämpliga på hornet som skulle användas i skog och mark. Valet af ämnen är äfven särdeles godt; alla bilderna föra fram för åskådarens öga höfvisk idrott så väl den som idkades i det dagliga lifvet som den hvilken blifvit föremål för de frommes tro och för skaldens berättelser. Detta horn lemnar ett nytt exempel på användandet i den bildande konsten af motiv från den svenska medeltidens riddare-romaner.

H. H.

Ett fynd af frankiska mynt i Sverige.

Då man vet, huru täta besök de nordiske vikingarne gjorde i Frankrike under Karolingernas tid, har det med skäl väckt förundran, att så ytterst få minnen af dessa vikingafärder blifvit i jorden bevarade till vår tid. För fyra år sedan kände man ännu endast *tio* i Norden funna frankiska mynt från den karolingiska tiden, nämligen 3 af guld och 7 af silfver. Af dessa voro 4 silfvermynt och de 3 guldmynten funna i Norge, samt 3 silfvermynt funna i Sverige, under det att intet mynt af ifrågavarande slag var kändt från Danmark[1].

Så mycket större värde har derföre ett fynd af 8 frankiska silfvermynt, som i Oktober månad förlidet år gjordes i Vestergötland och som Statens Historiska Museum genom herr professoren C. Säves välvilliga medverkan förvärfvade (Inv. 4915).

Fyndet anträffades å Kettilstorp storegårdens egor i Önums socken, Barne härad, Skaraborgs län. Af fyndomständigheterna känner man endast, att »alla sakerna lågo tillsammans på ett ställe». Man torde emellertid kunna på goda grunder antaga, att dessa dyrbarheter blifvit med afsigt nedgräfda i jorden såsom en liten samlad skatt.

Skatten bestod af:

1). Åtta *frankiska silfvermynt* (denarer), nämligen

a—c). Två hela och ett halft af Carl den store (768—814) eller möjligen Carl den skallige (840—877), slagna i staden Melle i Poitou (departementet Deux-Sèvres).

---

[1] Montelius, Från Jernåldern, fynden n:is 239—243. Af de tre i Sverige funna mynten, alla preglade af kejsar Ludvig den fromme, voro två hittade jämte andra fornsaker i en grafhög vid Salum i Ångermanland och det tredje i en grafhög vid Virestad i Skåne.

a). *Åts.* ✠CARLVS REX FR, kring ett grekiskt kors. *Fråns.* ✠METVLLO, kring Karls monogramm. Helt. (Berry, Etudes sur les monnaies de France I s. 175, pl. XIII fig. 19. — Poey d'Avant, Monnaies féodales de France II n:o 2347, pl. LII fig. 14. — Erslev, Catalogue de la collection de monnaies de feu C. J. Thomsen n:o 1194).

b). Likt *a*, men utan FR å *åts.*, och monogrammet något olika. Helt.

c). Ungefär hälften af ett mynt, likt *b*; monogr. likt *a*.

Dessa mynt hänföras af Erslev, den senaste författaren i ämnet, till Karl den store; Berry anser dem tillhöra Karl den skallige.

54.

d—e). Två af kejsar L u d v i g d e n f r o m m e (814—840).

d). *Åts.* ✠HLVDOVVICVS IMP, kring ett grekiskt kors, med en punkt i hvarje vinkel. — *Fråns.* XPISTIANA RELIGIO, kring ett tempel med ett kors på taket och ett kors midtuti. Helt. (Berry I s. 152, pl. XI fig. 18. Thomsens katalog n:o 1217—20).

e). Likt *d*, men med annan snitt på bokstäfverna, högre och smärtare pelare i templet, samt större och smalare kors på *åts.* Helt.

f—h). Tre af P i p i n, konung af Aqvitanien (sydv. Frankrike). Antingen Pipin I, Ludvig den frommes son (817—838), eller Pipin II, Pipin I:s son (843—866).

f). Afbildadt fig. 54. *Åts.* ✠PIPINVS REX EQ, kring

ett grekiskt kors. — *Fråns.* ✠PECTAVO, kring Pipins monogram. Helt. Slaget i Poitiers. EQ är början af ordet Aquitaniæ eller Aquitanorum.

(Berry I s. 164, pl. XIII fig. 1. Poey d'Avant II s. 6 n:o 2350, pl. LII f. 12. Den senare hänför myntet till Pipin II; den förre är oviss).

g). *Åts.* ✠PIPINVS REX, kring ett grekiskt kors. — *Fråns.* ✠METVLLO, kring Pipins monogram. Helt. Slaget i Melle i Poitou.

(Jfr Berry I s. 164, pl. XIII fig. 2 och P. d'Avant n:o 2351).

h). Alldeles likt *g*, men itubrutet.

Intet af de frankiska mynten har märke efter hål eller ögla.

2). Tolf hela *arabiska*, eller s. k. *kufiska, silfvermynt* och 18 bitar af sådana mynt, präglade af umajjadiska och abbasidiska kalifer, samt af Tahirider[1]. »Det äldsta är en mycket sällsynt och dyrbar dirhem från Damascus af år 80 efter Hegira (= 699, 700 eft. Kr. f.); det yngsta en abbasid från Baghdad af år 236 (850, 51).»

»Umajjaderna äro, utom den nämnde af år 80: fyra från Vasit af åren 93, 121 och 124, en annan från Damascus af år 100, en från Basra af samma år och en från Djezira af år 129.»

»Abbasiderna äro från Baghdad åren 160 och 236, Muhammedia 171 och Samarkand 204.»

»Tahiriderna äro från Samarkand 208 och 218, Merw 217 och 231 och Faris 219.»

Alla mynten äro af väl bibehållen pregel, och de flesta (nämligen 11 af de hela och 2 af bitarne) äro genomborrade med ett hål nära kanten.

3). En plattadt fyrkantig, hamrad *silfverstång*, afhuggen

[1] De kufiska mynten äro beskrifna af hr professor C. J. Tornberg.

i båda ändar. Längd nu 1.35 tum; bredd 5 linier och tjocklek 1.5 linie.

4). En liksidigt fyrkantig *silfverstång*, böjd, afhuggen i den ena ändan och afsmalnande mot den andra, som är oskadad. Längd mellan ändarne nu 2.2 tum; största tjocklek 3 linier.

5). En ringformigt böjd *silfverstång*, plattadt fyrkantig, bredast vid midten (3 linier) och afsmalnande mot båda ändarne, hvilka gå något förbi hvarandra. Inre diameter 7.5 linie.

6). En hopböjd trind *silfverten*, afhuggen vid båda ändarne, af hvilka den ene är spiralrefflad. Tjocklek 1.5 linie.

7). Sju hela och ett par söndriga *perlor* af spirallagd, trind, tvärstrierad *silfvertråd*, tjockast på midten och afsmalnande mot ändarne. Längd 4.5 linie.

8). Sjutton större och mindre bitar af cylindriska *perlor* af smala, tvärrefflade *silfverband;* 1½ à 7 hvarf.

9). Tre små obetydliga bitar af spirallagda, bredare och tunnare *silfverband*, samt

10). Fyratioåtta *perlor* af *karneol*, *bergkristall*, *glas* m. m.; af olika färger och former.

Silfret väger tillsammans 39.7 ort; dess halt är omkring 95 %.

O. M—s.

Från Akademiens sammankomster.

UNDERDÅNIGA UTLÅTANDEN hafva blifvit afgifna 1) med anledning af ett från belgiska regeringen utfärdadt cirkulär med förslag att åvägabringa ett regelbundet utbyte med främmande länder af kopior efter framstående konstverk; — 2) öfver svenska Fornminnesföreningens ansökning om anslag af statsmedel.

MEDALJFÖRSLAG har blifvit lemnadt till en minnespenning, som Kongl. Musikaliska Akademien beslutat låta prägla i anledning af Hertigens af Östergötland, nu mera H. Maj:t Konung Oscar II:s, nioåriga præsidium i Akademien. Likaledes förslag till inskrift på ett monument, som konung Carl XV:s jagtklubb och Ölands invånare beslutit uppföra vid Borgholm, till konungens minne.

KYRKMÅLNINGAR. Med anledning af en skrifvelse från Domkapitlet i Strängnäs har riksantiqvarien B. E. Hildebrand besigtigat hvalfmålningar, som upptäckts vid reparation i Stenbockska grafkoret i Strängnäs domkyrka, hvilka målningar han ansett hvarken genom sin ålder eller arbetsbeskaffenhet förtjenta att restaureras. — Akademiens förste amanuens dr H. Hildebrand har besökt Balingsta församlings öfvergifna kyrka i Upland för att granska hvalfmålningar, som der blifvit aftäckta. — Akademiens ritare artisten C. F. Lindberg har under sommaren rest i Upland och Vestmanland för att dels afteckna, dels genom fotografi afbilda hvalfmålningar och andra kyrkliga fornsaker, och har till Akademien aflemnat ett hundra med omsorg tagna fotografier från Veckholms, Härnevi, Herkulsberga, Kumla, Villberga och Kungs-Husby kyrkor.

FORNLEMNINGARS VÅRD. På grund af ingången underrättelse att Bergslagernas jernbana vore afsedd att framgå öfver lemningarna af Borganäs fäste i Tuna socken i Dalarne, har Akademien hos Jernvägsaktiebolagets styrelse begärt åtgärders vidtagande till skydd för denna fornlemning. — På anhållan af riksantiqvarien har Konungens befallningshafvande i Hallands län i utfärdad kungörelse den 18 sistl. okt. fridlyst den af Halmstads fordna fästningsverk qvarstående, både i historiskt och arkitektoniskt afseende märkvärdiga s. k. Norre Port. — Hemmansegaren Carl Gustaf Lindell har, för tillämnadt byggnadsföretag, fått tillåtelse att borttaga ett

å hans hemman Nöbbeled Trottagården i Östra Torsås socken, Kronobergs län, befintligt grafröse, och har Akademien anmodat sin korresponderande ledamot bataljonsläkaren dr Wittlock att vara närvarande vid borttagandet, för att beskrifva rösets inre beskaffenhet och för Statens Historiska Museum tillvaratage de fynd, som kunna anträffas.

KONGLIGA GÅFVOR. H. Maj:t Enkedrottningen har till Statens Historiska Museum förärat följande ordensdekorationer, som burits af Hennes Maj:ts aflidna syster kejsarinnan Amalia af Brasilien: 1:o) spanska orden Marie Louise, stiftad d. 19 mars 1792 af drottning Marie Louise, konung Carl IV:s gemål; 2:o) portugisiska orden Sancta Isabella, stiftad den 4 nov. 1801 af Don Juan (medregent); 3:o) brasilianska orden Södra Korset, stiftad af kejsar Peter I d. 1 dec. 1822; 4:o) brasilianska orden Peter I, stiftad d. 16 april 1826; 5:o) brasilianska Rosen-Orden, stiftad d. 17 oct. 1823 af kejsar Peter I vid hans förmälning med prinsessan Amalia af Leuchtenberg.

H. K. H. Kronprinsessan Lovisa af Danmark har till samma museum skänkt åtskilliga personliga minnen af H. Maj:t konung Carl XV och drottning Lovisa, 8 sigillstampar, graverade, de flesta i sten med dyrbar fattning, 48 större och mindre in- och utländska ordenstecken burna af konung Carl, en medaljong af guld, med en infattad kamé och inneslutande konung Carls porträtt, buren af drottning Lovisa, 21 diverse medaljer i silfver och brons, åtskilliga böcker som tillhört konungen, deribland hans bibel, nya testamente, psalmbok, drottning Lovisas psalmbok i praktband, en parleur (dictionariolum) på 7 språk, tryckt i Leyden 1610, med egenhändiga namnteckningar af pfalzgrefvinnan Christina Magdalena och pfalzgrefven Karl Gustaf, egenhändiga skriftliga uppsatser och anteckningar af konung Carl och drottning Lovisa från deras yngre år m. m.,

samt en sigillstamp af silfver från medeltiden, en bit af en ekbjelke, på hvilken Gustaf I arbetat, »tagen vid Tärna i Södermanland af sista ättlingen af Vasahuset», innesluten i en silfverdosa, en fällknif med inetsad skrift på bladet: »Carl von Linné anno 1771».

H. K. H. Enke-Hertiginnan af Dalarne har till Museum förärat fem ryska, en hannoveransk och en nassauisk ordens tecken, burna af H. K. H. Hertigen af Dalarne, prins August, jämte en fingerring af guld med prinsens namnchiffer under furstelig krona samt Hans Kongl. Höghets sigill, graveradt i topas med skaft af flammig agat.

INTRÅDE I AKADEMIEN togs d. 5 okt. af Akademiens invalde arbetande ledamot hr professor Clas Theodor Odhner med uppläsande af en afhandling: »Sveriges förvärfvande af Pommern och förhållande till Brandenburg 1630—1653.»

Litteratur.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige, utgifven af K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien genom Bror Emil Hildebrand del. 3 h. 3 och 4 (slut-häfte), s. 269—433 in 8:o med 48 träsnitt. — Pris: 1 rdr 75 öre.

Innehåller slutet af dr Montelii uppsats om Bronsåldern i norra och mellersta Sverige.

Stråle, G. H., Grafkärl funna i svensk jord. Ett bidrag till keramikens historia. — 163 s. in 4:o med 139 träsnitt och 12 lithografierade pl.

Vi skola återkomma till detta vigtiga arbete.

Hildebrand, Hans, De förhistoriska folken i Europa; häftet 1. — 80 s. in 8:o med 23 träsnitt. — Pris: 1 rdr 25 öre.

Arbetet kommer att utgifvas i 8 häften af 5 ark och lemnar en för den stora allmänheten beräknad redogörelse för den förhistoriska forn-

forskningens hittills vunna resultat. De elfva kapitlen innehålla: Kap. 1. Vetenskaperna om menniskan och om menniskans verk. Kap. 2. De fasta fornlemningarna. Kap. 3. Fornsakerna. Kap. 4. Pålbyggnaderna. Kap. 5. Den qvaternära stenåldern. Kap. 6. Den slipade flintans ålder. Kap. 7. Bronsåldern. Kap. 8. Den keltiska jernåldern. Kap. 9. De södra kulturfolkens inflytande i mellersta och norra Europa. Kap. 10. Den germanska jernåldern. Kap. 11. Den lithauisk-slaviska jernåldern. Boken blir rikt illustrerad.

Stolpe, H., Naturhistoriska och archæologiska undersökningar på Björkö i Mälaren. 2. Redogörelse för undersökningarna 1872. — 77 s. in 8:o med 3 pl. — Pris: 1 rdr 50 öre.

Aftryck ur Öfversigt af K. Vetenskaps Akademiens Förhandlingar 1873 n:o 5. Innehåller vigtiga bidrag till den senare jernålderns kulturhistoria.

Hvarjehanda.

ARKEOLOGISK STUDIEKURS. Dr. H. Hildebrand fortsätter den 2—20 december sin förliden sommar påbörjade arkeologiska kurs med dagliga föreläsningar i arkeologisk typologi, hvarvid de förnämsta redskapens och vapnens utvecklingshistoria kommer att genomgås. Den som sådant önskar handledes derjämte i anställande af specialundersökningar.

Månadsbladet utkommer nästa år efter samma plan och till samma pris som hittils. Till flera större uppsatser äro figurerna redan färdiga. Exempelvis kunna nämnas: ***Sköldformerna i Sverige från 1100- till 1700-talet; bröstspännen från 1100-talet; ett fynd af romerska fornsaker från Skåne.*** *Vidare kommer att intagas en uppsats om* ***hällristningarna vid Simrishamn*** *m. m. Med den tredje årgången afslutas Månadsbladets första band, som kommer att förses med ett alfabetiskt register öfver innehållet.*

Detta nummer lades under pressen den 28 november.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1873.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

24. 1873. December.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad utkommer med tolf nummer, hvart bestående af ett ark, om året. Prenumeration mottages i bokhandeln samt å postkontoren. Priset för årgång (deri inberäknad afgiften till postverket) är 2 rdr rmt.

Om de ovala spännbucklorna.

Bland de många olika slag af spännsmycken från jernåldern som blifvit bevarade till våra dagar ådraga sig de s. k. ovala spännbucklorna särskild uppmärksamhet genom sin ovanliga form, sin storlek och sin

55. $^1/_1$.

57. $^1/_1$.

56. $^1/_1$.

mängd. Fig. 58 och 59 (å sid. 184—5) visa prof på de två vanligaste typerna.

För att åskådliggöra, huru allmänt dessa prydnader en gång begagnats på den skandinaviska halfön, med-

dela vi här en summarisk förteckning öfver alla som nu äro kända från Sverige och Norge.

Öfversigt öfver de nu kända ovala spännbucklor,
som äro funna i

Sverige.				Norge.			
Landskap.	Yta i sv. qv.-mil. [1])	Ovala spännbucklor hela antalet.	Ovala spännbucklor pr 10 qv.-mil.	Amt.	Yta i sv. qv.-mil. [1])	Ovala spännbucklor hela antalet.	Ovala spännbucklor pr 10 qv.-mil.
Jemtland	328	3	0.1	Tromsö	222	2 [2])	0.1
Ångermanland ...	145	16	1.1	Nordlands	335	11	0.3
Medelpad	61	3	0.5	N. Trondhjems ...	201	50	2.5
Helsingland	134	5	0.4	S. Trondhjems ...	162	27	1.7
Gestrikland	37.5	2 [2])	0.5	Romsdals	129	25	2
Dalarne	288	3	0.1	N. Bergenhus ...	161	19	1.2
Uppland	111	78	7	S. Bergenhus ...	134	19	1.4
Södermanland ...	74	12	1.6	Stavangers.........	78	50	6.4
Vestmanland	78	18	2.3	Listers og Mandals	55	6	1.1
Nerike..............	35	1	0.3	Nedenæs...........	88	9	1
Vermland	162	2	0.1	Bratsbergs	130	3	0.2
Dalsland..........	37	2 [2])	0.5	Jarlsbergs og Laurviks.........	20	28	14
Vestergötland ...	153	2	0.1	Buskeruds	128	20	1.6
Östergötland	94	26	2.8	Kristians...........	221	31	1.4
Småland	268	110	4.1	Hedemarkens......	229	43	1.9
Öland	11.5	62	54	Akershus	45	27	6
Blekinge	26	14	5.4	Smålenenes........	35	5	1.4
Skåne	95	10	1	Okändt amt	—	25	—
Halland	43	3	0.7				
Bohuslän	41	5	1.2				
Gotland	27	6	2.2				
Okändt landskap	—	29	—				
Hela Sverige	—	412	—	Hela Norge	—	400	—

Förteckningen öfver de norska spännbucklorna har hr professor O. Rygh med vanlig välvilja haft godheten meddela mig.

De svenska spännbucklorna förvaras dels i Statens Historiska Museum (259 stycken), dels i 14 andra offentliga samt 16 enskilda samlingar. I den förteckning öfver de i Sverige funna ovala spännbucklorna, som jag för ett år sedan meddelade i Hallands Fornminnesförenings Årsskrift (sid. 152), steg antalet endast till 333.

[1]) Insjöar o. d. äro medräknade. — [2]) *Ett* fynd.

Af denna förteckning visar sig å ena sidan, att de ovala spännbucklorna förekomma från halfön sydligaste del ända till Ångermanland, Jemtland och Tromsö amt, men å den andra sidan att de ingalunda äro likformigt fördelade öfver hela den del af halfön, som vid hednatidens slut var bebodd. Att de mindre allmänt hittas i de norra provinserna är naturligt, emedan dessa landskap förr voro mycket mera glest befolkade än i våra dagar. Men det synes mig förtjena uppmärksamhet, att de blifvit funna i ett så obetydligt antal inom det stora sammanhängande och under hednatidens senare del så betydande område, som bildas af Vermland, Nerike, Vestergötland, Dalsland och Bohuslän i Sverige samt Smålenene i Norge. Från detta område, hvars ytinnehåll är mer än 460 svenska qv.-mil, känner man för närvarande endast 17 ovala spännbucklor, under det att man från Smålands 268 qv.-mil eger mera än 100 sådana spännen och från Öland, hvars yta endast är 11,5 qv.-mil, mera än 60.

Det är möjligt, att denna oväntadt stora skilnad *till en del* skulle kunna förklaras derigenom, att Smålands och Ölands invånare förblefvo hedniska ungefär ett århundade längre än Vestgötarne och Vikens innebyggare. Jag kan naturligtvis ej härmed vilja säga, att man upphörde att begagna ovala spännbucklor i samma ögonblick man antog dopet. Men nästan alla de spännen af detta slag, som vi nu känna, hafva varit nedlagda i hedniska grafvar, och denna den förnämsta anledningen till dessa smyckens bevarande intill våra dagar försvann vid kristendómens antagande.

Å andra sidan kan man häremot invända, att de ovala spännbucklorna ingalunda äro sällsynta i Trondhjems-bygden, hvars kristnande infaller ungefär vid samma tid som Vestergötlands och Vikens.

Det ringa antalet nu kända spännbucklor från

sistnämnda landskap kan ej heller förklaras derigenom, att denna trakt icke skulle vara så väl känd i arkeologiskt hänseende som Småland och Öland. Det är möjligt, ehuru föga sannolikt, att orsaken endast ligger i den olika smak som gjort sig gällande i de särskilda landskapen; troligen ligger dock den rätta orsaken djupare, ännu oåtkomlig för vår forskning.

En blick på den här meddelade öfversigten visar äfven i tvenne andra afseenden en märklig ojemnhet i de ovala spännbucklornas geografiska fördelning, i det att de dels på Gotland, dels i Skåne och Halland äro mycket sällsynta.

Från Gotland känna vi endast 6 spännen af nu i fråga varande form, under det att man på denna ö funnit hundratals till samma tid hörande spännen af andra former, i synnerhet af de för Gotland egendomliga typer, som äro kända under namnen »runda» och »djurhufvudformade» spännbucklor.[1] Här kan således de ovala spännbucklornas sällsynthet omöjligen bero på någon tillfällighet; på bristande kommunikationer mellan ön och fastlandet kan den ej heller bero, emedan historiska uppgifter och otaliga fynd vitna om en synnerligen liflig samfärdsel mellan Gotland och Sveriges fastland. Förklaringen bör sannolikt sökas deri, att redan under den senare hälften af vår jernålder en viss skilnad uppstått mellan gutarne på Gotland och deras stamfränder i det egentliga Sverige (jfr sid. 191).

En dylik förklaring gäller troligen äfven för de ovala spännbucklornas sällsynthet i Skåne och Halland, i synnerhet om vi taga i betraktande, att de äro lika sällsynta i det nu varande Danmark, hvarmed nämnda provinser voro förenade under den tid, till hvilken dessa

---

[1] Montelius, Om lifvet i Sverige under hednatiden, sid. 105 fig. 91 och 92.

spännen höra. — I Blekinge, hvars yta endast motsvarar ungefär fjerdedelen af Skånes, äro deremot flere ovala spännbucklor funna än i sistnämnda landskap, hvilket synes tala för det äfven af historiska uppgifter styrkta förhållande, att Blekinge under hednatidens senare del hörde till Sverige.

Från Danmark känner man med säkerhet endast 38 ovala spännbucklor [1], af hvilka 8 äro funna på Bornholm, 10 på Sjælland, 1 på Möen, 1 på Falster, 2 på Låland (funna tillsammans), 2 på Langeland (f. tillsammans), 1 på Fyen, 6 i Nörre-Jylland, 5 i Sönder-Jylland (Slesvig) och 2 på Fehmern (f. tillsammans). Dessutom förvaras i danska samlingar 20 andra ovala spännbucklor, af hvilka åtminstone några äro funna i Danmark, ehuru man ej nu vet något om deras fyndorter. Flere af de i Danmark och Skåne funna ovala spännbucklorna äro betydligt olika dem, som förekomma i det egentliga Sverige.

Äfven på Island äro spännen af detta slag funna, stundom i grafvar. I det Oldnordiske Museum i Köpenhamn förvaras 10 ovala spännbucklor från denna ö, och samlingen i Reykjavik eger 5 sådana smycken. [2]

Från de tre nordiska rikena och det af nordbor befolkade Island känna vi således nära 900 ovala spännbucklor. I andra delar af Europa förekomma

---

[1] Fyra af dem äro afbildade i Worsaae's Nord. Oldsager, fig. 419 (funnen i Veile amt, N. Jylland), 420 (Langeland), 421 (Sjælland) och 423 (funnen i Haderslev amt, S. Jylland). Den sistnämnda är af *silfver*, den enda i sitt slag. Dessutom ses två ovala spännbucklor från S. Jylland i Worsaae's Slesvigs Oldtidsminder, sid. 94. — Originalet till fig. 422 i Nord. Olds. antages vara funnet i Småland; jfr Annaler f. nord. Oldkyndighed 1844—5 sid. 315 och pl. 2 f. 3, samt fig. 67 i Montelii Om lifvet i Sverige under hednatiden.

[2] Skýrsla um Forngripasafn Íslands í Reykjavík. I, 1863—1866 (Kphmn, 1868), n:ris 96 (2 st.), 245, 290 och 371.

dessa smycken deremot mycket sällan och endast i sådana trakter, som nordborne antingen eröfrat eller under sina vikingatåg ofta hemsökt. Så har man funnit några ovala spännbucklor på de en tid under Norges konungar lydande Orkney-öarna, på Söderöarna (Hebriderna), i Skotland, England, Irland, Normandie, Liffland och det inre Ryssland.[1]

På en af Orkney-öarna påträffades för flere år sedan grafvar, innehållande obrända lik; i en af grafvarne lågo två ovala spännbucklor på likets bröst, samt ett treflikigt bronsspänne[2] något längre ned, midt öfver magen. En annan graf innehöll två ovala spännbucklor och en nål af brons samt två långa kammar af ben, de sistnämnda liggande en öfver hvardera skuldran. I en tredje graf fann man äfven två ovala spännbucklor och en prydlig nål af brons samt två benkammar, hvilka både till form och sirater alldeles likna de kammar som blifvit funna hos oss i »svarta jorden» på Björkön. Ingen af dessa tre grafvar innehöll lemningar af några vapen; men i en fjerde graf på samma ställe fanns ett svärd m. m. af jern.[3]

En oval spännbuckla, af samma typ som vår fig. 59, är afbildad i Wilsons Archæology of Scotland (sid. 523, jfr sid. 301). Den hittades år 1786, jemte ett annat dylikt spänne, ett skelett m. m., vid borttagande af en stor flat sten inuti ett af de runda, under namnet »piktiska fästen» kända, tornen i Caithness, Skotlands nordligaste grefskap. Äfven på andra ställen i Skotland, i synnerhet inom nyssnämnda grefskap, som endast genom ett smalt sund skiljes från Orkney-öarna,

[1] Från Tyskland (utom Slesvig) torde deremot intet spänne af detta slag ännu vara kändt.

[2] Likt fig. 69 i Lifvet i Sverige under hednatiden (sid. 88).

[3] Wilson, The Archæology of Scotland (1:a uppl., Edinb. 1851), sid. 553; en af spännbucklorna är afbildad sid. 554.

äro flere ovala spännbucklor funna.[1] Till och med på den lilla ön S:t Kilda, som ligger ensam ute i Atlanten, vester om Hebriderna, har man funnit en oval spännbuckla af nordisk form.[2]

Äfven i norra England äro några sådana spännbucklor funna. I en gammal romersk väg vid Bedale i Yorkshire fann man på 1840-talet ett skelett, »hvars bröst var genomborradt med en spjutspets». Vid skuldrorna lågo två ovala spännbucklor, af hvilka den ena är afbildad i »Archæological Journal» (vol. V sid. 220); den är alldeles lik vår fig. 58.[3] Inga andra fornsaker hittades för öfrigt.

På Irland, som så ofta hemsöktes af nordiska vikingar, hafva flere spännen af det slag vi nu betrakta blifvit funna. Vid anläggandet af en jernbana förbi Kilmainham, Dublins vestligaste utkant, påträffades för omkring 25 år sedan flere rader af skelett, liggande i hvar sin graf, och vid deras sida en mängd vapen af jern, spelbrickor af ben samt smycken af brons, allt visande sig genom sin stil vara af nordiskt arbete. Bland smyckena funnos äfven ovala spännbucklor.[4]

Från Normandie känner man två par ovala spännbucklor. Det ena paret hittades år 1865 vid Pitres

[1] Wilson, anf. arb., sid. 522. Worsaae, Minder om de Danske och Nordmændene i England, Skotland og Irland, sid. 320. En dubbelskalig oval spännbuckla från Caithness förvaras i Oldnord. Museum i Köpenhamn (n:o 10521).

[2] Afbildad fig. 3 å sid. 420 i Worsaae's Russlands og det skand. Nordens bebyggelse etc. (Årböger f. nord. Oldkynd 1872).

[3] Ett annat dylikt spänne lär vara funnet i Lancashire. Arch. Journal, V s. 221.

[4] Worsaae, Minder om de Danske etc., sid. 405 följ. (en af spännbucklorna, tre svärd, m. fl. vapen äro afbildade). En oval spännbuckla från Irland förvaras i Oldnord. Museum i Köpenhamn (n:o 10515; jfr n:o 10512).

i departementet Eure; det andra paret är tidigare funnet.[1]

Men nordborne seglade icke blott i »vesterviking»,

58. $^1/_1$.

äfven åt öster plägade de styra sina skepp, och vi finna också spår af deras färder i Östersjöprovinserna och i det inre af Ryssland, utmed den stora stråkvägen till Miklagård och till arabernes länder i Asien.

---

[1] Worsaae, Russlands bebyggelse, sid. 420, fig. 4. Jfr Magasin Pittoresque 1871, sid. 100, och Cochet, Notice sur deux fibules scandinaves, trouvées à Pitres (Eure), en 1865, et entrées au Musée de Rouen (Rouen, 1871).

Så har man hittat ovala spännbucklor af de i Sverige vanliga typerna både i Liffland, i Kurland,[1] i närheten af Smolensk[2] och i trakten af Moskwa.[3]

59. ¹/₁.

I Liffland har man dessutom funnit flere små ovala

[1] Kruse, Necrolivonica pl. 14, fig. 1 och 10, pl. 35 fig. f.

[2] Två spännbucklor, alldeles lika vår fig. 58, tillhöra samlingarna i kejs. Eremitaget i S:t Petersburg. De hittades år 1868 ungef. en sv. mil från Smolensk vid byn Gnezdow, nära Dniepr. På samma ställe funnos äfven 12 österländska mynt och 108 prydnader af silfver samt ett jernsvärd; det yngsta myntet är pregladt år 953 efter Kr. f.

[3] Worsaae, Russlands bebyggelse, sid. 420, fig. 2 (lik vår fig. 59).

spännbucklor, hvilka icke, såsom alla de hittills omtalade, äro alldeles lika de i Norden vanliga, utan skilja sig från dem både genom sina sirater och derigenom att de nedtill sluta i en utskjutande, afsmalnande, genomborrad flik.[1] De äro förenade två och två genom stora präktiga kedjesmycken af det slag, som så ofta förekommer i liffländska grafvar. Dessa spännen, hvilkas längd endast är 60 à 70 m.m., och hvilka mig veterligt aldrig blifvit funna i Skandinavien, torde böra betraktas såsom gjorda i Liffland efter mönstret af de från Sverige införda ovala spännbucklorna. Arbetets stil och fyndens beskaffenhet synes mig nämligen förbjuda hvarje tanke på, att *våra* ovala spännbucklor skulle vara utvecklade ur dessa liffländska spännen.

Men huru skola vi väl tänka oss, att denna för vår yngre jernålder så karakteristiska typ uppstått? Är den utvecklad inom Norden, eller har den blifvit hit införd från något annat land? Frågan är, såsom man lätt inser, af stor vigt för en rätt kännedom om hela den yngre jernåldern och i synnerhet om förhållandet mellan nämnda period och den äldre jernåldern.

Ehuru jag måste medgifva, att det material vi hafva till vårt förfogande ännu är för litet för att berättiga till ett bestämdt uttalande, synes det mig dock vara sannolikast, att de ovala spännbucklorna äro i Skandinavien utvecklade ur former, som redan under jernålderns förra hälft funnos här.

Man har nämligen i Sverige hittat några mycket små och enkla ovala kupiga spännen af brons, hvilka, att döma af de vinkar som de få hittills kända fynden gifva, måste anses tillhöra tiden *före* den yngre jern-

---

[1] Kruse, Necrolivonica, pl. 1, 2, 4, 15. — Hartmann, Das vaterl. Museum zu Dorpat, i Verhandl. d. gelehrten Estnischen Gesellschaft, VI pl. 8, fig. 12, 13, och sid. 79, 81 och 82.

ålderns början. Det minsta af dessa ovala spännen är 1,75 tum (34 millimeter) långt, tvänne andra äro 1,4 tum långa.[1]

Ett fjerde spänne af detta slag, 1,35 tum långt och afbildadt i naturlig storlek fig. 55 (sid. 177), är funnet i en grafhög vid Hulterstads kyrka på Öland tillsammans med en glasperla, en liten tjock sluten bronsring, samt ett beslag af brons (fig. 60), troligen till ändan af en rem, hvilket beslag genom sin form och sina sirater visar sig tillhöra den äldre delen af jernåldern.[2]

60. 1/1.

I en grafhög vid Ösby i Grässgårds socken, Öland, har man funnit ett bronsspänne likt fig. 55, men 1,85 tum långt, tillsammans med obrända menniskoben, 10 perlor af glas o. dyl., en bronsfibula och ändan af ett tunt, 5 linier bredt bronsband, prydt med sådana sirater som förekomma på arbeten från midten eller den äldre delen af jernåldern (St. M. 1304:

[1] Dessa tre, jemte originalet till fig. 56, förvaras nu i St. M. under n:o 2076: 15—18. De hafva alla förut tillhört fabrikören Storcks samling i Kalmar, och man känner om deras fyndomständigheter endast, att de äro från Öland, eller möjligen från Gotland.

[2] St. M. 1304: 1836. 33—36. — Dylika beslag förekomma i de till jernålderns första århundraden hörande bornholmska »brandpletterne» och i de stora danska mossfynden (Vedel, i Årböger f. nord. Oldkynd 1872, pl. 8 fig. 3; Engelhardt, Thorsbjerg Mosefund, pl. 15, fig. 45 och 47, samt Vimosefundet, pl. 15, fig. 18 och 23). I afseende på de små cirklarne å fig. 60, med ena hälften tjockare än den andra, jfr fig. 8 i Månadsbladet n:o 14 för detta år; i afseende på de små concentriska halfkretsarne jfr Montelius, Från jernåldern, pl. 4, fig. 9, 11, 17 och 18; samt i afseende på inskärningarna i kanten samma pl. fig. 1 och Engelhardt, Nydam Mosefund, pl. 5, fig. 7.

1835. 96—99). Fibulan är närmast lik fig. 5 å pl. 7 i Årböger för 1870 (från en bornholmsk »brandplet»).

Den lilla sist omtalade ovala spänn-bucklan är, liksom ett par andra dylika,[1] prydd med enkla sirater, hvar och en bestående af en prick omgifven af två små concentriska kretsar. Sådana sirater ses ofta på arbeten från den förra hälften af jernåldern, t. ex. på benkammar funna i Vimosen, samt på bronsfibulor[2] m. fl. saker.

Något, ehuru icke mycket, större än de först omtalade små ovala spännena är det fig. 56 afbildade,[3] hvilket är 49 m.m. långt, och hvars förgylda öfversida prydes med vackra slingor och andra sirater fullkomligt liknande dem, som voro vanliga under midten af jernåldern.[4] Nära detta spänne står den smala, 3,4 tum (10 ctm.) långa spännbuckla, som är afbildad fig. 420 i Worsaae's Nord. Oldsager[5] och som visar, huru samma ornamentering stundom bibehölls, äfven sedan storleken betydligt tilltagit.

Om fig. 56 påminner äfven vår fig. 57 något, ehuru slingorna här äro mycket sämre utförda.[6] Midten af detta

---

[1] Nämligen St. M. 2076. 16 (se noten å föreg. sida) och en i Uppsala Museum (f. d. Lundebergska samlingen) förvarad, 56 m.m. lång spännbuckla, som skall vara funnen »i en ättehög i Gamla Uppsala, år 1845».

[2] Montelius, Från jernåldern, pl. 4, fig. 19, och pl. 7, fig. 9.

[3] St. M. 2076. 15. Se noten å föreg. sida.

[4] Både ornamenten utmed midten samt slingorna och fötterna med de djupt inskurna tårna återfinnas t. ex. på svärdet i det stora, till jernålderns midt hörande, Ulltuna-fyndet. Hildebrand, Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum, häftet 1, pl. 2.

[5] Köpenh. M. 10774; funnen jemte ett dylikt spänne på Langeland.

[6] Orig. till fig. 57, som har 71 m.m. längd, är funnet under grustägt i Sandby socken på Öland (St. M. 1985: 1848. 11). — Ett liknande spänne, 51 m.m. långt, är funnet i Köpings socken på Öland (St. M. 1304: 1834. 97).

spänne upptages af en figur, som synes föreställa ryggen af ett djur. Det torde härvid förtjena anmärkas, att spännen af andra former med framställningar af dylika djur någon gång blifvit funna under förhållanden, som hänföra dem till tiden före den yngre jernåldern. Ett sådant spänne är funnet i en till den äldre jernåldern hörande stenkista på Bornholm,[1] och i Algutsrums socken på Öland har man hittat ett liknande,[2] som är fyrkantigt med afrundade hörn och kan sägas bilda ett slags öfvergång mellan det sistnämnda och fig. 57.

En vid Fröslev nära Flensborg i Slesvig funnen oval spännbuckla[3] står helt nära fig. 57, men är något större än denna, och de sex ögonliknande kretsarne, hvilka hafva samma plats som å vår fig., bilda här ganska höga, runda knoppar. I en grafhög vid Hallum nära Varde, på Jyllands vestkust, har man funnit en enskalig oval spännbuckla med sex symmetriskt stälda knoppar.[4]

Utrymmets knapphet i årgångens sista nummer hindrar mig att här längre sysselsätta mig med denna intressanta fråga, till hvilken jag hoppas få tillfälle att snart återkomma. Det redan sagda torde emellertid vara nog för att antyda, att man bör kunna uppvisa, huru de vanliga ovala spännbucklorna småningom utvecklat sig ur en typ, som här i Norden är äldre än jernålderns sista period, men som icke är känd från något annat land.

---

[1] Afbildadt i Årböger f. nord. Oldk. 1872 pl. 9, fig. 2; jfr sid. 69 och 132. Stenkistan, som var af manslängd, innehöll dessutom obrända menniskoben, ett mindre spänne af samma form, samt några perlor af glas, mosaik m. m.

[2] St. M. 1804: 1841. 61.

[3] Afbildad i Worsaae's Slesvigs Oldtidsminder, sid. 94, fig. 9.

[4] Köpenh. M. 14474. Spännet låg jemte obrända menniskoben i ett stenröse i högen; tätt derbredvid i högens utkant stodo två lerkärl, hvilka synas vara äldre än den yngre jernåldern.

Jag vill här blott tillägga, att utvecklingen af de ovala spännbucklorna, såsom jag nu sökt framställa den, i flere afseenden erbjuder ganska märkliga jemförelsepunkter med den troligen samtida utvecklingen af de gotländska runda spännbucklorna. Båda utgingo ur en liten enkel typ och erhöllo slutligen en storlek och tyngd, som svarade mot vikingatidens smak för en storartad, nästan litet klumpig prakt; båda bildades först af *en* mindre, tunn bronsplåt och blefvo slutligen »dubbelskaliga», bestående af en slät underskålla och en genombruten, rikt prydd öfverskålla; bådas nålfästen voro i början enkla,[1] såsom å den äldre jernålderns spännen i allmänhet, men bildades slutligen af två uppstående flikar, mellan hvilka nålen låg, och i hvilka nålens axel var fästad.

En omständighet, hvilken torde vara i hög grad anmärkningsvärd, är att så många af de nu kända *små* enskaliga ovala spännbucklorna äro funna på Öland.

Såsom vi i noten 1 å sid. 187 nämnt, *kan* dock ett eller annat af de fyra i Statens Historiska Museum under n:o 2076 förvarade spännena af detta slag vara funnet på Gotland. Från samma ö har man äfven en blott 74 m.m. lång oval spännbuckla,[2] och Visby Museum eger en dylik spännbuckla af 75 m.m. längd. Då dessa spännsmycken i sin fullt utvecklade form äro så ytterst sällsynta på Gotland, och då å andra sidan de små, ännu icke utvecklade, *runda* spännbucklorna

---

[1] Nålfästet å de små ovala spännbucklorna (fig. 55—57) sitter alltid på kanten; å de fullt utvecklade (fig. 58—59) deremot nedanför kanten, på spännets concava insida. Redan detta förhållande visar tydligt nog, att de förra icke kunna vara samtida miniatyrafbildningar af de senare.

[2] St. M. 2393. Den är troligen funnen tillsammans med bronsbeslag till ett dryckeshorn, hvilka utan tvifvel tillhöra den äldre delen af jernåldern.

någon gång blifvit funna i andra delar af Skandinavien[1], så synes den frågan ligga nära tillhands, om icke båda dessa slag af spännen, de ovala och de runda, under en tidigare del af jernåldern varit gemensamma för hela det nuvarande Sverige, ehuru småningom de ovala blefvo uteslutande i bruk på fastlandet och Öland, och de runda på Gotland?

Från Mälaretrakten känner jag, utom den sid. 188 nämnda, vid Gamla Uppsala funna, endast *en* liten oval spännbuckla, hvilken nyligen hittats ensam vid Engön under Erstavik, i Stockholms skärgård; den är 59 m.m. lång och 27 m.m. bred (St. M. 5042).

De smärre enskaliga ovala spännbucklorna hittas vanligen en och en, men de större fullt utvecklade träffas oftast två och två. Detta visar, att de plägade bäras parvis, hvilket bestyrkes bland annat deraf, att man funnit ett par sådana spännen, som äro förenade med en tjock, 10 tum lång bronskedja.[2] De redan omtalade fynden på en af Orkney-öarna och i Yorkshire antyda, att de ovala spännbucklorna burits en på, eller framför, hvardera axeln.[3] Jemte dem hittas ofta ett »treflikigt»

---

[1] T. ex. St. M. 1304: 1843. 18 (funnen i fästet Gråborg i Thorslunda socken, Öland); St. M. 2549 (funnen i Skåne), m. fl. Jfr fig. 413 i Worsaae's Nord. Olds. (funnen på Sjælland). — Liknande låga runda spännen synas hafva varit gemensamma för nästan hela den germaniska verlden. De äro funna i anglosachsiska, franska och tyska grafvar. »Se t. ex. Roach Smith, Inventorium sepulchrale, pl. 2; Baudot Sépultures — » — en Bourgogne, pl. 13 och 27; Lindenschmit, Heidn. Alterthümer, I: 1, pl. 8.

[2] St. M. 2390; funna vid Jordtorp i Algutsrums socken, Öland.

[3] I en grafhög i Sandby socken, Öland, fann man år 1827 en stenkista som inneslöt ett skelett; »vid hvardera sidan af liket låg en oval spännbuckla och emellan dem öfver bröstbenet ett treflikigt spänne, samt vid halskotorna 22 perlor och 2 öronringar» (St. M. 550).

eller ett s. k. »likarmadt» bronsspänne,[1] stundom ett litet rundt spänne af samma form som fig. 68 i »Lifvet i Sverige under hednatiden».

Att de ovala spännbucklorna buros af *män* se vi deraf, att man många gånger funnit sådana spännen i grafvar tillsammans med vapen.[2] Huruvida de äfven buros af *qvinnor*, är svårare att endast med fyndens tillhjelp bevisa. Det blir dock sannolikt deraf, att man ofta funnit dylika spännen i grafvar, hvilka föröfrigt endast innehållit prydnader eller sådana saker som qvinnorna plägade begagna.[3] Emedan liken på den tid, då dessa spännbucklor begagnades, vanligen icke begrofvos obrända, gifva benen endast sällan upplysning om den dödes kön; af samma orsak har man ej heller ofta tillfälle att af spännenas läge på liket sluta till, *huru* de burits.

Att de stora ovala spännbucklorna, t. ex. de hvilka äro af samma typer som fig. 58 och 59, tillhöra jernålderns sista århundraden, visas icke blott deraf, att de förekomma på det först mot det 9:de århundradets slut af nordbor befolkade Island, utan äfven deraf att man flere gånger funnit dem tillsammans med utländska mynt från nämnda period. Så fann man år 1835 i en grafhög vid Salum i Thorsåkers socken, Ångermanland, en dubbelskalig oval spännbuckla[4] tillsammans med några andra prydnader samt två silfvermynt, preglade

[1] Sådana äro afbildade å sid. 88 i Lifvet i Sverige under hednatiden. Jfr det sid. 182 beskrifna fyndet på Orkney-öarna.

[2] Montelius, Statens Historiska Museum, sid. 50, 51, 53; Norska fornminnesföreningens årsber. för år 1867 sid. 80, år 1869 sid. 45, 93, år 1870 sid. 84.

[3] Se t. ex. Montelius, Statens Historiska Museum, sid. 52 (lådan 95 A, B och E).

[4] Lik fig. 55 i H. Hildebrands Statens Historiska Museum (sid. 81).

af kejs. Ludvig den fromme (814—840);[1] och i en hednisk graf nära Gårdby kyrka på Öland hittades år 1844 bredvid ett skelett två dubbelskaliga ovala spännbucklor (lika vår fig. 58) och andra prydnader samt ett arabiskt silfvermynt, pregladt år 908 eller 909 efter Kr. f.[2]

Äfven utom Sverige äro liknande fynd gjorda. På gården Haugen i Jarlsbergs och Laurviks amt har man funnit två dubbelskaliga ovala spännbucklor af brons (af samma typ som vår fig. 59), hvilka lågo vända med de kupiga sidorna mot hvarandra, så att de bildade ett slags dosa, som innehöll en armring och två hängsmycken af silfver, två hela och ett halft arabiskt silfvermynt, samt en liten vigt af bronsbeklädt jern; det ena myntet är troligen pregladt mellan åren 869 och 893, de båda andra äro nu otydliga, men utan tvifvel från ungefär samma tid. »Intet spår syntes af begrafning».[3]

I en mosse i Rangervalle syssel på Island har man funnit ett par dubbelskaliga ovala spännbucklor och ett »treflikigt» spänne af brons jemte flere glasperlor och två arabiska silfvermynt, preglade åren 917 och 926.[4]

---

[1] St. M. 764. Montelius, Från jernåldern, fynd n:o 242.

[2] St. M. 1304: 1844. 20—27. Anf. arb., fynd n:o 356.

[3] Norska fornminnesföreningens årsberättelse för år 1870, sid. 81. Hängsmyckena likna fig. 16 å pl. 2 i Annaler f. nord. Oldk. 1842—43; vigten är af samma form som fig. 462 i Worsaae's Nord. Olds. — I ett stenröse vid Tryggestad i Repplinge socken, Öland, hittades år 1837 fyra ovala spännbucklor, hvilka lågo två och två med de konkava sidorna emot hvarandra; det ena paret omslöt två runda, kupiga, med filigransirater prydda silfverspännen af en vid jernålderns slut vanlig form. Djurben, men inga menniskoben, funnos i röset. (St. M. 1304: 1837. 257, 258. Montelius, Statens Historiska Museum, sid. 52).

[4] Årsber. af det k. nord. Oldskrift Selskab för år 1840, sid. 22—23. Det treflikiga spännet är afbildadt fig. 5 å pl. 3 i Annaler f. nord. Oldk. 1844—45 och fig. 416 i Worsaae's Nord. Oldsager.

Vi hafva redan (not 2 å sid. 185) omtalat, att man för några år sedan nära Smolensk i Ryssland funnit två dubbelskaliga ovala spännbucklor tillsammans med silfversmycken och arabiska silfvermynt, af hvilka det yngsta är pregladt år 953 efter Kr. f.

Alla dessa fynd visa således sammanstämmande, att de stora ovala spännbucklorna tillhöra den nordiska hednatidens sista århundraden, den tid som vi äfven känna under namnet vikingatiden. Emedan de, såsom vi sett, i så betydande antal äro funna i Skandinavien, men endast sällan förekomma i andra länder, och då under förhållanden som tala för att de blifvit förda dit från Norden, så kunna vi med allt skäl anse dem vara förfärdigade här. Men den skicklighet som röjer sig i dessa arbeten tvingar oss då att erkänna, att våra förfäder under vikingatiden icke blott varit utmärkta i krigiska idrotter, utan att de äfven i fredens yrken hunnit en skicklighet, som man i allmänhet varit alltför benägen att frånkänna dem.

O. M—s.

Vapendrägten under medeltiden.

12.

Vi lemna här ett prof på vapendrägten under 1400-talets senare hälft. När det svenska folket under riksföreståndarne reste sig mot unionen var man mycket angelägen att omhulda de fosterländska minnena. Den h. Eriks hufvud sattes på mynten och hans bild förekom i rikssigillet. Det är denna som här är återgifven fig. 61.

Stålhjelmens visir är uppslaget, halsen skyddas af en ringbrynja, bröstet af ett harnesk. Om veka lifvet sitter ett smalt bälte, hvarifrån nedhänga bjällror. Ett annat, men (sannolikt med silfver) rikt orneradt bälte sitter i nedre kanten af stålskörtet; äfven från detta bälte hänga bjällror. Framsidan af benen äro stålklädda, baksidan skyddade af »maljohosor». Icke sällan ser man under skörtet nedhänga en uddig ringbrynja; då denna utmärker just

slutet af medeltiden var det icke rätt lämpligt, när Fogelberg iklädde sin kolossale Tor en sådan. Skorna liksom handskarna äro bildade af ledade stålskifvor. Armarne äro instuckna i vida nedhängande ärmar. Det ser ut som skulle de höra till en tröja,

61.

buren öfver brynjan och under harnesket. Svärdet har en mycket lång kafle, ämnad att fattas med tvenne händer.

I öfrigt hänvisas till vapendrägten som är afbildad i Drottning Dorotheas horn.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

UNDERDÅNIGA UTLÅTANDEN hafva blifvit afgifna: 1) öfver Vadstena och S:t Pers socknars underdåniga hemställan om ett anslag af 35,281 rdr 60 öre till reparation af den forna Birgittinerordens kyrka i Vadstena eller den s. k. Blåkyrkan, hvilken sedan år 1825 varit upplåten åt församlingarna till gudstjenst; — 2) öfver en underd. hemställan af organisations-komitén för den i augusti 1874 i Stockholm sammanträdande arkeologiska kon-

gressen om ett anslag af 15,000 rdr; — 3) öfver en ansök dr G. V. Sylvander om ett understöd af 1,500 rdr fö ning och afslutande af hans arbete »Kalmar sl historia»; — 4) öfver en ansökning af amanuens Montelius om 800 rdr till utgifvande af 3:dje häftet af ha bete »Från jernåldern»; — 5) öfver R. Dybecks ansökning 2,000 rdr för att samla materialier till 7:de häftet af skri Runa och detta häftes utgifvande; — 6) öfver ryttmästaren C Klingspors och B. Schlegels ansökning att 150 exemplar af och 2:a häftena af deras arbete »Den med sköldebref förlän men ej på Riddarhuset introducerade svenska adelns ättarta måtte för Statens räkning inlösas; — 7) öfver hr Gabr. An anhållan om ett anslag för en gång af 1,200 rdr, för att ku fortsätta utgifvande af »Svenska Slägtboken»; — 8) öfver b tryckaren P. Hansellis anhållan att 30 exemplar af 16:de o 17:de delarne af »Samlade vitterhetsarbeten af svenska författ från Stjernhjelm till Dalin» må med 360 rdr för Staten inlös — 9) öfver en ansökning af amanuensen vid Lunds Histori Museum doc. dr Hj. Stolpe om ett anslag af 2,640 rdr att beko 20 planscher till en beskrifning öfver de fynd han anträffat gräfningar på Björkön. — Derjämte har Akademien i särski skrifvelser afgifvit underdånig hemställan: 1) om löneförbättri för Akademiens embets- och tjenstemän samt vaktbetjening; 2) angående ordnandet af Akademiens stat och öfriga anslag vetenskapliga ändamål under år 1875.

MEDALJFÖRSLAG har blifvit lemnadt till en minnespenni som i Kongl. Vetenskaps-Akademien beslutat låta prägla öf landshöfdingen Hans Järta.

AFLIDNA LEDAMÖTER. Akademiens utländske hedersleda H. Maj:t Konung Johan af Sachsen har aflidit den 29 oktob Akademiens inländske korresponderande ledamot prosten dr A ders Hedner dog den 22 oktober och Akademiens utländ korresponderande ledamot John Yonge Akerman, f. d. sekre rare i Society of Antiquaries i London, död den 18 november

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinett

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga t dagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertid kl. 12—2, hafva besökts under augusti månad år 18 af 3,789, september af 3,406, oktober af 1,715, nove ber af 1,065 och december af 908 personer. H antalet af besökande under år 1873: 28,925.

Detta nummer lades under pressen den 29 januari 1874.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1874.

I **Månadsbladet** för 1874 komma att intagas följande uppsatser: *svenska sköldformer; Öremölla-fyndet* (1. Fyndbeskrifning. 2. Ett romerskt bronskärl. 3. Bronsskopor. 4. Glasbägare. 5. Lerkärl. 6. Ringbrynja. 7. Tyg); *bröstspännen från 1100-talet; från Linköpings domkyrka; en svensk konstnär från 1400-talet;* en redogörelse för innehållet af brukspatron G. H. Strâles praktverk *Grafkärl från hednatiden funna i svensk jord.*

Till intagande i **Antiqvarisk Tidskrift för Sverige** äro bestämda följande uppsatser:

Kassiteriderna och tennet i forntiden. Af Hans Hildebrand.

Hällristningarna vid Simrishamn. Af Nils G. Bruzelius.

Ett fynd af k. Johan Sverkerssons mynt. Af Bror Emil Hildebrand.

Hvar låg Birka? Af Hans Hildebrand.

Studier i jämförande fornforskning. 2. Systematisk öfversigt af det typologiska materialet. Af Hans Hildebrand.

Bidrag till svenska medeltidens konsthistoria 5. Af Hans Hildebrand.

Tillväxten af Statens Historiska Museum sedan år 1870. Af Oscar Montelius.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens **Antiqvariska Tidskrift för Sverige** utgifves i häften af omkring 6 ark med nödiga illustrationer. Fyra häften utgöra ett band. Pris för hvart band: 4 rdr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens **Månadsblad** utkommer under år 1874 efter samma plan som hittills blifvit följd. Priset blir fortfarande 2 rdr, deri inberäknad afgiften till postverket. Prenumeration mottages i bokhandeln och på postkontoren, men i följd af de nya föreskrifterna om försändning af periodiska skrifter icke hos Akademien.

I bokhandeln finnes för 6 rdr:

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, **Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum.** Första häftet, innehållande 10 pl. och tillhörande text. Här beskrifves och afbildas jämte annat det icke minst genom sin ornamentik vigtiga Ulltuna-fyndet.

☛ Se omslagets andra och tredje sidor.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1874.

148939

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

MÅNADSBLAD.

TREDJE ÅRGÅNGEN.

MED 56 FIGURER.

1874.

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1876.

Pris: 2 kr.

Af **Kongl. Vitterhets Akademien** (1753—1786) och **Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien** eller på Akademiens förlag äro följande arbeten utgifna:

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Handlingar. 5 band. 1755—1788.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar. 20 band. 1789—1852.

——, Ny följd. Del. 1 (1857): 4 kr 50 öre; del. 2 (1861): 4 kr; del. 3 (1863): 4 kr 50 öre; del. 4 (1864): 4 kr; del. 5 (1867): 4 kr; del. 6 (1869): 4 kr; del 7 (1876): 4 kr.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Del. 1 (1863): 2 kr; del. 2 (1869): 3 kr; del. 3, h. 1—4 (1870—73): 4 kr; del. 4, h. 1, 2 (1872—73): 2 kr; del. 5, h. 1 (1873): 1 kr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Första bandet: årgångarne 1872, 1873, 1874. Andra bandet: årgången 1875. Pris för årgång: 2 kr.

Hildebrand, Bror Emil, Anteckningar ur Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Dagbok samt om de under Akademiens inseende ställda Kongl. samlingarne för år 1845. Pris: 37 öre.

——, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. 1846. Pris: 7 kr 50 öre.

Tornberg, C. J., Numi cufici regii numophylacii Holmiensis, quos omnes in terra Sueciæ repertos digessit et interpretatus est C. J. T. 1848. Pris: 7 kr 50 öre.

Hildebrand, Bror Emil, Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor. 1860. Pris: 7 kr 50 öre.

——, Svenska Sigiller från medeltiden. I. 1, 2. 1862—1867. Pris: 19 kr 50 öre.

——, Sveriges och Svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer. 2 delar (1874, 1875). Pris: 16 kr.

Montelius, Oscar, Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande. 2 uppl. 1874. Pris: 75 öre.

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum. Första häftet. (Serien IV. pl. 1—10). Pris: 6 kr.

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

MÅNADSBLAD.

TREDJE ÅRGÅNGEN.

MED 86 FIGURER.

1874.

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1876.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
148939
ASTOR LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.
1900.

INNEHÅLL.

Sid.
Angelsaksiska mynt funna i Småland 43
Anthropologisk-arkeologiska kongressens sammanträde i Stockholm 113, 119, 185
Arkeologiska kongressen 11
Arkeologiska paralleler (fig. 18—24) 36
Besökande i Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet 48, 96, 192
Borgen vid Ringvide gård, Fole socken, på Gotland 69
Bronscelt funnen i Lappland (fig. 55) 145
Falköpings kyrkoport (fig. 1) 1
Fornlemningar vid Dalelfven 72, 179
Från Akademiens sammankomster 46, 92, 109, 173
Fynd af stenredskap i Asien 76
Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1873 16, 32, 64, 80, 111, 160, 176
Hvarjehanda 14, 31, 48, 77
Hällristningar i Australien 60
Kongress-litteratur 128, 134
Litteratur 14, 30, 48, 78, 96, 110
Lädermynten 17, 49
Minnen från Lapparnes stenålder i Sverige (fig. 46—54 och 56—79) 97, 147, 161
När antogs k. Magnus Erikssons landslag? 88
Romansk grafsten från Vestergötland (fig. 26) 62
Silfverspännen från början af medeltiden (fig. 41—45) 81
Svenska runristningar 13
Svenska sköldformer (fig. 2—13 och 27—40) 2, 65
Uppmaning 32
Öremölla-fyndet (fig. 14—17 och 25) 9, 27, 33, 58, 177

I denna årgång förekomma uppsatser och meddelanden af

Bruzelius, N. G.,
Hildebrand, B. E.,
Hildebrand, Hans,
Kurck, A., friherre,
Montelius, Oscar,
Nilsson, Sven,
Nordin, F., studerande,
Stjernstedt, A. W., frih., riksheraldicus.

Redaktör: **Hans Hildebrand:**

RÄTTELSER:

S. 14 r. 4 står: þia bitr, läs: þira' bit.
I nr 33 är pagineringen oriktig, 119—134 i stället för 129—144.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

25. 1874. Januari.

Innehåll: 1. Falköpings kyrkoport. — 2. Svenska sköldformer 1. — 3. Öremölla-fyndet 1. — 4. Den anthropologisk-arkeologiska kongressen i Stockholm år 1874. — 5. Svenska runristningar 1, 2. — 6. Litteratur. — 7. Hvarjehanda. — 8. Gåfvor.

Falköpings kyrkoport.

Uti Månadsbladets första årgång sid. 188 afbildades kapitälet på en hörnkolonn i Sköfde stadskyrkas södra portal och der anmärktes att hela portalen har

1.

ett visst slägttycke med den norra portalen i Varnhems klosterkyrka.

Denna senares vestra portal har åter ett ganska

stort slägttycke med Falköpings stadskyrkas port, hvilken här är afbildad fig. 1.

Dennas anordning är så enkel att hon icke behöfver särskildt omordas. Man eger ingen uppgift om Falköpings kyrkas ålder, och då denna kyrka blif- . om vi undantaga porten, beröfvad alla äldre pryd detaljer som kunde hjelpa till hennes daterande, man så mycket mera skäl till belåtenhet deröfver detta enda qvarvarande gamla så mycket påminner Varnhems kyrka, hvilken uppfördes på 1230-talet.

Teckningen, som blifvit lagd till grund för snittet, är utförd af hr G. Brusewitz.

H. I

Svenska sköldformer.

1.

Mycket ofta användas i våra dagar sköldar ı dekorations-motiv, i illustrerade arbeten, på byggna o. s. v., men ytterst sällan finner man sådana skı former som kunna godkännas. Redan denna lilla taljsak visar, att det ännu behöfves trägna och oml tande studier innan vår konstindustri blir sådan l bör vara och äfven innan icke få af våra konstnä uppnå den trohet i kostymen som är önsklig och hv: frånvara i vår tid af kritisk forskning stör intrycket annars och i det väsendliga utmärkta konstverk. De visar oss ock, huru fullkomligt heraldikens allra för läror blifvit öfverlemnade åt glömskan. Det har d före länge varit min afsigt att visa, hvilka sköldforr verkligen varit i bruk i Sverige. Jag går tillbaka 1100-talet och slutar med 1700-talet, efter hvilket nästan aldrig finna några mönstergiltiga sköldar.

Skölden har alltid och allestädes varit ett vigtigt skyddsvapen. I Norden användes sköldar sannolikt redan under stenåldern; man vet att de förekommo under brons- och jernåldrarna. En i Sverige funnen sköld bronsåldern är afbildad i Montelii Fornsaker fig. Hurudana jernålders-sköldarne voro tarfvar en särl utredning som här skulle upptaga alltför stort utme.

De vapensköldar som under 1100-talet användes voro venne slag. Dels funnos aflånga, försedda med rune hörn upptill, nedtill utlöpande i en lång spets samt iga så att de omslöto krigarens sida fig. 2. Dessa

2.

3.

dar hade, likväl icke alltid, en spetsig jernbuckla ɔo), som skyddade de handtaget omfattande finge och äfven kunde användas till stötar mot fienbröst. Dels voro den tiden sköldarne runda och ga (fig. 3; jfr ock förra årgången fig. 37).

Af dessa två former blef den förra mera långlif-Öfverkanten gjordes rak och hela skölden plattare. er 1200-talet var öfre kantens längd liten i förhålle till sköldens höjd. Under 1300-talet hade skölle fortfarande en rät och två bugtiga sidor, men de › lägre, så att de räta linier, som tänkas sammanla deras hörn, bilda en liksidig triangel.

Redan tidigt roade man sig att på skölden anıga bilden af ett djur eller något annat föremål, och

sådana bilder blefvo småningom konstanta, så att en person alltid använde samma bild, hvilken äfven ärfdes af hans ättlingar. Det så uppkomna slägtvapnet anbragtes på vapen, kläder och bohag, på sköldar, hjelmfanorna, mannens och hästens beklädnad o. s. v. Den i förra årgången af Månadsbladet fig. 43 återgifna bilden af hert. Valdemar gifver prof derpå. Under denna tid hade skölden som brukades i strid och skölden

4.

som omslöt vapenbilden alltid samma form: det var stridskölden som afbildades så snart vapnet anbragtes någorstädes.

Som prof på en sköld från 1200-talet meddelas här (fig. 4) den som förekommer i k. Magnus ladulås' sigill. Ehuru det egentligen är sköldens form som här är föremål för undersökning, torde några anmärkningar om bilden vara på sin plats. Lejonet och de tre

snedbjelkarne (barrerna) äro skurna i upphöjdt arbete och voro helt visst jämte bottnen målade, men med olika färger. Bottnen mellan barrerna är beströdd med likaledes upphöjda hjertan. Märkligt är att i sigillet omgifves skölden af tre kronor — det är första gången dessa förekomma på ett monument, hvars tid kan med säkerhet bestämmas.

Huru man i konstnärlighet gjorde framsteg från slutet af 1200- fram emot midten af 1300-talet läre vi

5.

af en jämförelse mellan denna vapensköld och k. Magnus Erikssons (fig. 5). Ännu bilda visserligen icke hörnens sammanbindningslinier en fullt liksidig triangel, men sköldformen närmar sig dock dertill. Dessa två bilder kunna ock visa huru ett verkligt heraldiskt lejon ser ut — uppenbarligen något helt annat än de lejon som i nyare tid kommit att användas i vapnen och som förekomma t. ex. i vårt nuvarande riksvapen, hvilket utfördt såväl i sigill-gravyr

6.

som på mynten lemnar mycket öfrigt att önska.

Fig. 6 visar ett enskildt vapen från 1330-talet; det

fördes af den märklige hr Nils Abjörnsson af Sparreslägten. Här är liksidigheten fullständig. Figuren visar ock hjelmen med hans täcke och fanor, som upptill afslutas med vippor.

Denna grundform bibehöll sig till århundradets slut, såsom vi se af k. Albrekts (fig. 7) och k. Eriks af Pommern (fig. 8) vapensköldar.

7.

8.

Under 1400-talet inträder en genomgripande förändring. Sköldens sidokanter blifva helt eller nästan helt parallela, men böja sig nederst och bilda en spets — se det svenska riksvapnet från k. Kristiern I:s

9.

10.

11.

tid fig. 9 — eller ock saknas spetsen, då sköldens nedre kant bildar en konvex linie — se det danska riksvapnet från samma tid (och samma föremål) fig. 10 — eller denna konvexa linie är försedd med en midtpå

nedgående helt kort spets. Sådana sköldar äro de två med Bonde-vapnet och tre kronor som förekomma på k. Karl Knutssons örtug fig. 11.

Under denna tid voro de i strid och stridslekar begagnade sköldarne af annat utseende, ehuru äfven de hade en fyrkantig grundform. Vi kunna se sådana

12.

sköldar fig. 50 i Månadsbladets förra årgång samt å följ. sida fig. 13, en kopia af den i Peringskölds Monumenta Uplandica afbildade sköld, som hr Trotte Karlsson till Eka hade burit i slaget på Brunkeberg och som derefter förvarades i Uppsala domkyrka, till dess den liksom så mycket annat förgicks i 1702 års brand. Sköldens läderbeklädnad hade förgylda orna-

ment samt upptill en målad bild af den heraldiska skölden.

Mot slutet af 1400-talet uppkom en heraldisk sköldform, som flitigt begagnades äfven under de tre första decennierna af 1500-talet, nedtill rundad, någon gång spetsigt urnupen, i hvilken händelse skölden är liksom klufven af en upphöjd kant; de två sidokanterna äro icke fullt parallela, utan är den ena sidan något kon-

13.

vex, drager sig derefter samman och skjuter i öfra hörnet ut med en tvärt afskuren flik. Sådan är t. ex. skölden fig. 12 — den äldre hr Sten Stures sköld med de tre sjöbladen och med ett prydligt täcke på hjelmen, fordom målad på väggen i Ramsta kyrka i Uppland, sådan var skölden i det sigill som brukades af hr Gustaf Eriksson innan han besteg Sveriges thron.

H. H.

Öremölla-fyndet.

1.

I början af augusti månad år 1872 erhöll jag genom hr gödelmakaremästaren Hellström härstädes underrättelse, att en landbrukare vid Öremölla i Skifvarps socken, Vemmenhögs härad, funnit åtskilliga fornsaker af brons, hvarföre jag ett par dagar derefter företog en resa till fyndorten, der jag genom hittaren åbon Rasmus Bengtssons välvilja blef i tillfälle att se så väl de funna fornsakerna som platsen, der de anträffats. Nämnde åbos egendom, hemmanet n:o 3 Öremölla, ligger helt nära utloppet af Skifvarpsån, som derstädes genomskär den bekanta »Gäravallen», hvilken dock här ej är så hög, som på åtskilliga andra ställen vid kusten. Nära utloppet ligga tre grafhögar, af hvilka den ena är den af professor S. Nilsson i Skandinaviska nordens ur-invånare, 1:sta upplagan sid. 91, 92 omnämnda Oshögen. Ett par hundra fot längre bort mot landsidan till höger om landsvägen, som förer från Mallby till Abekås, höjer marken sig något, och derstädes hade under föregående år vid plöjning en mängd lerkrukor, innehållande brända ben och aska blifvit af egaren påträffade. Hvarje kruka var skyddad på sidorna af fyra stenar, öfver hvilka en dylik var lagd som lock. De flesta af krukorna voro redan krossade, och de återstående söndergingo vid upptagningen och bitarne bortkastades. Några saker af metall eller annat ämne hade ej, enligt uppgift, i dem blifvit funna.

Längre bort blef höjningen starkare och marken bildade en liten kulle. Vid plöjning derstädes till råg stötte egaren på en större sten, hvilken var omkring 3 fot 2 tum lång, 2 fot 6 tum bred och ej fullt en fot tjock. Under stenen stod ett refladt kärl af brons, för-

sedt på motsatta sidor med ett ansigte med en refflad ring som hank. Vid den norra sidan anträffades en kastrull, hvari satt en sil, båda af brons och utmärkt väl arbetade. I söder stodo tvenne ungefär 3½ tum höga glasbägare vidare upptill och med inslipade rundlar. Nämnda sällsynta pjeser krossades i en mängd stycken, men undertecknad, som af egaren erhöll bitarne till den ena af dem till låns, lyckades sammansätta största delen af dem. Vid östra sidan stodo tvenne kärl af svart lera, hvilka båda krossades vid stenens upptagande. Ännu vid mitt besök på stället, upplockades flere mindre bitar såväl af glasbägarne som af lerkärlen. Inuti det största bronskärlet låg en ringbrynja hoprostad med en mängd benfragment. Enligt Rasmus Bengtssons uppgift voro såväl benen som brynjan insvepta i ett fint tyg af silke?, af hvilket ännu små bitar voro qvar, då jag besåg fyndet. Utom redan omnämnda fornsaker skulle en liten bronspjes hafva blifvit funnen, men den var förkommen. Eget nog erhöll jag i medio af december af en kringvandrande lumpsamlare, som äfven brukar uppköpa fornsaker, en liten fibula af brons af romersk form under uppgift att den blifvit funnen vid Öremölla, hvilken fibula af undertecknad blifvit till K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien uppskickad, för att jämte det öfriga fyndet förvaras i statens samlingar, hvarest detsamma kommer att utgöra en framstående prydnad. Fornsakerna såväl af glas som brons äro troligen förfärdigade i romerska fabriker eller åtminstone hos ett folk, som haft romersk kultur, och tillhöra den så kallade äldre jernåldern, från hvilken kulturperiod massor af fornsaker blifvit i Danmark påträffade, men hvilka i allmänhet äro sällsyntare i Sverige, ehuru på senaste tider ej så få fynd från denna period äfven härstädes blifvit gjorda. Då de förut beskrifna lerkrukorna blifvit

träffade ganska nära sistnämnda fynd, kan man anse som temligen säkert, att dessa äfven tillhöra den äldre jernåldern, isynnerhet som åtskilliga dylika allmänna begrafningsplatser förut blifvit påträffade, framförallt i Danmark, men äfven i Skåne.

Nils G. Bruzelius.

Den arkeologiska kongressen.

Sedan den internationela anthropologisk-arkeologiska kongressen utsett Stockholm till orten för sitt närmaste sammanträde har den svenska organisationskomitén under grefve Henning Hamiltons præsidium bestämt, att detta möte skall begynnas den 7 augusti 1874 och afslutas den 16 i samma månad. Fredagen den 7 användes till sammanträdets officiela öppnande, den 8 behandlas frågorna om de äldsta stenåldersformerna, som icke äro i Sverige representerade, den 9 användes till studier i museerna, den 10 behandlas den slipade flintans ålder, den 11 göres en utfärd till Gamla och Nya Uppsala, den 12 behandlas bronsåldern, den 13 göres en färd till Björkö och Gripsholm, den 14 behandlas jernåldern, den 15 den förhistoriska anthropologien och den 16 upplöses mötet.

Riddarhusdirektionen har haft den stora välviljan att till begagnande under kongressdagarne upplåta Riddarhussalen, utmärkt genom sitt läge, sin monumentala utstyrsel och sina förträffliga akustiska egenskaper. Under de dagar, då utfärder icke ske, torde tvenne sammanträden hållas, af hvilka det första antagligen begynner omkr. kl. 10, det senare afslutas omkring kl. 4.

Som ganska dryga kostnader äro förbundna med dessa kongressmöten, har komitén ingått till Kongl.

Maj:t med en underdånig anhållan om nådig proposition till 1874 års riksdag, att till kongressen måtte beviljas ett statsanslag af 15,000 rdr rmt. Då kostnaderna icke kunna beräknas till mindre än 18,000 rdr utan snarare öfverstiga denna summa, måste de felande tusentalen fyllas genom ledamotsafgifterna.

Ledamotsafgiften har ända sedan kongressens första sammanträde varit 8 rdr och det behöfves således ett ganska stort antal ledamöter. Intresset för forntiden och fornkunskapen är i Sverige ganska stort, det vore derföre godt, om det nu uppenbarade sig i ett lifligt och varmt omfattande af detta möte, till hvilket vetenskapsmän samlas från alla Europas land. Ingen inbjudes till medlem af kongressen, utan har hvar och en som önskar blifva medlem att anmäla sig hos komiténs sekreterare dr Hans Hildebrand och att till honom insända ledamotsafgiften, hvarefter han öfversänder qvittot, undertecknadt af kongressens skattmästare hr justitierådet Olivecrona, samt ledamotsbiljetten. Denna berättigar till deltagande i mötets förhandlingar — dock icke för de svenske medlemmarne till afgiftsfritt deltagande i utfärderna — samt till utbekommande af den tryckta berättelsen om mötets förhandlingar, hvilken skall upptaga samtliga föredrag in extenso och derjämte illustreras. Äfven för den, som är förhindrad att deltaga i sjelfva mötet, kan det derföre vara af intresse att låta inskrifva sig som ledamot. Genom sin afgift bidrager han till realiserandet af ett fosterländskt verk — det vore helt visst en skam för vårt land, derest vår kongress af brist på medel skulle blifva sämre anordnad än de tidigare — och han erhåller derjämte mer än full ersättning för sin utgift genom kongressberättelsen, hvilken i bokhandeln helt visst kommer att kosta två eller tre gånger 8 rdr. Om man önskar förvärfva kongressberättelsen för ett offentligt

bibliothek, kan man anteckna bibliotheket som medlem. Som utgifter för kongressen redan förekommit, äro ledamotsanmälningar redan nu välkomna.

Komitén har hos Kongl. Maj:t gjort en underdånig framställning att kongressens medlemmar måtte under resan till och från Stockholm få, mot uppvisande af sitt ledamotskort, åtnjuta 50 proc. nedsättning i de för statsbanorna faststälda biljettprisen.

Inom kort skall kongressprogrammet, som blifvit lagdt under pressen, utdelas till organisationskoménens ledamöter.

Svenska runristningar.

1. Runstenen Liljegren 714, som stått »vid S. Egidii kloster eller gamla kyrkan» vid Enköping, är nu med mycken omsorg rest på en vacker plats i den sluttande parkanläggningen nedanför kyrkogården och stadens skola med framsidan vänd mot landsvägen. Vid ett besök i Enköping förliden höst granskade jag stenen och fann dervid att den venstra slingans inskrift slutar icke med ᛆᛏᛁ, som det står på Dybecks teckning n:o 83 i Sverikes Runurkunder, utan med ᛆᛏ:, såsom redan Liljegren efter N. J. Ekdahl uppgifvit. Dybeck har i den andra slingan läst *kuþ trutin hilbi anta hans bitr þana an hifiʀ til kart.* Der står dock fullt tydligt: **bitr þan han hifir til kart**, hvilket gifver mening: bättre än han har till gjort. I öfrigt har Dybecks teckning många fel.

2. Detta eller liknande önskeformulär finnes på flera runstenar i Mälaredalen. Vid Kolsundet i Ytter-Sela socken finnes en runristning (L. 941) på öfre sidan af ett vräkblock. Dess inskrift har af Liljegren uppgifvits sålunda: *Burn auk Kerþer litu hiuka stin at brüþr sina Vikik auk Sikfast kuþ halbi salu þera bet þan*

til krik. På stenen står dock, hvilket jag fann vid ett besök på stället förliden sommar: **Bürn auk Kerþar litu hauka stin at brþr sina Vikik auk Sigfast kuþ hialbi salu þia bitr þan til kuni karua**. Det sista ordet står icke på öfre sidan, men invid dennas kant. *Bit* måste vara felristadt i stället för *bitr*. Inskriften betyder: Björn och Gerdar leto hugga sten åt bröder sine Viking och Sigfast; Gud hjelpe deras själ bättre än de kunde till göra.

H. H.

Litteratur.

Dybeck, Richard, Runa, en skrift för Nordens fornvänner. Första samlingens sjette och sista häfte, fol. — 18 s. Med 5 lithograferade planscher och 1 träsnitt. — Pris: 6 rdr rmt.

Innehåll: 1. Utgifvarens antiqvariska verksamhet under sommaren 1873. 2. Närikes runstenar. 3. Yttergårdstenen i Upland, af professor G. Stephens. 4. Öja bussar, med folkmusik. 5. Två gåtoberättelser från Vestmanland. 6. Svenska folkmelodier 37—40. 7. Rättelser och tillägg till Runas första samling (s. 1—100). — För insamlande af materialier till detta häfte och för dess utgifvande har åt hr Dybeck af Kongl. Maj:t beviljats ett statsanslag af 2,000 rdr rmt.

Hvarjehanda.

KYRKMÅLNINGAR. Sedan Snårestads kyrka i grannskapet af Ystad blifvit öfvergifven, hafva i hvalfven gamla målningar kommit i dagen. Dr H. Hildebrand, som förliden höst besökte ruinen, blottade en del af en inskrift, som befanns innehålla årtalet MCCCXLVII. En grundligare undersökning och afteckning af målningarna torde nästa vår komma att utföras genom Akademiens försorg.

ENSKILDA SAMLINGAR. En ganska betydande enskild fornsakssamling, bildad i Blekinge och Skåne, har ny-

ligen blifvit försåld till Tyskland. En mindre skånsk fornsakssamling har blifvit försåld till en antiqvitetshandlande i Stockholm. I intetdera fallet var tillfälle beredt att söka förvärfva det för kunskapen om vår forntid vigtiga materialet åt statens samlingar.

KÖPINGS HUS OCH TINGSHÖGEN. I det å föreg. sida omtalade häftet af Dybecks Runa säges s. 102 att Köpings hus är sannolikt det enda qvarvarande minnet i landet efter Birger Jarl. Enligt Styffe Skandinavien under unionstiden uppbygdes detta fäste först på 1370-talet för hertig Albrekts räkning och omtalas första gången år 1375. Men äfven om fästets historia icke går tillbaka till 1200-talet, måste man förvisso med hr Dybeck beklaga att det nu skall försvinna. Akademien har ock för sin del (se förra årgången af Månadsbladet s. 127) afstyrkt nådigt bifall till fästets borttagande. För den som icke är ingeniör synes det icke varit någon *nödvändighet* att för jernbanans räkning använda den plats som af ruinhögen intages, och man synes således kunna med skäl beklaga att intresset för våra fornlemningar icke är så allmänt spridt att de som göra upp planen för en jernvägsanläggning söka såvidt möjligt är respektera fornminnena. Emellertid har jernvägsstyrelsen ställt sig gällande lag och förordning till efterrättelse och man skall således åtminstone få en noggrann redogörelse för fästets beskaffenhet, hvarjämte der möjligen anträffade fornsaker komma att för statens räkning tillvaratagas. Det torde emellertid vara för alla klart att fornlemningar kunna vara så belägna att de *måste* försvinna för en praktisk anläggning, hvilken skall bereda landet stora fördelar, och detta synes gälla den s. k. tingshögen vid Köping. En grafhög är ur dubbel synpunkt af intresse, dels genom sitt utseende och sitt läge, dels genom sitt innehåll. Det vore helt visst ur arkeologisk synpunkt bättre om högen finge vara

qvar, men då detta icke låter sig göra till följe af starkare praktiska skäl, är det en fördel att det i högens inre nedlagda blir tillvarataget vetenskapen och våra efterkommande till godo.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1873.

1. Af *universitetet i Christiania:* en medalj i silfver präglad i anledning af Norges tusenårsfest. Inv. 4887.

2. Af professor *Gyldén:* två ostasiatiska mynt, 1 i silfver, 1 i messing. Inv. 4888.

3. Af mrs *F. R. Baby* i Newyork: ett större musselskal med deruti anbragta figurer i vax, arbetade af en negerqvinna i Oregon; ett danskt silfvermynt, en fransk jetton i messing, sju amerikanska sedlar af olika valörer. Inv. 4889.

4. Af justitierådet *Olivecrona*: en tyrolsk specieriksdaler af år 1632, itusknuren och innehållande målningar på marienglas. Inv. 4890.

5. Af *Salems* församling i Strängnäs stift: ett altarskåp med tre snidade bilder i midten och målade dörrar. Inv. 4891.

6. Af kammarjunkaren *Th. Carlheim Gyllensköld:* en yxa af tunnt bronsbleck, funnen i Skåne. Inv. 4895.

7. Af häradshöfding *P. Staaff:* Sundhedens sigill från medeltiden i koppar och Helsinglands sigill från 1500-talet i silfver. Inv. 4898.

8. Af professor *S. Lovén:* en särdeles vacker båtformig hammare af mörk polerad sten, funnen i Södermanland. Inv. 4902.

9. Af friherre *B. von Beskow* och hans friherrinna (testamentarisk gåfva): en fingerring af guld med infattad antik kamé, som tillhört Fogelberg m. m. Inv. 4904.

10. Af lotsdirektören *C. B. Lilliehöök:* en båtformig hammare af svartgrå sten, funnen vid Hägvide i Vamblingbo socken på Gotland. Inv. 4905.

11. Af bruksegaren *H. Schale:* ett graffynd från yngre jernåldern, funnet vid Hurjum i Öfver-Lännäs socken i Ångermanland. Inv. 4906.

12. Af inspektor *Chr. Thomsen* på Fänö: två flintyxor, en mejsel af trapp, en dolk af jern, funna i Skåne. Inv. 4907.

(Forts.)

Månadsbladet utkommer detta år efter samma plan och till samma pris som hittills. Till flera större uppsatser äro figurerna redan färdiga. Exempelvis kunna nämnas: ***bröstspännen från 1100-talet; ett fynd af romerska fornsaker från Skåne.*** *Med den tredje årgången afslutas Månadsbladets första band, som kommer att förses med ett alfabetiskt register öfver innehållet.*

Priset för årgång, inberäknad afgiften till postverket: 2 rdr rmt.

Detta nummer lades under pressen den 29 december.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1873.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

26. 1874. Februari.

Innehåll: 1. Om lädermynten. — 2. Öremölla-fyndet 2. — 3. Litteratur. — 4. Hvarjehanda. — 5. Uppmaning. — 6. Gåfvor.

Om lädermynten.

Den ännu i sin sena ålderdom outtröttligt verksamme professor Nilsson har i dessa dagar utsändt en uppsats (se litteraturförteckningen längre fram) »Om Nordens ældste mynt». Han påminner der om en uppgift hos Olaus Magni att de äldsta mynten i Norden voro af läder samt om de ofta omtalade fynden af fyrkantiga[1] lädermynt från hednisk tid, »de större med 4 mindre metallnaglar, 1 för hvart hörn; de mindre mynten med en enda men större nagel i midten». I det följande nämnes, att läderpenningarna till sist afskaffades, men ännu en tid voro i bruk som polletter vid jernbruken och koppargrufvorna. Två sådana afbildas och beskrifvas: den ena är större, med rhombisk midtstämpel och runda hörnstämplar, i hvilka läses »årtalet 1510 eller 1610»; den mindre har årtalet 1660.

Professor Nilsson antager att de s. k. lädermynten med metallnaglar tillhöra bronsåldern och att de verkligen varit mynt; han har i sina tidigare arbeten sammanställt dem med de lädermynt, som uppgifvas hafva varit begagnade i Karthago. Det visar sig dock af det citat professor N. anfört, att på de karthagiska mynten lädret varit viket omkring något för oss okändt ämne, hvadan

[1] En af mig tidigare offentliggjord uppgift om ett fynd af sen rund peng» omtalas längre fram af friherre Kurck. H. H.

man måste antaga en betydlig olikhet med de hos oss funna s. k. lädermynten.

Af allt hjerta må man instämma i professor Nilssons ofta uttalade önskan, att snart ett fynd af dessa s. k. lädermynt må komma i dagen och blifva underkastadt vetenskaplig granskning. Hittills hafva vi endast berättelser om dem, hvilka om än många och samstämmande dock icke äro tillräckliga för att afgöra hvad dessa läderbitar haft för bestämmelse och till hvilken tid de höra. Hittarne hafva visserligen enstämmigt kallat dem »mynt», men detta torde dock intet bevisa. Åsigten att våra jordfunna stenredskap varit åskviggar är lika allmän och ändock oriktig.

Ju mer uppmärksamheten riktas på detta för visso intressanta ämne, desto bättre. Här meddelas derföre tvenne uppsatser i ämnet.[1] Den ena, författad af friherre A. Kurck, har för flera veckor sedan blifvit till redaktionen inlemnad, med begäran om dess intagande i Månadsbladet, och är således skrifven utan kännedom om professor Nilssons sista uppsats i ämnet. Den andra, af den erfarne myntkännaren friherre A. Stjernstedt, har framkallats af professor Nilssons nämnda uppsats.

1.

Lädermynten, ehuru ännu aldrig tillvaratagna, än mindre granskade af någon sakkunnig person, hafva dock utan tvifvel icke så sällan blifvit funna inom vårt land. Fynd af dessa af läder arbetade och med silfvernaglar försedda föremål af en tums storlek eller något mindre, än runda, än mera fyrkantiga, hafva nämligen ofta omtalats, med ganska noggrannt angifvande af fyndomständigheter, för dem som under längre tid gjort förfrågningar efter fornsaker hos allmogen. De kunna

[1] För de uti insända artiklar förekommande uppgifter och i dem uttalade vetenskapliga åsigter åtager Redaktionen sig icke ansvaret. *Red.*

således icke gerna endast tillhöra folktron, så mycket mindre som berättelserna alltid uppgifva bestämda fyndställen och ganska noggranna omständigheter. Dertill kommer att berättelserna, hemtade från alldeles skilda orter och gällande olika fynd, beskrifva mynten så lika till storlek och utrustning, med en eller flera naglar af silfver (fem uppgifvas ofta), att det måste antagas att de varit under någon viss tid, och måhända af någon särskilt folkstam i södra delen af landet, nyttjade som betalningsmedel, antagligen under jernåldern, att sluta af den aldrig felande uppgiften om dessa naglars metallslag, af nedläggningssättet i större antal uti ett kärl af lera eller metall, någongång af trä eller också, som det blifvit en gång uppgifvet, i ett oxhorn. Man hör dem sällan omtalas från gräfningar i högar, utan som anträffade mest på slät mark vid odling, rothuggning och rödjningsarbeten, nära jordytan, och likaledes aldrig med någon bestämd uppgift om aska eller ben i dessa förvaringsföremål, hvilket mera påminner om myntskatters nedläggande för att åter upptagas, ett ofta iakttaget bruk under nämnda ålder., Oaktadt dessa lädermynt ännu icke förefinnas i behåll, utan endast omtalas, har det utan svårighet kunnat om dem samlas både äldre, någon gång tryckta meddelanden, och äfven uppgifter af ännu lefvande personer som sjelfva varit med vid anträffandet af sådana mynt. Vid flera tillfällen har det varit ganska nära att lyckas erhålla länge förvarade lädermynt, men, af ett lätt förstörbart ämne, hafva de ehuru med mycken förundran omtalade och gömda, likväl efter längre eller kortare förvarande vid efterfrågan befunnits vara förstörda.

Det är att beklaga, ty det är påtagligt att nya fynd af detta slag måste blifva allt sällsyntare, då jordens odling medelst rödjningar i många trakter är till största delen redan verkstäld och dertill kommer

att i aflägsnare och mindre bördiga orter der sådana arbeten ännu försiggå, fornsakernas vigt till följd af mindre efterfrågan är mindre insedd, och tillvaratagandet mindre att påräkna. Det är af dessa orsaker mera att önska än att hoppas att snart erhålla ytterligare fynd, och det förtjenar derföre att antecknas hvad man redan från tillförlitliga håll känner om dylika.

En ökad anledning förefinnes till forskning i denna riktning då professor Sv. Nilsson under sina studier om vår bronsålders ursprung, upptager dem i sin bevisningskedja för vår bronsålders fenikiska ursprung, hvilken kanske dock mera förlorar än vinner i styrka genom denna nya länk.

Fördelarne för bronsåldern att få ett eget myntslag till fullständigande af kulturgrad och frändskapen med de folk som antagas hafva påverkat densamma, synas tvifvelaktige. Då i Bronsåldern 3:dje upplagan, 7:de kapitlet »Bronsålderns läderpenningar» blifvit genomläst, synes det som om *alla* hittills omtalade lädermynt med få penndrag, det är svårt att säga hvilket som skulle vara afgörande, blifvit öfverflyttade till bronsåldern. Någon öfvertygande bevisning torde der icke finnas, ty som sådan kan icke räknas tvenne anförda fynd hvilka för sina fyndförhållanden icke lemna antaglig säkerhet. Den ena upphittaren har vid 6 à 8 års ålder gjort ett fynd af lädermynt med »metallnaglar», hvilket han vid mognare år visserligen omtalat för herr professorn sjelf som yngling, men då denne upphittare icke hogkommit af hvad metall dessa naglar varit,[1] eller hvaruti de öfriga saker bestodo som funnits uti den lerkruka, i hvilken de anträffats, kan väl detta fynd icke vara öfvertygande.

Den andra berättaren om ett annat fynd är ett åldrigt fruntimmer, hvilket som barn sett lädermynt, äfven med »metallnaglar», hvilka blifvit för henne om-

[1] *Metall* är i allmogens mun ofta liktydigt med brons. *Red.*

talta såsom funna tillsammans med benskärfvor och aska. Om man antager hennes trovärdighet, oaktadt tydligen bristande minne att icke kunna redogöra för det vigtigaste, eller slaget af metall i naglarne, hvilket tvifvelsutan af herr professorn blifvit noga efterfrågadt, hvem kan ansvara att den uppgift hon som barn erhållit om tillvaran af aska och ben är meddelad utan misstag af hennes sagesman, och hvem känner dennes trovärdighet? Äfven detta fynd är således mycket litet afgörande. Kan man våga att grunda icke en hypothes utan en theori, och begära den medgifven af en hvar, på dessa icke tillräckligt upplysande uppgifter?

Kan man af den saknade redogörelsen vid begge dessa fynd om naglarnes metallslag draga den slutsats att de varit af brons, då ingen enda anförd fyndhistoria omtalar lädermynt med bronsnaglar? Kan, om det antages att verkligen aska och benskärfvor funnits i den kruka det äldre fruntimret omtalat, deraf slutas att alla lädermynt måste hafva blifvit funna jämte aska och ben? Kan äfven om detta skulle antagas, häraf följa att dessa krukor med aska och ben tillhörde bronsåldern?

Svar på dessa frågor erhållas genom anförande af några fynd, som knappast torde kunna frånkännas vitsord både hvar för sig och ännu mera tillsammanstagna.

Redan Olaus Magni omtalar i sin Historia Gentium Septentrionalium (Basiliæ 1567) Libr. VI, cap. XII — — »coraria pecunia certis argenteis punctis, quibus valor in pondere et numero pensaretur, variata» —

I Liljegrens anteckningar om fynd i svensk jord, uppräknade i K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar 13:de delen förekommer sidan 164:

»Vid år 1600 träffades af en bonde i Bälinge socken [1] i jorden vid väglagning 3:ne pottor (urnor) och

[1] En Bälinge socken finnes i Uppland, Södermanland och Vestergötland. *Red.*

deri en stor hop guldringar och en göpen läderpenningar med genomslagne silfvernaglar.» »Bureus»

Uti ett, af författaren till denna uppsats förvaradt exemplar af Sjöborgs Inledning till kännedom om fäderneslandets antiqviteter, hvilket antagligen varit i en samlares hand, att döma af åtskilliga antiqvariska anteckningar på permbladen, står bland annat »ad pag. 198 hvarest talas om lädermynt. Sådane funnos för några år sedan af en gammal man i Wittsjö socken och Ulatorpet. Mannen har jag sjelf talat med jemte flera som sett dessa penningar med en silfvernagla igenom».

Med samma stil står boken antecknad på titelbladet som inköpt Anno 1797. Fyndet torde således vara senare omförmäldt, troligen från början af 1800-talet.

Doctor Hans Hildebrand omtalar i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 3:dje delen[1] sid. 17 ett fynd af lädermynt från Blekinge och mera omständligt ett annat från Skåne. Han hade derstädes (1869) talat med en bonde som vid Gråmölla i Ingelstads härad sjelf hittat en »peng» af läder under plöjning invid en större grafkulle. Den hade varit rund, hade haft fyra nitnaglar af silfver närmare kanten och i midten ett litet hål, i hvilken bonden trodde att en femte haft sin plats. Nitnaglarne hade han sålt till en kringvandrande jude.

Från riksdagsman Per Nilsson i Espö, sedan långt tillbaka förtrogen med olika slags fornsaker och före-

[1] På samma ställe sid. 18 anför doktor H. Hildebrand, vid frågan om lädermynten: »Det förtjenar anföras att Pilip de Commines säger i boken 5, kap. 18 Et mis (le Roy Jean) le royaume en si grande pauvreté qu'il avoit long temps monnoye comme de cuir, qui avoit un petit clou d'argent. — — — Berättelser finnas äfven om lädermynt såväl i Frankrike under äldre tid (frusta de corio cum infixo clavo aureo vel argenteo majori vel minori, et secundum hoc erat majoris pretii vel minoris) som annorstädes.» Man finner häraf att lädermynt alltjämt med silfvernaglar omtalas äfven i andra land, som nyttjade under någon viss tid.

trädesvis kunnig myntsamlare, har följande meddelande erhållits helt nyligen. »En torparehustru i Sjöstorp berättade mig för omkring tjugo år sedan, att hennes far hade vid rothuggning i Hellestad funnit en kruka eller ett kärl med en mängd runda dels mera fyrkantiga mynt af läder, något större än en tummes ända, de förra med en, de senare med flera silfvernaglar. De flesta hade ej tillvaratagits, dock hade 2 à 3 stycken i många år qvarlegat i fadrens klädeskista, i den låda som alltid i den ena ändan finnes i almogens kistor. Kistan såldes på auktion till person som uppgafs, men då mynten af mig efterfrågades, hade de blifvit förstörda, ty de funnos ej qvar i lådan. Om aska eller ben fanns i krukan vet jag icke, det omtalades ej.»

En i Eljaröds by boende smed vid namn Källgren lemnade för tvenne år sedan följande berättelse om ett fynd af enahanda slag.

Då han för omkring tretio år sedan varit dåvarande egaren till Öslaröds gård i S:t Olofs socken behjelplig vid plantering af träd, hade anträffats i jorden ett kärl, som sönderföll och till sin beskaffenhet ej vidare påaktades, en mängd lädermynt med isittande silfvernaglar. Flertalet af dessa mynt voro så förmultnade att naglarne snart föllo lösa, andra deremot så bibehållna att de gömdes och nyttjades till förladdningar till en större enkelbössa, sedan silfvernaglarne blifvit urplockade. Dessa hade användts att löda med, men numera fanns intet qvar af fyndet. Aska eller ben hade icke funnits ibland mynten. — Härtill skulle ytterligare kunna läggas 3 om icke 4 ytterligare fynd af lädermynt från äldre tid från Skåne, om hvilka för 25 à 30 år sedan på begäran meddelades så noggranna fyndomständigheter som kunde erhållas af författaren till denna uppsats till herr professor Nilsson.

Äfven dessa mynt voro omtalade af flera då lef-

vande personer som sjelfva sett dem, försedda med silfvernaglar, och såväl till intyg derom som att inga andra slags naglar voro ifrågasatta kan här meddelas ett postscriptum af professor Nilsson i ett ännu förvaradt bref af den 7 november 1843.

»P. S. Jag lägger på herr Barons synnerliga omtanka att söka rätt på de ofta omtalade lädermynten med silfvernaglar, samt att utforska till hvilken stam de hörde. D. S.»

Här framställer sig åter sjelfmant en ny fråga: Har efter denna tid (1843) gjorts något nytt fynd af äldre lädermynt med *metall*naglar (annan metall än silfver)?

I sådant fall borde väl ett sådant fynd hafva blifvit fullständigt meddeladt i kapitlet om *Bronsfolkets läderpenningar*. Då emellertid intet der vidare omtalas kan väl med temlig visshet antagas att intet varit kändt af mera bevisande natur än de tvenne redan ofvan anförda, ehuru i allmänhet säges, att lädermynt beskrifna »af ett stort antal gamla män som sjelfva sett dem, än med naglar af silfver stundom äfven med dylika af brons» hade fullkomlig likhet med vissa läderpolletter som nyligen kommit herr professorn till handa. Om dessa lädermynt haft en storlek af 4 tums längd, och 4 à 5 tums bredd, så vore likheten visserligen påfallande med dessa poletter, hvilka äro temligen trogna kopior af Karl XII:s myntplåtar, men denna beskrifning af lädermynten öfverenstämmer, som man finner, alldeles icke med den som angifvits uti alla ofvan anförda fyndberättelser.

Omständigheterna af ett fynd innehållande dylika större lädermynt af obestridlig och intygad verklighet hade för likhetens erkännande varit särdeles vigtigt, då i annat fall densamma väl icke ens kan ifrågasättas. Det förekommer dessutom som skulle dessa pollettlika lädermynt, stora som Karl XII:s myntplåtar, vara föga

förenliga med hvad man i öfrigt förvarar från bronsåldern, liksom öfverraskande att desamma okända under hela jernåldern och under vår medeltid skulle uppstå under 1700-talet som kopior icke af hvad de äro efterhärmningar utaf, utan af de bronsfolket tillerkända läderpenningarna. Det säges väl om den pollett som beskrifves sid. 142, att den andra siffran i det befintliga årtalet af många blifvit läst som 5, hvilket således skulle gifva 1510, men midtstämpeln påminner allt för mycket om Karl XII:s plåtmynt och upphäfver således möjligheten häraf, såvida icke hela polletten vore en tillverkning af en okunnig förfalskare.

Till ett sådant antagande felas icke all anledning, ty denna pollett är lemnad prof. Nilsson af en handverkare i Lund, som sedan åtskilliga år tillbaka handlat med antiqviteter och haft till försäljning förfalskade fornsaker af brons af icke tvetydig natur t. ex. en större lansspets, hvaraf endast skaftändan varit af antik brons, men hela det stora och prydliga bladet gjutet af tenn, som sedan skickligt färgats. För undertecknad omtalade nämnde person för omkring ett år sedan, att den pollett som af professor Nilsson omnämnes längre ned å sid. 143, och der säges vara från Småland, »för roskuld blifvit gjord utaf en af hans vänner». — Vid ett senare besök (nov. 1873) befanns ännu samma föremål qvarliggande, men omordades med förändrade uppgifter, hvilka dock icke förnekade att tillkomsten var mera än tvifvelaktig. Det är således lindrigast sagdt icke omöjligt att också de öfriga läderpolletterna äro en produkt af en händig och förvillande tillverkningsförmåga och af en allt för flitig efterfrågan af forntida ädermynt. — En person, som ännu innehar en samling af myntplåtar, och hör lädermynten beskrifvas som lappar af läder med bronsnaglar, kunde icke gerna för de önskade föremålen antaga ett annat utseende än det de

nu hafva, i läder utförda kopior af Karl XII:s myntplåtar, men med stora kopparnaglar i hörnen. Då professor Nilsson sid. 146 yttrar, »att en hvar bör finna att dessa under senare christna tiden begagnade läderpolletter, äro kopior af de under hedna tiden hos bronsåldersfolket i bruk varande läderpenningar», så begär han för mycket emedan en hvar snarare har full anledning att förneka ett sådant påstående. Att dessa myntplåtar i läder äro obekanta för våra myntkännare är väl icke öfverraskande då de aldrig förut förekommit, men denna obekantskap ökar icke sannolikheten för deras äkthet. Oberoende af deras brist på gemenskap med de äldre lädermynten borde de ur numismatisk synpunkt få blifva föremål för en hittills icke företagen grundligare undersökning.

Arvid Kurck.

2.

I det från trycket särskildt utgifna herr professor S. Nilssons vid naturforskaremötet i Köpenhamn 1873 hållna föredrag »om Nordens äldsta mynt», finnes aftecknadt ett i herr professorns ego befintligt stycke läder, af omkring 38 dec.-linier i fyrkant, hvarå synas dels en rutformig midtelstämpel, med 2 |DALER| S M, dels fyra hvarandra liknande runda hörnstämplar med Dalavapnet, i hvars sidovinklar ett årtal, hvaraf 1:a, 3:e och 4:e siffrorna äro 1, 1, 0, men hvars andra siffra, mindre skönjbar, tyckes likna 6, men torde dock rätteligen vara 7. Ytterst i hörnen äro märken, som antyda der inslagna metallnaglar. Under antagande således, att detta årtal vore 1710, skulle detta på nämnda sätt stämplade läderstycke kunna förklaras vara någon Stora Kopparbergslagens samma år utgifna myntpollett, hvartill anledningen kunde sökas deri, att under då för handen varande penningbrist, berörda bergslag tillgripit

denna nödfallsutväg, innan tillåtelsen samma år erhölls att få förmynta dess koppar till myntplåtar. Skulle åter årtalets andra siffra vara 6, så uppkommer deraf en sådan stridighet mot midtelstämpelns Daler S(ilfver) M(ynt), att denna anakronism synes upphäfva möjligheten af att kunna betrakta detta stycke såsom ens en verklig myntpollett. År 1610 fanns icke ännu här i landet något kopparmynt, hvadan ännu mindre kunde finnas någon kopparmyntsräkning såsom motsats till silfvermyntsräkning. Dessa båda slags räkningar uppkommo först genom kopparmyntets värdefall, som första gången fick sin lagliga bestämning af 2 till 1 mot silfver, genom k. förordn. af den 26 aug. 1633. Ännu värre blifver stridigheten om, såsom man ock lär hafva velat antaga, årtalet skulle läsas 1510. Då fanns i Sverige hvarken daler eller dalerräkning. Skulle icke kunna antagas den först antydda möjligheten af ifrågavarande årtals läsning såsom 1710, återstår intet annat förklaringssätt, än att alla dessa stämplar tillkommit genom någon om vår mynthistoria alldeles okunnig person, som öfvat sig i stämpelsnidarekonsten och afpressat dem i läder för att se huru de skulle taga sig ut.

Tid och utrymme neka oss att för närvarande omständligare behandla denna fråga, som dock har det stora numismatiska interesse, att densamma å annat ställe torde böra blifva föremål för en mer omfattande utredning och belysning.

A. W. S.

Öremölla-fyndet.

2.

Störst af alla de föremål, som tillhöra detta märkliga fynd, är bronskitteln, här afbildad fig. 15.

Denna kittel har en höjd af 8 dec.-tum (23,5 centimeter). Öfverkanten är icke fullständigt bevarad; diametern öfver denna har varit 9,7 dec.-tum (28,7 centimeter). Under den utvikna öfverkanten finnes en utstående kullrig list, under denna linier. Sjelfva väggen af kärlet är prydd med böjda upphöjda ränder. Bottnen har 4,7 dec.-tums (11 centimeters) diameter och är rund med flera insvarfvade koncentriska cirklar. Kitteln är gjuten och vittnar om en ganska betydande teknisk färdighet.

Under den utböjda öfre kanten hafva tvenne handtag varit fastlödda, hvilka under tidernas lopp lossnat. Fig. 14 visar det ena i naturlig storlek. Skifvan med det upphöjda menniskoansigtet har varit fäst vid kittelns vägg (såsom å fig. 15 är antydt). Från hufvudets hjessa till öfre delen af skifvan går en dubbelstreckad ten, som är gjuten i ett stycke med skifva och hufvud. Ringens öfre smalare del är öppen, ehuru öppningen här skyles af den nyss omnämnda tenen.

Det andra handtaget är olika konstrueradt. Den böjda tenen är här arbetad för sig; hans öfre ända har varit fastlödd vid skifvans öfre del, den undre åter afslutas med en fin spets, som motsvaras af ett hål i hufvudets hjessa. Att denna anordning är ursprunglig och icke blifvit föranledd af en lagning, synes deraf att ringen är sluten, hvilket förutsätter att bygeln skulle vara rörlig. Då denna är mycket tunn, blir hela handtaget ytterligt svagt. Det är möjligt, att man dermed kunde lyfta kärlet när det var tomt. Om man deremot tänker sig detta allenast delvis fylldt med någon vätska, måste handtagen brista vid första försök att lyfta det. Det tyckes nästan, som om ett kärl med så svaga handtag icke kunde hafva varit användbart för det dagliga lifvet.

Dessa handtag äro ock af intresse för de å dem

14.

15.

förekommande hufvudena, af hvilkas råa karakter man kan med trygghet draga slutsatsen att kitteln, trots dess vittnesbörd om romersk teknik, icke är ett arbete af en romersk handverkare. Den kan dock vara arbetad uti en af det romerska rikets provinser, hvarest handverkare af barbarisk upprinnelse och en viss barbarism i smaken hade gått i den romerska industriens skola. Det är måhända icke obehöfligt att påminna derom, att när man talar om romerska fornsaker, om alster af romersk konst eller romersk industri funna i våra bygder, det icke är meningen att dermed säga dessa föremål vara arbetade i Rom; de äro tvifvelsutan samtliga arbetade inom det romerska rikets norra provinser.

Fragment af en liknande kittel, funna i Skåne, i den s. k. Brennes-backen vid Påarp i Vestra Karups socken (Bjäre härad), hade kommit i en dansk antiqvitets-handlares händer och genom byte med honom till det Oldnordiska museet i Köpenhamn, hvars styrelse välvilligt öfverlemnat fyndet (om hvilket mera framdeles) till Statens Historiska Museum (Inv. 5025).

Liknande kärl äro funna flerstädes i Danmark och i Norge.

H. H.

Litteratur.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige, utgifven af K. Vitterhets Historie och Atiqvitets Akademien genom Bror Emil Hildebrand. Femte delens första häfte. — 96 s. i 8:o. — Pris: 1 krona.

Innehåll: Sophus Bugge, Tolkning af runeindskriften på Rökstenen i Östergötland.

Hildebrand, B. E., Sveriges och Svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belönings-

medaljer. Första delen. — XVI + 624 s. i 8:o. — Pris: 8 kronor.

Denna del omfattar perioden 1523—1718. Den andra delen, som går intill närvarande tid, är färdig att läggas under pressen.

Nilsson, Sven, Om Nordens ældste mynt. Foredrag paa det 11:te skandinaviske Naturforskermøde i Kjøbenhavn 1873. — 13 s. i 8:o.

Se ofvan. Aftryck ur Mötets Förhandlingar (s. 164—176).

Hildebrand, Hans, De förhistoriska folken i Europa. Andra häftet. — 80 s. i 8:o med många figurer. — Pris: 1 kr. 25 öre.

Innehåller slutet af andra kapitlet (de fasta fornlemningarna) samt början af det tredje (fornsakerna).

Modin, J. L., Vestmanlands Fornminnesförenings årskrift I. — 68 s. i 8:o + 12 pl. samt träsnitt i texten.

Innehåll: 1. H. Hofberg, Vestmanlands fornlemningar och minnesmärken 1 (Vesterås stad) och 2 (Tuhundra härad). — 2. Vidskepelsen i Vestmanlands vestra bergslag. — 3. Blumenberg, Förteckning öfver egendomliga ord och uttryckssätt i Norbergsmålet. — 4. G. Hamilton, Förteckning öfver fornminnessamlingen vid Hedensberg. — 5. Saga om kolaren och trollet, upptecknad af J. E. Modin. — 6. Nyårsbref af Linné till sina anhöriga i Stenbrohult.

Hr Hofbergs uppsatser äro reseberättelser som han till K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien afgifvit såsom hennes stipendiat.

Hvarjehanda.

ARKEOLOGISKA KONGRESSEN. Antalet anmälda ledamöter uppgår f. n. (den 28 mars) till 312, af hvilka de flesta äro svenskar. De svenska medlemmarne, som under resa till kongressen begagna jernväg, erhålla fribiljett för återfärden till hemorten å Statens jernvägar i andra klassens vagn.

Uppmaning.

Då det vore önskvärdt att för den i sommar här sammanträdande arkeologiska kongressen kunna framlägga en så vidt möjligt är fullständig öfversigt öfver alla nu kända svenska fynd af fornsaker från stenåldern och bronsåldern, får jag, som sedan flere år arbetat på en sådan öfversigt, vördsamt uppmana hvarje egare af dylika fornsaker att så fort ske kan meddela mig uppgift å dem, såvida han icke vet, att jag redan om dem erhållit kännedom. För hvarje sak torde uppgifvas ämne (flinta, annat stenslag eller brons), form, mått och allt hvad man vet om dess fyndort och de omständigheter, under hvilka den blifvit hittad; samt om möjligt med konturteckning af hvarje sak eller hänvisning till närmast liknande figur i något arkeologiskt arbete.

Äfven det *minsta* bidrag mottages med tacksamhet.

Särskildt anhåller jag om uppgift på fornsaker af skiffer, hvilka visat sig vara af stor vigt för kännedomen om de äldsta bebyggarne i norra delarne af den skandinaviska halfön.

Hos de resp. tidnings-redaktionerna anhålles ödmjukeligen, att de behagade meddela sina läsare denna uppmaning.

Oscar Montelius.

Adress: Stockholm, Nationalmuseum.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1873.

13. Af studeranden grefve *C. A. Ehrensvärd:* en modern ordensdekoration för något enskildt sällskap. Inv. 4908.

14. Af studeranden *H. Svensson:* ett elghorn, som varit fastvuxet å en ek å Djurön under Bråborgs kungsgård, och enligt sägen varit i trädet fästadt för att uppbära k. Karl XI:s jagtredskap, när han under trädet intagit sin måltid. Inv. 4909. (Forts.)

Detta nummer lades under pressen den 30 mars 1874.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1874.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

27. 1874. Mars.

Innehåll: 1. Öremölla-fyndet 3. — 2. Arkeologiska paralleler 5. — 3. Angelsaksiska mynt i Småland. — 4. Från Akademiens sammankomster. — 5. Litteratur. — 6. Hvarjehanda. — 7. Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet.

Öremölla-fyndet.

3.

Bronsskopans utseende visar fig. 16. Sjelfva skopan är temligen tunn. Skaftet är platt, försedt med tvenne utsprång på midten och mot yttre ändan något vidgadt. Skopans inre yta och skaftets öfre äro förgyllda. Hela längden är 9,45 dec.-tum (28 centimeter), skopans diameter 3,6 tum (10,7 centimeter). I denna skopa är inpassad en

16.

annan, hvars botten är genomborrad af i rader ordnade fina hål — således en sil, hvars undra skop- och skaftsida äfvensom kanten kring skopans öfre mynning äro förgyllda. Figuren visar silen något lyftad ur den undre skopan äfvensom skaftets utseende. Fig. 17 visar silens botten.

I Antiqvarisk Tidskrift 2 s. 297 har jag beskrifvit

en i Statens Historiska Museum (Inv. 498) förvarad romersk bronsskopa funnen på Kungsgårdens egor i Högs socken, Helsingland, samt omtalat ett par andra funna på Gotland.[1] En i Vestmanland funnen skopa förvaras i grefve G. Hamiltons fornsakssamling på Hedensberg. Fragment af skopa med sil förekomma i det förut omnämnda Påarpsfyndet. Äfven om ännu ett och annat fynd kunde uppräknas, i Sverige äro de dock temligen sällsynta. För Norge kände man år 1872 fynd af 7 »Siler og Öser», för Danmark år 1865 icke mindre än 25. I Meklenburg äro flera funna. t. ex. tre i de synnerligen vigtiga fynden af romerska föremål från Häven; likaså inom Lüneburgska området. I Vestpommern är en skopa funnen.[2] Man kan således med trygghet påstå att åtminstone i vissa delar af Norden voro dessa skopor (med eller utan sil) ganska vanliga under en del af den tidigare jernåldern. Alla fynd, i hvilka de förekomma, hafva ett ganska stort slägttycke och kunna anses vara ungefär samtida.

17.

Att dessa kärl härstamma från det romerska riket och dess kultur är otvifvelaktigt. Exemplar alldeles lika de i Nordens grafvar funna äro hittade t. ex. i Pompeji. Det romerska vinet var mycket orent, hvadan man icke kunde nöja sig med en vanlig skopa, utan försåg denna

[1] Den ena af dem är afbildad i min bok Statens Historiska Museum, sid. 88, fig. 60.

[2] Lorange, Om spår af romersk kultur i Norges ældre Jernalder, s. 34. Engelhardt, Nydams Mosefynd; Jahrbücher des Vereins f. Meklenburgische Geschichte u. Alterthumskunde, 35.

med en sil, hvilken när vinet var islaget upplyftes, då det renade vinet samlades i den egentliga skopan. Ett sådant redskap kallades af Romarne *colum*.

Om Nordens inbyggare under den tidigare jernåldern kände vin och om de således kunde använda dessa hos dem så allmänna redskap till deras ursprungliga bestämmelse, kunna vi icke afgöra i brist af fynd och historiska uppgifter. Om skoporna, hvilket man skulle kunna tro deraf att de så ofta hittas i grafvarna, användes vid grafoffren, må vi ock lemna oafgjordt. Men i alla händelser synes det mig föga troligt att dessa kärl med en så speciel bestämmelse skulle allra först genom handel hafva kommit upp till Östersjön, der blifvit omtyckta och sedan i stor myckenhet dit importerade. Det förefaller mig vara troligare, att seden och med denna kärlen blifvit införda af en till trakten af Östersjön invandrande germansk stam. Det faller mig naturligtvis icke in att på dessa fynd grundlägga en invandringstheori, det synes mig allenast som om de lemnade antydan om en sådan, för hvilken i öfrigt andra facta tala.

I detta sammanhang är ett annat fynd af ganska stort intresse. Vid Céke (i Zemplin-komitatet) i norra Ungern fann man år 1856, bland annat, en halsring af guld med pålagda tråd- och kornsirat, af samma slags arbete som man icke sällan finner i Norden, en armring af guld, massiv med vidgade ändar, mycket lik tvenne i Sverige funna, bronsbeslag till ett ämbare af ett mönster, som är representeradt äfven i Norden — ämbaren förekomma icke sällan i vår tidigare jernålders grafvar — runda, lågt kullriga knappar af färgadt glas, antagligen hörande till något spel och alldeles lika med glasbrickor funna i Sverige, Danmark o. s. v. *samt en sil.* Vi se, att här Germaner, hvilkas smycken och husgeråd m. m. mycket likna dem som Nordens Germaner använde, lagt

ned silen hos den döde — det är visserligen icke bestämdt angifvet att Céke-fyndet hittades i en graf, men detta göres dock troligt af fyndets beståndsdelar — och detta är för Germanerna i norra Ungern begripligare, eftersom detta land är en af nutidens bättre vinorter. Från denna trakt får man nämligen Erlau-, Hegyallya- och Tokaj-vinerna.

I Céke-fyndet förekom ett mynt prägladt år 119 e. Kr. för kejsar Antoninus pius.[1]

På en vid Hagénow i Meklenburg funnen skopa fanns den romerska fabrikantens namn, hvilket fullt utskrifvet lydde Titus Robilius Sitalces. Samma namn är funnet på en skopa hittad vid Teplitz i Böhmen. En annan skopa i Hagenow-fyndet bar stämpeln EPIDIA eller LEPIDI A. Ännu en i Meklenburg funnen skopa har en romersk stämpel T. PAPIRI. LIB. En på Fyen funnen skopa har stämpeln NIGELLIO F(ecit), ett på samma ö funnet stycke af ett skopskaft har inskriften DISAVCVS F(ecit). På den ofvan nämnda skopan från Helsingland finnes ock en romersk stämpel, af hvilken dock allenast några bokstäfver (ADR) nu kunna läsas.

H. H.

Arkeologiska paralleler.

5.

I de båda förra årgångarne af Månadsbladet har jag framlagt några jämförelser mellan nordiska fornsaker och utländska, och dervid funnit, att det ena föremålet efter det andra från den tidigare jernåldern i Norden dels har sitt ytterst lika motstycke, dels sin förebild uti trakter som ligga i sydöst från vårt land, hvadan man

[1] Kenner, Fundchronik 8, s. 104 f.

synes berättigad att antaga åtminstone ett kulturinflytande som verkat från sydöst till nordvest; vägen som detta inflytande följde torde vi få söka i Oders, kanske äfven i Weichsels i arkeologiskt hänseende ännu föga kända floddal. Först (Månadsbladet 1872 s. 24) granskade vi några nålar och hängsmycken af guld, och funno den största öfverensstämmelse mellan fynd och fornsaksformer från Sverige-Norge-Danmark och å andra sidan Österrike-Ungern. Sedan (s. 118) framlade jag några föremål ur ett rikt danskt fynd, som innehöll derjämte guldmynt från de konstantinske kejsarnes tid, föremål som tycktes vara försämrade härmningar af romerska original, och uppvisade motsvarande föremål af romersk upprinnelse, som blifvit hittade i Ungern, utanför det romerska rikets nordgräns — och som således tillhört någon utom riket boende stam af »barbarer» — tillsammans med medaljer eller praktmynt från den nyss nämnda kejsareperioden. Vidare (s. 152) fäste jag uppmärksamhet vid likheten mellan två guldspännen med infattade stenar, funna det ena i Danmark, det andra i Ungern. Slutligen (Månadsbladet 1873 s. 1) visade jag, huru de i Nordens trenne land så ofta funna guldbrakteaterna, hvilka äro af största vigt för kännedomen af det inhemska forntida arbetet i Norden, hafva sina förbilder just i de konstantinske kejsarnes medaljer. Slutligen har i närmast föregående uppsats uppmärksamhet blifvit fäst vid den ganska vigtiga företeelsen, att romerska bronsskopor förekomma i germanska fynd från den tidigare jernåldern anträffade i Meklenburg, Danmark, Sverige, Norge, o. s. v. samt i norra Ungern.

Ännu kunna många bidrag lemnas till styrkande af dessa antydningars beviskraft. Ett framlägges här.

Nära gränsen mellan Jutland och Slesvig hittades tvenne gyllene blåshorn, det ena år 1639, det andra år 1734. De förvarades i den kongl. konstkammaren i

Köpenhamn, stulos der år 1802 och nedsmältes. Dessförinnan voro de dock lyckligtvis aftecknade.

Det ena hornet hade kring öfre kanten en inskrift af den längre och i Norden äldre runradens tecken så lydande **ᛖᚲᚺᛚᛖᚹᚨᚷᚨᛊᛏᛁᛉ ᚺᛟᛚᛏᛁᛃᚨᛉ ᚺᛟᚱᚾᚨ ᛏᚨᚹᛁᛞᛟ** hvilket af professor S. Bugge läses **ek HlevagastiR HoltingaR horna tavido** och öfversättes *jag Hlegäst Holtings som gjorde hornet.* Vi kunna således vara förvissade att det är förfärdigadt af en germansk man, men likheten i arbetssätt och stil är så stor mellan de två hornen att vi äfven åt det andra måste tillerkänna germaniskt ursprung.

På båda hornen finnas figurer dels upphöjda, dels bildade af inslagna punkter. Bland dessa senare förekommer å det runristade hornet den här fig. 18 återgifna gruppen: en fogel, stående på ryggen af en fisk, hackar på dennas hufvud. Framställningen är temligen rå; vi kunna misstänka bättre utförda förebilder. En sådan misstanke blir visshet, om vi kasta en blick på fig. 19 och 20.

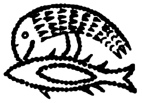

18.

20.

19.

Såsom redan blifvit nämndt i detta nummer har man vid Häven i Meklenburg undersökt en grafflock, som innehöll en mängd värderika romerska fornsaker. I en af dessa grafvar hittades det runda silfversmycket fig. 19 med samma framställning, ehuru vida bättre ut-

förd — vi hafva här för oss ett alster af det inom det romerska riket blomstrande hand(?)verket.

Tre städer vid stranden af Svarta hafvet präglade i forntiden mynt med denna bild å frånsidan: en fogel (mås eller örn) står på ryggen af eller hackar på hufvudet af en fisk (delfin, tonfisk eller stör). De tre städerna voro Olbia (fig. 20) vid hafvets nordstrand, Sinope i Mindre Asien och Istros eller Istropolis vid Donaus (Isters) mynning inom provinsen Moesia inferior. För dessa städer var bilden helt naturlig, ty Svarta hafvet är rikt på fisk, och måsar kringsvärma dess stränder.

Sinope ligger långt undan, det är derföre troligare att de nordiska bilderna hade till föredömen mynt från Olbia eller Istropolis. Då det är sannolikt att såväl guldhornet som Häven-fynden tillhöra århundradena närmast efter Kristi födelse, är det måhända troligare att vi i detta fall få tänka på Istropolis än på Olbia, i hvilken förra stad den ifrågavarande typen, enligt Koehne[1], är yngre än i Olbia. Deremot torde den inom guvernementet Kiew funna framställningen af en fogel på en fisk, hvilken C. F. Wiberg omtalar[2] efter det i dansk Antiqvarisk Tidskrift 1852—54 meddelade referatet af Fundukleјs arbete om fornlemningar inom nämnda guvernement, antagas ega sammanhang med det närmare liggande Olbias mynt; till hvilken tid detta ryska fynd hör är icke angifvet och kan icke af den kortfattade beskrifningen ses.

I detta sammanhang torde lämpligen påminnas der-

[1] Musée de prince Koutchoubey I s. 40. Typen med fogeln som hackar fiskens hufvud tillhör Olbias första myntperiod (655—65 f. Kr.), en fogel upprätt stående på en fisk finnes någon gång under den andra perioden 60 f. Kr.—193 e. Kr. Derefter förekommer ingendera typen.

[2] De klassiska folkens förbindelse med Norden, andra uppl. s. 24. Ett olbiskt mynt är afbildadt å detta arbetes titelplansch.

om, att runor af samma slag som på det danska hornet förekomma på en i Vallachiet, således icke så långt från Istropolis, funnen guldring. Det är icke gerna möjligt att med Stephens anse denna ring vara en från Norden utgången »vandrare»,[1] fast mer går ringen med sin intressanta inskrift in i den stora kedja af fynd, som sammanbinder Germanerna i söder med Germanerna vid Östersjön.

Tack vare de gamla mynten hafva vi här fått en ganska värderik upplysning. Detta ger mig anledning att nu, ehuru vi dermed gå öfver till en annan period, påpeka ett annat fall, då numismatiken ger en god handräckning åt studiet af våra nordiska fornsaker.

Till den nordiska bronsåldern, hvilken som bekant förekommer t. ex. i Sverige, Norge, Danmark, Pommern, Brandenburg, Meklenburg, Lüneburg, eller närmare bestämdt till denna ålders senare del höra rikt ornamenterade bronskärl med toppformiga lock, som synas hafva hängt öfver kärlet. Sådana äro afbildade t. ex. Montelius, Svenska fornsaker, fig. 246—251, och Lifvet i Sverige under hednatiden, fig. 48, Antiqv. Tidskr. 3, s. 276, 7; 4 fig., 22, 23. I det sist utkomna häftet (28) af kapten A. P. Madsens vackra planschverk Afbildningar af danske oldsager og mindesmærker förekommer figuren af ett sådant lock, funnet jämte andra fornsaker i en torfmosse vid Lund i Slagelse härad på Seland. På detta lock finnas de vanliga omböjda böljsiraterna, men, såsom fig. 21 visar, med det egendomliga och ganska intressanta tilllägget af en rått tecknad, framböjd menniskofigur, hvilken håller i handen en staf e. d.

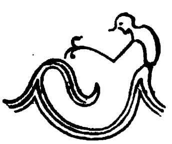
21.

Det synes mig otvifvelaktigt, att vi få söka förklaringen för denna figur i fig. 22—24. Fig. 22 visar

[1] Oldnorthern runic monuments 2, s. 567.

ett mynt prägladt för konung Filip II af Makedonien, den store Alexanders fader, af en typ som var mycket omtyckt i den gamla verlden, särskildt af de keltiska stammarne, hvilka afbildade den i oändlighet, dervid allt mer utplånande den ursprungliga konstnärligheten i arbetet. Fig. 23 visar en sådan keltisk imitation funnen i den schweiziska kantonen Thurgau och tillhörig de galliska Arvernernas utmyntning. På båda myntens bak-

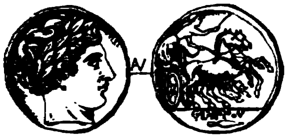

22.

23.

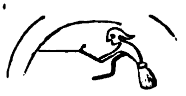

24.

sida se vi en man framsträckt, med piskan eller gisslet i handen, köra ett spann. En körsven, som ännu mer påminner om figuren fig. 21 är här återgifven fig. 24 efter ett annat i norra Schweiz funnet mynt.

Det kan icke gerna betviflas att dessa lock och kärl äro arbetade inom den nordiska bronsålderns område, och vi skulle således få draga den slutsatsen att en nordisk metallarbetare haft tillfälle se ett kejsar Filips mynt eller en gallisk efterbildning af detsamma. Två konung Filips silfvermynt sägas vara funna på Gotland.[1] Den nu aflidne Fr. Wiggert i Magdeburg hade i sin myntsamling ett galliskt mynt, funnet på Anhaltskt område på högra Elbestranden vid Gödnitz.[2] Två mynt af Alexander den store äro funna i en grafhög jämte ett svärd och en armring af brons inom Orlagau d. v. s. inom södra delen af preussiska provinsen Sachsen.

Man kan häraf leda sig till tvenne vigtiga slutsatser. Om på ett nordiskt arbete från bronsåldern förekommer en bild lånad från ett konung Filips mynt, original eller

[1] Montelius, Från jernåldern, s. 1.

[2] Kruse, Deutsche Alterthümer 3, h. 3 & 4, s. 36, pl. 2, fig. *a*.

efterbildning, så är deraf klart, att bronsåldern i Norden icke kunnat upphöra — vi skola vara till och med mera än nödigt försigtige — *före* kejsar Filips tronbestigning år 360.[1] Man kan f. n. beqvämast anse början af vår tideräkning beteckna gränsen mellan brons- och jernåldrarne i Norden, likväl förbehållande sig att med ledning af nya fynd närmare bestämma den. Det synes mig sannolikare, att denna gräns faller före än efter Kristi födelse, men mot antagande af en jernålderns begynnelse flera århundraden före Kristi födelse inlägger det ifrågavande fyndet från en af Danmarks hufvudbygder en bestämd protest.

Den andra vinsten detta fynd gifver oss är följande. Allt mera vinner den åsigten insteg, att den i Norden förekommande bronsålderskulturen icke är ett alster hvarken af fenikisk eller sydeuropeisk (särskildt etruskisk) kultur. Väl har denna nordiska kultur, sedan hon en gång uppkommit, rönt ett från södra Europa utgånget sidoinflytande, hvilket dock icke synes hafva varit genomgripande. Icke ens detta sidoinflytande är etruskiskt, utan har snårare utgått från den s. k. Hallstatt-kulturen, en keltisk kultur, som karakteriseras genom öfvergång från brons- till jernålder och förekommer i Österrike, Schweiz, sydvestra Tyskland, franska departementet Côte d'Or o. s. v.

I mina Bidrag till spännets historia har jag för mellersta och vestra Europa särskilt tvenne sådana öfvergångskulturer, båda keltiska — vi fatta detta namn i dess vidsträcktaste betydelse — och kallat dem efter

[1] Å andra sidan kunna vi deraf att i frågavarande figur förekommer å det koniska locket till ett bronskärl (jfr d:r Montelii framställning i Antiqvarisk Tidskrift 3 s. 272 f.) draga den slutsats, att när konung Filips mynt eller deras imitationer blefvo bekanta i Norden, hade dennas bronsålder redan inträdt i sitt sista skede. Bronsålderns begynnelse måste derföre falla mycket tidigare.

två rika fyndorter, Hallstatt- och Tènekulturerna. Den senare är den specielt galliska, som förekommer inom större delen af Frankrike, som eger de s. k. galliska mynten och deribland de imiterade Filipsmynten, och som utsträckt en arm *norr* om Hallstattkulturen, *söder* om den nordiska bronsålderns område; vi finna nämligen vittnesbörd om Tène-kulturens tillvara i Thüringen, Böhmen, Mähren och vestra Ungern.[1]

Det synes, som om denna Tène-kulturens utbredning österut vore af jämförelsevis nyare ursprung och måste i sådant fall beröringen med Hallstatt-kulturen vara tidigare. Derest bilden å den danska lock-kupan icke är tagen direkt från ett Filips mynt, utan från en gallisk imitation, hafva vi deri ett bevis för beröringen mellan vår bronsålders kultur och Tenè-kulturen — för ögonblicket det enda bevis för en sådan som jag kan påminna mig. Denna senare kultur var deremot, såsom jag annorstädes visat, af stor vigt för den tidigare germanska jernålderns kultur i norra Tyskland och äfven norr om Östersjön.

Ju mera fynden ökas och iakttagelserna, desto vigtigare slutsatser skola vi kunna draga. Ännu befinna vi oss allenast vid begynnelsen.

H. H.

Angelsaksiska mynt funna i Småland.

1. *Jönköpings län.*

Våren 1873 fann arbetskarlen S. A. Falk å Fänestad Norregårdens egor i Forsheda socken, Vestbo härad, en liten silfverskatt, som blifvit gömd der i jorden för mera än 800 år sedan. Fyndet, som anträffades vid två olika tillfällen men på samma ställe, bestod af 125 *mynt*

[1] Se vidare min här ofvan nyss citerade uppsats i Antiqvarisk Tidskrift del. 4.

och en liten *prydnad*, allt af *silfver;* å platsen hade ofta varit svedjadt, hvarföre mynten blifvit något skadade af eld.

Genom gåfva af f. d. antiqvitetsintendenten friherre N. G. Djurklou erhöll Statens Historiska Museum detta i flere afseenden intressanta fynd, som i Museets Inventarium nu har nummer 5046.

Fyndet består af:

a) Omkring 100 hela och sönderbrutna *angelsaksiska* mynt, af hvilka fyra hafva ett litet borradt hål nära kanten. Några af de brutna mynten hafva gamla, de andra färska brottytor.

b) 13 hela *tyska* mynt från Ottonernes tid, samt bitar af 3 dylika mynt. Intet af dem är genomborradt.

c) Ett *arabiskt* (kufiskt) mynt, som ännu icke är närmare bestämdt.

d) Ett genomborradt, ensidigt präglad mynt, utan inskrift. I midten ses ett likarmadt kors och i hvarje korsvinkel 4 eller 5 punkter; kanten är snedrutad.

e) En opräglad myntplants af samma storlek som de angelsaksiska mynten.

f) En tunn spetsoval silfverplåt med två långsgående upphöjda ränder utmed midten; prydd med små inslagna trekanter med en upphöjd punkt i hvarje. Ena ändan hoprullad i liten spiral, den andra uppböjd i en hake. Längd 1.7 tum, bredd 0.7 tum. Nu bruten i flere bitar, som dock alla finnas.

g) En liten simpel, ringformigt hopböjd silfvertråd.

Den lilla skilnaden mellan antalet af de till Museet inkomna mynten och det af hittaren uppgifna beror troligen på det olika sätt, hvarpå de sönderbrutna mynten blifvit räknade.

De angelsaksiska mynten äro alla präglade för konung Etelred II (978—1016). Fem af dem höra till den typ som i riksantiqvarien Hildebrands arbete öfver

de angelsaksiska mynten är betecknad med B 1, åtta till typen B 2, ett till typen B 3, samt alla de öfriga (omkr. 85 st.) till typen C och dess variationer. Mynten voro således troligen nedlagda i jorden, eller hade åtminstone lemnat England, innan de annars så talrika, något yngre, Etelreds-mynten af typerna D och E hunnit hit eller kommit i omlopp.

Friherre Djurklous gåfva af detta fynd var af så mycket större värde för Museet, som man förut ej kände något fynd af angelsaksiska mynt från Jönköpings län. Äfven i andra delar af Småland äro sådana fynd sällsynta. De enda, om hvilka jag hittills lyckats erhålla kännedom, äro följande.

2. *I Kronobergs län.*

Vid Horda soldattorp i Moheda socken, Albo härad, fann man år 1828 i en nyodlad åker bredvid ett stenröse en lerkruka, som innehöll 256 mynt och åtskilliga smycken af silfver, vägande tillsammans 2 skålp. 97 ort, samt några guldbitar af 3 dukaters vigt. Af mynten voro 36 angelsaksiska, alla präglade för konung Etelred; samt 190 tyska, 3 hela kufiska och 27 bitar af sådana mynt (St. Hist. Mus. 501).

Å Östraby egor i Ryssby socken, Sunnerbo härad, hittades år 1858 under dikesgräfning bredvid en större sten, 1.5 fot under jordytan, 131 mynt och flere bitar af en snodd halsring m. m., allt af silfver, vägande tillsammans 43 ort. Af mynten voro 6 angelsaksiska, nämligen 1 präglad för konung Knut den store (1016—1035), 1 för Harold (1035—1039) och 4 för Edvard Confessor (1042—1066). De öfriga mynten voro 71 tyska och 54 danska, af hvilka senare de flesta äro präglade för Magnus den gode (St. Hist. Mus. 2524).

3. *I Kalmar län.*

Vid plöjning i en åker nära staden Kalmar hittades för 200 år sedan åtskilliga mynt, hvaraf El. Brenner år

1673 hos en guldsmed i Kalmar öfverkom några angelsaksiska, präglade för konung Etelred, flere tyska och 3 kufiska.[1]

Å Binga egor i Hosmo socken, Södra Möre härad, vid Ljungbyåns mynning, hittades år 1855 under stenbrytning i en backe 15 hela och mer än 50 bitar af mynt, samt 9 små bitar af smala tenar, allt af silfver, vägande tillsammans 15.7 ort. Af mynten voro några få angelsaksiska, de öfriga tyska och danska (St. Hist. Mus. 2170).

Äfven i Blekinge och Vestergötland hittas endast sällan anglosachsiska mynt, under det att vi från Bohuslän och Halland för ögonblicket ej känna ett enda fynd af sådana mynt. Detta förhållande är så mycket mera anmärkningsvärdt, som man i andra delar af Norden, i synnerhet på Öland och Gotland funnit tusentals angelsaksiska mynt, minnen af våra förfäders lifliga förbindelser med England under hednatidens sista århundraden.

O. M—s.

Från Akademiens sammankomster.

UNDERDÅNIGT UTLÅTANDE har blifvit afgifvet öfver en ansökning af lektorn i Vexiö dr A. G. Ahlqvist rörande anslag för att anskaffa afskrifter ur främmande arkiv.

MEDALJFÖRSLAG gillade: 1) till H. Maj:t Drottningens belöningsmedalj. — 2) Jönköpings läns kongl. hushållningssällskaps belöningsmedalj.

INSKRIFT på en minnesvård å nya kyrkogården öfver Samuel Owen har blifvit stadfästad.

TÄFLINGSSKRIFT, med titel: »Afhandling om Oppunda härad i Södermanland», har inkommit, men icke kunnat prisbelönas.

[1] B. E. Hildebrand, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet (Stockholm, 1846), s. XLII.

HELSINGLANDS FORNMINNESSÄLLSKAP har genom sin sekreterare dr J. A. Wiström meddelat berättelse om sällskapets verksamhet under år 1873.

TUNHEMS FÖRSAMLINGS KYRKA i Vestergötland. Uppå anmälan af hr kyrkoherden C. J. Ljungström, att i Tunhems kyrkas golf blifvit, sannolikt vid en reparation 1810 inlagda fyra genom vackert skulpturarbete utmärkta grafstenar öfver Per Nilsson Kafle till Nygård, † 1645, Olof Andersson Sölfverlo till Tristorp, † 1676, och hans båda hustrur, samt fältmarskalken Lennart Torstenssons fader, Torsten Lennartsson till Forstena och Resta, har Akademien, på det dessa stenar må kunna upptagas och anbringas vid kyrkans vägg, der de blifva från förstörelse skyddade, beslutat lemna församlingen ett belopp af 100 riksdaler.

BESKRIFNING ÖFVER JÄDERS SOCKEN i Södermanland, med omsorg utarbetad af folkskoleläraren C. G. Österberg och försedd med talrika teckningar, har blifvit inlemnad till Akademien, som beviljat författaren en gratifikation af 300 riksdaler.

EN FORNLEMNING PÅ HISINGEN. Med bifall till drätselkammarens i Göteborg anhållan, har Akademien medgifvit att tvenne vid en förstörd grafhög resta stenar, hvilka hota att nedstörta i en grusgrop, å Sannegårdens egor i Lundby socken å Hisingen, må flyttas till ett närbeläget passande ställe.

SKRIFVELSER hafva blifvit aflåtna till Konungens befallningshafvande i Skaraborgs län, med anledning af ifrågasatt nedbrytning af Reuterska grafkoret vid Levene kyrka; till domkapitlet i Skara och pastorsembetet i Fyrunga församling rörande fornsaker i Fyrunga gamla kyrka, hvilken snart skall nedbrytas.

Litteratur.

Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift 4 (andra delens första häfte).

Innehåll: 1. P. A. Säve, Kors på Gotland (träsnitt). — 2. C. F. Wiberg, Våra förfäders stridsvapen, efter fynd i Gestriklands forngrafvar. — 3. Fr. Leffler, Anteckningar om Vestmanlands folkspråk. — 4. N. M. Mandelgren, Anteckningar om techniken i våra gamla kyrkomålningar samt om sätten att restaurera dem. — 5. Densamme, Huru böra runstenar och andra grafstenar, vägg- och hvalfmålningar m. m. aftecknas? — 6. C. Eichhorn, Äldre svenska folkvisor. — 7. G. Djurklou, Några anmärkningar. — 8. P. J. Lindahl, Granskade runinskrifter (fig.). — 9. Ur Svenska fornminnesföreningens handlingar. — 10. Två folkmelodier, meddelade af C. E. Södling.

Föreningen, som tidigare erhållit ett statsunderstöd af 1,000 rdr, med skyldighet att till kongl. ecklesiastikdepartementet aflemna 100 ex. af hvad Föreningen utgaf år 1872 (= andra och tredje häftet af Tidskriften, tillsammans 198 s.), har fått mottaga yttterligare 1,000 rdr, med skyldighet att aflemna 100 ex. af samma tredje häfte och det här omnämnda fjerde (tillsammans 192 s.).

Hvarjehanda.

ROMERSKT FYND I NORGE. Under numrets sättning, har hr stud. Undset i Kristiania haft godheten sända mig några fotografier af romerska kärl, deribland en skopa med sil, funna i S. Trondhjems amt på Lines-ön, under 64° 1′ N. bredd — det nordligaste nu kända fynd af romerska föremål.
H. H.

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet,

som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden kl. 12—2, hafva besökts under januari månad af 1451, under februari af 1264, under mars af 1097 personer. Summa för årets första qvartal: 3812.

Detta nummer lades under pressen den 4 Maj 1874.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1874.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

28. 1874. April.

Innehåll: 1. Om lädermynten 3. — 2. Öremölla-fyndet 4. — 3. Hällristningar i Australien. — 4. Romansk grafsten från Vestergötland. — 5. Gåfvor.

Om lädermynten.

3.

Vid närmare påseende af hr baron Kurcks uppsats i Månadsbladet n:o 26, finner jag att det icke, såsom jag först förmodade, är mitt under sistlidne höst vid naturforskaremötet i Köpenhamn hållna föredrag *om Nordens äldsta mynt*, utan 7:de kapitlet i mitt för två år sedan (1872) utgifna arbete om *Bronsåldern*, 3:dje upplagan, som baron K. gjort till föremål för sina anmärkningar; och jag finner också att det isynnerhet är två slags meddelanden af mig som baron K. klandrat:

för det första, att då baron K. ej hört omtalas större lädermynt än af en tums storlek och något mindre (sid. 18), men jag deremot omtalat sådana af 4—5 tums längd och bredd, så synes baron K. mena, att denna min uppgift blifvit gjord för att mina läderpolletter skulle till storleken få fullkomlig likhet med de gamla lädermynten (sid. 24) och vara afbildningar af dem;

för det andra, att då endast naglar af silfver förekomma i de berättelser om lädermynt som baron K. hört omtalas, men jag uppgifvit sådana fynd med naglar af brons, så synes baron K. förmoda att sådant skett för att jag skulle få dem att tillhöra bronsåldern.

Jag har i anledning häraf ansett mig skyldig att meddela den opartiske läsaren följande.

För det första, beträffande den af mig uppgifna storleken af lädermynt af 4—5 tum, får jag upplysa att hvarje gång då någon för mig uppgifvit att han *sjelf* sett lädermynt, har jag alltid låtit honom först beskrifva formen och storleken af de exemplar deraf som han sett. Af sådana anteckningar har jag samlat ett stort antal och under flera år. Af dessa vill jag här anföra följande. Husmannen S. J. från Ö. i D. socken, kom till mig och sålde en obetydlig antiqvitet. På min tillfrågan om han sett lädermynt, yttrade han: »*lärpengar*», ja en sådan har jag sett hos hemmansegaren P. P. i B. för tio år sedan; han är död för åtta år sedan, men hans äldsta son som fått hemmanet har visst tagit vara på lärpengen, som gubben syntes högt värdera och stundom visade för sina bekanta. På tillfrågan hvad form detta lädermynt hade och hur stort det var, svarade mannen att det var fyrkantigt, och han utmätte på insidan af sin utsträckta hand storleken af det lädermynt han sett, och då jag derefter visade honom min större läderpollett, yttrade han genast: just sådan var den, kanske litet längre på den ena sidan och litet kortare på den andra. Jag lofvade honom drickspenningar om han ville gå till bonden och fråga om han ännu egde qvar faderns läderpenning. Jag ville blott *se*, icke *hafva* den. Men han kom aldrig tillbaka. Förmodligen fick han snubbor för det att han röjt en sådan familjehemlighet, hvarom mera här nedan.

I senare åren har jag äfven vändt mig till prester och andra upplysta ståndspersoner, för att genom dem hos allmogen efterfråga om någon ännu lefver, som sett lädermynt. I ett bref från pastor N. heter det: »att lädermynt hafva funnits här och ännu finnas, kan anses för temligen säkert, ty man vet att omtala deras

utseende: fyrkantiga, cirka 3 tum långa och 2 tum breda, med silfvernaglar i hörnen.» Derefter uppräknas åtskilliga namn på bönder, som ha sett lädermynt. Kyrkoherden H. omförmäler »att i L. socken bestämdt funnits läderpenningar och troligen ännu finnas, men egarne vilja troligen ej fram med dem, emedan de anse dem såsom ett slags amuletter.» En civil tjensteman hr L. har lemnat mig följande skriftliga uppgift, som här i kort utdrag meddelas. För 30 år sedan visade numera aflidne hemmansegaren H. N. i Q. mig, såsom en raritet, ett lädermynt som han ärft efter sina förfäder, hvarför han derpå satte ett högt värde. Myntet bestod af tjockt läder, ungefär som vårt sulläder, mörkt till färgen och till storleken ungefär 5 tum i fyrkant, m. m. Han omtalar äfven i lädret inpressad stämpel, men brefskrifvaren kunde ej tydligt påminna sig de deri förekommande »*figurer*». Vidare: i bref från pastor L. »Af flera personer har jag hört att sådana mynt som de kallat 'läderlappar' af dem både skådats och egts. Dessa lädermynt uppgifvas ha varit fyrkantiga, af en mindre hands storlek, försedda med naglar af silfver i de fyra hörnen och stundom också med en sådan nagel i midten.»

På grund af alla dessa öfverensstämmande bevis, torde den opartiske läsaren inse att åtskilliga lädermynt af åsyna vittnen uppgifvits vara af den af mig uppgifna storleken och att således baron K:s förmodan om ett misstag i detta afseende är i alla afseenden ogrundad.

Vi vilja nu vända oss till baron K:s andra påstående, att lädermynt *endast* med silfvernaglar blifvit funna och att då jag uppgifvit att sådana funnits äfven med naglar af brons, denna min uppgift skall hafva blifvit gjord för att få dem att tillhöra bronsåldern.

Baron K. påstår (sid. 21) att ingen enda anförd

fyndhistoria omtalar lädermynt med bronsnaglar och att redogörelse saknas vid begge de af mig omtalade fynden (det vid Tarstad och vid Marieberg) rörande naglarnas metallslag, då om dem endast uppgifves att naglarna varit af metall. Således är det det för baron K. obekant att ordet brons icke varit begagnadt af allmänheten förr än under de sista åren och att i dess ställe begagnats ordet *metall,* både af allmogen och till och med i officiela skrifter. En hvar som härom ej är okunnig, måste derför inse att ordet brons ej *kan* förekomma i allmogens uppgifter om arten af naglarna i lädermynten, men att begreppet *brons* måste af honom uttryckas med ordet metall. Att såsom ofvan nämndes, ordet metall till och med i officiela skrifter blifvit begagnadt i stället för ordet brons, derom torde äfven baron K. kunna öfvertyga sig, då jag för detta ändamål tager mig friheten att hänvisa honom till kongl. förordningen af den 17 april 1828, der följande förekommer om jordfynd som böra lemnas till kongl. Maj:t: »äldre arbeten i guld, silfver, koppar, metall, sten, trä» m. m. En hvar måste väl inse att med ordet *metall* här menas brons, då denna ej nämnes särskilt. Detta blir om möjligt ännu mer handgripligt af kongl. förordningen af den 29 november 1867, § 8, mom. 1 der följande förekommer: »En hvar som i jorden, i vatten etc. finner fornsaker af guld, silfver, koppar eller brons (s. k. metall) skall Oss och kronan sådant fynd hembjuda.» Häraf är ju alldeles klart att då allmogen uppgifver att naglarna i lädermynten varit af metall, så har han dermed uppgifvit att de varit af brons.

Att personer af allmogen för mig uppgifvit att naglarna i lädermynt som de sett varit af metall, derom har jag samlat och upptecknat flera bevis och jag kan till och med styrka dessa genom skriftligt meddelande i bref från pastor L. »För många år sedan an-

träffade en ännu lefvande båtsman vid namn S. i H., vid dikningen, ett lerkärl med ett deri liggande mynt af läder, fyrkantigt och försedt med fyra naglar af metall — ej af silfver — som han sade.»

Sedan nu hr baronens begge hufvudsakliga beskyllningar för oriktiga uppgifter blifvit vederlagda, så återstår ännu ett och annat hvarom vi skola talas vid.

Då baron K. i Månadsbladet (sid. 20) omnämner det af mig i *Bronsåldern* omtalade fyndet som gjordes i Tarstad af några gossar, hvarföre nämner ej baronen hvad der tydligt står att läsa: att gossarne buro fyndet in och visade föräldrarna, som jämte andra tillkomna äldre personer, sade att det varit mynt? Hvarföre har han uteslutit denna uppgift? Naturligtvis om han utsatt den, så hade han ej kunnat inbilla sina läsare att det blott varit barn, hvaraf han gör den slutledning »att detta fynd (menas väl denna uppgift om fyndet) icke kan vara öfvertygande.»

Vidare: sid. 20 omnämner baron K. att jag upptager lädermynten i min bevisning för bronsålderns feniciska ursprung. Jag får, i anledning deraf erinra derom att så vidt jag vet alla fornforskare äro derom öfverens att bronskulturen härstammar från Orienten; men rörande sättet huru han kommit hit och tiden då han först blifvit hit införd, derom äro meningarna mycket delade: Men enär den som skifvit ett slags förord till baron K:s uppsats i Månadsbladet (sid. 7) yttrat något mera om detta ämne, anser jag mig med några ord böra besvara äfven detta. Förf. yttrar dervid att jag sammanställt dem (våra lädermynt) med de lädermynt som uppgifvits hafva varit begagnade i Karthago Men han erinrar: »det visar sig dock af det citat professor N. anfört, att på de karthagiska mynten lädret varit viket omkring något för oss okändt ämne, hvadan man måste antaga en betydlig olikhet med de hos oss

funna s. k. lädermynten.» Men förf. hade väl kunnat vidare fortsätta och anföra hvad jag på samma ställe yttrat (sid. 138—139) att Aeschines' beskrifning är så oredig att ingen kan begripa den, och att den sannolikt blifvit honom, greken, meddelad på ett språk (det feniciska) som han ej förstått. Men han säger dock uttryckligen, och det har han förstått, att det som invecklades var rundt och liknade till storleken en *stater;* således har det varit utvändigt synligt, enär det kunnat beskrifvas både till form och storlek — det är ju klart. Man skulle deraf kunna förmoda att ordet inveckladt betyder inpressadt, och att det varit en i läderstycket insatt (inpressad) stämpel som visade dess penningvärde eller den myndighet, offentlig eller enskild, som satt myntet i omlopp. Jag har i en not till sid. 139 yttrat att detta blott är en gissning, men denna gissning vidhåller jag ännu och jag har derför fått ett ytterligare stöd genom den här ofvan (sid. 51) meddelade uppgiften att i ett härstädes träffadt lädermynt fanns en inpressad stämpel. Jag har redan förr på flera ställen, om jag rätt minnes, erinrat att på hvart mynt eller pollett måste vara tvåslags märken: *ett* som antyder dess penningvärde och *ett* som utvisar den myndighet som utgifvit det.

I anledning af hvad baron K. (sid. 26) nämner om andra siffran i årtalet på den större läderpolletten, får jag upprepa hvad jag redan yttrat att den är mycket otydligare än den blifvit i fotografien, att några läst den för en femma, andra för en sexa, men att sedan baron Stjernstedt, i anledning af det der förekommande ordet Daler, genom numismatiskt-historiska bevis ådagalagt att det måste vara en sjua, så är och blir det en sjua. Men detta är för nu ifrågavarande ämne fullkomligt likgiltigt, till och med om det vore en åtta. Det kan måhända vara vigtigt för ett lands myntnings-

historia att veta under hvilket år och dag detta land började kalla sitt mynt daler eller mark eller krona o. s. v., men icke har detta det ringaste inflytande på frågan om landets kulturhistoria, hvarom här endast är fråga, men deremot är det i detta, i kulturhistoriskt afseende ytterst vigtigt att utforska *när* ett folk, ifrån att som vilden endast genom varubyte drifva sin handel och vandel, fick sitt första mynt, detta må hafva varit af hvad ämne som helst: läder, bark eller annat. Och i detta (i kulturhistoriskt) afseende är det en ytterst vigtig upplysning som Olaus Magnus meddelat i sin *Historia gentium septentrionalium* att Nordens äldsta mynt var af läder och att detta mynt var det enda härstädes begagnade under flera århundraden, och isynnerhet som denna hans uppgift bekräftas af de lädermynt som på oräkneliga ställen, isynnerhet i södra Sverige träffats i jorden från hedna tiden. Blott som ett *tillägg* till denna vår kunskap är det att anse att sedan landet fått riksmynt af annat ämne, blef lädermyntet efter hand afskaffadt och slutligen begagnadt blott som enskildt mynt, betalningsanvisning, pollett, sannolikt vid grufvor och bergverk.[1] Men att den här ifrågavarande polletten till alla delar liknar (enligt den beskrifning, vi af tjogtals personer som sjelfva sett dem, hafva) åtskilliga af de i jorden funna lädermynt till storlek, form, ämne

[1] Och hvad är i sjelfva verket skilnaden emellan ett representativt mynt, sådant som vårt mest använda mynt, sedlarna, och polletten? jo blott rymden för dess kursering. Myntet, säger man, är utgifvet af rikets myndighet, kanske dock nu mest af en privatbankinrättnings myndighet; polletten är utgifven af lokalmyndigheten vid en grufva eller bergverk och är ämnad att begagnas blott inom det område, der dess arbetare vistas och verka; längre kring är det ej ämnadt att gälla. Och i hvilken del af t. ex. Europa menar man väl att det svenska representativa (sedel)myntet kurserar och gäller? Försök att utbjuda det bland folket i Tyskland, England, Frankrike m. m., kanske det knappt antages på andra ställen utom Sverige, än i Danmarks hufvudstad.

(tjockt läder) och deri att den är försedd med likadana naglar framför de fyra hörnen. Deremot finnes ingen väsendlig likhet mellan dem och Karl XII:s plåtmynt, som baron K. menar. Men då baron K. derefter låter förstå att den ifrågavarande läderpolletten »vore en tillverkning af en okunnig förfalskare», så anser jag mig uppmanad att vederlägga denna beskyllning såsom rent af grundlös. Den af baron K. såkallade »handverkaren» är allmänt känd som hederlig man och i sitt yrke en af våra skickligaste handverkare; dessutom måste en hvar, som ser ifrågavarande läderpollett och har någon kännedom om sådana saker, kunna finna att han är gammal och icke i senare tid eftergjord, ännu mer: hvad fördel skulle den s. k. handverkaren hafva haft af ett sådant företag som skulle förutsätta för honom dryga kostnader genom att anskaffa plåtarna och genom besväret att i dem gravera de flera olika figurerna, samt genom att inpressa dem i det ovanligt tjocka lädret (som enligt garfvares intyg är hästläder). Och hela denna kostnad och allt detta besvär skulle han hafva tillställt endast för att tillverka ett enda exemplar och blott för att dermed narra mig. Härtill kan läggas, att jag fick den här ifrågavarande större polletten före den tid då hetsjagten efter lädermynt egentligen börjats, och att anledningen dertill var, att då jag en dag i ett annat ärende besökte »handverkaren» som jag förut knappt sett, och jag der i verkstaden varseblef några stenantiqviteter, frågade jag honom händelsevis om han hört omtalas lädermynt, hvarpå han svarade att en bekant i Vestmanland, åt hvilken han gjort ett arbete, omtalat att han hade fem stycken och att han skulle skicka honom det bäst bibehållna. Efter någon tid kom »handverkaren» till mig med den nu ifrågavarande läderpolletten, och berättade att mannen som egt honom, nu rest till Amerika och hade från Göte-

borgs postkontor i bref sändt honom denna läderpjesen som han nu gaf mig. På tillfrågan hvad jag derför finge betala, ville han ej mottaga någon betalning, och jag måste sedan nästan tvinga honom att behålla en liten penningsumma, som han slutligen mottog, ej som betalning för polletten, som han skänkt mig, utan för ett annat ärende, som han skolat under en resa uträtta och som till en del misslyckats.

Efter en längre tid tillbytte jag mig den mindre polletten för några flintantiqviteter. Denna pollett hade han fått från Småland, der vid en rik bondes död skall ha funnits 3 lädermynt eller polletter och af dessa erhöll jag slutligen det ena. Efter denna enkla berättelse om sättet huru jag erhållit mina läderpolletter, kan väl intet det minsta tvifvel uppstå om den s. k. handverkarens oegennytta och ärlighet i denna transaktion.

Den här först nämnda polletten förblifver hädanefter som hittills en för ögonen liggande bild af det verkliga, redan under hedna tiden hos oss begagnade lädermynt sådant Olaus Magnus beskrifver det såsom det första här i Norden brukade och under flera århundraden fortfarande använda mynt. Skulle, som jag hoppas, något sådant komma oss tillhanda, så anser jag för min del att vi deraf icke lära något annat som vi ej redan känna, än om något exemplar påträffades med den i lädret intryckta stämpel (hvilken utan tvifvel måste finnas), med så tydliga »figurer» att de kunde urskiljas, och hvilka måste antyda den myndighet, som utgifvit myntet.

Ännu blott några få ord: på sid. 24—25 i Månadsbladet yttrar sig baron K. »att det förekommer som skulle dessa pollettlika lädermynt vara föga förenliga med hvad man i öfrigt förvarar från bronsåldern.» Frågas nu: hvad i all verlden kan det vara som man för-

varar från bronsåldern och som är föga förenligt med dessa pollettlika lädermynt?

Vidare: sid. 24 anför baron K. ett P. S. af ett bref som jag skall ha skrifvit till honom 1843 och deri jag skall hafva anmodat honom att »söka få rätt på de ofta omtalade lädermynten med silfvernaglar», och deraf drager han den besynnerliga slutledning att jag då ansåg alla lädermynt att hafva silfvernaglar, och han frågar »om efter denna tid något fynd af lädermynt med metallnaglar blifvit gjordt», en i sanning underlig slutledning.

Ännu finnes mycket i baron K:s ifrågavarande skrift som skulle behöfva anmärkas och rättas, men jag tror mig här kunna sluta med hopp om att den opartiske läsaren finner att jag med säkra bevis ådagalagt grundlösheten af baron K:s mot mig gjorda anmärkningar.

Lund 1874. Sven Nilsson.

Öremölla-fyndet.

4.

De tvenne glasbägarne äro hvarandra alldeles lika; deras utseende visas af fig. 25.

Båda äro sönderslagna, men den ena har blifvit hopsatt, så att man kan angifva måtten. Höjden är 3,6 decimaltum eller 10,6 centimeter, öfre tvärmåttet icke fullt 3,6 decimaltum (10,4 centimeter), tvärmåttet under foten 1,62 decimaltum (4,6 centimeter). Glaset är gråhvitt, linierna och ovalerna äro inslipade.

En stor bägare med likaledes inslipade, men tätt intill hvarandra sittande ovaler, är funnen i ett röse,

hörande till ena ändan af det stora graffältet vid Sojvide i Sjonhems socken på Gotland (Inv. 4687).[1]

Bägare med glest sittande inslipade ovaler äro funna både i Danmark och Norge.

Då denna typ således kan anses vara i de tre nordiska landen ganska vanlig, är det af vigt att efterse, hvarest inom det romerska rikets norra provinser vi återfinna samma sätt att ornera glaskärlen. Det visar

25.

sig då, att under det glaskärl med inslipade ovaler förekomma i Pestmuseet, är denna typ, om icke okänd, åtminstone ytterst sällsynt i de vestra delarne af det romerska riket norr om Alperna. Man får visserligen vara försigtig med att draga slutsatser derifrån, att en typ saknas här eller der, men jag har studerat samlingarna i Speier, Wiesbaden och Köln, Namur och Bruxel-

[1] Denna del af graffältet tillhör af gammalt Odvalls gård i Björke socken.

les, alla ganska rika på romerska glaskärl. Det stora antalet af kärl i dessa samlingar tillåta oss att draga slutsatser om hvad i trakten finnes eller icke finnes, och det negativa resultat, till hvilket vi i detta fall kommit, styrkes deraf att de glaskärlsformer, som i dessa samlingar äro de vanligaste, saknas i de nordiska fynden.

Här hafva vi således ett nytt bevis derför, att de förhållanden, som bragte så många romerska föremål till Norden, företrädesvis verkade i riktningen från sydöst — såsom jag i mina »arkeologiska paralleler» sökt visa.

Som tillägg till den andra uppsatsen om Öremölla-fyndet kan här nämnas, att jag under en nyligen företagen resa till norra Tyskland, fann tvenne bronskärl af samma form som fig. 15 i Berlin-museet; de voro funna vid Zerbst i Anhalt-Dessau. I Oldenburg såg jag, hos hr öfverkammarherren von Alten, teckningen af ett liknande kärl funnet inom storhertigdömet.

H. H.

Hällristningar i Australien.

I Wood's Natural History of Man andra delen (London 1870) förekomma (s. 94) följande underrättelser om hällristningar i Australien.

En hr Angas granskade i trakten af Port Jackson (i New South Wales) infödingarnes konturteckningar utförda på flata klipphällar. Dessa ristningar förekomma i stort antal, de betäcka ofta alla släta klippor på mången landudde som stupar ned mot vattnet. Många européer hafva icke fått se dem, emedan de af infödingarne betraktas med en skygg vördnad. När de äro

utförda känner man icke. Ristningarna äro i allmänhet en tum djupa, men ändock äro de på vissa ställen nästan utplånade; annorstädes äro de nu öfvervuxna af gamla busknår. De synas således vara gamla.

»Först kunde vi icke tro», säger hr Angas, »att dessa ristningar voro utförda af infödingar, men vid fortsatta undersökningar funno vi, att alla de mest aflägsna och svårtillgängliga uddarne voro försedda med dem, samt att alla afbildade föremål voro inhemska (känguruer, oppossums, hajar, sköldar, bumeranger och framför allt menniskogestalter i samma ställning, i hvilken infödingarne dansa corrobbori-dansen[1] — och vi kunde icke längre betvifla deras inhemska upprinnelse. Hade europeer företagit sig ett så långvarigt och tålamodspröfvande arbete hade de helt visst tecknat skepp, hästar, menniskor med hattar på hufvudet o. s. v.

Några af de figurer, som hr Angas återgifvit i sitt arbete (hvilket jag ett sett), skola vara utförda med mycken färdighet och naturtrohet. Menniskofigurerna, med upplyfta armar och utspärrade ben, skola vara bättre än de som infödingarne i vestra Afrika kunna teckna.

I några delar af Australien förekomma hällristningarna vid ingången till hålor, som gå in i sandstenslager. De flesta der förekommande figurerna äro menniskor och känguruer. Det förtjenar anmärkas, att dessa menniskobilder alltid sakna mun, ehuru ögon, näsor och knän äro tydligt angifna.

Ofta finner man ristningar i form af menniskohänder och armar. En kapten Grey undersökte en håla i nordvestra Australien och fann i en klippa, vid sidan af ingången till en inrè håla, en inhuggen menniskoarm. Armen var målad svart och den omgifvande klippan hvit, så att det i första ögonblicket såg ut som om en

[1] En sådan dans är afbildad s. 66 hos Wood.

infφding sträckt fram sin mörka arm genom en springa i klippan.

Vi se häraf, att äfven naturfolk af råaste art roa sig med att utföra hällristningar. Seden att åstadkomma sådana kan derföre icke anses tillhöra någon viss nationalitet, ej heller någon viss noga bestämd kulturgrad. Australiens infödingar, som utfört de nu ifrågavarande teckningarna, lefde ända in i sista tid — och lefva delvis ännu — midt i stenålden. Våra hällristningar deremot erkännas nu allmänt tillhöra Nordens bronsålder.

Bland hällristningarna i närheten af Simrishamn förekomma flera i klippan anbragta afbildningar af menniskofötter. Sådana lära äfven i Nordamerika Indianerna inhugga för att beteckna vägen, som man bör följa.[1] Huruvida man kan förklara fötterna bland våra svenska hällristningar på samma sätt, lemnar jag derhän.

H. H.

Romansk grafsten från Vestergötland.

Redan i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige andra delen s. 359 f. äfvensom i min bok om Statens Historiska Museum s. 132 f. har jag redogjort för de märkliga grafvårdar från vår första kristna tid, som finnas på kyrkogårdarne och i kyrkorna af Skara stift i dettas medeltids-utsträckning d. v. s. med omfattande äfven af det nuvarande Karlstads stift. Att närmare beskrifva dem här torde således vara obehöfligt, men då de figurer, som jag hittills kunnat meddela varit temligen svaga, kan det vara skäl att här bifoga en ny afbild-

[1] Ratzel, Vorgeschichte des europäischen Menschen s. 19.

ning (fig. 26), af hr C. F. Lindberg utförd efter det i Statens Historiska Museum befintliga originalet.

26.

När jag sommaren 1871, under min tjensteresa, besökte Forshems kyrka vid Kinnekulle, fann jag dopfuntsfoten ligga på kyrkogården, funtens skål omstjelpt i en materialbod och en skulpterad grafsten — den här afbildade — i en trappa. På grund af den berättelse jag inlemnade hemställde Akademien om icke församlingen ville till Statens samlingar öfverlemna funten och grafhällen, hvilket ock med beredvillighet gjordes, sedan Akademien förbundit sig att betala för anbringandet af en annan stenhäll i trappan. Två andra grafhällar, prydligare än denna, fann jag liggande utanför svinstigan i en gård i byn, och aftal gjordes med bonden, som för några år sedan köpt dem vid en auktion å kyrkans äldre inventarier (!), att få köpa dem för Statens samlingar.

Det finnes en stor myckenhet af dessa grafstenar

i Skara stift, nästan alla med olika utarbetning af bladranksmönstren. Ännu är den här afbildade stenen den enda af detta slag i Statens Historiska Museum. Det vore önskligt, om flera dit öfverlemnades, så att denna grupp af den gamla, flitiga vestgötska stenhuggareskolans arbeten der vore värdigt representerad.

H. H.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1873.

15. Af agronomen *C. F. Nordenskjöld:* ett treflikigt bronsspänne, funnet vid Sidkälla i Styrestads socken; — en tregrenig bronsnyckel, funnen vid Björklund i Kuddby socken, Östergötland. Inv. 4910.

16. Af fru *M. Sjökrona*, född *Follin:* en silfverkedja med ett vidhängande kors af silfver med filigransirat och infattade kurlörta glasbitar — ett särdeles vackert prof på skånska allmogeprydnader. Inv. 4920.

17. Af hotellegaren *R. Cadier:* ett relikskrin af ek med emaljerade kopparplåtar. Inv. 4921.

18. Af grefve *Axel Lewenhaupt* på Eka: en bredt oval kullrig sten med inhuggen cirkel och korslinier (af samma slag som de i Antiqvarisk Tidskrift 2 s. 217, omtalade), funnen vid Kärrby i Boglösa socken, Uppland. Inv. 4950.

19. Af kyrkoherden *G. Janzon* i Gillberga (Vermland): ett k. Sigismunds ettöre af år 1597. Inv. 4951.

20. Af godsegaren *Olbers:* en stenyxa med skafthål, funnen vid Lund i Fors socken Flundre härad, Vestergötland. Inv. 4952.

21. Af *Orkesta* församling i Erkestiftet: ett rökelsekar af malm. Inv. 4955.

22. Af kapten *S. Ulfsparre:* ett sällsynt kufiskt silfvermynt, slaget för abbasiden El-mehdi i Harun Abud i Armenien 109 e. H. (785,6 e. Kr.). Inv. 4956.

23. Af lektor *N. E. Forssell* i Skara: en galvanoplastisk afbildning af ett i en privatsamling förekommande stamp till ett medeltidssigill, med inskriften: S(igillum) Vlphonis Person de Malbech (Malmbäcks socken i Småland). Inv. 4963.

24. Af friherre *Johan Nordenfalk:* aftryck i lack af en vid Holms säteri i Ångermanland funnen sigillstamp med inskriften: Secretum fr(atr)is Johannis epi(iscop)i Semigal(ensis). Inv. 4964.

(Forts.)

☞ *I följd af förberedelserna till den arkeologiska kongressen har utgifvandet af Månadsbladet måst afbrytas, men skola nu numren 29—36 följa hvarandra med ungefär en veckas mellanrum.*

Detta nummer lades under pressen den 3 Nov. 1874.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1874.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

29. 1874. Maj.

Innehåll: 1. Svenska sköldformer 2. — 2. Borgen vid Ringvide gård, Fole socken, på Gotland. — 3. Fornlemningar vid Dalelfven. — 4. Fynd af stenredskap i Asien. — 5. Hvarjehanda. — 6. Litteratur. — 7. Gåfvor.

Svenska sköldformer.

2.

Samma sköldform, med det ena öfre hörnet utskjutande, som redan den äldre hr Sten Sture använde, begagnades äfven af hr Gustaf Eriksson, innan han besteg tronen. Man finner den nämligen i hans silfversignet, som år 1694 hittades i jorden i Bromma socken (Uppland) och sedan dess förvaras i Statens Historiska Museum (fig. 27). Inskriften lyder: *S*(igillum) *gostaf erison.* Gravören har glömt *c* eller *k* i fadrens namn.

27.

På kon. Gustafs mynt finner man i början allenast den enkla form, som förut är afbildad fig. 10 och som i öfrigt förekommer t. ex. på den yngre hr Sten Stures

riksdaler af år 1512. För åren 1522—1533 visa mynten ingen annan sköldform. År 1534 visar sig formen med inåt svängda sidor (fig. 28) och fortfar ganska länge. Från och med år 1538 börja andra former visa sig, som

28.

29.

30.

31.

32.

33.

förråda renässans-smak. En sådan är typen fig. 29, som visar sig under åren 1542—1560 och för öfrigt fortlefver mer eller mindre förändrad under de följande regenterna, ännu under Gustaf II Adolf.

Sådana former äro de tvenne som brukas samtidigt under hela k. Erik XIV:s regering (fig. 30, 31) och den

som förekommer under k. Johans regering (fig. 32). Liknande förekomma å k. Karl IX:s mynt, och under Gustaf Adolf äro de tre sköldarne fig. 33 ganska vanliga under åren 1613—1626; en biform finnes ännu under drottning Kristinas tid.

K. Karl IX använde ofta den enkla sköldformen fig. 34, nedtill rundad, såsom här, eller nedtill utgående

34.

35.

36.

37.

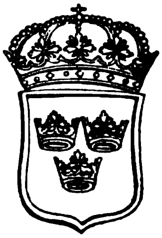

38.

i en spets. På Gustaf Adolfs mynt finner man den senare varieten ofta från och med år 1620. En biform med en ganska ful sköld, men med några ornament vid sidorna (fig. 35) kommer i bruk år 1631.

Under Kristinas tid herrskar åter den enklaste formen och vi återfinna den under k. Karl Gustaf, nu bättre utförd än under Gustaf Adolfs tid. Samma enkla form förekommer under början af k. Karl XI:s tid, omvexlande med en varietet, som har på midten af den öfre kanten en nedåt gående spets. Från och med 1670 förekomma

sköldar med insvängda sidor, hvilka, jämte den enkla grundformen, begagnas under hela k. Karl XII:s tid.

Redan under frihetstidens första år förekommer en ny form, den runda, fig. 39, hvilken så vida varit förberedd, som på en del af 1600-talets mynt sköld alldeles saknas, i det vapenbilderna äro anbragta i det tre- eller fyrdelade rummet inom myntsidans omskrift. Det följande året visar sig sköldformen fig. 40, som år 1750 börjar modifieras. Båda formerna fortlefde ganska länge.

39.

40.

Skola vi nu draga några praktiska slutsatser från alla dessa här meddelade sköldformer, så blifva de i korthet följande.

När man vill framställa en vapensköld från medeltiden, måste man för att åstadkomma en korrekt sköldform, allra först göra klart för sig, till hvilket århundrade den händelse eller den person hör, hvilken man vill framställa. De olika århundradenas former äro i förra afdelningen angifna.

Under den nyare tiden förekommo visserligen i begynnelsen runda sköldar tillsammans med den fullständiga harneskbeklädnaden, men i allmänhet kommer nu allenast i fråga att anbringa sköldar för dekorativa ändamål.

För hela den nya tiden intill nu är man tydligen berättigad att använda den enkla formen till exempel

fig. 34, med eller utan nedåt gående spets. Biformer sådana som fig. 28, 35 och 38 böra icke begagnas annat än för de tider som ofvan blifvit angifna. Detsamma gäller om renässanssköldarne, som icke gerna böra brukas efter 1630. Man måste noga undvika formerna fig. 36 och 37, när det man vill framställa, faller före 1718. Af de två bör den senare icke gerna användas efter kon. Adolf Fredriks död. Den runda sköldformen passar för den närmast följande tiden bättre med den franska republikens och det första franska kejsardömets stil som gör sig gällande t. ex. redan i dr. Sofia Magdalenas toilettesilfver.

Vill man åter framställa en vapensköld tillhörande nutiden, torde man göra bäst uti att undvika de tunga, osköna former och i allmänhet de heraldiska osmakligheter som förekomma å de officiela sköldformerna, i sigill, på sedlar och mynt. Här i Sverige behöfva vi, då de nu brukliga formerna äro klandervärda, skapa en ny modern typ. Att kopiera en af de gamla är visserligen enklast, men det är i allmänhet riktigare, om än svårare, att med det gamla för ögonen skapa något som anstår den innevarande tidens *sunda* smak, äfven om det sticker af från det vid hvilket man nu tyvärr blifvit van. Från hvilken af de flydda sköldperioderna skulle man då lämpligast kunna hemta förebilder? Enligt min uppfattning gör man bäst i att vända sig till renässansperioden.

H. H.

Borgen vid Ringvide gård, Fole socken, på Gotland.[1]

I olikhet med andra forntida borgar såväl på Gotland som i hela det öfriga Sverige, hvilka oftast äro för-

[1] Denna berättelse jämte en noggrannt utförd planritning har af hr studeranden Fr. Nordin blifvit till Akademien inlemnad.

lagda omkring spetsen af ett berg[1], är denna borg[2] förlagd på en af naturen alldeles jämn plats. En följd häraf har blifvit, att man för vinnnande af största möjliga säkerhet, måst omkring den egentliga borgen draga löpgrafvar och vallar, något som gör denna borg intressantare än de vanliga.

Trakten, i hvilken borgen är belägen, är en af de mest höglända[1] på ön. Högsta punkten ligger dock några tusen fot derifrån. Från denna punkt har man en särdeles vidsträckt utsigt öfver den fruktbara dal, som går snedt öfver ön. Man ser i fjärran de blåa konturerna af öns högsta berg, Torsburgen. Också lär man från hvardera höjden kunnat se vårdkasen, som tändes å den andra vid fienders annalkande.

Det förefaller underligt, att borgen icke blifvit lagd på denna höga plats, som dominerar största delen af omgifningen, utan i stället på den långsträckta sluttningen, ett stycke derifrån. Orsaken dertill torde vara den att på det förra stället någon tvärbrant eller brant sluttande bergspets icke finnes, på hvilken borgen skulle hafva kunnat förlagts, samt att det som skulle ersätta denna brist nämligen löpgrafvar med mellanliggande vallar ej varit möjligt att medelst gräfning åstadkomma på detta ställe, alldenstund kalkhällen här skjuter upp i dagen.

Borgens läge afsides i skogen har äfven gjort, att den hittills undgått forskares uppmärksamhet. Hög tid var det också, att undertecknad blef uppmärksammad på dess tillvara, ty innan kort skulle den antagligen varit jämnad med marken. En del af utanverken har redan gått förlorad genom odling. Samma öde lär äfven, såsom det påstods af den person, som gaf mig anvisning på denna storartade fornlemning, riksdagman Larsson i

[1] H. Hildebrand, De förhistoriska folken i Europa s. 130.

[2] Hagen, uti hvilken borgen är belägen, har efter densamma blifvit kallad »Burgaren».

Lilla Fole, vänta den öfriga delen snart nog, i det att egaren, hvilken, såsom det upplysningsvis anfördes, »ej är rädd för sten», har för afsigt att inom en ej så långt aflägsen framtid skaffa bort denna ofantliga stenmassa och förvandla stället till en bördig åker.

Den inom borgen liggande planen har utseende af en oregelbunden femhörning. Väldiga vallar af kullerstenar 20—30 fot breda, 3—5 fot höga omsluta närmast denna plan, hvars areal är omkr. 36,700 qvadratfot.

På tre ställen är vallen afbruten, i sydvest, der ett litet röse af kullerstenar upptager en del af mellanrummet, i sydöst, der en annan cirkelformig obetydlig upphöjning i marken, i midten nedsänkt, märkes, samt i nordöst.

Egendomligt förefaller det, att en liten smal och låg vall, äfvenledes af kullersten, blifvit dragen från nordöstra hörnet in öfver midten af norra vallen, egendomligt likaledes att en bred och hög vall af samma material blifvit lagd från sydöstra hörnet rakt ut åt vester hvilken vall helt tvärt slutar utan vidare spår till fortsättning.

Utomkring dessa de egentliga borgvallarne löpa på östra sidan tre smala löpgrafvar med mellanliggande äfvenledes smala jordvallar. Det tyckes, som man från denna sida väntat de svåraste anfallen, eftersom grafvarnas och vallarnes antal här är störst. De fortlöpa regelbundet mellan hörnen i sydöst och nordöst. I sydöstra hörnet upphöra både vallarne och grafvarna tvärt, för att efter ett litet mellanrum ett stycke fortsättas. På detta mellanrum är marken alldeles jämn. En skogsväg går fram deröfver.

I nordöstra hörnet åter sammandragas de tre löpgrafvarna till två, samt de två jordvallarne till en, hvilka alla småningom utvidga sig till en ansenlig bredd, höjd och djup, ett stycke fortgå de regelbundet hvarefter de

närmare nordvestra hörnet oregelbundet utvidga sig och derpå sammanlöpa samt småningom försvinna.

På den vestra sidan synas ej de minsta spår efter vallar eller grafvar. På södra sidan är en del qvar, en del har gått förlorad genom odling.

Sammanlagda längden af de fyra stora hufvudvallarne, som närmast omsluta platsen inuti, är omkr. 800 fot., omkretsen deromkring ungefär 1000 fot.

Fr. Nordin.

Fornlemningar vid Dalelfven.

Om man kastar en blick på Sala-bladet af topografiska korpsens karta öfver Sverige, märker man genast en ansenlig skilnad mellan terrän-förhållandena inom bladets södra och norra hälfter. Se vi närmast på det sydöstra hörnet, finna vi der delar af Lagunda och Trögds härad, en öppen men kuperad trakt med små socknar — ett säkert vittnesbörd om gammal odling. Inom detta hörn äro också flera fynd från den tidigare jernåldern gjorda, och att trakten redan tidigare var befolkad, fann jag förliden vår, när jag under tvänne dagars gräfning i ett graffält inom Lislena socken lyckades hopsamla icke mindre än tio fornsaker från stenåldern, hvilka lågo i granngårdarne, dels undankastade dels bättre förvarade af undseende för deras egenskap att vara åskstenar. Inom Åsunda härad äro visserligen socknarne större och obygderna något vidsträcktare, men trakten gifver dock samma intryck, och invid denna bygd, på Vestmanlandsstranden af Sag-ån, var det som man fann den åt Apöllo Grannus helgade hronsvasen.

Den mörkare färgtonen norr om detta hörn, beror på tillvaran af de många ansenligare bergkullarne, af de mellan dem ofta förekommande kärren och af den större

delen af denna sträcka beherrskande, tyvärr icke mycket grofvuxna barrskogen. Att här, med undantag af syddelen af Simtuna härad, hvarest ganska intressanta bronsålderfynd träffats, odlingen i gammal tid varit mindre betydande förstår man lätt: urkunderna låta oss ana, att bygden uti äldre tider var jämförelsevis mindre betydande i dessa nejder, och urkundernas antydan bestyrkes om vi granska de geologiska kartbladen för denna trakt och de tillhörande texthäftena, hvilkas fornlemningsförteckningar äro ytterst fattiga.

Ur virrvarret af dessa höjder, kärr och skogsbackar, som omkransade den gamla Upplandsbygden, urskiljer man den långsträckta Dalkarls- eller Hed-åsen, som begynnande vid Enköping sträcker sig genom hela Uppland och i tvenne armar går öfver Dalelfven vidare norrut. Huru ringa bygden i dessa trakter ännu är, har jag i år fått erfara, då jag tvenne gånger, på inbjudning af hr brukspatron Gustaf Benedicks, besökt det gästfria Gysinge, till hvilket vägen från Heby jernvägsstation går, efter en sträcka af ungefär fyra mil, längs Dalkarls-åsen. Alla vittnesbörd om forntida odling saknar man dock icke under denna färd. På ett ställe visar sig till venster om vägen, som der löper genom skogsmark, en rad af låga jordblandade rösen, och något längre åt norr stå invid vägen en stor väl ristad och en mindre afslagen runsten, hvilka gifvit namn åt torpen Stora och Lilla Runehällen. Längre åt norr öppnar sig åt vester den smala Enåkersbygden, och ännu nordligare, på åsens östra arm ligger Nora kyrka. Men uti begge dessa socknar lära fornlemningarna vara ytterligt tunnsådda; sjelf har jag icke här gjort några undersökningar.

När man närmar sig till Dalelfven förändras naturen, barrträden äro ej allena rådande, utan finner man en ganska frodig ekvegetation, och om man ser sig om uti bygden på södra elfstranden, på öarna i elfven och på det

norra landet, finner man grafflockar vid hvarenda gård. Och likväl hafva under tidernas lopp, särskildt i följd af den sista tidens odlingsbegär, en myckenhet fornminnen blifvit förstörda. Besökte vi en stuga, var det sällsynt att icke finna några fornsaker undankastade i en vrå oftast i smedjan, der de blifvit bortglömda, ty i annat fall hade åtminstone de af jern blifvit omarbetade. Alla fornsaker vi funno inköptes af hr Benedicks och öfverlemnades af honom till Statens Historiska Museum.

Under stenåldern synes dock denna trakt hafva varit föga bebodd. Under det södra Uppland och Vestmanland äro ganska rika på fornsaker från detta tidehvarf, saknas de uti den ofvan nämnda skogsbygden och saknas äfven uppe vid Dalelfven. En mindre genomborrad stenyxa, funnen vid Öster Bennebäck, en gård vid södra flodstranden inom Möklinta socken (Vestmanland), förvarades dock på Gysinge och befinner sig nu i Statens Historiska Museum. I sjelfva Gestrikland äro flera stenredskap funna.[1]

Från bronsåldern har denna trakt icke lemnat ett enda fynd. Granska vi dr Montelii i noten citerade afhandling, finna vi att de närmaste fynden från denna kulturperiod äro hittade i Medelpad, inom Dalarne i Mora socken, inom Uppland i Lena, Årentuna, Bälinge, Vänge, Fröslunda och Simtuna socknar, inom Vestmanland i Tortuna socken o. s. v. Dessa uppländska fynd bilda en båglinie som temligen troget följer gränsen mellan den af urgammalt odlade bygden och å andra sidan skogs- och kärrmarkerna.

Deremot var jernåldersbefolkningen här mycket tät och förekommer här äfven ganska tidigt.

Dalkarls- eller Hedåsen klyfver sig, såsom redan är sagdt, något i söder från Nora kyrka, och följde lands-

[1] Se de af Montelius sammanställda fynden i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 3, s. 184.

vägen af gammalt den vestra åsarmen. Redan år 1508 omtalas i denna trakt en allmän väg och han var ännu i bruk, när under 1700-talet milstolparne uppsattes. Men elfven, hvars vatten under flodtiderna alltid fräter på strandbräddarne, har någon gång våldsamt afskurit södra delen af den smala ö, som åsen bildar tvärt öfver elfvens Fernebofjärd, hvarefter den allmänna landsvägen förlades till den östra åsarmen.

I Elgön, som redan år 1508 var en ö,[1] lyfter sig ännu en del af åsen och på dess topp skola, efter böndernas enstämmiga uppgifter, grafhögar finnas; likaså på Sandön. Jag har ännu icke besökt dessa öar.

Södra delen af den stora ås-ön (Fernebo-ön) har jag deremot besökt, men utan att der kunna upptäcka några fornlemningar. På den i vester liggande ön står en del af Öns bys nuvarande åbyggnader på den gamla grafflockens plats. En jernyxa och en oval spännbuckla, funna vid grundgräfning för ett af husen och båda hörande till den senare jernåldern, inköptes.

Längre åt norr är ås-ön afskuren och de två delarne förenas med en bro. Redan på södra sidan förekomma några jordblandade rösen, utmed den gamla längs åshöjden löpande landsvägen. På norra sidan, i synnerhet öster om vägen, på den af dålig barrskog bevuxna sluttningen, ligger en mycket stor flock af runda, någon gång trekantiga jordblandade rösen. Det är svårt att räkna dem mellan riset och träden, men deras antal synes uppgå åtminstone till ett hundra. Med folk, som ställdes till mitt förfogande, genomgräfde jag 23 af dessa grafvar, men utan att i dem finna annat än kol och brända ben. Det torde dock få anses säkert, att denna grafflock tillhör jernåldern. Möjligen skola fortsatta gräfningar bringa i dagen fynd, som kunna upplysa till hvil-

[1] Måhända var denna ö fordom större, men minskades genom den nyss omnämnda sannolika naturrevolutionen.

ken del af detta tidehvarf dessa grafvar böra hänföras.[1] Hela grafflocken tillhörde förmodligen Hamre by, som ligger i vester nedanför sjelfva åsen.

Vid Ista by längre i norr synas allenast spår af fornlemningar.

(Forts.) H. H.

Fynd af stenredskap i Asien.

Ju mer den förhistoriska fornforskningen vunnit insteg i Europa, desto rikligare bidrag till belysning af de europeiska fynden erhåller man från andra verldsdelar. Så har man t. ex. flera gånger i Palestina funnit stenredskap.

En fransman, Victor Guérin, som under flera år sysselsatt sig med forskningar inom Palestina, har nyligen, enligt en i tidskriften Ausland (1874 n:o 44) intagen berättelse, i senare tid funnit vid Djeldul i närheten af Jericho en mängd »skärande verktyg» af flinta, och när han derefter företog gräfningar i en närliggande(?) håla, fann han der en mängd liknande flintredskap. Som Djeldul blifvit sammanstäldt med det gamla Gilgal, hvarest, enligt Josuaboken (kap. 5, vers. 2) Josua låtit omskära Israeliterna med, enligt någras öfversättning, stenknifvar, eller, enligt andras uttydning, med skarpa knifvar, anser Guérin sig genom sina fynd hafva fastställt att den förra öfversättningen är den riktiga och antager att de af honom funna redskapen äro de som användes vid det nämnda tillfället. Det uppgifves, att en del af de använda stenknifvarne blifvit förvarade i Josuas graf, och då Guérin antager att denne blifvit begrafven i den håla, hvarest han företagit gräfningarna, finner han i de der

[1] Flera fynd från detta graffält omtalades af den kringboende befolkningen, men intet fanns i behåll.

gjorda fynden ett ytterligare stöd för sitt antagande. Att Josua blifvit uti den ifrågavarande hålan begrafven, är dock icke bevisadt, och man torde öfver hufvud taget böra lemna det oafgjordt, tills ytterligare bevisning bringas, om de funna knifvarne äro de i Josua-bok omnämnda. Fyndet är i alla händelser af ett ganska stort värde för fornkunskapen.

H. H.

(Forts.)

Hvarjehanda.

FRÅN DIGERDÖDENS TID. När Hansestädernas ombud höllo sin församling år 1350, afhandlades frågan, huru man skulle förfara mot pesten och mot dennes upphofsmän, för hvilka man i allmänhet ansåg Judarne. Visbyborne skrefvo, att de mellan den 28 mars och den 16 maj hade gripit nio giftblandare, deribland en organist och två prester; den 2 juli läto de bränna en giftblandare, som låtit sig lockas till sitt odåd först af en jude i Dassel, sedan af en annan i Lübeck. Borgarne i Thorn underrättade Lübeckarne, att döpte judar bekänt, att förgiftningen varit verkställd uteslutande af judar. Lübeckarne grepo tvenne giftblandare, en qvinna och en man som blifvit lejd af judarne, och bådo hertig Otto af Lüneburg att han skulle utrota alla judar i sitt område, ty förr skulle icke dödligheten bland de kristne upphöra. I samma skrifvelse omtala de, att inför städernas ombud hade två fångne personer öppet och utan tortyr erkänt, att tvenne judar, Mosseke och David gifvit hvardera af dem litet penningar och gift för att bringa hela kristenheten om lifvet, och hade de efter bästa förmåga utfört sitt värf i slaviska landet. Den ene uppgaf derjämte att Mosseke gjort honom villig att åtaga sig uppdraget genom att bita honom i hufvudet, och han

visade sår efter bettet. Den andre hade allenast med ord blifvit lockad. Sannolikt funnos vid denna tid inga judar i Visby, ty före 1350 förekommo de icke i Lübeck.

Som prof på farsotens härjningar kan nämnas, att rådet i Bremen beslöt räkna de döda, och befanns då att af kända personer hade år 1350 aflidit 6,966, hvartill kom en oräknad folkmängd, som dött här och der på gatorna, utanför muren och på kyrkogårdarne.[1]

Litteratur.

Möller, P. von, Bidrag till Hallands historia. I. — 398 s. i octavformat.

Förf., som af sina studier uti sin provins politiska och odlingshistoria tidigare meddelat bidrag i Hallands forminnesförenings tidskrift samt ännu mer i den af honom redigerade texten till planschverket Halländska Herregårdar, har i ofvan nämnda arbete meddelat ‚upplysningar om Norra Hallands slott och städer samt en utförlig redogörelse för Norra Hallands höfdingar, en rad som begynner med den norske jarlen Finn Arneson, hvilken å k. Olofs sida deltog i Stiklastad-slaget och lyktas med dansken Ivar Krabbe, som år 1645, på sin konungs befallning, öfverlemnade slott och län till den svenska regeringens ombud, — vidare en redogörelse för de halländska klostren. Utförliga faktiska uppgifter i synnerhet om de nordhalländska höfdingarne äro af högt värde, alldenstund flere af dem mäktigt ingripit i Nordens politiska utveckling under medeltiden, men boken innehåller dessutom en mängd intressanta bidrag till medeltidens kulturhistoria, hvarom en blick på det alfabetiska registret vid bokens slut lemnar en aning. Den svenska medeltidens såväl kultur- som personalhistoria äro ännu oskrifna. Man har derföre så mycket mer skäl att vara tacksam för de rika bidrag förf. här lemnat efter träget arbete i archiven och omfattande studier af den till ämnet hörande litteraturen.

Den förträffliga sagan om Egil Skillagrimsson meddelar (kap. 47 och 48) några upplysningar om en härfärd i Skåne och Halland samt om en halländsk jarl, hvilka äro förtjenta af att här utförligt återgifvas. Bröderna Torulf och Egil härjade om sommaten 925 i Kurland och begåfvo sig derefter till Danmark. Sagan fortsätter skildringen af deras färd sålunda.

[1] Die Recesse und andere Akten der Hansetage von 1256—1430. I, s. 77 f.

Harald Gormsson hade då öfvertagit regeringen i Danmark efter sin fader Gorm, som aflidit. Landet var då härjadt, många vikingar höllo sig i dess närhet. Åke (en dansk man, som bröderne frigjort från fångenskap hos Kurerne) kände Danmark både till sjös och lands, och sporde Egil honom flitigt, hvar man skulle kunna få rikt byte. När de kommo till Öresund, sade Åke, att upp i landet låg en stor köpstad Lund; der fanns tillfälle till byte, men ock sannolikhet att bymännen skulle försvara sig. Besättningen tillspordes nu, om man skulle göra landgång eller ej; meningarna voro skilda, några ville, andre afrådde, och hänsköts afgörandet derföre till styrmännen. Torulf var villig och Egil uttalade sitt bifall i en visa. Man redde sig då till landgång och gick mot köpstaden, hvars inbyggare vid ryktet om ofrid satte sig till motvärn. Staden omgafs af en trämur, som borgarne besatte och begyntes der en hård strid. Egil med sin flock drog, utan att sky någon fara, mot porten. Manfallet var stort bland borgarne och Egil gick i spetsen för sina män in i staden. Bymännen flydde, men många dråpos. Staden plundrades och vikingarne drogo åter till skeppen med rikt byte.

Torulf styrde då norrut till Halland och då vinden blef ogynnsam lade han sig i hamn utan att råna. I närheten bodde jarlen *Arnfinn*, som så snart han sport att vikingar voro i landet, sände till dem för att fråga om de ville hafva fred eller härnad. Torulf svarade, att de ämnade icke härja, de behöfde icke göra det, landet var för öfrigt icke rikt. Sändemännen vände åter med detta besked till jarlen, som, när han icke behöfde samla en här, i stället red ned till vikingarne och efter ett vänligt samtal inböd Torulf med så många han ville taga med sig till vetsla. Torulf lofvade komma och när den aftalade tiden var inne, sände jarlen ned till dem hästar. Torulf och Egil foro dit med tretio man.

Jarlen välkomnade dem och förde dem in i stugan, hvarest man böd dem mungåt att dricka och der voro de till qvällen. När borden skulle sättas upp, sade jarlen att de skulle draga lott om sätena; man och qvinna skulle dricka tillsammans så långt det räckte, de andra hvar för sig. Männen buro sina lotter i skötet och jarlen tog upp. Han hade en mycket frid dotter, väl uppväxt, och lotten sade, att Egil skulle sitta hos henne om qvällen. Hon gick under lek på golfvet. Egil stod upp och gick dit der jarldottern hade sutit om dagen, och när alla satte sig, gick hon äfven dit och qvad:

Hvad vill du sven, i säte mitt,
ty sällan hafver du gifvit
vargen varma maten;
vara vill jag ensam om mitt.
Såg ej du höken i höst

på högar af lik skria,
ej var du med när' onda
äggar, de skaltunna, möttes.

Egil satt sig ned hos henne och qvad:

Farit har jag med blodiga branden (klingan),
så att blodfogeln följde,
och med sjungande spjutet;
striden var hård mot vikingarne.
Vrede vi vållade striden,
vällde elden kring folket,
läto de blodiga bukar (kroppar)
i borgporten slumra.

De drucko samman om qvällen och voro mycket glada. Vetslan var mycket god, och likaledes dagen derefter. Drogo så vikingarne åter till sina skepp och de skildes med vänskap och gåfvor från jarlen.

Hallands höfdinga-historia kan således begynnas redan åf 925.

H. H.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1873.

25. Af handlanden *G. Meurling* i Kalmar: en bronsmedalj öfver verldsexpositionen i Paris 1855, en annan öfver prinsessan Mathilde samt fyra k. Napoleon III:s profmynt i koppar. Inv. 4965.

26. Af kommendören *F. F. Thomsen:* femtio romerska bronsmynt från Constantinernas tid och en fingerring af messing — allt funnet i trakten af Carthago. Inv. 4967.

27. Af stalldrängen *Carl Lindvall:* en stenyxa med skafthål, funnen vid Årby i Ramsta socken, Uppland. Inv. 4974.

28. Af stationsinspektoren *J. A. Wikström:* ett k. Johan III:s öre af år 1576, funnit på flera famnars djup under grustagning vid Bråvalla i Östergötland. Inv. 4975.

29. Af statsrådet m. m. dr *P. A. Bergström:* en rik och prydlig samling af skånska allmogeprydnader, hvilka tillhört en förmögen bondeslägt som i flera hundra år besutit hemmanet Åkeboda i Djurröds socken, Gärds härad, Skåne (jfr Månadsbladet 1873 s. 95). Inv. 4999.

30. Af generalmajor m. m. *U. F. Sandels:* en prismedalj i silfver, gifven vid en konstexposition i Rouen 1840 till svenske målaren Wickenberg. Inv. 5000.

31. Af hr *Pedro Nisser:* en tapperhetsmedalj af guld med infattade gröna stenar, gifven af Congresso de la N. Granada till gifvarens hustru fru Maria Martinez de Nisser för hennes modiga uppträdande i striden vid Salamina den 5 maj 1841. Inv. 5001.

32. Af expeditionssekreteraren *F. W. Westée:* elfva utländska mynt, (ett i guld, fyra i silfver — deribland en s. k. skrufthaler med ett par inneliggande, nästan utplånade målningar) samt sex i koppar, äfvensom två franska jettoner. Inv. 5002.

(Forts.)

Detta nummer lades under pressen den 28 Nov. 1874.

Stockholm. Ivar Hæggströms boktryckeri, 1874.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

30. 1874. Juni.

Innehåll: 1. Silfverspännen från början af medeltiden. — 2. När antogs kon. Magnus Erikssons landslag? — 3. Från Akademiens sammankomster. — 4. Litteratur. — 5. Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet.

Silfverspännen från början af medeltiden.

Ytterst få äro de upplysningar som urkunderna gifva oss om de sverkerska och erikska ätternas regeringstid.

41.

Historien har föga mer att omtala än de ständiga thronskiftena, strider och uppror, och likväl måste detta tidehvarf af något mer än ett sekel hafva varit af den största vigt för utvecklingen af den svenska kulturen.

Nu var det, som hednatidens minnen och vanor skulle delvis utträngas, delvis sammansmältas med den utifrån komna medeltidskulturen, som nu allt djupare rotfäste sig i landet.

Mot slutet af denna period funno de som hade styrelsen i sina händer det vara nödvändigt att med utlandet anknyta riktigt nära förbindelser, för att få godt af dess i många afseenden rika odling. Handelstraktater afslötos och i sammanhang dermed omhuldades de svenska städerna, till hvilka man medelst stränga lagbud förlade all industri som icke afsåg att direkt fylla den arbetandes eller hans familjs eget behof. Man har rättighet att vänta att den industri som efter detta förekom i städerna, åtminstone de finare arterna, såsom guldsmedsarbetet, fick en afgjordt utländsk d. v. s. tysk medeltidsprägel.

Genom lyckliga omständigheter har Statens Historiska Museum under årens lopp kommit i besittning af en stor mängd silfversmycken från detta tidehvarf, och denna rikedom är så mycket vigtigare som man än i det ena än i dèt andra smycket finner en hogkomst af hednatidens smak och arbetsmotiv. Hela raden af dessa smycken afbildas i det andra häftet af Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum, till hvilket häfte sju af de tio planscherna äro färdiga.

Tidsbestämningen af dessa fynd har vunnits på följande sätt. Först hafva de, såsom redan är nämndt, mycket som påminner om den senaste hednatidens former, och de kunna derföre icke sättas annorstädes än i början af medeltiden. Vidare har man hjelp af de mynt, med hvilka de vanligen hittas, dock måste man äfven för att datera mynten anställa vissa kombinationer.

Dessa mynt äro alla mycket små och tunna och bestå af silfver. På ena sidan ser man vanligen en rutning, som ser ut som ett galler, men efter de bäst be-

varade exemplaren visar sig vara en del af en kyrkobyggnad — en bild som under medeltidens början mycket ofta användes på mynten. På den andra sidan finnes ofta en stjerna af åtta med punkter eller blad afslutade uddar. I fynd från hednatiden förekomma aldrig dessa mynt, ej heller samman med de senare medeltidens mynt. Man kan icke heller hänföra dem till Folkungatidehvarfvet, men att deras tid ligger detta nära visar sig tydligt deraf, att i ett och annat fynd förekomma några af dessa mynt bland hundraden af Folkungamynt. Att dessa mynt äro svenska kan man anse säkert. De äro visserligen upptagna bland de norska i hr Schives arbete om de norska mynten, men de äro i Norge icke så allmänna som hos oss, och de flesta skatterna af dessa mynt äro icke ens funna i de delar af Sverige som stöta till Norge, utan på Öland och i Kalmartrakten.

Denna senare omständighet förtjenar så mycket mera uppmärksamhet, som de flesta af i fråga varande smycken äro funna på ömse sidor af Kalmar sund.

År 1866 inkom till Statens Historiska Museum ett rikt fynd, som kan till densamma bilda en lämplig inledning. Tvenne torpare hittade å egorna till Johanneshus, Hjortsberga socken (Blekinge) ett kopparkärl, innehållande smycken m. m. och 4043 mynt af silfver, tillsammans vägande 14 skålpund 62 ort, samt ett rundt guldsmycke med filigran-ornament (vägande 5,8 ort).

Af mynten tillhörde 470 de engelska konungarne Etelred, Knut, Harald I, Hardaknut, Edvard confessor, Harald II Godwinsson och Vilhelm eröfraren. Dessa goda upplysningar om fyndets ålder stadfästas af andra föremål t. ex. af de två mynt som präglats för k. Anund Jakob, och af ett hängsmycke, fullkomligt likt en af de vanligaste korsformerna som förekomma på våra svenska runstenar. Då Vilhelm eröfraren tillträdde sin regering år 1066 och då af hans mynt icke förekomma i fyndet

flera än 13, torde man kunna säga att dessa mynt gå intill 1070 eller 1075, d. v. s. fyndet torde hafva blifvit nedgräfdt under det den stenkilska ätten regerade i Sverige, till hvilket man kan hänföra den tidens Blekinge.

Guldsmycket är här afbildadt fig. 41. Midten prydes med en emaljerad massa, i sex hylsor kring kanten äro

42.

mörka glaskulor (eller stenar) insatta. Ornamenten äro delvis drifna, bestå delvis af filigran.

Ett liknande guldspänne, funnet i Skåne, innehafves af dr Brunius i Landskrona; ett annat, hittadt i Slesvig, har af danska fornforskare blifvit hänfördt än till deras äldre jernålder, än till deras mellanjernålder, hvilket tydligen är oriktigt.

Spännen af silfver med enahanda ornering, ehuru i allmänhet något gröfre utförda, tillhöra den i fråga varande fyndgruppen. De visa dock ibland intet drifvet arbete, utan motsvaras t. ex. det ornament som synes

nederst å fig. 41 af en pålödd filigran-sirad silfverskifva, som fått form af en fantastisk orm.

De vigtigaste fynden äro följande.

1. Ett fynd från Gåtebo i Bredsätra socken på Öland, hittadt 1763 under plöjning på en åker, bestående af en kedja med relik-kors, två runda spännen, drifna och sedermera filigranprydda plåtar, hvilkas ornament påminna om de fig. 41 förekommande, samt ett

43.

tredje ovalt spänne med en oval kölad bergkristall — allt af silfver. (Inv. 100, 120, 123, 124).

2. Ett silfverfynd, vägande 1 skålpund 16 ort 50 korn, från Alfvidsjö i Högby socken på Öland, funnet i ett röse och innehållande flera spännen, perlor m. m. och mynt af redan omnämndt utseende. Ett af dessa spännen är här afbildadt fig. 42, likaså ett annat med en temligen otymplig framställning af Lammet med korsfanan (fig. 43) och ett tredje af ännu en annan typ fig. 44. Dettas figurer visa väl i någon mon runstenarnes ormslingringar men djurtypen har blifvit förändrad i enlighet med medeltidens smak. (Inv. 1132).

3. Ett silfverfynd från Tingby i Dörby socken, nära

Kalmar, vägande 1 skålpund 88 ort 85 korn, funnet i en åker, till större delen inneslutet i ett oxhorn och innehållande tre runda spännen, söljor, fingerringar m. m. och 3882 mynt, de flesta af den ofvan omnämnda typen. Fig. 45 visar ett af spännena i detta fynd med fem kristaller. Ornamenten påminna om spännet fig. 42, men äro mycket sämre och förråda ett sjunkande af smaken.

44.

Man torde på grund deraf kunna anse det tillhöra en något senare tid. (Inv. 4858).

4. Ett fynd från Gräsgärde i Arby socken, Södra Möre härad (Kalmar län), vägande 12 ort 20 korn, funnet i ett röse och innehållande ett ovalt spänne af silfver med en aflång, kölad bergkristall, en fingerring m. m. och ungefär hundra mynt af ofvan beskrifna typ. (Inv. 3596).

5. Ett fynd från N:o 1 Svenstorp i Svenstorps socken, Vemmenhögs härad (Skåne), vägande 6 skålpund

16 ort 60 korn, funnet på 2 fots djup i en mergelgraf, och innehållande nio silfverklumpar, ett rundt spänne, 34 tyska silfvermynt (de flesta brakteater) m. m. Spännet visar en ännu längre gången upplösning af de ornament som förekomma å fig. 41 och 42. Mynten uti detta fynd äro utländska, under det smycket hör tillsammans med de andra, som hittats med svenska mynt. (Inv. 4960).

45.

Vi se således att denna grupp har en strängt lokal karakter; dess hufvudområde är Kalmarbygden; det enda utsprängda exemplaret är från Skåne. Så mycket intressantare är detta, som äfven det tidigare guldspännet är funnet i samma hörn af Sverige, i östra Blekinge Äfven till tiden synes denna grupp vara ganska mycket begränsad: dess början faller under den stenkilska perioden, den tillhör de sverkerska och erikska ätternas tidehvarf, men synes icke fortgå under Folkungatiden.

H: H.

När antogs k. Magnus Erikssons landslag?

Vår störste hemulsman i svenska medeltidens laghistoria yttrar i inledningen till sin upplaga af den ofvan nämnda lagen (s. LXI). »Det är allmänt bekant att denna lagbok blifvit af kon. Magnus Eriksson på herredagen i Örebro år 1347 föreslagen till antagande — —. Lagboken hade blifvit utarbetad af tre lagmän, nämligen lagmannen i Tiohärad Ulf Abjörnsson, lagmannen i Vestergötland Algot Bendiktsson och lagmannen i Vermland Thirger, hvilka af konungen blifvit förordnade *ad corrigendum, reformandum et ad unam concordanciam et convenienciam leges singulorum legiferatuum regni Sueciæ redigendum.* — — Då på förenämnda herredag i Örebro den utarbetade landslagen blef föreslagen till antagande, afgåfvo fem då närvarande kaniker — — först muntligen den 21 februari, och sedan skriftligen den 8 mars, en protest, hvari de förklarade att genom de rättelser, tillägg, uteslutningar eller hvad för slags stadganden som helst, hvilka af de förutnämnda lagförfattarne hade blifvit gjorda, ingenting kunde eller borde — — ändras af hvad som var stadgadt genom kanoniska lagen, statuta synodalia och provincialia, påfliga, kungliga eller andra privilegier, som blifvit förunnade presterskapet och kyrkorna i Sverige, eller genom gamla sedvanor som blifvit införda till kyrkans förmon och allt dittills lagligen iakttagna; men de svårigheter och tvifvelsmål, som uppstodo i anledning af den ifrågavarande lagbokens stadganden, och hvilkas utredande desse protestanter funno öfverstiga deras krafter, förbehöllo de åt sina förmän biskoparne att undersöka och bedöma.» — På grund af ordalagen i ett k. Magnus bref af den 3 augusti 1354, i hvilket han stadfäster en gåfva af fru Cecilia Glysingsdotter gifven »meth fastom ok skiælum ok allom ösgözkom laghum» och förbjuder allt klander af gåfvan på grund af att denna var gjord

»i gamblo laghumen för sæn the nyo gawos ælla lystes», har man velat för denna lag antaga en särskild pålysning, men professor Schlyter finner detta icke nödigt, alldenstund »gifvandet» kan afse författandet och meddelandet å herredagen, »lysandet» dess uppläsande för folket vid detta tillfälle. Denna fråga hänskjuter han dock till framtiden, då ännu ej kända dokument kunna afgöra henne.

För ett par år sedan vågade jag uttala en annan mening, med löfte om att framdeles meddela mina bevis[1]. I enlighet dermed framlägger jag de förhållanden som för mig varit bestämmande.

Det dokument som i långliga tider blifvit anfördt som hemul för berättelsen om herredagen och lagförslagets framläggande (det är tryckt i Diplomatarium Suecanum n:o 4148) synes mig icke bevisa allt hvad man derpå grundat. Det heter der att protesten afgafs inför de tre lagmännen, »som voro af konungen sände *(destinati)* till Örebro till att rätta, ombilda och till ett öfverenstämmande helt redigera de särskilda lagmansdömenas lagar», och sedan att den lästes inför flera personer som voro sände *(destinati)* till att utföra detta arbete. Det synes mig, att orden icke medgifva någon annan tydning än den att de tre herrarne voro jämte andre utnämnde att vid den i fråga varande tiden i Örebro *redigera* landslagen. De andlige protesterade mot att genom deras rättelse, tillägg, minskning o. s. v. något intrång *må* kunna eller böra *(possit aut debeat)* göras på kanoniska lagen, statuter, privilegier o. s. v., de förbehöllo sig att få hänskjuta till biskoparne; »alla svårigheter och tvifvelsmål som uppkomma under *behandlingen* af deras lagar *(in dictarum legum vestrarum tractatu emergentia)* och hvilkas förklaring öfverstiger deras krafter». Detta torde icke kunna uppfattas annorledes än som en på för-

[1] Svenska folket under hednatiden (andra upplagan) s. 172.

hand gjord protest mot det som kunde under komiténs arbete förefalla. Om en herredag finnes icke ett ord i brefvet. Konungen, hvars närvaro vid en sådan var nödvändig, kan näppeligen vid denna tid hafva varit i Örebro. Han var den 14 februari vid Kopparberget (D. S. 4140), den 17 februari på Husby i Dalarne (D. S. 4142), var den 19 februari i Vesterås (D. S. 4144), den 4 mars i Stockholm (D. S. 4146, 4147), den 12 mars i Söderköping (D. S. 4152, 4153), den 17 mars i Skeninge (D. S. 4155). Först den 22 mars finna vi honom i Örebro (D. S. 4160). För öfrigt om de tre lagmännen varit kallade till en herredag d. v. s. till konungens samtal, torde icke i brefvet hafva användts ordet *destinati*, utan *vocati* e. d.

Enligt k. Magni nyss anförda bref af den 3 augusti 1354 var den nya lagen ännu icke gifven och lyst, när fru Cecilia Glysingsdotter skref sitt gåfvobref på en del gods till sin broder hr Ketil Glysing. *Detta gåfvobref finnes i original i riksarkivet och är dateradt den 25 mars 1350.* Det torde under sådana förhållanden vara nödigt att antaga en verklig gifning och lysning, som egt rum efter den 25 mars 1350 men före den 3 augusti 1354. Denna period torde dock kunna förkortas.

Genom landslagen fingo Svealandshundarena namn af härad och i stället för landskapslagarnes domare (judices) trädde nu häradshöfdingar. I ett dombref af den 19 februari 1351, utfärdadt å Vallentuna hundares ting, nämnes först bland fastarne (före en exactor) Jacobus judex. Det är *möjligt* att detta är en domare i den gamla lagens mening, och i sådant fall skulle brefvet bevisa, att man vid den uppgifna tiden ännu icke tillämpade den nya lagen i Uppland. Tilläggas må, att f. d. drotseten Nils Tureson den 12 maj 1350 citerar Tiohäradslag, hvilket i hans mun väl torde få anses betyda den verkliga Tiohäradslagen och icke — efter hvad ännu under långt senare tid var sed — den inom Tiohärad gällande lands-

lagen. Den 11 juni omtalas *forma lëgum Væstmanniæ*, hvilket måhända kan få gälla som ett bevis för användandet af den gamla Vestmannalagen. Om brefvet af den 19 februari 1351 får anföras som ett bevis för Upplandslagens bruk, torde man få sätta gränsen mellan gammal och ny lag ännu senare. Vid den tiden befann sig k. Magnus på andra sidan Östersjön, han var ännu den 15 maj i Åbo och förekommer först den 5 juni åter i Sverige[1]. Förmodligen kan han för årstidens skuld, icke hafva kommit hem mycket före den 5 juni.

Från andra sidan kan ock perioden minskas. Den 19 oktober 1353 omtalas en häradshöfding i Södermanland, den 18 juni och den 24 juli 1353 omtalas häradshöfdingar i Uppland. Då måste således den nya lagen hafva gällt. Den nya lagen citeras i östgötabref af den 6 december 1352 och den 24 februari 1353 och, hvilket är vigtigare än det andra i ett Upplandsbref af den 23 april 1352, der lagen uttryckligen säges vara nyss *(noviter)* gifven.

I Vestergötland torde den nya lagen hafva gällt den 27 november 1352. I ett den dagen utfärdadt morgongåfvebref heter det: »*Si liberi inter nos procreati fuerint, tunc sepedicta donacio eorum est matrimonium non patrimonium, ut legum vesgotorum processus postulat et requirit.* Att Vestgötalagen här betyder den i Vestergötland gällande landslagen göres troligt deraf, att det citerade stadgandet icke finnes i Vestgötalagen, men väl i Magnus Erikssons landslag, der det lyder: »afla þe barn mellan sin, þa se þön morghongave þem barnomen för möþrene ok ej for fæþerne», hvilka ord i landslagen influtit ur Telge stadga af den 17 juli 1345. Dermed kan måhända jäfvas uppgiften i k. Eriks af Pommern stadga, om landslagens antagande i Vestergötland först under drottning Margaretas tid. Då Vestgötalagmannen var le-

[1] Jfr Munch, Det norske folks historia 2: 1, s. 526.

damot i lagkomitén vore det underligt om lagen ej skulle hafva blifvit antagen i hans lagmansdöme.

Slutsumman skulle således blifva den, att lagkomitén sammanträdde i februari 1347 och att lagen pålystes mellan den 25 mars 1350 och den 3 augusti 1354 eller kan man med full trygghet säga mellan den 25 mars 1350 och den 23 april 1352. Det är icke omöjligt, att denna period får ytterligare inskränkas till ungefär den 1 juni 1351—den 23 april 1352.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

AFLIDEN LEDAMOT. Akademiens arbetande ledamot hr riksarchivarien, kommendören *Johan Jakob Nordström* har aflidit den 17 maj.

E. O. AMANUENS. Akademien har till e. o. amanuens antagit docenten vid Lunds universitet doktor *Hjalmar Stolpe*.

UNDERDÅNIGT UTLÅTANDE har blifvit afgifvit öfver en ansökning från Gräsmarks församling i Vermland, att vid blifvande reparation få med hvit färg öfverstryka takmålningar i församlingens kyrka.

MEDALJFÖRSLAG uppgifna och gillade: 1:o. Svenska Akademiens minnespenning öfver skalden Erik Sjöberg (Vitalis); — 2:o. Vestra Sveriges Hushållnings-Sällskaps belöningsmedalj vid utställning af kreatur, industrialster m. m.

INSKRIFT på en minnestafla å det hus å Kungsholmen, der Samuel Owen bott (nu kongl. myntverkets hus) har blifvit stadfästad.

ÅVERKAN Å FORNLEMNINGAR. Riksantiqvarien har hos konungens befallningshafvande i Skaraborgs län begärt laglig undersökning i anledning af angifvelse, att hem-

mansegaren Gabriel Jönsson i Mussla i Börstigs socken förstört lemningarna af en gammal kyrka, i orten benämnd Mussla, hvilken antages vara densamma som i äldre handlingar kallas Sandhems kyrka. — Vid anstäld undersökning upplystes att sten härifrån, blifvit tagen till Börstigs kyrka, då denna för flera år sedan tillbygdes, att Gabriel Jönsson endast bortfört grus, som betäckte grundmurarne, hvilka ännu qvarstå, utvisande att kyrkan utvändigt varit 28 fot lång, 24 fot bred samt koret 16 fot i fyrkant. De qvarvarande lemningarna hafva blifvit fridlysta.

Kyrkoherden i Tunhem C. J. Ljungström har fått Akademiens uppdrag att undersöka förhållandet förande angifven förstörelse af fornlemningar vid jernvägsarbetet mellan Ulricehamn och Vartofta.

RUNSTEN funnen vid grafóppning å Vallentuna kyrkogård i Uppland. Akademien har anvisat medel att bekosta stenens upptagning och resande å kyrkogården.

KUNGSHÖGARNE VID GAMLA UPPSALA KYRKA. Med afseende på väntadt besök under sommaren af den arkeologiska kongressens ledamöter har Akademien beslutat öppna den tredje af de största grafhögarne, vanligen kallad Tors hög, och för sin del till detta arbete anslagit 1000 rdr. Resten af kostnaden kommer att bestridas af kongressmedeln. Arbetets utförande har blifvit uppdraget åt löjtnanten J. Hagdahl under riksantiqvariens inseende.

HEDERSBELÖNING. Till kronolänsmannen *Carl Gustaf Ljungqvist*, som med berömlig omsorg vid flera tillfällen från åverkan fredat Bohusläns största ättehög, den s. k. Grönhögen vid Vermlandsbro i Skee socken, och i öfrigt tagit vård om ortens fornlemningar, har Akademien aflåtit tacksägelsebref med öfverlemnande af ett exemplar i silfver af Akademiens antiqvariska prismedalj.

FORSKNINGSRESOR. Riksantiqvarien B. E. Hildebrand har rest till Dalhems kyrka på Gotland för att granska

gamla målningar, som vid kalkrappningens afrifning på väggarne blifvit blottade, hvarjämte altarets reliker blifvit undersökta. Derefter har resan blifvit fortsatt till Gauthems, Halla, Vallstena och Hejdeby kyrkor samt Bara ödekyrka, fornsaker uppköpta m. m.

Akademiens förste amanuens dr H. Hildebrand har företagit en forskningsresa inom Trögden i Uppland, anställt gräfningar å ett graffält vid Tibble i Lislena socken, samt undersökt och beskrifvit fornsaker och målningar i Boglösa, Lillkyrka, Kungs Husby, Veckholms och Villberga kyrkor, uppköpt fornsaker m. m.

Amanuensen dr Hildebrand har sedan tvenne gånger besökt Gysinge i Fernebo socken i Gestrikland. Om de i trakten gjorda undersökningarna meddelas utförlig berättelse (se s. 72).

DEPOSITUM I STATENS HISTORISKA MUSEUM. Visby hospitals direktion har till förvarande i Museum aflemnat en kalk, en paten och en oblatask med lock, alla af silfver, fordom tillhöriga Visborgs slottskyrka. Vid närmare granskning af de på kalkens fot befintliga vapnen, har visat sig att dessa kommunionkärl utan tvifvel blifvit till slottskyrkan skänkta af hr Olof Axelsson (Tott) till Vallöe, riddare, Danmarks rikes råd och höfvidsman på Visborg och öfver Gotland († den 16 sept. 1464) och hans senare fru Anna Jensdotter (Present), hvilken omkring år 1450 blef gift med honom samt efter hans död omgift med Mårten Krabbe till Trauderup och ännu lefde år 1479.

Af hr *Vogt* hafva äfven som depositum blifvit till Museum aflemnade en halsring, en skaftcelt, en hålcelt, en pincett, ett knifblad, en ringsölja, alla af brons, funna i trakten af Kristianstad.

INKOMNA ÅRSBERÄTTELSER FÖR ÅR 1873. Dalarnes fornminnesförenings berättelse, afgifven af hr lektor Ehrenfried Billengren, inlemnad af föreningens ordförande hr öfverste löjtnanten riddaren W. Virgin.

Hr H. Hofbergs berättelse om sina, med understöd af Akademien företagna forskningsresor inom Skinskattebergs, Öfver Tjurbo, Nora och Hjulsjö härader samt städerna Sala och Nora.

Hr K. Schmidt slutberättelse om undersökningar inom Röne härad i Södermanland.

Hr C. F. Nordenskiöld, om forskningar i Östergötland, hufvudsakligen inom Lysings härad.

Hr H. A. R. Sidén planteckningar af graffält och andra fornlemningar inom Ölands norra mot.

Hr friherre O. Hermelin, hvars forskningsresor år 1872 genom en tillfällig olyckshändelse måst afbrytas, har nu för nämnda år inlemnat berättelse om sina under år 1873 företagna undersökningar, med teckningar af fornlemningar inom Botkyrka, Salem, Turinge, Södertelge och Ekerö socknar jämte några ritningar af fornsaker och byggnadsornament från Gotland, Vestergötland och Kalmar slott.

RESEUNDERSTÖD för antiqvariska forskningar under år 1874 hafva blifvit lemnade:

Åt friherre O. Hermelin 800 rdr för fortsatta forskningar inom Södermanland, företrädesvis uti Åkers och Länna socknar i Åkers härad samt vidare inom Öknebo och Svartlösa härad.

Åt hr H. Hofberg 500 rdr för forskningar inom 10 återstående socknar i Vestmanland inom Lindesbergs, Nya Kopparbergs, Grythytte, Vagnsbro och Norbergs härad.

Åt hr agronomen C. F. Nordenskiöld 300 rdr för fortsatta forskningar i Östergötland, hufvudsakligen inom Finsponga län.

Åt hr ryttmästaren C. A. Klingspor 200 rdr för fortsatta undersökningar i Uppland.

Åt hr fyrmästaren H. A. R. Sidén 300 rdr för teckningar af fornlemningar inom Ölands södra mot.

Litteratur.

Schlegel och Klingspor, Den med sköldebref förlänade, men på riddarhuset introducerade svenska adelns ättartaflor. Tredje häftet. — s. 129—192. — Pris: 1 kr. 25 öre.

Af svenska medeltidsslägter förekomma här: Håkan Karlssons i Byrcherydh ätt, äldre adliga ätten Hästhufvud, Joen Joennons af Ulfsboda ätt, Jöns Perssons på Risholen ätt (en gren sedermera introducerad som Svinhufvud af Qvalstad), ätten Knagh, Kristofer Olofssons ätt (Gyllenknoster), Lars Halvordssons ätt, Lars Karlssons ätt och ätten Lydke.

Hildebrand, Hans, Tornej, dust och bohord.

I tidskriften Ur folkens häfder första årgången.

Malmström, C. G., Sveriges politiska historia från Carl XII:s död till Statshvälfningen 1772. Fjerde delen.— 428 s. i oktav. — Pris: 3 kr. 75 öre.

Nyberg, J. P., Wieselska slägtregistret. Anteckningar.— 72 s. i oktav med plansch. — Pris: 2 kronor.

Anrep, G., Svenska slägtboken. Andra delens tredje häfte. — 128 s. i oktav. — Pris för sex häften: 6 kr.

Hollander, S. A., Biskopar och superintendenter i Sverige och Finland efter reformationen. — 292 s. i oktav. — Pris: 3 kronor.

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet, som hållas för allmänheten, utan afgift, tillgängliga tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden kl. 12—2, hafva besökts under april månad af 2327, under maj af 2868, under juni af 5076 personer. Summa för årets andra qvartal: 10,271. Största antalet besökande på en dag (d. 26 juni): 1212.

☛ *Månadsbladet utgifves äfven nästa år efter samma plan och till samma pris som hittills.*

Detta nummer lades under pressen den 11 jan. 1875.

Stockholm. Ivar Hæggströms boktryckeri, 1875.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

31. 1874. Juli.

Innehåll: 1. Minnen från Lapparnes stenålder i Sverige 1. — 2. Från Akademiens sammankomster i juli 1874. — 3. Litteratur. — 4. Gåfvor.

Minnen från Lapparnes stenålder i Sverige.

1.

Redan i den för mer än trettio år sedan utgifna första upplagan af »Skandinaviska Nordens Ur-invånare»[1] säger professor Nilsson om spjutspetsar af samma form som fig. 52 i »Svenska fornsaker», att denna typ »hittills aldrig är funnen i södra Sverige eller i Danmark; men den förekommer i norra och mellersta Sverige. Denna lansform är aldrig af flinta, utan af en hård skiffer». Han tillägger: »Troligen är den icke så gammal som flintlansarne. De trakter af landet, i hvilka han finnes, voro, enligt en öfvertygelse, för hvilken jag framdeles skall redogöra, ännu icke bebodda, då stenredskap brukades i södra Sverige och i Danmark.»

Länge lemnades utan vidare uppmärksamhet den här gifna antydan om att dessa spjutspetsar af skiffer icke höra till samma grupp af fornsaker som minnena från södra Sveriges stenålder. Först mer än 25 år efter utgifvandet af nyssnämnda arbete bringas ämnet åter på tal, af d:r Hildebrand i Sverige och af professor Rygh i Norge.

I den öfversigt öfver stenåldersminnenas utbredning i Sverige som doktor Hildebrand lemnar i »Svenska folket under Hednatiden»[2] säger han: »Det är möjligt, att

[1] Första kapitlet, sid. 19.

[2] Första upplagan (Sthlm, 1866) sid. 43; jfr andra uppl. sid. 74.

Norrlands stenålder icke är att anse som en fortsättning af det södra Sveriges, utan fastmer af Finlands och de östra ländernas i allmänhet». Såsom skäl för denna åsigt anför han bland annat, att ett par i »Ångermanland funna skifferlansar påminna om likartade fynd i Finland och guvernementet Olonetz.»

Ungefär samtidigt fäste professor Rygh[1] uppmärksamheten på, att spjut- och pilspetsar af skiffer icke äro sällsynta i Norge, samt att man stundom äfven funnit knifvar af samma stenart och af en egendomlig form. »Dessa saker», säger han, »måste anses tillhöra en annan kultur och ett annat folk än de vanliga norska stenålderssakerna, hvilka i afseende på ämne och form öfverensstämma med dem från Danmark och södra Sverige. De hittas oftast i Tromsö och Finnmarkens amter, der de vanliga stensakerna äro ytterst sällsynta; man kan väl således med skäl hänföra dem till *Lapparne.*»

Denna åsigt, att man i de nyss nämnda fornsakerna af skiffer skulle ega minnen från Lapparnes stenålder, har professor Rygh några år senare vidare utvecklat i en särdeles intressant uppsats införd i Norska fornminnesföreningens årsberättelse för 1871 (sid. 100 o. följ.). Han visar der, att man i Norge och Sverige måste antaga två olika stenålderskulturer och två stenåldersfolk. För den ena af dessa kulturer — den hvars minnen hufvudsakligen förekomma i halföns nordligaste trakter — föreslår han benämningen den »arktiska stenålderskulturen». Den andra torde man kunna kalla den »skandinaviska», eller kanske bättre den »sydskandinaviska».

Bland den arktiska stenålderns fornsaker böra vi i synnerhet nämna de många vapnen och verktygen af *skiffer*, såsom spjutspetsar, pilspetsar, yxor, hålmejslar och eneggade knifvar. Hit höra troligen äfven en mängd

[1] I Årsberättelsen för år 1866 af »Foreningen til Norske Fortidsmindesmærkers Bevaring» (Kristiania 1867), sid. 100.

yxor, pilspetsar, metkrokar, skedar m. m. af renhorn, hvilka dock hittills blifvit funna endast i det nordligaste Norge, men ännu icke i Sverige. Äfven skifferknifvarne äro hittills med mycket få undantag funna endast i Norge, norr om Throndhjemsfjorden; dessa undantag utgöras af ett fynd från Ångermanland och af två (eller möjligen tre) fynd, som märkvärdigt nog äro anträffade så sydligt som i Södermanland.

Att de nu i fråga varande fornsakerna verkligen tillhört ett annat stenåldersfolk än det som i de södra delarne af vårt land efterlemnat så talrika minnen, framgår redan deraf, att dessa fornsaker nästan endast förekomma i de nordligaste trakterna af Sverige och Norge, der de i södra Skandinavien vanliga stenålderssakerna äro ytterst sällsynta. Det bevisas äfven deraf, att dessa båda slag af stensaker aldrig blifvit, så vidt man vet, funna tillsammans, äfvensom deraf att t. ex. hålmejslarne och spjutspetsarne af skiffer visa stor öfverensstämmelse med dem som hittas i Finland[1] och andra nordliga länder. Så lär, enligt professor Rygh, Etnografiska Museet i Köpenhamn ega »kastspjut från indianstammar i nordligaste delen af brittiska Nordamerika, hvilkas spetsar, af svart skiffer, mycket likna de i Norge funna skifferspetsarne med hullingar».[2]

Ett af de märkligaste bevisen för den arktiska stenålderns sjelfständighet är ett fynd som år 1871 gjordes vid Stenkjær i N. Throndhjems amt. Man fann här, vid innersta ändan af Throndhjemsfjorden, en »kjökkenmödding» innehållande en stor mängd musselskal och ben jämte tre spjutspetsar, en knif och två yxor af skiffer, samt en hornyxa m. fl. saker, *alla* af arktiska typer.[3]

För att visa, huru mycket talrikare fornsaker af de

[1] Holmberg, »Finska fornlemningar», pl. 2, 3 och 11.

[2] Norska Fornminnesföreningens årsberättelse för år 1871, s. 113, not.

[3] Samma årsber., sid. 8, 34, 100 och 117, not.

148939

typer som vi hänfört till den arktiska stenåldern förekomma i norra Sverige än i landets sydligare trakter, meddelas här en öfversigt öfver alla från Sverige nu kända fornsaker af sten.[1] Under benämningen »skandinaviska typer» hafva vi upptagit dem som äro egendomliga för den sydskandinaviska stenåldern.

Fornsaker af sten funna i Sverige.

	»Skandinaviska» typer.			»Arktiska» typer.					
	Fornsaker af flinta.	Fornsaker af andra stenslag.	Tillhopa.	Yxor och rätmejslar.	Hålmejslar.	Spjut- och pil-spetsar.	Knifvar.	Tillhopa.	I % af samtliga stensaker.
Lappland[2]	—	—	—	—	1	1	—	2	—
Vesterbotten	75	4	79	2	1	3	—	6	7
Ångermanland	3	5	8	1	1	4	1	7	47
Jemtland	4	7	11	—	—	9	—	9	45
Medelpad	1	—	1	1	1	1	—	3	75
Helsingland	4	10	14	1	1	8[3]	—	10	42
Gestrikland	1	8	9	—	—	2	—	2	18
Norrland (stället okändt)	—	—	—	—	—	1	—	1	—
Lappland och Norrland	88	34	122	5	5	29	1	40	24
Svealand	278	1,790	2,068	1[4]	—	9	2[5]	12	0,5
Götaland, utom Skåne	3,600	2,800	6,400	—	—	4	—	4	0,06
Skåne	26,500	3,500	30,000	—	—	1	—	1	—
Hela Sverige	30,466	8,124	38,590	6	5	43	3	57	0,15

Det torde, för att visa likheten i detta afseende mellan förhållandena i Norge och Sverige, vara nog att

[1] Deri äro naturligtvis endast sådana fornsaker upptagna som höra till de under stenåldern förekommande typerna, och således t. ex. icke de talrika »ovala brynena», hvilka ej äro äldre än jernåldern. Jfr »Svenska fornsaker», fig. 268—270.

[2] Dessutom har man i Lappland funnit två yxor af sten, hvilka nu äro förlorade, så att man ej vet till hvilkendera gruppen de hört.

[3] Två af dem äro funna i den del af Loos' socken, som af ålder hört till Dalarne.

[4] Funnen i Dalarne.

[5] Båda funna i Södermanland.

nämna att af de 49 spjutspetsar, pilspetsar och knifvar af skiffer, hvilka man år 1872 kände från Norge, icke mindre än 23, eller nära hälften, voro funna i Tromsö stift, såsom bekant det nordligaste i landet; samt att alla de andra från detta stift kända stensakerna, till antalet 9, troligen äfven höra till den arktiska gruppen. Från Kristiania stift kände man deremot endast 4 spjut- och pilspetsar af skiffer mot nära 400 »skandinaviska» stensaker.[1]

Bland minnena från den arktiska stenåldern äro i ofvanstående tabell och i den här nedan meddelade fyndbeskrifningen endast sådana fornsaker upptagna, om hvilkas hänförande till denna grupp någon tvekan ej gerna kan uppstå, Det är emellertid, åtminstone för närvarande, i några fall nästan omöjligt att afgöra, om t. ex. en mejsel af skiffer bör hänföras till den ena eller andra kulturens minnen, i synnerhet som man i Skandinaviens sydligare delar vid flere tillfällen funnit verktyg af skiffer, hvilka vi måste anse tillhöra den »skandinaviska» stenåldern, då de äro af alldeles samma typer som denna periods öfriga arbeten.

De arktiska stensakernas stora relativa talrikhet i Lappland och Norrland blir ännu tydligare, om vi taga i betraktande, att tre af de under Helsingland upptagna flintyxorna äro hittade tillsammans,[2] och att nästan alla de nära 80 i Vesterbotten funna fornsakerna af skandinaviska typer äro anträffade å en och samma bys egor. Åtminstone 70 af dem äro funna tillhopa och kunna med skäl betraktas som ett i jorden gömdt förråd af handelsvaror införda från Skåne.[3]

Då härtill kommer, att å andra sidan alla de arktiska stensakerna, med endast ett par undantag, äro

[1] Rygh i Norska Fornminnesföreningens årsberättelse för 1871, sid. 110, 114 och 117, not.

[2] »Antiqvarisk Tidskrift för Sverige» 3, sid. 184.

[3] »Sveriges forntid», texten, sid. 58.

funna på olika ställen, så visar sig en ännu större olikhet mellan Sveriges norra och södra delar, om man jemför antalet *ställen*, der minnen af de båda stenåldersfolken blifvit anträffade.

En annan omständighet, som härvid icke torde böra med tystnad förbigås, är den att en icke obetydlig del af de i Norrland funna stensakerna af skandinaviska typer utan tvifvel icke äro minnen af ett med metaller helt och hållet obekant folk. Det synes nämligen, af skäl som jag på andra ställen sökt utveckla,[1] vara i hög grad sannolikt, att mången bland dessa stensaker varit i bruk under bronsåldern, möjligen till och med under än senare tider. Men om detta är riktigt, blir antalet minnen från den »skandinaviska» *stenåldern* i Norrland ännu mindre än hvad tabellen å sid. 100 utvisar.

Då vi således finna, att de stensaker som vi här kallat arktiska, egentligen tillhöra den skandinaviska halföns nordligaste delar, att de tydligt skilja sig från minnena af det stenåldersfolk som en gång bebodde Skandinaviens sydligare trakter, men att de deremot hafva stor likhet med de fornsaker af sten, hvilka anträffas i Finland och andra länder der med finnar och lappar nära beslägtade folk nu bo; så synes det antagande hafva mycket skäl för sig, att dessa af oss s. k. arktiska stensaker äro minnen från de i Sverige boende lapparne eller finnarne, och från den tid då dessa folk ännu voro obekanta med metallernas bruk. Man skulle visserligen kunna häremot invända, att endast få bland dessa stensaker blifvit funna inom de delar af Sverige som lapparne *nu* innehafva. Men detta kan bero antingen derpå, att fornsaker af sten ännu blifvit endast undantagsvis tillvaratagna i Lappmarkerna, der få personer finnas som intressera sig för sådant, eller också derpå

[1] »Antiqv. Tidskrift för Sverige» 3 s. 174, samt »Sveriges forntid», texten, sid. 155 och 158.

att lapparne tagit i besittning de trakter der de nu hufvudsakligen uppehålla sig, först sedan de upphört att begagna vapen och verktyg af sten. Det förra antagandet synes dock hafva större skäl för sig.

Det jemförelsevis stora antalet arktiska stensaker som man funnit i de norrländska kustlandskapen från Vesterbotten till Gestrikland torde emellertid antyda, att lappar eller finnar fordom bott i sydligare trakter än nu. Huru skola vi deremot förklara de få men märkliga fynd af de för den arktiskt-lapska stenåldern egendomliga spjutspetsarne och knifvarne af skiffer, som äro gjorda i Svealänderna, på Kolmården, i Bohuslän, Blekinge och ända ned i Skånes sydligaste kusttrakt? Hafva äfven på dessa ställen lappar en gång funnits, om än i mindre antal? Eller hafva skiffersakerna begagnats af de sydskandinaviska stenåldersfolken, i hvilket fall vi väl få antaga, att dessa fått dem från sina nordliga grannar, då den stora likheten i ämne och form synes tala för ett gemensamt ursprung?

Så ringa sannolikhet än synes finnas för det antagandet, att lappar en gång funnits i Svealand och Götaland, tror jag dock icke att man kan med säkerhet besvara dessa frågor, då vi ännu känna så litet om dylika fynd, hvilka endast under kort tid varit föremål för någon större uppmärksamhet.

Den tanken, att lapparne en gång bebott södra Sverige, är, som vi veta, icke ny. Redan för mer än trettio år sedan uttalades den af Nilsson, som i sitt berömda verk om »Skandinaviens Ur-invånare» sökte visa, att dessa just varit lapparnes förfäder. Det förnämsta stödet för denna åsigt fann han i den stora likhet som de af honom undersökta kranierna från sydskandinaviska stenåldersgrafvar syntes hafva med de nuvarande lapparnes hufvudskålar. »Man har således», säger han,[1] »allt

[1] »Skand. Nordens Ur-invånare», 2:a kapitlet, sid. 11, jfr »Sten-

46.

47.

48.

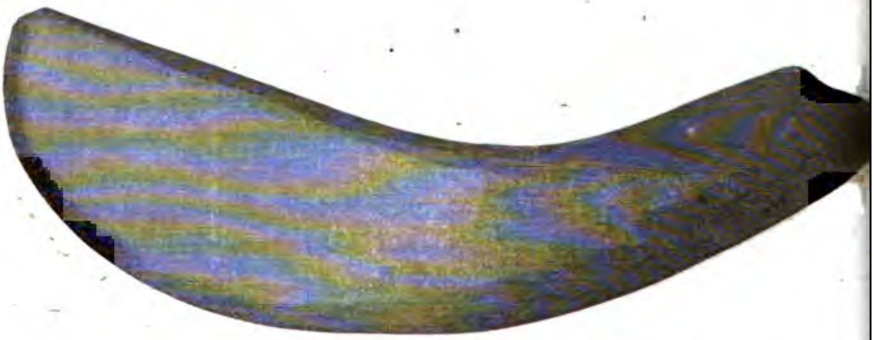

49.

Fornsaker af skiffer, funna i Norge.

Hälften af verkliga storleken.

51.

52.

53.

54.

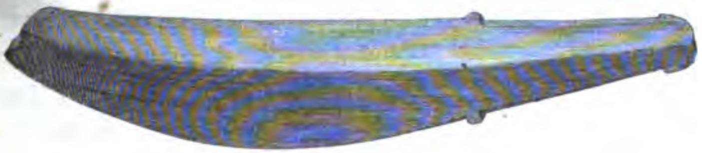

50.

Fornsaker af skiffer, funna i Norge.

Hälften af verkliga storleken.

skäl att antaga, att lappfolket är den sista qvarlefvan i vår Nord af den folkstam, som bygt dessa grifter samt tillverkat och begagnat de i dem förvarade redskapen af sten, djurben m. m.»

Då detta skrefs, kände man emellertid endast mycket få kranier från stenåldern, och de fynd som under de sista årtiondena gjorts hafva visat att, ehuru man i stenålderns grafvar verkligen finner ett mindre antal skallar som likna lapparnes, *flertalet* af de ur dessa grifter upptagna kranierna dock hafva en helt annan form. Häraf följer, att åtminstone hufvudmassan af södra Skandinaviens befolkning under stenålderns sista del icke gerna kan hafva varit beslägtad med de nuvarande lapparne.

Efter granskning af alla de skäl som blifvit anförda för ett sådant antagande kommer också den utmärkte kännaren af Lappland och lapparne professoren friherre v. Düben till den slutsats,[1] att han »icke kan erkänna sannolikheten eller ens möjligheten deraf, att det i våra sagor och sägner omtalade urfolket i södra och mellersta Sverige varit lappar».

Han säger deremot: »Lapparne hafva — det visar allt — norr om Bottnen vandrat in i landets nordligaste delar på en tid då de endast ännu nyttjade ben- och stenredskap; sannolikt mest blott de förra, ty lämplig sten var i dessa land sällsynt, man hade blott qvarts och skiffer, hvarföre man icke heller lärt sig väl arbeta stenredskap. De hafva, som husdjur, dit medfört hunden och möjligen, ja troligen, äfven renen. Derifrån hafva de vida senare, sannolikt först då de lärt känna metallers bruk, ströfvat ned till landet kring 61° nordlig latitud. Vid denna polhöjd finnas de i de första historiska och sago-berättelserna; der hafva de fått sin

åldern», 2:a uppl., sid. 105 och pl. D, samt Holmberg, »Nordbon under hednatiden», 1:a uppl. sid. 7 och 9.

[1] »Om Lappland och Lapparne», sid. 398.

största utbredning möjligen efter digerdöden; der äro de sedan dess, allt efter olika lokala och administrativa förhållanden, dels ökade, oaktadt absorbtion i den öfriga folkmassan, dels minskade, utgångna eller undanträngda så väl mot Norden som in mot fjällen».

Då det således verkligen synes vara mer än sannolikt, att man i vårt land funnit lemningar af två olika folk som här genomlefvat sin stenålder, så torde vi böra dröja ett ögonblick vid frågan om det tidsförhållande, i hvilket den arktiska stenåldern står till stenåldern i södra Skandinavien. Har den förra, i Sverige, börjat tidigare eller senare än den andra? Hafva lapparne blifvit bekanta med metaller samt upphört att begagna vapen och verktyg af sten före eller efter den skandinaviska stenålderns slut?

På den förra frågan torde man för närvarande icke kunna gifva något bestämdt svar, då man hvarken vet, när lapparne eller södra Sveriges första bebyggare invandrat i landet.

Den senare frågan kunna vi väl deremot utan tvekan besvara så, att lapparne lärt känna metaller först *efter* den sydskandinaviska stenålderns slut. Ett af de vigtigaste skälen för denna åsigt, är det märkliga förhållande att, såsom redan prof. Düben anmärkt,[1] lapparne fått namnen på alla metaller, både koppar, tenn, stål och guld m. fl., från sina skandinaviska grannar.

Om, såsom man antagit, de af Tacitus omtalade »Fenni» äro lapparne, — norrmännen t. ex. kalla ju ännu lapparne »finner», — så voro lapparne troligen ännu i första århundradet efter Kristi födelse obekanta med metaller. »Deras enda tillit», säger han,[2] »äro pi-

[1] »Om Lappland och Lapparne», sid. 306.

[2] Tacitus, »Germania», kap. 46.

larne, dem de spetsa med ben i brist på jern.» Men vid denna tid voro södra Skandinaviens innebyggare redan bekanta med jernet.

Lapparne lära till och med ända in i senaste tid begagnat vapen och verktyg af sten, ehuru de sedan länge känt jern och stål. Så har man t. ex. en uppgift om att spjutspetsar af sten ännu i slutet af förra århundradet begagnades af lapparne i Enare lappmark för att fälla vildren, i det de fästades på springfjedrar af enträ i rengrafvarne. Och, enligt meddelande af professor Nordenskiöld, har »en trovärdig person i Kuusamo lappmarks-socken (Kemi lappmark) för icke alltför många årtionden tillbaka sett stenmejslar begagnas till bortskafvande af hårbeklädnaden från uppblötta renhudar».[1]

Det är derföre möjligt, att en del af de spjutspetsar och verktyg af skiffer, som i det följande beskrifvas, icke äro synnerligen gamla; å andra sidan synas de omständigheter, under hvilka *några* af dem äro funna, tala för att åtminstone dessa i mycket lång tid hvilat i jorden.

Professor Rygh anmärker,[2] att flere af de i Norge funna arktiska stensakerna uppgifvas vara anträffade i *grafvar.* Om de svenska fornsakerna af samma grupp är, så vidt jag vet, en dylik fyndort aldrig angifven. Det torde deremot förtjena uppmärksamhet, att så många af de svenska spjut- och pilspetsarne af skiffer äro hittade i eller tätt intill *vatten.* Några äro funna vid notdragning i en sjö; andra helt nära en sjö, på ett ställe som utan tvifvel fordom varit sjöbotten; andra i mossar, o. s. v.

Såsom prof på norska skifferarbeten af de typer som vi här kallat arktiska meddelas fig. 46—54 å sid. 104 och 105, hvilka figurer höra till det föredrag som hr

[1] »Sveriges forntid», texten, sid. 154.

[2] Norska Forminnesföreningens årsberättelse för 1871, sid. 111.

prof. Rygh höll öfver dessa fornsaker vid den arkeologiska kongressen sistlidne sommar, och som inom kort skall tryckas i den officiella redogörelsen för kongressen.

Yxan eller mejseln fig. 46 är funnen jemte en skifferknif i en nyodling vid Klöven, Tranö prestegjæld, Tromsö amt. (Kristiania Museum 6168).

Hålmejseln fig. 47 är funnen jemte två andra hålmejslar af skiffer vid Dybvik i Lyngen pgd, Tromsö amt. (Kristiania M. 3505).

Knifven fig. 48 är funnen vid Botnagården i Bjugn pgd, Söndre Throndhjems amt. (Throndhjems M. 1334).

Knifven fig. 49 är funnen vid Trastad i Kvedfjord pgd, Tromsö amt. (Kristiania M. 3319).

Knifven fig. 50 är funnen vid Ristad i Overhalven pgd, Nordre Throndhjems amt. (Kristiania M. 5451).

Pil- eller spjutspetsen fig. 51 är funnen vid Hovland i Hardanger, Söndre Bergenhus amt. (Kristiania M. 195).

Spjutspetsen fig. 52 är funnen vid Huvestad i Telemarken, Bratsbergs amt. (Kristiania M. 2016).

Spjutspetsen fig. 53 är funnen vid Fallum i Rissen s., Söndre Throndhjems amt. (Throndhjems M. 1339).

Spjutspetsen fig. 54 är funnen i Brönö pgd, Nordlands amt. (Kristiania M. 1028).

Alla äro afbildade i hälften af verkliga storleken.

(Forts.) O. M—s.

Från Akademiens sammankomster i juli 1874.

UNDERDÅNIGT UTLÅTANDE afgifvet öfver ett genom Kongl. Öfver-intendents-embetet inlemnadt underdånigt förslag till inskrift på den nya byggnaden för Kongl. biblioteket.

AFLIDEN LEDAMOT. Akademiens korresponderande ledamot lektorn vid högre elementarläroverket i Skara

dr *Per Gustaf Alander* hade d. 1 juli aflidit å badorten Särö i Halland.

ANSÖKNINGAR ATT FÅ BORTTAGA NÅGRA GRAFRÖR. Hr J. A. Segersteens ansökning att få borttaga några bland de i åkern på hans hemman Föreda Brunsgård i Hvetlanda socken, Jönköpings län befintliga till en del förut åverkade stenrör, som befunnits vara forntidsgrafvar, har Akademien bifallit, med vilkor att afrödjningen inskränkes till de rör Akademiens stipendiat hr C. F. Nordenskiöld utvisar, och att deri möjligen anträffade fornsaker till Akademien insändas jemte noggrann beskrifning på rörens storlek och inre beskaffenhet m. m.

GÅFVA AF FORNLEMNINGAR TILL UNIVERSITETETS MUSEUM I UPSALA. För att i någon mon komplettera en afdelning i det nämnda museets samling har Akademien bland dupletter i Statens Historiska Museum uttagit 40 fornsaker från stenåldern, hvilka blifvit som gåfva öfverlemnade.

TOPOGRAFISK AFHANDLING DEPONERAD HOS AKADEMIEN. Kyrkoherden i Öregrund Kasper Strömbäck har inlemnat en af honom i handskrift utarbetad afhandling med titel: *Biskopskulla-Fröjeslunda Minne,* med önskan att densamma må bland Akademiens handlingar förvaras, alldenstund han anser sig sakna utväg att få den tryckt.

Litteratur.

Ordlista öfver svenska språket, utgifven af Svenska Akademien. — 334 s. i oktav. — Pris: 3 kronor.

Lilljeborg, W., Fauna öfver Sverges och Norges ryggradsdjur. 1. — XII+1088 s. i oktav. — Pris: 13 kr.

Innehåller uppgifter äfven om de i svenska fynd från stenåldern och andra äldre tider förekommande djurbenen.

Börk, J. A., Darius. Ett förut otryckt svenskt drama,

utgifvet af K. F. Karlsson. 66+73 s. i oktav. — Pris: 3 kronor.

Koránen, ifrån arabiskan öfversatt af C. J. Tornberg. 79+408 s. i oktav. — Pris: 5 kronor 50 öre.

Wimmer, Fornnordisk formlära. Svensk, omarbetad upplaga. — 179 s. i oktav. — Pris: 2 kronor.

Hildebrand, Hans, Folkens tro om sina döda. — 142 s. i oktav med 27 fig. — Pris: 2 kronor 50 öre.
Är n:o 8 i serien Ur vår tids forskning.

Indebetou, H. O., Nyköpings minnen 1. (från äldsta tider till och med 1655 års brand). — 110 s. i oktav. — Pris: 2 kronor.

Montelius, O., Sveriges forntid. Försök till framställning af den svenska fornforskningens resultat. Text. 1. Stenåldern. — 162 s. i oktav samt 132 fig. — Pris: 3 kronor.

Montelius, O., Studier i Historiska Museet. 4. Guldfyndet vid Tureholm.
I tidskriften Förr och Nu, 5:te bandet, s. 179—181.

Leijonhufvud, A. E., Studier i svensk krigsförfattningshistoria. — 78 s. i oktav. — Pris: 1 krona.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1873.

33. Af f. d. statsrådet grefve *Henning Hamilton*: ett exemplar i brons af den minnespenning, som med anledning af H. M. Enkedrottningens 50-åriga vistande i Sverige blifvit präglad af personer, som förut hört till H. Majt:s uppvaktning. Inv. 5008.

34. Af *H. M. Konungen*: ett exemplar i silfver af den minnespenning, som H. M. Konungen låtit prägla med anledning af 50:de årsdagen af H. M. Enkedrottningens ankomst till Sverige. Inv. 5009.

35. Af mrs *F. R. Baby* i New-York: 16 utländska mynt (ett i guld, 7 i silfver och 8 i koppar och nickel) samt 2 amerikanska sedlar. Inv. 5016.

36. Af konsthandlaren *H. Bukowski*: en medalj i brons, slagen af grefve Duckynski till minne af polackar döde eller sårade i blodbaden i Warschau den 27 januari och 8 april 1861; en polsk medalj i tenn öfver Copernicus, präglad år 1873; en afgjutning i jern af en minnespenning öfver polska konungen Sigismund. Inv. 5017.

37. Af *K. Museum for Nordiske Oldsager* i Köpenhamn: ett söndrigt bronskärl, en spiralrefflad bronshank, en massiv bronsögla, bitar af en bronsskopa och dennas sil, bit af ett lerkärl — allt funnet i Brennesbacken vid Påarp i Vestra Karups socken, Bjäre härad, Skåne, samt utfördt till Danmark och der försåldt till nämnda museum.' Inv. 5025. Jfr denna årgång s. 30.

38. Af hemmansegaren *Johan Svensson* i Alnäs: en stenyxa utan hål, en mejsel eller yxa af sten utan hål, en stenyxa med skafthål, ett täljstensstycke med hål och en sländtrissa af täljsten — allt funnet å Alnäs egor eller i närmaste trakten deromkring. Inv. 5026.

39. Af handlanden *Torin Persson* i Grebbestad: en stenyxa med skafthål, funnen vid Greby i Tanums socken, Bohuslän. Inv. 5027.

40. Af ingeniör *A. J. Carlsson*: undre stenen till en handqvarn med ett upphöjdt menniskoansigte å ena sidan; genom munnen går afloppsröret för mälden. I midten af den 1,3 tum djupa insänkningen står en jerntapp, från hvilken utgå flere i stenen inhuggna radier. Funnen under gräfning å Gustaf Adolfs torg. Inv. 5028.

41. Af *H. K. H. Enkehertiginnan af Dalarne*: sju utländska ordensdekorationer som burits af H. K. H. Hertigen af Dalarne; en fingerring af guld med infattad svart sten, i hvilken är graveradt ett A under furstlig krona; ett sigill med svenska och norska vapnet graveradt i topas med skaft af flammig agat. Inv. 5039.

42. Af *H. M. Konungen*: ett exemplar i silfver af k. Oscar II:s och dr. Sophias kröningsmedalj, präglad för att utdelas till deputerade som öfvervarit kröningen i Trondhjems domkyrka d. 18 juli 1873. Inv. 5040.

43. Af f. d. räntmästaren *E. J. Tjernberg*: ett litet skrin af förgyld messing på fyra kulfötter med graverade figurer och konstlås från 1600-talet; på locket en man och en qvinna, på bottnen en hund jagande en hjort; samt ett konstlås af messing med kinesiska bokstäfver. Inv. 5041.

44. Af hr *N. Müller*: en ovanligt liten enskalig spännbuckla prydd med otydliga slingor, funnen på Engsön under Erstavik i Södermanland. Inv. 5042.

45. Af veterinärläkaren *Sjöstedt* i Hemse: ett kufiskt silfvermynt funnet på Heligholm vid Gotland. Inv. 5043.

46. Af hemmansegaren *Jon Ioansson* i Rullbo: en lång pilspets af jern med tånge och skarpt treryggadt blad, för ungefär 20 år sedan funnen vid nyodling å Rullbo egor i Loos socken, Helsingland. Inv. 5044.

47. Af regementspastor *O. Hallborg*: en stor stenyxa med skafthål, vanlig form, funnen i Söderala Myskje år 1839, »vid införsel ur Vågen af slammad sand och mylla: yxan låg på den ursprungliga bottnen 6—7 alnar djupt under ytan.» »Vågen är en om våren öfversvämmad ängsmark, som står i förbindelse med sjön Marmen, genom hvilken Ljusnan flyter.» På ungefär samma plats i Vågen hittades, enligt uppgift af hr Hallborg, för några år sedan en annan mindre stenyxa som nu förvaras i Enångers kyrka. Inv. 5045.

48. Af kammarh. frih. *N. G. Djurklou*: 97 angelsaksiska, 14 tyska och 1 kufiskt silfvermynt jämte några bitar; en i tre bitar bruten spetsoval silfverplåt, ena ändan hoprullad i en spiral den andra i en hake; en liten hopböjd silfvertråd — allt funnet på Fänestad Vestergårds egor i Forsheda socken, Vestbo härad, Småland. Fyndet var hittadt af en arbetskarl, hvarom berättelse inflöt i allmänna tidningar. Då något hembud icke afhördes, anhöll riksantiqvarien hos landssekreteraren i Jönköpings län, att undersökning af förhållandet skulle ske. Landssekreteraren utreste till hittarens bostad, men hittaren var borta och den oriktiga uppgiften lemnades, att han begifvit sig till Stockholm med fyndet, bestående af 125 mynt och ett armband af silfver. Fyndet var i verkligheten försåldt till en person i Småland, af hvilken friherre Djurklou inköpte det ofvannämnda för att öfverlemna det till Statens Historiska Museum. Inv. 5046. Jfr ofvan s. 43.

Detta nummer lades under pressen den 26 jan. 1875.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1875.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

32. 1874. Augusti.

Innehåll: 1. Den anthropologisk-arkeologiska kongressens sammanträd Stockholm. — 2. Kongress-litteratur.

Den anthropologisk-arkeologiska kongressens sammanträde i Stockholm.

Det är icke min afsigt att här meddela en utförlig redovisning för hvad under kongressen sades och gjordes — det blefve för vidlyftigt för Månadsbladet. Kongressens sammanträde är dock af alltför stor betydelse för våra arkeologiska förhållanden för att det skulle lemnas oomnämndt. Jag skall derföre försöka här redogöra för de vigtigaste resultaten af mötets vetenskapliga förhandlingar.

Man har påstått att menniskans tillvara skulle gå tillbaka till den s. k. tertiära tiden, en period hvilken så grundligt afviker från den nuvarande att intet enda djurslag är gemensamt för den tiden och för vår egen. Under de senaste åren har man bekantgjort en mängd fynd från de tertiära lagren i synnerhet i Frankrike, hvilka ansetts tala för menniskans förekomst på den tid då dessa lager bildade sig — flintor som ansetts vara af menniskohand bearbetade, ben som trotts vara afsigtligt krossade eller skurna o. s. v. Men det ena fyndet efter det andra har visats vara antingen apokryfiskt eller orätt förklaradt, och de som i närvarande stund förfäkta menniskans tillvara under tertiärtiden, stödja sig allenast på de flintskärfvor som abbé Bourgeois funnit i tertiära lager i Orléanais. Då dessa derigenom fått en synner-

ligen stor betydelse, måste man göra klart för sig om dessa flintor verkligen tillhöra tertiära bildningar och om de obestridligen röja spår af mensklig bearbetning. Den förra frågan kan naturligtvis icke pröfvas annat än å fyndorten, den senare var före vid kongressen i Bruxelles, och kunde då icke den af kongressen utsedda kommissionen förena sig i ett jakande utlåtande. Det blef i följd deraf omöjligt att anse den tertiära menniskan vara bevisad. För att om möjligt frågan skulle finna sin lösning, hade jag särskildt uppmanat abbé Bourgeois att komma till Stockholm och för den der samlade kongressen framlägga sina vigtigaste fynd. Han fick tyvärr i sista stund förhinder. Professor Whitney i San Francisco, hvilken säger sig inom ett mycket ungt tertiärlager i Californien hafva funnit en menniskoskalle, var på väg till Stockholm för att inför kongressen lemna utförlig redogörelse för sitt fynd, men äfven han fick förhinder. I följd häraf kom frågan om tertiärtidens menniskor icke på tal vid kongressen.

Enskildt diskuterades en af hrr Mortillet och Hovelacque insänd tryckt afhandling, i hvilken de medgifva att naturförhållandena under tertiärtiden voro sådana, att menniskor organiserade som vi icke kunna tänkas hafva då existerat, men på grund deraf påstå de, att de flintskärfvor, som abbé Bourgeois funnit, äro bearbetade af en förnuftig varelse, som var en menniskans förelöpare i den organiska verldens utveckling. Dermed är frågan bragt utom den vetenskapliga bevisningens område.

Det är med fullkomlig säkerhet bevisadt, att menniskan funnits i Europa under den s. k. qvartärtiden. Hon lefde den tiden i vestra Europa tillsammans med djur som dels äro nu utdöda, såsom mammuthen (ett slags elefant), dels nu tillhöra helt andra nejder såsom

de längre i söder lefvande flodhästarne och noshörningarne och den allenast i mycket nordliga trakter sig uppehållande renen. Den tidens menniskor bearbetade stenen, hvilken de formade medelst slag, men hvilken de icke förstodo att slipa; de bearbetade äfven djurben. Deras bildning var naturligtvis icke hög, men de hade dock en beundransvärd förmåga att med något hvasst redskap i ben eller sten inrista konturteckningar af hvarjehanda djur.[1] De klimatiska förhållandena under qvartärtiden voro helt olika de nuvarande. Stora delar af Europa voro betäckta af glacierer, hvilka der de lågo, omöjliggjorde allt organiskt lif och under sitt framskridande framkallade på jordytan hvarjehanda omhvälfningar. En schweizare Morlot har uppvisat, att i hans land måste hafva funnits tvenne istider, skilda genom en period af blidare klimat, då i Schweiz frodades ett ganska yppigt växt- och djurlif. Äfven i Frankrike hafva de två isperioderna blifvit uppvisade, bland andre af hr Ernst Chantre i Lyon, en af Stockholmskongressens sekreterare, — likaså i England. Äfven i Sverige synes en blidare tid hafva inträffat mellan två isperioder. Med afseende på qvartärtiden var det tvenne frågor som i främsta rummet borde upptagas till besvarande. Den första lyder: hade Sverige någon befolkning under qvartärtiden? — den andra: uppträdde menniskan i Europa först efter den senare istiden eller redan under den blidare perioden mellan de två istiderna?

Den senare frågan, som hade bort upptagas af de utländske vetenskapsmännen, kom alls icke på tal. I Månadsbladet för 1876 skall jag redogöra för ett fynd från Schweiz som synes tala för det senare alternativet.

Professor *Otto Torell* hade åtagit sig att upptaga

[1] Om qvartärtidens menniskor, se dr Retzii bok Om de äldsta spåren af menniskans tillvaro, samt min framställning i det femte kapitlet af De förhistoriska folken i Europa.

den förra frågan, men blef af en tjensteresa förhindrad att göra det. Han har sedan dess inlemnat en utförlig afhandling, hvilken intagits i kongressberättelsen, och i hvilken han kommer till det resultat, att de bevis, hvilka hittills blifvit anförda för menniskans uppträdande i Sverige under qvartära tiden allsicke äro bindande. De bevis man hittills anfört äro i korthet följande:

1. *Flintredskap, funna i glaciallera i Halland.* — Det är svårt att förklara huru dessa redskap kommit ned i leran, men samtida med lerans bildning och med de dervid rådande klimatiska förhållandena kunna de icke vara, alldenstund dessa flintredskap tillhöra den senare stenålderns fullt utpräglade typer.

2. *Fynden från Hästefjord i Dalsland.* — Redskap af ben hittades enligt uppgift i samma lager som ben af en arktisk skälhund, elg, björn o. s. v. En närmare granskning har visat, att benen af den arktiska skälen m. m. äro funna i en glacial lerbildning, de om menskliga bearbetning vittnande föremålen deremot i ett annat lerlager af yngre datum.

3. *Stångenäs-fyndet.* — Vid Stångenäs i Bro socken, Bohuslän, fann man för ungefär 30 år sedan menniskoskelett liggande i snäckbankar. Men snäckbankarne i Bohuslän äro af två slag, glaciala och yngre än istiden. Då man icke gifvit akt på hvilka musslor förekommo i den ifrågavarande snäckbanken, är det omöjligt att säga om den tillhör glacialtiden.

4. *Järavallsfyndet.* — På bottnen af torfmossarne belägna under den s.k. Järavallen, som löper längs en del af Skånes södra kust, har man funnit flintredskap. I dessa torfmossar, som måste vara äldre än den på dem hvilande vallen, har man äfven funnit ben af mycket stora björnar, hvilka professor Nilsson anser hafva varit hålbjörnar (Ursus spelæus). Det är emellertid mycket svårt att med säkerhet skilja hålbjörnen från den vanliga björ-

nen. Järavallen är icke att sammanställa med det mellersta Sveriges glaciala åsar, utan är en postglacial strandbildning; den under vallen liggande mossen kan således äfven vara postglacial. Nathorst har till och med under en af de mossar, på hvilka Järavallen hvilar, funnit postglaciala snäckor.[1]

5. *Urox-skelettet i Lunds museum.* — I en skånsk torfmosse är funnet ett uroxskelett, å hvilket två ryggkotor voro genomborrade af, såsom professor Nilsson antager, ett flintspjut. Uroxen tillhör dock den postqvartära tiden.

6. *Fynden i Ystads hamn.* — De äldsta af dessa fynd tillhöra den slipade stenens ålder. Alla de förändringar i nivåförhållanden, som man här iakttagit, måste således hänföras till den postglaciala tiden.

7. *Stugan vid Södertelje.* — Vid gräfningen af Södertelje kanal fann man under en grus- och stenmassa lemningar af ett mindre hus med golf och härdstenar. Stugans knuthuggna timmer synes dock tala om tillkomst under jernåldern. Dertill kommer, att stugan, som hvilar på en under qvartärtiden tillkommen ås — hon är bygd inom en försänkning i åsen —, icke stod i beröring med någon aflagring ur hafsvatten. Sten- och grusmassan öfver stugan var af mycket rörlig beskaffenhet och är just på detta ställe rik på källsprång. Det är mycket möjligt, att åsgropen i nyare tider blifvit fylld genom ras från de omgifvande högre delarne af åsen.

Bland öfriga bidrag till kännedom om denna period må nämnas:

Hr *Sauvage* i Paris visar att qvartärtidens menniskor i Dordogne tidtals företogo vandringar för att å lämpliga, temligen aflägsna orter fånga lax, hvilken de på

[1] Man kan tillägga, att de ofvan omnämnda flintredskapen lära hafva varit af den senare stenålderns vanliga typer. Det är derföre omöjligt att hänföra fyndet till qvartärtiden.

fångstställets styckade, under det de fångade andra fiskslag i de förbi deras bostäder flytande strömmarne.

Hrr *Doumerc* och *Reboux* redogjorde för fynd från södra och norra Frankrike, hr *Zawisza* för fynd anträffade i en håla i närheten af Krakau, hr *Zittel* för tillslagna flintspåner funna af honom och Schweinfurth i det inre af Sahara och tillhörande en tid då delar af öknen voro fyllda med vatten och omgifna med rik växtlighet; nu är samma trakt till ytterlighet öde, så att den resande som nu besöker den, måste medföra proviant för 30 dagar.

Den franske botanisten grefve *Gaston de Saporta* redogjorde för fynd af fikonlöf och fikonfrukter anträffade i Seine-dalens qvartära lager, och anknöt dermed betraktelser öfver periodens klimat; fikonet tvifves nämligen icke annat än i blidare luftstreck.

Man har mellan qvartärtidens stenålder och den senare stenåldern uppdragit en bestämd och skarp gränslinie. Vid Bruxelles-kongressen sökte hr Dupont visa, att man inom en del af Belgien kunde visa, hur den senare stenålderns typer utvecklat sig ur qvartärtidens. Detta ämne upptogs vid Stockholmskongressen af hr *Cazalis de Fondouce*, från Montpellier, som talade mot den föregifna luckan mellan den oslipade och den slipade stenens ålder. Han framhöll, att menniskokranierna från de båda perioderna icke visa någon märklig inbördes skiljaktighet. Man har påstått, att i den geologiska lagerföljden finnes ett afbrott, hvilket faller just emellan den paleolithiska och den neolithiska tidens lager. Men detta är icke fullt riktigt. Hr Hébert, en framstående geolog i Paris, har visserligen i senaste tid med mycken ifver framhållit denna lucka i den geologiska lagerföljden, men se vi närmare på förhållandena, finna vi att hans lucka faller midt i den paleolithiska perioden. Man har ock som bevis för denna lucka, då

Frankrike icke var bebodt, icke kunde bebos, anfört de tjocka stalagmitlagren som i vissa hålor skilja de neolithiska bildningarna från de paleolithiska. Men detta är allenast lokala och tillfälliga företeelser, och deras giltighet tillintetgöres deraf att andra hålor finnas, i hvilka inga stalagmitlager skilja de två stenåldrarnes lager. Under qvartärtiden voro de geografiska förhållandena i det närmaste desamma som nu. Man har ock, för att bevisa tillvaran af ifrågavarande lucka framhållit förändringarne inom djurverlden. Efter glacialtidens fauna, med renen och mammuthen, kommer en annan fauna, nästan identisk med vår, med hjorten, rådjuret, vildsvinet o. s. v.; det är nu endast uroxen som har ett diluvialt tycke. Detta låter bra, men man kan icke mellan de två faunorna uppdraga en bestämd gräns. Glacialtidens fauna fick icke en plötslig undergång, utan *småningom* försvann den ene arten efter den andre, *småningom*, genom en mängd öfvergångsstadier, blef qvartärtidens fauna den nuvarande epokens. Man har visserligen talat om t. ex. renens plötsliga försvinnande efter en tid då han var mycket allmän. Men för att utreda hvilka djur voro allmänna, hvilka sällsynta, har man gått ut från antalet af de olika djurslagens ben i hålorna. Men hvilken kan gå i borgen derför, att de förhållanden som man der finner mellan djurbenen, motsvara förhållandena i den tidens lefvande djurverld? Det är tvärtom en annan faktor som här gör sig gällande. Menniskorna fälla och förtära ingalunda alltid mest af de vanligaste djuren, utan mest af de djur, hvilkas kött smakar dem. Man har ock framhållit att husdjuren uppträdt först samtidigt med den slipade stenens ålder. Men husdjurens första uppträdande är icke nog för att låta oss tala om en lucka; för att en sådan skall antagas, måste ett afbrott uppvisas inom den vilda faunan. För öfrigt är det, enligt hr Cazalis' åsigt, alls icke omöjligt att man i

en framtid skall finna att husdjuren funnos redan under den paleolithiska tiden. Inom floran kan man icke uppvisa någon lucka.

Man har talat om en lucka äfven inom det rent arkeologiska området, ett afbrott i utvecklingen af fornsakstyperna. Att en lucka märkes inom detta område har med mycken ifver framhållits af de franska arkeologerne de Mortillet och Cartailhac. Å andra sidan har den engelska fornforskaren Franks varit benägen att i fynden från klippskjulet vid Laugerie-haute i Dordogne se öfvergångsformen mellan de paleo- och neolithiska typerna. Derefter har den belgiske naturforskaren Dupont uppvisat, för vissa trakter, det närmaste sammanhang mellan de paleolithiska och de neolithiska formerna. Af allt detta och mycket annat, som jag här icke ens kunnat antyda, skulle således följa, att de två stenåldrarne, qvartärtidens och den slipade flintans ålder, alls icke äro skilda genom ett tvärt afbrott, utan att den förra tiden småningom öfvergår till att blifva den senare — i det klimatet helt långsamt undergår förändringar till det bättre, under det djurvelden, icke minst genom menniskans inverkan, undergår den ena förändringen efter den andra, och under det menniskan allt mer framskrider i förmågan att begagna sig af de medel naturen bjuder henne till att uppehålla lifvet och göra det behagligt.

Mycket talar för att hr Cazalis har i det hufvudsakliga rätt i de åsigter han utvecklat, och det är af en ganska stor vigt, att denna theori, som skymtar fram vid kongressen i Paris och som bestämdt uttalas vid kongressen i Bruxelles, utförligt framställes och motiveras vid kongressen i Stockholm. Observationerna af de arkeologiska företeelserna och uppfattningen af dem

[1] Om denna föregifna lucka, hvilken, hvad fornsakstyperna angår, torde finnas i vissa trakter, jfr De Förhistoriska folken.

hafva i detta afseende kommit in på en god väg, och vi må önska att man hädanefter fortgår på denna väg med samma varsamhet och samma sundhet i uppfattningen som hittills. Den andra mycket vigtiga vinst som studiet af qvartärtidens arkeologi vunnit genom Stockholmskongressens förhandlingar är det af hr Torell framstälda och väl motiverade påståendet, att ännu har intet bevis blifvit lemnadt för menniskans tillvara i Sverige under denna period. Schweizaren *Desor*, en framstående geolog, fann det resultat till hvilket hr Torell kommit, vara mycket sannolikt, och engelsmannen *John Evans*, som mer än de fleste haft tillfälle att studera fornsakerna från alla stenålderns perioder, vitsordade, att stenredskap af de äldsta, paleolithiska typerna hafva aldrig hittats i Skandinavien och Danmark. Det är för vetenskapen nästan lika vigtigt, att rensa bort gamla misstag som att göra nya upptäckter.

Den slipade stenens ålder var föremål för mycken uppmärksamhet. Så fort man hade kommit in på detta kapitel, kunde vi i Sverige framlägga inhemska facta af vigt för arkeologien i allmänhet och af intresse för de främmande fornforskarne.

Dr *Montelius* redogjorde för stenåldersgrafvarnas former och utbredning i Sverige, belysande ämnet medelst en karta, å hvilken de olika grafvarna voro antecknade. Någon närmare redogörelse torde här icke behöfvas, då uppsatsens hufvuddrag återfinnas i dr Montelii arbete. Sveriges Forntid, hvilket arbete tvifvelsutan är bekant för Månadsbladets läsare. Professor *Rygh* och dr *Montelius* redogjorde för de i Norge och Sverige funna lemningarne af den arktiska (lapska) stenåldern, om hvilken närmare upplysningar förekomma i Månadsbladen n:r 31 och 34. Dessa föredrag framkallade en ganska liflig

diskussion. Hr *Bertrand*, föreståndare för franska statens arkeologiska museum i St. Germain-en-Laye, ville veta, om under stenåldern i Sverige renen befann sig i vildt eller tamt tillstånd. Derpå svarades, att man aldrig i Sverige funnit ben af renar tillsammans med fornsaker från stenåldern, men att man deremot ofta hittat i svenska grafvar från stenåldern ben af flera husdjur, häst, nötkreatur, får, svin och hund. Vid kongressen i Bruxelles redogjorde general Faidherbe för de många dösar han undersökt i Nordafrika och ingick derefter på frågan, hvilket folk uppbygt dösarne. De icke-nordiska arkeologerne visade sig i allmänhet benägne att anse dösarne — vi taga här ordet i dess vidsträcktaste bemärkelse, således omfattande äfven gånggrifter, hällkistor o. s. v. — tillhöra ett och samma folk, hvilket småningom flyttat sig från en trakt af verlden till en annan, och man sökte derföre utröna huruvida vandringen begynte i Sverige och slutade i Algerien eller om den gått i motsatt riktning. Att upptaga denna fråga är dock förhastadt, ty erfarenheten lär oss dagligen, att vi måste akta oss för allt för brådstörta sammanställningar, vi måste framför allt i grund studera de särskilda områdenas typer, innan vi våga oss in på frågan om kultursammanhanget. Hr Worsaae påminte i Bruxelles-diskussionen om olikheten mellan de nordiska stenåldersstyperna och de vesteuropeiska, och jag sökte i ett följande sammanträde ännu mera betona detta genom att framställa min theori om genomförandet af en provinsindelning i Europa[1]. Dervid anknöt jag nu, under diskussionen om hrr Montelii och Ryghs föredrag, erkände den stora likhet som i vissa fall finnas mellan de olika europeiska områdenas dösar, men sökte visa att denna likhet icke nödvändigt förutsätter ett kultursam-

[1] Se Månadsbladet n:r 10.

manhang, ännu mindre en närmare frändskap mellan de dösbyggande folken. Dösarne äro nämligen ytterst afbilder af menniskoboningar, och det är en allmänt mensklig sed att bygga grafvar i form af bostäder, hvarpå exempel anfördes. Denna åsigt förfäktades äfven af den franska arkitekten *Daly*, som kommit till enahanda resultat under sina undersökningar af de egyptiska grafformerna. Hr *Worsaae* godkände den svensk-norska stenålderns delning i tvenne grupper, en sydlig som förekommer äfven i Danmark, och en arktisk, som finnes i norra delarna af Norge, Sverige och Finland, samt framhöll att då skilnaden mellan dessa är betydlig och då man med skäl ansett den arktiska stenåldern tillhöra Lapparne, blir det nödvändigt att förkasta antagandet, att *all* stenålder i Norden är lapsk. Man måste således för stenåldern i Norden antaga tvenne kulturströmningar, en kommande från nordvest och en från sydvest, en åsigt hvilken han för öfrigt vid ett föregående tillfälle hade framhållit med anledning af ett föredrag, som friherre Kurck höll om stenåldern i Sverige. Hr Worsaae har föröfrigt tidigare framlagt sin theori om den från vester kommande kulturströmningen, i det han fört intill hvarandra, såsom hörande till samma stora tidsålder, rentidens stenålder i Frankrike, Belgien o. s. v. och »afskrädeshögarnes» stenålder i Danmark. Han träder således på hr Cazalis' sida i fråga om förhållandet mellan stenålderns perioder[1]. Småningom öfvergick diskussionen på det rent anthropologiska området, till hvilket jag först senare kommer. I särskilda föredrag gåfvo hrr *Gratama* från Assen i Nederland och *Zawisza* från War-

[1] Mot theorien om den från vester kommande kulturströmningen under stenåldern har jag gjort invändningar i min bok om De förhistoriska folken, och skall än en gång upptaga henne till pröfning i ett särskildt arbete om den vetenskapliga arkeologiens principer och system.

schau intressanta bidrag till kunskapen om gånggrifternas utbredning.

Ett parti af sitt vid kongressen hållna föredrag om stenåldern i Sverige har dr *Montelius* sedermera låtit införa i kongressberättelsen som en särskild afhandling (om de svenska flintbilornas typer), hvilken på svenska finnes intagen i det Antropologiska sällskapets i Stockholm tidskrift, första häftet. Denna afhandling är ett synnerligen vigtigt bidrag till den typologiska arkeologien.

Frågan om dösarne behandlades äfven i ett föredrag af hr *de Mortillet*, hvilket han hade insändt till general-sekreteraren. Han kommer deri till det tvifvelsutan vigtiga resultat att något dösarnes folk *(un peuple des dolmens)* icke existerat, men han antager att dösarne icke äro annat än minskade kopior af bergshålorna, — hvilka Frankrikes stenåldersfolk af gammalt använde som begrafningsorter — en åsigt hvilken väl svårligen torde kunna godkännas.

Jämföra vi, med afseende på frågan om stenåldern, kongresserna i Bruxelles och i Stockholm, kunna vi anteckna som ett ganska betydande framsteg, att vid den senare höjde sig flera röster mot theorien om samtliga dösars sammanhörighet och om ett vandrande dös-folk, hvilken theori år 1872 var ytterst allmänt omfattad. Vi kunna ock som en betydande vinst påpeka de omständliga redogörelserna för den arktiska stenåldern, ty derigenom blef det uppenbart, att man icke får — hvartill, särskildt i utlandet, mången är benägen — betrakta den europeiska stenåldern, i synnerhet den postqvartära, såsom ett sammanhängande helt, såsom varande sig allestädes lika. Detta intryck af nödvändigheten af en provinsfördelning för den europeiska stenåldern torde äfven hafva styrkts hos dem, som noggrannare studerade den vackra stenålderssamlingen i Statens Historiska

Museum och i tankarne jämförde hennes väl utpräglade och rikt representerade typer med de fornsaksformer som äro karakteristiska för det mellersta och vestra Europa. På detta sätt har Stockholmskongressen afgifvit ett kraftigt vittnesbörd om nödvändigheten af de typologiska studierna, och hvarje nytt steg i denna riktning måste helsas med glädje.

Friherre *Kurck* bragte på tal förhållandet mellan de s. k. äldre och yngre stenåldern i Norden; han godkänner icke en tvedelning och synes hafva förstått som skulle dennas förfäktare göra mellan de två perioderna samma skilnad som man i England o. s. v. uppdragit mellan den paleolithiska och neolithiska stenåldern. Fullt så långt går icke ens tvedelningens mest prononcerade förfäktare, Worsaae, hvilken likväl vid denna kongress mer än förr, om jag icke misstager mig, framhöll betydelsen af mellanformerna och öfvergångarne från kjökkenmöddingarnes tid till de större stengrafvarnas. Dermed bringas frågan helt visst närmare sin lösning — de vanliga kjökkenmöddingarne från stenåldern i Danmark och gånggrifterna m. fl. grafformer höra till en och samma kulturutveckling, men till olika delar af densamma. Det är således icke fråga om två perioder, utan om tvenne delar af en period. Det är onekligt, att man förr gjort skilnaden mellan de två åldrarne för stark, om man än näppeligen någonsin i detta afseende gått så långt som frih. Kurck antagit, och detta beror helt visst på den omständigheten, som hr *Evans* framhöll, att man fäst allt för mycken vigt dervid om flintan är slipad eller icke. Men det tyckes som om han vore benägen för en annan ytterlighet, i det han antager, att stenåldersfolket i Danmark kände konsten att slipa flintan äfven på den tid, då det i allmänhet begaggade sig af groft tillhuggna redskap. Detta antagande synes mig icke väl motsvaras af de faktiska förhållan-

dena, under det man mycket väl kan antaga att det i Norden bosatta stenåldersfolket här lärde sig att slipa flintan — en upptäckt som synes böra ligga så nära till hands, att man väl må undra öfver att hon icke gjordes tidigare.

Hr *de Baye* redogjorde för en del fynd han gjort i sin hemtrakt, departementet Marne, hvilka fynd han redan vid kongressen i Bruxelles skildrade.

Af en ganska stor vigt var det meddelande hr *Aspelin* från Helsingfors gaf om stenåldern i norra delen af det ryska riket, om hvars fornfynd man i det öfriga Europa hittills känt mycket litet. Äfven de i Finland anträffade fynden äro till och med i Sverige litet kända, emedan man allt för ofta till deras bekantgörande använder uteslutande det finska språket. Enligt hr Aspelin kan man i norra Ryssland urskilja tre stenåldersområden, det *finländska*, omfattande Finland och ryska Karelen, i vester om Onega — det *baltisk-lithauiska*, omfattande de ryska Östersjöprovinserna samt guvernementen Vitebsk, Kovno, Grodno och Minsk — och det *östfinska*, öster om Onega, mellan Kama i öster, guvernementen Tver och S:t Petersburg i vester. Den finländska provinsens folk hade ondt om flinta, men använde en mängd andra stenarter samt gåfvo åt redskap och vapen en mängd skiftande former, bland hvilka man märker en och annan vara kommen från Sverige. Den baltisk-lithauiska provinsen är fattig på typer och man använde icke här många stenarter. Flintan som i dessa båda provinser är sällsynt, visar sig deremot mycket allmän inom den östfinska provinsen, inom hvilken man vid Danilov funnit ett rikt graffält med redskapsformer ganska mycket liknande de svenska och med skelett af ett dolichocefalt folk. Det synes som om man får sätta denna provins i sammanhang med den polska stenåldersprovinsen, hvilken i sin ordning hör tillsamman med

Nordtyskland, Nederland, Danmark och södra Skandinavien.

Vid de föregående kongresserna har uppmärksamheten i främsta rummet egnats åt stenålderns tidigaste skiften. Det bör helt visst betraktas som ett framsteg, att man vid kongresssammanträdet i Stockholm visade sig mindre ensidig. Den slipade stenens ålder tilldrog sig en dryg del af uppmärksamheten. Ej heller blefvo brons- och jernåldrarne lottlösa.

Hr *Franks*, en af det britiska museets vårdare, framlade några alster af Europas allra tidigaste metallålder, nämligen ett knifblad och två dolkar med tångens yttersta ända omböjd. En omsorgsfullt utförd kemisk analys visar att alla tre föremålen bestå af nästan ren koppar (97,226, 98,398 och 99,470 %), allenast ett visade spår af tenn. En fjerde dolkklinga från Cypern, simpel till formen, som de andra, men upptill försedd med tvenne nithål, innehöll 88,771 % koppar, 8,508 % tenn o. s. v. Dolkar af detta slag äro hittills aldrig funna i öns stora nekropoler. De synes derföre vara yngre, de tillhöra icke kopparens utan bronsens ålder. Ett metallfragment funnet uti den stora pyramiden vid Gizeh, och troligen samtidigt med denna, bestod af nästan ren koppar (99,521 %). I Indien har man gjort ett stort fynd af silfverprydnader och mejslar af ren koppar. Hr Franks kommer till det resultat, att man snart sagdt i alla land tidtals tillverkat redskap och vapen af ren koppar, men att man icke får deraf alltid draga den slutsats, att man i sådant fall ännu icke hade lärt känna tennet; det är mycket möjligt att man känt och användt det, men att man icke vidare kunde komma öfver något, i hvilken händelse man måste nöja sig med kopparen som är sämre än bronsen. H. H.

(Forts.)

Kongress-litteratur.

de Baye, Congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques. Compte-rendu de la 7e session, tenue à Stockholm. Paris, 1875. — 86 s.

Bertrand, A. Rapport sur les questions archéologiques discutées au Congrès de Stockholm. Paris 1875. — 40 s.

Ur Les archives des missions scientifiques et littéraires. T. 3, 1e série.

Bellucci, Il Congresso internazionale di archeologia ed antropologia preistoriche, VII sessione tenuta nel 1874 a Stocolma. Firenze 1874. — 91 s.

Ur Archivio per l'antropologia e la etnologia, vol. IV, fasc. III och IV.

Cotteau, Congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques, session de Stockholm. Auxerre 1874. — 66 s.

Capellini, Congresso internazionale di Antropologia e di archeologia preistoriche, VII sessione a Stoccolma nel 1874. Bologna 1874. — 39 s.

Doumerc, La Suède et sa Capitale. Impressions et souvenirs. Montauban 1875. — 20 s.

von Engeström, Kongres antropologii i archeologii przedhistorycznéj Sztockhólmie 1874 R. Posen 1875. — 101 s.

Guimet, E. Esquisses Scandinaves. Relation du Congrès d'antropologie et d'archéologie préhistorique. Paris 1875. — 257 s.

Hagemans, G. Rapport sur le Congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistorique, tenu à Stockholm au mois d'août 1874. Anvers 1874. — 17 s.

Ur Bulletin de l'Académie d'archéologie de Belgique, t. 1, 11e fasc.

(Forts.)

Detta nummer lades under pressen den 17 dec. 1875.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1875.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

33. 1874. September.

Innehåll: 1. Den anthropologisk-arkeologiska[1] kongressens sammanträde i Stockholm. — 2. Kongress-litteratur.

Den anthropologisk-arkeologiska kongressens sammanträde i Stockholm.

(Forts.)

Italiens bronsålder behandlades af hrr *Pigorini*, numer sektionschef i det italienska undervisningsministeriets afdelning för arkeologiska undersökningar, grefve *Gozzadini*, italiensk senator, i Bologna, och professor *Castelfranco* i Milano. De två senare, som icke voro närvarande, hade insändt sina afhandlingar.

Hr Pigorini redogjorde för de italienska terramarorna, särskildt för den han senast, för den italienska regeringens räkning, hade undersökt vid Casaroldo (provinsen Parma). Om terramarorna har jag talat i det fjerde kapitlet af min bok De förhistoriska folken och kan derföre, för att här spara utrymme, hänvisa dit.

Hr Gozzadini redogjorde för ett fynd af ett bronssvärd och fyra hästbetsel af brons funna å hans egendom Ronzano nära Bologna, och sammanställde alla fynd af liknande betsel som kommit till hans kännedom. Dessa fynd tillhöra en bronsålder, som står mycket nära att blifva jernålder.

Hr Castelfranco lemnar en kort skildring af sina undersökningar inom det rika graffältet vid Golasecca i Lombardiet, med dess runda stensättningar, resta stenar och grafvar samt deras innehåll. I dessa grafvar visar

sig jernet, ehuru sällsynt. Hr Castelfranco har insamlat flera hundra föremål af brons, men allenast sju eller åtta af jern, deribland två spjutuddar, en fingerring och en pincett. Bronsen innehåller mycket tenn, litet jern, intet bly.

Ett par meddelanden af hrr de Mortillet och Chantre om bronsåldern i Frankrike framkallade en mycket liflig diskussion. Hr *de Mortillet* delar den franska bronsåldern i två perioder, gjutarens och kopparslagarens, hvilka han äfven kallar torftighetens och öfverflödets. Den senare är en utveckling af den förra. Från början inkom i Frankrike bronskulturen, »genom en infiltration af nomader, som kände metallberedningen och hade samma vanor som nutidens zigenare, hvilka vandra som kittelflickare från land till land och, i hvilket område de än komma, aldrig blanda sig med dess inbyggare. Bronsålderns zigenare, en ras med smala händer, göto till en början, efter gammal vana, svärd med korta handtag — den första periodens svärd —, men när de funno att dessa icke passade för den äldre mer grofvuxna befolkningen i Gallien, gjorde de handtaget längre och gjorde den intill denna stötande delen af klingan slö, så att man deremot kunde stödja pekfingret. Sådana äro den andra periodens svärd.» På någon införsel till Gallien af bronsvapen kan man icke tänka, alldenstund typerna då skulle hafva varit allestädes lika. Så är det emellertid icke; man kan inom Gallien uppvisa flera mindre områden med karakteristiska former. Hela meddelandet var allenast en kort framställning af en bland grundtankarne i förf:s ännu icke afslutade arbete *Paléontologie de l'histoire.*

Hr *Chantre* förevisade ett stort album i folio innehållande 80 fint utförda plancher af bronsföremål funna i Frankrike, hvilket inom kort torde blifva i bokhandeln tillgängligt. Med ledning af de detaljstudier som han

gjort, uppställer han följande indelning af den franska bronsåldern. Den första perioden utmärkes af nedgräfda förråd (*trésors*) af bronsföremål, hvilka man hittar i synnerhet i de förnämsta Alp-passen. Dessa förråd äro, enligt Chantre, köpmansvaror, som af en eller annan anledning blifvit gömda, och de visa, huruledes under den äldsta tiden bronserna infördes från Italien till Frankrike. Under den andra perioden fanns det i det senare landet en inhemsk bronsindustri; till denna tid höra pålbyggnaderna i Bourget-sjön hvilka fullkomligt öfverensstämma med de schweiziska pålbyggnaderna, och de talrika verkstadsfynden från Rhones och Isères dalar samt från Jura. Till den tredje perioden höra de fynd, i hvilka jernet visar sig som ett nytt kulturelement. Hr Chantre talade vidare om de stora grafflockarne från den tidigare jernåldern i området mellan departementet Basses-Alpes och kantonen Valais i Schweitz, hvars förnämsta typer äro mycket olika dem som man känner från bronsålderns pålbyggnader. Han framhåller, att den franska bronsåldern är ganska olik den svenska, ehuruväl man finner hos båda analogier hvilka synas tala för en gemensam upprinnelse, hvaremot den tidigare jernåldern inom det nämnda området är alldeles främmande för Norden.

Diskussionen öppnades af hr *Bertrand*, som påstod, att i Frankrike icke funnits någon bronsålder, och att de tre perioderna som hr Chantre omtalat icke äro annat än tre olika fyndgrupper. Han framställde äfven sin uppfattning af de äldre kulturförhållandena i Europa. I de skandinaviska landen och i norra Tyskland fanns en bronsålder som varade ända till tiden för Kristi födelse. I södra Tyskland och Alptrakterna visar sig jernet redan i sjunde århundradet f. Kr. I Gallien kommer jernet lika tidigt, i Tyrolen och cisalpinska Gallien redan i nionde eller tionde århundradet. I Gallien finnes

ingen bronsålder, blott några bronsålderstyper. Man märker inom Europa två stora kulturströmmar, den ena nordlig eller hyperboreisk, som från Caucasus-trakten utbredde sig dels åt Ungern, dels åt Östersjötrakterna. Den södra strömmen utbredde sig öfver östra Medelhafstrakterna och förde jernet med sig (denna metall fanns på Kreta redan år 1481 f. Kr.), kom till Grekland, Italien, södra Gallien, och gick derifrån och från Svarta hafvet in i Donaudalen. Mellan de två stora områdena fanns från början en bestämd gränsskilnad, som blef ännu skarpare inemot sjunde århundradet f. Kr., då de kimmeriska stammarne kämpade mot Skytherna. Då fanns ingen annan förbindelse mellan den södra och den hyperboreiska verlden än längs Dniepr-linien, som bernstenshandeln följde. — Hr *Hans Hildebrand* påminte att förhållandet mellan brons- och jernåldern är i Norden vida enklare än i Södern. I Norden stå de två åldrarne oförmedlade gent emot hvarandra, man finner från den tid då de mötas allenast accomodationsformer, under det i Södern bronsåldern småningom öfvergår till att vara en jernålder. Bronsåldern är ingalunda samtidig inom alla Europas land, och de kronologiska punkter som hr Bertrand sökt fastställa, gjorde det derföre icke omöjligt att en bronsålder kunnat existera i Frankrike, ehuru vida tidigare än i Norden. — Hr *Evans* varnade äfven för misstaget att anse de olika åldrarne i de skilda landen vara samtida, hvadan man vid tal om en ålder alltid bör tillägga i hvilket land denna ålder uppträder. Han var öfvertygad att äfven i södra Frankrike fanns en bronsålder, inom hvilken till och med underafdelningar kunde uppställas. För att komma på det klara härmed vore det beqvämast att studera celttyperna. — Hr *Desor* framhöll äfven att den eller den arkeologiska perioden icke representerade för hela Europa ett och samma århundrade, utan kunde tillhöra helt olika tider. För öfrigt

hade han intet emot att utbyta namnet ålder emot stadium. Han egnade några ord af erkännande åt hr Chantre för hans vackra arbete och anförde mot hr Bertrand, att det var för tidigt att tala om att kulturen kom från Caucasus innan man kunde för sitt eget och närmaste land uppvisa hur kulturen utbredt sig. — Hr *Worsaae* var öfvertygad att äfven Frankrike haft sin bronsålder. Han antager att bronskulturen från Mindre Asien gått öfver till Grekland, derifrån i en riktning till Italien, Gallien och Britannien, i en annan till Ungern, norra Tyskland och Norden. Han försvarade de underafdelningar, som i Norden blifvit uppställda inom brons- och jernåldarne, och han var öfvertygad att man äfven i Södern skulle finna det nödvändigt att uppställa sådana. — Hr *Perrin* från Chambéry talar för antagandet af en bronsålder i Savoyen. Man har nemligen bland pålbyggnaderna i Bourget-sjön funnit föremål af jern, men de äro få (8—12 mot flera tusen af brons) och de bestå af nålar och smycken. Jernet är här således intet annat än en tillfällig inblandning, under det fynden tillhöra en verklig bronsålder. — Hr *Leemans*, föreståndare för det arkeologiska museet i Leiden, tilltrodde sig icke kunna för sitt lands förromerska tid genomföra någon indelning i kulturperioder[1]. — Hr *Cazalis de Fondouce* medgaf att bronsåldern i södra Frankrike var svår att uppvisa, men att denna kulturperiod dock verkligen fanns der, och hänvisade till ett af honom nyligen utgifvet arbete. — Hr *Pigorini* uppträdde mot hr Bertrand, som icke ville medgifva att i Italien funnits en bronsålder, och hänvisade till de många fynden från terramarorna. — Hr *Soldi* anmärkte att dessa fynd kanske alle-

[1] Vid ett efter kongressen företaget besök i Nederland har jag förvissat mig om att det i detta land funnits före den romerska perioden en betydande stenålder och en omisskänlig bronsålder. H. H.

nast skenbart tillhörde bronsåldern, jernet kunde hafva blifvit af fuktigheten i jorden förtärdt, hvaremot *Pigorini* svarade att iakttagelserna voro så många och så noggranna att man ingalunda kan antaga hr Soldis mening.

I den långa diskussionen kommo en del vigtiga frågor på tal. Antagligen torde de på nytt upptagas på kongressen i Budapest, eftersom den ungerska bronsåldern är af mycket stor betydelse.

Hr *Evans* beskref ett fynd af bronsföremål, gjutformar m. m. från ön Harty i Kent, och meddelade några skarpsinniga iakttagelser öfver de sätt, på hvilka bronsredskapen tillverkades.

Hr *Lorange* gaf ett kort meddelande om bronsåldern i Norge och framhöll att denna varit vida mer betydande än man fordom antagit.

De nordiska hällristningarna voro föremål för tvenne föredrag af hrr *Montelius* och *N. G. Bruzelius*. Den förre lemnade en öfversigt af de figurer som förekomma i dessa ristningar, anförde bevisen för deras tillkomst under bronsåldern (olikheten med de å runstenarne förekommande figurerna, det olika arbetssättet, svärdens och skeppens former, frånvaran af runor och hakkorset, talrikheten af hjulfigurerna, hvilka senare icke förekomma under den nordiska jernåldern) och redogjorde för deras utbredning. Hr Bruzelius beskref de intressanta hällristningarna i trakten af Simrishamn, bland hvilka funnits flere vapenbilder, till hvilka man icke kan söka originalen annat än inom bronsåldern.

Till dessa föredrag anslöt sig en kort diskussion. Hr *Desor* var öfvertygad att de nordiska hällristningarna tillhörde bronsåldern och bragte på tal de i Schweiz förekommande *pierres à écuelles*, hvilket föranledde hr *Hans Hildebrand* att omnämna de identiska elfstenarne i Sverige. Hr *B. E. Hildebrand* talade om hällristningarna i Ångermanland. Hr *Soldi* framhöll att man icke kan

i hårda stenarter hugga med bronsredskap. De egyptiska figurerna äro i graniten inhuggna med jern.

Hr *Montelius* redogjorde för bronsåldern i Sverige. De i vårt land funna föremålen från denna period gå till något mer än 2,800, af hvilka de flesta äro funna i Skåne, men Skånes öfvervigt är icke under detta tidehvarf lika stor som under stenåldern; i all synnerhet för den senare delen af bronsåldern har Sverige norr om Skåne rätt många fynd att uppvisa. Bronsålders-grafvar äro anträffade inom alla Götalands provinser, i Vermland och i Närike; graffynd äro kanske gjorda äfven i Vestmanland och Uppland.[1] Det nordligaste fyndet hörande till den svenska bronsåldern är från Medelpad, under 62° nordlig latitud. I Lappland är visserligen en celt funnen, men den tillhör den tschudiska bronsåldern.

Vidare uppvisades af hr Montelius serier af föremål (s. k. rakknifvar, sågar, spännen och hängkärl) som ådagalägga, att i Norden funnits en sammanhängande utveckling som med hvarandra förenar bronsålderns tidigare och senare delar. Till sist uppgaf hr Montelius hvilka af den skandinaviska bronsålderns hufvudtyper han ansåg vara af inhemskt eller utländskt ursprung.

I sammanhang härmed redogjorde friherre *Kurck* för sina åsigter angående bronsåldern i Sverige, dervid uttalande sitt tvifvel derom att man i Norden hade under detta tidsskifte haft husdjur. Mot detta tvifvelsmål uppträdde hr *Engelhardt*.

En del af hr. Montelii föredrag om bronsåldern är för kongressberättelsen utarbetad till en särskild afhandling, om bronsålderns dolk- och svärdfästen.

Såvidt man hittills känner, var det först sedan bronskulturen hunnit utbreda sig till Europa, som man började göra svärdens och dolkarnes fästen helt och hål-

[1] Sedan dess är ett graffynd från bronsåldern anträffadt i Södermanland.

let af brons. Troligen fingo de första bronsfästena alldeles samma form som de förut begagnade fästena af trä och ben. Både i Österrike, Tyskland och Skandinavien har man funnit svärd med bronsfästen af en mycket gammal typ, som kan vara omedelbart kopierad efter ett träfäste. Hr Montelius söker visa, huru i Norden de der inhemska bronssvärden utvecklat sig ur denna typ, och hur densamma i södra och mellersta Europa gifvit upphof åt olika utvecklingsperioder i de olika områdena, bland hvilka ett bildas af de n. v. Österrikiskt-Ungerska landen och ett annat af de vester derom belägna land som innehades af keltiska folk.

Enstaka exempel af de sydligare serierna hafva blifvit funna hos oss, utvisande en fortsatt förbindelse mellan Norden och mellersta Europa. Deremot känner man intet svärd af skandinavisk typ, som med säkerhet är anträffadt utom det nordiska området.

I Norden afbrytes bronssvärdens utvecklingsserie vid bronsålderns slut. I mellersta Europa räcker den in i den tid, då jernet redan börjat begagnas. Detta antyder — liksom dylika företeelser inom andra fornsaksgrupper — att öfvergången från brons- till jernålder varit mera tvär i Norden än i mellersta och södra Europa.

Den omständigheten, att de flesta svärden i hvarje särskildt land äro af ungefär samma former sinsemellan, mera olika dem från andra land, visar att de måste vara förfärdigade inom landet och icke kunna vara införda till de olika landen af ett och samma stora industri-idkande och handlande folk.

Det typologiska studiet af bronssvärden sätter oss i stånd att följa de vägar, på hvilka bronskulturen utbredde sig i Europa, från Medelhafvets kuster öfver kontinenten, tills den slutligen hann Östersjön och Skandinavien. Att den första bronsen *icke* kommit till våra

trakter från vester, till sjös, framgår ganska tydligt af sådana undersökningar som denna.

Hr *Handelmann*, föreståndare för det arkeologiska museet i Kiel, hade före sammanträdet insändt en kort uppsats angående de fynd från bronsåldern som han gjort under sina på offentlig bekostnad utförda gräfningar på den slesvigska ön Sylt.

Hr *Virchow* redogjorde från ett märkligt fynd från Primentdorf i provinsen Posen: en s. k. brons-cista (ett cylindriskt kärl af tunnt bronsbleck), en vriden halsring, två tjocka armringar, fyra spirallagda armband, två nålar med öfre ändan spirallagd, allt detta af brons, samt en jernyxa. Brons-cistor äro mycket allmänna i norra Italien, i Alptrakterna och i Frankrike; i Norden äro de aldrig funna, i Belgien och norra Tyskland äro de ytterst sällsynta. Detta fynd ger således vigtiga antydningar om samfärdseln under bronsåldern. Halsringar alldeles lika den af hr Virchow omtalade äro någon gång funna i Sverige. Men armringarne och armbanden i det posenska fyndet afvika från de svenska. Hr Virchow anser fyndet vara af mycket hög ålder. Det fanns visserligen deri jern, men detta kan, liksom cistan, vara inporteradt från Södern. — Hr *Worsaae* anser att fyndet tillhör bronsålderns senaste skede, och framhåller (mot professor Lindenschmits åsigt) att den etruskiska kulturen icke utöfvat på den nordiska bronsålderns första del någon grundläggande inverkan, men deremot haft på Nordens senare bronsålder ett visst sidoinflytande. — Hr *Schaaffhausen* föredrog ett bref från hr Lindenschmit, i hvilket denne påstår att af de i Norden funna bronserna äro de allra flesta af samma typer som de annorstädes i Europa hittade, men en del äro vida yngre, från 900- och 1000-talet, ett påstående, som förrådde så stor obekantskap med de nordiska förhållandena, att ingen af de nordiska arkeologerna fann nödigt att upp-

taga det till besvarande. Hr *Evans* framhöll, att mycket som tillhör den nordiska bronsåldern är arbetadt i Norden. Om handelsvägarne under bronsåldern m. m. yttrade sig äfven hrr *von Qvast*, *Howorth* och *Engelhardt*.

Hr *Hans Hildebrand* redogjorde för sin uppfattning af förhållandet mellan bronsåldern i Ungern och i Norden, dervid sammanställande från de olika landen celterna, svärden och spännena. Han kom till det resultat, att intetdera landets kultur är en utveckling af det andras, utan att båda kulturformerna visa tillbaka till en äldre gemensam forntid.

Hr *Aspelin* redogjorde för bronsåldersfynden inom det område, som i öster stöter tilll sjön Baikal, i vester till Kama och Volga. Enstaka fynd af samma art äro anträffade vid Azovska sjön, i guvernementet Moskva och Kostroma samt vid stranden af Pinega, som rinner ut i Dvina. De ymnigaste fynden äro anträffade vid Jenissej och dess bifloder. Grafvarna äro vanligen fyrsidiga, ofta omgifna af resta stenar, hvilka ibland äro upptill utarbetade till menniskofigurer. Detaljerade uppgifter lemnades om grafvarnes yttre och inre byggnad samt om vigtigare fyndorter, hvarefter hr Aspelin redogjorde för de vigtigaste fornsakstyperna. Hålcelterna äro ytterst allmänna, men i flera afseenden olika de vesteuropeiska. Svärd förekomma icke men väl dolkar, med jämförelsevis lång och platt kafle samt med ett slags parerstång. Jerndolkar af alldeles samma former äro inom området ganska allmänna. Bronsknifvarne äro äfven talrika i museerna, med rak eller böjd rygg. Vid Jenissei hittas ofta spetsiga hackor, hvilkas skafthylsa ibland prydes med bilder af tvenne råbockar. Dessa, liksom bronsyxorna från Kama-trakten afvika mycket från de längre vesterut i Europa vanliga formerna. Spjutspetsar äro i Sibirien sällsynta, vid Kama vanliga, i allmänhet större än de europeiska. I Sibirien finner man ibland tvåsidiga

pilspetsar, de som hittas mellan Ural och Kama äro treeggade. Man har ofta funnit rikt ornerade munbett för hästar, ibland med ändarne utarbetade i form af djurhufvud. Bronskärl äro funna, halfklotformiga, oftast försedda med en cylindrisk, nedtill vidgad fot; på kanten förekomma stundom de inom detta område så vanliga råbocksfigurerna. — Vid Ananino vid stranden af Kama, intages en vidsträckt höjd af en grafflock, hvars resta stenar hafva inristade menniskofigurer. De här funna föremålen tillhöra en bronsålder, som småningom blir en jernålder. Ornamentsmotiven äro ofta hemtade från djurriket (fogel-, hund- och ormhufvuden o. s. v.); dessutom förekomma spiraler, koncentriska cirklar, zigzaglinier m. m.

Hr *Hans Hildebrand* har till intagande i kongressberättelsen aflemnat en uppsats, hvilken icke hann under kongressen föredragas, om Kassiteriderna, hvilka enligt honom, äro att söka icke i England utan i nordvestra Spanien. Som denna uppsats i utförligare bearbetning är intagen i ett snart utkommande häfte af Antiqvarisk Tidskrift, är det öfverflödigt att här redogöra för bevisen.

Kasta vi nu en blick tillbaka på behandlingen af bronsåldern, så är det omisskänligt att, såsom redan blifvit påpekadt, denna vid Stockholmskongressen tilldrog sig vida större uppmärksamhet än hittills varit händelsen, att de hithörande ämnena behandlades i mycket lifliga diskussioner, under hvilka några af hufvudfrågorna rörande denna period kommo på tal — diskussioner, som helt visst läto bjert framträda huru man mångenstädes, emedan man tror sig kunna undvara den mödosamma detaljforskningen, gör upp theorier på fri hand eller undandrager sig besväret att pröfva de gamla. Men de prof på omsorgsfull och mångsidig forskning som framlades af flere vetenskapsmän från olika land torde helt

visst mana till efterföljd de många, som voro samlade vid kongressen i Stockholm. I öfrigt riktades den vetenskapliga forskningen med mycket nytt och värderikt material.

Mindre uppmärksamhet egnades jernåldern, hvilket dock är helt naturligt, ty i södra och vestra Europa kan man knappast räkna jernåldern till den förhistoriska tiden, med hvilken kongressen har att uteslutande sysselsätta sig, dels medgaf icke tiden en utförligare behandling af de förhistoriska perioderna i norra Europa.

Hr *Vedel*, antman i Sorö och den förtjenstfulle undersökaren af de bornholmska »brandfläckarne», talade om jernålderns upprinnelse i Norden. Det är, sade han, en vanlig åsigt, att jernåldern infördes i Norden af en ny ras, under andra eller tredje seklet af vår tidsräkning,[1] hvilken tidsbestämning beror derpå, att man jämte fornsaker hörande till början af Nordens jernålder funnit alster af romersk konst eller romerskt handverk. Men i de äldsta jernåldersgrafvarna på Bornholm finner man icke romerska fornsaker, deremot föremål som äro mycket lika bronsålderns typer. Han anser derför, att jernåldern uppkommit utan beröring med den romerska kulturen, genom en utveckling af den nordiska bronsåldern. »Den skandinaviska rasen skulle då hafva bott i Norden alltsedan början af bronsåldern, åtminstone i tretio sekel, och vi äro då icke ättlingar af de barbariska horder som förstörde den klassiska forntidens bildning.»

Hr *Hans Hildebrand* fäster uppmärksamhet vid den vigtiga frågan om jernålderns uppkomst i Europa. Han

[1] I Sverige har man snart tio år påstått att jernåldern började något tidigare.

anmärker först, att theorien om de tre åldrarne, stenens, bronsens och jernets, har uppkommit i Norden och grundar sig på dennas arkeologiska förhållanden. Systemet synes visserligen kunna i mycket hög grad tillämpas på förhållandena i det öfriga Europa, men om man i utlandet upptagit det nordiska systemet med alla dess underafdelningar, utan att det, särskildt de senare, fullt passa in på ett främmande lands arkeologiska förhållanden, så är felet ingalunda systemets, det ligger uteslutande i en felaktig tillämpning.

Man har äfven i Norden kritiserat systemet, dervid fästande uppmärksamhet vid hvad man kallat öfvergångsfynd. Detta namn torde oftast böra utbytas mot ett mera korrekt: blandningsfynd d. v. s. fynd i hvilka förekomma alster af tvenne skilda kulturformer, som följa den ena den andra i tiden. Man har ock talat om öfvergångsformer. Men för att dessa skola förtjena namnet, måste de tillhöra en utveckling, som varat någon tid både före och efter dem. Men de öfvergångsformer man sökt uppvisa äro allenast mera tillfälliga försök af den ene kulturen att låna former af den andre, när de en gång komma i ömsesidig beröring: de äro helt enkelt *accomodationsformer.*

När man i utlandet söker upptaga de tre nordiska kulturperioderna, får man ingalunda vänta sig der finna alldeles identiska förhållanden, i de flesta fall äro de endast analoga; man måste derför öfverflytta allenast de stora grunddragen af systemet (och dessa kunna i allmänhet tillämpas), den närmare bestämningen, uppställandet af underafdelningar o. d. måste bero uteslutande på specialstudier af hvart särskildt lands fornlemningar.

Man finner snart, att de arkeologiska kulturområdena ingalunda alltid sammanfalla med nutidens politiska områden. Den första uppgift som den jämförande

fornforskningen i vår tid har, är att, på grund af noggranna detaljundersökningar, fastställa de olika arkeologiska kulturprovinserna under de olika åldrarna. Man har velat utbyta ordet *ålder* mot *stadium*, men det förra kan icke gifva oriktiga föreställningar om man går ut från provinsindelningen och allt hvad af denna följer. Man vill utbyta uttrycken en *tidigare* och en *senare ålder* mot *början*, *midten* och *slutet af en ålder*. Men ingendera af dessa termer har en absolut giltighet. Om man t. ex. i något land kan inom dess bronsålder uppvisa i allt hufvudsakligt ett sammanhang mellan de tidigare och de senare typerna, då är det oberättigadt att tala om en tidigare och en senare ålder, då är fråga allenast om början och slutet af samma ålder, af samma utveckling. Men om man t. ex. i samma land inom dess jernålder kan uppvisa en lucka i utvecklingen, så att de tidigare och de senare typerna icke äro länkar af samma utvecklingsserie, då är det för litet att tala om början och slutet af en ålder, då måste det heta tidigare och senare ålder.

Namnet *tidigare jernåldern (premier âge du fer)* har fått en mycket vidsträckt användning; man tillämpar det i Norden och i Södern, man menar dermed helt olika saker. I Norden försvinna bronsålderns hufvudtyper när jernåldern uppträder och ingen af jernålderns hufvudtyper kan följas tillbaka till den nordiska bronsåldern. Här är således en alldeles bestämd lucka. Om vår jernålder veta vi, att den är germansk, om vår bronsålder ana vi att den är indo-europeisk. Deremot i vestra och södra Europa finna vi jernåldersformer som äro direkt utvecklade ur tidigare bronsåldersformer i samma land. Om vi derför sammanställa t. ex. jernåldrarne i Sverige och Frankrike, dervid uppställande på samma rad de analoga bildningarna, få vi följande skema:

Frankrike.	Sverige.
Första jernåldern, (gallisk, utvecklad ur landets bronsålder.)	
Andra jernåldern, romersk.	
Tredje jernåldern, germansk (frankisk, burgundisk o.s.v.	*Första jernåldern* (götisk, gotisk.)
	Andra jernåldern (Sveastammens.)

När man talar om en första eller tidigaste jernålder, måste man derföre alltid säga, derest man vill undvika missförstånd: första eller tidigaste jernåldern i det eller det landet.

I Grekland låta de äldsta historiska uppgifterna och de äldsta fynden oss ana en bronsålder, hvilken småningom blir en jernålder, helt visst under ett starkt orientaliskt inflytande. På samma sätt finna vi i Italien, i södern, i Etrurien, i Podalen, en jernkultur hvilken tydligen utvecklat sig ur en bronskultur. Af alla de italiska kulturgrupperna är det en som småningom vinner herraväldet, den romerska, och denna är redan i den romerska historiens tidigaste skeden en jernkultur. Bland Alperna och närmast i norr om dem, likaså i Gallien och Britannien, finna vi en jernkultur, som utvecklat sig ur en bronskultur. Men detta är icke händelsen inom Ungern, norra Tyskland, Danmark och Skandinavien. Den romerska jernkulturen utbreder sig norr om Alperna, när det romerska riket der vinner nya provinser. En ny jernkultur, den germanska, utbreder sig öfver norra delen af den europeiska kontinenten, samt vidare norrut, vesterut och söderut, mångenstädes aflösande den romerska, och småningom utbildande skilda biformer, hvilka i den germanska Norden följa den ena den andra. Det är troligt att äfven denna germanska

jernkultur utvecklat sig ur en tidigare bronskultur, men vi kunna ännu icke på arkeologisk väg visa, hvar, när och huru detta skedde. Denna okunnighet gäller i ännu högre grad de slaviska, lithauiska och finska jernåldrarne. Frågan om jernålderns uppkomst i Europa är således i hög grad invecklad. Hon kan icke lösas med ett svar.

Hr *Bror Emil Hildebrand* redogjorde för gräfningarna i kungshögarne vid gamla Uppsala, såväl i den som öppnades år 1846 samt i den som undersöktes sommaren 1874 och hvars inre togs i betraktande af kongressens ledamöter, samt för de i dessa två högar anträffade fynden. Jag hoppas kunna meddela detta föredrag i Månadsbladet för 1876. H. H.

(Forts.)

Kongress-litteratur.

Howorth, Report on the Stockholm meeting of the international Congress af anthropology and prehistoric archæology London 1875. — 22 s.

Kraszewski, Congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques. Session en 1874 à Stockholm. Notes de voyage. Paris 1874. — 88 s.

Lindal, P. J., Öfversigt öfver arkeologiska kongressens förhandlingar 1874. Uppsala 1874. — 2 + 65 s. i duodes. Ur tidningen Upsala-Posten 1874.

Magitot, Lettres de Suède, écrites à l'occasion du Congrès d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques (session de Stockholm, août 1874). Paris 1874. — 36 s. Ur Le XIXe siècle, n:is 13, 18, 20, 30 aug. och 4 sept. 1874.

Mestorf, Der internationale archeologische und anthropologische Congress in Stockholm von 7 bis 16 August 1874. Siebente Versammlung. Hamburg 1874. — 75 s.

(Forts.)

Detta nummer lades under pressen den 17 Jan. 1876.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1876.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

34. 1874. Oktober.

Innehåll: 1. En bronscelt funnen i Lappland. — 2. Minnen från Lapparnes stenålder i Sverige. 2. 3. — Gåfvor.

En bronscelt funnen i Lappland.

Herr kapten J. A. Linder på Fridhem vid Baggböle i Vesterbotten skänkte för ett par år sedan till doktor Hazelii Skandinavisk-etnografiska samling i Stockholm en

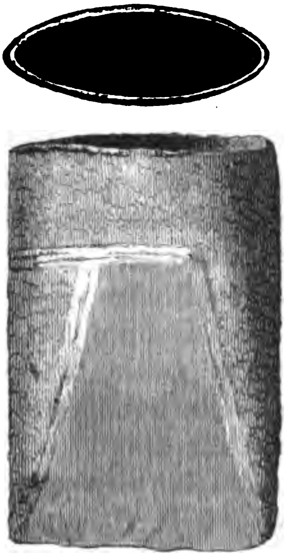

55.

fornsak, som i mer än ett hänseende är af stort värde. Det är en hålcelt af brons, afbildad fig. 55 i två tredjelar af verkliga storleken.

Den hittades 1871 under kapten Linders afvittringsmätning vid Bågaträsket i Lycksele socken, på en för 50 år sedan afbränd, nu löfbeväxt kulle vid sjön.

Celten, som i samlingen har N:o 1544, saknar nu egentlig erg och har ungefär samma färg som gammal koppar.[1] Dess längd är 2.75 tum; bredd både vid eggen och hålet 1.8 tum. Det smalt-ovala hålet är 1.5 tum långt och 0.5 tum bredt.

Detta fynd är märkligt först och främst derför, att det är det nordligaste från Sverige kända fynd af något metallarbete från bronsåldern. De nordligaste förut kända svenska bronssaker från nämnda tid voro en skaftcelt af brons, funnen vid Lunde i Timrå socken, Medelpad, samt ett ovanligt väl bevaradt svärd från Å by i Njurunda socken, samma landskap. Celten är afbildad fig. 141 och svärdet fig. 157 i »Svenska fornsaker.»[2] Den nordligaste af dessa båda fyndorter ligger på 62° 15′ nordl. bredd, under det att den här afbildade hålcelten är hittad å mer än 64° 30′ nordl. bredd.

En ännu större vigt eger dock sistnämnda fynd derför, att denna hålcelt fullkomligt skiljer sig från alla andra i Skandinavien hittills anträffade,[3] under det att den öfverensstämmer med flere hålcelter af brons funna i Siberien och Ryssland.[4] En vigtig skilnad mellan de skandinaviska hålcelterna och den lapska är bland annat, att hålet å de förra är rundt, bredt-ovalt eller fyrkantigt; den senare har deremot liksom flere ryska och siberiska, ett *smalt*-ovalt hål.

Man torde således böra utan tvekan i den här af-

[1] Då den ännu icke är analyserad, vet man icke af hvilken metallblandning den består.

[2] Fynden beskrifvas äfven i Antiqv. tidskrift f. Sv., 3, s. 177—181.

[3] Se t. ex. fig. 144—152 i Svenska fornsaker.

[4] Aspelin i Compte-rendu du Congrès de Stockholm, s. 566, fig. 11—14.

bildade bronscelten se ett minne af Lapparnes eller Finnarnes bronsålder; det första och enda inom Sveriges gränser anträffade minne af detta slag, som man lärt känna, under det att, såsom vi af följande uppsats få se, många fornsaker från Lapparnes stenålder hittats i vårt land.

O. M—s.

Minnen från Lapparnes stenålder i Sverige.

(Forts.)

Efter den kortfattade öfversigt, som i det föregående år lemnad, meddela vi här en förteckning å alla af oss nu kända svenska fynd af sådana fornsaker, som synas kunna med säkerhet hänföras till den »arktiska stenåldern».

Lappland.

1. I *Pite Lappmark*, $^1/_4$ mil sydost om *Malå* kyrka, hittades i oktober 1873 en *pilspets* (?) af skiffer, afbildad fig. 56 i hälften af verkliga storleken. »Fyndet gjordes i en mot Malån vettande brant backe, som skulle utgräfvas i och för vägbyggnad». Malå kyrka ligger på 65° 10′ 42″ nordlig bredd, 12 $^3/_4$ mil från Skellefte stad.

56.

Pilspetsen, af grå skiffer, var hel då den hittades, men yttersta spetsen blef af hittaren afbruten. Ursprungliga längden 3 tum; största bredden 4 linier. Den tillvaratogs af herr kapellpredikanten Joh. Mörtsell i Malå och förvaras nu i Statens Hist. Museum (N:o 5372).

Herr Mörtsell upplyser, att detta skifferredskap »till storleken liknar Lapparnes slagtarknif, ehuru denna numera icke är tveeggad.

57.

Då lapparne slagta sina renar, begagna de nämligen en liten spetsig knif, med hvilken de först sticka renen i nackgropen, genomborrande ryggmärgen, hvarvid renen tvärt faller ner på marken; sedan gnugga de med venstra handen det sårade stället, så att det sväller igen och ej blöder, under det de med högra handen bakom bogen insticka knifven i hjertat. Äfven detta sår igengnuggas, så att det ej blöder». — Ehuru det är möjligt, att några af de vanligen så kallade spjutspetsarne och pilspetsarne af skiffer varit använda som knifvar, synes det dock vara sannolikast, att originalet till fig. 56 varit en pilspets.

Vesterbotten.

2. Nära *Storforsen* i Pite elf, omkring 9 mil från utloppet, har man funnit:

En ovanligt stor och vacker *hålmejsel* af svart skiffer, som till formen nästan alldeles liknar fig. 59, samt är fint polerad och väl bibehållen. Eggen djupt urholkad. Mejseln håller i längd 8,8 tum och i bredd vid eggen 1,6 tum; största tjockleken 9 linier.

Den är nyligen skänkt till Statens Hist. Museum (N:o 5463) af hr hofstallmästaren J. W. Beijer på Kollinge i Kalmar län, hvars samling den förut tillhört.

Herr ingeniör H. Magnét, som under en vandring i Lappmarken sommaren 1868 erhöll mejseln af en nybyggare, har benäget meddelat, att »landskapet der fyndet gjordes består af skogbevaxta sandhedar, hvilka, så långt minnet leder tillbaka, varit tillhåll för lappar. Detta fynd gaf mig emellertid anledning att anställa vidare forskningar inom orten, men jag vann endast den upplysning, att en vigg blifvit funnen några år förut vid Manjerv by, belägen ett par mil längre ned åt kusten från Storforsen. Några bestämda uppgifter om dess utseende, eller hvart den nu tagit vägen, kunde likväl icke erhållas.»

3. »Omkring sju mil från Piteå inåt landet i närheten af *Pite-elf* har man vid stubb-brytning på ett djup af 3 fot» funnit:

58 a. 58 b.

En ovanligt lång *spjutspets* af rödbrun skiffer utan hullingar, afbildad fig. 57 i hälften af verkliga storleken. Afbruten något nedom midten, der ett litet stycke nu saknas; brottytorna gamla. Hela längden 12,2 tum; största bredden 1,15 tum; största tjockleken 2,5 linier.

Spjutspetsen skänktes år 1874 af herr jägmästaren C. Degerman till Statens Hist. Museum (N:o 5375).

4. Å egorna till nybygget *Bjursele* vid Byske-elf hittades för omkring 50 år sedan:

En bred, temligen tunn *yxa* af mörkgrön skiffer, afbildad fig. 58 i hälften af verkliga storleken. Ena bredsidan och de båda smalsidorna äro väl slipade; af

den andra bredsidan, den som ses fig. 58 *a*, är endast den nedre tredjedelen slipad. Eggen ligger, såsom å de flesta skifferyxor, i fortsättningen af ena bredsidan. Yxans längd 5 tum; bredd vid eggen 2,3 tum; största tjocklek 5 linier.

Yxan köptes år 1827 af d. v. pastorsadjunkten Ekdahl under den forskningsresa, han då på offentlig bekostnad företog i Norrland, och inlemnades af honom till Statens Hist. Museum (N:o 483).

59.

5. En bonde i *Norsjö* by hittade vid upptagande af ny-åker för mer än 50 år sedan:

Främre delen af en *spjutspets* af brunröd skiffer ryggad å båda sidor längs midten. Längd 2,65 tum och största bredden 7 linier.

Dåvarande kapellpredikanten i Norsjö, J. A. Linder, hvilken omtalar fyndet i ett d. 19 April 1822 dateradt bref till J. Adlerbeth, tillägger att spetsen skall, då den hittades hafva varit »åtföljd af ett något större stycke, hvilket sedermera, nyttjadt till leksak åt barn, förkommit, innan jag händelsevis fick se det qvarblifna.»

Spjutspetsen, som tillhört Götiska Förbundets samlingar, förvaras nu i Statens Historiska Museum (N:o 1267).

6. I *Norsjö* socken, 8 mil vester om Skellefte och nära Lappmarksgränsen, har man, troligen å samma ställe funnit:

a) En vacker *hålmejsel* af svart, finslipad skiffer, afbildad fig. 59 i hälften af verkliga storleken. Plana

smalsidor, eggen djupt urholkad. Längd 6,2 tum, bredd vid eggen 1,15 tum; största tjocklek 9 linier.

b) En liten *yxa* eller mejsel af svart, finslipad skiffer, afbildad fig. 60 i hälften af verkliga storleken. Eggen rät, ligger i fortsättning af den ena bredsidan, men bildar en tydlig vinkel mot den andra, mera kullriga bredsidan. Längd nära 2,7 tum, bredd vid eggen 1,7 tum; största tjocklek 5 linier.

Dessa båda fornsaker tillhöra Ume Elementar-läroverks samling. De här meddelade afbildningarna äro gjorda efter originalen, hvilka jag genom herr lektor J. O. Högstadii välvilja fått låna.

60 a.

60 b.

7. Nära *Hannlunda*, en mil söder om Skellefte kyrka, har man för omkring 10 år sedan funnit nedre delen af en stor *spjutspets* af skiffer. Den hittades under jordbruksarbete i den så kallade »Frugårdan» på den hed, som ligger mellan sjön Gummarksträsket och Degermyran. På samma gärde hade några år förut hittats en *stenyxa* med skafthål, af en i södra Skandinavien förekommande typ, närmast lik fig. 39 i »Svenska fornsaker», men eggarne mindre utsvängda.

Ledamoten af riksdagens andra kammare, herr C. E. Hjelm, å hvars egor fyndet anträffats, har om fyndstället meddelat följande: »Jorden, der de båda stensakerna hittades, var god lermylla, som i en forntid varit odlad, hvilket tydligt syntes derutaf, att lerjorden var rubbad i den ursprungliga aflagringen, hade mörkare färg och mindre fasthet än den som icke varit rörd, och från hvilken den skildes genom skarp begränsning. Under tiden närmast vår egen hade stället varit beväxt med skog, tills det af mig odlades.»

Spjutspetsen, af rödbrun skiffer med grågröna band, har varit mycket lång. Den i behåll varande nedre delen liknar närmast fig. 63, men de två haken äro mindre tydliga. Bladet (ofvanför de två haken) är tveeggadt och synes hafva varit nästan jemnbredt; tången är kullrigt tvåsidig med tunna kanter och afsmalnar emot nedre ändan, som liknar den å fig. 57. Hela längden nu 6,7 tum, bladets bredd 1,1 tum. Tångens längd 4,2 och största bredd 1,05 tum.

61.

Både spjutspetsen och stenyxan äro af herr Hjelm skänkta till doktor Hazelii Skandinavisk-etnografiska samling i Stockholm; (N:is 6576 och 6577).

8. Herr Hjelm har dessutom benäget meddelat, att han för omkring fyra år sedan i *Medle* by vid Skellefte-elfven sett en stor, ungefär 2 verktum bred, afbruten *spjutspets* af skiffer, som var funnen å byns egor. Om den ännu är i behåll, torde den böra inlemnas till förvar i någon allmän samling.

9. Vid *Burträsk* i Skellefte socken har man för omkring 50 år sedan funnit:

Främre delen af en bred *spjutspets* af mörkgrå skiffer, som nu är 4,3 tum lång; största bredden 1,32 tum och tjockleken 2 linier. Utmed midten går å båda sidor en rännformig fördjupning, som är 1,5 linier bred på det ställe der spjutet är afbrutet, och som afsmalnar i en spets framåt samt upphör på ett afstånd af 2,3 tum från spetsen.

Inlemnades år 1827 af Ekdahl till Statens Historiska Museum (N:o 483); se N:o 4.

---

10. »I Norrland», troligen inom Vesterbotten, är för längre tid sedan funnen:

En *spjutspets* af grå skiffer, med tånge och hullingar, afbildad fig. 61 i hälften af verkliga storleken. Längd 6,05 tum; bredd 1,35 tum.

Den lemnades år 1827 af Ekdahl till Statens Historiska Museum (N:o 483).

Ångermanland.

11. Sommaren 1855 hittades å egorna till *Norgissjö*, i Gideå socken, i en stenrösa nära intill stranden af

62.

63.

64.

Gideå elf, en afbruten *spjutspets* af skiffer, afbildad fig. 63 i hälften af verkliga storleken. Stället var bevāxt med grof skog.

Spjutspetsen, af grå-rödbrun skiffer, är smal, jemnbred och i båda ändar afbruten. Bladet (framför de båda små haken) är tveeggadt; tången har afrundade,

tunna kanter. Längden nu 4,65 tum; största bredden nära 9 linier; tjockleken 3 linier.

Förvaras i Hernösands Elementar-läroverks samling.

12. I *Grundsunda* socken har man, möjligen på samma ställe, funnit två *spjutspetsar* af skiffer.

a) Den ene, nästan svart, afbildad fig. 62 i hälften af verkliga storleken, är lång och smal med kort tånge och korta hullingar. Längd 4,6 tum, största bredden nära 6 linier.

b) Den andra, mörkgrå, är kortare och bredare med bred, 4 linier lång tånge och två hullingar. Längd 2,8 tum, största bredden 1 tum.

Båda förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 1736).

13. Å en torplägenhet under hemmanet N:o 3 *Bälsjö* i Bjerträ socken hittades för 10 år sedan en liten *mejsel* af skiffer »i en åker, som för omkring 40 år sedan är bruten af s. k. grankjäl.»

Mejseln, af svart skiffer, har rät egg, som ligger i fortsättning af ena bredsidan; nästan jemnbred, väl slipad, i synnerhet vid eggen. Längd 2,15 tum, bredd 1,05 tum; största tjockleken något öfver 3 linier.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 5373), som erhållit den, jemte N:o 14 m. fl. fornsaker af sten från Ångermanland, genom medverkan af hr P. Edholm i Bålsjö.

14. Våren 1874 hittades vid uppbrytning af en stenbacke, omkring 60—70 alnar från *Grösjön*, i Bjerträ socken:

En *hålmejsel* af grå skiffer, uppåt afsmalnande, med tydliga smalsidor. Längd 4,05 tum; bredd vid eggen 1,1 tum.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 5421).

15. Å egorna till hemmanet N:o 3 *Träsk* i Skogs socken hittades, för omkring 5 år sedan, en mindre *spjut-*

spets af skiffer under plöjning af en gräsvall, på ungefär 500 fots afstånd från en liten sjö.

Spjutspetsen, af rödbrun skiffer med ett grågrönt band tvärtöfver främre delen, är afbildad fig. 64 i hälften af verkliga storleken. Tången är mångkantig, nästan trind; baktill finnes en knapplik utvidgning med ett hak på ena sidan; dess andra sida är bortslagen. Längd 4,15 tum; största bredden 9 linier.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 5400).

16. Å hemmanet N:o 2 *Kläpp* i Skogs socken har hemmanets egare Nils Skoglund vid åkerplöjning, på omkring 8 tums djup under jordytan och ungefär 100 alnar från en insjö, funnit:

En baktill afbruten *spets* af rödbrun skiffer, ryggad å båda sidor. Den afbröts vid plöjningen, och det andra stycket tillvaratogs icke. Längd nu 2,9 tum: bredd 0,75 tum.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 5656).

17. Vid *Bondsjö* i Säbrå socken hittades före år 1864 en framtill afbruten, bred, tveeggad *dolk* (?) af grå skiffer med kort, kullrigt, fyrsidigt handtag, afbildad fig. 65 i hälften af verkliga storleken. Hela längden nu 4,3 tum; bladets största bredd 1,4 tum.

65.

Dolken tillhör Hernösands Elementar-läroverks samling.

Jemtland.

18. Å *Alavattnets* egor i norra delen af Ströms socken, närmare Alanäsets än Ströms kyrka, der ån rinner ur sjön Stora Alavattnet, har man funnit:

En väl slipad och oskadad *spjutspets* af rödbrun skiffer, som liknar fig. 61. Tången är dock mycket kort, knapt längre än de ganska stora hullingarna, och försedd med ett djupt hak på ändan i medellinien. Längd 5,25 tum, bredd 1,2 tum.

Skänktes 1873 af ingeniör W. Härnqvist till Östersunds Elementar-läroverks samling.

Om detta och andra jemtländska fynd af fornsaker från hednatiden har herr lektor P. Olsson lemnat en noggrann beskrifning i »Några upplysningar om fornsaker, i Jemtland», införda i nyss nämnda läroverks program år 1874. Fyndet från Svedje är der upptaget under N:o 6.

19. Vid *Sellsjö* i Mörsills socken äro, möjligen på samma ställe, funna 2 *spjutspetsar* af brunröd skiffer, af hvilka den ena förvaras i Östersunds Elementar-läroverks samling, och den andra i doktor J. L. Ch. Strandbergs samling i Pajala; allt enligt benäget meddelande af herr lektor Olsson (jfr dennes anf. arb., sid. 12).

Den, som tillhör samlingen i Östersund, är afbruten i båda ändar, hvilka saknas, så att endast mellersta delen af den ovanligt breda spjutspetsen finnes qvar. Å båda sidor har en ganska bred och djup, framtill afsmalnande och slutligen försvinnande ränna lupit utmed midten. Det bevarade styckets längd är endast 2,9 tum, bredden 1,7 tum.

20. Vid *Svedje* by i Håsjö socken, på edet mellan Hemsjön och Sicksjön, har man under åkerodling hittat:

En *spjutspets* af hård, svart skiffer med tånge och två hullingar. Spjutspetsen, som närmast liknar fig. 61, är väl slipad och alldeles oskadad. Längd 6,65 tum och största bredden 1,3 tum; tångens längd 1,6 tum och bredd 5—8 linier.

Den skänktes år 1867 af komministern A. Amrén i Håsjö till Östersunds Elementar-läroverks samling. (Olsson, anf. anb., N:o 5).

21. I Östersunds Elementar-läroverks samling förvaras dessutom 2 *spjutspetsar* af skiffer, hvilka troligen äro funna i Jemtland, ehuru man nu ej känner något närmare om deras fyndomständigheter.

Den ena är oskadad, väl slipad och rödbrun, men har ett bredt, gröngrått tvärband med mörkare kanter. Den är smalt aflång, samt saknar hullingar och egg på nedre tredjedelen; nära nedre ändan finnas midtför hvarandra två temligen djupa hak, i hvilka den rem eller snodd legat, hvarmed spetsen varit fastbunden vid spjutskaftet. Längd 5,8 tum, bredd 9,5 linier. (Olsson, anf. arb., N:o 7).

Den andra är ofullständig, men synes hafva varit lik föregående, ehuru den är tunnare. Färgen är gröngrå. Nedre delen och yttersta spetsen saknas. Längd nu 2,4 tum och bredd 8 linier. (Olsson, anf. arb., N:o 8).

22. I *Holmsjön*, 1/2 mil i öster från Ljungå sågverk, nära gränsen mellan Jemtland och Medelpad, har man under notdragning för några år sedan funnit:

En *pilspets* eller spjutspets af skiffer, med hullingar och tånge; liknar närmast fig. 61. Längd 2,45 tum; bredd 4,5 linier. Tångens längd 0,5 tum.

Tillhör herr grosshandlaren Fr. Bünsow i Sundsvall.

Vid notdragning i samma sjö har man äfven, enligt benäget meddelande af herrar L. A. Flygt och J. R. M. Ringius på Ljungå, funnit flere andra »*pilspetsar*» af skiffer, hvilka dock bortkastats af hittarne.

Medelpad.

23. I en myr i *Sättna* socken har man för längre tid sedan funnit:

En *hålmejsel* af gråsvart skiffer, afbildad fig. 66 i hälften af verkliga storleken. Vid eggen synas 5 långsgående refflor, troligen utvisande det sätt, hvarpå ur-

holkningen åstadkommits. Längd 3,4 tum, bredd vid eggen 1,4 tum; största tjockleken 6 linier.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 3211).

24. I *Sättna* socken har man äfven, troligen på olika ställen, funnit:

a) En ovanligt tunn *yxa* af nästan svart skiffer, afbildad fig. 67 i hälften af verkliga storleken. Eggen

66 a.

67.

68 a

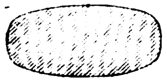

66 b.

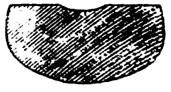

68 b.

sned. Yxan, som är väl slipad, håller 3,6 tum i längd; bredden vid eggen är 1,65 tum och största tjockleken knapt 2 linier.

b) Främre delen af en afbruten *spjutspets* af svart skiffer, å båda sidor ryggad längs midten. Längd nu 2,8 tum, största bredden 8 linier.

Båda förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 4112).

Helsingland.

25. I *Hassela* socken har man »å en stenbunden kulle ofvan jord», funnit:

En *hålmejsel* af lös skiffer, 4,6 tum lång och 1,3 tum bred.

Eges af herr professor L. E. Walmstedt i Uppsala, enligt meddelande af herr professor C. Säve.

26. Vid grundgräfning till en byggnad norr om *Gnarps* kyrka hittades för ett par år sedan:

En »*pilspets* af rödbrun skiffer».

Förvaras i Hudiksvalls Elementarläroverks samling.

27. I *Bergsjö* socken har man vid stranden af Elgeredssjön funnit:

En »*pilspets* af rödbrun skiffer.»

Förvaras i Hudiksvalls Elementarläroverks samling.

28. Å *Afholms* egor i Bjuråkers socken har man under plöjning funnit:

En *spjutspets* af rödbrun skiffer, afbildad fig. 68 i hälften af verkliga storleken. Längd 9,55 tum, största bredd 1,5 tum, tjocklek 3,5 linier.

Spjutspetsen är af nämndemannen Erik Persson i Afholm skänkt till Statens Historiska Museum (N:o 5454).

29. I *Delsbo* socken har man funnit:

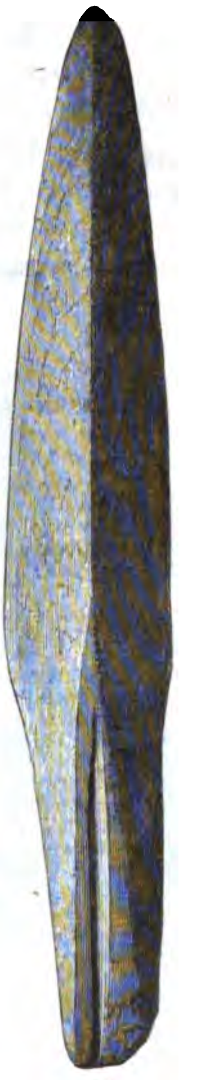

69.

En *hålmejsel* af svart skiffer, afbildad fig. 69 i hälften af verkliga storleken. Upptill finnes en fördjupning, som dock aldrig torde hafva bildat nå-

gon egg. Längd 4 tum; bredd 1,4 tum; största tjocklek 7 linier.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 1208).

30. Nära *Forssa* kyrka har man funnit:

En »tunn och bred *spjutspets* af skiffer.»

Förvaras i Hudiksvalls Elementar-läroverks samling.

31. Vid *Tosätters* by i Enångers socken har man i en backe funnit:

En »*pilspets* af rödbrun skiffer.»

Förvaras i Hudiksvalls Elementar-läroverks samling.

(Forts.) O. M—s.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1873.

49. Af hemmansegaren *J. E. Eriksson* i Herkulsberga kyrkeby, Uppland: en å egorna funnen stenyxa med skafthål. Inv. 5047.

50. Af bibliotekarien *C. J. L. Torin* i Skara: 18 silfvermynt (11 angelsaksiska, 3 danska, 4 tyska), hörande till fyndet från Varnhems trädgård. Se 1874 års gåfvoförteckning n:o 17. Inv. 5048.

51, 52. Af Akademiens hedersledamot hr grefve *G. von Essen*: en medalj i svart brons öfver ryske kejsar Nicolai thronbestigning samt en medalj i förgyld brons, slagen i anledning af preussiske kronprinsens förmälning den 25 jan. 1858. Inv. 5088. — En spjutudd af jern, holken belagd med silfver och guld, funnen i Finland. Inv. 5100.

53. Af *H. M. Enkedrottningen*: fem ordensdekorationer som burits af H. M:ts syster framlidna Enkekejsarinnan af Brasilien. Inv. 5093.

54. Af *Holms* församling i Halland: en runristad sten hörande till en grafvård från början af medeltiden. Inv. 5094.

55. Af ceremonimästaren friherre *A. W. Stjernstedt*: ett exemplar i silfver af en spelpenning med gifvarens namn och vapen. Inv. 5095.

56. Af *senaten i Hamburg*: ett ex. i brons af den medalj senaten låtit prägla till svensk-norske minister-residenten C. A. Sterkys ära. Inv. 5096.

57. Af professorn friherre *G. von Düben*: två lapska seiter af sten. Inv. 5101.

58. Af hr *P. Nisser*: ett graffynd från staten Columbia i S. Amerika, bestående af 4 små lerkärl, 2 sländtrissor af lera och några smärre guldprydnader. Inv. 5102.

59. Af *universitetet* i Kristiania: ett ex. i silfver af dess medalj öfver konung Oskar II:s och drottning Sofias kröning i Trondhjem. Inv. 5104.

60. Af sjökapten *S. Wright*: 8 romerska och grekiska bronsmynt, funna i Syrien. Inv. 5105.

61. Af häradshöfding *Th. Ehrenborg*: en stenyxa, funnen i trakten af Karlshamn. Inv. 5106.

(Forts.)

Detta nummer lades under pressen den 9 Febr. 1876.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1876.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

35. 1874. November.

Innehåll: 1. Minnen från Lapparnes stenålder i Sverige. 3. — 2. Från Akademiens sammankomster. — 3. Gåfvor.

Minnen från Lapparnes stenålder i Sverige.

(Forts.)

32. Herr landskamreraren J. A. Södermark i Kalmar har i bref af den 25 Maj 1874 meddelat: »Jag anser mig böra nämna att jag, då jag för fem år sedan bodde i Gefle, hade en *spjutspets* af skiffer fullkomligt lik fig. 52 i »Svenska fornsaker» af Montelius, hvilken spjutspets, om jag rätt minnes, var funnen i *Norrala* socken i Helsingland. Den gick förlorad i Geflebranden 1869.»

33. Å *Näsby* egor i Alfta socken är af Anders Ersson funnen:

En oskadad *spjutspets* af rödbrun skiffer med tånge och två små hullingar, afbildad fig. 70 i hälften af verkliga storleken. I tångens ända finnes ett mindre hak. Längd 6,3 tum, bredd 1,25 tum, tjocklek 3 linier. Tångens längd 1,45 tum.

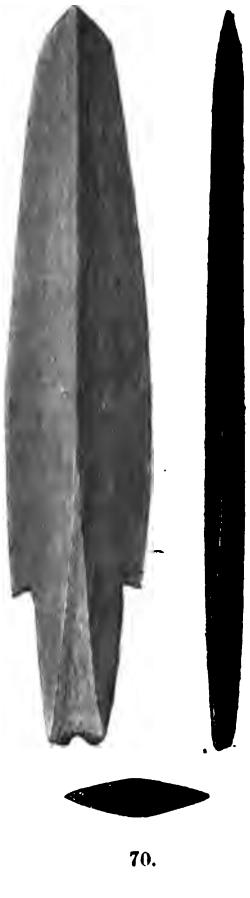

70.

Förvaras i Statens Hist. Museum (N:o 5543).

34. I *Segerstads* socken har man funnit:

En *mejsel* af skiffer, »som till formen liknar en flintyxa». Färgen är grönaktig.

Förvaras i Hudiksvalls Elementar-läroverks samling.

Om denna och de andra fornsaker af skiffer, som tillhöra samlingen i Hudiksvall, har herr doktor J. A. Wiström benäget meddelat mig uppgift.

35. Under en trädrot nära *Själstugan* i Skogs socken hittade torparen Vallinder för flere år sedan:

71.

a) En *spjutspets* af mörkgrå skiffer, afbildad fig. 71 i hälften af verkliga storleken. Yttersta spetsen är i senare tid afslagen. Längd nu 3,7 tum, största bredden 7 linier.

b) Ett tveeggadt *knifblad* (?) af grå glimmerskiffer, jemnbredt, framtill trubbigt, baktill tvärt afslaget. Längd 4,25 tum, bredd 1 tum, tjocklek 3,5 linier.

För omkring tio år sedan skänktes de af hittaren till herr komminister J. V. Söderlund i Skog, som gifvit dem till doktor Hazelii Skandinavisk-etnografiska museum, der de hafva N:is 2854 och 2855.

Dalarne.

36. Vid »Sundsmyran», några famnar från Fogelsjöns strand och $^1/_4$ mil S. V. om *Fogelsjö* by, hittades i April 1872, två alnar under myran, en *pilspets* af mörkgrå skiffer med tånge och två små hullingar. Fogelsjö by hör till Loos' pastorat i Helsingland, men ligger inom Dalarnes gräns.

Pilspetsen är 3,1 tum lång; största bredden 4,5 linier. Tången är 6,5 linier lång.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 5021), som erhållit den jemte den under följande N:o upptagna spjutspetsen genom herr kyrkoherden A. Tunelli i Loos.

37. Invid *Vestersjön,* 1½ fjerdingsväg N. V. om Hamra by, som äfven hör till Loos' pastorat, ehuru den ligger i Dalarne, hittades vintern 1872—73 främre delen af en *spjutspets* af mörkt rödbrun skiffer, som »låg invid en stor sten, hvilken var omgifven med många små stenar.» Fyndet gjordes »vid upptagande af lera under 2 à 3 alnars djup myra.»

Spjutpetsen, ryggad å båda sidor längs midten och ovanligt spetsig, är nu 2,5 tum lång; största bredden 6 linier.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 4961).

38. Å *Sandnäs* nybygge i Elfdalens socken, 5½ mil N. V. från sockenkyrkan, har man, enligt meddelande af herr doktor A. Steffenburg, vid gräfning af åker funnit en *yxa* af svart skiffer utan hål för skaftet. Fyndet gjordes nära Ransjön på ett ställe, som troligen fordom varit betäckt med sjöns vatten.

Yxan, hvilken är mindre väl gjord, är jemnbred och har tydliga smalsidor; föga slipad, nästan blott vid ändarne. Den ena ändan bildar en dålig, endast på ena sidan slipad egg; den andra ändan liknar en tjock egg. Längd 4 tum, bredd 1,8 tum.

Förvaras, såsom depositum, i Dala Fornminnes-förenings samling.

39. Under gräfning i en myr å *Måmsta* bys egor i Elfdalens socken har man funnit:

En *spjutspets* af rödbrun skiffer, med tånge och korta hullingar. Spetsen har, sedan fyndet gjordes, blifvit afslagen af några barn. Längd 3,45 tum, bredd 0,6 tum. Tångens längd 0,5 tum.

Tillhör Dala Fornminnes-förenings samling i Falun.

40. Vid byn *Rot* i Elfdalens socken hittades år

1875 en *spjutspets* af skiffer, liknande N:o 39, men den blef af hittaren borttappad.

Enligt meddelande af herr doktor A. Steffenburg i Falun, som haft godheten sända mig till beskrifning både den vid Måmsta funna spjutspetsen och flere andra här upptagna fornsaker af skiffer från Dalarne.

72. 73.

41. Vid södra stranden af *Skattungssjön* i Orsa socken hittades i Maj 1875 en *spjutspets* af skiffer, som låg tätt invid vattenkanten under rötterna på en stubbe.

Spjutspetsen, af ljus brungrå skiffer, är framtill afbruten, ryggad å båda sidor; den har en bred tånge, men saknar hullingar. Längd nu 3,9 tum, bredd 1,5 tum. Tångens längd 1,2 tum och bredd omkring 1,1 tum.

Tillhör Dala Fornminnesförenings samling i Falun.

42. På *Dunderön* vid Sollerön i Siljan hittades år 1872 å en åker:

En *spjutspets* af grå skiffer, å båda sidor ryggad; med åttkantig, nästan trind tånge, men utan hullingar; afbildad fig. 72 i hälften af verkliga storleken. Längd 5,3 tum, bredd 0,8 tum; största tjocklek drygt 3,5 linier. Tångens längd 0,8 tum och bredd 0,4 tum.

Förvaras i Dala Fornminnes-förenings samling i Falun (N:o 130).

43. Vid stranden af sjön *Qvin* i Malungs Vestra Finnmark hittades år 1870:

En *spjutspets* af skiffer utan tänge och hullingar, afbildad fig. 73 i hälften af verkliga storleken. Den långa, tresidiga fördjupningen vid bakre ändan är prydd med inskurna zigzagsirater. Helt nära bakre ändan finnas två små hak midtemot hvarandra. Färgen brun med ett snedt grått band nära midten. Längd 6,8 tum; största bredden 0,8 tum.

Förvaras i Dala Fornminnes-förenings samling i Falun.

44. Vid stranden af *Vagnsjön* i norra delen af Ore socken har man funnit:

En tveeggad *knif* (?) af skiffer, afbildad fig. 74 i hälften af verkliga storleken. Tunn, framtill trubbig, baktill tvärt afskuren (möjligen afslagen och sedan jemnad). Stenens färg är brungrå med mörka, rödbruna fläckar. Längd 4,85 tum, bredd 1,15 tum; tjocklek endast föga mer än 2 linier.

Förvaras i Dala Fornminnes-förenings samling (N:o 128).[1]

74.

Gestrikland.

45. Vid *Häcklinge* i Valbo socken hittades för flere år sedan:

En afbruten *spjutspets* af skiffer, nu 3,6 tum lång; bredd 1,1 tum. Uppgiften, att denna spjutspets skulle vara funnen »i en sandhög» jemte en stenyxa med skafthål, torde icke vara fullt tillförlitlig.

[1] Den i Sloghagen, Husby socken, funna lansspets, som efter »Runa» 1844 sid. 58 omtalas i Antiqvarisk tidskrift för Sverige, 3:dje delen, sid. 188, lär enligt en af herr Dybeck muntligen lemnad uppgift icke hafva varit af skiffer, utan troligen af flinta. Den skall icke hafva haft verkliga hullingar.

Båda stensakerna förvaras i Uppsala Museum.

46. Vid *Valbö Bodarne* har man funnit:

En väl arbetad *spjutspets* af mörkröd skiffer.

Förvaras i Hudiksvalls Elementar-läroverks samling.

Uppland.

75.

47. Å *Vaby* egor i Simtuna socken och härad, Vesterås län, har man funnit:

En *spjutspets* af grå skiffer, afbildad fig. 75 i hälften af verkliga storleken. Den är något *böjd*, utan tånge och hullingar, men med två inskärningar midt emot hvarandra nära nedre ändan. Längd 6,2 tum, bredd 0,85 tum, största tjocklek 3 linier.

Tillhör herr kapten S. Ulfsparres samling i Stockholm.

Vestmanland.

48. Vid *Nortuna* i Tortuna socken hittades, omkring år 1868, under dikning:

En *spjutspets* af brun skiffer med hullingar och tånge; den liknar närmast fig. 61. Längd 6,4 tum, största bredd 1,3 tum.

Förvaras i herr grefve G. M. Hamiltons samling på Hedensberg.

49. Vid *Nyckelby* i Fellingsbro socken har man funnit:

En *spjutspets* af skiffer, afbruten på midten.

Förvaras i herr brukspatron H. Atterlings samling på Vesslingbyholm.

Södermanland.

50. Vid *Kattnäs* i Höle socken har man funnit:

En *spjutspets* af svart skiffer, hvilken närmast liknar fig. 61. Tången är 1 tum, båda hullingarna omkring 4 linier långa. Å tången ses djupa skåror både baktill och på sidorna. Hela längden 5,5 tum och största bredden 1,4 tum.

Förvaras i herr K. Schmidts samling å Vrå.

51. Vid *Skårby* i Vagnshärads socken hittades för ett par år sedan;

76.

En i båda ändar afbruten, eneggad *knif* af rödbrun skiffer, afbildad fig. 76 i hälften af verkliga storleken. De prickade linierna antyda de förlorade delarnes sannolika form. Ett tydligt hak ses mellan tången och den konvexa eggen. Längd nu omkring 3,5 tum, bredd 1,45 tum, största tjocklek 3 linier.

Förvaras äfven i herr K. Schmidts samling.

52. Vid *Skårby* har man också funnit:

Spetsen af en afbruten eneggad *knif* af mörkgrå skiffer, med afrundad spets; ryggen nästan plan, 2,5 li-

nier tjock. Styckets längd 1,5 tum; största bredden nära 0,8 tum.

Förvaras i samma samling.

53. I en åker vid torpet *Aspedalen* under Claestorp i Östra Vingåkers socken hittades år 1873:

Främre delen af en rak, trubbig, eneggad *knif* (?) af glimmerskiffer. Det bevarade stycket är 2,6 tum långt, 1 tum bredt och vid ryggen nära 4 linier tjockt.

Enligt meddelande af herr öfver-hofjägmästaren grefve Claes Lewenhaupt på Claestorp, i hvilkens samling knifvên förvaras.

Östergötland.

54. I *Qvarsebo* till Strengnäs stift hörande socken, å södra sluttningen af Kolmården, hittades för flere år sedan:

En *spjutspets* af skiffer med tånge och två hullingar, afbildad fig. 61 i professor Nilssons »Stenålder». Den är närmast lik vår fig. 61. Hela längden 8,1 tum och största bredden 1,4 tum; tångens längd 1,4 tum.

Tillhörde professor Nilssons första samling af fornsaker och förvaras nu med denna i Lunds Museum.

Nerike.

55. Vid *Arnängen* i Götlunda socken har man, i afloppsgrafven från Hasta-sjön, funnit:

En *spjutspets* af mörk skiffer med tånge och två hullingar. Den är afbildad fig. c å sid. 71 i Hofbergs »Nerikes gamla minnen» och liknar närmast vår fig. 61.

Förvaras i Örebro Elementar-läroverks samling.

56. I *Gellersta* socken är funnen:

En på midten afbruten *spjutspets* af skiffer.

Förvaras i Örebro Elementar-läroverks samling.

57. I *Testabäcken* S.V. om Hasselfors bruk i Skagershults socken har man hittat:

En afbruten *spjutspets* af mörk skiffer. Längd nu 3,7 tum, bredd 1,3 tum och största tjocklek 5 linier.

Tillhör doktor H. Hofbergs samling i Stockholm.

Vermland.

58. Vid *Höglunda* i Nors socken hittades för några år sedan i jorden:

En *spjutspets* af skiffer med 0,9 tum lång tånge och två ganska korta hullingar, närmast lik vår fig. 70. I tångens bakre kant en bred och djup inskärning. Hela längden 5,7 tum, bredden 1 tum.

Tillhör stadsläkaren friherre C. Cederströms samling i Strömstad (N:o 2398).

59. I *Önneby* mosse, en half mil öster om Thorsby, i Fryksände socken har man på 5,5 fots djup funnit:

En liten *spjutspets* af gröngrå skiffer med 6,5 tum lång tånge och två korta hullingar. Ryggad å båda sidor; framtill trubbig. Längd 3,7 tum, bredd nära 0,6 tum; största tjockleken 2,5 linier.

Skänkt i Nov. 1872 af v. pastor A. F. Anderson till Carlstads Elementar-läroverks samling (N:o 186).

60. I *Karlanda* socken har man vid gräfning i bottnen af Knollselfven funnit:

En *spjutspets* af grå skiffer med bred tånge och två små hullingar; bred, tunn, utan märkbar rygg å någondera sidan, framtill afbruten. Längd nu 3,25 tum; största bredden 1,2 tum; tjocklek 2 linier. Tångens längd 1,4 tum, bredd 0,9 tum.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 5450: 9).

Bohuslän.

61. I trakten af *Lysekil* har man, möjligen på samma ställe, funnit:

a) En *spjutspets* af gråsvart skiffer med tånge och hullingar, hvilken varit närmast lik fig. 61. Spetsen och en del af tången är bortslagen, sedan fyndet gjordes; ena sidan af bladet är skadad genom dess användande till bryne i senare tid. Längd nu 5,25 tum, största bredd 1,1 tum.

b) En mindre och smalare *spjutspets* af ljusare skiffer, med kort tånge och nästan omärkliga hullingar; oskadad. Längd 4,1 tum, bredd 0,55 tum.

Båda förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 4897).

Småland.

77.

62. Vid notdrägt i en sjö i *Gällaryds* socken är funnen:

En *pilspets* eller liten spjutspets af nästan svart skiffer, med tånge, men utan hullingar; afbildad fig. 77 i hälften af verkliga storleken. Mot spetsen fyrkantig och ganska tjock. Längd 3,05 tum, bredd 0,5 tum.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 5445); tillhörde förut hr pastor L. F. Palmgrens samling af fornsaker.

Bleking.

63. På *Hjortahammars* udde har man »i en stenkrets» funnit:

En *pilspets* af grå skiffer, med tånge och två korta hullingar. Längd 2,6 tum, bredd 0,45 tum.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 2203). Se N. G. Bruzelii reseberättelse för år 1855, sid. 20 (handskrift i Vitterhets-Akademiens arkiv).

Skåne.

64. I »Klosterlyckan» i eller bredvid *Trelleborg* hittades på 1840-talet:

En *spjut-* eller *pilspets* af mörkgrå skiffer med tånge och lemningar af två hullingar. Bladet å båda sidor ryggadt; spetsen afbruten. Längd nu 2,65 tum, största bredden 7 linier.

Tillhörde först prosten Johan Bruzelii samling i Tommarp, Skåne, och kom med denna samling till Statens Historiska Museum, der han nu förvaras (N:o 2549).

TILLÄGG.

Lappland.

65. Vid sjön *Mattalajärvi* i Hietaniemi kapellförsamling, som hör till Öfver-Torne pastorat, har man funnit:

En *pilspets* af mörkt rödbrun skiffer, med tånge och två korta hullingar; udden afbruten. Längd nu 3,1 tum, bredd 0,5 tum.

Skänktes år 1875 af herr ingeniör H. Magnét till Statens Historiska Museum (N:o 5526).

66. Herr ingeniör Magnét har nyligen meddelat mig, att man i samma trakt funnit fem eller sex andra *pil-* eller *spjutspetsar* af skiffer, af hvilka några lära hafva sålts till Finland år 1873; en eges ännu af herr Magnét.

Vesterbotten.

67. I *Öfver-Kalix* socken lära, äfven enligt uppgift af herr Magnét, hafva hittats:

a) En *knif* af skiffer, närmast lik vår fig. 48.

b) En annan *knif* af skiffer, närmast lik vår fig. 49.

Ångermanland.

68. Å egorna till *Kläpp* i Skogs socken har man hittat:

a) En eneggad *knif* af rödbrun skiffer, afbildad fig. 79 i hälften af verkliga storleken. Tången bildar nästan rät vinkel med ryggen. Bladets längd 2,7 tum, bredd 1,2 tum; största tjocklek 1,5 linie.

b) En *spjutspets* af rödbrun skiffer, ryggad på båda sidor, med tånge och två hullingar; afbildad fig. 78 i hälften af verkliga storleken. Längd 3,75 tum. Bladets största bredd 1,25 tum; tångens längd 1 tum och bredd 6 linier. — »Hittad för närmare 100 år sedan.»

78.

79.

c) Bakre delen af en större, i äldre tid afslagen *spjutspets* af rödbrun skiffer, närmast lik fig. 57. Ej ryggad på någondera sidan. Längd nu 3,15 tum, bredd 0,9 tum.

d) Den i båda ändar afbrutna främre delen af en *spjutspets* af svart skiffer, ryggad å båda sidor. Längd nu 2,3 tum, bredd 0,6 tum. — »Hittad vid ett torp under hemmanet N:o 3 i Kläpp, ej långt från en mindre sjö.»

Alla fyra förvaras i Statens Historiska Museum, som i Februari 1876 förvärfvat dem, genom medverkan af herr P. Edholm i Bålsjö (se N:o 13).

Under den tid af något mer än ett år, som förflutit sedan början af denna uppsats trycktes, hafva så många

nya svenska fynd af stensaker anträffats, eller kommit till vår kännedom, att vi torde böra här meddela en ny öfversigtstabell i stället för den sid. 100 intagna.

Fornsaker af sten funna i Sverige.

	»Skandinaviska» typer.			»Arktiska» typer.					
	Fornsaker af flinta.	Fornsaker af andra stenslag.	Tillhopa.	Yxor och rätmejslar.	Hålmejslar.	Spjut- och pil-spetsar.	Knifvar och dolkar.	Tillhopa.	I % af samtliga stensaker.
Lappland	—	—	—	—	—	7	—	7	100,0
Vesterbotten	75	5	[1]80	2	2	6	2	12	13,0
Ångermanland	3	6	9	1	1	8	2	12	57,1
Jemtland	4	7	11	—	—	9	—	9	45,0
Medelpad	1	—	1	1	1	1	—	3	75,0
Helsingland	4	13	17	1	2	8	(?)1	12	41,4
Gestrikland	1	8	9	—	—	2	—	2	18,2
Dalarne	1	39	40	1	—	7	(?)1	9	18,4
Lappland, Norrland och Dalarne	89	78	167	6	6	48	6	66	28,3
Svealand, utom Dalarne	321	2,017	2,338	—	—	10	(?)3	13	0,55
Götaland, utom Skåne	4,558	3,835	8,393	—	—	5	—	5	0,06
Skåne	31,200	4,300	35,500	—	—	1	—	1	—
Hela Sverige	36,168	10,230	46,398	6	6	64	(?)9	85	0,18

Antalet fornsaker af »skandinaviska» typer är beräknadt lika som i den motsvarande tabell vi infört i den afhandling »Sur les souvenirs de l'âge de la pierre des Lapons en Suède», som är intagen i »Compte-rendu du Congrès de Stockholm», 1874 (sid. 188—202).

O. M—s.

Från Akademiens sammankomster.

INVALDE LEDAMÖTER. Den 6 oktober valdes till hedersledamöter ryttmästaren m. m. *P. von Möller* och erkebiskopen m. m. *N. Sundberg*, till arbetande ledamot Akademiens förste amanuens dr *Hans Hildebrand*.

[1] Nästan alla funna på samma ställe; se sid. 101.

Den 6 november valdes till korresponderande ledamöter ryttmästaren m. m. *C. A. Klingspor*, föreståndaren för museet i Parma, *L. Pigorini*, vice-föreståndaren för natur-historiska museet i Lyon *E. Chantre*, arkeologen *P. Cazalis de Fondouce* i Montpellier, samt arkivarien i Reval *C. Russwurm*.

AFLIDNE LEDAMÖTER. Under månaderna augusti—december har Akademien förlorat sin hedersledamot hr grefve *G. von Essen*, sin utländske ledamot hr *Guizot* samt sin korresponderande ledamot hofrådet *E. A. Beck* i Gotha.

KYRKOR OCH KYRKLIGA FORNLEMNINGAR. Kongl. Maj:t har, i öfverensstämmelse med Akademiens förslag, medgifvit, 1) att de moderna takmålningarna i Gräsmarks kyrka i Vermland må, derest de icke kunna vid kyrkans reparation bevaras i oskadadt skick, med hvit färg öfverstrykas; — 2) att Dalhems kyrka i Tjust må rifvas och att, med begagnande af deri befintligt material, å samma ställe den nya kyrka må uppföras, som det blifvit församlingen ålagdt att bygga, dock först sedan genom Akademiens försorg kyrkans hvalfmålningar blifvit kopierade.

Friherre *O. Hermelin* har inlemnat berättelse om väggmålningar i Håtuna kyrka i Uppland, som under en reparation blifvit delvis blottade.

Akademien har medgifvit Lärbro församling på Gotland att till enskild person aflåta en i sakristian förvarad äldre stol.

Akademien har, genom riksantiqvarien undersökt tvenne ringklockor i Nykyrka församlings sedan år 1814 öfvergifna kyrka, hvilka, såsom nyare tids arbeten, förklarats icke behöfva för Statens samlingar inlösas.

ANTIQVARISKA UNDERSÖKNINGAR. Hrr Montelius och Retzius hafva undersökt stenåldersgrafvar i Falbygden.

Akademien har gifvit friherre A. Kurck tillåtelse att under åren 1874 och 1875 undersöka grafhögar inom en viss del af södra Skåne, med skyldighet för honom

att afgifva noggran berättelse om gräfningarna samt hembjuda fynden.

Hr kassör W. Berg i Göteborg, som, med Akademiens tillåtelse, undersökt några grafhögar på Visingsö, har inlemnat berättelse om sina gräfningar samt teckningar af en jernbeslagen dörr i öns kyrka och en deri förekommande runristad ribba.

Hr pastor L. Palmgren har, med Akademiens tillåtelse och på Svenska fornminnesföreningens bekostnad, utfört undersökningar af grafhögar i Bolmsö och Ås socknar i Vestbo härad, Småland, och hafva fynden jämte noggrann berättelse om undersökningarna blifvit till Akademien öfverlemnade af nämnda förening.

BORGHOLMS SLOTTSRUIN. Alla obehöriga ingångar till denna ruin hafva blifvit igenmurade, den rätta ingången har blifvit försedd med bättre lås, hvarjämte blifvit tillsatt en vaktare, som har att i ruinen insläppa och följa besökande.

ÅVERKAN Å FORNLEMNINGAR. Sedan landshöfdinge-embetet i Kalmar anmält, att en grafflock vid Hägelåkra i Målilla socken blifvit åverkad, har Akademien begärt grafflockens fridlysande, till dess högarne kunnat af kompetent person undersökas.

UNDERDÅNIGA UTLÅTANDEN hafv aafgifvits öfver följande till Kongl. Maj:t ingifna ansökningar om statsanslag: af Svenska Fornminnesföreningen, hrr G. Svederus, K. F. Karlsson H. Hofberg, A. Löwenborg, R. Dybeck, G. Anrep samt C. A. Klingspor och B. Schlegel.

GÅFVA TILL UPPSALA MUSEUM. Akademien har till Universitetets fornsakssamling öfverlemnat fyratio fornsaker från stenåldern.

INKÖP AF TECKNINGAR. Akademien har i dr A. Sohlmans sterbhus inköpt de teckninger han under en lång följd af år insamlat under förberedelserna till ett arbete öfver den svenska konstens historia.

GÅFVA AF DEN ARKEOLOGISKA KONGRESSEN. Kongressens president, hr grefve H. Hamilton, har till Akademiens bibliotek öfverlemnat de böcker och brochyrer, som blifvit gifna till kongressen och som, enligt kongress-statuterna, skola stanna i det land der kongressen senast sammanträdt.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1873.

62. Af kapten *F. von Post:* en sällsynt bendolk funnen å Stora Djulö egor, Stora Malms socken, Södermanland. Inv. 5112.

63. Af ministerresidenten i Madrid *F. Lindstrand:* ett silfvermynt på 5 pesetas, slaget 1873 af de spanska insurgenterna i Cartagena. Inv. 5113.

64, 65. Af *H. M. Enkedrottningen:* 36 utländska mynt och medaljer (2 i guld, 31 i silfver, 3 i brons). Inv. 5138; — två originalskrifvelser från kejsaren i Delhi till infanten don Miguel i Portugal 1833 och ett från kejsarens broder prins Mohammed. Inv. 5146.

66. Af *några icke namngifna personer:* en båtformig hammare af svart sten, funnen vid utloppet af Räfsunds-sjön i Jämtland. Inv. 5147. — Hammaren hembjöds af en bonde till ett pris som Akademien icke ansåge sig berättigad att betala. Den erforderliga summan anskaffades då genom bidrag af flere för museet intresserade personer.

67. Af hemmansegaren *A. Nilsson* i Hjälnäs Sörgården: en stenyxa med skafthål, funnen å hans egor, i Östads socken, Kullings härad, Vestergötland. Inv. 5148.

68. Af garfvaren *O. Olsson* i Alingsås: en liten stenyxa med skafthål, funnen vid Veckaryd i Alingsås-landsförsamling. Inv. 5149.

69. Af hemmansegaren *A. Hansson* i Mellomgården Lundby: ett ovalt bryne från den äldre jernåldern, funnet å hans egor i Lundby socken, Vättle härad, Vestergötland. Inv. 5150.

70. Af studeranden *E. Bruno;* en flintspån, funnen å Ödenäs Mellomgården i Ödenäs socken, Kullings härad, Vestergötland. Inv. 5151.

71. Af hr *Schnabel* i Trondhjem: en italiensk sedel å 5 lire, en assignat å 50 sols utgifven under franska republikens andra år, tre amerikanska passagerarepoletter tryckta på papp. Inv. 5152.

Dessutom äro till Statens Historiska Museum öfverlemnade:

72. Från *Riddarholmskyrkan:* 2 stora förgylda och försilfrade ljusstakar af koppar och messing, skänkta till kyrkan af drottning Hedvig Eleonora; ett altarkläde med perlstickarearbete, skänkt af samma drottning; ett kalk-kläde af silfverflor med broderi af guldtråd, silfver och silke, skänkt år 1728 af hoffröken Emerentia von Düben; en grön silkesflorsduk med utsydda blommor af guld- och silfvertråd samt med guldtrådsspets; en kyrkhof med träskaft samt guldbroderad pung; två taflor, framställande det inre och yttre af Riddarholmskyrkan. Inv. 5049.

73. Från Balingsta öfvergifna kyrka i Uppland: en grafhäll, som tillhört kyrkoherden i Balingsta herr Sigge, död år 1321. Inv. 5099.

(Slut.)

Detta nummer lades under pressen den 15 Mars 1876.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1876.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

36. 1874. December.

Innehåll: 1. Öremölla-fyndet. — 2. Fornlemningar vid Dalelfven. — 3. Den arkeologiska kongressen i Stockholm.

Öremölla-fyndet.

5

Vid sidan af den stora bronskitteln funnos, enligt hr Bruzelii berättelse (se sid. 9), lemningar af två lerkärl. De bitar, som kommit till Statens Historiska Museum, kunde sammansättas och utgöra en så pass stor del af kärlet, att detta kunnat i fig. 80 rekonstrueras. Leran är svart och ganska fin.

80.

Till formen och genom lerans behandling afviker detta kärl ganska mycket från de under bronsåldern brukliga, det skiljer sig äfven ganska betydligt från de kärl som brukades under den senare jernåldern. Den

tidigare jernåldern är ganska rik på prydliga keramiska arbeten med en ganska stor vexling i form och ornering, hvarom fig. 389, 392—397, 398 och 399 i Montelii Svenska Fornsaker vittna.

Ini kitteln hittades lemningar af en hoprostad beklädnad, bildad af fina jernringar, hvilkas ändar äro sammannitade (fig. 81). Denna ringbrynja synes hafva varit svept kring några jernvapen, hvilkas stumpar framsticka ur de olika klumparne af brynjan.

Under den romerskå republikens tid buro de s. k. *hastati*, spjutbeväpnade, som stodo främst i slagordningen, ringbrynjor, och sådana användes äfven under kejsaretiden. När man i en svensk jernåldersgraf finner en ringbrynja, måste man anse detta vara ett nytt bevis för förbindelserna med södern, vare sig i hvart särskildt fall brynjan är att anse som ett romerskt arbete eller det var allenast seden att bära och konsten att förfärdiga dem, som lånades från södern. Ringbrynjor äro funna äfven i de stora danska torfmossfynden från den tidigare jernåldern.

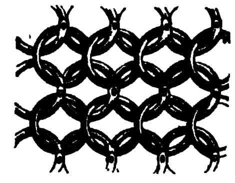

81.

Till fyndet hörde äfven några nästan upplösta bitar af ett särdeles fint tyg, samt en liten fibula af romersk form.

Detta fynd har visserligen icke bringat mycket nytt material för den nordiska fornforskningen, men det är af stort intresse, emedan det lemnar ett nytt bidrag till kännedomen af förbindelserna med det romerska rikets norra provinser och deras kultur, vare sig vi härvid hafva att tänka på en ständigt fortgående handelsförbindelse eller på en invandring af någon germanisk stam, som tidigare hade varit bosatt i det romerska rikets grannskap eller inom dess gränser. Det är mycket

möjligt att det senare alternativet, hvilket jag redan antydt i den andra upplagan af min bok om Svenska folket under hednatiden, är det rätta. Det synes mig nämligen vara värdt mycken uppmärksamhet, att under det man kan för en del af norden, Gotland, uppvisa en genom årtionden fortsatt handelsförbindelse med det romerska riket, hvilken afbrytes så snart kejsar Septimius Severus år 194 hade försämrat de romerska denarernes silfverhalt, visa sig de stora danska mossfynden, och med dem troligen en mängd af grafvar, som innehålla likartade föremål, tillhöra en tid som faller efter det nämnda året. För Sverige särskildt är fyndet af intresse, emedan vi ännu hafva icke synnerligen många *stora* graffynd från denna tid af romersk inverkan, ehuruväl Statens Historiska Museum är ganska rikt på föremål från denna period, funna i svensk jord, men funna enstaka eller i mindre fynd.

H. H.

Fornlemningar vid Dalelfven.

(Forts.)

Utrymmet i årgångens sista nummer medgifver icke en detaljerad skildring af alla de fornlemningar jag såg och de fynd som insamlades på norra sidan Dalelfven i Östra Fernebo socken. Det kan vara nog att nämna, att här, liksom i den rikaste Mälarebygden och andra orter af gammal odling, funnos grafhögar vid hvarenda gammal gård, eller om de nu saknas, var det åtminstone möjligt att få uppgifter om att sådana funnits. En förklaring af denna temligen oväntade företeelse torde kunna gifvas, som jag strax skall visa.

För några år sedan hade här och der i bygden odlingar med stor ifver företagits och äfven mången gång gårdarne utvidgats, i följd hvaraf byggnader kom-

mo att uppföras å den tätt intill gården liggande grafflockens område. En del af de fornsaker, som då anträffades, hittades nu liggande bland hvarjehanda skräp i smedjorna och tillvaratogos. Dock hafva äfven i senaste tid fynd blifvit gjorda, t. ex. af hemmansegaren Erik Jonsson på Bro, hvilken till Statens Historiska Museum öfverlemnade alla de fornsaker som anträffats å hans egor. Samtliga de här anträffade fornsakerna tillhöra den senare perioden och äro af vanliga former.

82 a.

82 b.

Fynd af synnerlig betydelse för vetenskapen gjordes inom den närmast i öster liggande Hedesunda socken. Inom denna korsar den andra förut omtalade ås-armen elfven, bildande en lång och smal ö, hvilken är synnerligen rik på grafvar. Af en gosse utböds till salu ett kupigt ovalt bronsspänne, hvilket af hr Benedicks inköptes för Statens historiska samlingar. Dess utseende afviker, såsom fig. 82 *a* och *b* visar, ganska betydligt från de i Sverige vanliga ovala spännbucklorna. Det är mindre och tjockare, med en skarp spets nedåt, or-

namenten äro helt olika, likaså det sätt på hvilket nålen är fästad. Det är således tydligt, att vi här hafva att göra med en fornsak af främmande ursprung.

Denna främlings hem kan till all lycka uppvisas. Spännen af detta slag äro ganska vanliga i Livland och Estland. De användes parvis och sattes ett vid hvardera framkanten af manteln och sammanhöllos med en kedja, under det flera andra kedjor, med ändarne fästa vid spännenas underkant, hängde ned öfver bröstet. Antingen kan man antaga, att någon från trakten af Dalelfven besökt Estland och derifrån hemfört detta prof på dess inbyggares arbete, eller att någon från andra sidan Östersjön besökt Dalelfven. I Estland härjade nordborne ofta, men handel drefs ock mellan Östersjöns hvarandra motsatta stränder.[1]

Om man från Hedesunda-ön fortsätter vägen söderut, kommer man, på elfvens sida, till Hade gård, som ligger under Gysinge. Derifrån kom år 1845 ett vigtigt fynd, bestående af två likarmade och tre mångformade bågspännen af förgyld brons, lemningar af ett bronshorn, en jernknif, två jernspjut och ett jernföremål af okänd bestämmelse, alltsammans visande former som utmärka den senare delen af den tidigare jernåldern. Som detta fynd blifvit af mig utförligt beskrifvet i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige, andra delen, s. 304—315, hänvisar jag dit. Af alla fyndets föremål var det ett, hvars dervaro syntes mig temligen oförklarlig, ett af bågspännena, afbildadt i Montelii Från Jernåldern, pl. 6, fig. 5, hvilket tydligen hör till en för Gotland egendomlig typserie.

För mig utvisades nu platsen, hvarest detta fynd gjordes, ett stenröse, liggande i utkanten af en stor

[1] Sådana spännen äro afbildade t. ex. i Bährs Die Gräber der Liven, pl. II—IV, VII—IX, och Hartmanns Das vaterländische Museum zu Dorpat, pl. VIII.

tidigare jernåldern är ganska rik på prydliga keramiska arbeten med en ganska stor vexling i form och ornering, hvarom fig. 389, 392—397, 398 och 399 i Montelii Svenska Fornsaker vittna.

Ini kitteln hittades lemningar af en hoprostad beklädnad, bildad af fina jernringar, hvilkas ändar äro sammannitade (fig. 81). Denna ringbrynja synes hafva varit svept kring några jernvapen, hvilkas stumpar framsticka ur de olika klumparne af brynjan.

Under den romerskå republikens tid buro de s. k. *hastati*, spjutbeväpnade, som stodo främst i slagordningen, ringbrynjor, och sådana användes äfven under kejsaretiden. När man i en svensk jernåldersgraf finner en ringbrynja, måste man anse detta vara ett nytt bevis

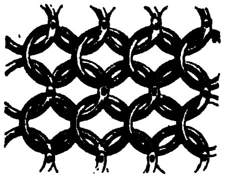

81.

för förbindelserna med södern, vare sig i hvart särskildt fall brynjan är att anse som ett romerskt arbete eller det var allenast seden att bära och konsten att förfärdiga dem, som lånades från södern. Ringbrynjor äro funna äfven i de stora danska torfmossfynden från den tidigare jernåldern.

Till fyndet hörde äfven några nästan upplösta bitar af ett särdeles fint tyg, samt en liten fibula af romersk form.

Detta fynd har visserligen icke bringat mycket nytt material för den nordiska fornforskningen, men det är af stort intresse, emedan det lemnar ett nytt bidrag till kännedomen af förbindelserna med det romerska rikets norra provinser och deras kultur, vare sig vi härvid hafva att tänka på en ständigt fortgående handelsförbindelse eller på en invandring af någon germanisk stam, som tidigare hade varit bosatt i det romerska rikets grannskap eller inom dess gränser. Det är mycket

möjligt att det senare alternativet, hvilket jag redan antydt i den andra upplagan af min bok om Svenska folket under hednatiden, är det rätta. Det synes mig nämligen vara värdt mycken uppmärksamhet, att under det man kan för en del af norden, Gotland, uppvisa en genom årtionden fortsatt handelsförbindelse med det romerska riket, hvilken afbrytes så snart kejsar Septimius Severus år 194 hade försämrat de romerska denarernes silfverhalt, visa sig de stora danska mossfynden, och med dem troligen en mängd af grafvar, som innehålla likartade föremål, tillhöra en tid som faller efter det nämnda året. För Sverige särskildt är fyndet af intresse, emedan vi ännu hafva icke synnerligen många *stora* graffynd från denna tid af romersk inverkan, ehuruväl Statens Historiska Museum är ganska rikt på föremål från denna period, funna i svensk jord, men funna enstaka eller i mindre fynd.

H. H.

Fornlemningar vid Dalelfven.

(Forts.)

Utrymmet i årgångens sista nummer medgifver icke en detaljerad skildring af alla de fornlemningar jag såg och de fynd som insamlades på norra sidan Dalelfven i Östra Fernebo socken. Det kan vara nog att nämna, att här, liksom i den rikaste Målarebygden och andra orter af gammal odling, funnos grafhögar vid hvarenda gammal gård, eller om de nu saknas, var det åtminstone möjligt att få uppgifter om att sådana funnits. En förklaring af denna temligen oväntade företeelse torde kunna gifvas, som jag strax skall visa.

För några år sedan hade här och der i bygden odlingar med stor ifver företagits och äfven mången gång gårdarne utvidgats, i följd hvaraf byggnader kom-

dad å en denna åtföljande teckning. Större delen af stenens öfre yta är borthuggen och i stället för slinga och runor inhöggs der år 1752 ett namnchiffer. Endast nedtill finnes numera en bit af slingan, innehållande tre ord, hvilka å nyss nämnde teckning äro återgifna som ᛁᚠᛏᛁᛦ · ᛘᚭᚦᚢᚱ · ᛋᛁᚿ, *iftir mothur sin.* På stenen står ᚢᚠᛏᛁᚱ · ᛘᚭᚦᚢᚱ · ᛋᛁᚿᛆ, *yftir mothur sina.*

86.

Öster-Fernebo kyrka är uti senare tid ombyggd. Samtidig med den ursprungliga kyrkan torde dopfunten vara, hvilken här å föregående sida återgifves, fig. 84. Skålen, som är jämförelsevis liten, prydes med en rundbågslist. Från den öfre delen af foten utspringa ett vädurs- och ett menniskohufvud, mellan hvilka sitter en lilja. På motsatta sidan finnes ett djurhufvud, som biter öfver en orm, hvars båda ändar äro inrullade (fig. 85).

Funten liksom andra äldre föremål, som förvarades i kyrkan, hafva af församlingen, på förslag af hr Benedicks, blifvit till Statens Historiska Museum öfverlemnade. Bland dem märkes en stola från medeltiden (fig. 86), d. v. s. ett smalt band med något vidgade ändar,

hvilket under romersk-katholska gudstjensten den messläsande presten bär om halsen, så att dess båda ändar hänga ned framför honom ungefär till knäna. Var stolan mycket lång, plägade han lägga ändarne i kors öfver bröstet och derefter draga dem innanför gördeln, så att de kunde hållas fast. Stolan från Öster-Fernebo, som här är afbildad fig. 86, är utklippt ur ett stycke rödt blommigt sammet.

Jag hoppas framdeles kunna fortsätta undersökningarne i denna trakt, och skall då lemna en utförligare redogörelse för dess arkeologiska förhållanden.

H. H.

Den anthropologisk-arkeologiska kongressens sammanträde i Stockholm.

(Forts.)

Jernåldern behandlades äfven i föredrag af hrr Hermelin, Stolpe, Lorange, Schaaffhausen, Engelhardt, Millescamps och Aspelin.

Friherre *O. Hermelin*, som på en stor karta öfver Södermanland hade sammanfört de bidrag till den antiqvariska topografien, som han under flera år insamlat såsom Akademiens stipendiat, samt dessutom exponerade en del större teckningar af svenska fornlemningar, meddelade några upplysningar om dessa teckningar samt om de allmännast förekommande fornlemningarne i Södermanland.

Under kongressens besök på Björkö meddelade dr *Hjalmar Stolpe* resultaten af sina systematiska gräfningar i den s. k. svarta jorden på denna ö. I kongressens följande sammanträde talade hr *Virchow*, med anledning af detta föredrag, om de fynd som blifvit gjorda vid Julin i Pommern på en ort, hvarest en gammal stad hade stått. Af denna forntida stad, bland hvars

qvarlefvor hittas, liksom på Björkö, kufiska mynt, upptäcktes lemningar för första gången, då svenska hären, när den hade gått öfver till Tyskland år 1630, slog en bro öfver sundet mellan ön Wollin och fastlandet. Denna stad var byggd på pålar, hvilket gaf hr Virchow anledning att framhålla, huruledes pålbyggnaderna inom olika trakter kunna tillhöra vidt skilda tider och helt skiljaktiga kulturer. De vid Julin funna fornsakerna sammanställer hr Virchow med fynden från de i nordöstra Tyskland förekommande Burgwälle och anser dem alla hafva tillhört traktens forntida slaviska befolkning.

Hr *Lorange* meddelade en öfversigt af grafformerna från den norska jernåldern, och de tre grupper, på hvilka de, enligt hans åsigt, kunna fördelas.

Hr *Schaaffhausen* förevisade teckningen af en guldfingerring, funnen i en frankisk graf vid Andernach. På ringens skifva funnos några inristade bokstäfver och tecken, hvilka professor Dietrich i Marburg ansåg vara runor. Hr Franks förklarade att tecknen å skifvan utgjorde ett monogram af det slag som ofta användes under den merovingiska och karolingiska tiden.

Hr *Engelhardt* framhöll, huruledes Eidern utgör gränslinien i söder för runstenarnes område. Han anser seden att rista runor i uppresta stenar vara uppkommen i Norden, och hänvisar, för att tydliggöra utvecklingen, hvilken han tror vara ett arf från bronsåldern, till tvenne danska grafhögar, *uti* hvilka man funnit resta stenar, och till det tiotal af runstenar, som man funnit liggande i det inre af norska grafhögar. »När folken i Norden, som hade seden att uppresa minnesstenar och å andra sidan att inrista sina tideböcker i klippornas ytor, blefvo bekanta med runskrifter, inemot år 300 e. Kr. födelse, blef runstenen det naturliga resultatet.»

Hr *Millescamps* hade insändt en uppsats om fynd, som blifvit anträffade vid Caranda i franska departe-

mentet Aisne. Der finnes ett ganska stort merovingiskt graffält, med vanlig utstyrsel, men i alla grafvar förekomma derjämte flintskärfvor. Hr Millescamps antager att man ännu under den merovingiska tiden tillslog flintskärfvor och nedlade dem som heliga symboler hos de döde.

Slutligen redogjorde hr *Aspelin* för de typer, som utmärka den finsk-ugriska folkgruppens jernålder. I Östersjöprovinserna och i Finland förekommer, enligt Aspelin, en tidig germansk jernålder. I Perm finnes en jernålder, som tydligen utvecklat sig ur bronsåldern i samma område. Men det finnes en yngre, för de finska stammarne gemensam jernålder, som herrskade mellan Östersjön och Kama, och åt denna egnade hr Aspelin största delen af sitt föredrag. Det är icke möjligt att gifva ett tillfyllestgörande referat af det intressanta meddelandet utan att bifoga en mängd figurer, hvilka utrymmet icke medgifver att här intaga. Jag får derföre nöja mig med att framhålla huruledes dessa finska jernåldersfornsaker på det bestämdaste skilja sig från de svenska, under det man i det inre af Ryssland äfvenledes träffar fornsaker, hvilka otvifvelaktigt äro af svenskt ursprung.

Allenast tvenne rent anthropologiska föredrag höllos, det ena af professor *G. von Düben*, det andra af hr *Hamy* från Paris.

Den förre framstälde resultaten af sina kraniologiska undersökningar och framhöll, att, enligt hans åsigt, utgjorde Svear och Götar icke tvenne raser, ehuru de kunnat vid invandringen i Sverige hafva egt olika grader af kultur. Men icke ens de äldsta kranier, som man funnit i Sverige, stenålderskranierna, synas tillhöra en annan ras; de visa allenast, i jämförelse med den senare befolkningens skallar, en lägre utveckling. Det händer att Svenskar, Finnar och Lappar ömsesidigt ingå

äktenskap, men afkomlingarne efter sådana blandade giften visa icke ens i andra eller tredje led några mellanformer, utan det är alltid den ena eller andra typen som råder. Då man i den nuvarande svenska befolkningen, ej heller i de förhistoriska grafvarnas kranier kan återfinna en liknande strid mellan olika typer, anser hr v. Düben att hos vårt lands förhistoriska och historiska befolkning icke försiggått någon rasblandning, äfven om den der ursprungliga stammen gång efter annan uppblandats med inkomna främmande element. Om en verklig rasblandning hade försiggått, skulle spåren deraf visserligen icke hafva hunnit utplånas under de aderton sekel ungefär, som förflutit efter Svearnes invandring, icke ens under de tre eller fyra tusen år som förgått sedan gånggrifterna byggdes. Man har funnit några brakycefala stenålderskranier. Huru man skall förklara deras tillvara vid sidan af den rådande dolikocefala typen, kan ännu icke sägas.

Hr *Hamy* redogjorde för de kranier man funnit i de qvartära lagren vid Paris. Han uppgaf, att man inom dessa lager kan urskilja tre grupper, äldre ju längre ned man kommer, med olika djurverld, med olika redskapsformer och med olika kranietyper. Till de understa och äldsta lagren höra dolikocefala kranier af det slag som Quatrefages och Hamy kallat canstatt-typen, i de mellersta lagren förekomma likaledes dolikocefala kranier, liknande dem som man funnit vid Cro-magnon o. s. v. Öfverst förekomma brakycefala kranier. Den dolikocefala typen måste således vara äldre än den brakycefala.

För kongressberättelsen har dr *G. Retzius* inlemnat tvenne uppsatser, om det kraniologiska studiet af menniskoraserna, samt om de finska rasernas ethniska karakter.

Med anledning af arkeologiska frågor bragtes gång

efter annan anthropologiska spörsmål på tal; i synnerhet vid sådana tillfällen uppträdde hrr Quatrefages och Virchow för att fortsätta sin vid föregående kongresser och i utgifna skrifter förda strid om några anthropologiska principfrågor.

Med anledning af föredragen om den nordiska stenåldern yttrade hr *de Quatrefages*, att begge theorierna, en att Lapparne från sydligare boståder blifvit trängda tillbaka till sina nuvarande hemvist, och den andra att de kommit till Skandinavien från norra Asien, kunna vara riktiga. Han fann det dessutom troligt, att det i norra Skandinavien funnits en befolkning före Lapparne, denna skulle hafva kommit söderifrån och sedan hafva smält samman med den från norra Asien komna invandringen; resultatet af denna förening vore de nuvarande Lapparne. Häremot anmärkte hr *Virchow* att de anthropologiska studierna ännu voro så litet utvecklade att man icke kunde våga så storartade slutsatser. Vi känna ännu icke slägtskapen mellan en mängd lefvande stammar; ännu mindre kunna vi bestämma frändskapen mellan de lefvande folken och de förhistoriska. Äfven beslägtade folk kunde uppvisa rätt stora skiljaktigheter i kranieform. Hr Quatrefages åter ansåg att man på kraniologisk väg kan mycket väl skilja menniskoraserna, liksom man skiljer mellan de olika hundraserna. För öfrigt kan man ofta i trakter, der kranier från qvartärtiden hittats, hos den nuvarande befolkningen återfinna samma hufvudskålsformer; det är den gamla typen, som trots alla uppblandningar gång efter annan återkommer genom så kallad atavism. Hr Virchow svarade, att han icke trodde på kranietypernas beständighet och varnade för att konstruera förhistoriska raser på grund af enstaka, ibland till och med ofullständiga kranier, hvarpå hr Quatrefages genmälte, att de franska anthropologerna icke gjorde sig skyldiga till detta fel; enligt dr Broca

behöfde man 18 eller 20 kranier för att kunna uppställa en ras.

I anledning af hr Chaplain Duparcs föredrag om fynden i Duruthy-hålan utspann sig äfven en längre anthropologisk diskussion. Efter att hafva talat om de i Frankrike funna kranierna från qvartärtiden, anmärkte hr *Hamy* att de svenska arkeologerna visserligen icke ville erkänna någon qvartär period i Sverige, men att han likväl misstänkte, att än i dag funnes i Sverige en qvarlefva af en qvartär menniskoras, nämligen — Dalkarlarne. Han hade haft godt tillfälle att studera denna ras, alldenstund i en samling i Paris finnes ett dalkarlskranium, och han hade derefter studerat denna typ på Stockholms gator. Hr Hamys anförande gaf sålunda stöd för hr Virchows anmärkning att de franska anthropologerna äro alltför hastiga att konstruera raser, och deremot för hr de Quatrefages' påstående, att man icke i Frankrike tror sig kunna uppställa en ny ras utan att känna 18 eller 20 kranier. Hr Hamys påstående, hvilket väl näppeligen kan komma att bevisas, påminner om Olof von Dalins gissning att Dalarne var den del af Sverige som först befolkades, alldenstund det var den delen af landet som allraförst höjde sig öfver vattnet. Hr *Dupont* återförde derefter diskussionen till de anthropologiska frågor, som hade förekommit vid kongressen i Bruxelles, hvarefter hrr *de Quatrefages* och *Virchow* ytterligare utvecklade sina åsigter, i fortsättning af den diskussion som hade uppstått mellan dem i följd af de ofvan omtalade meddelandena angående stenåldern i Norden.

Med anledning af den fråga i kongressprogrammet, som gälde bernstenens fyndorter och vägarne för bernstenshandeln höll hr *Stolpe* ett föredrag, i hvilket han framhöll de olika fyndorterna för bernstenen, dervid varnande för att fästa någon vigt vid den i senare tid

ofta omtalade orientaliska bernsten, alldenstund man alltför ofta har gifvit bernstenens namn åt andra kådarter, hvilka alls icke ega bernstenens egenskaper. Han redogjorde vidare för bernstenens användning under Nordens forntid; man har ofta hittat bernsten i fynd från stenåldern, men han är sällsynt i de stora hällkistorna, hvilka tillhöra denna periods slut och likaledes ytterst sällsynt i fynden från bronsåldern, men är åter under jernåldern ganska allmän. Han fann det föga troligt att den italienska bernstenen var under forntiden känd, utan att de bearbetade föremål af bernsten, som hittas i Italien, få anses som vittnesbörd om en gammal handelsförbindelse med Norden, hvilken näppeligen för närvarande kan föras längre tillbaka än till Italiens tidigare jernålder (fynden från Villanova o. s. v.). I Norden finnas tvenne stora bernstensområden, ett vid Östersjön, det andra vid Nordsjön. Af dessa två torde det förra hafva varit tidigare kändt än det andra.

En liflig diskussion uppstod angående bernstenen. Hr *Wiberg* redogjorde för de olika vägar som bernstenshandeln följt genom mellersta Europa. Hr *Capellini* redogjorde för den italienska bernstenen, hvilken han ansåg hafva varit känd af Bolognatraktens äldsta inbyggare, hvilkas qvarlefvor man upptäckt vid Villanova och Marzabotto. Hr *Virchow* trodde deremot att det var den nordiska bernstenen som man hade användt i Södern; från Södern fördes en del bronser, elfenben o. s. v. mot Norden, och i utbyte deremot fördes bernstenen ned åt Södern. Hr *Pigorini* beriktigade sitt tidigare påstående, att man skulle hafva funnit bernsten i de italienska terramarorna från bronsåldern. Hr *Bellucci* deremot anförde ett italienskt fynd, som han hänförde till bronsåldern och i hvilket förekom bernsten. Hr *Cazalis de Fondouce* omtalade bernstensfynd från slutet af stenåldern och från bronsåldern i södra Frankrike. Hr *de*

Baye anförde, att bernsten i mellersta Frankrike förekommit i fynd från stenåldern. Hr *Franks* påminte om fynden af naturlig bernsten från Rumänien. Hr *Dirks* framhöll att man i Nederland ytterst sällan hittar bearbetad bernsten. Hr *Evans* ansåg, att man i England sjelfständigt bearbetat bernstenen under bronsåldern; bernstensperlorna, som äro ytterst allmänna i de angelsaksiska grafvarna, kunna deremot vara komna från Östersjön.

Hr *Dupont* talade om husdjuren i forntiden, med anledning af fynden i de belgiska hålorna, som under qvartärtiden hade varit bebodda af menniskor. Enligt de belgiska forskarnes åsigt, lefde dessa menniskor af jagt och hade intet husdjur, icke ens hunden; men professor *Steenstrup* hade trott sig kunna hänföra till husdjur flera ben, som hittats i de ifrågavarande hålorna. Då man i Norden trott sig finna bevis för husdjurens användande under stenåldern, önskade han att få veta på hvilka grunder man här stödde sitt antagande. Då ingen nordisk forskare i kongress-sammanträdet upptog denna fråga, har sedermera professor *Kinberg* till intagande i kongressberättelsen lemnat en utförlig redogörelse för de djurlemningar från förhistorisk tid, som man hittills funnit i Sverige och för de skäl, som göra det otvifvelaktigt att en del af dem tillhöra husdjur. Hrr *Desor* och *Cazalis de Fondouce* framhöllo att husdjuren måste hafva varit kända under stenåldern såväl i Schweiz som i södra Frankrike.

H. H.

Statens Historiska Museum och K. Myntkabinettet besöktes i Juli af 92, i Augusti af 5157, i September af 2973, i Oktober af 2162, i November af 72, i December af 576 personer. Summa för hela året 30,215 personer.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1876.

I **Månadsbladet** komma att intagas, bland andra, följande uppsatser: *koppargrafhällar från medeltiden; fenikisk eller icke fenikisk?; jagthorn från medeltiden; kungsstugan i Örebro;* o. s. v.

Till intagande i **Antiqvarisk Tidskrift för Sverige** äro bestämda följande uppsatser:

Hällristningarna vid Simrishamn. Af Nils G. Bruzelius.

Hvar låg Birka? Af Hans Hildebrand.

Studier i jämförande fornforskning. 2. Systematisk öfversigt af det typologiska materialet. Af Hans Hildebrand.

Bidrag till svenska medeltidens konsthistoria 5. Af Hans Hildebrand.

Tillväxten af Statens Historiska Museum sedan år 1870. Af Oscar Montelius.

Den arkeologiska litteraturen år 1875. Af Hans Hildebrand.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens **Antiqvariska Tidskrift för Sverige** utgifves i häften af omkring 6 ark med nödiga illustrationer. Fyra häften utgöra ett band. Pris för hvart band: 4 kr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens **Månadsblad** utkommer under år 1876 efter samma plan som hittills blifvit följd. Priset blir fortfarande 2 kr, deri inberäknad afgiften till postverket. Prenumeration mottages i bokhandeln och på postkontoren, men i följd af de nya föreskrifterna om fortskaffning af periodiska skrifter icke hos Akademien.

Till följd af det trägna arbetet med den arkeologiska kongressens berättelse, som tagit min tid så godt som uteslutande i anspråk allt sedan hösten 1874, har utgifvandet af Månadsbladet blifvit fördröjdt. Nu äro emellertid de fyra första årgångarne färdiga, och af år 1876 kommer det första dubbelnumret ut vid midten af juli.

Hans Hildebrand.

☞ Se omslagets andra och tredje sidor.

Stockholm, Iv. Haeggströms Boktryckeri, 1876.

148940

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

MÅNADSBLAD.

FJERDE ÅRGÅNGEN.

MED 68 FIGURER.

1875.

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1876.

Pris: 2 kr.

Af **Kongl. Vitterhets Akademien** (1753—1786) och **Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien** eller på Akademiens förlag äro följande arbeten utgifna:

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Handlingar. 5 band. 1755—1788.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar. 20 band. 1789—1852.

——, Ny följd. Del. 1 (1857): 4 kr 50 öre; del. 2 (1861): 4 kr; del. 3 (1863): 4 kr 50 öre; del. 4 (1864): 4 kr; del. 5 (1867): 4 kr; del. 6 (1869): 4 kr; del. 7 (1876): 4 kr.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Del. 1 (1863): 2 kr; del. 2 (1869): 3 kr; del. 3, h. 1—4 (1870—73): 4 kr; del. 4, h. 1, 2 (1872—73): 2 kr; del. 5, h. 1 (1873): 1 kr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Första bandet: årgångarne 1872, 1873, 1874, Andra bandet: årgången 1875. Pris för årgång: 2 kr.

Hildebrand, Bror Emil, Anteckningar ur Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Dagbok samt om de under Akademiens inseende stälda Kongl. samlingarne för år 1843. Pris: 37 öre.

——, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. 1846. Pris: 7 kr. 50 öre.

Tornberg, C. J., Numi cufici regii numophylacii Holmiensis, quos omnes in terra Suecíæ repertos digessit et interpretatus est C. J. T. 1848. Pris: 7 kr 50 öre.

Hildebrand, Bror Emil, Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor. 1860. Pris: 7 kr 50 öre.

——, Svenska Sigiller från medeltiden. I. 1, 2. 1862—1867. Pris: 19 kr 50 öre.

——, Sveriges och Svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer. 2 delar (1874, 1875). Pris: 16 kr.

Montelius, Oscar, Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande. 2 uppl. 1874. Pris: 75 öre.

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum. Första häftet. (Serien IV. pl. 1—10). 1873. Pris: 6 kr.

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

MÅNADSBLAD.

FJERDE ÅRGÅNGEN.

MED 68 FIGURER.

1875.

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1876.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
148940
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.
1900.

INNEHÅLL.

Sid.

Akademiens täflingsämnen för år 1876 78
Antiqvariska undersökningar under sommaren och hösten 1875 87
Arkeologiska ortbeskrifningar 68
Besökande i Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet 196
Bronsklubborna (fig. 4—7) 20
Bronsklubborna, ytterligare om 169
Bronsklubban från Dal 90
Bronsnycklar från medeltiden (fig. 55—57) 165
Fick-almanach från 1300-talet (fig. 27—38) 129
Fornlemningar i Vestmanland 105
Från Akademiens sammankomster 30, 45, 76, 91, 144, 161, 171, 190
Från 1500-talet (fig. 16—22) 88, 101
Fynd af gammaldags farkoster i Skåne 59
Fynd af kufiska mynt i Dalarne 62
Gränssten med runor, funnen i Vestmanland 1872 170
Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1874 15, 48, 143, 163, 180
Gånggrift nyfunnen i Asklanda socken, Gäseneds härad, Vestergötland 128
Halmstads äldsta sigill (fig. 1) 1
Helga lekama gillets i Stockholm sigill (fig. 67 och 68) 185
Hvarjehanda 47, 64
Hällristningar i Skåne 44
Konung Johan Sverkerssons mynt 181
Kyrkliga konsten under Sveriges medeltid 49
När skola de svenska universiteten få professioner i fornkunskap? 81
Resebeskrifningar från medeltiden 37
Runinskriften på marmorlejonet från Piræus 97
Runsten, nyfunnen 42
Runsten, nyfunnen, i Uppsala 124
Schackspel (fig. 23) 104
Skeninge stadsförsamling och grafstenarna i stadens kyrka 113
Smycke från den senare jernåldern (fig. 24—26) 125

Spänne från Öja socken i Södermanland (fig. 15) 65
Svenska myntfynd (fig. 9—14) 34, 56
Tillkännagifvande om portofrihet för bref till Akademien 47
Tors hammare (fig. 8) 33
Undersökning af några franska dösar (dolmens) (fig. 39—54) 145
Var Erik segersäll en Göta rikes konung? 73
Värends fornminnen (fig. 2—3) 4, 17

I denna årgång förekomma uppsatser af

P. Andersson, hemmansegare,
Sophus Bugge, professor,
G. A. Gustafsson, studerande,
Bror Emil Hildebrand,
Hans Hildebrand,
Herman Hofberg,
P. J. Lindal, studerande,
Oscar Montelius,
P. Olsson, lektor,
Gustaf Retzius.

Redaktör: **Hans Hildebrand.**

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

37. 1875. Januari.

Innehåll: 1. Halmstads äldsta sigill. — 2. Värends fornminnen. — 3. Gåfvor. — 4. Anmälan.

Halmstads äldsta sigill.

Hr häradsskrifvaren E. H. Wahlgren har nyligen, genom rektorn vid Kungsbacka elementarläroverk, dr P. O. Lundbladh, till statens samlingar förärat ett intressant jordfynd från trakten af Knäröd i södra Halland,

1.

nämligen intet mindre än kopparstampen till ett hittills okändt Halmstads-sigill, som är betydligt äldre än det nuvarande med halmkärfvarne. Dess utseende (i naturlig storlek) synes af fig. 1. Sigillet visar bilden af en

tornerhjelm prydd med fyra vippor, och omskriften lyder: S' CIVITATIS HALMSTADENSIS; *S'* är en förkortning af *Sigillum* eller det dermed liktydiga *Secretum.*

Med afseende på tornerhjelmen torde följande böra anmärkas. Han omslöt hufvud och hals fullständigt och hölls fullkomligt fast derigenom att öglan längst ned på framsidan fästes vid en knapp på bröstbeklädnaden. Den på framsidan utgående spetsen har tillkommit för att bereda plats åt näsan, den raka utskärningen för att gifva tillfälle att se. Af denna springas plats är tydligt att den som bar hjelmen, måste, för att kunna se, luta fram hufvudet, hvilket man också ofta ser de kämpande i bilder af dyst och tornej göra. De fyra upphöjda prickarne mot det nedre främre hörnet föreställa hål, genom hvilka luften fick tillträde.

Något årtal då detta sigill förfärdigades finnes väl icke derå angifvet, men tack vare modets vexlingar kunna vi ändock med temligen stor noggrannhet datera det. Dels nämligen hafva olika tider haft olika hjelmformer, och synes denna med platt afslutning upptill i allmänhet tillhöra tiden ungefär 1310—1325, ehuruväl äfven senare upptill platta hjelmar förekommo samtidigt med de upptill kullriga eller skarpryggade. Dels äro äfven bokstäfverna underkastade modets vexlingar. Uti formen för bokstafven A hafva vi ett ganska godt tillfälle att iakttaga detta och kunna derföre äfven från denna leta oss till tidsuppgifter. Vårt A har tvenne likformiga ben, under medeltiden funnos tvenne hufvudtyper: med likformiga ben, såsom här två gånger i hAlmstAdensis, i hvilket fall man kan anse bokstafven vara framvänd, eller med en starkare utveckling af det ena benet, hvarigenom bokstafven blir liksom vänd åt den ena sidan. Om vi gifva akt på civitAtis, finna vi A:s ena ben mera utveckladt (detta A är dock här bakvändt), men den långa horisontala linien upptill är ännu bibe-

hållen; på det fullt utbildade sidvända A finnes denna allenast å den särskildt markerade sidan.

Rådfråga vi nu den rika skatt af bokstafsformer, som förekommer i boken Svenska Sigiller från Medeltiden, finna vi, att å kongliga och biskopliga sigill har det likbenta A i allmänhet redan under 1330-talet vikit för det olikbenta och sidovända, men att på frälsemännens sigill sker utbytet i allmänhet under 1340-talet. Olikheten torde bero derpå, att det nya modet tidigare upptogs af de handverkare, som arbetade för de högst stående i samhället. De handverkare, som under medeltiden förfärdigade sigillstamparne, voro i allmänhet guldsmederne.

Med den tidsbestämning, som ikonografien och epigrafiken, lärorna om bilderna och deras utstyrsel samt om bokstafsformerna lemnat, måste vi nu sammanställa den omständighet, att staden Halmstad, hvilken ifrån början varit anlagd vid en gård Halmstad, som gifvit sitt namn åt både socken och härad, år 1322 eller kort förut blifvit förlagd till en ort Broktorp vid Nissans mynning, hvilken derefter erhöll det gamla stadsnamnet, då den gamla stadsplatsen fick benämningen Öfreby eller öfre staden. En utförlig framställning af dessa förhållanden finnes hos Styffe, Skandinavien under unionstiden s. 79. Förflyttningen infaller således under den period, till hvilken vi nyss blifvit hänvisade, och det ligger derföre nära att antaga det här afbildade sigillet vara graveradt för den nyanlagda staden.

Hvarföre Halmstad skulle i sitt sigill föra en hjelm är omöjligt att säga, så vida icke, på grund af det stora inflytande som Tyskarne utöfvade i Nordens sjöstäder, ljudlikheten mellan ordet *helm* och stadens tyska namnform *Helm*stede föranledt bilden, liksom i senare tid *halm*kärfvarne upptogos i följd af ljudlikheten med det inhemska namnet *Halm*stad.

I öfrigt må till sist framhållas, att den guldsmed, som utfört i fråga varande gravyr, icke lagt i dagen någon synnerlig skicklighet. Bokstäfverna äro ibland bakvända och rutningen i fältet omkring hjelmen är utförd med mycken vårdslöshet.

H. H.

Värends fornminnen.

Af myntsamlarne i vårt land är det allenast nybörjarne som samla allt möjligt. När erfarenheten växer, märker man huru nödigt det är för en samlare att begränsa fältet för sin verksamhet. Den ene håller sig då till medeltidsmynten, en annan till de moderna, en bryr sig allenast om svenska mynt, en annan väljer ett annat lands, en samlar bara mynt, en annan endast medaljer, en samlar allenast guldmynt, en endast riksdalrar o. s. v. Vid företagande af dessa inskränkningar rättar man sig således efter tids- eller ortsförhållanden eller efter föremålens olika art. En myntsamlare, som på detta sätt inskränkt sig till en viss grupp, sträfvar med all ifver att få denna fullständig, och deri ligger en bestämdt utpräglad vetenskaplig riktning. Begränsningen är nödvändig, alldenstund å ena sidan allenast sällan en enskild person eger förmögenhet nog att inom alla områden ernå fullständighet, å den andra den som bedrifver samlandet som en bisak, svårligen har tid att tillräckligt sätta sig in i myntkunskapens alla delar. Ju större allvar man egnar åt sitt samlande, desto mera tidsödande och kostsamt blir det, ty man måste utom mynten studera en litteratur, som för hvart år blir rikare.

Myntsamlaren är för riktande af sina samlingar beroende af tillfälliga omständigheter; då och då kommer ett mynt i handeln och kan af honom förvärfvas, emellanåt gå samlingar, frukterna af andras mödor, under

klubban, och bjuda rikare tillfälle till förvärf. Samma tillfällen erbjuda sig för samlaren af fornsaker, ehuru hans marknadsfält är icke så mycket auktionskammaren eller specialhandlanden i staden, som hittarne på landsbygden, men det oaktadt hafva i allmänhet de enskilda myntsamlingarna ett större vetenskapligt värde än de enskilda fornsakssamlingarna — jag menar icke så mycket för vetenskapsmannen, som vid genomgåendet af den ena eller andra samlingen kan ungefär lika väl fullfölja sina studier, utan för samlaren sjelf. Den enskilde samlaren ledes stundom icke så mycket af en klar insigt i, utan fastmer af allenast en aning om betydelsen af de föremål han samlar, men äfven i de fall, då detta inträffar, utöfvar gemenligen myntsamlingen på samlaren så att säga en till vetenskaplighet uppfostrande inflytelse, hvilket deremot ofta icke är händelsen med fornsakssamlingen. Orsaken härtill ligger deruti, att myntsamlaren sträfvar efter fullständighet och för att vinna sådan, begränsar sitt område, under det fornsakssamlaren alltför ofta sträfvar allenast efter att få ett stort antal. Det blir äfven för honom, om han vill göra sin sak väl, nödvändigt att företaga en begränsning, så att han antingen samlar för ett visst område eller en viss period eller ock inskränker sig till en viss grupp af föremål. De tvingande omständigheterna äro för honom de samma som för myntsamlaren, svårigheten att kunna köpa allt som tillbjudes honom och svårigheten att kunna beherrska alla fornkunskapens delar. För fackmannen, som egnar hela sitt lif åt archeologiens studium, är det ganska svårt att allsidigt följa med litteraturen; för den, som allenast på lediga stunder sysselsätter sig med denna vetenskap, är detta derför en omöjlighet. För fornsakssamlaren tillkommer ännu en tredje omständighet: fornsakerna kräfva i allmänhet en stor plats, ibland större än bostaden beqvämt medgifver.

Införer fornsakssamlaren en sådan begränsning af detta sitt arbetssätt, kan hans samling för honom ega en verklig och sjelfständig betydelse, och man måste åt hans ifver att samla egna allt erkännande. Men äfven när man skänker honom detta, torde man böra framhålla, hvad man i utlandet börjar allt mera erkänna, att för vetenskapen är det *bättre* om genom de enskildas fosterländska medverkan i främsta rummet den stora vetenskapliga samlingen riktas och göres fullständig, ty det är allenast denna som är för vetenskapen *nödvändig* [1].

Af enskilda samlingar är doktor Wittlocks i Vexiö, hvilken jag år 1873 hade tillfälle att se, en af de förnämsta. Andra kunna väl innehålla flera föremål och kanske äfven större rariteter, men den Wittlockska samlingens styrka ligger i hennes begränsning: hon innehåller allenast fynd från Värend. Öfver sin samling har hr Wittlock förlidet år utgifvit en omsorgsfullt utarbetad, väl utstyrd och ganska väl illustrerad beskrifning [2], för hvilken hvarje vän af våra fornsakers studium är honom skyldig en uppriktig och varm tacksägelse. Hans arbete är så betydande, att jag icke kan underlåta att här redogöra för dess innehåll och bringa på tal de slutsatser, som hr Wittlock en och annan gång, med mycken försigtighet, drager från det honom föreliggande materialet.

Att inom sitt utstakade område vinna fullständighet, är den uppgift hr Wittlock satt sig, han har derföre

[1] Läroverkssamlingarna hafva en annan bestämmelse och i denna motiv till en annan begränsning: de skola innehålla åskådningsmaterial. För dem är det allenast angeläget att hafva en samling af de förnämsta typerna i original eller kopia.

[2] Jordfynd från Värends förhistoriska tid. Ett bidrag till Sveriges antiqvariska topografi.

samlat allenast värendska fornsaker och i beskrifningen upptager han icke allenast hvad hans samling innehåller, utan äfven alla andra Värends-fynd som kommit till hans kännedom. Hans bok blir derigenom mycket rikhaltig — hon hade blifvit så vidt ske kunde fullständig, derest den senare jernålderns fynd blifvit med större utförlighet behandlade — och utgör ett mycket värderikt motstycke till den beskrifning af forntida sed i Värend, som Hyltén-Cavallius lemnat i sin bok om Värend och Virdarne.

Landet Värend är, kan man i allmänhet säga, omslutet af höjder och har derigenom en naturlig begränsning; det sluttar åt söder, dess sjöar sända sitt vatten genom Blekinge till hafvet. På grund af läget, af fynden och af hemmanens storlek hafva Wittlock och tidigare Hyltén-Cavallius antagit, att Värendsfolket i allmänhet invandrat från Blekinge, i synnerhet genom Mörrumsåns dal. Wittlock antager dock, för den senare jernåldern, äfven en annan invandring, längs Emm-ån.

Icke alldeles har dock detta land en naturlig begränsning. Det är just en lucka i densamma som torde hafva förmått dr Wittlock att tänka på denna sistnämnda väg. Värend når nämligen sin största höjd i det nordöstra hörnet, men gränsen är icke lagd längs den högsta linien, utan landet begynner här redan innanför Värendsgränsen att sänka sig mot norr och i synnerhet mot öster. Att under den senare jernåldern befolkningen och odlingen trängt sig fram inåt Värend äfven på denna väg, håller jag för att vara mycket troligt, liksom att patiela invandringar och kulturförbindelser, af större eller mindre betydenhet, förekommit i hvarenda af de floddalar, som begynna i Värend och fortsättas genom grannprovinserna. Men det måste derjämte hafva funnits en hufvudväg för invandringar af folk och införsel af kultur. Hvilken är denna?

Det är alls icke omöjligt, att den värendska stenåldern blifvit införd från Blekinge. Man kan på olika sätt åvägabringa bevisning i detta syfte. Om i de två områdena funnes för dem egna fornsaksformer eller ett eget grafskick, skulle detta göra tillfyllest, men sådan är dock icke händelsen. Formerna af stenåldersföremål äro icke ovanliga, om jag undantager ett redskap, afbildadt hos dr Wittlock, pl. 3, fig. 2, och funnet i närheten af Kronoberg, en stenyxa med konisk öfverdel och en underdel som är vidgad och rundad. Här och der kunna sådana egna typer dyka upp och de äro onekligen rätt intressanta, men allenast i fall de inom ett område förekomma talrikt, kunna vi från dem draga några vigtiga slutsatser. Ej heller finnes i grafformerna någon särskild likhet mellan Värend och Blekinge. Dr Wittlock synes mig alltför mycket framhålla olikheten mellan Värend och Skåne, ty det är icke med den skånska slättens förhållanden vi hafva att anställa jämförelser, utan med den skånska skogstraktens, hvars fornförhållanden ännu blifvit alltför litet uppmärksammade.

En särskild omständighet manar till undersökningar i denna skånska skogsbygd icke minst för Värends skuld. Att ett folk för sitt land söker naturliga gränser är helt klart, men när man kunde fått sådana och likväl väljer godtyckliga, blir genast en fråga berättigad om orsaken, ty ett särskildt skäl, vare sig historiskt eller praktiskt, torde åtminstone i de flesta fall finnas, om vi än ingalunda alltid kunna uppvisa det. Vi finna den naturliga gränsen öfvergifven just i Värends sydvestligaste hörn, der en å, kommande från sjön Möckeln, rinner söderut för att förenas med Helga å. På skånska sidan går bygden tätt intill gränsen, strax söder om denna ligger Loushults kyrka, och på norra sidan gick bevisligen redan under hednatiden bygden ned mot gränsen. Invid Elmhults jernvägsstation har jag funnit ett graffält från

jernåldern. Enligt Hyltén-Cavallius gick här af gammalt en af de stora genom Småland strykande vägarne. Huru tidigt tog samfärdseln denna väg? Månne redan under stenåldern? Genom trägna undersökningar i denna trakt skola vi måhända kunna bringa frågan till lösning. Det finnes ännu ett tredje sätt att bevisa Värends och Blekinges sammanhörighet under stenåldern — att uppvisa huru stenåldersfynden anträffas ända ned i södra Värend invid landskapsgränsen och derefter fortsättas genom Blekinges skogsbygd ned till hafvet. Det är för denna slags bevisföring vigtigt, att efter de fynduppgifter dr Wittlock meddelar, så många stenåldersfynd hittats i södra delen af Kinnevalds härad, söder om Åsnen, i Urshults och Almundsryds socknar. Men å andra sidan förtjenar framhållas, hvad hr löjtnant J. Hagdahl för mig påpekat, att den flinta, som i naturligt skick förekommer vid Karlshamn och som lätt igenkännes genom sin bruna färg och sina ljusare fläckar, blifvit flitigt använd i kringliggande trakter. I hans nyligen för staten inlösta samling finnas tillslagna föremål af sådan flinta funna i Ifösjön i Skåne, och i Statens Historiska Museum funnos redan förut redskap af Karlshamnsflinta, funna i östra Blekinge. Hade invandringen till Värend och väl sedan dess samfärdseln gått genom Mörrums-åns dal, borde man hafva kunnat vänta att i de värendska fynden finna den blekingska flintan representerad. Dr Wittlock har benäget upplyst mig, att hvarken i hans samling eller i Smålands museum finnes ett enda föremål af detta flintslag.

Det är måhända försigtigast, att ännu anse frågan om sten- och äfven om bronsålderskulturens vandringsväg eller -vägar stå öppen, till dess omfattande lokalundersökningar hunnit företagas.

För jernålderskulturen har jag förr antagit en helt annan invandringsväg. Jag har ingalunda *bevisat* honom, jag finner honom allenast ganska sannolik och med-

gifver i öfrigt gerna, att äfven andra vägar kunna ifrågasättas — det är vägen från Finnheden till Värend. Jernåldersfynden från dessa trakter äro ännu så få, att man icke kan på dem grunda några hypoteser. När jag först uttalade min åsigt, grundade jag henne på allenast lokala skäl, och när jag nu ånyo pröfvat henne, har jag icke haft i hufvudsak andra skäl att använda; jag tillägger, att jag ännu icke haft tillfälle att göra mina lokalstudier för den i fråga varande trakten annat än på den topografiska korpsens stora med omsorgsfull terrängbeteckning utförda karta. Från Helgasjön färdas man först genom Örs, sedan genom Moheda och Slätthögs (fordom Slätta) socknar till Mistelås kyrka, som ligger helt nära gränsen mot Finnveden, och gå vi inom detta område finna vi i Rydaholms angränsande socken dels en åldrig kyrka, dels hednatidslemningar ända invid gränsen mellan de två fordom strängare än nu skilda "små landen". För tanken att i denna trakt söka en gammal väg för samfärdsel och kanske för invandringar talar den omständighet, att just från denna trakt kan dr Wittlock anföra tre fynd af silfverskatter från vår hednatids slut, nämligen från Kexås i Mistelås socken, från Horda i Moheda och det tredje från Örs socken. För öfrigt är i Moheda socken funnet ett bronsmynt af Vespasianus, från denna socken, från Örs och från den angränsande Härlöfs socken anför dr Wittlock tre andra fynd från den tidigare jernåldern. På topografisk väg har jag trott mig finna stöd för min gissning dels i Värendskyrkornas läge — hvar och en lades antagligen i socknens tidigaste och förnämsta bygd — dels genom att annotera, ifall vid en sjö finnes en gård, som af sjön lånat eller åt denna gifvit sitt namn, på hvilken sida om sjön gården ligger.

Jag har kommit att dröja väl länge vid dessa preliminärfrågor, men det torde kunna ursäktas, derföre att

en noggrann utredning af alla möjligheterna är af intresse, särskildt när undersökningen gäller ett så isoleradt land som Värend, men äfven derföre, att jag härigenom kan antyda, af hvilken stor betydelse ett noggrant aktgifvande äfven på de minsta topografiska förhållanden kan vara för de arkeologiska och historiska frågorna, men detta aktgifvande tillkommer icke så mycket arkeologen, som gör besök i en trakt, utan dem som i samma trakt lefvat länge och hunnit småningom sätta sig in i dess förhållanden. Det är deras bistånd som vetenskapen i hög grad behöfver.

I en och annan punkt är jag af olika mening med den ärade författaren, och då jag icke känner mig öfvertygad genom hans framställning, vill jag här så pass vidlyftigt som det knappa utrymmet medgifver, framlägga mina åsigter.

Ser man på utbredningen af stenåldersgrafvarna, finna vi dösar och gånggrifter i de bästa trakterna, i hvilka en blomstring af stenålderskulturen af hvarjehanda orsaker var att förvänta, hos oss t. ex. på den vestgötska falan; utomkring detta område, der bygden torde hafva varit glesare och dit odlingen *något* senare framträngde, råda hällkistorna, så t. ex. i Värend. Jag tror icke, att man är berättigad att på grund deraf uppdraga någon sträng skilnad mellan de olika områdena, deras inbyggare och deras kultur. Stenåldersbygden synes, att döma efter fyndens antal och föremålens goda utarbetande, hafva varit ganska betydande i Värend, och vi äro derföre, efter min åsigt, knappast berättigade att tala å ena sidan om åkerbrukare på falan, å den andra om allenast jägare och fiskare i Värend.

Om hällkistorna äro en simplare och senare form af dösar och gånggrifter, hvarför iakttagelser så väl inom som utom Sverige tala, måste vi hos oss söka stenålderskulturens (om jag så får säga) tyngdpunkter i

de orter der dösarna förekomma, och om vi således rätt långt i norr finna hällkistor, torde vi närmast hafva att tyda detta så: så långt i norr har trängt sig den längre ned i söder blomstrande kulturen. Dr Wittlock anser, att stenåldern haft sin tyngdpunkt i norr och att dess folk varit Lapparne; han anför till stöd för sin åsigt de af hällar uppförda grafvar i norska Finnmarken, som köpman Nordvi undersökt, och hvilka innehöllo hvarjehanda redskap af ben eller rättare renhorn. Jag kan här meddela ett par träsnitt (fig. 2 och 3) utförda för att illustrera professor Ryghs föredrag i kongressberättelsen. Piludden synes mig hafva haft till förebild en annan af stål och skeden har intet åldrigt tycke. Under sådana förhållanden lemna dessa grafvar intet dugligt stöd för läran om stenålderns folk. Mot den lappska theorien tala, enligt min uppfattning, ganska bestämdt tre omständigheter: dels den, att stenalderskulturens tyngdpunkt faller söderut och icke norrut, dels att påståendet om stenålderskraniernas stora likhet med de lappska visat sig vara förhastadt — det framhålles ej heller af dr Wittlock — dels och allramest, hvad jag för nio år sedan antydde och professor Rygh sedan till evidens och i detalj bevisat, att den nordskandinaviska

2.

3.

stenålderskulturen öfverensstämmer med den nordfinska, men afviker från t. ex. den sydsvenska, som visar sig hafva herrskat äfven i Värend.

Att en tidigare kultur i ett afsöndradt land som Värend dröjde längre än i de omgifvande kustlanden, framhåller dr Wittlock, som jag tror med full rätt. Men jag vågar icke följa honom, när han sedan antager, att då t. ex. i Värend stenåldern utträngdes af bronsåldern, vek det i betryck komna stenåldersfolket undan till Njudungen och Finnveden. På arkeologisk väg löses ännu icke denna fråga, men jag tror, att medeltidens historiska förhållanden kunna gifva oss en användbar vink. Under det Finveden och Njudung som ock det i öster om Värend liggande Möre rycktes med i utvecklingen och införlifvades med östgötastiftet, bibehöll Värend länge en isolerad ställning. Det skulle icke alls förvåna mig, om kommande upptäckter skulle visa, att kulturvexlingarna hastigare inträdde i t. ex. Finveden än i Värend. Som sagdt är, vid behandlandet af denna fråga hafva vi ännu att hålla oss allenast till sannolikheterna; jag vill dock tillägga, att jag i fynd från Finveden, hörande till den senare jernålden, funnit tidigare former än i de värendska fynd som kommit till min kännedom. Men icke ens detta *bevisar* något för de tidigare perioderna, det kan på sin höjd *antyda*.

Dr Wittlock omnämner de många grafplatserna från den senare jernåldern, som förekomma "dels i skogarne i närheten af nuvarande eller forna vattendrag, dels i närheten af sockenkyrkorna", han anmärker, att sägnen i dessa högflockar ser slagfält, och han antager, att de kunna vittna derom, att invandringen icke försiggick på fredligt sätt.

Jag har tyvärr icke haft tillfälle att göra undersökningar i Värend, men jag tror mig kunna våga ett påstående, att der liksom i de omgifvande trakterna de

stora graffälten icke äro att uppfatta som minnen af slag, utan att man finner dem vid sidan af hvarenda gård och att de således måste antagas tillhöra dennas på fredligt vis omkomna inbyggare. Om en grafflock finnes i kyrkans närhet, torde han böra sättas i sammanhang icke med kyrkan, utan med den större by eller gård, på hvars grund kyrkan uppfördes. Allenast de mer enstaka förekommande grafvarna från sten- och bronsåldrarne torde befinnas ligga på höjderna och längs vattnen samt oberoende af de nuvarande gårdsplatserna. Det är ej heller omöjligt, att den tidigare och den senare jernålderns grafflockar åtminstone ibland äro skilda. Det vore af intresse om någon på landet i Värend bosatt vän af våra fornminnen ville meddela, om icke hans erfarenhet bestyrker den som jag vunnit genom undersökningar i andra delar af Sverige.

Att uppräkna alla de fall, i hvilka mina åsigter sammanfalla med dr Wittlocks, vore tidsödande och öfverflödigt. Jag vill allenast framhålla ett fall: jag delar fullkomligt hans åsigt, att de för den senare jernåldern karakteristiska ovala, kupiga spännbucklorna äro utbildade från de för samma tid utmärkande smala likarmade spännena. Jag uppträder dermed icke helt och hållet mot en annan åsigt som uttalats i Månadsbladets sista nummer för 1873 — enligt min öfvertygelse hafva vi att söndra de svenska ovala kupiga spännbucklorna i tvenne grupper, hvilka haft olika ursprung. Den ena, tillhörande den tidigare jernåldern, blef icke af någon större betydelse, den andra uppkom under den senare jernåldern och är för denna af allra största vigt.

(Forts.) H. H.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1874.

1. Af *H. M. Konungen:* en kikare som begagnats af k. Gustaf III under sjöstriderna i finska skärgården, med fransk inskrift af general Pollett. Inv. 5166.

2. Af hofrätts-assessor *C. E. Böök:* en värjklinga af stål med ingraverad runstaf, efter Digelii ritning (utan fäste) samt 5 utländska kopparmynt. Inv. 5167. — Digelius utgaf runstafven i kopparstick år 1755.

3. Af brukspatron friherre *C. G. A. Tamm:* gifvarens farfaders brukspatron frih. P. A. Tamms friherrliga sigillstamp af stål. Inv. 5168.

4. Af fru grefvinnan *E. Piper, f. Ruuth:* en slipad smalmejsel, en piludd, en spån och en "kärna" af flinta, samt en hålcelt af brons – allt funnet i Rengs socken, Skytts härad, Skåne. Inv. 5169.

5. Af rektor dr *J. P. Lagergren* i Skara: två angelsaksiska och ett tyskt silfvermynt, hörande till ett större fynd från Trädgården vid Varnhems kyrka, hvilket af hittaren blifvit förskingradt. Inv. 5170.

6. Af kand. *A. Lorange* i Fredrikshald: en liten guldbrakteat, funnen i Dalsland. Inv. 5172.

7. Af *Lillkyrka* församling i Uppland (genom bemedling af grefve *Axel Lewenhaupt* på Eka): en messhake med vackra medeltidsbroderier. Inv. 5173.

8. Af *komitén för utställning vid Konstakademien i Köpenhamn:* en medalj i silfver öfver den danske bildhuggaren H. V. Bissen. Inv. 5174.

9. Af *H. M. Konungen* (aflemnadt genom h. excellens riksmarskalken): ett exemplar i silfver af den minnespenning som blifvit präglad att lemnas till norska stortingets deputerade vid kröningen i Stockholm.

10. Af hans excellens hr friherre *A. E. Ihre:* ett fickur i emaljerad boett med landskapsbilder å lockets ut- och insidor, förfärdigadt af Johan Etmiller i Leipzig, hvilket ur bars af fältmarskalken frih. S. Grundel-Helmfelt, när han stupade i slaget vid Landskrona den 14 juli 1677. Inv. 5181. — Excellensen Ihres farmors fars mormor var syster till fältmarskalken Grundel-Helmfelt.

11. Af kaptenen i kongl. flottan friherre *C. G. Oxenstjerna:* en försilfrad bronsmedalj öfver kejsar Napoleon. Inv. 5183.

12. Af ryttmästaren *P. von Möller:* en flintdolk och en krumknif ("halfmånformig") af flinta, enligt uppgift funna i bottnen af en mergelgraf vid Kull i Skrea socken, Årstads härad — samt tvenne spjutuddar af flinta, enligt uppgift funna i en mergelgraf vid n:o 8 Fauräs i Vinbergs socken, Fauräs härad. Inv. 5184.

13. Af förste hofmarskalken m. m. *E. V. af Edholm:* en silfversked från slutet af medeltiden med bilder af den h. Anna med Vår fru och Kristusbarnet samt deröfver en biskop. På bladets insida läses

Help Maria iomfru fin
ok Anna moder din.

På utsidan ses följande vapen: 1. Cruus- och Stake-vapnen med bokstäfverna S och K (placerade öfver oriktiga sköldar) tillhörande Nils Jespersson Cruus till Håberg och hans fru Anna Stake († 1563). 2. En sköld med en tupp stående på en nedvänd nymåne, derunder en stjerna; på hjelmen en stjerna mellan två vingar; omskrift: IOHAN COPP TIL RAUMENTAL. — 3. Wattrangska vapnet med omskrift: JOHAN ZACHRISON WATRANGH TIL MARIE-*Berg 1700.* Inv. 5188.

14. Af professor *E. M. Winge:* ett verktyg af ett klufvet, i främre ändan afrundadt och eggadt ben, funnet på Sollerön i Dalarne. Inv. 5189.

15. Af kyrkoherden *C. J. Collin* i Reng: ett k. Knut den stores engelska mynt, tre tyska och ett danskt mynt, alla af silfver, funna i Rengs socken, Skytts härad, Skåne, samt ett galvanoplastiskt försilfradt aftryck af ett Hardaknuts mynt. Inv. 5190.

16. Af godsegaren *E. Key:* en stenyxa med skafthål, som skall vara funnen i hvarfvig lera på 16 fots djup under jordytan på Sundsholms egor i Gladhammars socken, Södra Tjusts härad. Inv. 5193. (Forts.)

Månadsbladet

utkommer under innevarande år med tolf nummer och till ett pris af ***Två Kronor,*** *deri inberäknad afgiften till postverket. Ju mera vår litteratur förses med handböcker uti svensk och utländsk arkeologi, desto mera kan redaktionen, under förutsättning att vännerne af vår forntid gjort sig förtrogna med dessa arbeten, gifva en större omvexling åt bladets innehåll. Uppmärksamheten skall mer än hittills riktas på nya fynd och på litteraturen, likaledes i någon mon på utländska upptäckter. Derjämte skola ganska ofta smärre bidrag lemnas till det svenska myntväsendets historia under medeltiden. Då de statens samlingar, som äro ställda under Akademiens vård, omfatta föremål äfven från nyare tid, skall Månadsbladet sysselsätta sig äfven med dennes kulturminnen. Som tre årgångar bilda ett band, kommer redaktionen på denna och de två följande årgångarne fördela uppsatser rörande 1500-, 1600- och 1700-talen.*

För den händelse någon af Månadsbladets läsare till redaktionen (dr Hans Hildebrand) insänder frågor i ämnen hörande till Månadsbladets verksamhetskrets, skola, derest de kunna anses ega något allmännare intresse, dessa frågor jämte de svar, till hvilka de föranleda, intagas i Månadsbladet.

Utgifvandet af Månadsbladet för 1874 har, i följd af arbetena för den archeologiska kongressen, blifvit fördröjdt. De återstående fem nummerna (augusti—december) komma att utgifvas under början af innevarande år. En redogörelse för kongressens vetenskapliga resultat intages i nummerna för augusti och september.

Då det tryckanslag, som är ställdt till Akademiens disposition, är långt ifrån tillräckligt, beror möjligheten att fortsätta och utvidga Akademiens litterära verksamhet, uti icke ringa mon på den ökade afsättningen af hennes skrifter, hvilkas pris med afsigt är satt så lågt, att de böra kunna blifva tillgängliga äfven för den mindre bemedlade. Alla bemödanden att fästa i vidsträcktare kretsar uppmärksamhet vid Månadsbladet och att befrämja dess spridning helsas derföre med tacksamhet.

Detta nummer lades under pressen den 17 februari 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

38. 1875. Februari.

Innehåll: 1. Värends fornminnen (slut). — 2. Bronsklubborna (4 fig). — 3. Från Akademiens sammankomster. — 4. Anmälan.

Värends fornminnen. (Forts.)

För att få ett begrepp om arten af de värendska fynden måste man framför allt granska de fynduppgifter dr Wittlock lemnar och hvilka han förtydligar med hänvisning till annorstädes meddelade figurer. Det är naturligt att han icke kunnat bifoga figurer af andra föremål än de sällsyntaste och vackraste som hans samling innehåller. Så rik är denna på sådana rariteter, att figurerna upptaga tretton planscher.

Vi se först en yxa med skafthål af simpel form (pl. 1, fig. 3), men på ett eget sätt tillslipad, och tre särdeles prydliga exemplar af yxhammare; bland dem en af den s. k. båtformiga typ, som under kongressen i hög grad väckte de utländske arkeologernas uppmärksamhet. Ett egendomligt drag i dr Wittlocks samling äro de bidrag till arbetets historia det lyckats honom att öfverkomma. Jag tänker i främsta rummet på de lösa borrhålstapparne; jag känner för Sverige blott *en* sådan utom de sex i dr Wittlocks samling och den ena i Smålands museum. Denne åttonde är funnen i Vestergötland och förvaras i Statens Historiska Museum. Den pl. 2, fig. 2 afbildade stentrissan vågar jag icke hänföra till stenåldern.

Bland bronsåldersfynden äro af särskildt intresse den i Värend funna gjutformen för hålcelter och den strax i söder om Värends gräns funna gjutformen för sågar och knifvar. En tredje gjutform är ock afbildad, men

jag kan icke säga, hvad man deri ville forma, och är derföre icke viss att den får hänföras till bronsåldern. Från detta tidehvarf vill jag alldeles borttaga den pl. 5 afbildade taggiga morgonstjernan af brons och dennas doppsko — ehuruväl dessa klubbor af mången forskare anses vara gamla. Doppskon kan med fullkomlig säkerhet hänföras till den moderna tiden — eller allra högst till slutet af medeltiden — och denna skall vara funnen samman med klubban. Jag skall genast återvända till dessa föremål. Ett pl. 9, fig. 3 afbildadt bronsspänne vill jag hellre hänföra till jern- än till bronsåldern. En sådan öfverflyttning torde vara nödig för armringen pl. 7 fig 5, hvilken med trygghet kan hänföras till den senare jernåldern. Dermed försvinner ock från fyndkartan, hvars redighet förtjenar stort erkännande, det sydligaste bronsåldersfyndet i Ronneby-åns dal.

De å pl. 10 afbildade föremålen från den tidigare jernåldern äro få, men intressanta, i synnerhet det på Helgö i Helgasjön hittade spännet, som har mycket af bronsålderns formbildning, men likväl måste hänföras till jernåldern, samt guldsmycket, bestående af ett likarmadt, med en ring omslutet kors med en ögla som på guldbrakteaterna — en typ som saknas i Statens Historiska Museum och öfver hufvud taget allenast en gång blifvit hittad i Norden utom Värend (i Norge).

För den senare jernåldern äro smyckenas hufvudtyper afbildade, bland dem (pl. 13, fig. 1) ett likarmadt spänne med ett ytterst intressant uppstående djurhufvud på ena ändan. Det är en prydlig varietet, af hvilken jag icke känner något annat exemplar. — Det pl. 11, fig. 6 afbildade föremålet, om hvars bestämmelse dr Wittlock allenast uttalar en gissning, synes vara ett modernt konstlås.

Jag är i tillfälle att meddela ett par tillägg till förteckningen öfver stenåldersfynden. Det ena fyndet

består af en flintbila och en flintknif, funna år 1669 uti en af en hög omsluten hällkista tätt invid Asa herregård; i samma kista hittades föremål från jernåldern, antagligen hörande till en senare begrafning. Detta fynd kom till friherre B. Rosenhane († 1700); hvar det nu finnes, känner jag icke. Uppgiften härom finnes i de af lektor Wallman utarbetade handskrifna anteckningar om Värends historia och fornlemningar, som förvaras i Akademiens arkiv. I denna berättelse heter det ock, att i Urshults socken "funnos nyligen 6 st. sirligt arbetade flintknifvar och viggar i en måse; en vigg förvaras hos baron Gyllenkrook". Detta torde vara samma fynd som dr Wittlock omtalar under n:o 116. — I löjtnant Hagdahls samling förekommo tvenne slipade mejslar, funna vid Nöbbelöf i Vexiö socken. Summan af stenåldersfynd förändras således i dr Wittlocks tabell för Konga och Norrviddinge härad till

	Konga h:d.	Norrviddinge h:d
Flintföremål	27.	20.
Af andra stenslag	71.	37.
Summa	98.	57.
Medeltal för qvadratmil	7,00.	14,25.

Slutsummorna för hela Värend blifva således af flintföremål 188 och af stenföremål i allmänhet 450.

Det är högeligen att önska, att de enskilde samlare, som åt sina samlingar gifvit en lika sträng begränsning, ville med det första följa det vackra exempel dr Wittlock gifvit, att meddela en utförlig och noggrann redogörelse för sina samlingar, eller om dessa äro lokalt begränsade, för ortens kända fynd. Hvad klarhet i uppställningen angår och prydlighet i utstyrseln, kunna de svårligen få någon bättre föresyn.

[1] Detta fynd är afbildadt i Svecia Antiqua et Hodierna.

H. H.

Bronsklubborna.

Såsom i den föregående uppsatsen omnämndes har dr Wittlock i sin samling en bronsklubba, funnen i ett röse vid Rinkaby i Täfvelsås socken. Hon hittades tillsammans med ett ändbeslag, afbildadt hos dr Wittlock pl. 5, fig. 16, hvilket med fullkomlig trygghet kan anses vara modernt. För så vidt detta beslag är funnet jämte klubban, måste man anse äfven denna vara modern, och derigenom vinner detta värendska fynd en rätt stor betydelse, det ger en god ledning vid försöket att datera de många brons- och malmklubbor, som äro funna i Sverige och äfven i andra land. Nästan alla äro funna enstaka och sakna således i sig alla tidsvittnesbörd utom dem som möjligen sjelfva arbetet gifver vid handen.

4. Typ A. $^{2}/_{3}$.

5. Typ B. $^{2}/_{3}$.

6. Typ C. $^{2}/_{3}$.

Fig. 4—6 visa tre i Statens Historiska Museum förvarade klubbor, representerande tre hufvudtyper, under hvilka jag i den följande redogörelsen inordnar de olika exemplaren.

De svenska fynd af bronsklubbor jag för närvarande känner, äro följande:

1. *Skåne*, torfmosse i Grönby socken, Vemmenhögs härad. Sferisk klubba med lång holk nedtill; på klubban fyra parallela repstafvar, af hvilka det innersta paret omsluter en rad af runda knappar, de två yttre paren

några ornament i form af band med inrullade ändar — alltså en biform af typen C. Den kemiska analysen angaf följande beståndsdelar: 81,72 % koppar, 13,85 % tenn, 3,37 % bly och 1,06 % nickel. — Lunds museum n:o 2849. — Beskrifven af dr N. G. Bruzelius i andra häftet af Svenska fornlemningar, s. 39 f, afbildad der pl. 6 fig. 5.

2. *Skåne*, i trakten af Anderslöf, Vemmenhögs härad. En särdeles prydlig klubba med fyra större taggar och åtta smärre, samt mellan dem korsade band med runda förhöjningar i korsningspunkterna — således varietet af A. Med kyrkoherden J. F. Lundhs samling inköpt till Statens Historiska Museum, der hela samlingen (596 föremål) har inventarie-numret 2791.

3. *Skåne*, Lemmeströ socken i Vemmenhögs härad. Platt sferisk klubba med lång holk (2,4 tum); på klubban en rad af små runda utsprång — således varietet af C. Med en af dr N. G. Bruzelius bildad samling år 1862 inköpt till Statens Historiska Museum. Inv. 3036: 163.

4. *Skåne*, Ystads hamn. En klubba utan holk med fyra stora fyrsidiga taggar och åtta runda utsprång samt mellan dem korslagda band alldeles som på n:o 2 — således typ A. Den kemiska analysen, utförd af professor Blomstrand, visade följande beståndsdelar: 83,76 % koppar, 14,86 % tenn, 1,38 % bly och spår af jern. — Ystads museum. — Beskrifven af dr N. G. Bruzelius i Skånska Fornminnesföreningens Samlingar 4, s. 66 pl. 3 fig. 9 samt i Archiv für Anthropologie 5, s. 60 (med figur).

5. *Skåne*, Trelleborgs hamn. En cylindrisk klubba af typen A. — Malmö museum (enligt anteckningar af dr Montelius).

6. *Skåne*, en mil från Lund. En klubba af typen A med holk. Analysen visade 87,40 % koppar, 12,56 % tenn, 0,4 % nickel. — Lunds museum, n:o 3392. Omtalad af professor Nilsson i Akademiens Handlingar 18, s. 269,

af dr Bruzelius i Svenska Fornlemningar 2, s. 42 och dr Wittlock. Afbildad i Nilssons Bronsålder pl. 5 fig. 63. De två senare uppgifva att denna klubba hittats sammań med en skaftcelt. Af professor Nilssons berättelse framgår dock, att klubban och celten äro funna visserligen på samma äng vid grässvålens aftagande, men med en aln mellan fyndställena. Intet bevis finnes derföre för någon forntida sammanhörighet af de två fynden.

7. *Bohuslän*, Örekilselfven vid Uddevalla. En klubba med taggar å den ena sidan (således af typen A) och ett grinande menniskoansigte på den andra. Den kemiska analysen visade: 77,08 % koppar, 18,04 % tenn, 4,28 % bly. — Lunds museum, n:o 3391. — Omtalad af prof. Nilsson i Akademiens Handlingar 18, s. 269, af Holmberg i Nordbon under Hednatiden (första upplagan) s. 36, med två figurer, af Nilsson i Bronsåldern (andra upplagan) s. 93, afbildad pl. 5 fig. 64, (tredje upplagan) s. 110 med figur.

8. *Dalsland*, enligt uppgift funnen i en hällkista. En klubba af typen A utan holk. — Dals fornminnesförenings samling på Billingsfors.

9. *Närike*, torfmosse i Lerbäcks socken. En klubba af typen A med holk. — Örebro museum. — Beskrifven och afbildad af Hofberg i Nerikes gamla minnen, s. 72, 73.

10. *Värend*, Rinkaby i Tåfvelsås socken. En klubba af typen A. Den kemiska analysen, utförd af prof. Blomstrand, visade: 85,65 % koppar, 8,73 % tenn, 2,55 % bly, 0,05 % jern och 0,12 % nickel. — Dr Wittlocks samling. — Beskrifven af dr Wittlock i Jordfynd från Värend, s. 61, afbildad pl. 5, fig. 1.

11. *Öland*, n:o 1 Mellböda i Böda socken. En klubba af ljus malm utan holk (typen A), här afbildad fig. 4. — Statens Historiska Museum. Inv. 1721.

12. *Gotland*, å Buttle annexhemmans öde-åker nära kyrkan. En klubba med tvärgående ribbor (typen B) utan holk. — Statens Historiska Museum. Inv. 2058.

13. *Gotland*, Ryftes i Fole socken. En cylindrisk klubba med utstående piggar (typen A), upp- och nedtill omgifven af flätade band, samt med åttsidig holk, nederst omgifven af en flätning — funnen jemte ett litet kupigt sexflikigt beslag med tre spikhål (modernt arbete) och ett Gotlands-mynt af år 1535. Afbildad i Nilssons Bronsålder (andra upplagan), pl. 3, fig. 33. — Statens Historiska Museum. Inv. 2352.

14. *Gotland*, Bjerges i Vallstena socken. Sferisk klubba med halfklotformiga piggar med mycket låg holk, här afbildad fig 6. — Statens Historiska Museum. Inv. 2672.

15. *Gotland, Vallby i Hogräns socken.* Låg klubba med fyrsidiga knappar (typen A) och kort holk; ljus malm. — Statens Historiska Museum. Inv. 3545.

16. *Gotland*, Stafvar i Barlingbo socken. En nästan sferisk klubba med tvärgående ribbor och låg holk (typen B), här afbildad fig. 5. — Statens Historiska Museum. Inv. 4262.

Klubbor af liknande utseende äro funna äfven i utlandet, t. ex. i Danmark, Irland, sydvestra Tyskland, Polen och Ungern.

I Sverige har man i allmänhet hänfört dessa klubbor till bronsåldern. Skälen hafva varit följande. Bronsvapnen tillhöra i allmänhet bronsåldern; den kemiska analysen har visat öfvervägande halt af koppar och tenn; liknande klubbor hittas i Italien. Också har man icke velat anse dessa klubbor tillhöra våra inhemska brons-

åldersarbeten, utan antagit dem vara inkomna från Fenikien eller Etrurien.

Hvad dessa skäl beträffar må till en början påpekas, att under det vi å den ena sidan, tack vare de värderika upplysningar som den kemiska analysen lemnat, hafva rättighet anse föremål, som jämte koppar och måhända något tenn innehålla i större mängd (d. v. s. så att icke tillfällig förorening kan förutsättas) bly eller zink, icke få hänföras till den nordiska bronsåldern, äro vi derutaf å den andra sidan alls icke berättigade till något påstående, att all brons, som icke innehåller andra beståndsdelar än koppar och tenn, måste hänföras till den förhistoriska bronsåldern. Om nämligen denna senare uppfattning, hvilken man ibland hör på allvar framhållas, skulle af oss godkännas, blefvo vi tvungne att till den förkristna bronsåldern hänföra icke allenast kristenhetens allra flesta kyrkoklockor, ty klockmetallen består i allmänhet af endast koppar (omkr. 80 %) och tenn (omkr. 20 %); vi måste då till den förhistoriska bronsåldern hänföra äfven den moderna krigskonstens kanoner — hvilket liksom det förra är orimligt. Äfven kanonerna bestå nämligen hufvudsakligen af koppar och tenn: franska kanoner från 1600-talet bestå af 91,5 % koppar, 7,8 % tenn, 0,7 % zink; Papacino d'Antoni kom år 1770 i Turin till resultatet, att den bästa kanonmetallen består af 10,71 %—12,28 % tenn och för öfrigt koppar, Lamartillière i Douay uppgaf år 1786 det rätta förhållandet till 7,40 %—9,90 % tenn och i öfrigt koppar. I Preussen ansågs åtminstone för tio år sedan den bästa kanonmetallen bestå af 9,09 % tenn och i öfrigt koppar. Under bronsåldern var man uteslutande anvisad till legeringar af koppar och tenn, man kunde icke variera med annat än det inbördes förhållandet af de två beståndsdelarna. Under den följande tiden hade man deremot fria händer och kunde välja den bronslegering

som bäst motsvarade ett gifvet ändamål. Då tog man af val, hvad man under bronsåldern tog af nöd — koppar och tenn, tog dessa ingredienser, när man ville gjuta klockor eller kanoner, — och hvarföre icke äfven klubbor? Ty sådana behöfde vara på en gång hårda och fasta, och begge dessa egenskaper besitter i högsta grad en bronsblandning som innehåller 9,1 % tenn.

Att man i öfrigt icke alltid höll sig till denna blandning, visa de ofvan omtalade ljusa malmklubborna, hvilkas färg i hög grad afviker från den under bronsåldern vanliga legeringens. Men icke en skymt till skäl finnes, hvarföre man skulle hänföra dessa malmklubbor till någon annan period än de med dem likformade bronsklubborna.

Att man äfven efter bronsåldern kunnat begagna vapen bestående af bronslegeringar visa de ryttareklubbor, som man icke sällan finner i samlingar af vapen från 1500-talet, päronformiga med utstående ryggar, nästan som på fig. 5, eller med vinkelrätt utspringande skifvor.

Likheten med de italienska fynden visar sig ock något illusorisk. Lindenschmit är en af dem som i dessa klubbor ser italienska arbeten. I sin beskrifning af den furstliga samlingen i Sigmaringen afbildar han en klubba hörande till typen A och på holken prydd med S-formiga band, hvilkas ändar äro inrullade; han uppgifver der (år 1860), att denna klubba, som förvaras i Wiesbadens museum, är funnen i Italien, men i det ungefär vid samma tid utkommande åttonde häftet af planschverket Unsere heidnische Alterthümer (första bandet, pl. 8, fig. 2) är han försigtigare, ty han tillägger framför "Italien" ett "sannolikt"; i museet i Wiesbaden finnes en mängd bronser, t. ex. äfven ungerska, utan uppgifven fyndort. Om man åt ett af dem söker gifva en "sannolik" fyndort betyder detta: en med sina theorier öfver-

ensstämmande. När jag någon gång hinner att, efter löfte, behandla den ungerska bronsåldern, kommer jag att med samma biord hänföra en i Wiesbaden förvarad hålcelt till Ungern, dit han enligt min uppfattning sannolikt hör, på grund deraf, att han eljest är det *enda* exemplaret som hittills hittats i vester om eller i allmänhet utom Ungern, Siebenbürgen och kanske Bukovina. Men äfven om jag åt denna sannolikhet tror mig kunna kräfva ett visst erkännande, är jag tyvärr icke i stånd att medgifva professor Lindenschmits detsamma. Och skälet dertill hemtar jag bland annat från hans nyss citerade plansch. Der finnas afbildade sju bronsklubbor, af hvilka jag vid första granskningen sammanställde fem med de förut afhandlade, under det jag afskilde tvenne. När jag sedan slog upp i texten, fann jag att af de fem är en den ifrån museet i Wiesbaden, den andre från en enskild samling införlifvad med antiqvariet i München (okänd fyndort), den tredje från Baiern, den fjerde från Meklenburg och den femte från Baiern. De två afvikande deremot voro, såsom jag förmodade, emedan jag sett sådana i mängd uti italienska samlingar, funna i Italien. Huru dessa senare se ut kan fig. 7 visa. Denna form har visserligen framkallats af samma behof som alla de föregående — behofvet af ett tungt och stickande redskap, men sättet att tillfredsställa detta behof är konseqvent olika hos de gamla italienska exemplaren de nordeuropeiska, hvilka torde få hänföras till medeltiden och början af den nyare tiden[1].

Bronsklubba funnen i Italien.
7. $^{2}/_{5}$.

[1] Om för öfrigt något exemplar af typerna A, B och C skulle kunna styrkas vara funnet i Italien, så innebure detta icke något egendomligt eller något mot det här ofvan sagda stridande. Att hitta en sak i Italien är icke detsamma som att hitta henne i en etruskisk graf eller på annat otvifvelaktigt fyndställe för etruskiska fornsaker.

För bronsåldern kan man icke med fog anföra spiralerna, ty sådana förekomma under alla kulturåldrar senare än stenens. Det finnes väl en viss spiraltyp, som är för den nordiska och den ungerska bronsåldern karakteristisk, men denne förekommer icke på klubborna. Ej heller kan man lägga mycken vigt vid omständigheten, att den värendska klubban är funnen i ett röse, ty ingalunda är allt gammalt som hittas i rösen. Helt nyss inlöstes till statens samlingar ett fynd ur ett röse i Fellingsbro socken, men fyndet bestod af 20 kopparplåtar, den äldsta ifrån år 1713. För att tala för hednisk upprinnelse återstå sålunda endast tvenne omständigheter, att i det värendska röset skulle hafva hittats kol och brända ben och att den dalska klubban skulle vara funnen i en hällkista. Men det förra neutraliseras genom det i samma röse hittade moderna ändbeslaget, och vid det dalska fyndet kan först då afseende fästas, när det visat sig att åt hittarens uppgift kan tillerkännas full noggrannhet i öfverensstämmelse med den kritiska forskningens fordringar.

Jag vill härmed icke påstå, att man skall från början anse allt hvad en hittare uppgifver vara osannt. Man skall tvärtom anteckna det, men dervid fasthålla det sålunda uppgifna såsom varande det som hittaren hade uppfattat eller mindes. Den som varit i tillfälle att några gånger jämföra cirkulerande fyndberättelser med verkliga förhållanden eller att observera huru en berättelse ofta berättad ju mer tiden lider förändras, lär sig att annotera och, att om skäl förekomma, misstro alla de uppgifter som icke äro att anse som frukten af noggranna vetenskapliga undersökelser eller iakttagelser. För att draga säkra slutsatser måste man framför allt hafva strängt sofrade primär-uppgifter.

Derest någon vill hålla på de två enda för hedniskt ursprung talande fynduppgifterna, anser jag mig fullt

berättigad att mot dem formulera ett fullständigt misstroende-votum på grund af följande skäl.

En klubba är funnen på Gotland jämte ett modernt beslag och ett mynt från 1500-talet, men då ju mot mig kunde göras det inkastet, att måhända denna af hittaren å landskansliet aflemnade uppgift icke är mera tillförlitlig än de två af mig misstrodda, så vill jag lägga ännu mera vigt på det värendska fyndet. Svårligen vill någon ogilla dr Wittlocks antagande, att beslaget som hittades jämte klubban hört till dennas skaft, men att beslaget är modernt, anser jag mig, såsom redan är nämndt, kunna med trygghet påstå. Att här utveckla skälen skulle kräfva många ord och många figurer; jag erbjuder mig deremot till bevisets afläggande inom Statens Historiska Museum eller inom hvilken annan arkeologisk samling så stor att man der finner ett något när rikt material.

Det är ofta vanskligt att i skrift utveckla och motivera samt på en annan öfverflytta det intryck man får af ett föremåls art och af den period till hvilken det hör. Det finnes fall, då de utmärkande dragen äro så fördolda, att allenast ett mycket öfvadt öga urskiljer dem. Jag vågar dock påstå, att de omnämnda cylindriska bronsklubborna från Italien, när jag såg dem i de italienska samlingarna, passade genom utseende och tillformning mycket väl tillsammans med de gamla fynden; men så fort man lägger en af de nordiska bronsklubborna in i en etruskisk samling eller i en annan från vår bronsålder, får man genast intryck af brist på öfverensstämmelse och på sammanhörighet. Jag är säker, att jag skulle kunna bevisa detta och äfven bevisa den moderna karakteren hos ansigtet å den bohuslänska klubban, men en utveckling af mina skäl skulle fylla en dryg del af Månadsbladets årgång, ty vid en sådan bevisföring får man icke stanna vid enstaka detaljer, utan

måste gripa vidt omkring. I brist på sådan bevisning får jag till hvad kraft det hafva kan, anföra att dr Bock i sitt praktverk Die Kleinodien des deutschen Reichs s. 73 afbildat fem i Ungern funna bronsklubbor, och att han om en af dem (varietet af typen A), funnen med isittande apelskaft i Sajó-floden (komitatet Borsod), säger att de historiska och lokala förhållandena i öfverensstämmelse med klubbans nästan arkitektoniska form hänvisa henne till det trettonde århundradet.

Af tydlig, för alla fattbar och, vill jag hoppas, för alla bevisande objektiv natur äro följande tre omständigheter.

Klubbor af kopparblandningar liksom äfven af stål voro i Ungern vanliga ännu på 1500- och 1600-talen; sådana förekomma t. ex. i det magyariska nationalmuseets rustkammare och de äro i Ungern allmänt kända under namnet *buzogány*. Den ungerska konungaspiran är intet annat än en praktfull sådan med handtag af guld och klubba af delvis guldbelagd bergkristall. Liknande spiror, s. k. *bulawa*, tjenade äfven i Polen som insignier; de buros der af stormarskalken, kronomarskalken och marskalken för Lithauen.

De två andra bevisen ligga oss vida närmare. När man år 1850 systematiskt undersökte ruinerna af Söborgs under grefvefejden ödelagda slott på Seland, fann man bland dem utom annat en brons- eller malmklubba af typen A [1], genom hvilken går en 5, 6 tum lång jernspets. Denna klubba torde vi utan gensägelse få hänföra till en långt senare tid än bronsålderns. Hon måste tilldelas slutet af medeltiden eller ännu sannolikare början af 1500-talet.

År 1873 besökte jag Dalhems kyrka på Gotland och fann bland de intressanta figurerna, som pryda vest-

[1] Annaler for nordisk oldkyndighed 1851, pl. V, fig. 1.

portalens kapitäl, en gestalt, hvilken i ena handen bär en klubba, hvars sferiska knapp har små runda utsprång och är fullkomligt lik den likaledes på Gotland funna bronsklubban, som här är afbildad fig. 6.

De allra flesta af dessa klubbor, som tillhöra Statens Historiska Museum, hafva funnits der i många år, men vi vågade icke lägga fram dem, emedan vi icke voro visse i hvilken sal de borde läggas, d. v. s. till hvilken period de skulle räknas. Söborgs-fyndet talade kraftigt för medeltiden, men vi ville gerna hafva nya faktiska stöd. Då kom upptäckten på Dalhems-portalen, och samma höst voro alla bronsklubborna utlagda bland medeltidsvapnen, der de hafva bredvid sig ett stycke af en liknande, fast något gröfre klubba af jern.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

Den 8 Januari 1875.

En af löjtnanten J. Hagdahl bildad samling, bestående hufvudsakligen af fornsaker från stenåldern, funna i vestra Blekinge, inköptes.

Ett fynd från Ångermanland (en stenmejsel) inlöstes.

Ett af Akademiens sekreterare uppsatt förslag till den minnespenning, som k. Vetenskaps Akademien ämnar innevarande år prägla öfver sin år 1854 aflidne ledamot Samuel Owen granskades och godkändes.

Gåfvor anmältes: *a*) till *K. Myntkabinettet:*

af kaptenen friherre M. Ruuth: en silfvermedalj, tio mynt i silfver och ett af koppar.

b) till *Akademiens bibliotek:*

af Académie d'archéologie i Belgien, af finska Vetenskaps Societeten i Helsingfors, af k. Musikaliska Aka-

demien i Stockholm, af Vetenskaps Societeten i Uppsala, af Verein für Geschichte des Bodensees, af Académie royale des sciences i Bruxelles.

Till ordförande och vice ordförande för tiden intill den 2 juni utsågos presidenten m. m. friherre Louis De Geer och professoren Carl Gustaf Malmström.

Den 19 januari 1875.

Akademiens förste amanuens dr Hans Hildebrand tog sitt inträde i Akademien såsom hennes arbetande ledamot med uppläsande af en afhandling "om de djurtyper som förekomma i den europeiska ornamentiken under den förkristna tiden och medeltiden". Talet besvarades af hr Malmström.

Ett förslag till underd. utlåtande angående dr M. Rooths ansökan att få uppbära den i k. Statskontoret innestående hälften af ett år 1866 åt honom anvisadt anslag för fortsättning af hans arbete "Bidrag till historien om abalienationen och reduktionen af kronans gods och räntor i Närike" upplästes och godkändes.

Gåfvor anmältes: *a*) till *Statens Historiska Museum:*

af häradsskrifvaren E. H. Wahlgren: en sigillstamp från medeltiden (se i föregående nummer).

b) till *k. Myntkabinettet:*

af fru L. Ahlborn: en bronsmedalj.

Den 2 februari 1875.

Ett fynd från Örebro län (kopparplåtar från åren 1713—1741) inlöstes.

En ansökan af hemmansegaren G. Jonsson i Mussla i Börstigs socken, Vestergötland, att få borttaga en af honom åverkad kyrkoruin kunde, då ansökningen icke åtföljdes af nöjaktig beskrifning, icke för närvarande upptagas, utan skulle ruinen dessförinnan af sakkunnig person undersökas.

Tillstånd beviljades hrr G. Melin, M. Melin och A. W. Wærn att borttaga några grafhögar å Österråda egor i Holms socken på Dal, med skyldighet att om utgräfningen lemna noggrann berättelse samt att hembjuda de anträffade fynden, på det, i händelse något skulle befinnas vara för statens samlingar behöfligt, detta måtte kunna inköpas.

Helsinglands fornminnes-sällskaps årsberättelse för 1874 upplästes.

Till ledamot i k. direktionen öfver Stockholms stads undervisningsverk för perioden 1875—1877 valdes hr Bowallius.

För åtgärder till bevarande af en graf från stenåldern i Karleby socken af Vartofta härad, Vestergötland, utbetaltes 5 kronor.

En gåfva till *Statens Historiska Museum* anmältes: af hemmansegaren Thoreson i Sör Fossum i Tanums socken, Bohuslän: en stenyxa.

För arbetet Teckningar ur Statens Historiska Museum är andra häftets sjunde plansch under arbete. Häftet utkommer under våren.

Af Antiqvarisk tidskrift för Sverige har af fjerde delens sluthäfte (ett dubbelhäfte) texten varit färdig sedan nära trenne år, men planscherna hafva, i följd af bristande tillgångar, icke ännu kunnat fullbordas. Tryckningen af femte delen har under förlidet år måst hvila i följd af anslagsbrist. Under loppet af våren torde dock kunna utlemnas såväl fjerde delens sluthäfte, innehållande fortsättning af dr Hildebrands Bidrag till spännets historia, som femte delens andra häfte, innehållande slutet af prof. Bugges afhandling om Rökstenen, trenne deraf framkallade uppsatser af docenten Leffler och professor Stephens samt början af dr Hildebrands uppsats om Kassiteriderna.

Mars-numret af Månadsbladet utkommer med det första.

Detta nummer lades under pressen den 9 mars 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

39. 1875. Mars.

Innehåll: 1. Tors hammare. — 2. Svenska myntfynd. — 3. Resebeskrifningar från medeltiden. — 4. Nyfunnen runsten. — 5. Hällristningar i Skåne. — 6. Från Akademiens sammankomster. — 7. Hvarjehanda. — 8. Gåfvor.

Tors hammare.

Som tillägg till de hammarformiga amuletter, som omtalades i Månadsbladet för 1872 s. 49 f., kan jag här meddela fig. 8, efter ett original hörande till fyndet vid Horda Gudringsgårds soldattorp i Moheda socken, Värend. (Inv. 501). Hammaren, som hänger i en ring, är prydd med inslagna trianglar, i hvilka förekomma ännu en triangel och tre punkter. Denna hammare står till formen emellan de förut å anförda ställe meddelade fig. 24 och 26; han liknar mycket hammarne fig. 25 och 28, men är icke så rikt utstyrd som desse.

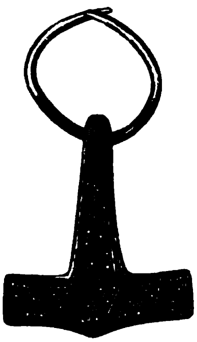

8.

Fyndet, som hittades nedlagdt i en lerkruka, innehöll guldfragment till en vigt af tre dukater, och silfver (smycken, tenar, mynt o. s. v.), vägande 95 lod; allenast en del inlöstes. Fyndet är redan flera gånger beskrifvet, t. ex. i Akademiens Handlingar 13, s. 275 (n:o 691), i B. E. Hildebrands Anglosaxiska mynt s. XLII, i Tornbergs Numi cufici, s. XVII, i Montelius' Statens Historiska Museum (andra uppl.), s. 49, i Wittlocks Jordfynd från Värend, s. 98.

Tyvärr finnas i Liljegrens anteckningar om fyndet icke fullständiga uppgifter om mynten. Det visar sig

likväl, att alla angelsaksiska mynt voro präglade för k. Etelred II (konung 978, död 1016) och tillhöra typerna B och C, d. v. s. den tidigare delen af hans regering. Af de tyska mynten tillhöra de flesta Ottonerne, intet är från Henrik II, som tillträdde regeringen år 1002; dessutom fanns ett mynt präglads för hertig Bernhard I af Sachsen (973—1011). De kufiska mynten tillhöra tiden 748—942 e. Kr. I fynd från denna tid finnes det ofta mellan de yngsta kufiska och vesterländska mynten en tidsskilnad af ungefär tretio år. Allt berättigar således att låta denna skatt representera slutet af 900-talet, ehuru väl han kan vara något senare nedlagd i jorden. Med trygghet kunna vi hänföra honom till slutet af Erik segersälls eller början af Olof skötkonungs tid.

Af de i fyndet förekommande smyckena äro ett par ganska märkliga. Vi skola i ett annat sammanhang egna dem någon uppmärksamhet. H. H.

Svenska myntfynd.

1.

Under denna rubrik begynner jag här en serie af smärre uppsatser, hvilka, såsom den dubbeltydiga öfverskriften angifver, komma att behandla såväl fynd af svenska mynt som i allmänhet myntfynd hittade i Sverige.

Om vi nu lemna å sidan den äldsta myntningen i Sverige, under Olof skötkonungs och konung Anunds dagar, hvilken försiggick efter engelskt mönster och i betydlig mon verkställdes af engelska myntmästare, är det ingen tidigare konung än Knut Eriksson, till hvilken vi med säkerhet kunna hänföra några af de intill våra dagar bevarade svenska medeltidsmynten.

En mycket god utgångspunkt för en undersökning af k. Knuts mynt lemnar det år 1840 vid Dælie i Næs socken på Hedemarken hittade fyndet af nästan 5000 mynt, hvilket blifvit med mycken noggrannhet beskrifvet af professor Holmboe [1]. I detta fynd förekommo nämligen jämte en mängd nordiska mynt, hvilkas tid kan vara tvifvel underkastad, en del både nordiska och i synnerhet icke nordiska mynt, hvilkas tid är fullt säker. Den senare gruppens mynt tillhörde

norske konungen Sverre	1177—1202,
danske konungen Sven Grathe	1147—1187,
engelske konungen Stefan	1135—1154,
» » Henrik II	1154—1189,
skotske konungen Vilhelm I	1165—1213,
kölniske erkebiskopen Filip I	1167—1197.

De slutsatser hr Holmboe häraf drager äro i korthet följande. Skatten kan icke vara nedlagd före det senaste af dessa regerings-tillträdesår, d. v. s. icke före 1177, och han torde vara nedlagd innan i Norge kommo i omlopp mynt präglade för danske konungen Valdemar Seier, som tillträdde regeringen år 1202. Han stod i liflig beröring med Norge, i hvilket land man också ofta hittat hans mynt; deras frånvara i fyndet kan derför betyda något.

Under tiden 1174—ungef. 1200 regerade i Sverige k. Knut Eriksson och (under få år) Sverker II. Då skatten *kan* vara nedlagd något före 1200, har man icke *rätt* att här vänta andra svenska mynt än k. Knuts, ehuruväl enstaka mynt *kunde* tillhöra Sverker.

De svenska mynten i fyndet äro följande.

Fig. 9. Ett krönt ansigte med omskriften KANVTVS REX S — dock vanligen med ett missbildadt E. Denna

[1] De prisca re monetaria Norvegiæ et de numis aliquot et ornamentis in Norvegia repertis. Christiania 1854, s. 23 f.

omskrift kan svårligen tydas annorledes än med *Kanutus rex Sveonum.*

Till följe af likheten med dessa mynt torde man böra till samma konungs tid hänföra de i fyndet förekommande mynten (fig. 10) med ett krönt hufvud och

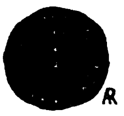
9.

10.

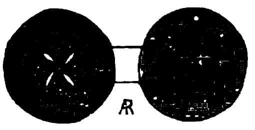
11.

omskriften LE(O)DV(S). De inom parenthes satta bokstäfverna äro icke fullt tydliga, men genom jämförelse af de bäst bevarade exemplaren göres det högst sannolikt att man bör läsa dem såsom här skett och äfven tidigare föreslagits.

Hr Holmboe hänför dessa två typer till Sverige, men icke typen fig. 11, hvilken dock, såsom i ett följande nummer skall visas, måste anses vara svensk. Om så är och om, såsom jag tror mig kunna visa, mynten af denna typ äro präglade i sydöstra Sverige och det således behöfts någon tid för att föra dem till Norge, torde det blifva nödigt att hänföra dem icke till Sverkers tid, utan till Knut Erikssons mångåriga regering.

Typen fig. 9 förekom i fyndet i 30 ex. Vigten af hvart mynt är 2½ ass (1,427 gram), halten 0,979.

Typen fig. 10 förekom i 33 ex. Vigten var 1⅔ ass (1,027 gr.), halten 0,861.

Typen fig. 11 förekom i stor myckenhet, men nästan alla exemplaren voro synnerligen nötta. Ett af dem vägde 3½ ass (1,998 gr.).

Originalen till fig. 9—11 äro icke tagna ur Dæliefyndet utan ur svenska fynd som förvaras i k. Myntkabinettet.

H. H.

Resebeskrifningar från medeltiden.

1.

Den 14 september 1326 afreste från Avignon tvenne sydfranske prestmän, dominikanerpriorn broder Jean de Seron och kyrkoherden Bernard d'Orteuil, med uppgift att företaga den långa, besvärliga och i viss mon farliga resan till Norge och Sverige. De skulle i dessa land uppbära dels den vid konciliet i Vienne (1311—1312) beslutade sexåriga afgiften af alla kyrkliga inkomster, hvilken skulle användas till det heliga landets befrielse, samt frivilliga gåfvor för samma ändamål, dels peterspenningen för fem år, dels annater (d. v. s. första årets afkastning af ledigblifna pastorat) för de senaste tre åren, dels frivilliga gåfvor till påfven.

De två legaterne färdades, såsom den tiden var sed, till Flandern, hvarest de inskeppade sig för resan till Norge. Sedan de i detta land förrättat sina värf, begåfvo de sig till Sverige, dock icke samtidigt, ty Bernard, som lemnade Bergen den 28 september 1327 för att fara till det sexton dagsresor aflägsna Lödöse, hindrades af motvind, så att han icke kom fram förr än efter elfva veckor, d. v. s. vid midten af december, vid hvilken tid broder Jean de Seron redan hade begifvit sig in åt Sverige. Att dennes resa varit kortare kan man sluta deraf, att hans reseräkning var mycket mindre. Han hade betalt 12 skilling sterlingar, under det Bernard fick betala 7½ mark norska penningar, hvilket utgjorde 22½ skilling sterling eller ungefär 60 kronor.

Från Lödöse hade broder Jean begifvit sig den stora stråkvägen fram till Skara, hvarest vi finna honom den 12 december. Han mottog der af biskop Peter Larsson af Husaby († 1336) de i domkyrkans sakristia deponerade medlen. Under den kalla årstiden fortsatte han sin färd uppåt Sverige. Dagen före julafton uppbar han

i Vesterås af domprosten Filip samt kanikerne Thidrik och Karl[1] de inom stiftet insamlade medlen. Biskop Israel hade i flera år varit sjuk och slapp, hvadan han icke längre deltog i stiftsstyrelsen.

Förmodligen firade broder Jean här julen — han bodde måhända i stadens dominikaner-kloster — och antingen här eller i Uppsala upphanns han af Bernard, ty den 8 januari 1328 finna vi dem båda i Uppsala, der erkebiskop Olof den vise († 1332) åt dem utlemnade de insamlade penningarna, hvilka dock i förseglade påsar lemnades qvar i sakristian, alldenstund erkebiskopen varnade dem för röfvare, "ty flerstädes lurade man på dem". Den 12 januari lemnade de Uppsala och kommo efter tvenne dagar till Strängnäs, der biskop Styrbjörn († 1343) gaf dem enahanda varning och råd. Den 25 januari lemnade de Strängnäs och kommo efter fem dagar till Linköping, der de synas hafva stannat ungefär fyra veckor. Härifrån sände de Johanniter-brodern Henrik till öfre Sverige för att i Uppsala och Strängnäs afhemta de deponerade penningarne, hvilka han under betäckning af tolf väpnade ryttare förde till det fem dagsresor från Uppsala liggande Riseberga kloster i Närike. Längre vågade han dock icke gå, af fruktan för röfvare, utan lemnade penningesäckarne tills vidare i klostret. Hr Henrik erhöll för sina omkostnader en summa af ungefär 160 kronor.

I Linköping förehade de påflige legaterne ett annat ärende, som kastar ett välkommet ljus öfver de inre förhållandena i vårt land. Inom stiftet hade klagomål blifvit förda öfver biskopens betungande visitationsresor,

[1] Någon domprost Filip omtalas icke i samtida handlingar, men torde vara samme man som den Filip, hvilken ännu år 1320 kallas kanik. Några Vesterås-kaniker Thidrik och Karl förekomma ej heller i tidens handlingar, men väl en kanik Thideman. Eget nog förekomma vid denna tid två Strängnäs-kaniker Thidrik och Karl.

hvadan påfven Johannes XXII hade påbjudit en undersökning, hvilken nu företogs den 14 februari i domkyrkans sakristia. Vittnesbörd afgåfvos af domprosten Björn, franciskaner-gardianen i Linköping broder Johan, född i Linköpings stift, kyrkoherden i Vreta hr Peter Hemmingsson, biskop Karl sjelf, dominikaner-priorn i Skeninge broder Johannes, född i Skara stift, kyrkoherden i Vallerstad hr Nils, prosten i Sunnerbo hr Magnus, fogden i Skeninge Birger samt borgarne derstädes Ivan, Lybert och Gangvid, riddaren hr Erik [1], lagman i Småland, den åttatio-årige köpmannen Amund från Jönköping, köpmännen Håkan, Holmger, Henekin Palm, Håkan Siwas och Herman, franciskaner-gardianen i Jönköping broder Johannes, född i stiftet, prosten i Östbo hr Håkan, kyrkoherden i Friale (Fryeled) hr Tore, prosten i Njudung hr Ulf och kyrkoherden i Ekesjö hr Hetgo, och deras innehåll är i hufvudsak följande. Den romerska kyrkan fordrade visserligen att hvar kyrka skulle af den visiterande biskopen besökas, men biskoparne Henrik, Bo, Bengt (k. Magnus ladulås' broder) och Lars hade tagit sig före att under sina visitationsresor fara på egen kost, hvarvid de vanligen togo qvarter på någon sin gård och sammankallade inbyggarne i två eller tre socknar till en kyrka, då hvar socken lemnade till biskopen en viss penninge-ersättning. Anmärkning häremot gjordes af påfven, hvadan biskop Lars återgick till det ursprungliga visitationssättet, men presterskapet var ingalunda belåtet dermed. Biskopen ledsagades under dessa sina resor icke blott af en mängd prester, utan till honom slöto sig ock en mängd frälsemän, så att prosten i Sunnerbo, när han tog emot sin biskop, måste skaffa hö åt 500 hästar eller flera. I så-

[1] Denne hr Erik kan icke vara någon annan än hr Erik Tureson af Bjelke-ätten, hvars fränder tidigare varit lagmän i Tiohärad. Som lagman nämnes han icke i andra urkunder.

dana pastorat, i hvilka besparingar kunde göras, gingo mången gång två eller tre års besparingar åt vid ett enda visitationsbesök. Men allestädes var ingalunda ens *så* väl ställdt. Af 24 kyrkor i Sunnerbo gåfvo allenast tre så goda inkomster, att deras kyrkoherdar kunde mottaga biskopen hvart sjette år; af Njudungs tjugo kyrkor var det allenast en, Sandsjö, som kunde mottaga biskopen. Också ville man icke gerna mottaga ett pastorat för att blifva ruinerad vid första visitation. Sandviks pastorat i Vestbo härad hade stått ledigt i tio år, Hjertlanda i nära fjorton.

I flera af vittnesmålen omtalades de faror, för hvilka biskopen kunde vara utsatt under sina visitationsresor, i synnerhet derföre att flera afsides liggande öar hörde till stiftet. Man kan lätt sätta sig in i att resan till Gotland kunde vara förenad med faror, — hvadan också biskop Bengt den 14 juli 1287 skref sitt testamente i Skällvik, innan han for öfver till denna ö — men man blir litet förvånad, när särskildt vådorna af öfverfärden till Visingsö betonas. Samme Bengt lär dock under en resa till Visingsö hafva förlorat en del af sitt följe.

Från Linköping sände legaterne kaniken vid dervarande domkyrka Harald af Vernamo till Vexjö för att der mottaga de insamlade medlen. Skörden der blef dock icke synnerligen stor, ty under de stridigheter som föregingo den späde Magnus Erikssons val till konung, hade den 3 maj 1318 en skara Tyskar och Danskar kommit till Vexjö, afhändt sakristanen nycklarne till kyrkan och sakristian samt uppbrutit de i denna förvarade kistorna, ur hvilka de uttogo 165 mark 20 penningar svenskt mynt. Återstoden mottogs af hr Harald, och fördes jämte största delen af det i Linköping mottagna till Jönköping, hvilken stad de lemnade den 27 februari, efter att hafva deponerat skatten i dervarande franciskaner-kloster.

Efter tvenne långa dagsresor kommo de åter till Skara, hvarifrån de sände en prestman åtföljd af tio väpnade ryttare till Jönköping, för att föra penningarne till Skara, hvarför ett arfvode utbetaltes af ungefär 100 kronor och i Skara skrefvo de den 2 mars till biskop Styrbjörn i Strängnäs och Närikes-prosten hr Tideman med begäran att de under säker betäckning skulle afsända de hos nunnorna i Riseberga deponerade summorna. Riddaren hr Anund Sture, en biskopens frände, åtog sig det vanskliga uppdraget att föra de dyrbara säckarne öfver Tiveden och vidare ända till Lödöse. Prosten mottog för sina utgifter en ersättning af ungefär 170 kronor, "men", heter det i legaternas räkenskaper, "riddaren ville icke mottaga någon ersättning, ehuru han femton dagar varit upptagen i påfvens tjenst". Afståndet mellan Riseberga och Lödöse uppskattas till sju dagsresor. Sjelfve skulle legaterna föra till Lödöse det i Linköping och Vexjö mottagna silfret, och köpte för sådant ändamål tre hästar, hvilka de sedan med stor förlust sålde i Lödöse. Hvardera af legaterna hade dessutom, när de anträdde resan, köpt tre häster, hvilka de under återresan sålde i Brügge. Den 16 november 1328 voro de åter vid romerska hofvet efter en frånvara af 795 dagar.

Till Finland kommo legaterna icke. De sände dit dominikaner-brodern Gotschalk, som dock icke mottog mycket penningar, alldenstund en dryg del af den insamlade skatten, som förvarades i Åbo domkyrka, hade blifvit borttagen under ett anfall af "de otrogne", d. v. s. Ryssarne. Af de stora penningesummor, som för ofvannämnda ändamål blifvit insamlade i Sverige, kom intet landet till godo. Hälften fördes till Avignon, andra hälften lemnades åt den norska regeringen som ersättning för de under det senaste ryska kriget hafda omkostnaderna.

Enligt en fortsättning af Eriks-krönikan, som sammanskrefs under 1400-talet, rådde under det de store styrde Sverige innan k. Magnus Eriksson blef myndig en ostörd frid och ro. Det vittnesbörd om motsatsen, som denna reseskildring lemnar, bekräftas och skärpes af andra samtida vittnesbörd.

De ofvan angifna penningebeloppen äro beräknade efter myntens silfvervärde. För att jämföra prisen med nutidens torde de i texten uppgifna summorna böra multipliceras åtminstone med tolf.

En annan gång skola vi redogöra för den påflige legaten Pierre de Gervais' resa i Norden 1330—1334, således under k. Magni myndighetstid, samt derefter meddela uppgifter om italienaren Quirinis resa genom Norge och Sverige under k. Eriks af Pommern tid.

H. H.

Nyfunnen runsten.

I juni månad sistlidne sommar kom jag under en vandring på Gotland, i sällskap med studenterne Svensson och Hoffman, till Boge socken. Strax vid kyrkan ligger en samling gårdar vid södra stranden af Bogevik, invid hvilka i synnerhet bronssaker i stor ymnighet hittats, hvarom förmodligen Statens Museum bär vittne. Här hittade bonden Nyberg vid Möjner i december månad 1870 i ett "stainrör" en sten med "besynnerliga bokstäfver". Vi blefvo underrättade derom och vid första anblick visade sig stenen vara försedd med *runskrift*, visserligen mycket nött och delvis utplånad, men som dock af öfvade runläsare torde kunna tydas. Det märkvärdigaste var dock att den omnämnda stenen är en runsten af granit af det på Gotland vanliga slaget, att runskriften går i jämnlöpande linier under hvarandra och att stenen som är ganska liten (ungefär 2 fot lång, något öfver 1

fot bred och 5 till 6 tum tjock), hittades vid borttagandet af ett stenröse, i hvilket den låg bland de andra stenarne. Om röset varit en grafhög eller en vanlig stenhop (odlingsröse), kunde jag ej få reda på. Emellertid hade ingenting annat märkvärdigt påträffats deruti. Det är skada att inskriften, som tyckes ursprungligen hafva sträckt sig öfver stenens hela ena flatsida, tydligen genom nötning mot andra stenar blifvit till en del alldeles bortfrätt. Hvad vi efter en flyktig granskning kunde läsa var endast ordet **ruþvisl**, men mera kan nog tydas, i synnerhet som stenen lätt kan vändas och flyttas, så att passande dager alltid kan erhållas.

Alltså har Gotland också en runskrift ristad på gråsten jämte de många kalkstens-inskrifterna, eller är väl någon redan förut känd? Vid samma gård ligga äfven tvenne stenar, den ena med fem, den andra med två djupa refflor [1].

G. A. Gustafsson.

Så vidt jag vet, är detta den första runsten af granit som hittats på den på fornminnen rika ön. Af sandsten finnes åtminstone en. Runornas anordning är märklig och antyder en icke obetydlig ålder. Vore det säkert, att stenen hittats i ett *grafröse*, skulle hans märklighet mycket ökas. Flera sådana fynd äro gjorda i Norge.

Jag hoppas att stenen under nästkommande sommar skall genom hr Gustafssons benägna försorg kunna föras till Stockholm för att införlifvas med Statens Historiska Museum, dit de i brefvet omtalade fynden från Bogeviken tyvärr icke ankommit. Om stenar med sliprännor se Månadsbladet 1873 s. 73.

H. H.

[1] Ofvanstående är taget ur ett bref från studeranden af Gotlands landskap G. A. Gustafsson till Månadsbladets utgifvare.

Hällristningar i Skåne.

Förliden sommar aftecknade jag öfre sidorna af två med figurer försedda jordfästa stenar, som finnes på egorna till Delperöd i Rörums socken, Albo härad, ungefär $1^1/_4$ mil från Simrishamn. Teckningarna kan jag dock icke här bifoga, emedan de i september förlidet år med posten afsändes i bref, som icke framkommit till adressaten. Det oaktadt skall jag nämna några ord om ifrågavarande stenar. Den ena, mindre, ligger nära vägen till Stockebo, den andra vid en åkerren ett godt stycke vester om den förra. Båda ligga till en del nedsänkta i jorden och hafva på sina i dagen liggande delar flera $^1/_2$—1 tums djupa, helt urgröpta figurer, som säkerligen äro gjorda af menniskohand. Några af dem synas skola föreställa fotsulor, andra äro mera oregelbundna, andra åter blotta skålformiga fördjupningar. Hvardera stenen visar sex "fotspår" eller andra större svårtydda urgröpningar samt tre eller fyra skålar. Ehuru svårtydda torde dessa figurer böra anses för hällristningar. Hålor och figurer af fotsulor förekomma ofta tillhopa på norska och svenska hällristningar, stundom till och med på lösa block (O. Rygh, Om Helleristninger i Norge, i Christiania Videnskabenes Selskabs Forhandlingar för 1873 s. 469; A. E. Holmberg, Skandinaviens hällristningar). Hällristningar äro ju dessutom nyligen upptäckta i Skåne i närheten af Simrishamn och äfven det för sina inristade figurer så bekanta Kiviksmonumentet ligger helt nära (ungefär $^1/_4$ mil norrut). Fotsulor anses af Holmberg i vissa fall, t. ex. i förbindelse med fartyg, beteckna en landstigning, i andra fall en resa, stundom åter menniskor [1].

P. Olsson.

[1] Meddelande i ett bref från hr lektor P. Olsson i Östersund. — Bland ristningarna invid Simrishamn förekomma äfven fotsulor. Den bemärkelse sådana bilder hafva hos Indianerne i Nordamerika är omnämnd i Månadsbladet 1874 s. 62. H. H.

Från Akademiens sammankomster.

Den 16 februari 1875.

Tre från Kalmar län inkomna fynd (fragment från jernålder och nyare tid) inlöstes.

Med anledning af en skrifvelse från hr kontraktprosten Morenius afgafs, på grund af detaljerade uppgifter som förekomma i hr Herman Hofbergs reseberättelse af år 1869, den förklaring, att Hidinge till nedrifning bestämda kyrka i Närike, icke var i antiqvariskt eller i konsthistoriskt hänseende märkvärdig, men att de i denna kyrka hittills förvarade äldre inventarier borde öfverflyttas till den nya kyrkan för att der å lämpligt ställe förvaras. Akademien beslöt ock att hemställa, om icke en i den gamla kyrkans sakristia sittande trädörr med prydliga jernbeslag kunde till statens samlingar öfverlåtas.

Ett från Ångermanland af hr P. Edholm direkte till Akademien insändt fynd (en stenyxa) inlöstes.

På sekreterarens hemställan, beslöts att den 27:de delen af Akademiens Handlingar skulle läggas under pressen, och skulle i denna del allra först intagas hrr Böttigers och Odhners inträdestal.

Gåfvor till *K. Myntkabinettet* anmältes:

af H. M. Konungen: två norska medaljer.

af öfverstekammarjunkaren hr grefve A. Sparre: ett spanskt kopparmynt (revolutionsmynt för staden Barcelona).

Den 2 mars 1875.

Akademiens invalde hedersledamot hr Peter von Möller tog sitt inträde och besvarades hans helsning af Akademiens sekreterare.

Åtta genom konungens befallningshafvande i Visby insända fynd från jernåldern inlöstes med tillsammans 116 kronor. Bland fynden förtjena särskildt omnäm-

nas en vid Ingvards i Träkumla socken funnen skatt, bestående af 71 hela kufiska mynt och 21 bitar af sådana — samt ett fynd från Hallfreds i Follingbo socken innehållande prydliga bronsspännen, bitar af bronsbrakteater, 90 perlor af glasfluss, lera o. s. v.

En samling af fornsaker, hufvudsakligen från stenåldern, bildad af hr vice pastor L. F. Palmgren i trakten af Bolmen (173 nummer) inlöstes. Samlingen är af vigt icke allenast derföre att hon gifver värderika upplysningar om stenålderskulturen i Finveden, utan ock för de särdeles vackra exemplar af prydliga typer som hon innehåller. Särskildt förtjenar anföras ett fynd af åtta flintdolkar, alla vackra, men en af så ursökt arbete att få samlingar kunna visa hans likar.

Akademiens korresponderande ledamot och stipendiat friherre Olof Hermelin hade inlemnat dels en stenyxa funnen i Tjärstads socken i Östergötland och ett stycke af en ringbrynja från samma socken, hvilka af honom blifvit för Statens samlingar inlösta, dels en prydligt arbetad och väl bevarad pixis af förgyld brons, till Statens samlingar förärad af Öfverjärna församling af Strängnäs stift. Denna pixis kommer att i ett följande nummer af Månadsbladet beskrifvas och afbildas.

Genom byte förvärfvades till k. Myntkabinettet ett drottning Kristinas $^1/_4$ öre från år 1637 visande en hittills fullkomligt okänd varietet med kors i stället för rosor som prydnad å både åt- och frånsidan.

För att föröka det redan starkt anlitade årsanslaget till inköp af fornsaker och mynt, såldes till en enskild person ett k. Anund Jakobs mynt, som i k. samlingen fanns i tvenne exemplar, samt dublettexemplar af en rysk rubel och sju ryska bronsmedaljer.

Akademiens stipendiat, fyrmästaren H. A. R. Sidén hade insändt 8 stora blad innehållande planteckningar af fornlemningar inom Ölands södra mot, och hans bref inne-

hållande iakttagelser rörande fornlemningarnas olika beskaffenhet inom öns norra och södra del; upplästes.

Gåfvor anmältes *a*) till *Kongl. Myntkabinettet.*

af Akademiens hedersledamot hans exellence hr grefve Sparre: ett nyare turkiskt kopparmynt;

af förste sekreteraren i k. Utrikes departementet grefve Carl Snoilsky: en utländsk silfvermedalj.

b) till *Akademiens bibliotek:*

af Svenska Fornminnesföreningen: dess Tidskrift, andra bandets tredje häfte;

af Akademiens ledamot, första Amanuensen dr Hans Hildebrand: hans nyligen utgifna arbete Den kyrkliga konsten under Sveriges medeltid.

Hvarjehanda.

Borrhålstappar från stenåldersyxor. Som tillägg till hvad ofvan s. 17 sades, bör nämnas, att för Statens Historiska Museum blifvit inköpt, sedan n:o 38 af Månadsbladet lades under pressen, en borrhålstapp, funnen i Vermland. Till de uppgifter om utländska fyndorter för sådana tappar, som jag tidigare meddelat (Österrike och pålbyggnader i Schweiz), är jag i tillfälle att lägga den notisen, att åtminstone en sådan tapp är funnen i Litthauen (guvernementet Witebsk). Han är omtalad och afbildad i grefve Eustache Tyskiewicz' arbete Badania Archeologiczne (Wilna 1850) s. 86, 94 och pl. IV. fig. 8.

Tillkännagifvande om portofrihet för bref till Akademien.

Kongl. Maj:t har i nådig skrifvelse af den 4 december 1873 angående frankeringsfrihet för bref från lands-

orterna till k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien eller hennes Sekreterare förordnat,

att enskilda personer i landsorterna eller ock myndigheter derstädes, som sakna rätt till tjenstefrimärkens begagnande mot ersättning af allmänna medel, ega, utan frankeringsskyldighet för afsändaren, till postanstalt för befordran aflemna sådana till Akademien eller hennes Sekreterare adresserade bref, som röra antingen Akademiens ärenden eller ämnen, hvilka falla inom Akademiens verkningskrets, med vilkor:

att dylik försändelse skall inlemnas i öppet och med påskrift om innehållet försedt kuvert, som före afsändandet af postanstalten tillslutes med dess sigill;

att adressaten (Akademien) skall vara skyldig sådan försändelse utlösa i den ordning, som är stadgad i § 7 af k. förordningen den 5 december 1873; samt

att det porto som å ankomstorten bör försändelsen påföras, skall utgå med enahanda belopp, som å afgångsorten skulle hafva utgjorts, derest försändelsen blifvit afsänd såsom fullt frankerad.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1874.

17. Af bibliotekarien *K. Torin* i Skara: ett k. Knut den stores mynt slaget i Winchester och tre samtida falskmynt med angelsaksisk typ, hörande till det förskingrade silfverfyndet från Trädgården i Varnhems socken. Inv. 5201. — Af detta fynd hembjöds en del af befallningsman J. G. Ljungqvist på Åda i Södermanland (1 kufiskt mynt, 15 tyska, 44½ angelsaksiska och 2 opräglade myntplansar), Inv. 5019. Utom de ofvannämnda hafva 18 mynt ur detta fynd (11 angelsaksiska, 3 danska, 4 tyska) lemnats som gåfva till Statens samlingar af hr Torin (Inv. 5048, 1873 års gåfvoförteckning n:o 50). Tre mynt ur samma fynd (2 angelsaksiska, 1 danskt) hafva lemnats som gåfva af rektor J. P. Lagergren i Skara (Inv. 5170; 1874 års gåfvoförteckning n:o 5).

18. **Depositum** af *Hospitals direktion* i Visby: en kalk, en paten och en pixis (oblatask) af förgyldt silfver från medeltiden Inv. 5207. - Se årgången 1874 s. 94.

Detta nummer lades under pressen den 16 april 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens MÅNADSBLAD.

40. 1875. April.

Innehåll: 1. Den kyrkliga konsten under Sveriges medeltid. — 2. Svenska myntfynd. 2. — 3. Fynd af gammaldags farkoster i Skåne. — 4. Ett fynd af kufiska mynt i Dalarne. — 5. Hvarjehanda.

Den kyrkliga konsten under Sveriges medeltid.

Under ofvanstående titel har jag nyligen utgifvit en kortfattad handbok i hvad man utomlands kallar "kristlig arkeologi" [1]. Syftet med denna bok är att väcka intresse för de kyrkliga fornminnena i synnerhet från medeltiden, att gifva en hjelp till deras studerande och framför allt att motarbeta den undergång som i otaliga fall hotar dem. Tvenne syften af mera speciel art tillkomma äfven. Jag är sysselsatt med ett större arbete öfver den svenska medeltidens kultur- och konstlif, och som jag innan detta skall läggas under pressen, icke hinner besöka alla Sveriges kyrkor, för att studera dem och deras fornminnen, ville jag, så vidt möjligt är, förvärfva den stora allmänheten till medarbetare. Dessutom är jag, såsom jag i Månadsbladet 1873 s. 108 antydt, sysselsatt med förarbetena till en utförlig arkeologisk beskrifning af Sverige, i hvilken skall göras för en större allmänhet tillgängligt det rika arkeologiskt-topografiska material som k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien under loppet af många år samlat, och till dennas olika afdelningar, den som behandlar hednatidens och den som omfattar medeltidens och den nyare tidens qvarlefvor, behöfves i hög grad medverkan af de enskildes företagsamhet och intresse.

[1] Den kyrkliga konsten under Sveriges medeltid. En kortfattad öfversigt. Stockholm, Norstedt & Söner. Pris: 3 kronor.

För att åt dem gifva en vägledning meddelar jag här, föga förändradt, det frågoformulär som geheimeregeringsrådet Ferdinand von Quast, konservator för samtliga konstminnen i den preussiska monarkien, för ett liknande ändamål utfärdat. Med de upplysningar, som min ofvan nämnda handbok lemnar, torde dessa frågor vara fullt begripliga. Kyrkobeskrifningar, uppsatta i form som svar på dessa frågor, mottagas med största tacksamhet. Som de alla komma att förvaras i k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens arkiv (hvarest de äro för alla, som önska se dem, tillgängliga), kunna de till denna eller hennes sekreterare insändas med begagnande af den rätt till frankeringsfrihet som Kongl. Maj:ts nådiga bref af den 4 december 1874 medgifver. Till fyllande af en lucka som i min handbok finnes, i följd af hennes begränsade omfång, skall i denna årgång meddelas en öfversigt af de attribut, med hvilka den katolska kyrkans konstnärer plägade utmärka helgonen [1]. För en hvar, som för ifrågavarande ändamål önskar närmare upplysningar, står jag naturligtvis till tjenst, efter bästa förmåga.

För de hedniska fornlemningarna skall sedermera en af mig uppsatt promemoria meddelas, liksom jag hoppas snart kunna meddela en sockenbeskrifning, för att visa hurudana, enligt mitt förmenande, de arkeologiska ortbeskrifningarna böra vara beskaffade.

Frågformuläret för kyrkliga fornlemningar lyder sålunda:

A. *Kyrkobyggnaden.*

1. Hvad namn har kyrkan? åt hvilket helgon är hon vigd?

[1] För en sådan lista blifver i årgången så mycket bättre plats, som införandet af de utlofvade bidragen till 1500-talets kulturhistoria måste uppskjutas, på grund deraf att den träsnidare, åt hvilken utförandet af de nödiga figurerna blifvit anförtrodt, svårt insjuknat.

2. Hvilka historiska uppgifter har man om hennes anläggning, uppbyggning, förstöring genom eld e. d., reparation och tillbyggande? Grunda sig dessa uppgifter på urkunder eller inskrifter? Känner man, när kyrkan och hennes altaren invigdes, eller aflatsbref för dem som befrämjat byggnaden eller utsmyckningen eller för dem som besökte kyrkan? När och af hvilka äro sådana aflatsbref utfärdade?
3. Är kyrkan moderkyrka eller annex? Har hon ursprungligen tillhört något kloster, hospital eller annan stiftelse och i sådant fall af hvilket slag?
4. Hvilket utseende har kyrkans grundplan?
5. Äro kyrkans alla delar under ett tak eller stiga några delar högre upp, och hvilka?
6. Hvilka äro kyrkans och hennes särskilda delars mått i längd, bredd och höjd, in- och utvändigt?
7. Af hvilket ämne är kyrkan eller hvar särskild del af henne uppbygd? Är hon rappad utvändigt?
8. Hur många torn har kyrkan och hvar förekomma de?

   Hur se deras olika våningar ut, hvaraf bestå de och huru är spetsen beskaffad?
9. Huru många ingångar har kyrkan och hvar finnas de?

   Äro de betäckta af rund- eller spetsbågar eller på annat sätt?

   Äro de enkla eller flersprångiga? Hafva de vid sidorna kolonner och hurudana äro kapitälen? Finnas bilder, särskildt öfver sjelfva dörren, eller inskrifter?
10. Fins utanför dörren ett vapenhus eller annat förrum?
11. Hurudan är sjelfva dörren? Finnas derå sniderier, beslag eller målningar? Hurudan är nyckeln, låsskylten och handtagsringen? Finnas på dörren run- eller andra inskrifter?

    Hurudan är sakristie-dörren?

12. Hvilken form och storlek hafva fönstren? Äro de rund- eller spetsbågiga? Sammanhållas rutorna af stafverk eller rosetter af sten?
13. Äro fönstren lika gamla som murarne eller senare? Äro de i nyare tid utvidgade?
14. Äro fönstren målade eller hafva de varit det?
    Hvilka bilder äro eller voro derå framställda?
15. Finnes det vid murarne sträfpelare och hur äro de utsirade?
16. Finnas sträfbågar och hvar?
17. Äro listerna prydda t. ex. med bågar, djurhufvud eller andra bilder, löfverk e. d. eller med genombrutna gallerier (kolonnrader med rund- eller spetsbågar)?
18. Äro murarne utvändigt smyckade med kolonner, pilastrar o. s. v.?
19. Hvaraf består taket?
20. Huru många skepp har kyrkan? Äro de alla lika höga eller är något högre än de andra och har då detta egna fönster?
    Huru högt och bredt är hvart skepp invändigt?
21. Skiljas skeppen af pelare- eller kolonnrader eller förekomma båda slagen?
    Hvilken form hafva pelarne och kolonnerna och huru äro de utsirade?
22. Förenas dessa pelare eller kolonner af rund- eller spetsbågar och huru äro dessa prydda?
23. Har kyrkan platt tak eller hvalf? Finnes i detta afseende olikhet mellan de olika delarne?
    Äro hvalfven ursprungliga eller i senare tid inslagna? Huru äro de indelade och huru se skiljestafvarne ut? Hafva de varit målade? Finnas ofvan hvalfven spår af det gamla taket?
24. Har kyrkan ett tvärskepp? Är detta lika högt och bredt som midtskeppet?

25. Ligger koret i jämnhöjd med långhuset eller högre och med huru många trappsteg?
26. Afslutas koret med en rät linie eller har det en apsis eller är det mångsidigt? Har det fönster eller icke? Har det en omgång?

Har någon annan del af kyrkan en apsis?
27. Huru skiljes koret från de omgifvande delarne af kyrkan? Finnes skrank och huru är det utsiradt?

Finnes mellan koret och midtskeppet eller midtqvadraten en läktare och hurudan är denna?
28. Finnes under koret eller någon annan del af kyrkan en krypta? Hvila dennas hvalf på pelare eller kolonner och hurudana äro de?
29. Har kyrkan någon öfvervåning och hvar?
30. Hvad för sidorum har kyrkan, kapeller, sakristior, skattkammare o. s. v. och huru äro dessa beskaffade?
31. Hurudana äro murarne invändigt? Äro de rappade? Äro de prydda med målningar?

B. *Kyrkans inredning.*

1. Huru många altaren finnas? Hvar finnas de (fristående eller invid väggen?) och åt hvilka äro de helgade?

Hvaraf består altarfoten? Har han trappsteg och huru många?

Hurudan är altarskifvan? Är hon korstecknad eller försedd med inskrifter?

Finnes något rum för reliker, hvar finnes det och huru är det tillslutet? Finnas deri reliker, arbetade föremål eller dokument?
2. Finnes på altaret ett kors, en altartafla eller altarskåp? Hvaraf består altarprydnaden? Hvad föreställer han?
3. Finnes i altarets närhet fristående eller framspringande sakramentshus af trä eller sten? Prydas de

af sniderier eller målningar? Finnas i stället väggnischer och hurudana äro dessa, särskildt deras dörrar? Äro de invändigt målade?

Finnes i söder om altaret någon uttömningssten i nisch eller utan sådan?

Finnes i väggen på altarets södra sida insänkta sittplatser af sten eller trä?

Finnes annorstädes i kyrkans eller vapenhusets murar sittplatser?

4. Finnas korstolar? Hvar äro de uppställda och hur äro de prydda?
5. Är predikstolen af trä eller sten? Hvar finnes han och hur är han sirad? Finnas på honom inskrifter eller vapen?
6. Är funten af koppar, sten eller trä, och huru ser han ut? Har han någon inskrift? Hvar står han? Finnes i kyrkan någon brunn?
7. Hvad finnes i kyrkan för grafstenar, epitafier och slägtvapen? Huru lyda inskrifterna? Huru äro monumenten ornerade?

   Äro grafstenarne upphöjda öfver golfvet? Äro bilderna å grafstenarne upphöjda eller hafva de allenast inristade konturer?
8. Finnas i kyrkan i trä snidade eller i sten huggna bilder, taflor, ljuskronor, lampetter, vigvattenskärl, kors, vapen, fanor, stora relikgömmor o. s. v.
9. Huru många ringklockor har kyrkan och hvar hänga de?

   Huru stora äro de och huru formade? Hafva de inskrifter, årtal, vapen o. s. v.
10. Hurudan är orgeln och huru gammal?

C. *Kyrkoredskap, kläder o. s. v.*

1. Finnas kalkar, patener, monstranser, pixider, relikgömmor, kors, biskops- eller abbotsstafvar, rökelse-

kar, smörjelsekärl, andra kärl, ljusstakar o. s. v.? Hvaraf bestå de, huru äro de prydda, huru stora äro de, hafva de inskrifter, årtal, namn eller vapen o. s. v.?

2. Finnas messhakar, kåpor, stolor o. s. v., antependier och altardukar, förhängen, pell, dopkläder, kalkdukar o. s. v.?
3. Har kyrkan gamla handskrifter eller äldre tryckta böcker? Huru gamla äro de äldsta kyrkoböckerna? Finnas några märkliga bokband?
4. Hurudant är kyrkans sigill? Finnas flera än ett?
5. Finnas, i synnerhet i sakristian, gamla skåp, kistor, bänkar, stolar, bord, andra redskap eller kärl, märkliga genom ålder, form, utskärningar, beslag e. d.?

D. *Kyrkans omgifning.*

1. Finnes vid kyrkan en kyrkogård? Huru är denna inhägnad? Hurudana äro ingångarne?
2. Hvilka märkliga grafvårdar finnas på kyrkogården?
3. Finnas på kyrkogården eller i dennas närhet äldre byggnader som tillhört kyrkan och huru äro dessa beskaffade?
4. Har man i kyrkans murar, under hennes golf eller ofvan hvalfven eller på kyrkogården funnit några äldre föremål?
5. Finnas om kyrkan eller kyrkogården några sägner?

E.

1. Finnes något att anmärka, hvilket ingen af dessa frågor gäller?

Vid upprättandet af svaret torde det vara enklast att icke upprepa frågorna, utan att märka svaren med frågans nummer A 1, A 2 o. s. v. H. H.

Svenska myntfynd.

2.

Af alla regenter under de Sverkerska och Erikska konungarnes tid var det ingen som längre med sjelfständighet förde regeringen än Knut Eriksson. Visserligen äro den siste Eriks konungadömes år flere, men af dem höra ungefär tolf till hans minderårighets tid, under det Knut redan var man när han vard konung, ty med vapen i hand banade han sig väg till thronen.

Om vi undantaga Esternes härjande besök i Mälaren, var Knuts ungefär tretio-åriga regering fridfull, och det fanns då ett godt tillfälle till utveckling af landets inre förhållanden. Tyvärr lemnade dock under dessa aflägsna skeden den fredliga utvecklingen vida mindre vittnesbörd om sig åt efterverlden än fejder och örlig. Man har likväl anmärkt, och med fog, att detta långvariga lugn i Sverige blir, trots det lilla vi derom känna, rätt märkligt, när vi dermed jämföra den oro som sönderslet grannlanden. I Norge kämpade birkebenarne efter att vinna herraväldet och sedan utstod k. Sverre en väldig strid med den öfvermodiga hierarkien. I Danmark kunde icke ens kung Valdemar hålla sina fränder så kufvade, att de icke gång efter annan bragte oroligheter till stånd. Sedan i början af Knuts regering dyningarne efter hans fejd med k. Karl Sverkersson lagt sig, var det i Sverige lugnt.

Under den stora bristen på urkunder få vi nöja oss med äfven de allra minsta minnen som från detta tidskifte bevarats intill nu. Och dessa småting, som för kulturhistorien icke sakna vigt, peka alla åt ett håll: de visa att Sveriges odling antog allt mer af den europeiska medeltidens art. Från Karl Sverkerssons tid hafva vi det första i Sverige skrifna bref, som ännu finnes i behåll, han var ock den förste svenske konung, för hvil-

ken vi känna ett sigill, och hans efterträdare Knut är den förste, af hvilken vi känna några mynt af medeltidsart.

I urkunderna från k. Knuts tid finna vi tyvärr inga upplysningar om hans myntverk; ett par penningegåfvor omnämnas visserligen, men de lyda på mark guld. Vi veta icke ens hvar hans mynthus funnos. Hundra år senare omnämner k. Magnus ladulås i sitt testamente sina mynthus i Skara, Söderköping, Skeninge, Jönköping, Nyköping, Örebro, Vesterås och Uppsala [1]. Att dessa funnos redan före hans tid är visserligen möjligt, men det är ingalunda nödvändigt.

Under denna urkundernas tystnad hafva vi allenast mynten sjelfva och myntfynden att hålla oss till. Man har nämligen förvisso rätt att antaga, i följd af den stora afsöndring som den tiden ännu fanns qvar, att mynten präglade i ett mynthus icke förekommo *allmänt* utom det landskap eller den trakt, der mynthuset låg. Såsom jag i det följande skall visa, tala fyndförhållandena ganska kraftigt för detta antagande.

Jag återgifver här å nyo (fig. 12 och 13) de två k. Knuts brakteat-typer, som förekommo i Dælie-fyndet.

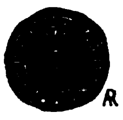
12.

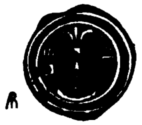
13.

Den förra af dessa har i sin omskrift konungens namn och titel, i öfrigt ingen uppgift. Det är visserligen, i följd deraf att man under föregående tider icke noggrannt antecknade fyndorterna för de mynt som inlades i den kongl. samlingen, icke bekant i hvilken del af

[1] Testamentet är dateradt den 22 februari 1285. Svenskt diplomatarium I s. 655.

Sverige dessa brakteater hittats, men å andra sidan hafva de ingen gång förekommit i de många myntfynd från ifrågavarande tid som i senare tid kommit i dagen i östra Sverige. Jag slutar deraf, att dessa brakteater äro präglade i något mynthus i vestra Sverige, d. v. s. i Vestergötland.

Den andra brakteat-typen (fig. 11) gifver stöd åt detta antagande. Dess omskrift LEODVS kan svårligen tydas annorledes än som ortnamnet Ljodhus, det n. v. gamla Lödöse vid Göta elf i Ale härad, Vestergötland, i forna dagar en vigtig ort genom sitt läge vid gränsen mot Norge. Likheten i prägel mellan de två brakteat-typerna gör det troligt att de tillhöra samma landsort, vare sig båda äro utgångna från samma mynthus eller, hvilket måhända är troligare, typen med konungens namn är präglad i den andra stora Vestgöta-staden Skara.

Att dessa mynt tillhöra konung Knut är i följd af det enas omskrift otvifvelaktigt. Icke för att bringa ett bevis, hvilket således är obehöfligt, utan för att anföra en samstämmande omständighet, meddelar jag fig. 13, från k. Knuts sigill, och hänvisar på den likhet som råder mellan sigillets och myntens kronform. På mynten, som bödo en helt liten yta, har det hela blifvit något mera sammandraget. På grund af denna öfverensstämmelse anser jag mig berättigad att i det följande använda likhet mellan kronor å mynt och sigill som ett bevisande moment.

14.

I nästa uppsats skall jag omtala de mynt som för k. Knuts räkning präglades antagligen i Kalmar mynthus.

H. H.

Fynd af gammaldags farkoster i Skåne.

Vid ett besök i Skåne förliden sommar hörde jag omtalas, att vid ett par sjöar i Röke socken skulle finnas gamla af en stock urholkade farkoster, och beslöt att genom besök på ort och ställe taga kännedom om dem. Då dervid upplysning vanns om ej mindre än fem stycken ekor, liknande kanoter, dock sins emellan erbjudande ej obetydliga olikheter både i afseende på material och byggnadssätt, vill jag här i korthet omnämna dem, emedan de torde kunna i någon mon belysa äldre tiders farkoster på våra smärre vattendrag.

Farkosterna funnos i nordvestra delen af Röke socken af Vestra Göinge härad (nära gränsen till Norra Åsbo härad) och Kristianstads län, en trakt som ända tills helt nyligen varit temligen undangömd, men genom södra stambanan blifvit mera tillgänglig, såsom liggande endast 2½—3 mil nordvest om Hessleholms station. Fynd af fornsaker från hednatiden äro icke, så vidt kändt är, gjorda inom socknen, icke heller synas der några grafhögar, men i den vestligare belägna grannsocknen Hörja funnos i en af plogen nästan utjämnad hög i kyrkobyn ett par lerkärl med sirater, en stenyxa med skafthål och ett par spjutspetsar af flinta, hvilka saker jag var i tillfälle att se år 1869 eller samma år fyndet gjordes.

N:o 1. I en göl vid hemmanet *Lerbacken* fanns vid södra stranden, stående i vattnet på djup dybotten, en eka, som, uppdragen på land, visade sig vara gjord af två urholkade furustockar, sammanfogade på det sätt, att fogen gick längs midten af ekan. De båda halfvorna sammanhöllos dels genom tre eknaglar i fogen, dels ock genom en tvärslå af ek, fästad medelst naglar *utanpå* bottnen (alltså på yttre sidan) af aktern. Troligen har äfven en dylik slå suttit på akterstäfvens öfre sida, att döma af der befintliga hål. Ekan var i båda ändar tvär,

men afsmalnade dock något framåt. Dess längd uppgick till 12,7 fot, bredden på midten och vid aktern var 2,16 fot, djupet baktill invändigt knappt 7 decimaltum, bottnens tjocklek 1,5 decimaltum, men mot fören var den tunnare. Akterstäfvens längd (= bakre väggens tjocklek) upptill 7 decimaltum. Inga årtullar, intet järn, lika litet som på de öfriga. Ekan var genom syran i torfdyn väl bibehållen.

N:o 2. I *Håleviksjön* vid Slättsjö står en eka, hvilken liksom föregående är gjord af två urholkade stockar, troligen af furu. Jag besökte ej detta ställe, men enligt uppgift af en gammal jägare, som äfven anvisade mig de nedan nämnda farkosterna, skola de båda halfvorna sammanhållas genom två "reflar" (tvärslår), medelst naglar fästade på *insidan* af ekans botten ungefär två alnar från hvardera ändan. Ekans bredd skall utgöra ungefär 3 fot. Den står ute i vattnet.

N:o 3. På norra strandèn af *Kroksjön* vid Slättsjö stod uppdragen på land en nu mycket förruttnad eka eller kanot, bildad genom urholkande af en enda furustam. Ekans längd befanns vara 14 fot, bredden i aktern 2 fot, på midten 1,85 fot, i fören 1,7 fot, största djupet 4,3 decimaltum.

N:o 4. I vattnet nära norra stranden af *Aborrsjön* vid Algutstorp fanns en större dylik farkost, likaledes urholkad af en enda stock, men af bok. Hittills dold af vattnet och först nyligen bragt i dagen, då sjön genom en kanal sänktes, har den bibehållit sig temligen väl och visar ett omsorgsfullare arbete. Längden uppgår till 17 fot, bredden upptill vid aktern 2,15 fot, i fören 2 fot, djupet invändigt så väl vid aktern som längre förut 1,1 fot. Den tvära akterstäfvens längd 7 verktum, sidoväggarnes tjocklek upptill ringa.

N:o 5. I närheten fanns, åtminstone för ett år sedan, en dylik eka, äfvenledes gjord af en enda stam,

men hon kunde vid mitt besök ej återfinnas. Hon skall på sin ena sida hafva haft en jernlänk, medelst hvilken hon kunnat fästas vid en annan eka, så att båda legat parallelt med hvarandra.

För omkring hundra år sedan torde sådana farkoster här ännu hafva varit i bruk, ty den ofvan nämnde jägaren, en 70 års man, yttrade, att hans fader mindes, då de begagnades. De fördes framåt medelst stakning och vrickning.

De tre sist omnämnda farkosterna likna i det hela dem, som redan under stenåldern begagnats. Man känner nämligen några kanoter från stenåldern, funna i Schweiz[1], och äfven i Museet for nordiske Oldsager i Köpenhamn står bland saker från stenåldern en dylik, om hvilken dock ingen upplysning vinnes af den 1872 tryckta Ledetraad for Besögende af C. Engelhardt. Från den äldre jernåldern förvaras der en i Vimose funnen kanot, gjord af en stock. Den är kort och bred, nästan lika i båda ändar och försedd med tre tvärslår, ett hål vid ena ändan för att kunna fastbindas och vid hvardera ändan en tvärgående fals (för tvärslår) ofvan. Den erinrar alltså i mycket om de båda här ofvan under n:is 1 och 2 omnämnda ekorna, som dock äro gjorda hvardera af två stockar och derföre säkerligen tillhöra en yngre typ.

Äfven från Sverige äro kanoter, gjorda af sten, bekanta. Så t. ex. fanns en dylik af ek för ej länge sedan vid sjön Åsnen i Småland och i Statens Historiska Museum förvaras — utom ett par mindre, föga djupa sådana, i formen mera afvikande från dem, jag funnit — en större kanot, som funnits under växande träd i Kisa

[1] Keller, Pfahlbauten, 5:ter Bericht, pl. 10, fig. 23. Figuren är återgifven af Montelius i Sveriges Forntid, s. 101, fig. 93.

socken, Östergötland [1]. Hans bredd uppgår till mer än 1,75 fot, djupet är obetydligt, men har säkerligen varit större. I formen liknar han de vid Röke funna, utom deri att han har triangulär akterstäf och äfven vid fören är något tillspetsad.

P. Olsson.

Ett fynd af kufiska mynt i Dalarne.

Ur tidningen Dalpilen har i andra tidningar influtit en notis om ett intressant fynd af 12 hela kufiska mynt och 14 bitar af dylika, hittadt i Husby socken af Dalarne och hörande, enligt professor Tornbergs tydning af myntens inskrifter, till åren 761—889 e. K. I samma notis omtalas, att sådana mynt ofta hittats på Gotland, men aldrig så långt i norr som vid Husby i Dalarne, att de kufiska mynten sannolikt blifvit förda till Sverige af hemkommande väringar och att man således kunde antaga att äfven män från Dalarne ingått i den byzantinska kejsarens lifvakt.

Den omnämnda skatten, funnen vid Ytternora i Husby socken, hembjöds af hr löjtnant Hanngren i Hedemora, och inlöstes för Statens Samlingar 7½ mynt.

Flera kufiska fynd äro funna nordligare än Husby. År 1871 hittades vid Skålö i Järna socken i Dalarne några kufiska mynt. Statens Historiska Museum, Inv. 4637. År 1674 hittades ett kufiskt mynt vid Falun. År 1835 hittades 121 hela och 11 brutna kufiska mynt vid Birsta i Sköns socken, Medelpad (åren 765—907), Inv. 686, 697. År 1847 hittades vid Undrom i Botheå socken, Ångermanland, 14 söndriga kufiska mynt samt 2½ byzantinska, Inv. 1318. År 1834 hittades vid Trök i Nora socken, samma landskap, i en skatt af 373 mynt 2 ku-

[1] Montelius, anf. arbete, s. 102. Detta fynd omtalas närmare i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige, I, s. 96.

fiska, Inv. 655. År 1832 hittades vid Edånger i Vibyggerå socken i samma landskap fem kufiska mynt, Inv. 588. Före år 1803 hittades i Torsåkers socken i samma landskap ett kufiskt mynt, som förvaras i Uppsala myntkabinett.

Talrikast äro visserligen de kufiska myntfynden från Gotland [1], men sådana äro till Statens Samlingar inkomna från de ofvan nämnda landskapen samt dessutom från Gestrikland, Uppland, Södermanland, Öster- och Vestergötland, Öland, Småland, Blekinge, Skåne och Halland. Fynd af sådana mynt hafva äfven gjorts i Närike och Bohuslän.

Att ställa dessa mynts förekomst i Sverige tillsammans med väringarnes tjenst i Miklagård torde svårligen kunna godkännas, på grund deraf, att desse väringar naturligtvis borde i främsta rummet hafva hemfört de byzantinska mynten, icke de arabiska, hvilka icke gingo i Constantinopel. Man hittar visserligen byzantinska mynt inblandade med de arabiska, men de äro så få, att man icke kan tillägga dem någon synnerlig betydelse. — Mot antagandet att dessa mynt kommit till Sverige med återvändande väringar tala i öfrigt fyndens mängd och deras stora område.

Fästa vi oss dervid och vid de ryska fynden af samma slags mynt, måste vi antaga, att under en längre tid, synnerligast under åren 880—955, fortgick en liflig samfärdsel mellan Asien i öster och söder om Kaspiska hafvet, Ryssland och Sverige. Vi kunna af de stora silfvermassor, som infördes till Gotland och till andra delar af Sverige, draga den slutsats, att redan då egde vårt land vigtiga och för utlandet angenäma exportartiklar.

[1] Af de ungef. 20,000 i svensk jord funna kufiska mynt, som voro kända för tre år sedan, voro *trettontusen* funna på Gotland. H. H., Svenska folket under hedna tiden (andra upplagan), s. 134, 197.

Om således man icke kan anföra Husby-fyndet som ett sannolikhets-skäl för Dalmäns väringatjenst, vill jag dermed ingalunda hafva förnekat möjligheten att det kejserliga gardet rekryterades äfven ifrån detta landskap, hvarest manlig idrott sedan urminnes tider varit idkad och ärad. H. H.

Hvarjehanda.

Medeltidens byggnadskonst. Som ett tillägg till numrets första artikel kan nämnas, att Akademien i sitt arkiv eger sorgfälligt utförda teckningar af kyrkorna i Sigtuna, af Maria-kyrkan i Visby, Valls och Väte kyrkor på Gotland, Sorunda i Södermanland, Örebro i Närike, Munktorps, Köpings och Malma i Vestmanland samt Stora Tuna och Faluns i Dalarne, alla utförda af f. d. länsarkitekten på Gotland A. W. Lundberg. En mängd fotografiska bilder hafva, på Akademiens föranstaltande, blifvit tagna i Linköpings domkyrka, Vadstena och Alvastra klosterkyrkor. Sannolikt komma under innevarande sommar teckningar att utföras af en mängd detaljer i Uppsala och Linköpings domkyrkor samt i Varnhems klosterkyrka. Alla i medeltidsurkunder förekommande upplysningar om Uppsala domkyrka hafva blifvit sammanstälda och samma åtgärd skall vidtagas för Linköpings. I Varnhems kyrka anstäldes för några år sedan noggranna studier.

Borrhålstappar från stenyxor. En sådan har förlidet år dr Hjalmar Stolpe hittat vid sina undersökningar i den svarta jorden på Björkö, i hvilken äfven blifvit funna en afslagen borrad stenyxa samt en ytterst liten halfborrad stenyxa.

Detta nummer lades under pressen den 8 Maj 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

41. 1875. Maj.

Innehåll: 1. Ett fynd från Öja s:n. — 2. Om arkeologiska ortbeskrifningar. — 3. Var Erik segersäll en Göta rikes konung? — 4. Från Akademiens sammankomster. — 5. Akademiens täflingsämnen för år 1876.

Ett spänne från Öja socken i Södermanland.

15.

Vi meddela här (fig. 15) en teckning, som i naturlig storlek framställer ett ovanligt präktigt, bågformigt

spänne af förgyld brons, hvilket tillhör hr friherre J. G. Sacks fornsakssamling å Bergshammar nära Strengnäs. Spännet är funnet vid uppodlandet af ett kärr å Segerstads egor i Öja socken, Vester-Rekarne härad, Södermanland. »Vid mitt besök der», berättar hr friherre Sack, »fann jag ett barn sitta och leka med spännet. Detta gaf mig anledning att efterhöra, huruvida andra dylika saker hittats, då det upplystes, att på samma odling flere bronssaker blifvit funna, hvilka jag dock förgäfves sökte få reda på».

Spännet, ett af de praktfullaste vi hafva i behåll från Sveriges hednatid, är af en hittills okänd typ. Bågen föreställer ett djur med fyra fötter. Hufvudet, med ögon och mun, är tydligt. Ögonen hafva troligen varit utfylda med färgade glasflusser eller dylikt; det ena ögat är nu genombrutet, tydligen emedan den tunna bronsen på detta ställe genom ergen blifvit så svag, att den brustit. De bakre benen äro långa och böjda på två ställen, så att foten ligger utmed underbenet. De främre benen, på bågens topp, äro kortare och otydligare samt böjda bakåt. De benlika prydnader, som ses vid hufvudet, stå icke i förbindelse med djuret. Spännet är för öfrigt prydt med vackra slingor och andra sirater. Öfversidan är rikt förgyld; förgyllningen är dock nu borta på de för nötning mera utsatta ställena. På undersidan ses, under djurets hufvud, en enkel uppstående flik med hål för den sprint, hvarmed nålen varit fästad. Den i hålet qvarsittande rosten visar, att den nu förlorade nålen, eller åtminstone sprinten, varit af jern. Vid spännets andra ända finnes en nära 4 linier lång hylsa för nålens spets.

Hela spännets längd är 3.55 tum; dess största bredd 1.65 tum.

Siraterna och arbetets stil visa, att detta vackra fornminne tillhör midten af jernåldern, d. v. s. ungefär 5:te eller 6:te århundradet efter Kristi födelse.

Detta spänne är af särdeles stort värde icke blott såsom ett af de vackraste och bäst bevarade bågspännen vi känna från hednatiden, utan i synnerhet för sin ovanliga form. De flesta bågspännen från midten af jernåldern [1] bestå nämligen af två *olika*, genom en båge förenade, skifvor. Å spännet från Segerstad äro deremot båda skifvorna nästan alldeles lika hvarandra, under det att deras halfrunda form påminner om öfverstycket å t. ex. fig. 444 i Svenska fornsaker. Detta spänne bildar således en slags öfvergångsform mellan de nyss nämnda, under midten af jernåldern, vanliga, olikarmade bågspännena och de med två långa, hvarandra lika armar försedda spännen, som någon gång anträffats. Ett präktigt sådant likarmadt bågspänne af förgyldt silfver är funnet vid Gillberga i Svennevads socken i Nerike, och afbildadt fig. 443 i Svenska fornsaker. Två liknande, af brons, äro jemte andra fornsaker funna vid Hade i Hedesunda socken, södra Gestrikland, och afbildade pl. 1, fig. 1 och 2 i 2:a delen af Antiqvarisk tidskrift för Sverige. Äfven i Helsingland äro två dylika likarmade spännen funna [2].

Det torde förtjena anmärkas, att alla dessa likarmade bågspännen, liksom det här afbildade, äro funna norr om Götaland.

I en kommande afhandling hoppas jag få tillfälle att framlägga de mellanformer och utveckla de skäl, som synas mig visa, att de i svenska fynd från den yngre jernåldern vanliga små, likarmade bågspännena [3],

[1] Se t. ex. Montelius, Svenska fornsaker, fig. 440—442, 444, 445; och Från jernåldern, pl. 6 och 7.

[2] Det ena, från Utnäs i Forssa socken, är afbildadt och beskrifvet å sid. 300 i 2:a delen af Antiqvarisk tidskrift för Sverige. Det andra är funnet vid Lia by i Högs socken. Båda förvaras i Helsinglands Fornminnesförenings samling i Hudiksvall. Jfr Svenska fornminnes-föreningens tidskrift, 6:te häftet, sid. 276.

[3] Svensk fornsaker fig. 564, 566 och 567.

utvecklat sig ur de här omtalade större dylika spännena från midten af perioden.

Ett bronsspänne i form af ett djur, som mycket påminner om det å vårt spänne, är funnet i en till den äldre jernåldern — troligen dess senare del — hörande stenkista på Bornholm [1]. Och i Algutsrums socken på Öland har man hittat ett fyrkantigt spänne af förgyld brons, med afrundade hörn, å hvilket ses ett liknande, ehuru något otydligare djur [2]. Jag har i en föregående uppsats [3] fästat uppmärksamheten derpå, att dylika, ehuru ännu mera otydliga och från naturen afvikande framställningar af djur ses å några små ovala spännbucklor.

O. M—s.

Om arkeologiska ortbeskrifningar.

De fornlemningar, som man har att uppmärksamma, äro af flerahanda slag, men det är icke min mening att här tala om de i sång och sägen bevarade, om folktro och vidskepliga bruk, hvilka allenast i de fall då de äro fästa vid någon särskild ort, böra upptagas i den detaljerade arkeologiska beskrifningen af något visst mindre område. De fornlemningar som i denna böra upptagas äro öfverhufvud taget af tvenne slag — de fasta och de lösa i jorden funna, hvilka senare vanligen utmärkas med namnet *fornsaker*. Vi antaga tills vidare att det område, som skall beskrifves är en socken.

Den arkeologiska ortbeskrifningens uppgift är icke allenast att lemna en förteckning öfver de fasta forn-

[1] Vedel, Undersögelser angående den äldre Jernalder på Bornholm (Köpenhamn 1873), pl. 18 fig. 2.

[2] Afbildadt fig. 436 i Svenska fornsaker.

[3] Om de ovala spännbucklorna, i Månadsbladet för december 1873, sid. 189; Jfr Svenska fornsaker fig. 435.

lemningar, som i orten förekomma, eller de inom denna funna fornsakerna, utan är uppgiften den vida högre att gifva en framställning af den forntida bygden under de olika kulturperioder, som vi för vårt land kunna urskilja. Men det är omöjligt att om den forntida bygden få någon föreställning annat än genom att i hvarje ögonblick hafva för ögonen de nuvarande förhållandena, med hvilka man har att anställa jämförelser och från hvilka man rent af har att utgå. Det är nämligen, derest man vill åstadkomma en antiqvarisk ortbeskrifning som kan göra anspråk på att vara något när fullständig, ingalunda nog att uppteckna de fornlemningar som af gammalt äro kända eller dem man händelsevis eller under på måfå företagna vandringar upptäcker, utan måste man anställa systematiska efterforskningar, för hvilka man, ju mer orten är undersökaren obekant, måste desto flitigare studera kartan. Att ega en god karta är den första förutsättningen för att kunna lemna en god arkeologisk ortbeskrifning.

Med kartan framför sig gör man sig allra först förtrogen med ortens allmänna förhållanden, man efterser hvar låglandet finnes och hvar höglandet, hvartåt landet sluttar, hvar det är sankt, huru bygden ligger och hvarest, af en eller annan orsak, obygd måste finnas, men för så vidt man vill visa en bild af tidigare åldrars förhållanden måste man alltid söka göra för sig klart, i hvilken mon de nuvarande förhållandena kunna antagas hafva funnits tidigare, i hvilken mon det hela under heden tid och medeltid hade ett olika utseende. Det är särskildt med afseende på skogen och vattnet som vi kunna vänta att de naturliga förhållandena förr voro de nuvarande olika. För detta ändamål är det alltid godt att rådfråga äldre kartor och tidigare ortbeskrifningar, hvilka senare dock böra begagnas med urskilning, ty icke sällan öfverflöda de af odugliga hugskott

och falska förklaringar. Åt kartans vittnesbörd får man derefter söka ökad klarhet genom att träget genomvandra den ort man vill beskrifva, under ständigt aktgifvande på landskapets art. Man får i öfrigt icke inskränka sig helt och hållet till den ort man vill beskrifva, utan måste aktgifva äfven på förhållandena i närgränsande områden, hvilket vare sig man finner likheter och sammanhang eller skarp afsöndring och olikheter, är af stor betydelse.

Den andra förberedande åtgärden är att taga reda på socknens byar och gårdar. Ju äldre förteckningar öfver dem som man kan finna, desto bättre, alldenstund man derigenom sättes i stånd att urskilja huru stor del af bygden är af ett jemförelsevis taladt nytt ursprung. Det kan ock vara af intresse att utsträcka denna jämförande iakttagelse ännu längre; i synnerhet för de gårdar hvilka ligga mot bygdens utkanter eller ega jord af mycket vexlande natur, kan det vara vigtigt nog att veta, hvilken del af inegorna tidigast odlades. I alla händelser är det af största betydelse att utröna, huruvida gårdens eller byns läge blifvit förändradt eller, om en gård blifvit afhyst, hvarest åbyggnaderna legat. I de trakter, hvarest i denna tid jordrefningen blifvit genomförd, har man att gifva akt på förhållandena sådana de dessförinnan och före de särskilda gårdarnes utflyttning voro. Så vidt ske kan bör man ock aktgifva på gårdsnamnens form och betydelse, men dervid måste man noga taga sig till vara för alla de godtyckliga namnförklaringar som pläga förekomma i folksägner och i äldre ortbeskrifningar. Ett lokalnamn får icke förklaras efter tillfälliga ljudlikheter, utan efter strängt vetenskaplig metod, hvadan det är af vigt att känna namnets äldre former. Mycket ofta skönjer man en benägenhet att sätta ortnamnen i sammanhang med historiska personer eller tilldragelser. Detta är dock be-

tänkligt. Dermed nekas icke att månget namn gafs på grund af tillfälliga omständigheter, men i de allra flesta fall kunna vi icke om dem få några bestämda upplysningar genom ortnamnet. Mångenstädes hafva åkrar, ängar o. s. v. ganska märkliga namn, hvilka böra uppmärksammas, liksom sådana allmänna namn på trakter eller namn på berg och vatten som sällan eller aldrig förekomma på kartorna.

Man insamlar naturligtvis alla de uppgifter, som litteraturen och ortbefolkningen bjuda, men dermed får man ingalunda nöja sig, utan måste man sjelf besöka hvarenda gård. Det är icke alltid lätt att locka fram hvad allmogen verkligen sett, och i allmänhet ser landbefolkningen, såväl herremän som bönder, allenast en helt ringa del af de fornlemningar som äro bevarade.

Vid hvar gård som man besöker, efterser man huruvida några fornlemningar finnas i dennes närmaste grannskap eller på närmaste af naturen upphöjda plats som derjämte är så beskaffad att han var till odling mindre lämplig. Finner man sålunda i gårdens närhet forntida grafvar, kan man vara förvissad derom att de tillhört gårdens forntida befolkning, som ville åt sina döde eller åt deras aska bereda en hvilostad helt nära de hem, i hvilka de fordom bott och i hvilka de efterlefvande fortfarande bodde. Med ledning af de många iakttagelser som nu blifvit gjorda i olika delar af landet, kan man med trygghet påstå, att den i gårdens närhet liggande flocken af fornlemningar (grafvar, i bland derjämte resta minnesstenar) tillhöra jernåldern.

Huruvida de tillhöra den tidigare eller senare jernåldern är deremot icke lika säkert. Under de senaste åren har det nämligen visat sig att på mången gård finnes, utom den invid husen liggande grafflocken från den senare jernåldern, längre bort på egorna en flock af högar från den tidigare jernåldern. Det vore derföre

af vigt att få denna iakttagelse bekräftad d. v. s. man bör efterforska, huruvida på egorna finnes utom den normala flocken vid gården en annan eller flere, och dervid bör angifvas hvarest en hvar af dessa finnes. Det är dock ingalunda gifvet att om ett par grafflockar finnas å samma egor, den ena tillhör den tidigare jernåldern. Man finner ofta flere flockar från den senare tiden, men de förekomma då vanligen på de närmast intill gården liggande höjderna. Ibland har jag funnit grafhögarne på en backe, stensättningar från samma tid å en annan. Det synes, som skulle den tidigare jernålderns grafkullar vara plattare, den senare jernålderns deremot försedda med en högre topp.

På ett jernåldersgraffält finner man ibland en mängd olika fasta fornlemningar — högar med eller utan fotkedja, rösen, runda eller fyrkantiga, stenläggningar, stensättningar, resta stenar med eller utan runor. Alla de olika slagen böra uppmärksammas och beskrifvas, samt, när så ske kan, aftecknas.[1] Skulle något af dessa föremål likna någon i bok förekommande figur, vinner framställningen i tydlighet, om man hänvisar till denna. Skulle om grifflocken eller någon af hans fornlemningar sägner finnas, böra de antecknas.

Runstenar finnas ofta vid grafflockar, ofta äro de isolerade. Man bör noga anteckna platsen der de äro uppresta. Jag har i Månadsbladet för 1873 meddelat anvisningar huru runstenar kunna beqvämast och med tillbörlig noggrannhet afttecknas; man indelar stenens yta och papperets yta i rutor och öfverflyttar på hvar och en af de senare den teckning och de runor som förekomma inom den motsvarande rutan å stenen. Det är godt, om man dessförinnan uppritat alla ristningar å stenen med krita.

[1] Flera slag af fasta fornlemningar äro afbildade och beskrifna i förra årgången af Månadsbladet.

Brons- och stenålderns lemningar, der sådana förekomma, äro icke till sitt läge bestämda af de nuvarande boplatserna. Man behöfver derföre noggrant angifva hvar de förekomma, och särskildt gifva akt, om man för dem kan utfinna några centralpunkter.

Hvar fornlemning beskrifves noggrant. Om flera liknande förekomma å samma plats angifvas mått (omkrets eller diameter, höjd och, om sådan kan ifrågakomma, äfven bredd) för en eller i medeltal för alla. Äro de åter af flera olika storlekar måste för flera exemplar mått angifvas, särskildt för det största och det minsta. För orten kända fynd af fornsaker antecknas.

Kyrkan och hennes inventarier beskrifvas, likaså andra byggnader (bevarade eller i ruin) från medeltiden och början af den nyare tiden.

Om af märkligare föremål figurer bifogas, är naturligtvis godt, och böra, så vidt ske kan, alla fornlemningar antecknas på karta, helst på en af så stor skala, att hon lemnar något begrepp om terrängförhållandena, t. ex. den topografiska korpsens stora karta eller de geologiska kartbladen.

H. H.

Var Erik segersäll en Göta rikes konung?[1]

De lärda undersökningar »om kilderne till Sveriges historie i den förchristlige tid» som P. A. Munch publicerade för 25 år sedan i Annaler for Nordisk Oldkyndighed, göra det otvifvelaktigt, att alla de historiska uppgifter om hednakonungar i Sverige som vår medeltids kronologier och krönikor meddela, ifrån de äldsta samt till och med Johannes Magni, hafva hemtats ur

[1] Med anledning af en nyligen framstäld åsigt att man inom den äldre svenska konungaraden hade att urskilja flere götiska konungar, bland dem äfven Erik segersäll.

norska källor af den torftigaste beskaffenhet, med undantag af en redan under 1300talet förekommande konungalista innehållande namnen Inge, Erik väderhatt, Erik segersäll och Erik årsäll.

Af de isländska sagornas uppgifter finner man deremot en Erik Emundsson, som synes hafva dött 880 eller något senare, hans son Björn som regerade i femtio år således ungefär till 930, dennes söner Erik segersäll och Olof, af hvilka den senare dog tidigt. När Styrbjörns son Olof ville med vapen i hand af farbrodern tilltvinga sig del i riket, föll han i striden vid Föresån. Alla desse konungar omtalas af Isländingarne såsom beherrskande hela Sverige, hvadan minsta anledning ej finnes att göra Erik segersäll till konung ensamt öfver Göta rike, liksom intet berättigar till misstro af den bestämda uppgiften, att Erik var bror till Styrbjörns fader Olof.

Som Erik segersälls dödsår antages vanligen 994, och intet finnes, mig veterligen, som jäfvar detta antagande. Enligt en gammal berättelse skulle Föresvallslaget hafva inträffat tio år tidigare, men detta torde få underkännas, ty innan Styrbjörn bekämpade farbrodern, hade han eröfrat Jomsborg och i dennas intaganden deltog en isländing Björn Bredvikingakämpe, hvilken, såsom Vigfusson i Safn til Sögu Islands visat, icke kan hafva lemnat sin fäderne-ö tidigare än 985 eller 986. Föresvall-slaget stod således inemot år 990. Som ett ytterligare datum för Erik segersälls regering kan förtjena anföras, att när norske konungasonen Harald grenske vintern 963—964 vistades hos Skaguls-Toste, var dennes dotter Sigrid, i historien känd som den storråda, ännu icke gift. Detta såväl som Eriks dödsår synes göra det troligt, att han icke tillträdde regeringen så tidigt som omkr. 930, så vida han icke i mycket späd ålder blifvit faderlös, hvilket, då hans fader skall

hafva aflidit efter en femtio-årig regering är föga troligt. Om Erik segersäll blef konung senare än 930, följer deraf att Erik Emundsson måtte hafva dött senare än 880, alldenstund dennes dödsår ju skall af en femtioårs period skiljas från den förres regeringsanträde.

Hvad de isländska källorna uppgifva för den föregående perioden torde vi tryggast anse bestå af sammanblandade historiska och ohistoriska uppgifter, och för de tvenne gruppernas särskiljande hafva vi tyvärr icke några tillräckliga kriterier. I de få fall, då man kunnat använda en historisk kritik, såsom med afseende på berättelsen om Bråvallaslaget, har det visat sig att kring enkla historiska verkligheter har sägnen spunnit hela härfvor af dikter, hvarjämte man ofta genom en godtyckligt lokalisering till Sverige förlagt hvad annorstädes tilldragit sig.

Vi ega således i nordiska källor ingen säker uppgift om namnen på dem som regerade i Sverige t. ex. åren 830 och 856, icke ens någon säker underrättelse om Sverige då lydde under en konung eller under flere. Till all lycka gifver oss den i utlandet skrifna, men tillförlitliga Vita S. Anscharii nödig upplysning.

Det förra året regerade i Sverige en konung *Björn.* Senare förekommer en konung *Anund,* som förjagas och återkommer med dansk hjelp. År 856 herrskade en konung *Olof.* Om vi således anteckna i vår konungalängd dessa namn, utan att söka inordna personerna i någon känd ättledning, kunna vi icke undgå att märka likheten i namn mellan dessa tre konungar och de historiskt kända regenterna af Uppsala-ätten — *Björn* som regerade i femtio år, *Olof* son af denne Björn och *Olof* samme Björns sonson, *Anund* son af den senare Olof. Eftersom fordom i Norden personnamnen ofta gingo i arf inom ätten, är denna likhet väl att uppmärksamma.

Då åsigten att Birka legat på Björkön alltmer blir stadfästad, måste man naturligtvis antaga att de tre konungarne Björn, Anund och Olof herrskat i Svealand. Men månne äfven Götaland låg under deras välde? Vi kunna helt visst besvara denna fråga jakande, ty säkerligen hade Ansgar under sin färd mot Norden stannat åtminstone till en början vid Götakonungarnes hof, derest några sådana konungar funnits. I Danmark begynte han sin verksamhet i den del som låg sydligast, i trakten af Slesvig.

Denna uppfattning stadfästes af en annan verklighet. I sin öfversättning af Orosius har k. Alfred i England, som dog år 901, intagit en reseberättelse af norrmannen Ulfsten, enligt hvilken Blekinge, Möre, Öland och Gotland hörde till *Sverige*. Då härmed icke kan anses annat än en tillhörighet i politisk mening, måste vi antaga att hela Sverige mot slutet af 800-talet var en politisk enhet.

Sverige var således *ett* rike år 830. För den närmast föregående tiden sakna vi historiska uppgifter. Å andra sidan hafva vi i den isländska och angelsaksiska sägnen samstämmande vitnesbörd om Svealandskonungar med namnen Ottar och Adils, i dessa sägner lemnas den bestämda uppgiften att deras välde icke omfattade Göta rike. Tyvärr kan man icke i årtal uttrycka dessa konungars tid, ej heller säga huru snart efter deras död Sveakonungarne under sitt välde lade äfven Götaland.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

Den 16 mars 1875.

Konungens Befallningshafvande i Jämtlands län hade anmält att tvenne kopparplåtar blifvit inom länet funna,

men som plåtar för de uppgifna åren och värdena redan funnos i k. Myntkabinet, beslöt Akademien att detta fynd skulle till hittaren återställas.

För Akademien uppvisades k. Myntets leverans af 1874 års prägling, nämligen 2 mynt af guld på 20 och 10 kronor, 2 i silfver på 25 och 10 öre, 5 i koppar på 5, 2 och 1 öre samt större och mindre medaljer i silfver, och godkände Akademien inköpet af fyra k. Karl XIV Johans silfvermedaljer, hvilka förut saknades i kongl. samlingen.

Akademiens täflingsprogram godkändes sådant det här nedan finnes intaget.

En samling af 34 fornsaker (de flesta tillhörande stenåldern) från Vermland och norra Dal inlöstes.

Ett af hr professor Nathorst inlemnadt förslag till en Skånska hushållsföreningens belöningsmedalj gillades, så lydande: *åtsidan:* Skånes vapensköld sådan han förekommer på föreningens äldre medalj med omskrift: SKÅNSKA HUSHÅLLNINGSFÖRENINGEN: *frånsidan:* en eklöfskrans med inskrift: ALLMÄNNA SKÅNSKA LANDTBRUKSMÖTETS BELÖNINGSMEDALJ med tomt rum för ingravering af ett romerskt siffertal ofvan öfversta raden.

Ett af hr gravören A. Lindberg inlemnadt förslag till Uppsala Trädgårds-Sällskaps belöningsmedalj gillades, med en af Sekreteraren föreslagen ändring, så lydande: *åtsidan:* blomstergudinnan stående med blommor i högra och ett ymnighetshorn fullt af blommor och frukter i den venstra handen — omskrift: ODLA MED OMSORG FÄLTET DU FÅTT; *frånsidan:* en krans af blommor och frukter, omskrift: AF UPSALA TRÄDGÅRDS SÄLLSKAP.

Anmältes följande gåfvor: *a*) till *Statens Historiska Museum:*

af studeranden G. A. Gustafsson: fyra groft slagna flintverktyg, funna i Bohuslän;

af nämndemannen Erik Persson i Afholm (Bjuråkers socken, Helsingland): en utmärkt vacker spjutspets af skiffer.

b) till *k. Myntkabinettet:*

af justitie-departementet i Kristiania: en norsk silfvermedalj;

af öfverintendenten m. m. C. Holst i Kristiania: en norsk bronsmedalj.

c) till *Akademiens bibliotek:*

af Akademiens hedersledamot hr P. von Möller: hans som manuskript tryckta arbete "1867 års första kammare. Biografiska Skizzer".

Af godsegaren friherre Johan Nordenfalk: en samling afbildningar af medaljer öfver k. Ludvig XIV med skrifven text af öfverintendenten Fredenheims hand, efter två olika upplagor af nämnde konungs tryckta (i Akademiens bibliotek icke befintliga) Histoire métallique.

Akademiens täflingsämnen för år 1876.

Akademien har under det förflutna täflings-året mottagit en täflings-skrift, med titel: "Några ord om Erik segersälls härkomst och om Göta-konungarne i Sverige". Ehuru villigt erkännande ej mindre det berömliga i författarens afsigt att bringa ljus i det dunkel, som hvilar öfver slutet af hednatiden i Sveriges historia, än författarens forskningsflit och fyndighet att sammansöka och ordna de spridda och torftiga uppgifterna i de källor han företrädesvis begagnat, har Akademien likväl icke funnit de af honom framlagda resultaten tillfredsställande, till följd dels af dessa källors otillförlitlighet, dels af antaganden, som strida mot mera säkra historiska vittnesbörd, dels ock af bristfälligheter i sjelfva bevisföringen, och således icke kunnat prisbelöna denna skrift.

Akademien utsätter för det ingående täflings-året förslagsvis följande ämnen som anvisning för dem, hvilka önska utarbeta och till Akademiens pröfning inlemna någon afhandling:

1:o *I fäderneslandets fornkunskap, språk, äldre eller nyare historia och geografi.*

1) Antiqvarisk-topografisk beskrifning öfver ett eller flera härad, jemte karta, upptagande med särskilda tecken hvarje slag af fornlemningar samt namnen på socknar och hemman, der de förekomma.

2) Framställning af de utmärkande skiljaktigheterna i språket inom Svea och Göta rike.

3) Hvilka upplysningar kunna af våra äldsta lagar och andra urkunder hemtas rörande skatteväsendet i medeltiden? Kan förhållandet dermed ur dessa och andra källor till fullo redas? — och hurudant var sättet för skatteuppbörden denna tid?

4) Historisk framställning från äldsta till närvarande tid af det svenska bruket att med anvisning på viss jord, grundskatt, tionde m. m. betala tjenster, som göras kronan.

5) Jämförelse mellan de i Sverige och Norge af Hansestäderna förvärfvade handelsfriheter och rättigheter samt undersökning af det särskilda inflytandet häraf på dessa land, och från hvilketdera af dem Hanseförbundet drog de största fördelar.

6) Undersökning om förhållandet mellan konungarne Magnus Eriksson och Håkan Magnusson å ena samt svenska rådsherrarne å andra sidan.

7) Dackefejden, dess upphof, dess sammanhang med den allmänna europeiska politiken och dess följder.

8) De svenska landsflyktingarne i Polen under Konung Sigismunds tid, deras planer och försök till en restauration, och verkan deraf på den svenska lagstiftningen.

9) Gustaf II Adolfs utrikes-politik från början af de preussiska fälttågen intill hans död.

10) Öfversigt af Sveriges financiela ställning under det århundrade, som förflöt från Gustaf Adolfs första fälttåg mot Polen till Karl XII:s död.

11) Krigsmaktens och krigskonstens tillstånd i Sverige från drottning Kristinas anträde till regeringen intill Karl XII:s död.

Akademien mottager äfven afhandlingar, efter de täflandes fria val, i andra ämnen, upplysande fäderneslandets historia, geografi, lagstiftning och lagskipning, handel, seder och lefnadssätt, kyrkans, vetenskapernas, konstens och undervisningsväsendets historia — intill år 1809.

För en godkänd afhandling i något antiqvariskt eller historiskt ämne utfäster Akademien en prismedalj af guld om *tretiosex* dukater.

2:o *I inskrifts- och sinnebilds-konsten.*

Förslag till inskrifter å monument samt inskrifter och sinnebilder å minnespenningar öfver märkvärdiga händelser i Sveriges historia, öfver dess konungar, drottningar och öfriga medlemmar af konungahuset, samt öfver enskilda personer, som vunnit ryktbarhet och gjort sig af fäderneslandet berömligen förtjenta — allt efter författarens eget val; med förbehåll, att förslagen upptaga både monumentsinskrifter och minnespenningar.

Prisbelöningen för en godkänd afhandling i inskrifts- och sinnebilds-konsten är en guldmedalj om *tolf* dukater.

Täflings-skrifterna, författade på latin, svenska eller något annat af de lefvande, allmännast kända språken, med åtecknadt valspråk och förseglad namnsedel, böra vara inlemnade till Akademien eller hennes sekreterare före den 20 januari 1876. Särskildt erinras, att äfven skrifter, som icke kunna belönas, böra i Akademiens förvar qvarstanna.

Detta nummer lades under pressen den 7 juni 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

42. 1875. Juni

Innehåll: 1. När skola de svenska universiteten få professioner i fornkunskap? — 2. De antiqvariska undersökningarna under sommaren och hösten 1875. — 3. Från 1500-talet. — 4. Bronsklubban från Dal. — 5. Från Akademiens sammankomster.

När skola de svenska universiteten få professioner i fornkunskap?

I vårt grannland Norge har under den senaste tiden tilldragit sig något, som måste med mycken glädje helsas af hvarje uppriktig vän af ett allvarligt, vetenskapligt forntidsstudium. Professor Olof Rygh, hvars namn redan är kändt för Månadsbladets läsare, förenade med professionen i historia vid Kristiania universitet föreståndareskapet vid universitetets fornsakssamling. Då det visade sig att den senare befattningen, hvilken officielt betraktats som en bisak, skulle fordra mera tid än en professors i historia åligganden lemnade öfrig, anmälte hr Rygh sin önskan att lemna professionen för att uteslutande egna sig åt sin andra befattning, förutsatt att vid denna fästes en tillräcklig lön. De akademiska myndigheterna godkände hr Ryghs hemställan, men med den förändring att en profession i nordisk arkeologi skulle bildas, med skyldighet för professorn att vara museets vårdare. Den norska regeringen upptog hr Ryghs förslag och aflät till stortinget en proposition om beviljande af erforderlig lön för en museiföreståndare. I stortinget åter upptogs, på hemställan af dr Danielsen, en ansedd läkare och vetenskapsman från Bergen, förslaget om en profession i nordisk fornkunskap, och detta blef äfven stortingets beslut.

Helt visst var detta beslut mycket välbetänkt. Väl har hvarje museitjensteman, i synnerhet museets föreståndare, en undervisande verksamhet, dels genom beröringen med dem som besöka museet eller deri studera, dels genom de skrifter, i hvilka han nedlägger frukten af sina studier. Men det är utan fråga godt att en person finnes, som har den bestämda uppgiften att meddela en systematisk undervisning i vetenskaplig arkeologi. Vi kunna lyckönska Norge att hafva vunnit detta, och vi hafva allt skäl att för det norska stortinget uttala vår aktning för dess om upplyst inseende af vetenskapens och de fosterländska intressenas kraf vittnande beslut.

Hvem kan under dessa förhållanden undertrycka den frågan: huru snart skola vid de svenska universiteten inrättas lärostolar i fornkunskap? Så pass mycket är i Sverige gjordt för en vetenskaplig bearbetning af det arkeologiska materialet och så stort är öfverallt i landet intresset för vår forntid och dennas minnen, att inrättandet af professioner i arkeologi vore en synnerligen tidsenlig åtgärd. Det är icke allenast Norge som i detta afseende gått före oss; i Krakau och Budapest finnas sedan flera år lärostolar i fosterländsk fornkunskap — för att icke tala om de många utländska lärostolarne i klassisk arkeologi.

Vid de båda universiteten finnas ganska rika fornsakssamlingar, och deras värde som undervisningsmaterial skulle med ringa kostnad kunna ökas genom anskaffande af efterbildningar af utländska fornsaker, hvarigenom bereddes nödigt tillfälle till komparativa studier. På båda ställena hafva tidtals ganska betydliga kostnader blifvit nedlagda på dessa samlingar, t. ex. i Lund genom inköp af de Nilssonska och Gerberska samlingarne, i Uppsala genom inköp af den Lundebergska samlingen. Uppsala-museet är ställdt under inseende af professorn i nordiska språk, Lund-samlingen under professorn i hi-

storia — tvenne läroämnen hvilka så fullständigt kräfva sin man att hans få lediga stunder icke räcka till för en kraftigare verksamhet inom en annan vetenskaps område. Under den senaste tiden hafva dertill kommit andra störande omständigheter; genom långvarig ohelsa har professor Säves verksamhet blifvit i betydlig mon hämmad, och professor Odhner har varit synnerligen mycket upptagen genom behandling af frågor rörande undervisningsväsendet. Vid hvardera samlingen finnes visserligen en amanuens, men hans arvode är så obetydligt, att man icke af honom kan fordra något uteslutande arbete i arkeologiens tjenst. Också har i Uppsala amanuensen måst dela sin tid mellan arbete i museet och studier för sin examen. I Lund hafva under loppet af tvenne år tre amanuenser blifvit nämnde den ena efter den andra; ingen af dem har kunnat egna någon betydlig verksamhet åt museet.

Under dessa förhållanden äro de rika museerna att anse som kapital, hvilka alls icke gifva den ränta de borde. Detta belyses äfven i någon mon deraf, att sedan n. v. rektor Bruzelius år 1860 lemnade amanuensbefattningen vid fornsakssamlingen i Lund, har ingen, hvarken prefekt för eller amanuens vid någondera universitetssamlingen uppträdt som författare i rent arkeologiska ämnen[1]. Någon ändring härutinnan vinnes icke, förr än man i Sverige följer det exempel som det norska stortinget lemnat.

Det finnes visserligen i Sverige en arkeologisk statsinstitution, Antiqvitets Akademien och statens under hennes inseende ställda Historiska Museum, men dess tjenstemän hafva alltför mycket göromål för museet för att jämte dessa och jämte sin verksamhet att offentlig-

[1] Det enda undantaget gör dr Stolpe, men han var icke mer än till namnet amanuens, alldenstund hans tid togs i anspråk af de maktpåliggande undersökningarne på Björkö.

göra dettas skatter kunna åtminstone under närvarande förhållanden åtaga sig kallet att gifva en fortlöpande undervisning i arkeologi. Men äfven om de kunde detta, är det icke tänkbart att många af ungdomen vid universiteten skulle hafva tillräcklig tillgång på tid och penningar för att i hufvudstaden genomgå en långvarig och grundlig kurs uteslutande i fornkunskap. Tillfälle till undervisning häri bör således beredas vid universiteten, der de arkeologiska studierna kunna drifvas samtidigt med andra. Det är väl sannt, att den som på allvar egnar sig åt arkeologien, kan icke undvara att studera i den stora ståtssamlingen, men för dem som icke vilja göra denna vetenskap till sitt hufvudstudium, bör undervisningen vid universitetet göra tillfyllest.

Under de senaste årens lifliga litterära verksamhet på det arkeologiska området har man alltid måst hafva ett dubbelt mål, att framlägga och bekantgöra materialet samt att systematiskt utveckla vetenskapen. Att i främsta rummet egna sig åt det senare hade varit oklokt, emedan man dervid hade måst röra sig med facta som voro de flesta okända. Men detta, låt vara nödvändiga, tillbakasättande af en allsidigt systematisk behandling af den arkeologiska vetenskapen har haft sina mindre goda följder. Alltför ofta har man varit nödsakad att utarbeta enstaka kapitel ur arkeologiens system, utan att kunna taga en öfverblick af det hela, utan att således kunna skydda sig för en viss ensidighet. Theorier hafva blifvit framställda, som varit under andra förhållanden otänkbara. Mycken tid har måst användas på vederläggningen af förhastade meningar, och det har mången gång händt att dervid ensidighet blifvit bemött med ny ensidighet. På det den vetenskapliga arkeologien må kunna utan allt för många störande omständigheter gå framåt, fordra på en gång vetenskapens och allmänhetens intressen att tillfälle beredes åt fornforskare att utöfva en mera ostörd

vetenskaplig och på samma gång planmässigt undervisande verksamhet. Då det främsta föremålet för denna verksamhet måste blifva den fosterländska forntiden och dennas kultur, skulle skapandet af professioner i detta ämne blifva af en synnerligen stor betydelse för vårt folks nationela uppfostran och utbildning.

I vårt land äro vi i många afseenden vana vid små förhållanden. Det är icke tillfälle att vid universiteten anställa lärare för hvarje specialfack. Det vore derför mindre lämpligt om en professor i arkeologi vid ett af våra universitet skulle inskränka sig till studiet af den hedniska forntiden. Helt visst bör han äfven befatta sig med hvad man kallar kristlig arkeologi, af hvilken visserligen något, men långt ifrån allt kan falla under professorn i konsthistoria. Man kan för öfrigt icke studera den nordiska forntiden, utan att taga kännedom om den utländska forntidens kulturformer. Så länge vi icke hafva professioner specielt i svensk eller nordisk historia, kan det icke ifrågasättas att bilda en profession i uteslutande svensk eller nordisk fornkunskap, ehuruväl en professor i arkeologi af flera skäl måste i synnerhet behandla den del af sin vetenskap som gäller det fosterländska. Som arkeologien i grunden intet annat är än ett kapitel ur kulturhistorien, har professorn i arkeologi rikt tillfälle, hvilket han ingalunda får försumma, att åt sin framställning gifva en större omfattning genom att åt de stora kulturhistoriska grundsanningarne egna synnerlig uppmärksamhet.

Man kunde fråga, huruvida det vore mera skäl att genast inrätta en profession i arkeologi vid hvartdera universitetet eller allenast vid det ena. Det torde dock knappast behöfvas att ifrågasätta en halfmesyr. Riksdagen har hittills visat sig synnerligen villig att bevilja för vetenskapliga ändamål de summor regeringen äskat. Det vore visserligen mera skäl att sätta i fråga, huruvida

vi ega personer lediga och kompetenta att intaga två nybildade lärareplatser. Jag tror dock att äfven denna tvekan är öfverflödig.

Det torde icke vara för mycket sagdt, att under den senaste tiden har i Sverige den arkeologiska litteraturen begynt spela en ganska stor rol. Jämför man hvad i denna forskningsart årligen utgifves inom de tre nordiska landen, kommer på Sverige mycket mera än på de två andra tillsammans. Man kan visst icke säga, att allt som publiceras är mönstergiltigt, men de lyten som nu finnas skulle afhjelpas derest tillfälle bereddes till grundlig och systematisk undervisning. Den arkeologiska verksamheten i Sverige och intresset för forntidens studium äro af sådan beskaffenhet att de äfven i utlandet väckt uppmärksamhet. Detta intresse och dessa studier hafva rent af blifvit en makt inom vårt kulturlif. Det kan svårligen anses välbetänkt att vara döf för den fordran som de faktiska förhållandena otvetydigt ställa. Det är ett vetenskapligt intresse som behöfver främjas och ledas.

Skulle detta icke ske, har visserligen, tack vare det norska stortingets beslut, en fördel blifvit vunnen. Statens samlingar stå nu som förr öppna och de bereda visserligen det bästa tillfälle till grundliga studier, men för att med fördel begagna detta fordras en icke ringa grad af sjelfverksamhet. Den nya fördel som vunnits ligger deri, att den som hellre, åtminstone till en början, är åhörare än nybörjare i egen forskning, kan begifva sig till den norska högskolan för att der — hvarför professor Ryghs hittillsvarande verksamhet gifver den mest tillförlitliga borgen — åtnjuta en utmärkt handledning.

Men månne det vore Sverige värdigt, att då i vårt land visat sig ett så allmänt intresse för forntidens studium, hänvisa dem, som vilja göra arkeologien till

föremål för akademiska studier, till ett främmande universitet, låt vara att det ligger i broderlandet?

H. H.

De antiqvariska undersökningarna under sommaren och hösten 1875.

Såsom bekant är, hafva Akademiens tvenne amanuenser skyldighet att under en del af sommaren företaga tjensteresor. Till Akademiens disposition är dessutom af regering och riksdag ställdt ett anslag, hvilket fördelas i stipendier för att möjliggöra undersökningar i olika landsorter.

Dr Hans Hildebrand kommer att undersöka lemningarna af cistercienserklostren vid Varnhem och Vreta samt att företaga undersökningar inom Norra Kalmar län, Blekinge och Skåne. Han begynner sin resa så fort kongressberättelsen blifvit färdig.

Dr Montelius, som reser tidigare, kommer att anställa undersökningar i vestra Sverige.

Friherre Hermelin har erhållit 800 kronor för att fortsätta sina undersökningar i Södermanland.

Ryttmästaren m. m. Klingspor har erhållit 200 kronor för att fortsätta sina undersökningar i Uppland.

Agronomen C. F. Nordensköld har erhållit 300 kronor för att fortsätta sina undersökningar i Östergötland.

Kaptenen m. m. S. B. Ulfsparre har erhållit 300 kronor för att för musei räkning företaga grafundersökningar på Gotland.

Lektorn i Kristianstad Ahlén har blifvit anmodad att för Statens räkning undersöka ett stort röse i Fjelkestads socken.

Akademien har åt sin ritare hr Lindberg lemnat i uppdrag att besöka Tjust och Gotland, för att afteckna och på fotografisk väg afbilda kyrkor och kyrkliga fornsaker.

Artisten O. Sörling kommer att utföra teckningar af kyrkliga fornlemningar.

Härtill bör läggas, att dr Stolpe åtnjuter statsanslag för att i sommar fortsätta sina undersökningar på Björkö, samt att hr Herman Hofberg erhållit ett statsanslag för att företaga antiqvariska undersökningar på de åländska öarna.

H. H.

Från 1500-talet.

1.

År 1852 inköptes för Statens Historiska Museum hos guldsmeden G. Möllenborg den fig. 16 och 17 från fram- och baksidan afbildade förgylda silfverskeden (Inv. 1819). Knappen har fyra af ornament omgifna, framspringande menniskoansigten. På midten af skaftets öfversida äro några orediga figurer. Nederst invid bladet är ett upphöjdt menniskohufvud, hvilket så vida är intressant, som på de äldsta silfverskedar vi i Sverige känna, ur gotländska fynd från 1300-talet, har skaftet nedtill form af ett hufvud, ur hvars gap skedbladet utgår.

Bladets insida visar IW×DI×CIA — Judith med ett dolklikt svärd och Holofernes' hufvud. Hennes kostym är värd uppmärksamhet.

På skaftets baksida finnes en insänkt vinranka. Bladet visar bland ornament tvenne genier. Midten är starkt nött och der äro i senare tid inristade bokstäfverna O L A B. Kring kanten löper inskriften: HIELP

16.

17.

GVDH FADHER SON OCH THEN HELGA ANDA 1591 *

Hvad sjelfva arbetet, i synnerhet af skaftet, beträffar, hafva vi tydligen i detta exemplar en försämrad kopia af en tidigare och prydligare form. H. H.

Bronsklubban från Dal.[1]

Med anledning af Eder uppsats om bronsklubborna i Månadsbladet för februari d. å., må det tillåtas mig att om den i Dal funna bronsklubban lemna några upplysningar.

Den person (icke upphittaren), som till Dals fornminnesförening inlemnade bronsklubban, uppgaf att densamma blifvit funnen i en "röfvarkula" vid Hugeryr i Råggerds socken. Denna röfvarkula är en vacker, väl bibehållen hällkista, och den i trakten gängse berättelsen, att röfvare haft tillhåll derstädes, förtjenar troligen icke något afseende. Hällkistan, som är omnämnd i Sveriges Forntid 1, sid. 127, har ännu i behåll alla takhällarne och har enligt min åsigt icke varit rubbad eller undersökt. Det var således allt skäl att misstänka uppgiftens sannfärdighet.

Vid med anledning häraf af mig anställda efterforskningar har jag inhämtat: *att bronsklubban för många tiotal år sedan vid odling eller åkerarbete blifvit funnen i jorden nära åbyggnaderna å hemmanet Bräckan i Råggerds socken;* att upphittaren, en hemmansegare, ända till sin död för omkring tio år sedan förvarade den som en kostlig klenod, hvilken han ansåg vara tillverkad af jättar och ega förmågan att bota sjukdomar; att han vid anfall af gikt och rheumatism lät bulta sig med klubban

[1] Ur ett bref från v. ordföranden i Dals fornminnesförening P. Andersson. — Jfr s. 27.

öfver hela kroppen samt att när detta icke längre ville hjelpa han då ur ena kanten af den samma slagit ur det lilla, nu felande stycket och stött detta till pulfver, hvaraf han vid svårare sjukdomsanfall tagit in.

Jag har erhållit dessa uppgifter af flera personer, bland dem en arrendator, hvars fader varit soldat för Bräckan och många gånger blifvit kallad fram för att verkställa bultningen.

Ehuru jag icke har skäl att betvifla de nu meddelade uppgifternas sanningsenlighet, vill jag dock icke ansvara derför. Under sommaren kommer jag att besöka trakten af Hugeryr samt ämnar då anställa ytterligare efterforskningar, och skall det blifva mig ett nöje att, om Ni så önskar, meddela Eder resultatet deraf.

P. Andersson.

Från Akademiens sammankomster.

Den 30 mars 1875.

Från härvarande portugisiske minister hade aflemnats två fotolitograferade aftryck af en handskrift af den portugisiske kosmografen Godenho Heredia, hvilken handling, nyligen återfunnen i statsarkivet i Lissabon, synes antyda att äran af Australiens första upptäckt skulle tillkomma Portugal.

För Statens samlingar inlöstes:

en k. Filip IV:s för Brabant slagna thaler af år 1628, funnen under gräfningsarbete i Stockholm;

en stenyxa med skafthål och skaftet af en flintknif, funna i Mortorps socken, Kalmar län.

Sekreteraren i Upplands Fornminnesförening hade insändt två nummer af tidningen Upsala-Posten, innehållande berättelse om Föreningens verksamhet under sistförflutna året samt rörande Föreningens årssammankomst, hvilken berättelse upplästes.

Hr Hans Hildebrand meddelade med anledning af den nyligen bedömda täflingsskriften några anmärkningar till upplysning om Erik Segersälls slägtförhållanden samt tiden för Göta rikes underkufvade af Sveakonungarne (se i förra numret).

K. Videnskabernes Selskab i Köpenhamn hade insändt sitt täflingsprogram.

Följande gåfvor anmäldes:

a) till *Statens Historiska Museum:* af dr G. Brunius i Landskrona: några föremål från 1500-talet, funna vid gräfningar i nämnda stad;

af häradshöfdingen A. F. Ekevall i Skellefteå: tre föremål af flinta funna i Vesterbotten.

b) till *Akademiens bibliotek:* af Berliner Gesellschaft für Anthropologi Ethnologie und Urgeschihte: Zeitschrift für Ethnologie 1874, häft. 4. Verhandlungen 1873 och januari—mars 1874:

af hr C. J. Tornberg: Ibn-el-Athirs krönika 13:de delen;

af hr V. Boye i Århus: hans skrift Veiledning til udgravning af oldsager og deres forelöbige behandling.

Den 13 april 1875.

En af Jälluntofta församling hembuden messhake med broderade helgonbilder från medeltiden inlöstes.

Sekreteraren uppläste en af löjtnant J. Hagdahl uppsatt beskrifning af byggnadssättet i den förliden sommar genomgräfda kungshögen vid Gamla Uppsala.

Sekreteraren förevisade ett vid ordnandat af en del romerska mynt påträffadt bronsmynt, hvilket blifvit förfalskadt på det sätt, att man sågat i tu två äkta mynt och sålunda hopfogat en åtsida med kejsar Galbas bild och en frånsida af en annan kejsares mynt, hvarefter kanten blifvit omsorgsfullt bestruken med någon fernissa, så att fogen blifvit dold.

Följande gåfva till *Statens Historiska Museum* anmältes:

af friherre Johan Nordenfalk: fem sigillstampar.

Till enskild person försåldes 9 medeltidsmynt ur det förlidit år inlösta fyndet från Lagmansberga utanför Skeninge.

Den 27 april 1875.

Chefen för k. Civildepartementet hade meddelat underrättelse, att Kongl. Majt lemnat bifall till Bestyrelsens för fjortonde allmänna landbruksmötets anhållan att få låta prägla belöningsmedaljer med konungens bröstbild på ena sidan och å den andra, inom en eklöfskrans, följande inskrift: Belöningsmedalj vid fjortonde allmänna svenska landtbruksmötet i Norrköping 1876.

Anmältes, att Hospitalsdirektionen i Visby hade inlemnat den s. k. kyrkoruin-kassans räkenskaper för år 1874.

En guldholk från den tidigare jernåldern, funnen i Ryda socken, Vestergötland, inlöstes.

En af folkskoleläraren J. P. Kjellqvist i Lösen, vestra Blekinge, bildad samling af fornsaker, 102 nummer, de flesta från stenåldern, inlöstes med 300 kronor.

Som depositum hade, med anledning af Akademiens derom gjorda hemställan, öfverdirektören vid k. mynt- och kontrollverket öfverlemnat till k. Myntkabinettet en svensk vigtsats från 1600-talet.

Ryttmästaren Klingspors anhållan att för fortsättande af sina undersökningar i Uppland erhålla ett anslag af 200 kronor beviljades.

Som det kommit till Akademiens kännedom, att Hallands folkhögskolas lärare och elever, på derom af enskild person gifvet tillstånd, undersökt några stenrösen på Påarps strandallmänning, beslöt Akademien att denne enskilde person skulle erinras om det lagstridiga i hans

förfarande att meddela tillstånd till fornlemningarnas undersökning samt anmodas att underrätta folkhögskolans föreståndare, på hvad sätt ett dylikt tillstånd skall sökas.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af hofstallmästaren J. W. Beyer: en hålmejsel funnen i Lappland;

af hr Eskil Lindblad på Husqvarna: fyra jernspjut, funna i trakten af Husqvarna;

af dr G. Retzius: en gipsafgjutning af ett skulpteradt ben från Frankrikes qvartärtid.

b) till *Akademiens arkiv:*

af stadsläkaren friherre Cederström: fotografiska afbildningar af föremål i gifvarens etnografiska samling;

af kapten S. B. Ulfsparre: teckningar af fornsaker i hans samling.

Den 11 maj 1875.

Chefen för k. Finansdepartementet hade, på nådig befallning, till förvarande i k. Myntkabinettet öfverlemnat exemplar af danska, enligt myntkonventionen af den 27 maj 1873 präglade skiljemynt à 25, 10, 5, 2 och 1 öre.

K. Öfverintendents-embetet hade underrättat, att Kongl. Maj:t, i anledning af Akademiens hemställan, behagat bifalla att ett arfvode af 150 kronor må tills vidare åt lämplig person utbetalas för tillsyn öfver Borgholms slottsruin.

Följande jordfynd voro hembjudna:

en ringformigt hopböjd guldten, vägande 5,80 ort, funnen vid Grönhögen, Ventlinge socken på Öland; — löstes med 75 kronor;

119 svenska silfvermynt (de flesta ören) från åren 1664—1707, funna å n:o 13 Björka i Kropps socken,

Luggude härad; — 16 mynt ur fyndet inlöstes med 10 kronor, de öfriga återsändes.

Friherre Olof Hermelins anhållan att för fortsättande af sina antiqvariska undersökningar i Södermanland äfven för innevarande år erhålla ett anslag af 800 kronor beviljades.

Agronomen C. F. Nordenskjöld hade inlemnat berättelse om sina under år 1874 anstälda antiqvariska forskningar inom Finspånga län, och lemnades honom till fortsättande af hans undersökningar inom Östergötland 300 kronor.

Anmältes att svenska jordborrningsbolaget verkstält analyser å metallen i fyra föremål från bronsåldern.

En af guldsmeden O. W. Kjellberg hembjuden äldre guldring med infattad sten, funnen i jorden vid Arboga, inlöstes.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *k. Myntkabinettet:*

af öfverstekammarjunkaren grefve J. A. A. Sparre: en italiensk bronsmedalj;

af hr E. Wennerholm: ett falskmynt å 100 reales af år 1854, med dr. Isabellas af Spanien bild;

af hr J. Martinsson: två tyska riksmynt af nickel på 10 och 5 pfennige;

b) till *Akademiens arkiv:*

af konsthandlanden Bukowski: Billmarks plansch öfver kyrkan och kungshögarne vid Gamla Uppsala.

Den 25 maj 1875.

Ett bronsbeslag till en svärdskida från den tidigare jernåldern, funnet vid Brostorp i Glömminge socken på Öland, inlöstes.

Konungens Befallningshafvande i Linköpings län hade insändt en ansökan af arrendatorn af furirbostället $^1/_2$ mantal Lilla Åby i Slaka socken att få borttaga några

å egorna befintliga hednagrafvar, hvilka voro hinderliga för en tillämnad husbyggnad. Akademien beslöt att undersökning af de ifrågavarande grafvarna skall ske innan tillstånd till deras borttagande beviljas.

Ett mindre fynd från den tidigare jernåldern, funnet vid Södra Qvinneby i Stenåsa socken på Öland och på enskild väg hembjudet, inlöstes.

Ett föreslaget myntbyte med en tysk myntsamlare, hvarigenom k. Myntkabinettet skulle erhålla 11 sachsiska brakteater från medeltiden, samt från nyare tid 3 dukater, en $^1/_2$-dukat, fyra thalermynt, två mynt å $^1/_6$ thaler, ett å en $^1/_{12}$ thaler dels för Sachsen, dels för Reuss, samt en medalj slagen öfver k. Fredrik August II af Sachsen, godkändes.

Ett af Sekreteraren afgifvet förslag till den minnespenning, som Svenska Akademien kommer att i år låta prägla öfver riksmarsken grefve Svante Sture godkändes.

Som depositum i Statens Historiska museum hade Östhammars församling inlemnat tvenne messhakar, den ena af tyg från 1600-talet med prydliga, upphöjda broderier från slutet af medeltiden och tvenne förgylda kopparplåtar med Skunckska vapnet samt initialerna N. S. och M. S. (landsdomaren Nicolaus Skunck † 1676 och hans fru Margareta Karlsdotter); den andre af tyg och med broderier från 1600-talet.

Akademien beslöt anmoda sin artist hr Lindberg att afresa till Tjust i Kalmar län för att taga fotografiska afbildningar och teckningar af Dalhems kyrka och de vigtigaste af hennes hvalf- och väggmålningar samt af andra i orten belägna kyrkor, som kunna anses ega någon större märkvärdighet, äfvensom att resa till Gotland för att taga fotografier af några bland öns kyrkor.

(Forts.)

Detta nummer lades under pressen den 14 juni 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

43. 1875. Juli.

Innehåll: 1. Run-inskrifter på marmorlejonet från Piræeus. — 2. Från 1500-talet 2. — 3. Ett schackspel. — 4. Fornlemningar i Westmanland.

Run-inskrifter på marmorlejonet från Piræeus.

Vid ingången till arsenalen i Venedig finnes ett lejon, 10 fot högt, af pentelisk marmor. Det fördes till Venedig af Francesco Morosini, sedan Venetianarne år 1687 hade intagit Athen. Förut stod det på hamnplatsen i Piræeus, som just derföre hade fått namnet Porto leone.

Inemot slutet af förra århundradet upptäckte svensken Johan David Åkerblad, som då vistades i Venedig, att på lejonets sidor funnos inhuggna två långa, delvis utplånade run-inskrifter, som voro anbragta i ormslingor. Genom hans teckning blefvo dessa slingor med runorna först kända. Sedan dess hafva de ofta blifvit aftecknade och omtalta. Flere runkännare hafva trott sig kunna läsa enstaka bokstäfver, tolka ett och annat ord. Då utgaf den nitiske danske fornforskaren C. C. Rafn i Köpenhamn år 1856, såsom första häftet af *Antiquités de l'orient*, ett särskildt arbete om lejonet och dess inskrifter, i hvilket han efter nya teckningar äfvensom efter fotografier, gipsafgjutningar och autopsi sökte gifva en nästan fullständig tolkning af lejonets båda runinskrifter. Han öfversatte den venstra sidans inskrift sålunda:

"Håkon intog i förening med Ulf och Åsmund och Örn denna hamn; desse män och Harald den höge på-

lade landets inbyggare betydliga penningeböter i följd af Greker-folkets resning. Dalk stadnade nödtvungen i fjärran land; Egil var på tåg med Ragnar till Ru-(manien) och Armenien."

Inskriften på den högra sidan skulle hafva följande innehåll:

"Åsmund inhögg dessa runor i förening med Åsgeir och Thorleif, Thord och Ivar på begäran af Harald den höge, ehuru Grekerne utgrundade (... och förbödo det)."

Harald den höge skulle vara Olof den heliges halfbroder Harald Sigurdsson, som sedan blef konung i Norge, och Ulf skulle vara isländingen Ulf Ospaksson. Inskriften skulle vara inhuggen år 1040.

Alle sakkunnige äro nu enige om att denna tolkning grundar sig på inbillning och icke på verklighet. Men Rafns skrift har likväl ännu värde genom de mångfaldiga upplysningar som deri äro samlade, och hans tidsbestämmelse för inskrifterna torde, såsom vi skola se, vara någorlunda riktig.

Jag har hvarken sett lejonet sjelft eller de i Köpenhamn förvarade gipsafgjutningarne, utan blott en del teckningar. Att döma efter dessa är det otvifvelaktigt, att det verkligen är runinskrifter, men att de äro så utslitna, att de icke kunna tydas i sin helhet. Dock synes ett (kanske två) ord vara riktigt lästa. Huru mycket mera man skulle kunna läsa, derom kan jag icke hafva någon sjelfständig mening. Redan betraktandet af teckningarne berättigar dock, efter min tanke, till en icke ointressant slutsats, som hittills, så vidt jag vet, icke blifvit uttalad [1].

Ormslingan på lejonets venstra sida är jämförelsevis enkel, under det slingan på högra sidan är konstrikt

[1] Sedan denna uppsats sändes till Stockholm, har jag med nöje erfarit, att dr Montelius i år offentligen uttalat den åsigt att inskrifterna på lejonet äro ristade af en man från Svitjod.

invecklad och böjd om sig sjelf. Ormslingor af denna sista art med runskrift i, brukades icke på Island, i Norge eller i Danmark, ej heller i Sverige sunnanskogs eller på Gotland. Dr Montelius har i sin afhandling Svensk konst under hednatiden i Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift 1 sid. 62 påpekat, hvar denna mera invecklade ormslinga är hemma, och framhållit, att hon väl en gång förekommer på en sten, som nu sitter i Simris kyrka nära Simrishamn på Skånes östra kust (Bautil 1166), men detta finner sin förklaring af stenens inskrift. Denne omtalar nämligen att Bjarnkår har låtit resa stenen till minne af sin broder Rafn, som var son af en man i Svitjod. Öland har några få runstenår med invecklade slingor, men af dem är ingen fullkomligt lika den, hvarom här är fråga. Fullkomliga motstycken till ormslingan på lejonets högra sida finnes blott i Svealanden, synnerligen i trakterna omkring Mälaren, oftast i Uppland. Jag anser mig på grund af detta berättigad att uttala den åsigt, att ormslingan och med henne runinskrifterna äro inhuggna af en man från Svealand, troligast från Uppland.

Men bland den stora mängden af Svealands vanliga runstenar kunna vi urskilja flere grupper, hvilket dr Hans Hildebrand framhållit i sin bok Svenska folket under hednatiden (andra upplagan) s. 150—157. Den på Piræeus-lejonets högra sida inhuggna ormslingan sluter sig till dem, som förekomma på Svealands runstenar af den yngre gruppen. Runbanden äro här slingade med större frihet och dristighet än på den äldre gruppens stenar; slingorna korsa hvarandra ofta i eller vid midten af den yta som runinskriften omsluter; ändarne af ormens bugtningar äro på mångfaldiga konstiga sätt vecklade om hans egen kropp. Rafn har med skäl funnit likhet mellan slingan på lejonets högra sida och den ena slingan på en sten i Eds socken, Sollentuna

148940

härad (Bautil 166, Dybeck fol. Stockholms län 46), hvars inskrift höggs på föranstaltande af Ragnvald, hvilken, märkligt nog, hade varit anförare i Grekland. Inskriften visar, att Ragnvald var kristen.

Likartade ormslingor finnas, för att af mängden framhålla några fall, på runstenarne Dybeck fol. 264 (Bautil 263), Dybeck fol. Stockholms län 95 (Bautil 65), Dybeck fol. Stockholms län 178 (Bautil 211), Dybeck fol. Stockholms län 181 (Bautil 201), alla i Uppland; på n:o 6 hos Dybeck 4:to, i Södermanland. Inskrifter i sådana slingor hafva regelbundet *os*-runan med betydelse af *o*, ᛂ för *e*, äfvensom ofta andra stungna runor som ᚤ *y*. Icke sällan förekommer på stenar af denna grupp det kristna korset eller en kristlig bön för den dödes själ. Likartade äro också de enklare bland de af runmästaren Ybber inhuggna ormslingorna t. ex. på stenen Dybeck fol. Stockholms län 63 (Bautil 296). Ybbers runristningar har Hildebrand hänfört till den Stenkilska ättens första regeringstid.

Det förtjenar vidare nämnas, som tidsmärke, att ordet *þair*, som synes vara rätt läst på lejonets högra sida, är skrifvit med reið-runan ᚱ, icke som i äldre tider med ýr-runan ᛦ.

Ormslingorna och runorna på Piræeus-lejonet äro således efter min förmodan inhuggna omkring medlet af det elfte århundradet eller litet senare, af en man från Svealand, sannolikast från Uppland, hvilken antagligen varit i Väringarnes flock.

Alla sågo och beundrade den mäktiga bilden från forna dagar, men ingen märkte, ingen förstod barbarens tecken. Först mer än sju århundraden sedan väringen i Athens hamn hade hugget runbanden i lejonets sidor, hände det att en kännare af Hellas' konstalster, hvars hem liksom väringens var vid Mälarens strand, såg på

marmorbilden i lagunernas stad. Han igenkände med förvåning de hemliga tecknen.

Kristiania den 18 juni 1875.

Sophus Bugge.

Från 1500-talet.

2.

År 1835 insändes af Konungens Befallningshafvande i Stockholms län ett fynd af ungefär 100 lod silfver, hittadt i Vällingby i Spånga socken, Sollentuna härad. I embetsskrifvelsen berättas:

"Fyndet hittades i Vällingby 1½ mil från Stockholm, invid en sten, uppe i jordytan, på en plats der ett mycket gammalt stall förut stått, hvilket i år blifvit nedrifvet. Stenen har legat vid midten af stallgolfvet under sjelfva krubban, och stenfoten under stallet har varit så låg eller huset bygdt så nära marken att silfret icke kunnat ditläggas annorlunda än inifrån genom golfvets upptagande. Der hittegodset låg, träffades äfven några förmultnade sidenlappar, hvaraf vill synas, att silfret då det gömdes varit inlagdt i siden.

Platsen der stallet stått, ligger inom byns uråldriga bolstad och har troligen alltid utgjort ladugårdstomt till den hemmansdel, som nu eges af bonden Erik Andersson, hvars ännu lefvande gamla mor berättar, att densamma i flere hundrade år egts af hennes aflidne mans slägt."

Fig. 18—22 visa prof på smyckena i detta fynd.

Fig. 18 visar de två ändstyckena af ett silfverbälte. På en platt förgyld silfverskifva är anbragt å ena sidan en amor skjutande med båge, å den andra en bevingad qvinlig genie som på hufvudet håller en korg. I ena stycket sitter en hake, i det andra en kedja, i hvars

länkar haken träddes. Vid det förra styckets nedre kant äro fästa tvenne ringar. Bältet har varit af läder, hvilket naturligtvis är förmultnadt. På detta bälte hafva varit fästa *runda prydnader* af förgyldt silfver i form af en blomsterkrans med en derpå hvilande hind. Aderton sådana voro i fyndet, men allenast en inlöstes (fig. 20).

Bälten af detta slag förekomma icke under den svenska medeltiden. Då voro läderbältena oftast försedda med tätt sittade fyrkantiga beslag, som ibland pryddes med infattade stenar. Något sådant bälte har visserligen icke blifvit i någon samling bevaradt, men man känner dem från de skulpterade och målade bilderna. Samma slags bälten hafva i öfrigt bibehållit sig ända intill nyaste tid bland de s. k. allmogesmyckena, i synnerhet i nordligaste Sverige.

Fyndet innehöll vidare: 7 *maljor* af silfver, af hvilka en inlöstes (fig. 21). Dessa maljor fästes i lifstyckets båda främre kanter med den fina delen utåt. Medelst ett genom dem draget snöre (eller rem) sammansnördes lifstycket öfver bröstet. Maljor från slutet af medeltiden finnas i Statens Historiska Museum. Inemot år 1500 synes seden hafva blifvit ganska allmän att hafva midten af bröstet betäckt endast af linnet, öfver hvilket lifstyckets snören korsade sig. Vidare två mångkantiga *perlor* af silfver samt en *knapp* af silfver (fig. 22) i hvars underögla något smycke varit fästadt och tvenne något olikformade knappar af silfver, af hvilka den ena är afbildad (fig. 19); den utåt vända delen af knappen är prydd med pålödda korn och flätor och i den yttersta öglan hänger ett rikt orneradt A. Den andra här icke afbildade knappen har ett likaledes rikt utsiradt M. Då dessa två bokstäfver ofta användes som hängprydnader, torde valet af dem icke hafva varit godtyckligt. De skola troligen påminna om englahelsningen Ave Maria.

18.

19.

20.

21.

22.

Knappar af dessa slag (fig. 19) förekommer redan tidigt under medeltiden och de hafva intill vår tid bevarat sig bland allmogesmyckena.

Utom några små fragment af smycken innehöll fyndet följande mynt:

Svenska. K. *Gustaf I.* Två-marker af åren 1559 och 1560. — En-markstycken af åren 1539—1544, 1550, 1557—1560.

K. *Erik XIV.* Sexton öre klipping af åren 1562 —1565 och 1568. — Åtta öre klipping 1567.

K. *Johan III.* Två-marker af år 1592. — En-mark af åren 1591 och 1592. — Fyra-ören af åren 1575, 1581 och 1592. — Fyra mark klipping 1569.

Utländska. En rysk denning och två tyska thalermynt, det ena präglad för kejsar Maximilian II år 1566.

Man kan således med mycken trygghet hänföra detta ganska intressanta fynd till slutet af 1500-talet.

H. H.

23.

Ett schack-spel.

Bland de mot slutet af 1400-talet utförda hvalfmålningarne i Tåby kyrka i Roslagen förekommer äfven den bild som här är återgifven. En ung man spelar schack med döden. Ynglingens häpna min, när han lyfter schackpjesen, får sin förklaring i de ord som öfverskriften lägger i dödens mun: *jak spelar tik mat.*

H. H.

Fornlemningar i Vestmanland[1].

Af kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets-Akademien har jag under åren 1870—1874 årligen uppburit ett reseanslag af 500 kronor för att antiqvariskt undersöka och beskrifva landskapet Vestmanland. För hvarje år har en redogörelse om det genomsökta områdets fornlemningar och minnesmärken, åtföljd af teckningar öfver de vigtigaste föremålen, blifvit till kongl. Akademien inlemnad.

Då med förlidet års (1874) resa Vestmanland blifvit af mig fullständigt undersökt, och den redogörelse, som nu aflemnas, afslutar mina redogörelser för nämnda landskaps arkeologiska förhållanden, torde det tillåtas mig, att jämte det jag till kongl. Akademien öfverlemnar en öfversigtskarta öfver den äldsta odlingens utbredning inom landet, samt 8 specialkartor öfver fornlemningarnes förekomst inom häradena, som hastigast kasta en återblick på Vestmanlands antiqvarisktopografiska fysiognomi.

Genom sin belägenhet på sluttningen af Sveriges nordliga högland, består Vestmanland af tvenne hvarandra helt olika delar, nämligen i vester och nordvest af ojämna, högländiga bergstrakter och i sydost och söder af ett mera eller mindre flackt slättland. Gränslinien mellan dem går snedt öfver landskapet ifrån Närikes-gränsen söder om Linde genom Skedvi, Ramnäs och Fernebo socknar upp till By socken i Dalarne, eller närmare bestämdt till trakten af Brunbeck vid Dalelfven. Denna gräns är äfven i geologiskt afseende skarpt markerad, så att då på nordvestra sidan om li-

[1] Ur hr Hofbergs reseberättelse för år 1874. — Hr Hofberg har tidigare, med anslag af Akademien, undersökt och beskrifvit Närikes fornlemningar.

nien grundbergen, bestående af gneis och granit, småningom höja sig upp emot den högre bergsryggen i nordvest utom Vestmanland, sänka sig bergen tvärt vid den angifna linien och öfvergå först i ett något kuperadt och närmare Mälaren i ett jämt och alldeles flackt lågland. Som bekant, är det i nämnda bergstrakter, eller rättare på det breda tvärbältet, som skiljer det egentliga höglandet från slätten, som Vestmanlands vigtigaste malmfält äro belägna, såsom Risberget, Marberget och framför allt Norbergs rika jerngrufvor, Riddarhyttans malmfält med betydliga tillgångar på jern- och kopparmalmer o. s. v.

Jordmonens beskaffenhet står ock i närmaste sammanhang med de rådande bergarternas. Så väl i de egentliga bergstrakterna, som inom de skogstrakter hvilka bilda öfvergången till slättbygden, är jorden grusartad eller starkt sandblandad till och med i dalgångarne, der likväl en mager lera förekommer. Slättbygden utmed Mälaren har deremot en oftast hård men bördig lerjord, der ej de äfven hit nedskjutande grusåsarne föranleda undantag. I deras egenskap af slättland och genom det närmare grannskapet med Mälaren hafva östra och södra delarne af landskapet ett mycket blidare luftstreck än den höga på myror öfverflödande bergslagen.

Sannolikt gifves det få landskap, hvilka så tydligt och klart som Vestmanland uppvisa att det är landets egna naturförhållanden, som bestämt och bestämma odlingens gång och utbredning. Vi hänvisa i detta hänseende till den första af bifogade kartor. Af densamma framgår vid första ögonkastet, att den forntida kulturen sträckt sig nätt och jämt till den föromnämnda sneda gränslinien mellan slätten och bergstrakterna, men vid densamma tvärt slutar, som vid en oöfverstiglig mur. Visserligen förekomma vester om densamma enstaka stenfynd, men dessa äro så få, att deras förekomst till-

räckligt kan förklaras genom ett borttappande under tillfälliga ströftåg, utan att man af dem må anse sig berättigad antaga någon fast och framför allt icke någon mer utbredd bosättning här under stenåldern.

Efter dessa allmänna anmärkningar må vi kasta en blick på de olika slagen af fasta minnesmärken, deras talrikhet och olika utbredning. De förekomma, såsom nyss nämndes endast på det egentliga slättlandet och bestå i yngre jernåldersgrafvar, *ättehögar*, *rösen*, *stensättningar*, och *bötastenar*, af fornborgar eller *ringmurar* samt af minnesmärken från medeltiden såsom *runstenar*, *kyrkor*, *befästningar* m. m.

Hvad först *ättehögarne* angår, förekomma dessa, såsom förhållandet är i hela mellersta Sverige, blandade med andra grafformer; men i Vestmanland till ett så öfvervägande stort antal, att då samtliga ättehögarne uppgå till omkring 1100 finnas endast vid pass 90 rösen och 125 stensättningar af olika slag. Mest förekomma, som också är att vänta, ättehögarne i trakten af Mälaren. Derifrån följa de vattendragen mot norr, men upphöra genast så fort strömmarne i följd af de ofvanför liggande bergstrakterna få ett stridare lopp. I afseende på fördelningen hafva Tortuna, Tillberga, Badelunda, Björksta, Irsta, Munktorp och Köpings landsförsamling det största antalet, samt bland socknarna i Mälartrakten Kärrbo, Ängsö, Ryttern, samt de båda Barkarö-socknarna det minsta. Den sistnämnda omständigheten har tydligen sin förklaring deri, att en icke obetydlig del af dessa socknar, som nu är fast mark och till och med odlad åker, vid tiden för dessa forngrafvars tillkomst ännu stod under vatten eller åtminstone var så sank, att den då ännu icke varit föremål för odling. I allmänhet äro Vestmanlands grafhögar

mycket obetydliga. 1 till 4 fots höjd samt 50 till 90 fots omkrets kan antagas såsom det vanliga måttet. Dock förekomma flere af ganska aktningsvärda dimensioner såsom Ströbo hög vid Köping, Högkullen vid Svedvi, Ugglekullen i Munktorp, grafhögarne vid Jädra i Skultuna, Gryta hög i Badelunda; men framför allt den stora s. k. Anunds hög i samma socken, hvilken till höjd och omfång ej eftergifver de ryktbara kungshögarne vid Gamla Uppsala. — Mestadels äro alla högar uppkastade af mylljord med iblandad klappersten och skilja derigenom sin massa lätt från den grusås, på hvilken de vanligen ligga. Dock gifvas härifrån icke sällan undantag, såsom den nyssnämnda Ugglekullen, hvilken är uppförd af lerjord, och den stora Anundshögen, som till en del består af fin mosand. — Som jag sjelf ej gjort några gräfningar i Vestmanlands grafhögar, har jag om deras innehåll ingen annan kännedom än den jag kunnat inhemta genom folkets berättelser. Men enligt dessa öfverensstämma de till alla delar med de öfriga Svealandskapens grafhögar; d. v. s. att i högens midt, någon gång äfven i dess utkanter, träffas ett grafkärl af bränd lera med aska och ben eller dessa senare endast nedlagda inom omhöljet af ett mindre röse.

Beträffande *rösena* förekomma dessa väl tillsammans med ättehögar och stensättningar, men vanligare för sig sjelfva och efter hvad jag iakttagit mest i utmarker, skogsbackar eller platser, som ej för länge sedan varit beväxta med skog. Ett sådant ställe är Horn i Rytterns socken, der, utefter åsens riktning från norr till söder, ligga ej mindre än 14 olika stora rösen uppkastade af större kullersten. Här ligga rösena längre bort och de af jord och småsten uppförda ättehögarne närmare eller nära intill gården. Vid Nyby i Kärrbo socken ligga de fyra här befintliga rösena i en skogbeväxt hagbacke. Vid Skogsta i Dingtuna ligga de tre

rösena på utmarken; likaså vid Vest-Jädra i samma socken, der rösena träffas i hagarne, medan ättekullarne, här såsom annorstädes, ligga närmare intill byn. Man skulle af detta nästan kunna tro, att rösena, äfven i det afseendet att de varit lättare och mindre kostsamma att uppföra utmärkte någon ringare eller föraktad samhällsklass t. ex. trälarne, så vida ej somliga rösen genom sin storlek, såsom det ofantliga röset vid Värpeby i Kolbäcks socken och det ansenliga röset på prestgårdens egor i Berg gjorde en sådan mening i viss mon oantaglig.

Af *stensättningar* äro de runda allmännast. Dock förekomma äfven fyrkantiga med resta hörnstenar ej sällan. Ytterst sällsynta äro deremot fotangels-former såsom den vid Frosta i Köpings socken, samt båtformer, af hvilka en finnes på Gålby skog och tvenne vid Uckelsta i samma socken. I hög grad märklig är den stora skeppssättningen på graffältet på Årby mark i Svedvi socken, med 22 likformiga sidohällar och en midthäll, allesammans likväl omkullfallna.

Då vi räkna *bötastenarne* till grafminnen, är det af det skäl, att de allra flesta, och afgjordt de som förekomma tillsammans med forngrafvar, äro griftvårdar. Dock finnes en och annan upprest sten, om hvilken knappast någon tvekan kan uppstå, att han ej blifvit satt till gränssten. En sådan är utan tvifvel den 5 fot höga hällen på gränsen mellan Mellby och Sörby i Hubbo socken, och troligen ockå den vackra 12 fot höga sten, den s. k. "jättevettjan", som står på Rustberga egor i Skerike. — Hvad för öfrigt de resta stenarna beträffar, förekomma de dels ensamma, dels tillsammans. Anmärkningsvärdt är, att i hela Vestmanland ej finnes någon enda sådan stenkrets, som man plägar kalla domarsäte eller domarring. Detta undantagsförhållande är kanske likväl mer skenbart än verkligt; enär en och

annan rest häll möjligen kan vara återstoden af en sådan stenrundel, som blifvit förstörd vid det bördiga slättlandets långt drifna uppodling.

På *ringmurar* eller fornborgar, som man något oegentligt kallat dem, är Vestmanland särdeles rikt. Icke mindre än 42 sådana förekomma inom landskapet. De flesta äro anlagda på någon svårtillgänglig klippa; men några, såsom den med fyrdubbla murar omgifna Sorby borg i Ryttern och den med dubbla murar anlagda borgen vid Borgby i Säby och Turaborgen mellan Surasjöarne i Sura m. fl. hafva helt enkelt blifvit förlagda på en jordhöjd eller grusås, hvarför också deras starkare befästning blifvit en nödvändighet. Såsom af de planritningar, hvilka äro intagna i mina reseberättelser, synes, äro ringmurarne till formen mycket olika, beroende på platsens beskaffenhet, der de äro anlagda. Alla öfverensstämma de dock deri, att den skyddande vallen blifvit bygd af vårdslöst hopkastade grofva kullerstenar. Från detta enkla byggnadssätt gör dock den nyss nämnda borgen vid Sorby ett anmärkningsvärdt undantag; i det de inre murarne på flere ställen äro uppförda med mycket jämt lagda yttersidor. I allmänhet synas de särskilda bygderna haft hvar och en sin försvarspunkt, dit man i ofreds tid och i nödfall kunde taga sin tillflykt. Många af de i Vestmanland förekommande borgarne äro tydligen med afsigt så väl undangömda, att de af en fiende, som icke varit desto förtrognare med landet, svårligen kunnat upptäckas.

Antalet af ännu qvarvarande *runstenar* uppgår till 13. Af dessa äro dock några stupade och otydliga, såsom de tre runhällarne i Fläckebo, den ena af dem, som finnas vid Skultuna messingsbruk, runstenen ofvanför Kungsör m. fl. Andra äro deremot synnerligen tydliga och väl bibehållna. Ypperst af dem alla och den vackraste, icke blott i Vestmanland, utan i hela Sverige,

är den stora präktiga runhällen i parken vid Målhammar, ristad på båda sidor, på den ena med några strofer i fornyrdalag. Namnen på de vestmanländska runstenarne hafva liksom de på runstenar i allmänhet i Svea landskapen en fornnordisk klang såsom Gissel, Gerfast, Vebjörn, Runfast, Odindis, Torgut o. s. v. som märkbart skiljer dem från de halfbarbariska namn, man träffar på runstenar längre söderut, såsom i Vestergötland o. s. v.

Om Vestmanlands bygnadsmonument är ej mycket att säga. Främst bland kyrkbygnader står, såsom sig bör, domkyrkan i Vesterås, både såsom bygnadsverk i och för sig sjelf, och för sina historiska minnen. Dernäst följer i ordningen Romfartuna, med en i åtskilliga delar intressant bygnadsstil. — Tre kyrkor inom landskapet hafva ännu qvar sina hvalfmålningar, nämligen Kumla, Tortuna och Torpa. De flesta kyrkorna äro på senare tider dels ombygda, dels genom vidbygnader så förändrade, att de förlorat allt af sitt intresse. En i ögonen fallande likhet hos Vestmanlands landkyrkor är den inre betäckningen. Denna utgöres öfver allt, der kyrkan är äldre af tvenne stjernhvalf, emellan en synnerligt bred och grof skiljebåge, ett mellanting mellan rund och spetsbåge, men utan någonderas karakterer. Det tyckes således som om Vestmanlands-kyrkorna fått sina takhvalf ungefär vid samma tid, troligen under förra hälften af 1600-talet(?), då intresset för detta slags betäckningar var synnerligt lifligt, men konsten att slå dem redan stadd på förfall.

Med afseende på *kyrko-inventarierna* hafva några kyrkor qvar sina bildrika altarskåp, ehuru endast få hafva dem placerade der de rätteligen böra stå, d. v. s. på altarbordet. Flere kyrkor hafva klockor qvar från katolska tiden, men ingen äldre än från slutet af 1400- eller 1500-talet. Den vanliga inskriften är den i ka-

tolska kyrkan af gammalt brukade bönen: "*Ave Maria gracia plena benedicta tu* etc. etc. — Ett par hafva tillverkningsåret utsatt på latin, och en (i Ryttern) klockgjutarens namn Peter i Vesterby. — Dopfuntar äro ännu qvar i de flesta kyrkorna på landsbygden, äfven i sådana, som i senare tider blifvit ombygda. Äldre messkläder, kyrkkärl såsom rökelsekar, pixider, patener, kalkar och vigvattenskärl, de senare gjutna af träffas ännu på åtskilliga ställen.

Ruiner och grundmurar efter äldre kyrkor och kapell äro, utom grundvalarne till den h. Ursulas och den h. Örjans kapell vid Vesterås, Furby kyrka i Badelunda, stora och lilla Rytterne, samt helge Svens kapell vid Arboga. Särskildt anmärkningsvärd är den ännu qvarstående kastalen vid Fellingsbro kyrka.

Af fästningsverk från medeltiden har Vestmanland, om man undantager det högst obetydliga, som finnes qvar af det ursprungliga slottet i Vesterås, blott lemningar efter två, Köpingshus vid Köpingsån och Åkersberg vid Arbogaån. Af dessa har Köpingshus för ett par år sedan fått lemna rum för den nya jernvägsanläggningen mellan Köping och Vesterås. Af Åkersberg återstår endast några obetydliga vallar och ett litet stycke af en mur. Så väl det ena som det andra af dessa fästen synes ha varit temligen obetydligt och mera afsedt att hålla den kringboende allmogen i styr, än att möta ett anfall af främmande fiender.

H. Hofberg.

Detta nummer lades under pressen den 3 september 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

44. 1875. Augusti.

Innehåll: 1. Skeninge stadsförsamling och grafstenarne i stadens kyrka. — 2. Nyfunnen runsten i Uppsala. — 3. Ett smycke från den senare jernåldern (3 fig.). — 4. Nyfunnen gånggrift.

Skeninge stadsförsamling och grafstenarne i stadens kyrka.

Under den sistförflutna sommaren besökte riksantiqvarien B. E. Hildebrand Skeninge, för att granska den under reparation stående kyrkans grafstenar och öfriga forntidsminnen. Hans, efter återkomsten från resan, i Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien afgifna berättelse föranledde det Akademiens beslut som innehålles i följande skrifvelse:

Till Pastors Embetet i Skeninge stads församling.

Vid ett nyligen gjordt besök i Skeninge under reparation stående stadskyrka har jag funnit åtskilliga i golfvet inlagda grafstenar, hvilka antingen genom sin höga ålder eller det prydliga, för sin tid karakteristiska arbetet förtjena att åt efterverlden bevaras. Af sådan anledning får jag äran hemställa, om icke Pastors-embetet skulle täckas till församlingen och den af församlingen utsedda Byggnads-direktionen framställa en anhållan, att de mest märkliga bland dessa grafstenar måtte upptagas ur golfvet, der de förr eller senare blifva fullständigt utnötta, samt i stället uppsättas och med jernkrampor fästas vid insidan af kyrkans väggar, der de skulle blifva en prydnad för kyrkan och för

efterverlden ett hedrande vittnesbörd om församlingens nuvarande ledamöters berömliga omsorg att bevara kyrkans forntida minnesmärken och de vårdar förgångna slägten egnat åt aflidna församlingsmedlemmar.

Då kyrkans golf till större delen var betäckt med grus, hvars bortskaffande tiden icke medgaf, kunde jag vid mitt besök endast anteckna några få stenar. Bland dessa voro två från medeltiden nemligen:

1. En sten i stora gången midtför 2:dra fönstret från öster, med inskrift kring kanten: *Hic jacet Gotstan — — — — miles qui obiit anno dni m — sexto feria iiii post martini epi* etc. På midten af denna sten är i en senare tid inhugget: PEB INGVALSSON. KARIN HEMMINS DOTTER.
2. I golfvet nära främsta södra pelaren en sten med skrift kring kanten: ”*Lapis dni Fikkonis de Fitzen m — — — anno dni millesimo sexto*” etc.

Båda dessa stenar äro lagda öfver män, som på sin tid egt stort anseende.

Bland yngre stenar må följande nämnas:

1. Vid främsta norra pelaren en sten med två vapensköldar, i den ena tre piluddar på en snedbjelke, i den andra Gyllenstjernska slägtens vapen, en sjuuddig stjerna.
2. I koret midtför stora gången en sten öfver Peder Erichsson Holm, kyrkoherde i Skeninge, död den 6 mars 1639, och hans hustru.
3. På stora gången en sten öfver rådman Olof Hakonsson, död den 6 juli 1665, och hans två hustrur, med alla tre bilderna i tidens drägt uthuggna.
4. Nere vid dörren en lös, ännu icke i golfvet inlagd sten öfver Lars Nordanveder, Cornet vid Östgöta Cavalleri, född i Skeninge d. 30 apr. 1604, död d. 1 april 1664 och hans hustru Anna (?) Pedersdotter, född i Skeninge d. 1 apr. 1617, gift d. 6 febr.

1636, död d. 16 mars 1647, och deras barn, med uthuggna bilder.

Utom dessa finnas utan tvifvel flere andra stenar, som förtjena bevaras. Att utsöka dessa torde icke blifva svårt för församlingens pastor och Byggnads-direktionen i förening med den antagne sakkunnige byggmästaren.

Ehuru jag är öfvertygad att församlingen, som på ett så hedrande sätt tagit vård om sin vackra kyrkas restaurerande, icke skall göra afseende på den tillökning i kostnad, som blifver en följd af golfvets beläggande med plansten i de borttagna grafhällarnes ställe, får jag dock förklara, att Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, hos hvilken jag anmält förhållandet, erbjuder sig att lemna ett bidrag af 200 kronor, om åtminstone tio de märkligaste stenarne blifva på ofvan anförda sätt vid kyrkans väggar fästade.

Dessutom är Akademien villig att lemna 20 kronor till bekostande af den ur kyrkan uttagna runstenens uppresande på en lämplig plats i kyrkans grannskap. Uti kyrkans materialbodar såg jag två bilder af trä, den ena Jungfru Maria med Christusbarnet sittande i ett smalt skåp, den andra en qvinnobild med ett kläde bundet öfver ögonen. Då dessa bilder icke nu mera kunna ega något värde för kyrkan, tillåter jag mig hemställa, om icke församlingen skulle vilja förära dessa bilder till Statens Historiska Museum, i hvilken händelse all kostnad för inpackning och transport skall af ofvan nämnda Akademi bestridas. Stockholm den 2 september 1875.

Å Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens vägnar

Bror Em. Hildebrand.

Huru Skeninge församlings medlemmar uppskattar värdet af sin kyrkas minnesvårdar och huru Akademiens förslag att åt dem bereda bättre vård blifvit uppfattadt, visas af följande kyrkostämmo-protokoll.

Utdrag af Protokollet vid extra kyrkostämma med Skeninge och Allhelgona församlingar i Rådhussalen d. 6 september 1875.

§ 2. Vid sist hållna extra kyrkostämma väckte byggmästaren Lundqvist å riksantiqvarien och kommendören Hildebrands vägnar förslag, att, för bevarande af de värderika grafhällar, som nu i kyrkans golf befinnas, och under tidernas lopp der genom nötning gå förlorade, utbyta dessa mot användbar plansten, och foga de förra till kyrkans inre väggmurar. Detta förslag begärdes på bordet för att skyndsamt vid ny kyrkostämma upptagas. Deraf föranledd var hufvudsakligast denna stämma utlyst, och inleddes densamma af ordföranden med uppläsandet af en skrifvelse från Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien genom dess sekreterare, — hvari belyses icke mindre flera af de grafhällar, som "för sin höga ålder, eller det prydliga för sin tid karakteristiska arbetet förtjena att åt efterverlden bevaras", — och derföre borde omflyttas, — än sjelfva tillvägagångssättet dervid, — och hänskjöt i öfrigt Akademien till Byggnads-direktionen och antagne byggmästaren att välja flera grafhällar, lämpliga för en önskad förflyttning till sidoväggarna, samt erbjöd flyttningskostnad med cirka 20 kronor för hvarje värderik grafhäll eller, som det hette, 200 kronor för minst tio.

Förslaget, som i kyrkoråd var behandladt, men redan der rönte motstånd, öfverlemnades derpå till församlingsmedlemmarne att diskuteras.

Ur vetenskaplig synpunkt, och med tanken på Akademiens offervillighet af en del flyttningskostnad, talade en

medlem varmt och allvarligt för förslagets antagande[1], men alla följande talare yttrade sig emot detsamma af många och olika skäl, men förenade sig i följande såsom motiv för afslag:

Att afl. professor Brunius, då församlingarne, för att restaurera sitt af ålder förfallna tempel behöfde och sökte understöd eller räntefritt lån af allmänna medel, — afgaf, efter behörig besigtning, det på utgången af denna ansökan, — hvilken afslogs, — inverkande yttrandet att kyrkan i monumentalt hänseende saknade allt värde. — Denna, den lärde fackmannens utsago afledde väsentligen uppmärksamheten från hvad kyrkan af värderika fornsaker möjligen egde, hvadan man icke vidare har tänkt derpå, —

Att antiqvarien och kommendören Hildebrands framställning ingått för sent, — enär man hoppas efter cirka en månads förlopp för gudstjenst få begagna templet, hvilket omöjligen kunde ske om förslaget antoges; ty om grafhällarne, enligt förslaget, skulle med jernkrampor fästas vid väggarne, så blefve det oundvikligt att efter tolk ren- och jemnhugga dem enär de äro olika tjocka och dertill på undersidan synnerligt skrofliga, eller ock skulle de inhuggas i väggarne, hvilket, utom det motbjudande i sjelfva handlingen, då väggarne redan äro rappade och afputsade, skulle betinga ett tidsödande arbete, hvilket försenade kyrkoreparationens afslutning.

Att de mörka och olika stora grafhällarne, i sin dystra utstyrsel, kontrasterande mot den hvita omgifningen, skulle misspryda, och möjligen genom uppkommen fuktighet hos dem, i sanitärt hänseende blifva menlige.

Att grafhällarne, som äro ändamålsenligt huggna och utsirade för att liggande tillsluta hänsofna fäders

[1] Kursiveringen är gjord af redaktionen.

dödsboningar, ja till och med några af dem visa efterkommande deras hvilorum, med sina tänkeskrifter rundt om, alldeles icke äro lämpliga att mot väggmurarne resas, —

Att en tillbörlig och (sic!) pietet hembäres de bortgångnas minnen, genom att icke rubba deras vårdar, och slutligen

Att man kunde antaga det ej tusende år skulle utplåna de nu föga nötta minnesskrifterna. Proposition på herr riksantiqvariens förslag framställdes derefter som besvarades med allmänt nej, hvaröfver klubban föll.

Emot detta beslut reserverade sig herr borgmästaren N. Curman [1].

§ 3. Ett förut fattadt kyrkostämmobeslut att på församlingarnes bekostnad å lämpligt rum norr om kyrkan resa den runsten, som var funnen i kyrkans grundmur, uppfriskades nu.

§ 4. Församlingarne förklarade sig, på framställning derom, gerna förära till Statens Historiska Museum de bilder, Jungfru Maria med Christusbarnet och en qvinnofigur med förbundna ögon, hvilka uti kyrkans materialbod återfinnas, — öfvertygade att de till sitt värde i nämnda museum rätteligen kunna uppskattas, hvilket ej är händelsen i dess nuvarande trånga förvaringsrum. Bilderna äro när som helst att afhemta.

Vid justeringen af protokollet anmärkte apothekaren Godée, att den i föregående paragraf omordade qvinnofiguren lärer tillhöra ett utmärkt, fastän icke fulländadt skulpturarbete, hvilket, enligt kyrkorådets beslut skall ånyo i kyrkan uppsättas; besannar sig detta kan bilden svårligen aflemnas.

Ex protocollo
S. Vahrberg.

[1] Kursiveradt af redaktionen.

Tillägg.

Ofvanstående officiela handling förtjenar några kommentarier.

Af de omnämnda grafstenarne har jag sjelf granskat de två från medeltiden. De äro båda lagda samma år, och det är derföre af intresse att se, att den enas inskrift har majuskler, den andras minuskler. Vid pass 1400 försvinna i Sverige majusklerna i grafstenarnes inskrifter.

På den ena stenen finnes följande inskrift, år 1861 aftecknad af P. A. Säve och sedan afbildad i Antiqvarisk Tidskrift I pl. 21: Hic iacet Gotstau(us) mathis(son) miles qui obiit anno dni (domini) m(c)d sexto feria iiii post martini epi (episcopi)... ter vna cu(m) filio quor(um) anime requiescant in pace amen. d. v. s. Här ligger riddaren Götstaf Mattsson, som dog den 17 november 1406 .... jämte sonen, hvilkas själar hvile i frid. Denne hr Gustaf, som af genealoger hänförts till Sparreslägten, förde enligt grafstenens vittnesbörd i sin sköld en sjuuddig stjerna. På stenen finnes ock hans hustrus, fru Gertrud Lagedotters sköld med tre bjelkar. Såväl hr Gustaf som hans fru omtalas rätt ofta i tidens handlingar.

På den andra stenen läses: ✝ LAPIS DNI (domini) FIKKONIS DE FITZEN M(I)LITIS PA(R)ATUS ANNO DNI (domini) MILLESIMO CD SEXTO SUB QUO QUISCER(E) INTENDIT CUI' (cujus) AĪA (anima) REQUI (escat) — d. v. s. riddaren herr Fikke von Vitzens sten tillredd Herrans år 1406 under hvilken han ämnar hvila — hvar själ hvi(le i frid). Denne hr Fikke är en historisk personlighet. När konung Håkan Magnusson den 25 juli 1362 förmäldes med grefvinnan Elsebe af Holstein genom ombud, var hans fader konungens ställföreträdare. Sjelf var han i början af dr. Margaretas tid höfdinge på Kalmar slott.

Åfven denna inskrift är af hr Säve i hans handskrifna reseberättelse aftecknad, men der fattas bokstäfverna LITIS PA, på grund deraf att dessa förekomma å ett från stenen afslaget hörn. När jag för ett par år sedan besökte Skeninge kyrka, fann jag detta afslagna hörn inlagdt i en annan del af kyrkogolfvet. Jag anmälte detta för dåvarande kyrkoherden, med uttalande af en önskan att detta hörn skulle återförenas med stenen, till hvilket det hör.

I Skeninge funnos under medeltiden en kyrka helgad åt Vår fru, en annan invigd åt Alla helgon, ett systerkloster och ett predikarbrödernas kloster samt ett hospital. Af alla dessa stiftelser återstår nu allenast Vårfrukyrkan, en ganska ansénlig byggnad, i sitt inre försedd med stora, kala murytor.

De skäl, som pluraliteten anförde för sitt beslut, äro flera.

I följd deraf att professor Brunius icke ansett kyrkan ega något monumentalt värde, har man icke vidare tänkt på hvad kyrkan kunde ega af värderika fornsaker. — Det synes dock som om detta icke borde hindra att tänka på dem, så snart genom en officiel skrifvelse från vederbörande myndighet, uppmärksamheten blifvit riktad direkt på dessa märkvärdigheter.

Tiden räckte icke till för att infästa stenarne i murarne. Under en månad kan man dock, om viljan är god, medhinna mycket.

De mörka och olika stora grafhällarne med sin dystra utstyrsel(!!) skulle afsticka mot den hvitrappade väggen och misspryda. — Kyrkans väggar äro alls icke ämnade att hvitrappas. Om man det oaktadt haft oförståndet att hvitmena dem, borde väl icke detta få vara ett tillräckligt skäl att offra grafstenarne åt undergång. Stenarnes olika storlek torde icke heller misspryda, derest man icke placerar dem alla i en rad.

Kyrkans stora, kala murytor kunde mer än väl behöfva lifvas genom uppsättande eller insättande på vissa mellanrum af dessa grafstenar.

Farhågan att stenarne satta mot muren skulle samla fuktighet och således blifva i sanitärt hänseende menliga, är af den art att man på detta skäl icke behöfver spilla några ord. På otaliga ställen i Europa har man på det af Akademien föreslagna sättet upprest grafstenar mot väggarne, utan att några följder visat sig deraf i ortens sjuklighets- eller dödlighetstabeller.

Grafhällarne äro ändamålsenligt huggna, heter det vidare, för att ligga. Det torde vara omöjligt för dem som icke höra till majoriteten i Skeninge kyrkostämma, att inse hvadan inskrifterna och bilderna på ifrågavarande grafstenar skola vara lämpligare när stenarne ligga än när de äro uppresta. På de otaliga ställen, der man har upprest grafstenar mot väggarne — vi kunna för Sverige exempelvis nämna Strängnäs domkyrka, för utlandet domkyrkan i Mainz — har man icke i stenarnes upprätta ställning funnit något anstötligt.

Det bör nämnas, att för några år sedan lät Vings församling i Vestergötland, på yrkande af vice pastor kgl. hofpredikanten Stolpe, uppresa ett par rikt skulpterade grafstenar. I år har, tack vare kyrkoherden Ljungströms nit och med penningebidrag af Akademien tre grafstenar blifvit uppresta i Tunhems kyrka i samma landskap. I Strängnäs bereder man sig att uppresa än flera grafstenar. I den h. Peters kyrka i Ystad ämnar man uppresa flera grafstenar o. s. v. De åsigter i praktiskt, sanitärt och estetiskt hänseende som råda i Skeninge äro således till all lycka icke i vårt land allmänna.

Något mera vigtig synes invändningen, att dessa stenar ibland anvisa efterkommande deras hvilorum. Men äfven detta hade kunnat med god vilja afhjelpas.

Annorstädes så snart en sten blifvit flyttad från sin *ursprungliga* plats, utmärker man platsen i det nynlagda golfvet genom inhuggande af ett märke [1] eller ett namn. Gör man detta, torde man med skäl kunna fråga: hvilkendera visar mot den dödes minne mera pietet, den som räddar monumentet med utmärkande af grafvens plats, eller den som låter monumentet undergå förstöring? Man har visserligen i Skeninge räknat ut att icke ens tusen år skola förslå till att utplåna minnesskrifterna, hvilka dock å de äldsta stenarne redan äro skadade. Men låt vara att det äfven skulle behöfvas 2000 år, ega icke de af våra efterkommande, som derefter lefva, rätt att liksom vi studera förfädrens minnen?

Skeningebornas pietet för de bortgångnas minne är, hvad de två medeltidsstenarne beträffar, betydligt malplacerad. Det finnes en bestämd uppgift, att hr Gustaf Mattsson med dryga gåfvor köpt sig en grafplats i Skeninge *systrakloster*. När stenen nu finnes icke i klostrets åt den h. Martin, utan i stadens åt jungfru Maria helgade kyrka, torde man icke såra hr Gustafs minne genom att vidtaga åtgärder till stenens bevarande. Och huru har han kommit in i stadens kyrka? Jo, en Skeningeborgare har under 1600- eller 1700-talet behagat tillegna sig riddarens grafsten för att bespara sig utgiften för en ny stens huggande åt sig och sin hustru. Mannen, som begick detta brott mot lämplig pietet eller som med andra ord begick denna handling af vandalism, hette Per Ingevalsson. Det är all sannolikhet, att hr Fikke von Vitzen beredt sig en hvilostad i något af stadens kloster, för att komma i åtnjutande af den dem

[1] Detta kan ock vara tillfyllest, då man i en kyrka, uti hvilken fortfarande begrafves, sannolikt har en ordentlig grafkarta. Huruvida man ännu får begrafva i Skeninge kyrka känner jag icke. *Detta* är dock helt visst i sanitärt hänseende skadligare än stenarnes uppresande mot väggarne.

beskärda aflaten. Man kan deremot icke inse hvarföre han skulle utsett sig en hviloplats i Skeninge i detta afseende vida sämre doterade stadskyrka. Emellertid har den som flyttade hans sten icke haft omtänksamheten att sätta sitt namn jämte riddarens.

När man studerar de förgångna tidehvarfven måste man i viss mon sätta sig in i deras anda. Om vi, vid tanken på dessa två stenar, för ett ögonblick försöka att tänka 1400-talets tankar och känna dess känslor, kunna vi icke gerna undgå att erfara ett varmt medlidande för hr Gustaf Mattsson, hvilken åtminstone under senare delen af sitt lif var en efter medeltidens begrepp mycket from man, så from att han till andliga stiftelser, i synnerhet till Skara domkyrka och Skeninge systrakloster, skänkte så godt som all sin egendom, hvadan år 1550 en hans ättling, fru Anna Karlsdotter på Vinstorp klagar att för hans fromhets skull fingo arfvingarne efter honom allsintet. Och hvad vann han? Messorna som skulle läsas "in secula seculorum" eller, som ett annat formulär lydde, "till domens dag", hafva tystnat för 350 år sedan, och hans grafsten, under hvilken han sof i klostrets sköte, annekterades af en Skeningeborgare, flyttades till ett annat tempel, och när man omsider 469 år efter hans död vill vidtaga åtgärder till bevarande af hans minnesvård, då förklarar Skeninge stad: det får icke ske!

Denna handling af väl icke aktiv, men af passiv vandalism har en stadsförsamling utöfvat år ett tusen åttahundrasjutiofem utan att någon mer än stadens borgmästare funnit för godt att genom en reservation mot det fattade beslutet freda sig för beskyllningen att hafva deri deltagit.

Detta är beklagansvärdt. Men det är ännu beklagansvärdare att man mot ett sådant beslut icke eger något skydd i gällande lag.

I ofvanstående kyrkostämmoprotokoll heter det, att riksantiqvariens skrifvelse ankom för sent. Detta påminner om en annan olägenhet. Antiqvitets Akademien och hennes tjenstemän hafva åliggande att tillse att de kyrkliga fornminnena icke genom vanvård förderfvas, men i de allra flesta fall blir Akademien icke underrättad när en reparation företages, icke ens när en kyrka nedrifves. Det är just vid sådana tillfällen, som Akademiens mellankomst behöfves för att forntidens qvarlefvor så kunna på ett ändamålsenligt sätt tillvaratagas eller åtminstone i bild bevaras åt efterverlden. Derest icke i detta vidtages någon förändring, komma år ut och år in kyrkliga fornminnen att förstöras, vårt århundrade till föga heder.

H. H.

Nyfunnen runsten i Uppsala.

Tisdagen den 24 augusti påträffade några arbetare, sysselsatte med gräfning för Uppsala stads vattenledning, å ett djup af 5,5 fot under Svartbäcksgatan midt för klädeshandlare L. F. A. Ekebergs bod en större med runinskrift och enkla drakslingor försedd sten, af det i Uppland vanliga slaget. Då inskriften vette nedåt, och stenens egenskap af fornminne således ej i förstone kunde skönjas, vordo ett par stycken afslagna. I följd af remnor i stenen sönderföll han ytterligare vid upptagningen, hvadan han nu består af 7 delar. Det syntes tydligen, att han under något föregående århundrade nedlagts i grundmuren till en byggnad. Hvar han ursprungligen varit rest, torde vara vanskligt eller omöjligt att afgöra.

Stenens största längd är 6 fot, bredd 2,8 fot och tjocklek omkring 1,2 fot.

Inskriften, som är föga skadad, har följande lydelse:

ᚦᛁᛅᚴᚾ × ᛅᚢᚴ × ᚴᚢᚾᛅᚱ × ᚱᛅᛁᛋᛏᚢ × ᛋᛏᚾᚾᚾ × ᛅᚠᛏᛁᛦ × ᚢᛅᚦᚱ × ᛒᚱᚢᚦᚢᚱᛋᛁᚾ ×

Eller:

THIAKN × AUK × KUNAR × RAISTU × STA[I]NA × AFTI*R* × UATHR × BRUTHUR SIN ×

Det är i nysvensk omskrifning:

Thegn och Gunnar reste stenar efter Vader, sin broder.

Uppenbart i följd af felristning har stenen ᛋᛏᚾᚾᚾ för ᛋᛏᚾᚾᛅ. — Högst märkvärdigt är, att nästan ordagrant samma inskrift jämte likartad ristning förekommer å Broby-stenen B (Dyb. I, 249) i Funbo socken af Uppsala län. Då desse bröder, Vader, Thegn och Gunnar, äfven nämnas å Broby-stenen A (Dyb. I, 248), hvilken de rest efter sin fader Haurse, om hvilkens fader Thegn (?—osäker läsning) åter Åkerby-stenen (Dyb. I, 251) i samma socken säger, att han var en "god bonde i Funbo", torde man kunna sluta, att vi här hafva för oss minnen från en bland Upplands storfräjdade odalätter under 10:de eller 11:te århundradet.

Tills vidare förvaras först nämda språkliga fornminne å gården utanför Uppsala universitets fornsamling, för hvilkens räkning och å hvilkens bekostnad runstenen upptagits.

P. J. Lindal.

Ett smycke från den senare jernåldern.

Den 30 juni 1871 hittade husmanshustrun Hanna Jönsdotter i en åker hörande till hemmanet n:o 6 Rinkaby i Rinkaby socken, Villands härad, det här afbildade silfverspännet (fig. 24) [1].

Från midten, i hvilken är infattad en röd sten, utgå fyra upphöjda band, hvilka i de rundade hörnen ingå i

[1] Inv. 4578. Den kemiska analysen visade en silfverhalt af 90.5 %,

munnen på fyra fantastiska djurhufvud. I hvart af de fyra tresidiga fälten finnes ett fantastiskt djur med böjd kropp och fyra ben.

På baksidan af de båda hörnen åt höger och venster äro fästade dels flikarne, i hvilka silfvernålen sitter, dels (midt deremot) nålhållaren. Å baksidan af nedre hörnet är fäst en ring, från hvilken nedhänger ett 10,5 tum långt stycke af en flätad silfverkedja.

24.

Granska vi närmare arbetet, så finna vi att smycket är gjutet, och derefter med synnerlig noggrannhet ciseleradt. Icke allenast den höga reliefen med dess blandning af ljus och skugga bryter färgen, utan finner man å djurbilderna och banden derjämte rika inläggningar af *niello* d. v. s. svafvelsilfver. Smycket vittnar således om en ganska högt stående teknik, liksom ornamenten om en god stilistisk smak — med ett ord om en ganska vacker odling. Detta förtjenar så mycket mer att framhållas som vi kunna vara förvissade, att detta smycke är af inhemskt arbete.

Ett afgörande bevis i detta afseende lemna just ornamenten. De två här förekommande djurtyperna äro nämligen de dominerande under Nordens senare jernålder, under det de icke förekomma annorstädes. Man kan derföre icke undgå att anse dem vara denna senare jernålders uteslutande egendom.

Den ena af dessa djurtyper är här representerad af endast hufvudet. Hjessan är hög och sänker sig tvärt mot hufvudets framdel, som har en starkt uppstående nos. Från hjessan uppgår en spets, som ofta liksom här är dragen innanför en ringformig utväxt. Öronen äro här långa och hoplagda i en slinga. Ett annat hufvud (af brons) hörande till samma typ och funnet på Gotland är här afbildadt fig. 25. Ett liknande, i Danmark funnet hufvud är afbildadt från sidan i Worsaaes Nordiske Oldsager fig. 484.

25.

Den andra djurtypen, med de utstående öronen, den böjda smala kroppen och de vidgade skulder- och höftpartierna samt fötterna som gripa i kroppen eller de tillstötande listerna, äro måhända ännu vanligare. De spela en synnerligen stor rol i ornamentiken å de för Norden karakteristiska ovala spännbucklorna. Från en sådan är figuren 26 hemtad.

26.

Då ett smycke af den utmärkta beskaffenhet, som detta visar, måste antagas vara af inhemskt arbete, är man berättigad till påståendet, att af samtliga de i Sverige funna silfverarbetena från slutet af vår hednatid finnes näppeligen något, hvilket man af *tekniska* skäl *behöfver*

anse vara af främmande ursprung. Det är naturligtvis icke derföre min mening, att *alla* dessa silfverarbeten verkligen *äro* af inhemskt arbete, ehuru de *kunna* vara det. Att våra förfäder till en mängd af sina egna arbeten haft utländska förebilder, är obestridligt.

H. H.

Nyfunnen gånggrift i Asklanda socken, Gäsenede härad, Vestergötland.

Till venster om landsvägen från Ljungs till Eklanda gästgifvaregårdar, $^3/_4$ mil från Ljung, i det odlade gärde som börjar med Blekegården, finnes några tusen alnar från nämnda gårdar en gånggrift med kammarens och gångens sidostenar stående, men utan takstenar. Huruvida de senare äro nedfallna eller borttagna kan icke utan gräfning bestämmas. Griften syntes ingalunda vara orubbad.

Till ledning för griftens igenfinnande kunna följande upplysningar tjena. I det nämnda odlade gärdet afgår några tusen fot från Bleke en sockenväg till Asklanda m. fl. kyrkor, med till en början sydlig, sedan vestlig riktning. I böjningen af vägen afgår vägen till Sällerhögs egendom, som nu tillhör general Lilliehöök. Öster om denna sockenväg, men innan man framkommer till nämnda vägskäl, är en sand- och grusbacke med många potatisgrafvar. I backens sydöstra krök, der han sluttar mot den förbiflytande Orminga-ån, finnes griften.

C. B. Lilliehöök.

Detta nummer lades under pressen den 20 November 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

45. 1875. September.

Innehåll: 1. En fick-almanach från 1300-talet (12 fig.). — 2. Gåfvor till Statens Historiska Museum. — 3. Från Akademiens sammankomster.

En fick-almanach från 1300-talet.

I Statens Historiska Museum finnes af gammalt en fick-almanach från medeltiden, hvilken förtjenar omtalas i Månadsbladet [1].

En pergamentsremsa, 2 fot 4 tum lång och 3,2 tum bred är på längden vikt midt itu, och sedan på tvären med 16 veck. Sammanlagd har hon en fyrkantig yta af 1,5 tums bredd och en föga större höjd.

Det yttersta bladet har inga teckningar. Utsidan är, emedan almanachan länge användts, helt smutsig. På de följande tolf afdelningarne se vi månadernas namn samt bilder af flera för dem utmärkande sysselsättningar, till hvilka vi sedermera skola återvända. De följande två sidorna äro tomma, på den tredje förekomma dessa två inskrifter:

EVge, VeraCIter VtIqVe Rex pIVs, Ita VIVe Deo, tIbI, atqVe proXIMo — samt
EVge, MeDIo hoc trIgono feLIX.

De stora bokstäfverna i den förra inskriften hvilka hos Romarne gjorde tjenst som siffror, bilda sammanlagda årtalet 1658 (ett M = 1000, ett D = 500, ett C = 100, ett X = 10, åtta V = 40, åtta I = 8, summa

[1] Den är i Liljegrens Runurkunder antecknad under numret 2826.

digt) ljus, betecknande att man denna dag vigde ljusen som skulle användas till kyrkligt bruk.

Februari 3. blasi° — bröstbilden af den h. biskop Blasius och framför honom ett horn — förmodligen i följd af ljudlikheten mellan orden blasa (blåsa) i horn och Blasius.

— *4.* En röd kula.

— *5.* Agaª — bröstbild af den h. Agata med martyrpalmen.

— *6.* Doroᵉᵃ — en korg med blommer eller frukter. Det berättas, att kort innan den h. Dorotea på kejsar Diocletiani tid dödades, kommo englar till henne med blommor.

— *10.* Scol — en sko och en ur denna uppstickande abbedissestaf. Man betecknade den h. *Sco*lasticus dag (för ljudlikhetens skull) med en *sko*.

— *14.* Val (Valentinus) — ett löfrikt träd.

— *22.* Pet (Petri cathedra) — en nyckel, apostelns vanliga attribut.

— *23.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *24.* Mat^ — en bila, vapnet för hvilket aposteln Matthias omkom.

Mars 1. En röd kula.

— *12.* Gregoi9 — påfven Gregorii bröstbild med en staf.

— *17.* Gertʳdis — bröstbild af den h. Gertrud med abbedissestaf.

— *21.* Bndict9 — en välsignande hand omgifven af en korstecknad nimbus, en bild som beror på ljudlikheten mellan *benedicti*o (välsignelse) och namnet på den h. *Benedict*us af Nursia.

— *24.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *25.* Anūcia° Marie (annunciacio Marie) — bröstbilder af Gabriel och Maria samt mellan dem första ordet af englahelsningen *aue.*

Mars 28. En röd kula.
April 4. Amb°ſi9 (Ambrosius) — en gryta [1].
— *10.* En röd kula.
— *14.* tyb'ci9 (Tyburcius) — helgonets bröstbild med palmgren.
— *20.* victor — en röd kula samt en sköld belagd med ett kors; det öfre högra och det nedre venstra fältet rödt, de två andra gröna.
— *23.* Georry9 — den. h. Georgs hufvud ofvanför en hvit sköld med ett rödt kors.
— *25.* Marcus — samma tecken som vid *februari 1* samt ett vidunderligt formadt lejon (gul kropp, gröna ben och lång, snabellik, grön tunga).
Maj 1. Philipp9 Jacob9 — de två apostlarnes bröstbilder och mellan dem en löfruska, förmodligen betecknande majfirandet.
— *3.* Crux — en röd kula och ett kors. Den 3 maj firades minnet af Christi kors upptäckande af kejsarinnan Helena.
— *7.* Johes — ett hufvud uppstickande ur ett kar. Genom ett misstag har man till denna dag (i stället för den 6) hänfört minnet af att evangelisten Johannes blef utanför Rom (ante portam latinam) kastad i ett kärl med sjudande olja.
— *12.* Pacs (Pancracius) — en krona. Som kronan icke är den h. Pancracii attribut är det troligt att hon genom ett misstag blifvit hänförd till den 12 i stället för den 18 maj, den h. Eriks dag, som alldeles saknar både namn och tecken.
— *13.* ſ⁊uas (biskop Servacius) — en biskopsstaf.
— *25.* Vrbā (påfven Urban) — en röd kula samt en bröstbild med ett patriarkalkors.

[1] Den h. Ambrosii vanliga attribut är en bikupa eller ett gissel. Grytan förekommer mycket ofta i kalendarierna och på runstafvarne.

Juni 5. bonfai9 (Bonifacius) — en biskopsstaf.

— *10.* En röd kula.

— *11.* b^na^as. — Den h. Barnabas' bröstbild med ett otydligt attribut.

— *12.* oboolf9 — bröstbild af en biskop.

— *15.* viti — ett otydligt attribut [1].

— *16.* En röd kula.

— *23.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *24.* Johes (Johannes döparen) — ett liggande lamm med kors-nimbus och kors och med en blodström utgående ur bröstet.

— *25.* loye — en hammare. Loye är en nedertysk benämning på biskop Eligius, som var skicklig guldsmed och derför kunde som attribut få en hammare. Men hans dag infaller den 1 december, hvadan en förvexling synes här hafva försiggått mellan Eligius och biskop Elogius, hvars minne firades den 25 juni.

— *28.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *29.* Pet^ Paulus — nyckel och svärd, de båda apostlarne Peters och Pauls attribut.

Juli 1. Samma tecken som vid *februari 1.*

— *2.* Marie — krönt bröstbild. Denna dag firades visitacio Marie, Marias besök hos Elisabeth.

— *13.* Marga^ea — en röd kula samt en bröstbild med kors (två tvärarmar).

— *15.* Apolr (apostolorum sc. diuisio, apostlarnes delning) — två bröstbilder.

— *20.* Mag^wlea — en röd kula samt en bröstbild med ett spetsigt kärl. Den h. Magdalena plägar afbildas med det kärl, i hvilket hon förvarade smörjelsen.

[1] Den h. Viti attribut voro en tupp, en kittel, ett barn, en nyckel, foglar och vargar.

Juli 24. Samma tecken som vid *februari 1.*

— *25.* Jacob[9] — bröstbild af den äldre Jakob med pilgrimsmussla på hatten och vandringsstaf.

— *29.* olof — en yxa uppstigande ur en krona. Den h. Olof fick dödssåret af en yxa.

Augusti 1. Petr[9] — en röd kula samt en nyckel hvars skaft omslutes af ett otydligt föremål, hvilket väl torde hafva afseende på aposteln Peters fängelse, hvars minne firades den 1 augusti.

— *9.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *10.* laurēci9 — den h. Laurencii hufvud öfver ett halster.

— *14.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *15.* Marie — en krönt bröstbild. Denna dag firades jungfru Marias upptagande i himlen.

— *23.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *24.* Bartholeme9 — en bröstbild med en knif. Aposteln Bartholomeus blef flådd.

— *27.* En biskopsmössa och deröfver en stjerna — hvarmed afses kyrkofadern den hel. Augustinus, hvars dag dock infaller den 28.

— *29.* Johēs — en bröstbild och bakom halsen ett svärd (Johannes döparens halshuggningsdag).

September 1. Egidi9 — den h. Egidii abbotsstaf.

— *3.* En röd kula.

— *7.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *8.* Marie — en krönt bröstbild (Marie födelse).

— *14.* Crux — ett kors (korsets upphöjelsedag d. v. s. dagen på hvilken det af kejsarinnan Helena funna korset uppsattes på ett altare).

— *17.* lab^ci — ett hjorthufvud [1].

— *20.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *21.* mathe9 — bröstbilden af en engel.

[1] Den h. Lamberts vanliga attribut äro spjut och pil.

27.

28.

29.

30.

31.

32.

33.

34.

35.

36.

37.

38.

September 29. Michael — en vågskål. Michael afbildas ofta vägande själen.

Oktober 1. remi9 (biskop Remigius) — en biskopsstaf.

— *3.* En röd kula.

— *4.* frāc. — en bröstbild med uträckt arm och ett rödt märke i handen. Den hel. Franciscus fick, enligt legenden, mottaga på sin kropp märken efter Christi fem sår.

— *9.* denys (biskop Dionysius) — en bröstbild med biskopsmössa.

— *16.* *Galla* (abbot Gallus, grundläggaren af klostret St. Gallen) — en abbotsstaf.

— *18.* lu^{as} (Lucas) — ett egendomligt formadt oxhufvud.

— *21.* xi^{m}v^{m} (vndecim millia virginum, elfva tusen jungfrur) — två bröstbilder skilda af martyrpalmen.

— *27.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *28.* Simois et iuc (apostlarne Simons och Judas dag) — en skuta.

— *31.* Samma tecken som vid *februari 1.*

November 1. Scor (dies omnium sanctorum, alla helgons dag) — en byggnad med ett kors på dörren.

— *2.* Aīar (dies animarum, själarnes dag) — två bröstbilder.

— *7.* En röd kula.

— *11.* Martī — en kalk.

— *13.* b^{r}xi9 (biskop Briccius) — en biskopsstaf.

— *19.* ely$^{\omega}$ (Elisabeth) — en bröstbild.

— *22.* cecilia — en bröstbild.

— *23.* cles (Clemens) — ett uppnedvändt ankare och en röd kula. Den hel. Clemens blef, enligt legenden, bunden vid ett ankare och kastad i hafvet.

— *25.* kat^{r}n^{a} — ett taggigt hjul med hvilket man sökte döda den h. Katarina af Alexandria.

— *28.* En röd kula.

November 29. Samma tecken som vid *februari 1.*
— *30.* Adrea — aposteln Andreas' ×-formiga kors.
December 4. b^ab^a — tornet, i hvilket den h. Barbara satt fängslad.
— *6.* Nicol — en röd kula och biskop Nicolai biskopsstaf.
— *7.* Samma tecken som vid *februari 1.*
— *8.* Marie — en krönt bröstbild (Marie aflelse).
— *11.* luci^e — en ljusstake med brinnande ljus (troligen i följd af ljudlikheten mellan ljus och namnet Lucia, som egentligen hör till den 13).
— *20.* Samma tecken som vid *februari 1.*
— *21.* tho^as — en hand med två fingrar hvilande på en röd fläck (aposteln Thomas hand som är instucken i Christi sår).
— *22.* En röd kula.
— *24.* Samma tecken som vid *februari 1.*
— *25.* xpc (Christus) — en bröstbild med korsgloria.
— *26.* steffa — en bröstbild.
— *27.* Jā — en örn (Johannes evangelisten).
— *28.* kib^a — ett hufvud med ett svärd mot halsen. Kinder-dag — de oskyldiga barnens dag.

Under linien af bokstäfver som angifva dagarne äro tecken för gyllentalen 1—19. Hvart tecken består af en upprätt staf, å hvilken tvärstreck angifva nummern. Enheterna betecknas med linier å stafvens ena sida, utom femman, som utmärkes med en båge. Tiotalen betecknas med ett tvärstreck. I öfrigt är beteckningssättet det romerska; så är t. ex. sexton återgifvet med ett tvärstreck, en båge och ett sidostreck, nitton med ett tvärstreck, ett sidostreck och ett tvärstreck d. v. s. XIX.

På de två tvärstyckena efter decemberafdelningen förekomma hvarjehanda kalendariska uppgifter för åren 1399—1407, t. ex. för söndagsbokstäfver, gyllental, konkurrenter o. s. v.

På de två nedersta tvärstyckena finnas följande anteckningar och bilder:

1. Ab origine mundi vi^{m}vi^{c}lx.iiii· (från verldens skapelse 6664). Vid sidan en kontrollräkning: 6 höga svarta ettor, sex röda rundlar (600), sex röda streck (6 . 10) och fyra ettor. Derbredvid en afbildning af verlden. En cirkel i hvars öfre hälft finnes ett trearmadt kors.
2. Etas Ade ix^{c}xxx·ii· (Adams ålder 932) med kontrolluppgiften 9 röda rundlar (= 900), hvilken således icke är exakt. Derbredvid Adams bröstbild.
3. Etas Eue vii^{c}vii· med en korrekt kontrolluppgift, sju röda rundlar och talet vii. Derbredvid Evas bröstbild.
4. Adam fuit i infˢno iiij^{m}vi^{c}iiii· (Adam var i underjorden 4604) med dermed öfverensstämmande kontrolluppgift. Vid sidan en bild af *L*eviathans gapande hufvud.
5. A diluuio noe iiii^{m}vii^{c}lxx.iiii· (från Noe flod 4774), med samstämmande kontrolluppgift och bilden af en skuta.
6. Ab incarnacioᵉ dni M^{o}ccc^{o}ix^{o}.ix^{o}· (från Herrans menniskoblifvande 1399). Att det verkligen är detta årtal inom det fjortonde århundradet som betecknas med de två niorna (i stället för xcix) ses af kontrolluppgiften med en svart etta för tusen, tre röda fyrkanter, nio röda linier och ix. Vid sidan en bild af ett lindebarn med korsnimbus och åt båda sidor från hela kroppen utgående strålkrans (aureola).

Uppgiften om afståndet från verldens skapelse afviker med 63 år från den uppgift som förekommer i det s. k. registrum Upsalense af år 1344. Äfven de öfriga siffrorna afvika från dem som vanligen uppgifvas.

Att de icke med mycken kritik upptagits synes deraf att Noe flod är satt tidigare än Adams död.

De tolf bilder, som här återgifvas fig. 27—38, framställa de olika månadernas olika sysselsättningar. Någon utförlig redogörelse för dem torde icke behöfvas. Jag meddelar i stället uppgifter om de bilder som förekomma å två andra små pergamentskalendarier i Statens Historiska Museum; jag kallar dem B och C.

	A.	B.	C.
Januarius.	En man sitter vid ett bord, å hvilket hvarjehanda saker äro uppdukade.	Otydlig.	Otydlig.
Februari9.	En man med fiskkasse (vinterfisket).	En man med en dryckeskanna.	Otydlig.
Martius.	En man qvisthugger ett träd.	En man gräfver invid ett träd.	?
Apprilis.	En man med ett blad i hvar hand.	En man sår.	En man sår.
Mayu9.	En man med en löfruska i hvar hand.		
Junius.	En man med en väldig grön hårklädsel (?).	En man gärdslar.	En man gärdslar.
Julis.	En man slår gräs.		
Augustus.	En man skär säd.		
september.	En man tröskar.		
October.	En man sår.		
Nouember.	En man slaktar svin.		
December.	En man sticker bröd i ugnen.		

Det är uppenbart, att det calendarium som här i främsta rummet varit föremål för vår uppmärksamhet är skrifvet under ett nedertyskt inflytande t. ex. efter

ett nedertyskt original. Det synes af namnformen Loye för Elogius och ännu mer af kinder (se ofvan s. 139). Det behöfver derföre icke vara skrifvet i Tyskland. Tvärtom, ordet nyar talar för en upprinnelse i Norden. Det fanns år 1399, som bekant, ett starkt tyskt element i åtminstone de större svenska städerna, hvadan man i den tidens dokument icke sällan finner ord af de båda språken sammanblandade.

Att kalendariet var ämnadt att begagnas i Norden torde vi kunna sluta deraf, att det innehåller helgonnamnet Olof och som jag s. 133 sökt göra troligt äfven bilden för den svenske St. Erik, hvilken äfven i kalendarierna B och C betecknas med en krona.

En detaljerad jämförelse med dessa två kalendarier skulle helt visst icke sakna intresse, men hon skulle alltför mycket inkräkta på Månadsbladets knappa utrymme. Jag har under arbete, för Antiqvarisk Tidskrift, en större uppsats om den svenska kalenderns s. k. märkelsedagar och i den torde den antydda jämförelsen komma på sin rätta plats.

Under medeltiden var det mycket vanligt att afbilda de tolf månadernas sysselsättningar. På en funt från den normandiska tiden i Burnhams kyrka i Norfolk finnes följande bildserie, hvilken temligen nära öfverensstämmer med de ofvan meddelade:

Januari. En sittande man med ett dryckeshorn i handen.

Februari. En sittande man värmer sig.

Mars. En man gräfver i jorden.

April. En man qvistar träd.

Maj. En qvinna med ett banér, ett löfrikt träd.

Juni. En man plockande ogräs.

Juli. En man slående gräs.

Augusti. En man bindande en sädeskärfve.

September. En man tröskande.

Oktober. En man hällande vin i ett kärl.
November. En man slagtande ett svin.
December. En måltid [1].

Då jag i början begagnat uttrycket »fick-almanach», torde det böra anmärkas, att de fickor, som år 1399 buros, icke suto på kläderna insidor såsom nu, utan voro väskor som buros utvändigt nedhängande från bältet.

H. H.

Gåfvor till Statens Historiska Museum.

Bland de dyrbara gåfvor, som Museet under innevarande år fått emottaga, märkas särskildt några fornsaker, hvilka förut tillhört enskilda fornsakssamlingar, men hvilka blifvit öfverlemnade till museet, emedan deras egare ansett, att de der skulle komma att göra vetenskapen större gagn. Dessa uppoffringar äro så mycket mera värda offentligt erkännande, som Statens Historiska Museum endast genom sådana välvilliga bidrag af fornvänner i landets olika delar kan blifva hvad det bör vara: en samling som, så vidt nu är möjligt, gifver en fullständig bild af svensk odling från äldsta tider till de sista århundradena.

Dessa gåfvor, hvarigenom Museet kommit i besittning af präktiga och sällsynta fornsaker af typer, som förut der saknats, äro:

1. En ovanligt stor, väl slipad och oskadad hålmejsel af svart skiffer, funnen ej långt från Storforsen i Pite elf och nära gränsen till Lappmarken; gåfva af hr hofstallmästaren J. W. Beijer på Kollinge i Kalmar län.

[1] Jfr Flower, On mediæval representations of the months and seasons (i Archæologia XLIV s. 144).

2. En präktig, massiv bronsyxa med skafthål, afbildad fig. 99 i Montelii Svenska fornsaker; den största man känner från Sverige. Funnen vid Lundby i Slöinge socken, Halland; skänkt af hr doktor G. A. Ehrengranat i Falkenberg.

3. En lång spjutspets, en hålcelt och 2 armringar, alla af brons, funna i södra Frankrike; gåfva af herr ryttmästaren P. von Möller på Skottorp i Halland.

4. Det präktiga i sitt slag hittills ensamma bågspänne af förgyld brons, från Öja socken i Södermanland, hvilket är afbildadt och beskrifvet här ofvan sid. 65; gåfva af herr friherre J. G. Sack på Bergshammar.

O. M—s.

Från Akademiens sammankomster.

Den 25 maj 1875.

(Forts.)

Fyrmästaren Sidén hade inlemnat 8 stora blad innehållande planteckningar af fornlemningar inom Ölands södra mot, hörande till hr Sidéns reseberättelse för 1874. Hans ansökan, att äfven för innevarande år erhålla anslag för anställande af undersökningar på Kalmar läns fastland, kunde icke, af brist på medel, beviljas.

Akademien beslöt, att åt kapten S. B. Ulfsparre lemna ett anslag af 300 kronor för undersökning af grafhögar och andra fornlemningar på Gotland, med skyldighet att till Akademien inlemna berättelse om sina undersökningar och till Statens museum aflemna de dervid funna fornsaker.

Rättelser. Följande fel i n:r 44 torde anmärkas: s. 114 r. 11 *cd sexto;* — r. 13 PER; s. 119 r. 24 QVIESCERE.

Detta nummer lades under pressen den 11 December 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

46. 1875. Oktober.

Innehåll: 1. Undersökning af några franska dösar (med 16 fig.). — 2. Från Akademiens sammankomster. — 3. Gåfvor.

Undersökning af några franska dösar (dolmens).

Under en resa i Frankrike för tvänne år sedan bereddes mig genom hr E. Cartailhacs välvilja ett tillfälle att få se och undersöka flere dösar i departementet Aveyron. I enlighet med den grundsatsen, att enhvar, som undersökt och dervid mer eller mindre rubbat och förstört en fornlemning, är skyldig att om densamma lemna en noggrann redogörelse, vill jag härmed söka uppfylla denna pligt. I sjelfva verket ega vi ännu endast få detaljerade beskrifningar af de franska stenåldersgrafvarna, oaktadt många af dem blifvit äfven i senare tid undersökta.

Af de sex dösar, hvilka af mig anträffades, anställde jag gräfningar endast i trenne; men då äfven de öfriga tre kunna ega ett visst intresse och tillsamman med de undersökta bilda en slags serie, vill jag också af dem gifva en kortfattad skildring jämte några afbildningar.

I den öster ut från staden Toulouse befintliga ofruktbara bergsbygden lära i allmänhet dösar finnas i ganska stor myckenhet, vare sig att de ursprungligen här varit talrikare än på slättbygden eller att de, hvilket kanske är sannolikare, i obygderna varit mindre utsatta för att af senare tiders rödjande och odlande folk förstöras. I närheten af byn S:t Germain, ej långt från den lilla staden Milhau, lågo de i fråga varande af mig an-

träffade och undersökta sex dösarna, mer eller mindre dolda i bergshöjdernas magra skogssnår. För öfversigtens skull torde det vara lämpligast att beskrifva dem i ordning efter deras storlek och dervid börja med den minsta.

Denna sistnämnda dös (fig. 39), hvilken här må benämnas **nr 1**, var belägen på en ej särdeles hög men bred kulle i den s. k. skogen *(les bois)*, hvilken egentligen utgjordes af spridda små ekbuskar. Den var i sjelfva verket helt liten, mätande endast omkring 2 meter i längd samt ungefär 1 meter i bredd. Den höjde sig föga öfver jordytan, var af rektangulär form och befanns ligga med sin längdaxel i N. V. och S. O. Den utgjordes af tvänne sidohällar,

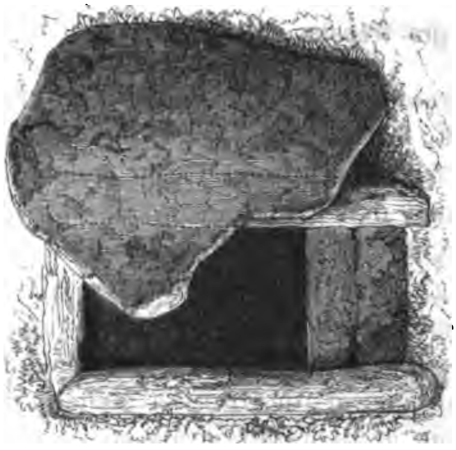

39.

af hvilka den nordöstra ej nådde högre än till jordytan, den sydvestra ännu är jämförelsevis hög, en nordvestlig gafvelhäll, hvars öfre kant befanns ligga under jordytan, tvänne små sydostliga hällar, som möjligen äfven bildat en gafvelhäll och nu lågo under jordytan infällda i grafven, samt slutligen en täckhäll, hvilken befanns aflyftad från östra sidohällen och nu blott till hälften liggande öfvèr grafven, uppburen af sydvestra sidohällen. Hällarne voro i allmänhet platta och bestodo af kalksten.

Hällarnas mått:

Täckhällens	längd	2,25	meter.
»	bredd	1,60	»
»	tjocklek	0,25	»

N. Ö. sidohällens längd .... 2,00 meter.
» » höjd (kunde ej säkert bestämmas under jordytan).
S. V. sidohällens längd .... 2,25 meter.
» » höjd (å grafvens insida) 1,25 meter.
N. V. gafvelhällens längd (kunde ej säkert bestämmas).
Hela grafkammarens längd omkring 2,00 meter.
» » bredd .... 0,90 »

Denna dolmen hade enligt uppgift förut blifvit undersökt af en hr Rocquette, som i densamma skall hafva funnit ett antal *perlor* och ett par *flintpilspetsar* jämte åtskilliga *krukbitar* och en underkäk af *menniska.* Vid den förnyade undersökning jag företog uti den i grafven inneslutna jorden fann jag blott en liten ringformig perla af cardiumskal samt ett par bitar af groft krukgods.

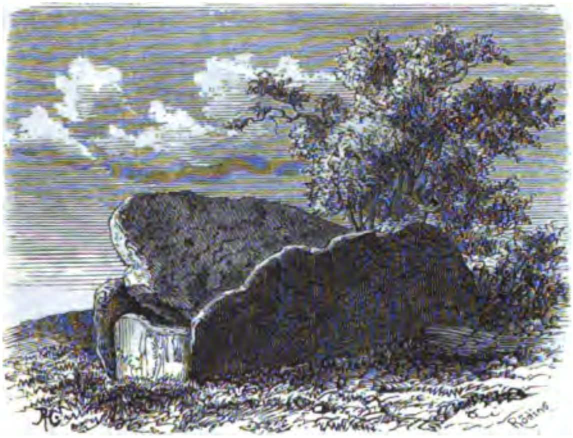

40.

Ett stycke längre i norr (vid pass $\frac{1}{8}$ mil) från denna dolmen anträffades en annan, **nr 2** (fig. 40), af något om än obetydligt större längd. Den låg på en kal platt kulle med riktning i N. och S. Den bestod af tvänne sidohällar, en liten nordlig gafvelhäll (?) samt en i grafven infallen, på östra sidohällen hvilande stor täckhäll.

Hällarnas mått:

Täckhällens längd	2,60	meter.
V. sidohällens längd nära	3,00	»
Ö. » »	2,20	»
Kammarens längd antagligen ej mer än	2,50	»
» bredd	0,75—0,80	»

Denna dös uppgafs ännu ej vara undersökt; då täckhällens läge gjorde en noggrann undersökning svår, lemnades den äfven af mig orörd. Fig. 40, tagen från N. V., visar huru mycket af denna dös syntes ofvan jord.

Ett stycke sydvest från nr 2 anträffades på östra sluttningen af en bred bergskulle en annan liten dolmen, som här må anföras såsom **nr 3** (fig. 41). Äfven den befanns mycket skadad och delvis täckt af ekbuskar, så att det var svårt att få en fullständig uppfattning af dess utseende.

41.

Bäst bibehållen var vestra sidohällen; af östra sidohällen funnos blott ett par fragment qvar, och dessa lågo infallna på grafkammarens jord. På södra ändan af denna dös anträffades ett nedfallet stycke af täckhällen, och utanför norra ändan låg ett annat stycke häll, af hvars utseende man ej kunde sluta till huruvida den tillhört täckhällen eller den nordliga gafvelhällen. På grund af denna skadade beskaffenhet lönade det ej mödan att

taga mått af någon annan häll än vestra sidohällen, som befanns vara 2 meter lång och höja sig 0,80 meter ofvan jordytan. Man kan af denna sidohälls längd sluta till kammarens ungefärliga dimensioner. Denna dolmen var emellertid antagligen ej arkeologiskt undersökt och jag grep mig derför an dermed. För den skull blef det nödvändigt att aflägsna såväl fragmenten af östra sidohällen som af täckhällen. Då kammaren alltså var i hela sin utsträckning fri, bortskaffades några ganska tjocka ekbuskrötter, som i flera riktningar genomväft dess jord och hindrade all undersökning — ett bevis på att grafven åtminstone ej i senare tider blifvit af menniskor genomforskad —, och företogs en noggrann mönstring af grafvens innehåll. Öfverst befanns bland ekrötterna ett antal större och mindre stenflisor (flisor af tak- och sidohällen?), bildande ett ungefär halffotstjockt lager; redan strax under dem anträffades bland mullen strödda benbitar och tänder af *menniska*. Af hr Cartailhac hade jag blifvit försedd med de för undersökning af dolmens brukliga instrumenten, nämligen knif, hacka, en liten sked, spade samt såll. Utan detta sistnämnda redskap skulle utan tvifvel de vigtigaste dolmenfynd ofta gå förlorade. Genom att försigtigt sålla hvarje skyffel af grafjorden lyckas det deremot lätt att upptäcka hvarje om än så liten pilspets och än mer hvarje liten perla, såväl som krukbitarna och menniskobenen. På detta sätt anträffades i denna dolmen, strödda i dess jord, hvilken hade föga mer än 1 fots djup under stenlagret följande:

2 *flintskärfvor* i form af knifvar (fig. 42 och 43).

2 *pilspetsar* af flinta (fig. 44 och 45).

Omkring 30 *perlor*, af hvilka 5 voro af *bernsten* (fig. 47), 6 af *petrifikat* (fig. 48), de öfriga (fig. 46) af ett svart sprödt ämne, som lär vara *gagat* (Fransmännens *yet*). Derjämte anträffades en *framtand af hjort*, som

befanns genomborrad vid roten för att bäras såsom hängsmycke liksom bruket var under grott-tiden i Frankrike och gånggrift-tiden hos oss o. s. v.

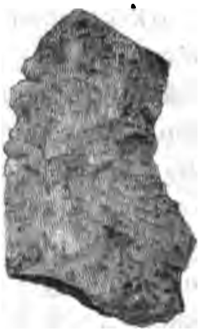

43. 44. 45.

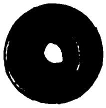
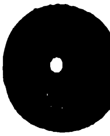
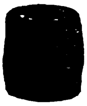

42. 46. 47. 48.

Vidare funnos några spridda *krukbitar* af groft gods med inströdda sandkorn; en af dessa lergodsbitar utgjorde hälften af en stor perla. Detta var fornsaksfyndet i denna dolmen, ett fynd som i förhållande till hvad man vanligen erhåller vid dessa undersökningar, kan anses ganska tillfredsställande; så relativt fattiga äro nämligen oftast dessa små grafvar.

Af *menniskoben* anträffades endast smärre delar; dessa utgjordes af ett antal tå- och fingerben samt ett af djur gnaget stycke af ett lårben, ett par ryggradskotor, ett stycke af ett tinningben äfvensom ett par smärre fragment af benpipor. Af menniskotänder insamlades emellertid ej mindre än 328 stycken; man kan af dem alltså sluta till att *minst* 11 personer blifvit be-

grafna i denna lilla (ungefär 2 meter långa) graf! Af tändernas beskaffenhet kan man afgöra, att ej blott äldre personer utan äfven barn jordats i denna dolmen. Hvart hafva då alla de öfriga till dessa lik hörande skelettbenen tagit vägen? Att de ej bortförts af menniskor kan man anse såsom så godt som säkert. Att liken blifvit brända, tyckes man ej kunna sluta till af de funna benens utseende, åtminstone voro dessa ej kalcinerade. Deremot synes det mig som om man här framför allt måste taga djurens inverkan i betraktande. Den minst elfva lik inneslutande grafven var af så ringa djup (föga mer än 1 fot), att man t. o. m. kan sätta i fråga, huruvida liken verkligen någonsin blifvit nedgräfda i jord och ej snarare endast blifvit insatta i stenkistan, hvars golf, under det fotstjocka jordlagret, befanns utgöras af sjelfva bergkullens stenyta. Mig synes i detta fall en sådan förmodan mer än sannolik. Det lilla sten- och jordlager i hvilket ben och fornsaker nu lågo inmyllade, kan mer än väl hafva bildats under senare tider, d. v. s. efter likens jordande. I sådant fall är det naturligt, att rofdjuren här skulle kunna hafva för länge sedan bortsläpat likens skelettben; i sjelfva verket anträffades ju ock, såsom nämndt är, ett stycke lårben med tydliga märken efter gnag. — Här må nämnas att ben af kanin, som i dessa trakter är så allmän och antagligen äfven flerfaldiga gånger genomgräft denna grift, här tillvaratogs; likaså ben af en ödla.

Mellan nr 2 och nr 3 anträffades en fjerde dolmen, **nr 4**, hvilken befanns något längre än föregående och till utseendet mer bibehållen. Den låg på en plattad, bred kulle, bland en skog af små ekbuskar å en mager, ytterst stenig terräng. Ofvan jord höjde den sig å olika ställen något olika högt (1—1½—2 meter). Cartailhac hade någon tid förut börjat gräfningen af denna dolmen, men afbrutit arbetet dermed, innan ännu något fynd

blifvit gjort, och han hade nu uppdragit åt mig att utföra undersökningen. Ofvanifrån sedd hade grafven den byggnad som fig. 49 visar. Från nordost hade den utseendet af fig. 50, från sydost af fig. 51. Kammaren syntes alltså bestå af en ostlig och en vestlig sidohäll, en nordlig gafvelhäll samt af tre täckhällar, hvilka antagligtvis ursprungligen utgjort en enda häll, som sprungit sönder; i södra ändan fanns ingen gafvelhäll, utan var grafkammaren här öppen. Kammarens längdriktning var således ungefär i N. och S.

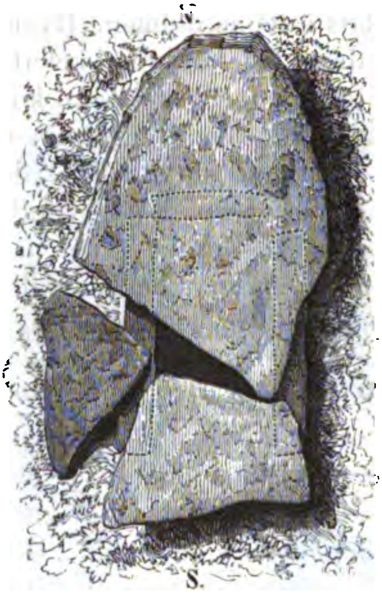

49.

Hällarnes mått:

Täckhällarna	*a)* södra,	längd	2,25	meter.	
»	»	bredd	1,75	»	
»	»	tjocklek	0,50	»	
»	*b)* mellersta,	längd	1,50	»	(fullt)
»	»	bredd	1,00	»	
»	»	tjocklek	0,50	»	
»	*c)* norra,	längd	3,50	»	
»	»	bredd	2,50	»	
»	»	tjocklek	0,50	»	(nära)
Sidohällarna,	vestra,	längd	2,50	»	
»	»	höjd	1,33	»	(på insidan, möjligen ännu något mer under jorden).
Sidohällarna,	vestra,	tjocklek	0,20	meter.	
»	östra,	längd	2,00	»	(bruten på midten i två delar).

51.

50.

Sidohällarna, östra, höjd ...... 1,30 meter (å insidan från bottnen).

Sidohällarna, östra, tjocklek 0,25 meter.

Gafvelhällen längd...... 1,40 »

» höjd ...... 1,30 »

Hela kammarens längd från sidohällarnas södra ände till gafvelhällen 2,50 meter, dess *bredd* 1,25 meter nere vid bottnen, 0,70 upptill.

Jordlagret i denna dolmen var djupare än i de förut omnämnda. Här gjordes likväl ej något rikt fynd. Vid noggrann sållning af jorden anträffades dock en vacker *pilspets af flinta*, (fig. 52), en *perla* af cardiumskal, ett antal *krukbitar* af något bättre gods än i de förut omtalade dolmens, några smärre bitar *träkol* samt några *brända benbitar* (om af menniska eller djur har ej kunnat afgöras); derjämte fanns spridt i jorden ett antal ben af menniska (några bitar af hjessben, af kotor, refben, ulna, finger- och tåben) samt tänder, men i det hela mycket fåtaliga. Dessutom anträffades ben af hare och af en medelstor fogel.

52.

Dösen **nr 5** (fig. 53), tagen från N. O., hvilken fanns närmare byn S:t Germain, var en ganska vacker dolmen, något större än de förut skildrade och belägen på den öfre sluttningen af en tämligen hög och bred kulle. Äfven denna dös, hvars längdriktning är i S.O.—N.V., bestod af tvänne sidohällar, en gafvelhäll åt N. V. och en täckhäll. Någon gafvelhäll i s. ö. ändan syntes ej till.

Mått: Täckhällens längd...... 2,75 meter.

» bredd..... 2,60 »

S.-vestra Sidohällens längd...... 2,85 »

S.-vestra sidohällens höjd......... 1,50 meter (ofvan jord, å utsidan).
S.-vestra sidohällens höjd......... 2,10 meter (å insidan till bottnen).
N.-östra sidohällens längd ...... 3,00 meter.
» » höjd......... 0,90 » (ofvan jord, å utsidan).
N.-östra sidohällens höjd......... 2,00 meter (nära, å insidan, till bottnen).
Gafvelhällens längd ..... 2,00 meter (å insidan).
» bredd...... 1,70 » (uppåt tillspetsad).
Hela *kammarens största längd* nära 2,50 meter.
» » » *höjd* (från täckhällens undre yta till bottnen) 1,80 meter.
» » » *bredd* (nedtill, emedan sidohällarna upptill lutade mot hvarandra) 1,80 meter.

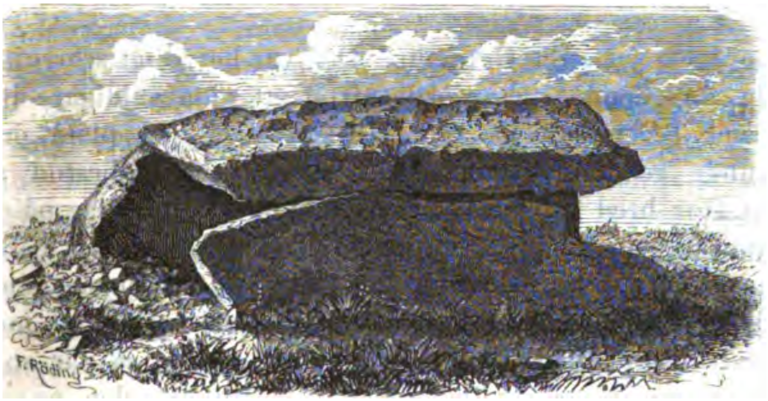

53.

Denna dolmen hade förut blifvit undersökt af Cartailhac, som der lär hafva gjort vackra fynd. Nu syntes i den uppkastade jorden åtskilliga bitar af menniskoben ligga spridda, vida flere till antalet än i de af mig undersökta dolmens. Bottnen i kammaren utgjordes af stora, platta stenar.

Den sista (nr 6) af de af mig iakttagna dösarna (fig. 54) kallad »Dolmen vid Laglaine», låg 10 kilometer

54.

nordvest från S:t Germain. Den var betydligt större än de föregående och gjorde äfven ett vida väldigare intryck. Den låg på en bred, ej just hög platå och kunde redan på långt håll skönjas. Den bestod af en stor bred och tjock täckhäll, som ännu hvilar på en upprätt stående, vestlig sidohäll, hvaremot dess östra kant ligger på jordytan; den östra sidohällen är nämligen infallen i kammarens inre, till dels nu lutad mot vestra sidohällen. Inga gafvelhällar finnas, så när som på några bitar, hvilka antagligen tillhört den norra. Ett antal lösa mindre stenar ligga der och hvar i kammaren och i norra änden af dolmen. Äfven här har således grafvens längdriktning varit ungefär N. S. Hällarna äro platta och bestå af kalksten.

Mått: Täckhällens längd från N. till S. 4,50 meter.
» bredd .... 3,90 »
» tjocklek......... omkring 0,50 »

Vestra sidohällens längd	4,00	meter.
» » höjd (öfvan jord, utanför)	1,30	»
» » tjocklek	0,25	»
Östra sidohällens längd	3,00	»
» » höjd	1,50	»
» » tjocklek	0,27	»

Den åtkomliga delen af kammarens yta hade utseendet af att vara genomgräfd; enligt uppgift har den äfven för några år sedan blifvit utförligt undersökt af en fornsakssamlare, hvarför det ej för mig lönade mödan att söka göra en efterskörd.

I hvilket förhållande stå nu de här beskrifna dolmens till de franska dolmens i allmänhet?

Frankrike är såsom bekant synnerligen rikt på fasta forngrafvar från stenåldern. Af den karta, som Bertrand för flere år sedan offentliggjorde öfver deras utbredning framgår, att deras område sträcker sig genom hela detta land i ett bälte från Medelhafvets kust åt nordvest till Bretagnes atlantiska kust. De förekomma ej långt utom detta bälte; öster om Rhône finnes veterligen ingen, ej häller söder om Garonne, förr än i närheten af Pyreneerne; norr om Seine förekomma de blott mycket fåtaliga och enstaka. Alla dessa stenåldersgrafvar äro emellertid ej af samma slag. Fransmännen urskilja sjelfva bland dem tvänne grupper, *dolmens* och *allées couvertes.* Dessa båda grupper utmärka sig från hvarandra ej blott genom sin byggnad, form och storlek, utan äfven genom sitt utbredningsområde. *Allées couvertes* finnas nämligen hufvudsakligen i nordvestra Frankrike, mest i Bretagne, under det dolmens tillhöra mellersta och södra delen af detta land.

Allées couvertes äro i allmänhet af betydligare storlek, ega oftast en särskild, rundad, oval eller mer rektangulär kammare, från hvilken en lång smal gång leder ut och då vanligen i kammarens längdriktning; genom tillvaran af denna gång ställa de sig våra *gånggrifter* nära eller visa sig såsom en öfvergångsform från våra *hällekistor;* andra *allées couvertes* öfverensstämma helt och hållet till sin konstruktion med nämnda hällekistor. *Allées couvertes* äro alltid bygda af ett antal (flere än två) sidohällar samt likaledes af flere täckhällar och gafvelhällar. Deras väderstrecksriktning är ej fix. De ligga oftast i en kulle täckta af jord. I dem lär man endast hafva funnit föremål från den yngre stenåldern, ej några af metall. De menniskokranier man i dem anträffat hafva varit dels dolikocefala, dels brakycefala, de senare enligt uppgift i öfvervägande antal.

Dolmens åter äro af vida mindre storlek, bestå blott af en kammare saknande gång. De äro bygda af platta hällar, nemligen: tvenne sidohällar, en till två gafvelhällar (den ena är oftast försvunnen) samt en täckhäll. Kammaren är i allmänhet af rektangulär form. Dessa grafvar öfverensstämma ganska noga med våra *stendösar* och de benämnas derför bäst med detta namn. De tyckas aldrig ligga täckta af jord, utan fritt i dagen, oftast befinna de sig på den jämna jordytan eller på höjder eller sluttningen af en bred och plattad bergkulle. Derjämte finnes emellertid ett slag af sådana dösar, som intaga toppen af en konstjord mindre jordkulle, och då är denna kulles sluttning bekransad af flere koncentriska ringar af smärre stenblock.[1]) Dösarnas riktning synes ej heller vara fix, i allmänhet torde väl deras kammares längdaxel vara V. Ö.; ofta tenderar den dock åt N. S. I dem anträffas hufvudsakligen föremål från sten-

[1]) Jfr. H. Hildebrand, De förhistoriska folken, sid. 73, fig. 13; se äfven i öfrigt den i detta arbete gifna framställning af franska dösar och gånggriftsformer.

åldern, nemligen: 1. små pilspetsar af flinta, väl slagna, dels med jämn, dels, och detta synnerligen ofta, med tandad egg; derjämte hafva några större lansspetsar, af samma ämne, platta af ovalt lancettlik form och särdeles väl arbetade, blifvit funna i dylika grafvar.

2. Krukgods af grof beskaffenhet, oftast med insprängda kalkkorn, och illa brända, ej sällan prydda med ornament i zigzag o. s. v.

3. Perlor och hängsmycken af olika form, storlek och material, nämligen: af kalk, skiffer, gips, bränd lera, gagat, bernsten, träd, snäckskal (Cardium, Dentale, Patella o. s. v.), af ben och tänder af hund (räf?), svin, och till och med af menniska (!)

Men dessutom anträffas i dessa dösar till temligen stort antal (i Aveyron enligt Cartailhac nära en femtedel af alla i dösar funna saker) föremål af *brons*. Dessa utgöra emellertid ej skärande och huggande redskap, utan uteslutande prydnader, företrädesvis små perlor; egendomligt nog har man äfven funnit hängsmycken af brons som äro imitation af djurtänder (räf?), och detta just tillsamman med verkliga dylika tandprydnader. Dessutom uppgifves, att några gånger föremål af jern anträffats i dylika dösar. Häraf får man emellertid ej draga den slutsats att dösarna i allmänhet tillhört vare sig brons- eller jernåldern. De flesta af dem tillhöra tvärtom utan tvifvel stenåldern. Möjligen kunna en del af dem bygts under de senare åldrarna, men den omständigheten, att metallföremålen utgjort prydnader, ej skärande redskap och vapen, talar snarare för att dessa dolmens tillhöra en öfvergångstid från stenens till bronsens ålder, liksom en del af våra hällekistor. Liken lära i de franska dösarna dels nedlagts obrända, dels brända; äfven uppgifves, att de stundom blifvit begrafna i sittande ställning. Deras antal är vexlande; man har stundom räknat dem ända till tjugo, män, qvinnor och

barn, i en dös. Tyvärr är benens beskaffenhet så dålig, och i allmänhet grafvens innehåll i sådan oordning, att man i dösarna, mig veterligen, ej anträffat några kranier, som kunnat till sin form bestämmas, åtminstone äro sådana ännu ej beskrifna; man finner vanligen blott fragment af dem. I somliga dösar har man emellertid funnit partier af hufvudskålar, å hvilka redan under lifvet ett slags trepanation företagits, äfvensom amulettbrickor gjorda af menniskokranier[1]). Af det hela synes framgå att dösarna i allmänhet äro yngre än den först nämnda grafformen *(allées couvertes)*.

Utom dessa nu i korthet skildrade grafformer från den yngre stenåldern i Frankrike har man under denna ålder i sydliga delarne af landet äfven användt ett annat slags begrafningsställen, nemligen små *grottor*, s. k. begrafningsgrottor, i hvilka liken ofta till rätt betydligt antal blifvit inlagda tillsammans med redskap och prydnader. Dessa föremål äro af ungefär samma beskaffenhet som de i dösarna funna, men skilja sig från dem deruti att flintan ofta är mera sällsynt, likaså bernstens- och snäckprydnaderna, hvaremot små stenyxor förekomma, äfvensom ett betydligt antal föremål arbetade af ben; dessa sistnämnda utgöra långben, tillspetsade i ena änden och med ledytan qvarsittande i den andra, hvarför de låta utan svårighet bestämma sig; de tillhöra djur af alla våra nu tamda slag, framför allt tamsvin, men äfven oxe, häst, får, hund o. s. v. Äfven krukgods af grof form och sammansättning anträffas i dessa grottor. Man har i dem funnit ett ej ringa antal menniskokranier, dels af dolikocefal, dels af brakycefal form, de sistnämnda dock uppenbarligen öfvervägande.

Af denna lilla öfversigtliga framställning utaf de franska grafvarna från stenåldern framgår således att de

[1]) Se närmare härom majhäftet af Hygiea för året.

ofvan beskrifna sex dolmens tillhöra den vanliga i mellersta och södra Frankrike förekommande formen, *dösarna*, samt att fynden i de tre, hvilkas innehåll undersökts, ganska noga motsvara det som vanligen anträffas i sådana grafvar. Fyndet i nr 3 utgör ett medelgodt, eller t. o. m. godt fynd i förhållande till de vanliga fynden i franska dösar; dessa undersökta dösar innehöllo emellertid, såsom nämndt, ej något föremål af metall. Alla sex tillsamman bilda en liten ganska vacker serie af stigande storlek från den lilla nr 1 till nr 6, hvilken sistnämnda är af en mera ovanlig storlek.

Beträffande den intressanta frågan om utbredningen af dösarna och andra grafformer från stenåldern i det öfriga Europa och de franskas förhållande till dem, ber jag få hänvisa till dr H. Hildebrands arbete De förhistoriska folken samt till dr O. Montelii Sveriges forntid.

G. Retzius.

Från Akademiens sammankomster.

Den 25 maj 1875.

(Forts.)

Akademien antog ett erbjudande af lektorn vid Kristianstads högre elementarläroverk dr A. Ahlén att på Akademiens bekostnad undersöka ett större röse vid Hässlekärr i Fjelkestads socken i Skåne, med skyldighet för dr Ahlén att afgifva berättelse och inlemna fynden.

Bibliotekarien Torin i Skara hade anmält, att en grafsten med rika blomslingor från romansk tid blifvit inlagd i vapenhusets golf vid Åsaka kyrka i Kållands härad samt att en i nämnda kyrkas yttermur insatt runsten

måste uttagas för att kunna läsas. Akademien beslöt anmoda hr Torin att, på Akademiens bekostnad, ur vapenhusets golf upptaga den nämnda grafstenen och insända densamma till Statens historiska museum samt i stället inlägga i golfvet en släthuggen kalksten, äfvensom att ur kyrkmuren uttaga och på kyrkogården resa runstenen, allt under förutsättning att församlingen härtill lemnar bifall.

För Akademien anmältes, att Visby hospitals-direktions räkenskaper för den s. k. ruinfonden för år 1874 blifvit granskade, och att anledning till någon anmärkning icke förefunnits.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska museum*:

af prosten i Östra Ny, dr T. G. Een: originalstampen till Stockholms Helga-lekama-gilles sigill[1]);

af Akademiens korresponderande ledamot hr E. Chantre: franska fornsaker från sten- och bronsåldrarne i original och gipsafgjutningar;

b) till *K. Myntkabinettet:*

af prosten Een: en fransk médaille de confiance;

af kaptenen vid k. flottan friherre C. G. Oxenstierna: en engelsk prismedalj;

af hofmålaren A. Nordgren: en österrikisk prismedalj;

c) till *Akademiens bibliotek:*

af Oldskrift-sällskapet i Köpenhamn: Årböger för 1874, fjerde häftet; Mémoires 1873—1874; Njåls-sagan i två upplagor samt planschverket Kongehöiene i Jellinge.

---

[1]) Af detta sigill kommer en med teckning beledsagad beskrifning att i Månadsbladet intagas.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1874.

19. Af fru *E. A. Berg*, född Hägerflycht: en flintdolk, funnen å Fredriksdals egor i Vagnhärads socken, Södermanland. Inv. 5213.

20. Af v. pastor *L. E. Jonsson*: en ovanligt vacker stenyxa med skafthål, hel, oskadad, mörkbrun, funnen vid Mortorpstugan i Årila socken, Öster Rekarne härad, Södermanland. Inv. 5214. — Afbildad i Illustrerad Svensk Historia, del. 1, fig. 56.

21. Af Akademiens korresp. ledamot, professor *C. A Holmboe* i Kristiania: ett exemplar i brons af medaljen öfver fiskeri-utställningen i Bergen år 1865. Inv. 5217.

22. Af bibliotekarien *v. Qvanten*: en minnespenning i brons slagen öfver den ryske publicisten Alexander Herzen. Inv. 5218.

23. Aflemnadt af k. *Vetenskaps-Akademien*: ett exemplar i silfver af Akademiens minnespenning öfver landshöfdingen Hans Järta. Inv. 5224.

24. Af brukspatron *G. Benedicks*: en stenyxa, funnen vid Benbäck i Möklinta socken, Vestmanland; flere fornsaker från jernåldern, funna i Öster Fernebo socken, Gestrikland; ett messingsfat med lock, gyllenlädertapeter, sömmade stolsöfverdrag, från nyare tid. Inv. 5227. — Se uppsatsen om Fornlemningar vid Dalelfven, i Månadsbladet för 1874.

25. Af hemmansegaren *Erik Jonsson* i Bro, Öster Fernebo socken, Gestrikland: flere fornlemningar från jernåldern, funna å hans egor. Inv. 5227. Se nyss anförda uppsats.

26. Af brukspatron friherre *D. Th. von Schultzenheim*: en skaftcelt af brons, lik fig. 117 i Montelii Svenska fornsaker, funnen å egor hörande till Alsheda prestgård i Östra härad, Småland. Inv. 5228.

27. Af krigskassören *J. A. Gulin*: en trind yxa utan hål, af trapp, slipad i synnerhet mot eggen, funnen vid Bubbetorp i Rödeby socken, Blekinge. Inv. 5229.

28. Af brukspatron *C. F. af Geijerstam*: en stenyxa med skafthål, af granit, vanlig form, funnen vid Ribbingsfors i Amnehärads socken, Vestergötland. Inv. 5230.

29. Genom komministern *J. Bergstrand*, Alanäset (Jämtland), från ett sterbhus: en rund, prydligt utskuren träask med årtalet 1691. Inv. 5231.

30. Af jägmästaren *A. Th. Cnattingius*: en liten stenyxa med skafthål och en bit af ett flintspjut, funna på Hunneberg. Inv. 5232.

31. Af kaptenen friherre *C. G. Oxenstjerna*: ett exemplar af belöningsmedaljen vid de årliga expositionerna i London. Inv 5235.

32. Af direktör *R. Brouhn*: en liten stenyxa, afbruten öfver skafthålet och försedd med ett nytt sådant, funnen vid Skällingstad i Tåby socken, Östergötland. Inv. 5236.

33. Af brukspatron *G. Benedicks* på Gysinge: flere fynd från jernåldern, anträffade vid Nässja, Berg, Öster- och Vesterbor samt Sanda gårdar i Öster Fernebo socken i Gestrikland. Inv. 5237. — Se ofvan n:r 24.

34. Af öfver-intendenten *M. L. Berg*: en stenyxa med skafthål, funnen vid Åkers bruk i socknen och häradet af samma namn, Södermanland. Inv. 5289.

35. Af fabrikör *O. Olsson* i Alingsås: en dolk af gulbrun flinta med smalt blad och tjockt kullrigt fyrkantigt skaft, funnen vid Hjällnäs i Alingsås landsförsamling. Inv. 5290.

36. Af friherre *Johan Nordenfalk*: sex romerska bronsmynt, mycket angripna af erg, från första och andra århundradet e. Kr., funna för ungefär 30 år sedan vid Nygård i Lofta socken, Kalmar län. Inv. 5291.

37. Aflemnadt från *Kinne härads tingshus* i Vestergötland: en fullständig fångrustning af jern. Inv. 5301.

38. Af *Öster-Fernebo kyrka* i Gestrikland (genom hr *G. Benedicks*): en funt, fyra messhakar, en stola, en dopklädnad, två kalkdukar, en messings-

ljusstake, två bleckstakar, en lampett af bleck och fyra af trä, en altarduk af gobelin och en af guldbrokad, en ljuskrona af jernbleck, ett krucifix och fyra bilder af trä. Inv. 5302. — Se ofvan nr 24.

39. Af landtbrukaren *C. O. Strandberg* på Östa i Ytter-Sela socken: en handqvarn, funnen å Vallby egor; en handqvarn, funnen i strandbrädden af Brunnsbergs hage 2 alnar under jordytan; en jernkam med ensidig tandrad och genombrutet ryggstycke, funnen å den odlade delen af nämnde hage på en grafhög; en nästan rund remsölja af jern med torn, men utan remhållare, funnen vid plöjning af samma fält bredvid en grafhög, allt på Sela-ön. Inv. 5303.

40. Af e. o. vaktmästaren vid Statens Historiska Museum *F. V. Malmberg*: en bronsmedalj öfver kejsar Napoleon I med inskrift å frånsidan: Tombeau de Napoléon I inauguré le 2 avril 1861; en liten bronsmedalj med inskrift: Inauguration de la place du Roi de Rome 1867. Inv. 5304.

41. Af hr *Anton Bolinder*: en slipsten af granit med två rännor, funnen vid Hultungs i Bunge socken, en slipsten af kalksten, äfven med två rännor, samt en qvarnsten med oval skålformig fördjupning, funnen vid Takstens i Lärbro socken, allt på Gotland. Inv. 5305.

42. Af brukspatron *Schale*: en klotrund sten, funnen i en grafhög vid Björkå i Öfver-Lännäs socken, Ångermanland. Inv. 5306.

43. Af kammarherren *A. F. Liliestolpe*: en nordstjerne-ordens häroldsdrägt. Inv. 5310.

44. Af grefve *A. B. Wesierski* i Posen: fem polska guldmynt. Inv. 5311.

45. Af vice pastor *L. Palmgren*: ett litet danskt silfvermynt slaget i Malmö under interregnum mellan k. Kristoffer och k. Kristiern I, funnet under murarna i Frölunda kyrka, Askims härad, Vestergötland. Inv. 5312.

46. Af byråchefen *C. A. Limnell*: en vacker båtformig stenhammare, funnen i Nerike eller Vestergötland under arbetena för anläggningen af vestra stambanan. Inv. 5322.

47. Af godsegaren *C. J. Storckenfeldt*: en bred hålmejsel af flinta och en vacker halsring af brons, djupt spiralrefflad, med smala fyrkantiga ändar slutande i enkla hakar, funna vid Vartofta i Åsaka socken, Vestergötland. Inv. 5323.

48. Af fabrikör *O. Olsson* i Alingsås: en vacker dolk af mörkbrun flinta med nästan fyrkantigt skaft, funnen vid harfning å en gammal åker i Djuphult, Björkekärrs rote, Alingsås landsförsamling; en flintspån funnen å samma gård vid sjön Mjörns strand; en krumknif af mörkbrun glänsande flinta med ena hörnet spetsigt, det andra afrundadt, funnen å Fogdegårdens egor i samma församling och rote; ett groft tillslaget redskap af ljusbrun flinta, funnet vid borttagandet af ett stenröse å Skämmingareds egor i samma församling; en krumknif af ljusgrå flinta, funnen i Häreneds socken, Kinnefjerdings härad, Vestergötland. Inv. 5324.

49. Af skoladjunkten *S. E. B. Högman* i Alingsås: en smal hålmejsel och en bladformig piludd af flinta, funna å Backgårdens egor i Eggvena socken, Kullings härad, Vestergötland. Inv. 5325. — Gåfvorna n:ris 48 och 49 inlemnades af hr E. Bruno.

50. Af studeranden *E. Bruno*: en flintspån, funnen vid Nolhaga säteri i Rödeneds socken, Kullings härad, Vestergötland. Inv. 4326.

51. Af handlanden *E. Rudgren* i Göteborg: en k. Gustaf IV Adolfs $^1/_2$ skilling af år 1804, hvilket mynt icke fanns i k. Myntkabinettet. Inv. 4327.

52. Depositum af professor *A. J. Ångströms* sterbhus: det exemplar i guld af Rumfords-medaljen, som af the Royal Society i London lemnades till professor Ångström. Inv. 5329.

53. Af jägmästaren *C. Degerman*: en ovanligt lång spjutspets af rödbrun skiffer utan hullingar, funnen under stubb-brytning på 2 fots djup omkring 7 mil från Pite inåt landet, i närheten af Pite-elf. Inv. 5375.

(Forts.)

Detta nummer lades under pressen den 14 Mars 1876.

Stockholm, 1876. P. A. Norstedt & Söner.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

47. 1875. November.

Innehåll: 1. Bronsnycklar från medeltiden (3 fig.). — 2. Ytterligare om bronsklubborna. — 3. Gränssten med runor, funnen i Vestmanland. — 4. Från Akademiens sammankomster. — 5. Gåfvor.

Bronsnycklar från medeltiden.

I Holmbergs arbete Nordbon under hedna tiden s. 281 orginal-upplagan) finnas afbildade några bronsnycklar, med uppgift att sådana icke sällan upptagas ur forngrifter. Den ena figuren är mycket lik den här intagna figuren 55. Äfven i Statens Historiska Museum voro nycklarne af detta slag, som ofta hittats i svensk jord, fordom lagda bland hednatidens fornsaker. Tvifvel med afseende å deras härkomsttid väcktes, hvadan de uttogos ur museets hednatidsafdelning och undanlades, till dess det skulle blifva möjligt att med säkerket datera dem. De äro nu utlagda i ena medeltidssalen. Det är skälen för denna bestämning som jag här vill meddela på samma gång jag af dessa nycklar lemnar en närmare beskrifning.

55.

Den egentliga nyckeln är en skifva med två, tre eller fyra från kanten ingående hak. Från skifvan uppstiga två eller tre stolpar, hvilka i andra ändan äro förenade och fortsättas af ett trindt skaft med en ring upptill.

Nyckeln fästes medelst en rem vid bältet. Skaftet har vanligen två eller tre upphöjda band, det äfvensom stolparne prydas vanligen med streck eller cirklar. Metallen är gulaktig, men betäckes ofta af brun eller klargrön erg (fig. 55).

Nycklar af detta slag användes till öppnandet af s. k. bultlås, om hvilkas konstruktion fig. 56 kan gifva en föreställning. Låset består af en cylinder, vid hvars

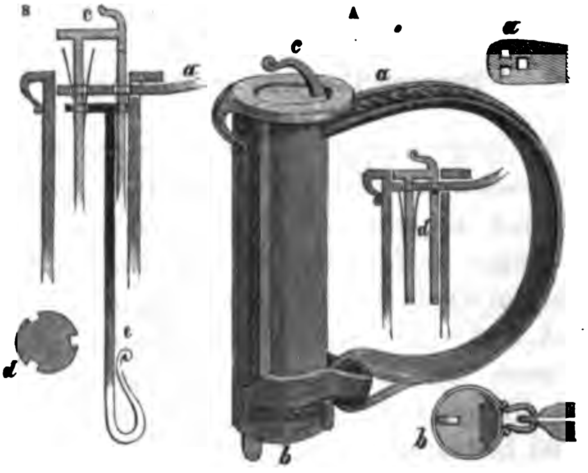

56.

nedra ända är fäst en bygel, som trädes genom dörrens märlor. Bygelns öfre del (*a*) är plan och stickes, när låset skall läsas, in genom en öppning på holkens inre sida tätt under kanten. I den plana delen af bygeln, som då befinner sig inom holken, finnas (vanligen tre) hål. Till låset hör vidare en rund skifva (*c*), så stor att hon fyller rummet inom holkens öfre kant, och från denna skifvas undra sida gå nedåt tenar, hvilka äro ställda så att de fullkomligt svara mot bygeländans hål. Tenarna äro försedda med två sidofjädrar, fästa nedtill och öppnande sig uppåt, hvadan man vid låsningen kan tränga ned tenarna genom bygelskifvans hål, men det

blir sedan omöjligt att draga dem upp igen, emedan de utspringande fjädrarne stöta emot skifvans undersida och derigenom hållas qvar (*d*). Nyckeln, som skall användas i ett sådant lås måste vara så gjord att han hoptrycker löstenarnas fjädrar, så att tenarna åter kunna uppdragas genom bygelskifvan (se fig. 56 B). De nycklar, som i senare tid användts till bultlåsen bestå vanligen af en rund skifva, som får rum inom cylindern och har uti kanten inskärningar (*d*) som svara mot tenarne, samt ett långt skaft, medelst hvilket skifvan kan skjutas upp i låscylindern. Genom en öppning i cylinderns botten inträdes skifvan, hennes läge afpassas så att tenarne komma in i hålen, skifvan skjutes upp, fjädrarne tryckas derigenom intill tenarne och dessa kunna dragas ut genom hålen i bygelns ändskifva.

Fig. 56 A visar ett nyare bultlås, *a* visar utseendet af bygelns ändskifva, *b* cylinderns botten, *d* visar tenarnes och fjädrarnes ställning under det låset är slutet. Fig. 57 B visar, i genomskärning, låset under det det öppnas, nyckelns hålkanter hafva sammantryckt och derjämte skjutit uppåt fjädrar och tenar, så att fjädrarnes öfre ändar redan kommit öfver bygelns ändskifva. Det återstår nu allenast att uttaga tenarne *d* jämte skifvan *c* från hvilken de utgå, och böja tillbaka bygeln.

57.

Dessa bultlås äro icke alla cylindriska. Fig. 57 visar ett, som hittats bland lemningarne af Piksborgs fäste i Bolmen, hvilket förstördes af Engelbrekts folk år 1434. Detta lås kan således med fullkomlig trygghet sägas hafva varit begagnadt under början af

1400-talet. Låsskifvan med dess tenar och dess bygel fattas, men äro å teckningen antydda. Konstruktionen är således något olika, ehuru i hufvudsak densamma.

Hvad nu tiden beträffar synes det i främsta rummet värdt uppmärksamhet, att lås af denna konstruktion ännu användas. De anses visserligen för närvarande vara gammalmodiga, men allt för många äro bevarade för att de skola kunna anses tillhöra en mycket aflägsen tid. Man kan för öfrigt styrka att de varit i allmänt bruk under 1700-, 1600- och 1500-talen. Fig. 57 visar att de begagnades under 1400-talet; i Piksborg hittades två andra lås af alldeles samma konstrnktion. Något äldre fynd känner jag icke som kan med säkerhet dateras. I graffynden förekommer icke lås af denna konstruktion.

Ej heller förekomma i graffynden nycklar af samma slag som fig. 55. Jag känner icke på hvilka bevis Holmberg stödde sitt påstående att man i forngrifter funnit dessa nycklar. För mer än 20 nycklar af denna modell, som Statens Historiska Museum eger, äro i de flesta fall fyndomständigheterna uppgifna, men endast för en nyckel, som med dr C. O. Ekmans samling inlöstes, finnes en uppgift att han hittats i en grafhög, men uppgiften är så sväfvande, att icke gården, icke ens socknen der högen skulle ligga, finnes angifven [1]. På denna fynduppgift kan man derföre icke bygga något. Så mycket mera får man fästa sig vid dessa nycklars frånvara i de säkra graffynden, som man mycket ofta hittar nycklar i jernålderns grafvar, men de äro af de former som äro afbildade i Montelii Svenska Fornsaker fig. 497, 498. Till sist, vid öfvergången till medeltiden, förekomma former, som äro mera lika våra nuvarande, med ett mångsidigt blad vid nedre ändan af ett

[1] Jfr Nordisk Tidskrift for Oldkyndighed I, s. 233.

alltid massivt ax. Den hedna tidens nyckeltyper voro således helt olika den, om hviken här är fråga.

Nycklar af denna typ hittas i åkrarne, hvilket icke i och för sig betyder något för tidsbestämningen, alldenstund många fynd från heden tid upplöjas i åkrarne, hvilka mycket ofta intagit äldre grafflockars rum. Men man har äfven funnit ifrågavarande nycklar nere i gruset eller jorden å äldre gårdstomter, och funnos i den ofvan nämnda Ekmanska samlingen flere nycklar som hittats under gräfning i den gamla skansen, i vester från Kalmar slott, mellan detta och Kalmar stad, hvarest man i öfrigt funnit en mängd föremål från slutet af medeltiden.

Jag vågar emellertid icke påstå, att alla dessa nycklar äro från medeltiden. Det är mycket möjligt att gamla exemplar användes och nya af samma slag tillverkades äfven efter den nya tidens början.

Nycklar af samma modell, men af jern, äro ganska vanliga.

H. H.

Ytterligare om bronsklubborna.

(Se sidd. 20 och 90).

Tvenne bronsklubbor hafva inköpts för Statens Historiska Museum sedan min uppsats i Februarinumret trycktes.

Den ena af dessa klubbor, hörande till typen C, är funnen bland mull, som upptagits under golfvet i Guldrupe kyrka på Gotland (Inv. 5578). Detta fynd styrker således ytterligare bevisningen för dessa klubbors sena upprinnelse.

Den andra klubban, hörande till typen A, inköptes sommaren 1875 af kapten S. Ulfsparre hos en dräng i Alfvenne gård i Vallstena socken, jämte en bronsnyckel

af det slag som i föregående uppsats omtalas, hvilken nyckel uppgafs vara funnen i åkern tillsammans med klubban; hittarens uppgift lär dock icke hafva varit fullt tydlig. För de tvenne föremålens samhörighet synes likväl tala den alldeles likartade färgen af deras erg. Äfven detta fynd stödjer således åsigten att dessa klubbor tillhöra medeltidens senare del eller början af den moderna tiden.

Till främmande land, i hvilka liknande klubbor hittats, kan läggas Nederland.

H. H.

Gränssten med runor, funnen i Vestmanland 1872.

Under denna rubrik infördes i Månadsbladet för 1873 (nr 14) en afbildning af en minnesskrift, inhuggen i en sten, som ligger på Hamre skog i Arboga socken jämte en af hr Hofberg uppsatt beskrifning af stenens läge samt redogörelse för inskriften (ett uttryck lånadt från Josue bok kap. 24 v. 27), hvilken enligt professor Stephens antagande sannolikt tillkommit under senare hälften af sextonde århundradet.

Hr P. J. Lindal i Uppsala har benäget tillsändt mig ett nummer af Nya Arboga Tidning, utgifvet den 10 juli 1874, hvari förekommer en kort lefnadsteckning af en då nyligen afliden hemmansegare Nils Jonsson i Näsby, Arboga landsförsamling. Det säges der bland annat:

»Utan att i egentlig mening kunna kallas boklärd hade Nils Jonsson, genom att redan i ungdomen ha roat sig med att läsa Nordens fornsagor samt under sin långa lefnad äfven ganska mycket af våra senare folkskalders arbeten, så att säga, förvärfvat sig en viss beläsenhet inom detta område, hvilket också sannolikt grundlade hans håg för att tyda runskrift och äfven

sjelf rista runor såväl i trä å redskap och bohag vid gården, som ock i sten, hvaribland i detta senare material en å skogen till Hamre by går till efterverlden och äfven återfinnes aftecknad uti Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens månadsblad n:o 2 1873, der dock oriktigt uppgifves såsom varande en gränssten mellan trenne socknar, och såsom tillkommen mot slutet af 15-hundratalet.

»En insändare till Arboga tidning n:o 22 för år 1873 hyste redan då om denna runstens tillkomst den uppfattning, som sedan befunnits vara den rätta, och har Nils Jonsson sjelf, sedan den insända uppsatsen blef synlig, såväl till denna tidnings redaktion som till många andra muntligen upplyst, att han för 50 år sedan ristat runorna i denna sten till minne af sin trolofning med den maka, som efter 50-årigt lyckligt, men barnlöst äktenskap, nu öfverlefver honom».

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

Den 2 juni 1875.

Med anledning af en skrifvelse från prosten Th. Een beslöt Akademien att söka förvärfva för Statens samlingar den intressanta kalken af år 1341 i Östra Ny kyrka i Östergötland.

Skålen till en funt från romansk tid med bladsirater samt englahelsningen, tillhörig en enskild person i Asums socken i Skåne, inköptes.

En af hr P. Edholm insänd stenyxa med skafthål funnen i Skogs socken, Ångermanland, inlöstes.

Genom byte förvärfvades för den komparativa samlingen en pilspets af sten från Norra Amerika.

Akademiens korresponderande ledamot hr Wiede hade insändt 25 melodier till folklekar upptecknade inom Linköpings stift dels af Akademiens framlidne ledamot lektor J. H. Wallman, dels af hr Wiede sjelf.

Till korresponderande ledamot invaldes adjunkten och bibliothekarien vid Skara högre elementarläroverk hr *Karl J. L. Torin.*

Till ordförande och vice ordförande för perioden den 2 juni—2 januari utsågos hrr *F. F. Carlsson* och *O. I. Fåhræus.*

Den 16 juni.

För Statens Historiska Museum inlöstes följande genom vederbörande landshöfdingeembeten hembjudna fynd:

En spjutudd och en dolkklinga af brons (från bronsåldern) samt ett litet rundt spänne från den senare jernåldern, funna vid Slagerstad i Stenåsa socken;

1 k. Karl Gustafs 1-öre af år 1660, 1 k. Karl XI:s $\frac{1}{16}$ Reichsthaler för Bremen och Verden af år 1669 samt en danske konungen Fredrik III:s 2-skilling med norska lejonet af år 1666, uttagna ur ett fynd af 65 svenska, danska och holsteinska silfvermynt från åren 1633—1677, funna vid n:o 3 Håkantorp i Ströfvelstorps socken, Luggude härad, Skåne; resten af fyndet återsändes.

Tretiofyra fynd från Gotland inlöstes, nämligen från *stenåldern* ett från Vallstena socken, från *bronsåldern* ett från Heinums socken, från *jernåldern* tretioett från Alfva, Bro, Burs, Buttle, Eskelhems, Etelhems, Fole, Gammelgarns, Gothems, Habblingbo, Hafdhems, Halla, Heide, Hemse, Klinte, Lokrume, Othems, Roma, Tofta, Vallstena och Vänge socknar, samt ett fynd från nyare tid.

För Akademien tillkännagafs, att de för åverkan å en grafhög å Hofby egor i Hofby socken, Ingelstads härad i Skåne, till häradstinget instämda åborne Gunnar Olsson, Per Nilsson och Anders Persson samt arbets-

karlen Sven Mårtensson icke kunnat för denna åverkan fällas till böter, enär de, mot deras bestridande, icke äro öfvertygade om att hafva afvetat högarnes egenskap att vara fornlemningar. De vid förstöringen anträffade fornsakerna hade redan tidigare, genom kronobetjeningens försorg, blifvit till Statens samlingar insända.

En af hr P. Edholm insänd stenmejsel funnen i Skogs socken, Ångermanland, inlöstes.

Ett fynd från Kalmar län och tvenne fynd från Gotland återsändes såsom icke behöfliga för Statens samlingar.

Akademien beslöt, med anledning af gjord förfrågan, att icke sända några fornsaker till den exposition som skulle anordnas i Paris i sammanhang med den geografiska kongressens möte derstädes, då dels Akademien icke ansåg arkeologien vara så nära förbunden med geografien att en utställning af fornsaker vid en geografisk kongress vore nödig, dels af de till verldsexpositionen i Paris 1867 utsända svenska fornsaker några gingo förlorade och således ett sådant utsändande är förenadt med stor risk.

Friherre O. Hermelin hade inlemnat sin med teckningar åtföljda berättelse om de undersökningar han såsom Akademiens stipendiat under sommaren 1874 företagit inom Vestertelge, Grödinge, Salems, Ekerö, Tveta, Öfver-Jerna, Turinge och Östertelge socknar samt staden Södertelge, allt i Södermanland.

Riksantiqvarien anmälte att han med anledning af en i tidningarne förekommande uppgift, att en grafhög blifvit förstörd i trakten af Varberg, hos landshöfdingeembetet i Hallands län anhållit om undersöknings anställande.

Akademiens stipendiat hr C. F. Nordensköld hade anmält att en enskild fornsakssamling i Östergötland

vore till salu. Akademien beslöt att någon af hennes tjenstemän skulle taga kännedom om samlingens innehåll och värde.

Den 7 juli.

Anmältes Kongl. Maj:ts skrifvelser om Akademiens stat för år 1876 samt om det anslag som beviljats Akademiens amanuens dr Hjalmar Stolpe för fortsatta undersökningar å Björkön i Mälaren.

Med anledning af k. k. österrikisk-ungerska regeringens begäran, hade Akademiens sekreterare uppsatt en berättelse om de åtgärder, som i Sverige blifvit vidtagna för att bevara forntida minnesmärken och konstsaker samt om de myndigheter, åt hvilka deras vård blifvit uppdragen.

Med anledning af en genom landshöfdingeembetet i Kronobergs län inkommen ansökning att få borttaga några grafhögar vid Sommarsäte Söregård i Ljunga socken, Sunnerbo härad, beslöt Akademien att låta någon sin tjensteman undersöka dessa grafhögar, innan bifall till deras borttagande lemnades.

En spiralten af guld, funnen å egorna till Axelgården Synnerås i Synnerby socken, Skånings härad, Vestergötland, och hembjuden genom Akademiens korresponderande ledamot hr Torin, inlöstes.

Fem fornsaker af sten, af arbetskarlen Daniel Ölander insamlade inom Barfva, Stenqvista och Ärla socknar i Södermanland, inköptes.

För Kongl. Myntkabinettet inlöstes 15 moderna mynt.

En stenyxa med skafthål, funnen i Skogs socken, Ångermanland och insänd af hr P. Edholm, inlöstes.

Akademien beslöt att för Statens samlingar inlösa en mindre fornsakssamling, bildad af skolläraren Thomson i mellersta Blekinge.

För Akademien framlades den berättelse, amanuensen Herman Hofberg afgifvit om den resa, han såsom

Akademiens stipendiat sommaren 1874 företagit inom Grythytte, Lindes, Nya Kopparbergs och Norbergs bergslags härad samt Vagnsbro härad i Vesterås län [1], — äfvensom sju större planscher med afbildningar af Öländska fornlemningar, insända af Akademiens stipendiat, fyrmästaren Sidén.

På begäran af Kongl. Statskontoret afgaf Akademien ett utlåtande innehållande, att någon Staten tillhörig fastighet icke funnes under Akademiens vård, att af kontanta medel stälda till Akademiens disposition funns vid 1874 års utgång en behållning af 232 kronor 50 öre, samt att värdet af de under Akademiens vård stälda statssamlingarne under perioden 1867—1874 ökats, genom inköp och gåfvor, med en summa af 118,700 kr.

En skrifvelse aflåts till landshöfdingeembetet i Gotlands län med underrättelse att Akademien åt kaptenen m. m. S. Ulfsparre lemnat uppdrag att företaga undersökningar af fornlemningar på Gotland.

På anhållan af Svenska Fornminnesföreningen gaf Akademien åt v. pastor L. F. Palmgren tillstånd att undersöka fornlemningar inom Unnnaryds, Jälluntofta och Ås socknar i Småland, med vilkor att fullständig berättelse om de företagna undersökningarne afgifves samt att de anträffade fynden införlifvas med Statens samlingar.

Akademien beslöt att till upptagande ur golfvet och fästande vid väggen af trenne märkliga grafstenar i Tunhems kyrka i Skara stift, lemna ett ytterligare bidrag af 32 kronor 57 öre.

Lektor A. Ahléns berättelse om den undersökning han med Akademiens tillåtelse och på hennes bekostnad företagit i röset vid Hässlekärr, föredrogs, och beslöt Akademien att sedan fornlemningen blifvit af någon

[1] Den berättelsen vidfogade öfversigten af Vestmanlands fornlemningar är intagen i Månadsbladet nr 43

hennes tjenstemän granskad, bestämma huruvida undersökningen bör fortsättas.

Akademien beslöt, att hennes sekreterare skulle företaga undersökningar i Östergötland, förste amanuensen i Vestergötland och Skåne, andre amanuensen inom Vestergötland och Halland.

Genom byte med Landskrona läroverks museum hade Akademien för Statens Historiska Museum förvärfvat fragment af tvenne i Skåne funna bronslurar från bronsåldern. Akademien hade lemnat en samling svenska medeltidsmynt ur Kongl. Myntkabinettets duplettförråd.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska museum:*

af ingeniör Magnet, en pilspets af skiffer; af provincialläkaren dr G. A. Ehrengranat en bronsyxa; af Akademiens ledamot hr von Möller, tre sydfranska fornsaker af brons; af kammarherren O. Nordenfelt, en stenyxa.

b) K. Vetenskaps Akademien hade till Kongl. Myntkabinettet aflemnat sin minnespenning öfver Samuel Owen.

Den 25 augusti.

Anmältes Kongl. Maj:ts cirkulär-skrifvelse med föreskrift om vikaries rätt att uppbära del af dyrtidstillägg, samt om afgifvande till Statsrevisionen af ett sammandrag af Akademiens räkenskaper.

Chefen för Finansdepartementet hade till K. Myntkabinettet öfverlemnat prof på de nya danska mynten, hvilka blifvit från danska regeringen insända.

Följande genom vederbörande landshöfdinge-embeten hembjudna fynd inlöstes:

ett värderikt fynd af bronsålders-föremål, anträffadt i den s. k. Hökbacken å Badelunda grusås i Hubbo socken Vestmanland;

en silfverring från den senare jernåldern, funnen vid Horns kungsgård i Högby socken på Öland;

en bronsnyckel från slutet af medeltiden, funnen vid Bostorp i Norra Mökleby socken på Öland;

en kanna af lergods, nederrhenskt arbete, silfverkedjor m. fl. smycken samt 5 silfvermynt (svenskt, danskt, nordtyskt och nederländskt), funna vid Ekegården i Rödeby socken, Blekinge; 25 mynt (1619—1670) återsändes;

en Regensburgs thaler af år 1538, funnen i Lugnås socken, Vestergötland;

tre bronsringar från bronsåldern, funna i Sandhems socken, Vestergötland;

tre bronsknifvar, funna å egorna till nr 21 Hofby Ingelstads härad, Skåne.

Följande af enskilda personer hembjudna fynd inlöstes:

en hålmejsel af flinta från Öland, tre flintbilor från Arby socken, Kalmar län, en skifferlans från Alfta socken i Helsingland, ett fynd från den tidigare jernåldern, funnet vid Slagerstad i Stenåsa socken på Öland; några smärre föremål från brons- och jernåldern, funna i Vårfrukyrka socken vid Enköping, en stenyxa med skafthål, funnen i Tjust, en annan (insänd af hr P. Edholm), funnen i Ullångers socken, Ångermanland.

Riksantiqvarien anmälte att han begärt åtals anställande mot torparen Johannes Karlsson för åverkan af en grafhög å torpet Lommahögen under nr 1 Grunarp i Hvalinge socken, Halland.

Kyrkoherden Arhusiander i Köpings stads- och landsförsamling hade anmält att kyrkans största ringklocka hade remnat och var ämnad att omgjutas, hvaremot Akademien icke hade något att anmärka, eftersom klockan, af hvars inskrift en kopia blifvit lemnad, är af nyare arbete.

Akademien medgaf, att en ljusstake från år 1691, ett söndrigt altarskåp och tre skadade bilder må från Karleby kyrka i Vestergötland förflyttas till Göteborgs museum.

Tillstånd lemnades Vestmanlands fornminnesförening att låta undersöka en grafhög å Brottberga egor i Skerike socken, med skyldighet för föreningen att om undersökningen afgifva berättelse och med rätt för Akademien, att, om så fanns nödigt, för Statens räkning inlösa de fynd som kunde komma att anträffas.

Sedan riksantiqvarien undersökt grafstället vid Åsmedstad i Slaka socken, Östergötland, medgaf Akademien att en del af högarne må få borttagas, med skyldighet för jordens innehafvare att hembjuda de fynd som kunde komma att anträffas.

Akademien beslöt att erbjuda Skeninge stadsförsamling 200 kr., derest åtminstone tio af de i kyrkogolfvet liggande grafstenarne upprestes mot kyrkomuren, samt 20 kr. för uppresandet å lämplig plats af en runsten, som fordom legat framför norra sidodörrens portal, och beslöt Akademien äfven att hemställa om öfverlåtande till Statens samlingar af tvenne i kyrkan förvarade träbilder.

Pastor Björlingssons samling af fornsaker från Östergötland och norra delen af Kalmar län inlöstes.

Akademien afstyrkte bifall till Stockholms stads drätselnämnds begäran, att kajen framför Nationalmuseets södra sida må för allmän trafik och godsupplag ananvändas.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska museum:*

af godsegaren K. Schmidt, en stenyxa från Östergötland; af hr Eskil Lindblad vid Husqvarna, en stenyxa från Småland; af löjtnanten friherre J. G. Sack, ett bågspänne af brons (se Månadsbladet nr 41); af

Akademiens artist C. F. Lindberg, 4 fornsaker från Gotland; af Öfver-Enhörna församling i Strängnäs stift, en skulpterad kyrkbänk.

b) till *Akademiens boksamling*:

af dr O. Nilsson, hans skrifter Blad ur k. Gustaf III:s historia (Malmö 1873) samt Danmarks uppträdande i den svenska thronföljarefrågan åren 1739—1743 (Malmö 1874, 1875);

af Akademiens ledamot grefve Gozzadini i Bologna, hans bok De quelques mors de cheval italiques et de l'épée de Ronzano (Bologne, 1875).

Den 15 september.

En guldring, funnen på Öland och hembjuden genom ordningsmannen i Borgholm J. Söderström inlöstes.

Vidare inlöstes: ett ovalt bryne (tidigare jernåldern) från norra Kalmar län;

en flintdolk från Finspånga bergslag i Östergötland;

23 fornsaker af sten från Vestergötland, Dal och Bohus län;

fyra spelbrickor af trä, präglade med medaljstämplar från kk. Karl XI:s, Karl XII:s och Fredrik I:s tid.

Akademien inlöste ett relikskrin från 1100-talet, tillhörigt Eriksbergs kyrka i Skara stift.

Sedan Akademiens förste amanuens undersökt graffältet vid Sommarsäte Söregård, medgaf Akademien att en del af högarne må borttagas, men beslöt på samma gång anhålla att Konungens Befallningshafvande i Kronobergs län ville låta fridlysa den öfriga delen af det prydliga graffältet.

För Akademien anmältes att Skeninge församling vägrat flytta några grafstenar i kyrkan, att den på egen bekostnad vill låta resa runstenen samt att den till Statens samlingar öfverlemnar de omnämnda träbilderna.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1874.

54. Af kyrkoherden *C. J. Collin* i Reng: tretio små danska m. fl. äldre och nyare mynt. Inv. 5376.

55. Af löjtnanten *C. V. E. Ridderstad:* en medalj i britannia-metall med den egyptiske khedivens bild, präglad att utdelas som »souvenir de l'inauguration du Canal de Suez en l'an 1869». Inv. 5377.

56. Af messingslagaren *V. Wisén:* en liten stenyxa med skafthål, funnen under gräfning 6 fot djupt i gården å 42 vid Gref-Turegatan i Stockholm. Inv. 5378.

57. *Aflemnade* från k. Myntet af årets pregling: 2 mindre belöningspenningar med H. M. enkedrottning Josefinas bild på åtsidan; ett miniatyrexemplar af Stockholms stads brandförsäkringskontors belöningsmedalj. Inv. 5385.

58. Af *Nationalmuseum i Budapest:* två bronsmedaljer, den ena öfver Kazinczy Ferencz Szul, den andra öfver Vetenskaps-Akademiens palats i Budapest. Inv. 5389.

59. Af löjtnanten *A. Sahlén:* en rätmejsel, en spjutudd, två piluddar, två krumknifvar och nio spåner af flinta, fyra yxor af trapp utan och fyra med skafthål, funna vid sänkning af sjön Hästefjorden på Dal. Inv. 5390.

60. Af fru *De Lor* i Génève: fyra schweiziska medaljer (2 i silfver, 2 i brons), 7 schweiziska mynt (3 i guld, 4 i silfver) samt 2 franska republikens silfvermynt. Inv. 5401.

61. Af guvernören à S:t Barthelemy *B. L. Ulrich:* en mexikansk dollar med kejsar Maximilians bild och namn af år 1866 samt två danska för Vestindien slagna kopparmynt på 1 cent af år 1859. Inv. 5402.

62. Af *svenska Fornminnesföreningen:* 4 ovala spännbucklor, 2 likarmade bågspänne, 2 armband, 1 klöfverbladformigt spänne och 2 perlor af brons, — 1 betsel, 2 spjutuddar, 12 piluddar, 7 knifvar, 1 eldstål, några spikar m. m. af jern, — $5^1{}_2$ glasperla, 1 litet lerkärl, 8 jämnsmala brynen och 1 sländtrissa af sandsten m. m. Allt detta hittades sommaren 1873 vid undersökningar inom Bolmsö och Ås socknar i Vestbo härad, Finnveden, som med Akademiens tillstånd och på Fornminnesföreningens bekostnad utfördes af v. pastor L. F. Palmgren Inv. 5404.

63. Af *Vagnhärads* församling i Södermanland (genom godsegaren hr Karl Schmidt): en större fyrkantig sten med inhuggna halfcirkelformiga ornament, hvilken länge legat på Vagnhärads kyrkogård. Inv. 5410.

64. Af hr *L. Eklöf:* 6 engelska och 1 orientaliskt mynt af koppar samt 2 engelska jettoner af messing. Inv 5411.

65. Af brukspatron *Gustaf Benedicks* på Gysinge: en samling fornsaker från Öster-Fernebo socken i Gestrikland, en selkrok af elghorn från samma socken och en medeltidstegelsten funna å Öster-Våla kyrkogård i Uppland. Inv. 5412. — Se ofvan nr 24.

66. Af lektor *N. E. Forssell:* ett stycke glaseradt tegel från en medeltidskällare i Skara. Inv. 5413.

67. Af friherre *E. Cederström* på Krusenberg: öfre delen af ett vackert tveeggadt jernsvärd, likt fig. 506 i Montelii Atlas, med silfverinläggning å fästet; bitar af ett annat svärd, äfven med silfverinläggning; bitar af en stor spjutudd (kanske af flera); en trekantig piludd lik fig. 502 i Montelii Atlas; bitar af sköldbuckla och af två betsel — allt af jern; samt ett kantstycke af ett simpelt lerkärl; — alltsammans funnet vid Testa i Tible socken, Hagunda härad i Uppland, i en af gårdens folk skadad grafhög samt sedermera af friherre Cederström hopsamladt från gårdens gödselhög. Inv. 5418.

68. Af godsegaren *E. Key:* 6 små tunna silfvermynt (Knut Erikssons) ur ett större fynd, samt ett k. Erik XIV:s enmarkstycke af år 1564; — allt funnet å Sundholms egor i Gladhammars socken, Kalmar län. Inv. 5419.

69. Af kaptenen friherre *M. Ruuth:* en österrikisk silfvermedalj samt tio svenska och utländska mynt i silfver; ett utländskt kopparmynt. Inv. 5423.

Detta nummer lades under pressen den 31 Mars 1876.

Stockholm, 1876. P. A. Norstedt & Söner.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

48. • 1875. December.

Innehåll: 1. Konung Johan Sverkersson mynt (9 fig.). — 2. Helga lekamagilletts i Stockholm sigill. — 3. Från Akademiens sammankomster. — 4. Besökande i Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet

Konung Johan Sverkerssons mynt.

Sveriges mynthistoria under medeltiden är ännu mycket ofullständig. Väl hafva äldre forskare bemödat sig att från denna tid framlägga fullständiga serier af

58.

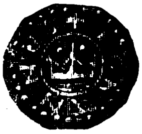
59.

60.

61.

62.

63.

64.

65.

66.

mynt; men detta har skett på ett sätt, som i de flesta fall vitnar om godtycke och grundlös gissning. Brenner och Berch, hvilkas stora förtjenster i öfrigt af den

Svenska myntkunskapen aldrig skola underkännas, börja serien alltför tidigt, den ene med »Olof Trätälja» den andre med »Ottar Vendilkraki». Den lärde och skarpsinnige Keder trodde sig till och med hafva på ett guldmynt funnit sinnebilder syftande på Odin, ehuru han icke vågade antaga att det blifvit präglade i Sverige. Nu mera torde väl ingen, som med någon kritik studerat fäderneslandets äldre historia och eger kännedom om främmande länders medeltidsmynt samt våra jordfynd, vilja påstå att hos oss funnits inhemskt mynt före kristendomens grundfästande hos landets befolkning under Olof Skötkonungs regering. Vår mynthistoria börjar således först med denne Konung, som mottog icke blott missionärer utan äfven myntmästare från England. Men under det långa tidsrummet mellan Olof Skötkonungs son Anund Jakob och Konung Albrekt (medlet af 1000-talet till 1363) finnas blott få säkra hållpunkter, kring hvilka man kan med någon sannolikhet, om ännu icke med full säkerhet, gruppera de många namnlösa mynt och brakteater, som till vår tid blifvit bevarade.

En sådan hållpunkt erbjuda nu mera Konung Johan Sverkerssons mynt, af så mycket större värde, som vår medeltidshistoria icke känner mer än en Konung med namnet Johan.

För denna Konung, som regerade 1216—1222, upptaga Brenner och Berch i deras bekanta arbeten tre mynt, bland hvilka det första, innehållande på ena sidan I mellan tre kronor och på den andra ett upprest gående lejon, otvifvelaktigt tillhör Folkunga-regenternas tid. De andra båda äro brakteater bärande namnet JOHANNES, på den ena omkring »ett drake- eller örnhufvud» på den andra omkring »en krona eller något dylikt». Märkvärdigt nog har Berch, som i allmänhet icke synes hafva varit besvärad af skrupulösa betänklig-

heter vid bestämmandet af våra äldre mynt, efter beskrifningen af de båda sistnämnda braktéaterna inlagt följande reservation: »Mig obekant, hvad som gifvit Brenner anledning, att räkna dessa bägge Hålpenningar snarare till vår K. Johan, än andra af det namnet». Äfven nyare, mera kritiska myntkännare hafva yttrat tvekan, huruvida icke dessa brakteater äro att anse som falskmynt, i en senare tid fabricerade för att bedraga myntsamlare.

Deras äkthet har dock nu mera blifvit satt utom tvifvel genom ett fynd, som år 1870 anträffades vid plöjning i en uttorkad mosse å Jungkullen i Dimbo socken, Vartofta härad, i Vestergötland och till Kongl. Myntkabinettet inlöstes.

I detta fynd förekommo icke blott de båda af Brenner och Berch beskrifna brakteaterne, utan äfven 7 andra, af samma slags arbete, men med olika typer, alla, utom en, med namnet IOHANNES fullständigt utsatt, på ett par med tillägg af ordet REX, alla försedda med en perlrand kring kanten. Det är ett stort nöje att få i Sveriges mynthistoria inregistrera dessa här afteeknade brakteater.

1. En öppen krona inom en ring, med omskrift: IOHANNES. — Fig 58.

2. En öppen krona och öfver denna två punkter eller kulor inom en ring, med samma omskrift. (Brenners Thesaurus, pag. 12, Tab IV, n. 3. — Berchs Beskrifning, pag. 22, n. 3.). — Fig. 59.

3. En sexuddig stjerna inom en ring, med samma omskrift. — Fig. 60.

4. En sexuddig stjerna med ojemna och något böjda strålar inom en ring, med omskrift: IOHANNES REX. — Fig. 61.

5. En sexuddig stjerna med jemntjocka strålar inom en ring, med omskrift: IOHANNES REX. — Fig. 62.

6. Ett djurshufvud, närmast liknande en hunds, men som möjligtvis skall föreställa ett drake- eller ett lejonhufvud, inom en ring, med omskrift: IOHANNES. — Fig. 63.

7. Ett örnhufvud inom en ring, med samma omskrift. (Brenner, pag. 12, Tab. IV, n. 2. — Berch, pag. 21, n. 2). — Fig. 64.

8. Ett upprätt svärd, med kort rak parerstång och klotformig fästeknapp, mellan två femuddiga stjernor (utan ring), med omskrift IOHANNES. — Fig. 65.

9. Ett tretinnadt torn och vid sidorna bokstäfverna I O. — Fig. 66.

Derjemte följde ett fragment af en likartad brakteat med ett likarmadt kors inom en ring, kanten omgifven af en perlrand samt med spår efter en inskrift, som icke synes hafva innehållit namnet Johannes.

Af några bland de beskrifna brakteaterna funnos flera exemplar. Hela antalet, fragmenter inberäknade, uppgick till 38.

I afseende på storlek, arbetssätt och silfrets beskaffenhet förete dessa brakteater sinsemellan så stor likhet, att de synas samtidigt hafva utgått från samma myntverkstad. Att de äro Svenska har man fullt skäl antaga, icke blott derför att de äro funna tillsammans i Svensk jord, utan äfven på grund deraf, att den i äldre tid ymniga införseln till vårt land af utländskt mynt hade upphört förr än brakteater af denna art börjat präglas i Europa. Någon utländsk Konung med namnet Johannes vid den tid, till hvilken dessa brakteater måste hänföras, och som skulle här kunna sättas i fråga, finnes icke, mer än Engelska Konungen »Johan utan land» (död 1216). Men de mynt, som vid denna tid präglades i England, hafva icke ringaste likhet med de ifrågavarande brakteaterna.

Om således icke kan betviflas att dessa brakteater äro Svenska, så kan, enligt hvad förut blifvit anmärkt,

icke uppstå någon tvekan att hänföra dem till Konung Johan Sverkersson.

Vid ett besök i Dresden år 1839 öfverkom jag hos en privat myntsamlare ett litet, mycket tunnt silfvermynt af det slag, hvaraf åtskilliga under n. 3—10 finnas aftecknade på Tab. I i Brenners Thesaurus och af honom upptagas under Konung Björn, men utan tvifvel måste hänföras till Sverkerska och Erikska regenternas tid. På detta mynt (eller rättare brakteat, ty frånsidan är ej utpräglad) läses inom en perlcirkel i vinklarne af ett likarmadt kors bokstäfverna HNES, ehuru icke satta i denna ordning.[1] Jag anser sannolikt att äfven detta mynt tillhör Johan Sverkersson och således kan betraktas som en hållpunkt vid bestämmandet af åldern för dessa små, tunna, af fint silfver präglade mynt, hvaraf en stor mängd hafva förekommit i några fynd, företrädesvis inom Östergötland. Om dessa mynt torde jag framdeles få tillfälle att meddela närmare upplysning.

Bror Em. Hildebrand.

Helga lekamagillets i Stockholm sigill.

Under medeltiden spelade de s. k. gillena en ganska betydande rol. Deras uppgift var af olika art. Medlemmarne voro genom sin delaktighet i gillet, dess sysselsättningar och arbete nära förbundna med hvarandra, och voro i följd deraf skyldiga att bistå hvarandra, så vidt de kunde, i andliga och verldsliga angelägenheter. Det var i synnerhet vanligt att gillet uppträdde biträdande och hedrande när någon medlem hade aflidit.

[1] För flera år sedan såg jag i hr konferensrådet C. Thomsens samling ett dylikt mynt, hvilket numera torde förvaras i Danska Kongl. Myntkabinettet.

Men äfven efter döden hade man enligt tidens uppfattningssätt, godt af att hafva tillhört ett gille. Det hörde nämligen till gillets uppgift att bidraga till gudstjenstens förherrligande, ofta genom underhåll af ett eget altare, med allt hvad dertill hörde, i en närliggande kyrka, och härigenom vann man hvarjehanda andliga förmoner som kommo, både lefvande och döde till del. Stundom hade alla medlemmarne i ett gille samma verkningskrets och skulle således hafva hört tillsammans äfven om gillet icke hade funnits, men synnerligen ofta stodo gillena öppna för personer af olika stånd och kön, och särskildt då torde de hafva kunnat utöfva en ganska stor nytta, då eljes under medeltiden söndringen mellan stånden och deras intressen var så stor att något umgänge på lika fot så godt som aldrig förekom. Till gillesederna hörde att medlemmarne vid vissa tillfällen samlades till festliga lag, vid hvilka man hade tillfälle att umgås med hvarandra.

Då gillenas bestämmelse sålunda var i väsendlig mon kyrklig, var det helt naturligt, att man åt dem sökte sådana namn, som antydde, hvilket helgon, hvilket heligt föremål eller hvilken troslära man särskildt ville egna sin dyrkan och tjenst. Det fanns sålunda Vår frus, den helige Knuts, den helige Eriks, den helige Olofs, den heliga Katarinas gille, det heliga Korsets gille o. s. v. Vi kunna följa medeltidsgillen tillbaka till tidehvarfvets början, och synes det, äfven om gillen bildades äfven mot medeltidens slut, som om intresset för dessa stiftelser varit störst under de tidigare århundradena. Under 1300-talet uppkommo dock, i följd af en särskild anledning, en mängd gillen, och det är ett af dessa som gifvit anledning till detta korta meddelande [1].

[1] En utförligare uppsats om de Svenska Medeltidsgillena kommer att införas i C. Silfverstolpes Historiska Bibliothek, tredje delen.

Inom den katholska kyrkan fördes under medeltiden flera strider angående brödet och vinet i nattvarden. Till sist utbildade sig och antogs allestädes den s. k. transsubstantiationsläran, enligt hvilken brödet, genom prestens välsignelse, förvandlades till Kristi lekamen. Invigningen skedde med mycken högtidlighet och det invigda brödet (hostian) ansågs äfven under tiden som förflöt mellan invigningen och begagnandet vara synnerligen heligt, hvadan det ock förvarades i derför afsedda käril. En särskild fest anordnades för att fira Kristi lekamen i nattvarden; den firades andra torsdagen efter pingst hvilken dag derföre kallades i Sverige helga lekama dag. Under intryck af den nya läran och den nya festen bildade sig här och der gillen med uppgift att fira Kristi lekamen och ett sådant helga-lekamagille stiftades äfven i Stockholm. När det skedde kan nu icke uppgifvas. Man eger ännu i behåll en del handlingar som tillhört gillet; de gå tillbaka till slutet af 1300-talet.

Detta gille blef småningom det allra förnämsta i Stockholm. Alla stadens prester måste skrifva in sig som medlemmar deri, många lekmän slöto sig till, icke allenast borgare, utan äfven förnäme herrar, till och med konungar. Så rikligt var gillet utrustadt med aflat, att mången på dödsbädden förordnade om erläggande af inskrifningsafgiften, på det han skulle genom gillets mellankomst få lisa i skärselden.

Med begagnande af gillets protokoll och räkenskapsböcker som ännu äro delvis bevarade, skref för nära hundra år sedan lektor Johan Murberg en Historisk afhandling om heliga lekamens gille i Stockholm, hvilken är intagen i andra delen af Vitterhets Historie och Antiqvitets-Akademiens handlingar. Han uppgifver der (s. 306) att gillets stora och vackra sigill, hvarmed dess offentliga handlingar bekräftades, finnes ännu, och en

figur deraf är bifogad hans uppsats. Han nämner emellertid intet om dess förvaringsort, hvilken och för ett år sedan, då jag började sysselsätta mig med detta gilles historia, ej kunde af mig utforskas. I Statens Historiska Museum förvaras af detta sigill ett lackaftryck, hvilket icke synes vara mycket gammalt, men det saknade äfven skriftlig anteckning, och lemnade således ingen upplysning. Då kom helt oförmodadt, genom en gåfva, originalstampen att införlifvas med Statens Sam-

67.

lingar. Prosten dr Thure Gustaf Een i Östra Ny församling i Linköpings stift, hvilken vid mer än ett tillfälle har visat et varmt intresse för bevarandet af våra fornminnen, har äran af att hafva riktat den offentliga samlingen med detta intressanta minne af vår medeltids lif och hennes konst. Han hade för ungefär femtio år sedan inköpt stampen på en auktion i Uppsala.

Sigillet, som här är afbildadt fig. 67 i naturlig storlek, är rundt och platt på baksidan. Tvärt öfver

denna har gått en vinkelrät rygg, hvilken man omfattade med högra handen när sigillet skulle aftryckas.

På framsidan ses tvenne knäböjande djäknar, som med sina venstra händer hålla upp i luften en monstrans. De två presterna hafva fotsida kläder och den s. k. stolan (se Månadsbladet nr 36) är lagd i kors öfver bröstet. Deras hår är bortrakadt på hjessan.

Monstrans kallades det käril eller redskap som alltsedan införandet af Kristi lekamens fest användes i den romersk-katholska församlingen för att för menigheten uppvisa det invigda nattvardsbrödet. Monstransen har vanligen en nedre del liknande foten och skaftet af en kalk, och deröfver en cylinder af glas eller kristall, hvari finnes ett beslag i form af en nytänd måne, och i detta fästes hostian, i hvilken ofta var, såsom sigillet visar, utpressad en bild af den korsfäste. Cylindern afslutades upptill med en smärt och luftig tornbyggning i götisk stil och har på sidorna tvenne rikt ornerade utsprång, hvilka återgifva den götiska byggnadskonstens sträfpelare, sträfbågar och fialer. En dylik monstrans är afbildad i min bok om Den kyrkliga konsten under Sveriges medeltid fig 98.

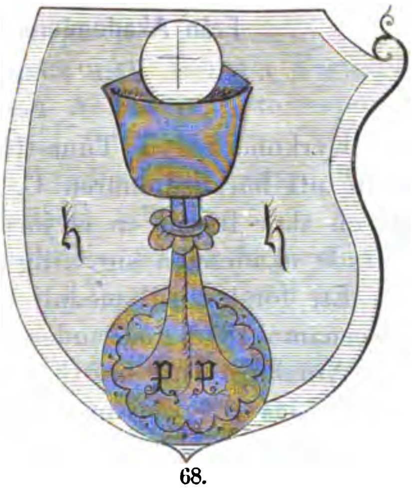

68.

Man förvexlar ofta monstransen, kärlet i hvilket man *monstrat* eller förevisar hostian, med de kärl i hvilka man mellan gudstjensterna förvarade brödet. Dessa som kallades *pixider* eller *sacrarier* voro runda eller mångkantiga dosor med spetsigt tornlikt tak samt med

eller utan fot. De kallades äfven *viatica*, alldenstund de begagnades när presten begaf sig till den sjuke för att åt honom gifva nattvarden.

På ett par af gillets böcker af år 1515 är det fig. 68 afbildade vapnet måladt å permen. I en sköld af den form, som utmärker slutet af medeltiden och början af 1500-talet, se vi en kalk och en deröfver sväfvande hostia.

På baksidan af sigillstampen är inristadt årtalet 1454. Siffrornas drag äro visserligen alldeles färska, men det är icke omöjligt att gamla siffror blifvit på nytt graverade. Ett originalaftryck af sigillet hänger under ett bref af år 1483.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

Den 15 september.

Forts.

Kyrkoherden i Tuna (Medelpad) J. Thelberg anmälte att häradsdomaren C. O. Grafström i Attmarsby uti en åker funnit en af jord betäckt runsten, och förklarade akademien sig villig att bekosta stenens resning.

Ett förslag till medalj för Östbo härads kretsmöte i Vernamo 1875 godkändes.

Anmältes att hr C. Landberg till Svenska staten skänkt sina i Syrien insamlade fornsaker.

Följande gåfvor anmäldes.

a) till *Statens Historiska Museum*:

af komminister C. L. Johansson i Hol och studeranden Bruno, två stenyxor, funna i Vestergötland; af fabrikören Salomonsson i Herrljunga, en spjutspets af flinta, funnen i Närike; af hr P. Andersson på Högkil, en borrhålstapp från en stenyxa, funnen på Dal; af öfverintendenten M. L. Berg, en sandstenshäll med inristade figurer, funnen i en södermanländsk grafhög; af kronolänsmannen J. A. Hansson, sex flintskrapor, funna i

Bohuslän; af hemmansegaren Lars Olsson i Ivarsbjörke, en jernyxa funnen i Vermland.

Den 5 oktober

Akademien inlöste följande fynd insända af landshöfdinge-embetet på Gotland: från stenåldern fyra, från Ardre, Fole, Sjonhems och Vänge socknar; från bronsåldern ett, från Lummelunda socken; från jernåldern tretiotvå, från Ardre, Boge, Båls, Eskelhems, Fole, Garde, Gothems, Guldrupe, Halla, Hejnums, Hellvi, Kräklingbo Linde, Lärbro, Othems, Sjonhems, Tingstäde och Vallstena socknar; från medeltiden två fynd, från Guldrupe och Sjonhems socknar.

Ett från Kalmar län och ett från Gotland insändt fynd återstäldes till hittarne såsom icke behöfliga för Statens Samlingar.

Fyra små turkiska kopparmynt, funna i Vestergötland och hembjudna genom Akademiens korresponderande ledamot hr Ljungström, inlöstes.

Ett af hr P. Edholm hembjudet jernsvärd, funnet i Skogs socken (Ångermanland), inlöstes.

För Akademien uppvisades 95 af hennes artist hr Lindberg under hans resa i Tjust, på Öland och Gotland utförda fotografier.

Akademien medgaf att en del inventarier, tillhöriga Ålems kyrka i Kalmar stift, må få öfverlemnas till det museum som Kalmar Fornminnes-förening anlagt.

Akademien medgaf, att en skulpterad grifthäll, som f. n. ligger i en trappa utanför Fredsbergs kyrka i Vestergötland må få flyttas till Göteborgs Museum.

Akademien gaf, på vanliga vilkor, tillåtelse åt postmästaren i Arvika L. Adlerstam att undersöka fasta fornlemningar inom Gunnarskogs socken i Vermland.

Hr H. Werner anmodades att hafva tillsyn med återställandet af en skadad stenkrets i Sörby socken, Vestergötland.

Kapten Ulfsparres berättelse om hans forskningsresa på Gotland samt de af honom funna eller inköpta fornsakerna anmältes.

Från k. Kabinettet för utrikes brefvexling aflemnades till kongl. Myntkabinettet en belöningsmedalj från expositionen i Cordoba (S. Amerika) 1871.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af häradshöfding S. J. Geete, ett ovalt bryne från Jämtland; af pastorsadjunkten Been fornsaker från stenåldern m. m. funna i Bohuslän; af fru E. Flygare-Carlén, en fotblack.

Den 19 oktober.

Akademien medgaf, att en å Nymö bys egor befintlig grafhög från bronsåldern, hvilken blifvit af dr H. Hildebrand undersökt, får borttagas.

Akademiens korresponderande ledamot hr Torin afgaf berättelse om grafstenarne på Vesterplana kyrkogård i Skara stift, af hvilka några voro ämnade att försäljas.

Akademien beslöt att bekosta flyttning och resning af två runstenar vid Vedbo kyrka i Uppland.

Följande fynd inlöstes:

en stenyxa från Öland, en silfversked från medeltiden, funnen i Uppland, en guldring (jernåldern), funnen i Vestergötland, samt sex fornsaker af brons (5 bronsåldern, 1 jernåldern) från Skåne.

Akademien inköpte för Statens Historiska Museum ingeniör Brorströms i Borreby fornsakssamling.

Förste amanuensen meddelade, med anledning af sin tjensteresa, upplysningar om Mussla kyrka i Skara stift, om sliphällar vid Ifösjön, om Kiviksgrafvens nuvarande skick samt om korstolarnes uppställning och behandling i Lunds domkyrka.

För Akademien uppvisades den nyligen färdigtryckta andra delen af B. E. Hildebrands arbete om Sveriges och Svenska konungahusets Minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer.

Enköpings stad hade i Statens Historiska Museum deponerat stadens sigillstamp från medeltiden.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af kontraktsprosten Hellberg, 7 fornsaker från Bohuslän; af kongl. sekreteraren C. Geete, ett miniatyrporträtt af fältmarskalken Grundel Helmfelt.

b) till *Akademiens boksamling:*

af Antropologiska Sällskapet i Stockholm: dess tidskrift del. 1 häft. 1.

af dr O. Montelius: hans arbete Antiqvités suédoises.

Den 2 november.

Sex jernåldersfynd från Follingbo, Gothems, Sjonhems och Stenkyrka socknar på Gotland inlöstes.

En jerndolk, funnen i Skogs socken, Ångermanland, och insänd af hr P. Edholm inlöstes.

Den 16 november.

Nådigt bifall till Halla församlings på Gotland ansökan att få borttaga ett numera obegagnadt altare tillstyrktes, under förutsättning att den ornerade altarhällen kommer att förvaras.

Två små guldtenar funna i Vestergötland, återställdes till hittaren såsom icke behöfliga för Statens Historiska Museum.

En i Vestergötland funnen silfversked (nyare tid) inlöstes.

Ett romerskt guldmynt (kejs. Julius Majorianus) funnet på Öland, inlöstes.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af pastorsadjunkten Been, en sliphäll från Bohuslän; af brukspatron G. Rettig, två funtar, af brukspatron H. Schale, en handqvarn, funnen i Ångermanland, af fröken C. Benedicks, fornsaker insamlade i Lids och Husby-Oppunda socknar, Södermanland.

Den 30 november.

Akademien tillstyrkte med vissa vilkor nådigt bifall till underd. ansökningar om borttagandet af Karls annexkyrka i erkestiftet och Svinhults kyrka i Linköpings stift.

Öfver artisten N. M. Mandelgrens underd. ansökan om ett årligt anslag af 5,000 kr. till utgifvande af en »Atlas till svenska folkets odlingshistoria från äldsta tider», hvilken skulle bestå af 1200 pl. och af hvilken hvart exemplar skulle kosta 1200 kr., afgafs ett afstyrkande utlåtande.

Akademien afgaf underd. utlåtande om ansökningar af Antropologiska Sällskapet, Svenska Fornminnesföreningen, professor A. Cronholm, hr G. Svederus, kammarherren C. Silfverstolpe, lektor K. Fr. Karlson, ryttmästaren C. A. Klingspor, densamma och hr B. Schlegel, hr G. Anrep, dr P. G. Lyth, hr R. Hjärne och hr R. Dybeck (2 ansökningar) om erhållande af understöd af allmänna medel för literära arbeten eller forskningsresor.

Ur ett af landshöfdingeembetets i Uppsala län insändt fynd från Östanå bys egor af en dalersplåt af år 1662 och 199 kopparmynt från åren 1653—1662 inlöstes plåten samt fem mynt.

Förslag afgafs till den medalj, som k. Vetenskaps-Akademien ämnar prägla öfver fältmarskalken grefve A. Ehrensvärd.

En dyrbar messhake (från år 1705) hade från kongl. Klädkammaren blifvit till Statens Historiska Museum öfverlemnad.

På förslag af hr rektor G. Dahl beslöt Akademien

att låta i Sölvesborgs kyrka inflytta den runristade s. k. Sölvesborgsstenen.

Professor L. Dietrichson hade i Statens Historiska Museum deponerat en silfversnusdosa, hvilken hans farfader kapten B. von Dietrichson hade år 1810 erhållit af svenska krigsfångar.

En gåfva till *k. Myntkabinettet* anmältes:

genom öfverintendenten C. Holst i Kristiania, en norsk medalj.

Den 14 december.

Följande fynd inlöstes:

En fibula, samt ett oxhorn med deri liggande svenska medeltidsmynt, funna vid Lagmansberga i Allhelgona socken, Östergötland, inlöstes.

En skaft- och en hålcelt af brons, funna på Öland, inlöstes.

Två matskedar och silfversmycken från 1500-talet m. m. funna vid rifningen af Rödeby kyrka i Blekinge, inlöstes.

Sjutton fynd från Alfva, Barlingbo, Dalhems, Etelhems, Fole, Follingbo, Gammelgarns, Ganthems, Gothems, Hejde, Hemse, Linde, Lärbro, Stenkyrka och Vallstena socknar inlöstes.

Till Letterstedtsk stipendiat utnämndes ende sökanden, Akademiens andre amanuens dr *O. Montelius.*

Hr Tornberg hade i afgifvet utlåtande upplyst att flertalet af de kufiska mynten i det till inlösen hembjudna fyndet från Erikstorp i Ödeshögs socken, Östergötland, voro samanider från åren 895—957 e. kr.

Genom byte förvärfvades för k. Myntkabinettet en medalj präglad i Bruxelles med Carl v. Linnés bröstbild på åtsidan.

En stenyxa med skafthål, funnen på Hernön, och en skifferspjutspets (fragment) funna i Skogs socken, Ångermanland, hembjudna af hr P. Edholm, inlöstes.

Två nyare polska mynt och en österrikisk silfvermedalj af år 1764 inköptes.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af hr O. Baker, två skaftcelter af brons, funna i Södermanland.

b) till *k. Myntkabinettet:*

af grefve C. Snoilsky, två svenska medaljer.

c) till *Akademiens boksamling:*

af dr Montelius, La Suède préhistorique; af friherre Joh. Nordenfalk: Fornsagor om kämparne Ketil Häng, Grim Ludenkind samt Pile Odder den Widfarne, öfversatta af assessoren Er. Julius Biörner och till en del af honom sjelf renskrifna (handskrift), samt Epitome descriptionis Sueciæ, Gothiæ, Fenningiæ et subiectarum provinciarum accuratissime descriptarum juxta exemplar Aboense anno 1650 (handskrift med en runsten i träsnitt, ett graveradt porträtt af dr. Kristina samt en af författaren Michael Gyldenstålpe egenhändigt skrifven dedication till Louis Henri de Lamenie, grefve af Brienne; af Akademiens korresponderande ledamot, akademikern Kunik i St. Petersburg: Caspia, über die Einfälle der alten Russen in Tabaristan, af B. Dorn, med flera bilagor af hr Kunik.

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet hafva under loppet af år 1875 besökts af följande antal personer:

Januari	1087.	Juli	4014.
Februari	1323.	Augusti	3379.
Mars	1294.	September	2679.
April	1867.	Oktober	1731.
Maj	2274.	November	1247.
Juni	6159.	December	467.

Summa 27,521

Månadsbladet kommer att utgifvas för år 1876 med tolf nummer och till samma pris som hittills d. v. s. Två kronor för årgången.

Detta nummer lades under pressen den 23 Maj 1876.

Stockholm 1876. P. A. Norstedt & Söner.

I **Månadsbladet** för 1876 komma att intagas, bland andra, följande uppsatser: *koppargrafhällar från medeltiden; fenikisk eller icke fenikisk?; jagthorn från medeltiden; kungsstugan i Örebro; o. s. v.*

Till intagande i **Antiqvarisk Tidskrift för Sverige** äro bestämda följande uppsatser:

Hällristningarna vid Simrishamn. Af Nils G. Bruzelius.

Hvar låg Birka? Af Hans Hildebrand.

Studier i jämförande fornforskning. 2. Systematisk öfversigt af det typologiska materialet. Af Hans Hildebrand.

Bidrag till svenska medeltidens konsthistoria 5. Af Hans Hildebrand.

Tillväxten af Statens Historiska Museum sedan år 1870. Af Oscar Montelius.

Den arkeologiska litteraturen år 1875. Af Hans Hildebrand.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

form 410

B'D MAY 7 1915